

กรมศึกษาธิการ

หนังสือ

พระราชโองการ

เล่ม ๒

สำหรับ ๕๖ (ประโยค ๒ ชั้น ๓)

ตั้งแต่วันที่ ๑๓ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ พระนางวชิราภรณ์
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปี
มีคำแปลศัพท์ที่ยากกับหมายเหตุต่าง ๆ แล ลักษณะ พระราช
คำสอนทุกคำสอน ทั้ง กระแสพระราชโองการ พระราชดำรัส พระอัยการ
แต่ต้อง อย่าง จดหมาย รายงาน ไม่บอก

พิมพ์โดย ร.ม.ด. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า กัญญากรวโรดักษณ

อธิบดี กรมศึกษาธิการ

ครั้งที่ ๒๐๐๐ ฉบับ ราคาเล่มละ ๓๐ บาท

ร.ศ. ๑๒๐

บอก แก่ คำ ฉิต
หนังสือ นี้ ถึง พิมพ์ ใหม่ ก็ จริง
แต่ ก็ ยัง จำ เป็น จะ ต้อง ฉิต อักษร บ้าง บาง แห่ง

คำ ว่า	ใช้ ว่า	ทุกแห่ง			
ตมุกนี้	ตมุก	๖๖			
พิศณ	พิษณ	๖๖			
พ่านักนี้	พ่านัก	๖๖			
สำนักนี้	สำนัก	๖๖			
ฉยศก	ฉศก	๖๖			
คำเนิ	คำเนิม	๖๖			
ญวน	ยานุ	๖๖			
บริชา	บริชชา	๖๖			
ปากไค	ปากัย ไค	๖๖			
สการะ	สัคการะ	๖๖			
ปวิณัต	ปวิยัต	๖๖			
กุกุกุณัต	กุกุกุณัต	๖๖			
กฤษดา	กฤษฎา	๖๖			
ชาติมาภาพ	ชาติมภาพ	๖๖			
นครราชสีห์มา	นครราชสีมา	๖๖			
(หน้า ๕๐	บันทึก ๒	คำว่าอาสน์	อ่าน ว่า	อาสน์ญ	
๕๐	TUD๗	๑๒	๗	ธัญ ๒/04/2563๗	หิรัญ

สารบัญ เรื่อง พระราชพงษาวดาร เต็ม ๒

๑	แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๓ พระนารายณ์มหาราช ขึ้นหน้า	๑
๒	แผ่นดิน สมเด็จพระมหาบุรุษ พระเพทราชาธิราช	๔๓
๓	แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเสือ	๑๓๖
๔	แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ พระพุทธเจ้าอยู่หัวท้ายสระ	๑๖๐
๕	แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราช ที่ ๓ พระพุทธเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	๑๗๒
๖	แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๔ กรมขุนพรพินิต	๑๙๖
๗	แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี พระที่นั่งสุริยามรินทร์	} ๑๙๘

คำนำ

พระเจ้าอยู่หัวฯ พระองค์เจ้า กิติยากร วรลักษณ อธิบดีกรมศึกษาธิการ
เมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ ได้ทรงตั้งหลัก สู่ตร สำหรับการ สอน ได้วิชา ภาษา ไทย
ตาม พระราช บัญญัติ การ สอนวิชา ร.ศ. ๑๐๘ แบ่ง ประโยค ออกเป็น
ประโยค ละ ๓ ชั้น มาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ ประโยค ๓ แบ่ง เป็น ๔ ชั้น ใน
ประโยค ๒ ชั้น ๒ ชั้น ๓ ใช้พระราช พงษาวดาร พิสดาร เล่ม ๑ เล่ม ๒ เป็น
หนังสืออ่าน แต่ประโยค ๓ ชั้น ๑ นั้นยังไม่มี หนังสือสำหรับ อ่าน จึงโปรด
เกล้าฯ ให้แบ่ง พระราช พงษาวดาร พิสดาร ออก เป็น ๓ ภาค ๆ ละ เล่ม ๆ ละ
ชั้น เล่ม ๓ ใช้ ใน ประโยค ๓ ชั้น ๑ ตามหลัก สู่ตร ของ กรม ศึกษา ธิการ
ในเล่ม ๑ นั้น มีตั้งแต่ แผ่นดิน สมเด็จพระ ราชามา จีบที่ ๑ พระเจ้า
อยู่หัว อยู่ของ มาจน แผ่นดิน สมเด็จพระ ธรรม เพชร ที่ ๗ พระศรี ธรรม ราช
เล่ม ๒ ตั้งแต่ แผ่นดิน สมเด็จพระ ราชามา จีบที่ ๓ พระ นารายณ์ มหา ราช
จน ถึง แผ่นดิน สมเด็จพระ บรม ราช ที่ ๓ พระ ที่ นิ่ง สิริยา มรินทร์
ในเล่ม ๓ ตั้งแต่ แผ่นดิน สมเด็จพระ บรม ราช ที่ ๔ พระเจ้าตาก จิน ตต มาจน
แผ่นดิน สมเด็จพระ ราชามา จีบที่ ๕ พระบาท สมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬา โดมย์
แต่ หนังสือ พระ ราช พงษาวดาร พิสดาร นั้น เป็น หนังสือ เก่า ยัง ไม่ ได้
ชำระ ต้น ฉบับ ซึ่ง ใช้ อักษร เกดอัน คลาด ชาติ ตก ปร้อง มาก พาให้ พัน
เพี้ยน แก่นักเรียน จะ เขียน อ่าน กรม ศึกษา ธิการ จึงได้ ชำระ ตรวจ แก้ อักษร
ที่ผิด และขาด ตก บก พร้อง นั้นให้ ทรง ตามวิธี เรียน ของกรม ศึกษา ธิการ แต่
ศัพท์ ที่ยาก ก็ แปล กำกับไว้ ช่าง ทำย พอ เป็น ทาง เข้าใจ ของ นักเรียน กับ
ได้เทียบเคียง บาง เรื่อง ที่ เกดอัน คลาดให้ ทรง ตาม พระ ราช พงษาวดาร ตั้งเข
ที่ กรม ศึกษา ธิการ ได้ ชำระ แล้ว นั้น

๑ การที่จะ เรียน หนังสือ พระราช พงษาวดาร นี้ มีความ รู้ที่ จะ ชี้ ใจ ให้
ครู ผู้ กัด นักเรียน ใช้แต่ อ่าน อย่าง เดียว ใช้ เขียน ตาม คำ บอก ก็ ได้

๒ ครู จะ หนัก ให้ นักเรียน เรียง ความ ก็ ได้ ๒๒ ถ้า อ่าน ถึง เรื่อง ทรง ใจ

คำนำ

ซึ่ง มี ตักขณ เปน ไบ บอก ครู จึงให้ นักเรียน แต่ง เปน ไบ บอก ราช การ ขึ้นบ้าง ตาม ตัวอย่าง ที่ วาง ไว้ข้าง หน้าเล่ม ๒ เล่ม ๓ นั้น

๓ ถ้า เรื่อง ที่จะ ทำ นั้น จะ เปน วิธี รายงาน ก็ ให้ ทำ เปน รายงาน ระยะทาง, หรือ วิธี ชม นก ชมไม้ แด ชม สัตว์ หรือ มี ฉนาชาติ โดย นำ คำต่างๆ ก็ได้ ซึ่ง ใช้ เกี่ยว ไป ใน สยาม เวช ยารณ ฉนตักขณ นั้น

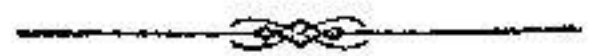
๔ ถ้า ถึง ที่ ชาติ ก ขบ ขน ชาติ กิต หรือ มี พระ ราช คำสั่ง ศักอักษร มา ก็ ดี ครู ควร คง คำ ภาพ ให้ ศิษย์ คอบ คำ หรือ แก่ กระจมวน กัก แด แต่ง คอบ ราช คำสั่ง ศักอักษร ด้วย ก็ได้

๕ ครู ต้อง หลง เรื่อง ใน พระ ราช พงษาวดาร นี้ มา คง คำ ภาพ ให้ มาก ๆ “ เช่น ตัวอย่าง ว่า ปน ใหญ่ บอ ก หนึ่ง หน้า มาก เหลือ ถ้า ตั้ง ที่ จะ ชัก รอก ขน กวาม ขน ชง ให้ รุจา หนัก เขา เร หนึ่ง นักเรียน จะ ตัวอย่าง เร จึง จะ รู้ หน้า หน้า ปน ได้ , คง น เปน ต้น หรือ ใน คำ บถกษา หรือ พระ ราช โอง การ คำ รหัส ภาพ กิต แม่ กพ หรือ กิต ครู ภาพ คำ หรับ ให้ เด็ก คอบ ได้ จำ เรือง แม่ น เปน ตอน ๆ แด ก็ จะ คับ เรือง กข ง่าย ให้ ดู หมาย เหตุ แม่ เด็ด ข้าง ท้าย แด แด เรือง หรือ แด เรือง บ้าง ตาม แด ครู ศึกษ เห็น ขน ข้อ ได้ ควร

หนึ่ง เปน นิยม อย่าง หนึ่ง นักเรียน ทศ กษ จะ ถัด ไว้ ใน ใจ ด้วย จะ เปน นัก เดง ขาน หนึ่ง ชื่อ คือ ว่า ถ้า พน หนึ่ง ชื่อ หรือ จะ ขาน เมื่อ ได้ กิต ต้อง ดู หนึ่ง ชื่อ หรือ เรือง แด คำ นำ บจน พน ก เดว บาน เรือง หมาย เหตุ ของ หนึ่ง ชื่อ ให้ จึง ได้ หนึ่ง ชื่อ พระ ราช พงษาวดาร นี้ เรา ย่อม นับ ถือ ว่า เปน หนึ่ง ชื่อ คำ หรับ ชาติ ของ เรา ๆ จะ ไม่ รู้ กัน เดย นน เข่า กับ เรา ไม่ รู้ จัก คำ ของ เรา เอง ก็ คือ ของ เรา เอง ไม่ รู้ จัก แด เรา จะ รู้ จัก คน อื่น อย่างไร ได้ ๆ ล ๆ ล ๆ หลวง ประเสริฐ อักษรนิศ ปลัด กรม ๆ ศึกษาธิการ

พระราชพงษาวดาร พิศดาร เต็ม ๒

แผ่นดิน สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ พระนารายณ์ महाराज

ครั้นฤกษ์ราษ ๑๐๑๘ บึงอกชัยศก, วัน ๕ ๑๒ เพศชาย เต็ม
 ๒ นาฬิกา, จึง พระมหา ราชครู พระ ราชครู, แด ท้าว พระยา ตำมนคร ราช
 เสนาบดี- มนตรี- มุข- ทังปวง, ถัดอุเบียง สมเด็จพระบรมพิศร์ พระนารายณ์
 เป็นเจ้า, เสด็จปราบดาภิเศก- เสด็จราชสมบัติ- อวดนราชประเพณี, - โดย
 มุขมหากระษัตราธิราช- เจ้าแต่ก่อน, อันผ่านพิภพ- ณกรุงเทพพระมหานคร
 บวรทวารวดี ศรี อโยธยานั้น, ใน วันแรก ตั้ง พระราชพิธี นั้นเป็น อัครราช
 เพศ คำ แล้ว ประมาณ ๒ ห่ม, มี พระ สคน โขตก- ราช บริสุทธิ ศกลงมา
 แด เพศาน, ในโรง พระราช พิธี- นั้นเป็นมหัศจรรย์, - พระมหา ราชครู,
 พระครู ประพฤติ การ พระราช พิธี ประดมาภิเศก, - แด พระราช พิธี ราช
 ภิเศก, - อวาชพระนามกร- บวร ราช- ศรี สวรรค์- พิพัฒน์- มงคล, - ตาม
 มุข ประเพณี- พระมหากระษัตราธิราชเจ้า, แด ก่อน อันกอบด้วย พระเศษ
 มุขญา นุภาพ- เสด็จ ปราบดาภิเศก, ทรง พระนามกร- บวร- ศรี สวรรค์,
 สมเด็จพระบรม- ราชธิราช, - รามาธิบดี- ศรี สวรรค์- บรม- มหา-
 จักรพรรดิ- อิศวร- ราชธิราช- ราชเมศวร- อรรมาธิบดี- ศรี สวรรค์-
 รัช- สังหาร- จักร พาว์- อภิเนนทร์- สุริเยน ทรา ธิมนตรี- ทวี ตรี น ทรา-
 ชาติาธิบดี- ศรี สวรรค์- คุณ- อัครนิล- จิตร- ภูมิ- ศรี- ภูวนาทิศ- ฤทธิ-
 พรหม- เทพ เทพา ธิมนตรี- ภูมิ น ทราธิราช- รัตนา- กาศม นุวงษ์- องค์ เอก
 ทศรฐ์- วิ สุทธิ- น ไศกม- บรม- อธิยา ไศย- สมุขย- ศโรมนต์- อนันต์-
 คุณ- วิบุตย- สุนทร- อรร มิถ- ราช- เกลโซ ไศย- ไกร- ไถกย- นารถ-
 มคินทร- อริ น ทรา ธิราช- ชาติ- พิธิ, - ทิศ- ทศ- พด- ญาณ- สมันต์-
 มหันต์- ฆาติค- วิไชย- ไอยสวรราชธิปัตย์- ชาติย- วจษ์- องค์- บรมจิมต์-

คูรี-ภูวนารถ-จิเบศ-โตกย-เชษฐ-วิฤทธิ-มกฏ-รัตน-โมฬี,-ศรีปทุม-
 สิริย-วงษ์-องค์-สุวรรณเพช พุทธางกูร-บรม มพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว
 พระเจ้ากรุงเทพ พระมหา นคร บวร ทวาราวดี ศรี ยุกตยา มหา ดิลก ภาพ
 นพรัตน ราชนานัน บัรมย์, แต่ ถวาย เครื่อง เบื้อง กนก กษัตริย์, แต่ ถวาย
 เครื่อง ราช ประ โภค ทั้ง ปวง, แต่ บูชา บรม เทพ อัญญาธิมฤติ-อัน ประเสริฐ,
 สถิตย์ สถาวร ใน พระองค์ โดยยถาลาภ, - แต่ ถวาย อาเศียร พาท-อภิเศก
 จำเริญพระพร บวรราช ศรี สวัสดิ พิพัฒน์ มงคล นิคมต-พระองค์, คือ พระ
 นารายณ์ เปน เจ้า สฤษดิ์ จักร กถาวร, - อัน ถอบ ถ้วย พระเศวต ฤทธาณูภาพ -
 อัน ประเสริฐ, เพื่อ จะ รักษา สมนพรหมณาจารย์, แต่ ถวาย พระยา เสนาบดี
 มนตรี มช, ประชา ราชภูร ทั้ง ปวง ให้ ก่อ เกษม เปรม ปรีดิ์ ทั้ง ชานี้ จำเริญ
 ดีไป เมื่อ น้, แล้ว ให้ เบิก ท้าว พระยา สมนนครราช, เสนาบดี มนตรี มช
 ทุก ครอบครอง ทบวงถาวร ทั้ง หลาย, ถวาย บัณฑุ แต่ ถวาย สักยาศิฐาน, ถวาย
 น้ พระพิพัฒน์ ตาม บูรพ ประเพณี แล้ว เสร็จ, เมื่อ เสร็จ ปราบภา ภิเศก
 ถวายราช ประเพณี แล้ว นั้น, พระชนม์ ได้ ๒๖ พรรษา, แล้ว พระบาท
 สมิเด็จพระเอกาทศราช อิศวร บรมนารถ บรมนพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, ทรง
 ทศมิตร ราชธรรม-อันมหา ประเสริฐ, ก็ ทรง พระกรุณา แก่ ประชา ราชภูร
 ทั้ง ปวง, ให้ ถอด ถ้วย อาศรรฆนอน ศดาต แก่ ประชา ราชภูร ทั้ง ปวง, ๓ ขวบ -
 มิ ให้ เขา เข้า ท้อง พระสถิง แต่ พระเจ้า อยู่หัว น้ เสด็จ พระราชกุศล แล้ว,
 ก็ ครัด ให้ แดง การ ซึ่ง จะ ถวาย พระเพลิง, สมเด็จพระพุทธเจ้า ทรง
 เสร็จ สรรพ ประดับ ด้วย เครื่อง ราชนา ดังการ ทั้ง หลาย หมายถึง เปน อาทิ, คือ
 พระเมรุ มาศ สูง ๒ เส้น ๑๑ วา ออกคืบ, แต่ เมรุ ทิศ, เมรุ ราช, ประดับ
 ด้วย ฉัตร ทอง, ฉัตร นาก, ฉัตร เงิน, ฉัตร เบญจรงค์, ขลุ่ย เทียว-
 บรรณาการ, - จึง อัญเชิญ พระศพ เสด็จ หนี ออบุชบก-พินาน, - แต่ ประดับ ด้วย

กุดองกุด-จามร-นาค-บวรนิมิตร-ประไพ-ไมย- ค้วยกาญจน-ติเรก-
 ๑ คุรียงค์คณตรี-นิฤนาท-เตียรดาษ ค้วยภาพยพ-มณฑป อันรจนา ต่าง ๆ,
 ๒ ตั้งประทับเรียงรายย้ายโดยชะบวนซ้ายขวา, ทั้งทำพระยาสามนตราช พฤตมา
 มาศย์ ราชเสนาบดี มนตรี มุข ทั้งหลาย มาประทับแห่งหนโดยนำ หง
 มุขบก พیمان นั้น, แล้ว ฮัญเชิญ พระศัพ เสด็จ ถิศาต คณาเคต็อน เครื่องแห่งหน
 โดยชบวน, เสด็จโดยรัถยา-ราชรถ- ไปยังพระเมรุมาศ, - แต่ให้นำเรือ
 ด้วย คุรียงคณตรี แต่ ด้ว ช้อง กุดอง, โชนหนึ่ง รม่า บุรพลัน-มโหฬาร-
 มหรรศพ-ทั้งปวง, แต่ นิมนต์ พระสงฆ์ ด้ว ตั้งฉาค-๑๐๐๐๐, ถวาย
 ทักษิณาทานบูชาแก่ พระสงฆ์ ทั้งปวง, ด้วย เครื่องไทยทาน โดย บูราณ
 ราช ประเพณี พระมหา กระษัตราธิราชเจ้า แต่ ก่อน, จึง พระเจ้า อยู่ หัว
 ก็ ถวาย เพลิง, แล้วให้ รัย พระอัฐิธาตุ-เข้ามา ด้ว พระศรี สรรเพช, นิมนต์
 พระสงฆ์ ด้ว ปดกรณ์ แต่ ก็ ประศุ พระอัฐิธาตุ ส้มเค็ญ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว
 ก็ นำ เพลิง พระราชกุศล นว ๆ ประ การ แต่ ก็ เสด็จ พระราช ดำเนิน ออกไป
 อยู่ พระราชวัง บวรสถณมณฑล, แต่ ฝ่าย พระไตรภูวนารถทิตยวงษ์, ก็ ให้ ไป
 อยู่ ตำหนัก ด้ว หง

อยู่มา เดือนนี้ นน, อำแดง แก่น ผู้เป็น ข้า พระไตร ภูวนารถ ทิตยวงษ์,
 เขา เนื้อ ความ อันเปน โทหกมาอยู่ทุก แต่ พระไตรภูวนารถทิตยวงษ์ ด้ว,
 ข้าหลวง ฝ่าย พระบาท ส้มเค็ญ บรมบุพพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ย่อมว่า, พระไตร
 ภูวนารถทิตยวงษ์, แต่ ข้า ไทย ทั้งปวง นั้น, เขาด้ว ส้ม เค็ญ พระศรี สรรพ
 ราชธิราช ช้อย รม พง, ครั้น ส้มเค็ญ พระศรี สรรพราชาธิราช ปราไชย, -
 พระไตร ภูวนารถ ทิตยวงษ์ แต่ ข้าไทย ทั้งปวง ก็ มา บันจบ, เขาด้ว ข้าหลวง
 ด้ว, แต่ อำแดง แก่น ทูต ยุง เปน หลาย ครั้ง, พระไตร ภูวนารถ ทิตยวงษ์
 ก็ มิ ได้ พิจารณา, พัง แต่ คน ถ้อย นน, ก็ คิด ของ ส้ม คน ด้ว นอก กรุงเทพ

มหานคร เปน อัน มาก, จึง ข้าหลวง ก็เอา เนื้อ ความ นั้น กราบ ทูล พระเจ้า
 อยู่ หัว ให้ ทราบ, จึง ทรง พระกรุณา ตรัสสั่ง ให้ ข้าหลวง อันมี ใจ ซื่อสัตย์
 นั้น, ออกไป พัง กิติกัณฑ์—ดู จึง มั่น มั่น ถ้า มั่น จริง ไซ้, ก็ ให้ ข้าหลวง
 คิด ถอด หมาย ว่า จะ เข้า ด้วย, ครั้น ข้าหลวง ออกไป ได้ แจง เนื้อ ความ นั้น
 เปน หตาย, แห่ง ว่า, พระไตรภูวนารถ ทิพยวงษ์ ให้ ช้อง ลุ่ม ผู้คน เปน มั่น
 มั่น, จึง ข้าหลวง ซึ่ง ออกไป นั้น ก็แจ้ง หมาย ว่า จะ เข้า ด้วย, จึง ให้ สัญญา
 พัด วน คั้น แก่ คน ว่า จะ ยศ เข้า มา, แต่ ข้าหลวง นั้น ได้ ถาก ถอบ คั้น เข้า มา
 กราบ ทูล พระกรุณา ตาม เนื้อ ความ นั้น, ครั้น ได้ ตรัส ทราบ เนื้อ ความ
 ทุก ประการ จึง มี พระราชโองการ ตรัสสั่ง แก่ มหาเด็กล่า ว่า, ให้ เอา
 เงิน ทอง ๒๐๐ ไป ให้ แก่ พระไตรภูวนารถ ทิพยวงษ์ ว่า, พระราชทาน ให้
 ออก มา ให้ แจก แก่ ชาว ไทย ทั้ง ปวง นั้น จง ทวัก กัน, อยู่ มา พระยา พิไชย
 ดัง ความ, พระมหามนตรี ทูล แต่ สมเด็จ พระรามราชาธิราช ว่า พระยาพัทลุง,
 แต่ พระศรีภูริปริชา, จึง ทรง พระกรุณา ตรัสสั่ง ว่า ให้ ไป กัน เมือง นั้น
 ก็มี ไป, แต่ คน ทั้ง ๒ นั้น ครั้น ถวาย ถิ่น บ่ม อด ไป ถึง หลง มี ได้ ชาติ, แต่
 คิด อ่าน ด้วย พระไตรภูวนารถ ทิพยวงษ์ จะ คิด ร้าย แก่ แผ่นดิน, ก็ เอา คดี นั้น
 กราบ ทูล พระกรุณา แต่ สมเด็จ พระรามราชาธิราช, จึง มี พระราชโองการ
 ตรัสสั่ง ว่า, จะ ให้ เฒ่า แล้ง พัง เนื้อ ความ นี้ ดู จึง มั่น มั่น ก่อน, อยู่ มา วัน หนึ่ง
 นาย ผูก เค็ม เปน มหาเด็กล่า, เปน โทษ ครั้ง สมเด็จ พระพุทธเจ้า หลวง
 ปราสาท ทอง, ให้ คัก เปน หมู่ เวช พระ ที่ พัง, แต่ นาย ผูก มา บอก แก่
 พระยาจักรี, พระยาพระคลัง ว่า, พระยาพัทลุง พระศรีภูริปริชา, แต่
 หั้น นก คดี สวรรค์, ย่อม อด ไป หา พระไตรภูวนารถ ทิพยวงษ์ ณ วัง หลง,
 คิด อ่าน ช้อง ลุ่ม ไฟร์ พด จะ ทำ ร้าย แก่ แผ่นดิน พระยาจักรี, พระยาพระคลัง
 บอก แก่ พระยาพิชัย คัก คดี, ๆ ก็ กราบ ทูล พระ กรุณา ให้ ทรง ทราบ, จึง มี

แผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์

พระราชโองการ ครัด ตั้ง พระยา พระคังว่า, หมื่น ภูคัง สวรรค์ ซึ่งตั้งให้
 ไปรับ เมือง แตมิ ได้ ไปนั้น, เห็นว่าจะคบ กัน คิด ร้าย พระองค์ ให้ตั้งโทษ
 คัด คีษะ เตียบไว้ นำ ศาตา ถูก ขุน, ณพระราชวัง บวร สถาน มงคล, ส่วน
 พระไตรภพ ภูวนารถ ทิศของษ์ เข้า มา เผ้า, ณบน ที่ พระราชวัง บวร สถาน
 มงคลใช้ ย่อม หา ประดิษธิ ไชยแต่ ท้าว ราช, นาย พิมมา กระซิบ เจริจา
 ทุกอย่าง, แต่ พระยา พิษิต ภูคัง ตั้ง ว่าแก่ หมื่น มโหฬส สวรรค์ ให้ห้าม ประดิษธิ
 ไชยแต่ ท้าว ราช, นาย พิม ซึ่ง เจริจา ด้วย พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์
 ณบน ที่ นน, แต่ พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์ โกรธ พระยา พิษิต ภูคัง, แต่
 หมื่น มโหฬส สวรรค์, อนึ่ง พระยา จักร, พระยา พระคัง กวาม วังคม ทูล
 พระ กรุณา ว่า มี ผู้ มา บอกว่า, พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์ จะคิด ร้าย เป็น
 มั่น แน่น, จึงมีพระราชโองการ ครัดว่า, เขี่ยน โกร-จระ แจง ว่าคิด ร้าย นั้น
 เป็น มั่น แน่น, จึงตั้ง แก่ พระยา พิษิต ภูคัง ว่า, เมื่อ ครัง พระองค์ ได้ ยา-นั้น
 พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์ ขน มา, ย่อม เขา มีด เห็น ฆก ขา ขน มา, แต่
 บัด นี้ ยัง จะทำ ตูจ นั้น จะหา มิ ได้, จึง พระยา พิษิต ภูคัง ก็ ตั้ง ขอบาย นวด
 พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์, แต่ พระบาท ขน มา ถึง คับ พระเพลา, พบ ศาต
 เครื่อง แต มีด เห็น, จึง พระยา พิษิต ภูคัง ก็ ร้อง ขน, พระไตร ภูวนารถ
 ทิศของษ์ รู้ ก็ ตกใจ, อยู่ มา ข้าง หวง ซึ่ง แต่ง ให้ ขน ไป ฟัง ก็ คิด พัท นน, ก็
 เขา เมื่อ ความ มาก ร้าย ทูล พระกรุณา ว่า, ได้ ยิน ข้า พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์
 ว่า, พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์ คิดว่า, เมื่อ การ พระราช พิษิต ศรี ยัม ปา วาย-
 นั้น, ถ้า แต่ เด็ดจ พระราช ดำเนิน ไป ใช้, จะ แต่ง ข่า อาษา ให้ ชุ่ม ช่อน อยู่
 ที่ ทาง แคน นั้น, ครัน เด็ดจ พระราช ดำเนิน ไป กลาง คับ ใช้, จึงจะให้ ข่า อาษา
 ชุ่ม ช่อน อยู่ นั้น ออก ทำ ร้าย ใน ตอ ของ รดี พระบาท, ครัน ดำรัส เมื่อ ความ
 หง น แถว, จึง ทรง พระราช ดำริห์ ว่า, องค์ พระไตร ภูวนารถ ทิศของษ์ ใช้

เป็นอนุชาธิราชแห่งเรา, เราก็ไว้พระไทยเป็นที่สนิทเส่นหา—นัก, แต่ซึ่ง
 องค์พระไตรภูวนารถทิตยวงษ์จะคิด มีทร โทษ—แก่เราดังนี้, เมื่อวัน การ
 พิธี ครี๊ยมป่าวาย—นั้น เราจะไปส่ง พระเป็นเจ้าถึง เทวสถาน,— ถ้าแต่ องค์
 พระไตรภูวนารถ ทิตยวงษ์ จะ ทำร้าย แก่เรา ก็ ให้ทำ เกิด, เรา จะเอาแต่
 มุณณาธิการ—แห่งเรา เป็น ที่ ฟัง, ครั้น ถึง วัน การ พระราช พิธี ครี๊ยมป่า
 วาย กงวาคันนั้น ก็เสด็จ ทรงช้างตัว พระที่นั่ง สุวรรณหงส์— ประทับ
 ด้วยเครื่อง ราชประโภค ทั้งปวง, แลท้าวพระยาเสนาบดี มนตรี मुख ทั้งหลาย,
 แลโดย ข้าราชการ หน้าหลัง, ก็เสด็จ แต่ พระราชวัง บวรสถาน มงคล, มาโดย
 ทาง หอรัตนไชย มาทาง ตพาน ช้าง, แลพระไตรภูวนารถทิตยวงษ์ ก็ ขึ้น ช้าง
 ตาม ช้าง พระ ที่ นั้น มา, พระเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จ ไปโดย ทาง ชี กูณ, แล
 คน ซึ่ง แต่ง ชุมโหว่นั้น ถึงนั้น ถึง นั้น นกดับ อยู่ ณตพาน ช้าง เป็นอันมาก, ครั้น
 ให้ถาม ก็บอก ว่า ข้าจึงหวัง, ก็มี ได้ มี พระ ราช โองการ ประการใด,
 เสด็จ ไป ส่ง พระเป็นเจ้า ถึง เทวสถาน แล้ว, เสด็จ พระราชดำเนิน ถัดกับ คั้น
 มา ยัง พระราชวัง บวร สถาน มงคล, อยู่ มา วัน หนึ่ง ผู้ คาย เสง แล ท้าว หมู
 เรือ พระ ที่ นั้น อตงกฏ นาวา, มาบอกแก่ หมื่น ราชามาตย์ ปลัด พระตำรวจ
 ว่า, นายสุกเดิมเป็น ข้าพระไชยราชาธิราช, ได้มา เป็นข้า พระไตรภูวนารถ
 ทิตยวงษ์, แลนาย สุก นั้น ว่า เป็น ระบุว่า ที่—หนึ่งแล้ว, ที่นี้ จะเป็นระบุว่า
 ฮิวเต่า กุฑาย เสง แล ท้าว จึงถามนายสุก ว่า, ซึ่ง จะ ทำ ระบุว่า อีก นั้น ด้วยเหตุ
 อันใด, แล นายสุก จึง บอก แก่ ผู้ คาย เสง แล ท้าว ว่า, พระไตรภูวนารถ
 ทิตยวงษ์ คิด ร้าย ใน ถอของชุดี ระบุว่า, หมื่น ราชามาตย์ ก็เอา คดี นั้น บอก
 แก่ หลวง พิไชย เศษ, ๆ ก็เอากราบ บังคมทูล พระกรุณาให้ ทราบใน ถอของชุดี
 ระบุว่า, จึง มี พระ ราช โองการ ตรัส สั่ง แก่ หลวง พิไชย เศษ, ให้ว่า
 แก่ ผู้ คาย เสง แล ท้าว ให้ ไป ฟัง เอา เนื้อ ความ นั้น จึง นั้น แน่น, ผู้ คาย เสง

แต่ท้าวจิ้งไปหา นาย ลุง, ๆ จิ้งเล่าให้ ผู้ชายเตง แด ท้าว พัง ว่า, พระไตร
 ภูวนารถ ทิศยวงษ์ คุมคน จะยกขึ้นไป, มาในเดือน ๓ ค่ำ, ผู้ชายเตง
 แด ท้าว นั้น เขาเห็น ความ นั้น มา บอก แก่ หลวง พิไชยเดช, ๆ ก็ เขา คิด กราบ
 ทูล พระ กรุณา, อยู่ ณ วัน หนึ่ง พระยา จักรี, พระยา พดเทพ กราบ ทูล
 พระกรุณา ว่า, ไต่ ยิน กิติ ศัพท์ ว่า, พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ จะ คิด ร้าย
 ใน ดอของชู้ พระบาท เปน มั่น แน่น, แต่ มี ผู้ มา กราบ ทูล พระ กรุณา ว่า,
 พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ คิด ร้าย ใน ดอของชู้ พระบาท นั้น เปน อัน มาก, จึง
 พระเจ้า อยู่หัว มี พระราช โองการ ตรัส สั่ง ลัก เสด็จ ยศ, แด ข้า หลวง ผู้ มี
 ความ สดวก มี กติ - ขอ สักย นน ว่า, องค์ พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ ไซ้,
 เปน พระ อุนชาธิราช - แห่ง เรา, เรา ก็ มี ความ เส่นหา เปน อัน ยิ่งนัก เรา คิด
 ว่า, จะ มุ่ง ใจ ให้ วัฒนากว - ไป กาย น้า, - แด องค์ พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์
 มิได้ มี ความ ซื่อ สดวก ต่อ เรา, พัง เขา ถ้อย คำ คน โทก ทน มา มุข, แด คิด
 ชอง สุ่ม ผู้ คน จะ ทำ ร้าย แด เรา นั้น จะ เปน ประการ ไค, จึง เสด็จ ยศ แด
 ข้า หลวง ผู้ มี ความ สดวก มี กติ นั้น, กราบ บัง ม ทูล พระกรุณา ว่า, พระ
 ไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ ไซ้, มิได้ คิด ถึง คน จะ มิได้ มี ความ สดวก มี กติ,
 จะ ใ้ พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ ให้ ทน ตาม อธิญา ภาพ - นั้น มิได้, ขอ พระ
 ราชทาน ให้ สำเร็จ โทษ ตาม ประเพณี พระ ราชกุมาร ซึ่ง เปน มุหนิศ โทษ - นั้น,
 จึง พระเจ้า อยู่หัว มี พระ ราช โองการ ตรัส ว่า, ซึ่ง จะ สำเร็จ โทษ ใน กรุง เทพ
 มหา นคร นี้ มิได้, เรา จะ ไป พระ นคร หลวง แล้ว, เรา จะ ทรง ม้า คั้น
 ให้ องค์ พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์, ซึ่ง ม้า คั้น ตัว ๑ ออกจาก พระนคร
 ถ้า องค์ พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ จะ คิด ร้าย แก่ เรา, เรา ก็ มิได้ เช้า ขาน,
 ด้วย จะ ยศ ณา - พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์ ณ ที่ นั้น, เรา จะ เอา บุญญาธิการ
 แห่ง เรา เปน ที่ พัง, จึง ทรง พระกรุณา ตรัส สั่ง สุ่ม หมาย ทว่า, จะ ขึ้น ไป

พระนครหลวง, ครั้นถึงวัน ๓ ๓ ค่ำ บิ๊วอก ฮู่คัก, กอบ ด้วย
 วิไชยฤกษ์-เพดา อุษาโยค,— ก็เสด็จ ด้วยเรือ พระที่นั่ง ศรีสมรรถไชย,
 แล เรือ ท้าว พระยา เตณาบตี มนตรี มุข ทั้งปวง แห่งหน้าหลัง, ซ้ายขวา โดย
 เสด็จ พระราช ดำเนินไป ถึง พระ นครหลวง, จึงเสด็จ ขึ้น พระ ตำหนัก ครั้น
 เพดา รุ่ง แลัว ประมาณ ๒ นาฬิกาเศษ, จึงเสด็จ ทรง ม้า ต้น พระที่นั่ง
 ราชพาหนะ, ให้ พระอินทราชา ทรง ม้า ตัว ๑, พระไตรภูวนารททิตยวงศ์
 ทรง ม้า ตัว ๑, สมเด็จ พระราม ราชอาษา ทรง ม้า ตัว ๑, แล เตณาบตี
 มนตรี มุข ทั้งปวง โยเสด็จ แห่งหน้า หลัง โดย ซ้ายขวา เสด็จ ออกไป กวาง หุ้ง,
 นำ พระ ตำหนัก พระนครหลวง นน,

พระไตรภูวนารททิตยวงศ์, ก็ ถอด พระเศษ บัญญานภาพ พระบาท
 สมเด็จ พระบรมพิศม พระพุทธเจ้าอยู่หัว, มีอาช ท้าวร้ายได้ เสด็จ พระราช
 ดำเนิน กลับ เข้า มา ยัง พระ ตำหนัก, พระไตรภูวนารททิตยวงศ์ ก็ ตาม
 เสด็จ เข้า มา ใน พระราชวัง พระนครหลวง, จึง พระสุรินทรภักดี, ก็ ตาม
 พระไตรภูวนารททิตยวงศ์ เข้า มา ถึง นำ ปราบ ข้าง, แล เห็น พระไตรภูวนารท
 ทิตยวงศ์ แก่ จางนาง ทาพ ออก, แล จึง ขึ้น ไป บน ฉนวน, จึง พระสุรินทร
 ภักดี ก็ ตาม กราย ทด พระ ครอบงำให้ กราย, เมื่อ จนเสด็จ เข้า ที่ พระบรมม
 มี พระราชโองการ ตรัส สั่ง พระยา วิชีวิต ภักดี, พระสุรินทรภักดี, แล ชุนเหล็ก
 มหาดเล็ก, ให้ สดับ ถิ่น เสด็จงาน พ้นนี้, ให้ พิทักษ์รักษา ระวัง ระวัง อยู่,
 จึง พระสุรินทรภักดี ซึ่ง เสด็จงาน พ้นนี้ อยู่ นั้น ก็ เห็น พระ อินทราชา ธิราช,
 แล พระไตรภูวนารททิตยวงศ์ ออก จาก พระตำหนัก, มาใกล้ ที่ พระ บรมม,
 จึง เห็น พระสุรินทรภักดี, ก็ ถอด ถิ่น เข้า ไป, แล ชุนเหล็ก มหาดเล็ก
 ารับงาน พ้นนี้, แล ถัด พระสุรินทรภักดี, แล พระไตรภูวนารททิตยวงศ์,
 ให้ พระองค์ ทอง ฮาก มา เข้า พระองค์ หอก ต้น ของ หลวง, ซึ่ง อยู่ ณ
 พระที่นั่ง มุขเด็จ นนไป,

แผ่นดิน ส้มเตี๊ยะ พระนารายณ์

๑๗

ครั้ง พระบาท ส้มเตี๊ยะ บรมพิศม์ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว, เสด็จ ขึ้นจาก พระ
บรรทม, จึง ขนเหล็ก มหาเหล็ก กราบ บังคมทูล พระกรุณาว่า พระองค์ ทรง
ออก มาเอา พระ แฉ่ง หอก คัน, ซึ่ง อยู่ ณ พระที่นั่ง มุข เตี๊ยะ นั้น ไป, จึง ทรง
กรุณา ตรัส ว่า, ซึ่ง พระ แฉ่ง หอก คัน ไข้, จะ ได้ เป็น สำหรับ องค์ พระไตร
ภูวนารถ ทิพยวงษ์ หามิ ได้, แต่ ซึ่ง ให้ มาเอา พระ แฉ่ง หอก คัน เข้าไปไว้ตั้ง ณ,
เห็น ว่า องค์ พระไตร ภูวนารถ ทิพยวงษ์ จะ คิดร้าย ต่อ เจ้า เป็นแน่แน่นอน, จึง พระ
บาท ส้มเตี๊ยะบรมพิศม์ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว, ก็มี พระราชโองการ ตรัส สั่ง ให้
พระยา พิไชย สงคราม กุม ไพร่ พล, อยู่รักษา ประตู หน้า พระราชวัง, ให้ พระ
ศรี มหา ราชา กุม ไพร่ พล, อยู่รักษา ประตู พระราชวัง ฝ่าย ซ้าย, ให้ พระชน
บุรี กุม ช้าง หอง อยู่รักษา ประตู หน้า, แต่ ให้ พักษ์ รักษาอย่า ให้ ผู้ คน แปร
ปลดอม เข้า ออก ได้, จึง มี พระราชโองการ ตรัส สั่ง พระยา จักรี, พระยา พิ
ชิต ภัคดิ์, พระ มหา มนตรี หลวง อินทร กษ, ให้ เป็น พนักงาน กุม พระไตร
ภูวนารถ ทิพยวงษ์ แต่ ให้ พระ สุนทร ภัคดิ์, หลวง เทพณ์ มนต์, หลวง กำแพง,
พระ ราน, หม่อม ไหล่ อรรย์, เป็น พนักงาน กุม พระอินทราชา, ให้ หลวง วิชิต
สงคราม, หลวง ราม ภัคดิ์, ซึ่ง เอา คาบ ของ พระ อินทราชา แต่ พระไตร ภู
วนารถ ทิพยวงษ์, ซึ่ง ให้ ตั้ง อยู่ ณ หัว, ครั้น เพลา เข้า ๕ นาฬิกา, จึง พระ
อินทราชา, พระไตร ภูวนารถ ทิพยวงษ์ พระ องค์ ทรง ก็ ออก มา เฝ้า อยู่ ณ ที่
สวน นั้น, แต่ ข้า หลวง ผู้ มี ช้าง ช้าง ได้ เป็น พนักงาน กุม นั้น, ก็ มา เฝ้า พร้อม
กัน อยู่ ที่ สวน นั้น, จึง พระยา จักรี กราบ ทูล พระกรุณา ว่า, คัน นี้ ข้า พระ
พุทธเจ้า นิมิตร เป็น มหัศจรรย์, ข้า พระพุทธเจ้า จะ ขอ แก่ ณ ถวาย, จึง มี
พระราชโองการตรัส แก่ พระยา จักรี ว่า, ให้ แก่ นิมิตร ไป เถิด, พระยา จักรี
กราบบังคมทูล ว่า, ซึ่ง จะ แก่ ให้ คน ทง หตาย แฉ่ง เนื้อ ความ นั้น ตูมิ ควร, ขอ
พระ ราชทาน ให้ เฝ้า ใก้ ดอดอง รดี พระบาท, ครั้น พระยา จักรี เข้า มา เฝ้า ใก้

ดองขุด พระบาท แล้ว, จึงมี พระ ราชโองการ ครัด ตาม ว่า, ที่ จะตงไปนั้น จะ ไป โดย ทาง ชดนารกดี หรือ, ๆ จะไปโดยสถณารกดี, แต่จะไปโดย ทาง สถณารกดีได้, ด้วยข้าง ม้า ๖๖๖ พร้อมกัน อยู่, พระยาจักรี กราบทูลว่า, สถณารกดีนั้น โคน ดุ่ม น้ก, ขอ พระ ราชทาน เล็ดจโดยทาง ชดนารก, ก็มี พระราชโองการ ครัด ว่า ชอบ แล้ว, พระยาจักรี กราบทูลว่า, มี โจทย์ว่ามี ผู้เอา พระแสง ไป ผั่งไว้, ขอ พระราชทานให้ ขุดเอา, พระ ราชโองการ ครัด ว่า, เอาเถิด, พระยาจักรี, แล ข้าหลวง ผู้ ได้ พ้นงาน, ก็ กุม องค์ พระไตร ภูวนารกทิตยวงษ์นั้น, พระสุรินทรภักดี, แล ข้าหลวง ซึ่งได้ พ้นงาน กุมองค์ พระอินทราชา นั้น, ก็ ช่วย กัน กุม พระอินทราชาไว้.

ฝ่าย พระองค์ ของ ผู้ เป็นพระอนุชา, ก็ เข้า ช่วย จึง พระไตร ภูวนารก ทิตย วงษ์, แล กุม องค์ ข้าหลวง ผู้ กุม พระไตร ภูวนารก ทิตยวงษ์, ข้าหลวง ก็ กุม ขน พระ องค์ ของ นั้น ด้วย แล้ว ก็ เอา พระไตร ภูวนารก ทิตยวงษ์, แล พระ องค์ ของ นั้น ดำ เร็ว โทษ ใน ที่ นั้น, แล พระ อินทราชา นั้น, ทรง พระกรุณา ยกโทษไว้, เพราะว่ามี เข้า ด้วย พระไตร ภูวนารก ทิตยวงษ์, จึง พระบาท ดม เต็จ บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า ชยู่หัว เล็ดจ ลง เรือ พระ ที่ หนึ่ง, เอา พระ อินทราชา ลง เรือ พระที่ หนึ่ง มา ด้วย, แล เรือ เสนาบดี มุขนนตรี ทั้งปวง, ก็ เข้า กระทบ โดย เล็ดจ ช่วย ขว หน้า หลัง, เล็ดจ พระราชดำเนิน เข้า มายี่ พระราชวังบวร สถาน มง คด, จึง มี พระราชโอง การ ครัด สั่ง ให้ ตำรวจ นอก, ตำรวจ ใน ไป เอา ข้า พระไตร ภูวนารก ทิตยวงษ์, ซึ่งร่วม คิด ด้วย พระไตร ภูวนารก ทิตย วงษ์ นั้น มาถวาย, เมื่อ ถามหอง กตาทโหม ช้เติม พระไตร ภูวนารก ทิตยวงษ์ ให้การว่า, พระศรีภุภริษา, พระยาพัทลุง, หลวงจำ, แล นายชาน, นายตวง, นายอิน, หมื่น ทพ, หมื่น เทพ, ซึ่ง เป็น ตำรวจ ใน ข้าง ขวา, กับ นาย บาท เมือง, นาย บุญเกิด, นาย น้อย, ผู้ ม ช้อ ทั้ง นี้ คิด ข้าง ด้วย กันว่า, พระไตร

ภูวนารถ ทิพยวงษ์ จะแต่งเตรียมไว้, ฟังดูแค่เดือนสี่, ถ้า แด ถองชู้ดี พระ
บาทโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม, พระราชทาน พระราช วงษ์ ฝ่ายใน ทั้ง ๒
พระองค์ นั้น, เห็นว่าจะโปรด เทียงแท้, แด แผ่นดิน จะราบคาบไป, ถ้า ทรง
พระกรุณา มีโปรด จนถึงกร พระราชพิธีแล้ว, จึง มีความ คิด, แด ทุก วัน
แต่จะ บ้อง กัน คิวไป, จะได้ คิด ว่า จะ ยก เข้า มา แต่ ใน การ พระราชพิธี นี้ หา
มิได้, แด จะได้ คิด ว่า จะ ยก เข้า มา ใน วันใด เดือนใด นั้น ยัง มิ ได้ คิด, ชึ่ง
พระไคร ภูวนารถ ทิพยวงษ์, ได้ พัง ดุรา แล้ว แด ออก มา ณ คำว่า ว่า, เราคน
แค่ ๑๐๐ ยก เข้า ไป ก็ จะ ได้

ชึ่ง เมื่อถาม นายอิน, ๆ ให้การว่า, เมื่อแรก คิด อ่าน จะทำร้าย ใน ถอง
ชู้ดี พระบาท นั้น, พระศรี ภริปริษา, พระยา พัทธง, พระสิทธิไชย, หลวง
กตาโหม, หลวง สรรพสิทธิ, หมื่น ภักดี ศวร น้อย พระสิทธิไชย คน ๑, ผู้มี
ชื่อ ทั้ง น คิด ด้วย พระไคร ภูวนารถ ทิพย วงษ์ ณ ถอง พระ โรง, แด ว่า พระศรี
ภริปริษา, หมื่น ราชามาตย์, หมื่น กาจาย ผู้ หาดาน พระศรี ภริปริษา, กับนาย
พิม, แด ผู้มี ชื่อ ทั้ง ๕ คน นี้, จะคุม คน ๑๐๐ สรรพ ด้วย เครื่อง ส้าตรา
ดูช, - จะยก เข้า มา แล้ว แด คพาบ ช้าง มา ณ ประตู พระราชวัง, พระยา พัทธง
จะ คุม กำตั้ง, แด ด้นัก พักพวก ๑๕๐, สรรพ ด้วย เครื่อง ส้าตรา ดูช, จะมา
โดยทาง ริม น้ำ, จะเข้า มา ณ ประตู ดิน พระราชวัง บวร สถานมงคล, ชุน ศรี
เทพบาท, แด หมื่น ภักดี ศวร, จะ คุม บ่าว แด ด้นัก พัก พวก ๑๒๐, สรรพ
ด้วย เครื่อง ส้าตรา ดูช, จะ ยก เข้า มา โดย ทาง ท่า ทวาย, จะ เข้า ประตู หลัก
ไชย ข้าง หลัง,

ชึ่ง คน เดิม พระไคร ภูวนารถ ทิพยวงษ์, นั้น ประมาณ ๓๐๐๐, แด คน
พระราชทาน ประมาณ ๑๐๐๐ เศษ, พระสิทธิไชย, หลวง สรรพสิทธิ, กับ น้อย
พระสิทธิไชย, แด พระ หลวง ชุนหมื่น พัน ทนาย ขอ แล้ว มา หาดเด็ก นั้น, จะมา

ด้วยพระไตรภูวนารถทิศยวงษ์, ก็ให้พระสิทธิไชย, หลวงกรมพิทักษ์ และ
 น้องพระสิทธิไชยเลี้ยงเทียน ๓ เล่ม, เทียนพระพุทธรูปเจ้าเล่มหนึ่ง, เทียน
 พระบรมโพธิ์สมภารเจ้าเล่มหนึ่ง เทียนพระไตรภูวนารถทิศยวงษ์เล่มหนึ่ง,
 แด่เสียงพระสารีริกธาตุอันหอพระ อธิฐานว่าจะยกเข้าไปนั้น ยี่จะมีไชย
 ชำระหรือ, ๆ หาไชยชำระมิได้, แด่เมื่อสามเดือนเลี้ยงนั้น, เทียนพระไตร
 ภูวนารถทิศยวงษ์นั้นดับก่อน, แด่พระสารีริกธาตุก็มิได้ลอยขึ้น, พระ
 ไตรภูวนารถทิศยวงษ์ก็ดำ, พระอาขรรณ—แต่ทั้งนี้สุดแต่บุญ, แด่พระ
 ไตรภูวนารถทิศยวงษ์ก็ตั้งแก่นายอินว่า, พระยาสุโขไทย, พระยามหา
 มณเฑียรทั้ง ๒ นี้จะอาษา เห็นพระยาพดเทพ, พระยามหามณเฑียร ลง
 ไปณวังหลังเป็นหลายครั้ง แด่พระไตรภูวนารถทิศยวงษ์ก็บอกแก่นาย
 อินว่า, พระยาภคินโหมจะอาษา, แด่พระยาวิจิตรสุนทร, พระยาศรีสุร
 ภักดี ทูลว่า, จะยกขึ้นไปเมื่อใดจะอาษาเมื่อ นั้น, แด่ให้กฎหมายผู้มีชื่อ
 ทั้งนี้ไว้, อนึ่งผู้คิดอ่านเป็นคนเป็นดี—นั้น, คือ พระยาภคินโหม, พระยา
 พดเทพ, พระยามหามณเฑียร, พระยาสุโขไทย, พระยาวิจิตรสุนทร, พระยา
 ศรีสุรภักดี, ๖ คนนี้ลงไปกลางวัน แด่กลางคืน, แด่ผู้ซึ่งลงไปเป็นสุภาพ
 นั้น, คือเจ้าพระยามหาอุปราช, พระยาพิจิตร หลวงพรหมพิจิตร, ๓ คนนี้
 เห็นลงไปเป็นสุภาพ—อนึ่งพระศรีภุณีปริษา, หลวงภคินโหม, นายเพ็ชร
 ทูลคิดด้วยกัน, แด่จึงทูลพระไตรภูวนารถทิศยวงษ์ว่า จะเขียนชื่อพระยา
 จักรี, พระยาวิจิตรภักดี, พระสุนทรภักดี, หลวงอินทรเดช, แด่ขุนเหล็ก,
 ขุนเทพรัตน์ลงในราชเอาศิลาทับไว้, มิให้คนมีชื่อทั้งนี้ ออกปากคิดอ่าน
 ได้, เพื่อจะระงับถ้อยความทั้งปวง. แด่พระไตรภูวนารถทิศยวงษ์เห็นชอบ
 ด้วย, จึงพระศรีภุณีปริษาเอาคำราช—ของตัวให้แก่นายเพ็ชรทูล, ให้
 เขียนชื่อคนทั้งนี้ลงในราช, แด่ก็ให้หลวงภคินโหมเอาศิลาทับไว้ในพระ

แผ่นดิน ส้มเค็ญ พระนารายณ์

คำหนัก นัน. อนึ่ง หมีน ขิพพณา หมีน ราช มาตย์, ดงไป ณวังหลัง ขอภาษา.
แต่ พระไตร ภูวนารถทิศยวงษ์ ก็ ให้ ฉ้า ตาย, แต่เดื่อ ภาษา-คน จะดำรับ,

อนึ่ง มี คำ อี แก่น แต่ นาย บุญเกิด ให้การว่า. พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์
ว่า, ให้ อี แก่น แต่ นาย บุญเกิด เอา น้ำ สบไป ให้ แก่ พระยามหามณฑลเศียร.
พระยาสุโขไทยกิน ถึง จอน. อนึ่ง คำ อี แก่น ให้การว่า. ผู้ดงไป ณวัง หลัง
นั้น, คือภรรยาพระยาตากาไหม, นางน้อยสุด พระยาตากาไหม, ภรรยาหลวง
ราช บุตรี, แต่ภรรยา พระยาตากาไหม ผู้มรดกภาพ-ไปกับ นาง เขียด, ทำว
ชาราช อุไทย. ภรรยา พระยา พิไชย รัตนฤทธิ์, แต่สุด ดี แม่ นม สุด. แม่
พระศรีภูมิปรีชา, แต่หลานแม่ศรี อุไทย, แม่พระศรี มุกดี, ภรรยา พระยาพิชิต,
ภรรยา พระยา สุโขไทย, ภรรยา พระยา พระคัง, แม่ พระยา พระ คัง, แต่
ภรรยา พระ จอม เมือง นั้น, พระราชทาน กำไล ของ คำคู่ นึ่ง. ครั้น ตาม ผู้
มี ชื่อ บังคมทนต์ พระภรรยา, พระเจ้า อยู่ หัว จึง มี พระราช โองการตรัส สั่ง ให้
ทำว พระยาเสนาบดี มนตรีมาทั้งปวง. พิ พากษ ไทย-ซึ่งไป มา, แต่ คิด อ่าน
ด้วย พระไตร ภูวนารถทิศยวงษ์, จะทำ ร้าย ใน ตออง ขดี พระบาท นั้น, เป็น
มหันตโทษ ถึง ถึง ชื่ออัคร. แต่ ผู้ ไป มา เคย หา พระไตร ภูวนารถ ทิศยวงษ์, ซึ่ง
มิ ได้ คิด เป็นใจ คิด ร้าย ด้วย นัน เป็น แต่ ล่าชาไทย. — แต่ทรง พระภรรยา ไปรศ
ให้ตพระ ราชธรรมา, แต่ ประทาน ชื่ออัคร ไว้.

แต่ ใน เดือนนี้ มีวอก นัน, พระบาท ส้มเค็ญ บรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว,
บำ เพ็ญ พระราชกุศล-นา ๆ ประการ, แต่ให้ หัดธ รูป พระอัคร เป็นเจ้า ยืน
สูง ศอก คืบ มีเศษ พระองค์ ๑ รูป ศรี วาติศย์-ยืน สูงศอกมีเศษ พระองค์ ๑,
รูป พระ มหาวิมเนศวร-พระองค์ ๑, รูป พระจันทราทศวรร-พระองค์ ๑, แต่
รูปพระ เป็นเจ้า ทั้ง ๕ พระ องค์ นี ล้วน ของ นพคุณ. แต่เครื่อง อภรณ์
ประดับ นัน ถม ราชาวดี, ประดับ ด้วยแหวน ทุกพระองค์, ไว้บูชา สำหรับ การ
พระราช พิธี.

แต่ ใน เดือน ฎี บวออก นั้น, พระบาท ส้มเตีจ พระ พุทธเจ้า อยู่หัว, มี พระ ราชโองการ ทรงตั้ง เจ้า พระยาจักรี, ให้แต่ง โรง พระราช พิธี เบ็ญจาพิช,— (เบ็ญจาพิส) แต่ประทับด้วยราชวัด—ฉัตร ของ—อดงกฎ,—การยัมหา—นทรศัพ ทังปวง. แต่เมื่อแรกแต่งการ พระราชพิธี เบ็ญจาพิชนั้น, ให้พระเมือง ขุนหมื่น คุม ไพร่ พด ไบท่า โรง พระราช พิธี, แต่ พระค่านัก คำบต มขาม หย่อง.

ใน เดือน ฎี นั้น, พระทวยน้ำ ขุน อามรินทร์, ขุนหมื่น ทังหตายเห็น เป็น ไชยศิริ เรื่อง ตั้ง คัน ศาต, ตั้ง ขึ้นไปใน ที่ จะแต่งการ พระราชพิธี, ก็ ปราบกฏ ใน ราช ราชฎีกา—นั้น, เป็น สภานิมิตร อันอุดม, ซึ่ง จะจำเวญพระ ศรีสัตวดี พิพัฒน์ มงคล อัน ประเสริฐ นั้น. ครั้น แต่ง การ ดำเร็จแล้ว, ถึง วัน ๒ ๕ คำ, เพลา รุ่งแล้ว ๘ บาท, พระบาท ส้มเตีจ บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่หัว, ก็ เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งศรุตพานัน, แต่ประทับด้วยเรือ ตั้ง เรือ กั้น, แต่เรือ ไชย เรือ รูป สัตว์ ทังปวง, แต่เรือ ท้าว พระยาดำมนตราเสนาบดี มนตรีมุขทังปวง แห่งหน้าห้อง กบตง เป็น อันมาก. ครั้น เสด็จ ยัง พระค่านัก คำบต มขามหย่อง แล้ว, ก็ ให้ ประพฤติ มงคล การ ๓ วัน ครั้น ดำเร็จ แล้ว ก็ ให้ พระ มหาราชครู, แต่ พระ ปลัด ราชครู ประพฤติ การ พระ ราช พิธี มหต ปรา ยาศิต,— แต่ พระ ราช พิธี เบ็ญจาพิช มหา วิ ไชย—สังคราม.— ก็ เสด็จ เสด็จ พระ ราช พิธี แล้ว ประพฤติ การตามยถาธำตร,— สำหรับ การพระราชพิธี เบ็ญจาพิช, ตาม ธำตร สำหรับ— นั้น ทุก ประการ เสร็จ. ถึงณวัน ๑ ๑๐ คำ เพลา ชายแล้ว นาฬิกา ๑, จึง พระบาท ส้มเตีจ บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่หัว, เสด็จ ทรงภาษา—พัศราภรณ์,— พิพิช—วิจิตร ด้วยสุวรรณ—รัตน ภารณ์—บวร—รา โชประ โภค—ทังปวง เสร็จ, ก็ เสด็จเหนือ วิ ไชย ราชรถ,— อัน อดงกฎ ด้วย กาญจน—รัตน ภารณ์,— เทียน ด้วย บวร—จักรตรงค์—มงคล—อาชา ไนย—ประ โภ ไชย—ชัชวาดย์,— กาญจน—พระ อภิรม—มังแต่ง สุริย—มยุฉัตร, พชนี้—พวรรณ—กรร พิรุณ—จามร มาศ.

แต่ พระ มหาราชครู, ท้าว พระยาดำมณฑราช, เต้านาบี มนตรีมุข ทั้งปวง ทุก
 กระทรวงทบวงการ ทั้งหลาย, แต่ ประทับ ประดา ซ้าย ขวา หน้า หลัง, นฤนาท
 ด้วย ศัพท สำเนียง เสียงข้อง กออง แตรสังข์, ก็ เตี๊ยะ ดิตาศ์ใน รัชยา อัน ประ
 ติบ ประดา ด้วย ราชวัณดัตร์ ของ อุดงกฎริการ— ด้วย มหา มหรรค์พ ทั้งปวงนี้.
 ครั้น ถึง มารค ที่ คัดกร—นั้น, ก็ หยส พระ พิไชย ราช ฤท ให้ ประหา คัดกร—
 โดยสาคร—เตี๊ยะ. ก็ เตี๊ยะ ยัง พระ ที่ นัง สำกรมณทป,— เตี๊ยะ อุดง มุขาร
 ภิเศก—เตี๊ยะ. เตี๊ยะ ยัง พระ คั้ง พระ พิไชย สมนโกช,— แถฉายาชาศิริพาท คำ
 รบคตียวาร— แต่ พระราชทาน ให้ เตี๊ยะ ลูก ขุน สำหรับ การ พระราชพิธี เบ็ญจา
 พิธ มหาวิไชย ดังความ ตาม ธรรมเนียม.

ครั้น การ พระราช พิธ เตี๊ยะ ก็ เตี๊ยะ ประเวศน์ พระ ราช มณทีयर, แต่ ใน
 บ อกน นั้น, ครั้น ให้ หล่อ รูป พระ เทวกรรม—ดัง ประมาณ สอก มี เศษ พระ
 องค์ ๑, ๑ ส่วนของ เครื่องอาภรณ์ ประกับ แถถนถน ราชาวดี.

ครั้น บิรณ นพีก, พระบาท ส้มเตี๊ยะ บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว, มี
 พระราช โองการ ครั้น ตั้ง เจ้า พระยาจักรี, ให้ แถม โกร ราช พิธ บัญชีพรหม—
 แถ ชุมรม—สำหรับ การ พระ ราช พิธ ทั้งปวง, ในเขตหน้า ตำบล พเนียด. แถ
 ทรง พระ กรุณา ให้ หล่อ พระ เทวกรรมขึ้น ดัง สอก ๑ หุ้ม ด้วย ทอง เนื้อ แถ
 แต่ เครื่อง อาภรณ์ นั้น ถน ราชาวดี, ประติบ ด้วย แถวนได้ สำหรับ การ พระ ราช
 พิธชกรรม,— ให้ พระ มหาราชครู,— พระ ครูพฤตนิบาท,— แต่ปลัดพระราชครู,
 ประพฤตี—การ พระ ราช พิธ—บาญชีพรหม, ในวัน ๖ ๓๑ ๗ ค่ำ. จึง พระบาท
 ส้มเตี๊ยะ บรม บพิตร พระเจ้าอยู่หัว เตี๊ยะ ยัง การ พระ ราช พิธ มหา ประยา จิตร,—
 แต่ พระราช พิธ บาญชีพรหมเทศ หน้า, ก็ ประพฤตี การ พระราช พิธ ตามสาคร
 คำหรับ อัน มี ใน ชกรรม—นั้น ทุก ประการ. ครั้น ถึง ๖ ๓๑ ๗ ค่ำ,
 พระบาท ส้มเตี๊ยะ พระ บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว, เตี๊ยะ ยัง การ พระ ราช

พิธี ศษกรรมโดย ยถาสถาตร์, แต่ ถวาย ส้มโอบ, ถวาย อาศิรพาท กำรบ ๓ วัน
เสร็จ ก็ เชื้อตั้ง ประเวศน์ พระ ราช มณฑลที่ยร.

ศักราช ๑๐๒๐ บั๊จ อ สัมฤทธิศก เดือน อ้าย, จึง พระ บาท ส้มเค็จ บรม
บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว, เชื้อตั้ง ด้วย พระ ที่ นัง พระ ชด วิมาน กาญจน บวร
นาวา, ไป ประพาศ เมือง นครสวรรค์. จึง พระยา จักร กราบ บังคม ทูต พระ
กรุณา ว่า, ชุม ศรี ขจรารินท์ เมือง ศรี สวรรค์ บอก มา ว่า, ออกไป พัง ชาว
ณ บ้า คำบด หัวช ชาย, แต่ นาย อาชชช คตอง คตอง นาง ช้าง เผือก, ประมาณ
๓ คตอง มี เศษ, หู ทาง สรรพ รุปงาม คตอง ได้ ใน ๓ ๑ คำ. จึง มี พระ
ราช โอง การ ครัด สั่ง ให้ พระยาคนาว ศรี, แต่ พฤตนิบาศ แต่ ชุม ช้าง ชาว ช้าง
ทั้ง ห ตาย ไป รับ เสอศร์ กเชนทร์. — ก็ เชื้อตั้ง พระ ราช ดำเนิน ไป แต่ เมือง นคร
สวรรค์, มา รับ กรุงเพ มหานคร บวร ทวารวดี ศรี อยุธยา, แต่ รับ เสอศร์
กฤษร มา ถึง กรุงเพ มหานคร ณ วัน ๑ ๑ ๒ คำ, แต่ ให้ ให้ ประทับ ประเตา
ด้วยการ มหรรศพ ทั้ง ปวง ด้วย เรือ ฉนวน, รับ ชนไว้ ณ โรง โถงดี พระราชวัง.
แต่ ทรง พระกรุณา ครัด ประสาช นาม กร, ซึ่ง พระอินท์ ไอย ราชวรรณ์ - วิสุทธิ
ราช กิริณี. — แต่ ให้ พระ มหา ราช กร. — พระ ศรี พฤตนิบาศ, แต่ ท้าว พระยา
สำมนครราช, แต่ เชื้อนาบตี มนตรี มช ลต ชุม ทำ ขอญ คำรบ ๓ วัน แล้ว แต่ง
เครื่อง ราชทาน ๒๒๒ ของ กญ รจนาด ด้วย กระหนกรัดนาไมย, พระ ราชทาน
ให้ ประทับ สำหรับ เสอศร์ กเชนทร์ นั้น. แต่ พระ ศรี สิทธิกรรม อยู่ บริบาท นาง
พระยา ช้าง เผือก นั้น.

ส่วน นาย อาชชช ผู้ บุตร ชุม ศรี ขจรารินท์ ซึ่ง คตอง ถูก นั้น, พระราชทาน
ให้ ชื่อ เปน ชุมคเชนทร์ ไอยรา วิสุทธิราช กิริณี. แต่ พระ ราชทาน เจียด เงิน
เหตี่ยม เตียม เครื่อง ทอง สำหรับ ๑, แต่ เงินตรา ๒, มี ถาย สรรพ พงศ์ - ผ้า
ไหม ถาย ปุ่น, แต่ เตื่อ แพร สำหรับ ๑. ภรรยา แห่ง นาย อาชชช นั้น, พระราช

ทาน ให้ครอบครัวเงิน ก่ดบ บัวหนัก ๑๐,—, เครื่องสำหรับแต่งเงิน ครา ๕, ผ้า
 ท้องขาว—เชิงชายเขียน—สำหรับ ๑. แดขุนศรีธรรมวิทย์ผู้พ่ออาบชวยช่วยไปรด
 นั้น, พระราชทาน ให้เป็น ทดอง เสด็จศรีเกษมทร์, พระราชทาน เจียดเงินเหนียม
 จำ หัก หุ ข้าง,— แดเครื่องทอง สำหรับเจียด, เงิน ครา ๕, ผ้าลายสำหรับกางค์,
 ผ้าไหมลาย ปุ่ม, แดเสื้อแพร สำหรับ. แด นายอาบ ชวย ผู้ ก่ดบ ค่องนั้น
 ว่า, ข้าง หุ คาทิกการ—จะ ปดอยเหลือ, จึง ได้ พระราชทาน แด เหล่า นั้น. แด
 พระราชทาน แด ผู้เป็น กวางญ แด โยน ทาม นั้น, ตาม ขรมเหนียม ซึ่ง ได้ นาง
 พระยา ข้าง แด ก่อง. ผู้ ก่ดบ หนึ่งคือ ชาวมา, แด ผู้มา ตั้ง นั้น, ก็ ได้ พระราช
 ทาน ก่ดบ ทุก คน. แด พระราชทาน ทง ปอง สัน เป็น เงิน ๑๐,—. แด คำสรววย
 คีบุก ซึ่ง เป็น ส้มเค็ญ พัก พอก, แด ทาย ทดอง เสด็จศรีเกษมทร์, ซึ่ง ได้ ชวย ใน
 การ ข้าง นั้น, ก็ พระราชทาน ค่อย.

ส้มเค็ญ บรม บพิตร พระพุทธเจ้า อยุ่ หัว ข้าง เฝือก, ทรง พระเศวต อัน ประ
 เสด็จ, จำเนียร พระราช ก่ดบ สัจจวิภ ขรม— แด กอบ ค่อย พระราช ศรีทธา,
 ก็ ให้ สถาปะนา พระพุทธ ปฎิมากร ห้าม ส้มเค็ญ พระองค์ ๑ ห้าม ทง คำ, แด ทรง
 อภรณ์ ประคัม ค่อย แหวนมี่คำ. ทรง พระนามส้มเค็ญ พระบรมไตร โดกนารถ,
 พระ องค์ สูง ๕ ศอก คืบ มี เศษ ทง ถาน. แด ทรง พระราช ศรีทธา สถาปะนา
 พระพุทธ ปฎิมากร พระองค์ ๑, ห่อ ค่อย ทง นพคุณ ทง แห่ง. ทรง พระนาม
 ส้มเค็ญ บรม บพิตร พระพุทธเจ้า ศรีทพ นาด—ห้ามส้มเค็ญ, สูง ศอก คืบ ๔ นิ้ว,
 ทรง เครื่อง อภรณ์ ประคัม พระ อุณาโตม เพ็ชร แหวนมี่คำใหญ่. แด
 ก็ สถาปะนา พระ พุทธ ปฎิมากร ห้าม เงิน ๒ พระ องค์, พระ องค์ ๑ สูง ๕ ศอก
 คืบ มี เศษ ทง ถาน. พระ องค์ ๑ สูง ๒ ศอก คืบ มี เศษ ทง ถาน. แด ครัด
 ให้ ห่อ พระ บรมกรรม—พระ องค์ ๑, สูง ๕ ศอก ทง ถาน. แด อภิเศกเสด็จ,
 ก็ ให้รับไป ประคัมฐานไว้ ใน พระอาราม พระ ศรี รุทพ นาด—ตามถ ชิกน. แด

ครัสให้ ทอด พระ เทวกรรม—พระองค์ ๑, สูง ประมาณ ๔ ศอก, ไว้ ใน พระ เทวกรรม.

ใน ขณะ นั้น ก็ ตั้ง ชา ปรางค์ พระยาศรี, พระบาท ส้มเตี๊ยะ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า ช้าง เลื่อน, ทรง พระเดช บุญญาภาพ อัน ยิ่งไป ทัดนาพร ประเทศ—ทั้งปวง. ฝ่าย เมือง กัมพูชา ประเทศ—นั้น นัก จัน ผู้ เป็น ราชบุตร พระ ยา กัมพูชา ประเทศ, ได้ ปก ครอง เมือง กัมพูชา ประเทศ, ก็ มี ความ พิโรธ—กัน กับ นัก ประทุม. ๆ ให้ ทิ้ง ลือ ไป แก่ พระยา ญวน, ให้ มารับ เขา เมือง กัมพูชา ประเทศ, พระยา ญวน ก็ ให้ องค์ เจียง ชุก กั๊พ มารับ เขา เมือง กัมพูชา ประเทศ, ได้ นัก จัน ผู้ ครอง เมือง กัมพูชา ประเทศ นั้น ไป, แล้ว เขา แก่ ทวีป ยี่ ดึง ของ แด เป็น ไป เมือง ญวน. แล้ว ก็ ส่ง นัก จัน ให้ กลับ ลง มา เมือง กัมพูชา ประเทศ เด่า. ครั้น ถึง เมือง จำ ปาดะราช—นัก จัน ก็ ถึง ฮนิจกรรม—แต่นัก ประทุม ผู้ นั้นเอง, ก็ กุม ญาติวงศ์—ล้ม กั๊พ พวก ๗๗๓ คน, ของ ลุ่ม ผู้ คน ไป อยู่ เมือง ประทาย เพ็ชร.

ใน บ้าง สันตุกษิศก นั้น, แยก แม่ นาง กะเบา อัน อยู่ กัมพู ประเทศ, ทา ที่ ฟัง ที่ ฟ่านัก มี ได้, แด พระยาราชภักดี ๑, พระยาโคระกา ๑, พระยาโคระ ประเก ๑, พระยา นทร หดวง ๑, ศรี ทกคะ ๑, ไป ช้าง ๑ กุม ฉกรรจ์ อพยพ ๗๗๓ คน มา ขส เป็น ราช สู่ พระราช สนมการ. แด ทรง พระกรุณา พระราช ทาน เครีสง ชุประ โภค บริ โภค, แด อาหาร ทั้งปวง, แด ไร่ นา ให้ ทำ กินู เตียง ชาติมาภาพ—ทุก คน มี ได้ แค้น เก็อง.

ตุศักราช ๑๐๒๑ บิถุน เอก ศก, หดวง กำ เรียบ พระ ไพร ๑, หดวง จง ราช ๑, หดวง โส่ม ๑, หดวง ราช กุมาร ๑, หดวง ราช เสนา ๑, หดวง เสนา วิโรธ ๑, แด ขุน หมื่น กับ ด้วย ฉกรรจ์ ๒๒๑๘ คน, อพยพ—มา สู่ พระ ราช สนมการ,— แด องค์ ราช สุนทร อัน เป็น ญาติ ล้ม กั๊พ พวก ด้วย นัก จัน,

กับด้วยนักนี้ แต่นักวรอไทย, แต่นักอำผู้หลาน, ทั้งนี้หาที่พำนักนี้มิได้,
ก็ นำ สมัก พักพวก ทั้งหลาย มาสู่ พระราชสมภาร ทรง พระกรุณาโปรด พระ
ราชทานเครื่อง อุปโภค บริโภค ทั้งปวง. แก่สังฆราชา ดุคนธ์, แต่ญาติ สมัก
พัก พวก ทั้งปวง ซึ่ง มาสู่ พระราชสมภาร นั้น. ได้รับ พระราชทานโดย อัน คับ
ถ้วน ทั้ง ปวง. แต่ ให้สังฆราชา ดุคนธ์ อยู่ ณ อาราม วัด พระ นอน, แต่บ อาราม
วัด เจ้า พระยา ไทย, แต่ พระราช ทาน เครื่อง อุปโภค บริโภค แจกแต่ เครื่อง
แจก แก่ นักนี้, แต่ นักวรอไทย, นักอำ, แต่ พระราชทาน แก่ หลวง ชนหมื่น,
ผู้ มีความ สดวามักดี. แต่ ฉกรรจ์ อพยพ ทั้ง ปวง, ให้ทำ มาหา กิน ใน ถิ่น
ถาน ชอบ กด, มิ ให้ แค้น เกือง สิ่งใดได้. แต่ ชน ท้อง พระไทร มาสู่ พระราช
สมภาร, ด้วย สังฆราชา ดุคนธ์ นั้น, ให้การ ว่าเมื่อ ครั้ง สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่ หัว ประสาท ของ สวรรคาโดย แล้ว, แต่ สมเด็จพระศรี สวรรมราชา ธิราช
เสวย ราชสมบัติ, รู้ ช่าง ไปถึง นักจีน ผู้ เป็น พระยา กำพูชา ชิบดี ๆ ก็ ใช้ ชน
ท้อง พระไทร แต่ ไพร ๕ คน, ให้ ออบ ปรอดม เข้า มา พัง ถึง การ—ณ กรุง เทพ
มหา นคร ศรี อโยธยา, ชน ท้อง พระไทร กับ ไพร ๕ คน, เดิน ดัด บ่า มา
โดย ทาง นครนายก. แต่ มาถึง ท้อง พระ แล้ว, ถึง ไร่ ไพร ๓ คน ซึ่ง มา ด้วย
นั้น ๒ คน, แต่ ถือ เชือก เดิน มา ประคอง ตั้ง หัวใจ.

ขณะ นั้น สมเด็จพระบรม บพิตร พระเจ้า อยู่ หัว, เสด็จ ปรามตามิเศก แล้ว,
แต่ ชน ท้อง พระไทร มาพบ สังฆ ๓ รูป ณ ท้อง วัดเดิม, ได้ เสด็จ ด้วย พระสังฆ, ๆ
ก็ บอก ว่า, พระ นารายณ์ เป็น เจ้า ได้ เสวย ราช สมบัติ, แต่ ทรง พระ เศรา
บุญญา นุภาพ หนัก ทน. แต่ พระ หัตถ์ ช้าง ๑ จะ ให้ เป็น ๒ พระ หัตถ์ ก็ ได้,
แต่ ทรง พระ กรุณา แก่ ประชา ราษฎร ทั้ง ปวง. แต่ ชน ท้อง พระไทร ก็ เขา กิจ
นี้ ไม่ บอก แก่ นักจีน.

ใน ปี กุญ เอก ศก เดือน ๕, มรือดา—ได้ ยิน ปรารกฏ พระ เกียรติยศ

อัน ประสงค์วิญ ออกไป. ถี่มี ความ สวามิภักดิ์, แด่ง จาน แก้ว หุ้ม แดรง ทอง ประ
 คับ มรกต, แด่ง แหวน แด่ง—ทั้งปวง ๑๒๐ พดอย, ขอ ให้ โภษาธิบดี ทูต เกด้า
 ทูตกระหม่อม ถวาย. แด่ง บัญญู นั้น พระยา กตฤ สวามิภักดิ์, แด่ง แด่ง แหวน พดอย
 เพ็ชร แด่งมประมาณเท่าผลสวาก, คิรราคา ๒๒ ของ. แหวนพดอยเพ็ชร่มรกต
 เท่าบัวอ่อน ใบ ๑, คิร เป็น ค่า ๑๑ ของ, ให้ คับตมุด นำ เข้า มา, ให้
 พระยา ราม กำแหง ทูต เกด้า ทูต กระหม่อม ถวาย. ใน บัญญู นั้น นางพระยาอา
 แด่ง แด่ง แหวนเพ็ชร, แด่ง แด่ง เทจ ผล มขาม ทั้ง เป็ดออก, เป็น ค่า ๑๑ ของ, ขอ
 โภษา ธิบดี ทูต เกด้า ทูต ถวาย. ใน บัญญู นั้น พระยามหัทธ ดูกดำ ณเมืองขดี
 มี ความ สวามิภักดิ์, ถี่ แด่ง ตาม ทรง—กตม เป็น รูป นก อยู่ ใน, แด่ง ประคับ
 พดอยเพ็ชร, แด่งพดอยแดง, แด่งมรกต, แด่ง มุกดา ทั้ง ๓ สาย, พดอยแหวน
 ประคับ ใหญ่ น้อย ๒๗๐ พดอย, ขอ ให้ โภษา ธิบดี ทูต เกด้า ทูต กระหม่อม
 ถวาย. แด่ง ประเทศ ทั้งปวง มี ความ สวามิภักดิ์, แด่ง แด่ง เครื่อง บรรณาการ
 รจนา อัน พิธีกร ต่าง ๆ, เข้า มา ทูต เกด้า ทูต กระหม่อม ถวาย เป็น อัน มาก.
 ถี่มเต็จ บรม บพิตร พระเจ้า อยู่ หัว, ถี่ ทรง พระกรุณา พระราชทาน ให้ สิ่งของ
 ตาม ปราถนา นั้น ทุก ประการ, ยิ่ง กว่า สิ่ง ของ ทูต เกด้า ทูต กระหม่อม ถวาย
 นั้น อีก.

ดุกักราว ๑๑๒๒ ปีชวดโทศก, มี หนังสือ พระยาแสนหลวง ณเมืองเชียง
 ใหม่ ให้ แด่ง สุนทร ไมตรี ถี่อง มา ถี่ง อรธา มหาเดนาบดี, ณกรุง เทพ
 มหานครบรรพตวราวดิศรัชยุทยา. ใน ดัชนีหนังสือ นั้นว่า, ชาวเมืองจันทวย
 ตรี พด จะ มา ถี่อม เขา เมือง เชียง ใหม่, แด่ง พระยา แด่ง หลวง, แด่ง ชาว
 เมือง เชียง ใหม่ ทั้งปวง หาก ถี่ พึ่ง ถี่ ฟ่านกัณมิ ได้, ถี่ง เดียง ทาย ใน อาราม
 พระ พุทธ สิหิงค์, ถี่ง อยู่ ณเมือง เชียง ใหม่ว่า, ถี่ ประเทศ ไต จะ เป็น ถี่ พึ่ง
 ถี่ ฟ่านกัณมิ ได้ ใช้ ขอ พระสิหิงค์ เจ้า นิมิตร ให้ เห็นประจักษ์, แด่ง พระพุทธสิหิงค์

๗๕

๑ ประทศ ร้าย—กระทำ การ ชั่ว

๗๖

๑ สมชุกี—สติ, สดขไป,

๒ ราชะ—กระษัตริย์ อชญา—อำนาจ

๓ พิโรธ—โกรธ, กรว,

๔ วิวาท—ทะเลาะกัน

๕ ราชะ—กระษัตริย์ โองการ—คำสั่ง, รัชสั่ง,

๖ วิวารณ์—ไตรภพ, ศึกษในพระไทย,

๗๗

๑ พกธ—พระพักตร์เจ้า ศาสนา—คำสั่งสอน

๒ ไทมณีย์—นัยใจ, สดขใจ

๓ พิภาค—ฉับตาย สดข—สดขไป

๓ ปติ—ตอบ สดขานการ—สดขไปรับ

๔ อัญชลี—กราบไหว้

๕ ขวิภาย—คัดพอต่อว่า, คำทอ,

๖ เคารพ—นัย ถิ, สการะบูชา,

๗๘

๑ อัก—เด็ก มหา—ใหญ่ เสนา—ข้าราชการ ขอิมกี—

เช่นใหญ่ยิ่ง

๒ พระกรรณ—หู, หูเจ้าชาย,

๓ ครตา—คำที่เคียด, คำนิพนธ์ว่าร้าย,

๔ กระวี—นักปราชญ์ ราช—กระษัตริย์ ปโรหิต—ประ

โยชน์ ข้านเมือง อาจารย์—ผู้สั่งสอน

๗๙

๑ มช—เช่นประธาน มนตรี—ผู้เป็นที่ปรึกษา

๒ อุประโลก—เครื่องใช้สอยสำหรับ ข้านเรือน

เจ้าข้างเผือก ทรงพระเดชา นภาพัน ประเสริฐ, มีพระราช हुไทย ทรง
พระราช ศรัทธา จะ ถวาย สการ บุษบา พระชินราช พระชินสีห์ ณเมือง พระพิศณุ
โลกย์. ครั้นถึง ฅวัน ๑ ๑ ค่ำ, ก็เสด็จ ด้วยเรือ พระที่นั่ง ศรีสมุทรไชย,
ไป โดยชลมารค วิถี ๑๘ เหว, ก็ถึง เมือง พระพิศณุ โลกย์, แด ตั้ง ตำแหน่ง
ตำบล ชอง คา, แดถวาย สการ บุษบา พระชินราช, พระชินสีห์, แด ถวายพระ
พุทธ สัมโภช ด้วย การ มหรรศพ ๓ ฅวัน.

ฝ่าย พระยา ท้าย น้ำ, แดพระยา รามเดโช, พระยา พิธิตรี บอ กหนังสือ
มา ถือ มา ถึงสมุหนายก, ให้กราบ ทูล พระกรุณาว่า, ได้ ยกทัพ ไป ถึง ต้า
บด ชอง ไชย, แดณ สุรินทร ไมตรี ผู้นำ ทาง นั้น หนี. จึง มี พระราช โองการ
ครัดสั่ง ให้ มี ทรา คอบ ไป ถึง นายทัพ นายกอง, ให้คิด ตาม แดณ สุรินทร ไม
ตรี นั้นให้จง ได้. อนึ่ง พระยาแสนหลวง ณเมือง เชียงใหม่, แดง หนังสือให้
แดณ สุรินทร ไมตรี มา ค้อ ถวง แดง หลัก หนี นั้น. เมือง นคร, แดเมือง เกิน
ชัน แก่ เมือง เชียงใหม่ จะ ไว้ เมือง นคร, แดเมือง เกิน นั้น มี ได้. จึง ครัดให้
พระยา กตาใหม่ นั้น เปน นาย กอง, หลวง รรมไกรย โลกย์ เปน ยกบัตร์,
พระยา เสนาภิมุข เปน เกียกกาย, สมิง พระราม เปน กองนำ, พระมฤทธิ เปน
กอง หลั่ง, เมือง นนท ราชนัน เปน บั๊กขวา, พระ วิชารักษ์ มนตรี เปน บั๊กซ้าย,
แด กอง แดณ กองไชย พล ๕๐๐๐ เศษ, บั๊กใหญ่, บั๊ก นก ตั้ม, แดข้าง
เกรือง, แดน้ำ, สรรพ ด้วย เกรือง ส้าตรา ขุท ๑, แด ให้ พระยา นคร
ราชดีห์มา เปน นาย กอง, เมือง อินทบุรี เปน ยกบัตร์, พระ สุปรรณบุรี เปน
เกียก กาย, พระ กุญบุรี เปน กองนำ, พระ กตาง บรรพต เปน กอง หลั่ง, พระ
พลเทพ เปน บั๊กขวา, พระมหาตไทย เปน บั๊ก ซ้าย, พล ๒๐๐๐ บั๊กใหญ่ บั๊ก
นก ตั้ม, ซ้าง เกรือง ๒ ซ้าง, น้ำ ๘ น้ำ เปน ทัพ ๑, ให้ พระยา ยมราช เปน
นาย กอง, หลวง รามเดชะ เปน ยกบัตร์, พระ ไชย นาท เปน เกียก กาย,

พระอนันตกระษัตริย์ เปน กอง น้า, พระศรีมหาราชา เปน บิ๊ก ขวา, ชุม ไฉม จักรวงศ์ เปน บิ๊ก ซ้าย, พต ๑๐๐๐ มืน ใหญ่ มืน นก สับ, ช้าง เครื่อง ๖ ช้าง, ม้า ๘ ม้า เปน ทัพ ๑. แด ให้พระยาราชวงษ์ เปน นาย กอง, พระสุวรรณบุรี เปน ยก รมัตร์, หาดวง วิสิศ สงคราม เปน เกียกกาย, พระนันทบุรี เปน กอง น้า, พระยาราชภักดี เปน กอง หาดวง, พระยาตากดี เปน บิ๊ก ขวา, หาดวง ราม ภักดี เปน บิ๊ก ซ้าย, พต ๓๐๐๐, มืน ใหญ่ มืน นก สับ, ช้าง เครื่อง ๖ ช้าง, ม้า ๑๐ ม้า เปน ทัพ ๑. แด ให้พิไชย สงคราม เปน นาย กอง, หาดวง สุรสงคราม เปน ยก รมัตร์, หาดวง ราชนนตรี เปน เกียกกาย, หาดวง กำแหง สงคราม เปน กอง น้า, หาดวง นเรนท ภักดี เปน บิ๊ก ขวา, ชุม พิพิช รมวงศ์ เปน บิ๊ก ซ้าย, พต ๕๐๐ มืน ใหญ่ มืน นก สับ, ช้าง เครื่อง ๖ ช้าง, ม้า ๘ ม้า เปน ทัพ ๑, จึง เปน ทัพ ๕ ทัพ ยก ขึ้น ไป.

ครั้นถึง เมือง นคร, เมือง เกิน ไซ้, จึงส่งเสด กาย, แด แหงใน ซึ่ง อยู่ ใน เมือง นคร, ที่ พา นคร รัจ อพยพ เมือง นคร แด เมือง เกิน, ออก มา หา นาย ทัพ นาย กอง ช้า หาดวง, ขอ เปน ข้า ตั้ง พระ ราช สมภาร. แด ทำ ดาย ช้า ซึ่ง อยู่ รักษา เมือง นคร นั้น, ที่ พา นคร รัจ อพยพ ไป พัง อยู่ ณ เมือง ใหม่. นาย ทัพ นาย กอง ก็ แด่ง หนังสือ ให้ ส่ง ตัว เสด กาย แด แหงใน กับ นคร รัจ อพยพ ทั้ง ปวง, ลง มา ยัง ทัพ หาดวง ณ เมือง พระ พิศณุ โลกย์ อ้าว, ได้ เมือง นคร, เมือง เกิน. สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่ หัว จึง พระ ราช โอง การ ครัด ตั้ง ว่า, สมุหนายก ให้ มี ครา คอบ, ให้ พระยา กตา โหม, พระยาราม เตโช, พระยา พิไชย สงคราม อยู่ รัง เมือง นคร, ให้ ช่อง สุม ชาว เมือง นคร, แด ครัว อพยพ ทั้ง ปวง. ซึ่ง แดก ฉาน ชาน เซน ออก ไป จาก เมือง นคร นั้น, ให้ เข้า มา อยู่ ตาม ภูมิตำเนา—คุดแต่ ก่อน นั้น. แด ให้ พระยา นคร ราช สี่ ห้า, พระราช สุภาวดี, พระสุพรรณบุรี ยก ไป เอา เมือง ตั้ง. แด มี พระ ราช โอง การ ครัด ตั้ง ให้ พระยา

มหาเทพ, แล ชุน หมื่น ข้าหลวง, แล พต ๕๐๐, ด้รวพ ด้วย เครื่อง ด้รว
พายุทธ์ ไปเฮาเมือง ดอง, ก็ ได้ คัว แล่น เมือง แด ฉกรรจ์ อพยพ คุม ดง ถวาย
ยัง ทัพ หอง ณเมือง พระ พิศนาคาม. ทรง พระกรุณา ด้รวให้ ชุน ราชเสนา,
หมื่น อินทสร แมน ไป พัง ขาว พระยา นคร ราช สีห์มา, แด พระยา ราช สู่ภาวดี
พระ สู่พรรณ บุรี, ซึ่ง ยก ทัพ ไปเฮาเมือง ดง นั้น. แด ให้ ด้งฆ ราชชา เขม
ราช, แด เมือง ดง หมื่น จิตร กษ ไพร ๒๘, มา ยัง ทัพ หอง ณเมือง พระ
พิศนาคาม.

ถึง วัน ๒๒ ค่ำ, พระบาท ส้มเตีจ บรม บพิตร พระ เจา ช้าง เขือก, ก็
เสด็จ พระ ราช ด้งเนน กรือ พต, แด เมือง พระ พิศนาคาม, ไป ยัง สู่โขไทย,
แดเสด็จ อยู่ ตำหนัก ตำบด ธานี, ด้ง พระ ราช โองการ ด้รว ด้ง พระยา เกียรติ
เปน นายกอง ทัพ ฟ้า, ชุน จิตร ขร โยธา เปน บั๊กขวา, ชุน ราม โยธา เปน บั๊กซ้าย,
ด้มิงด้มามแหอก เปน เกียก กาย, พต ๕๐๐ ด้รวพ ด้วย เครื่อง ด้รวพายุทธ์ ๑.
แด ให้ พระยา กำแพง เพ็ชร เปน นายกอง ทัพ ใหญ่, ชุน เมือง เปน บั๊กขวา, ชุน
ราชา เปน บั๊กซ้าย, หอง ณนั้น ทด้น ด้ง เปน เกียก กาย, แด ช้าง ม้า ไพร่ พต
๑๐๐๐, ด้รวพ ด้วย เครื่อง ด้รวพายุทธ์ ทั้ง ปวง. แด ให้ ทัพ ๒ ทัพ ยก ไป เมือง
รามดี. แด ด้รวรักษา เมือง นั้น, ชื่อ โดด ถำน เกียจ. ครั้น ด้ง ก็ พา ฉกรรจ์ อพยพ
หนี ไปจาก เมือง รามดี. ด้ง ชุน แด ด้มิง แด ด้ง ทั้ง ปวง ๑๕ คนนี้ เปน นายหมวด,
แด ดูก หาดาน นาย หมวด ๑๕ คน, ออก มาหา พระยา กำแพง เพ็ชร ว่า, จะขอ
เปน ข้า ด้งด้มิงมา พระราช ส้มภาว, แด กิน น้ำ สบถ—ด้ง ก็ ให้ ด้มิงไว้ เปน ด้ง
คัญ, ตาม ประเวณี ด้ง ซึ่ง ด้งญญา นั้น. แด ด้ง ถวาย อพยพ ทั้ง ปวง ๑๕๘๓
คน, ขอ เปน ข้า ด้งด้มิงมา กรุง เทพ มหานคร ศรี อโยธยา. ด้ง พระยา กำ
แพง เพ็ชร ก็ ให้ ด้มิง ด้ง เปน รางวัล, แดก นายหมวด แด ดูก หาดาน นายหมวด,
ด้มิง ความ สดงามภักดี นั้น ทุก คน. แด ด้ง พระยา กำแพง เพ็ชร บอก ด้ง ด้ง ด้ง มา ด้ง

สมเด็จพระนารายณ์, เมื่อทัพหลวงเสด็จอยู่ตำบลบ้านหมื่น, พระยาจักรี จึงกราบบังคมทูล, ทรงพระกรุณาโปรด นายหมวดว่า, ผู้มีความสามารถดี ซึ่งมาสู่พระราชสมภาร, แต่พระราชทานผ้าเงินล้านทุกคนแล้ว, ก็เสด็จพระราชดำเนิน กลับลงมา ยัง เมือง พระพิศณุโลกย์, จึงเสด็จแต่เมือง พระพิศณุโลกย์ โดยทางชลมารค วันที่ ๙ วัน, ก็ถึง กรุงเทพมหานคร ศรีอยุธยา.

ส่วนพระยาแก้วเพชร ก็แต่งขุนไชยก๊ก, ขุนสุเรนทร์ และหมื่นมหาเกาศรินทร์, -คุมไพร่ ๑๐๐ สรรพด้วยเครื่องศาสตราวุธไปจัดตั้ง พระยาพรหมคีรี, แต่ตระว่าหมื่นส้ม นายหมวด ทง ปวง ๒๐ คน, ผู้ออกมาทูลนำลับถนัด, พระยาแก้วเพชร ก็ให้รางวัลแล้ว ผ้าเงินตราแก่พระยาพรหมคีรี, แต่ตระว่า นายหมวด ทุกคน. พระยาพรหมคีรี แต่ตระว่า นายหมวด ทง ปวง ถวายฉกรรจ์ อพยพ ๑๕๐๐ คน, เป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพระมหานครศรีอยุธยา. จึงพระยาแก้วเพชร ให้ขุนราชาเมืองเชียงใหม่, ขุนหมื่นแก้วไพร่ ๑๒๐ คน, คุมเอาพระยาพรหมคีรี แต่ตระว่า ผู้เป็นขุนหมื่นส้ม นายหมวด ทง ปวง, มายังกรุงเทพระมหานครศรีอยุธยา. แต่พระราชทานชื่อแก่พระพรหมคีรี นั้น, เป็นพระยาอินทวิชัย. แต่พระราชทานเจียดเงินเกลี้ยมจำหัด สรรพวงศ์ จก ทอง, ผ้าเงินตรา, สิ่งของแต่เครื่องเรือนแก่พระยาพรหมคีรี, แต่ขุนหมื่นส้มตระว่า นายหมวด นั้น มากนัก, แต่ให้ไปอยู่ตามภูมิตำเนาจุลกัณ. ส่วนพระราชสุภาวดี, แต่เมืองสุวรรณบุรี, ครั้นได้เมืองตั้งแล้ว, ก็ยกทัพไปตีเมืองอินทคีรี, แต่พระยาอินทคีรี คุมเอาฉกรรจ์ อพยพ ๓๐๐ ออกมาหาพระราชสุภาวดี, แต่ขอเป็นข้าสู่พระราชสมภาร. จึงพระราชสุภาวดี ให้พระยาอินทคีรี คุมฉกรรจ์ อพยพไปอยู่เมืองอินทคีรี. จึงพระยาอินทคีรี ให้ล่าตงผู้ตุง, แต่แสนทักชั้น ณด่านแสนบัวบาน, แสนอไทยมาณ, แสนพั้งไชย, แต่ไพร่ ๕๖ คน ตงมาด้วยพระราชสุภา

วดี, แต่เมืองสุวรรณบุรี, ถึง กรุงเทพมหานคร อยุธยา. จึง พระบาทสมเด็จพระบรม บพิตร พระพุทธเจ้า ช้างเผือก ก็มี พระราชโองการ ตรีดี ให้ต่าง แด แค้นทั้, ชน ณ ตำบล แค้น บัวบาน, แค้น อโภยมาณ, แค้น พิงไชย, เข้ามา กราบ ถวาย บังคม ณ ศาลา ลูก ชน. แล้ว พระราชทาน ชื่อ แก่ นาย ล้าง, เป็น แค้น หลวง สุรินทร์ ราช ภักดี, แค้น บัวบาน เป็น แค้น ภูมินทร์ บริบาล. พระราชทาน เจียด เงิน เหยียด จำ หลักสุวรรณ พงศ์, เครื่อง ส้ารับ แด ผ้า เสื้อ แพร พรรณ แก่ แค้น หลวง สุรินทร์ ราช ภักดี ผู้ ลูก พระยา อินทศิริ. แด พระราชทาน ผ้า เสื้อ แพร พรรณ, แก่ แค้น สุรินทร์ ราช ภักดี นรินทร์, แค้น ภูมินทร์ บริบาล, แค้น พิงไชย. แด พระราชทาน เสื้อ ผ้า แก่ แค้น ชน, แค้น หมื่น, ผู้ นาน น เป็น อัน มาก. แด พระราชทาน อัฐ-บริวาร-แก่ ส่ง ฆ้อง มา ด้วย นัน แด. แด อรรค-มหาเด นาคดี, - แด มหา ไทโย, กระจง โหม, จตุลคตมภ์-ทั้ง ๕, ก็ ให้ ผู้ แล่ แก่ แค้น ทั้ง ๕ นัน. แด ก็ พระราชทาน ให้ แด เครื่อง เหยียด นา ๆ ปรกการ, ออกไป เหยียด ทั้ง ๕ นาย นัน เป็น อัน มาก. แด ทรง พระกรุณา ตรีดี ตั้ง ให้ แค้น หลวง สุรินทร์ ราช ภักดี นรินทร์, แด แค้น ภูมินทร์ บริบาล, แค้น พิงไชย, แค้น ชน, แค้น หมื่น, แด ไพร่ ทั้ง ปวง ให้ กตัญ คัน ชน ไป ยิง เมือง อินทศิริ, อยู่ ตาม ภูมิดำเนา แด รักษา เมือง อินทศิริ, ด้วย พระยา อินทศิริ เป็น เมือง ชน ตาม ชน ณ กรุงเทพมหานคร พระ มหา-นคร บวร ทวารวดี ศรี-อยุธยา.-

ส่วน พระยา กำแพงเพชร, แด พระยาเกียรติ ซึ่ง ไป อยู่ ตำบล ตำบล อุมรุง นั้น. ก็ จัด ตั้ง ได้ สมิ้ง ครอบงู, สมิ้ง กะเทิง, แด กระจง นาย หมวด, แด ไพร่ กระจง เป็น อัน มาก, แด ส่ง นาย หมวด นาย ยิง กรุงเทพมหานคร อยุธยา. แด พระราชทาน ชื่อ สมิ้ง ครอบงู เป็น สมิ้ง เทว-ศิริ-รักษา- พระราชทาน ตาพ ผู้ กตัญ แก่ สมิ้ง เทวศิริ รักษา, แด พระราชทาน ผ้า เสื้อ ถิ่น ทุกคน, แด ให้ ชน ไป จัด ตั้ง กระจง ทั้ง ปวง, ได้ นคร รัจ-อพยพ-๖๐๐. แด สมิ้ง เทวศิริ รักษา

ไม่สู้บ่ต้องได้พระยาพรหมคีรี. จึงพระยากำแพงเพชรให้ขุนราชา, คุณพระยาพรหมคีรี, แด่สมัคพักพวกมายังกรุง—เทพ—พระมหานครคีรีอยุธยา. ทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้เบิกพระยาพรหมคีรีเข้ามา, กราบถวายบังคมแต่ศาลาลูกขุน. แด่พระราชทานเสื้อผ้าแก่พระยาพรหมคีรี, เปนพระยาสุทัศน์—ธานี—คีรี—อนุกรมย์. พระราชทานเจียดเงินเห็ดยมจุฑของปากจำหลักแด่ผ้าเสื้อแพรพรรณเป็นอันมาก. ยศมหาเสนาบดีมหาดไทย, กระจาโทม, จตุตถมภที่๕. ก็ให้รางวัลผ้าเสื้อแพรพรรณตามสมควร. แด่ให้กลับคืนชนไปอยู่รักษาเมืองอินทคีรี, ตามภูมิจำเนา, เปนเมืองอินแก่กรุงเทพพระมหานครคีรีอยุธยา. แด่ให้เข้าไปอยู่ด้วยพระยาสุทัศน์—ธานี,— เพื่อจะให้รู้ชนบราชการในกรุง.

ครั้งนั้นกรุงพระนครคีรีอยุธยา, สมนุปรณ์อยู่เย็นเป็นสุขด้วยพระบรมมัยสมเด็จ พระนารายณ์เป็นเจ้า. ขณะนั้นฝ่ายข้างเมืองอังวะเกิดศึกเพราะจีนฮ่อชื่อฮูคิงผา, พาฉกรรจ์—อพยพ—ประมาณ ๓๐๐๐ คนมาพึ่งอยู่เมืองอังวะ, ชาวเมืองฮ่อจึงยกทัพตามมาเมืองอังวะ, จะให้ตั้งตัวฮ่อ ๕๐๐๐ นั้นให้. พระเจ้าอังวะไม่ส่งกองทัพฮ่อจึงตั้งล้อมเมืองอังวะไว้. ฝ่ายมอญนันทมิตรผู้เป็นอาว์พระเจ้าอังวะ, ซึ่งลงมาครองเมืองเมาะตะมะแจ็งเหตุตั้งนั้น, จึงเกณฑ์คนซึ่งชนแก่เมืองเมาะตะมะ ๓๒ เมือง, ได้คน ๓๐๐๐, ให้ไปช่วยบ้องกันเมืองอังวะ. ยกมาตามทาง, มอญกองทัพไม่เต็มใจ, ก็ชวนกันหนีกลับมาเป็นอันมาก. มานันทมิตรจึงจับเอามอญที่หนีมานั้น, ได้ตารางไว้เพื่อจะคิดชกเสีย. ฝ่ายสมิงเปอแจ็งตั้งนั้น, ก็คิดกับพวกเพื่อนสมิง ๑๑ คน. คุ่มมอญไพร่ ๕๐๐๐, ยกเข้าไปเฝ้าเมืองเมาะตะมะใหม่แล้ว, จับได้ตัวมานันทมิตรมัดจำไว้. แด่คิดกันว่า, เราทำการครั้งนี้, ถ้ารู้ถึงพระเจ้าอังวะ, ก็จะมาถนัดตายเสียต้น, เราหาที่พึ่ง

มิได้, ครึ่ง นี้ จำจะไป ฟัง กรุงพระนครศรี อโยธยา จึง จะ พ้น ภัย. คิดพร้อมกัน แล้ว ก็ คຸມ ฤกษ์ อพยพ ๕๐๐๐, กวาดครัว ทังตัง นางนันทมิตร, กับ ครอบ ครัว ประมาณ ๖๐๐๐ เศษ, รับ หนี บอก เข้า มา ให้ เสนาบดี นำ กราบ ทูล พระ กรุณา ทุก ประการ. จึง ทรง พระ กรุณา สั่ง ให้ ด้มิง รามัญ เก้า ทัง นาย แด่ ไพร่, ออกไป รับ เข้า มา ทาง เมือง กาญจนบุรี แล้ว จัด แจง ให้ อยู่ ๓ โคน. โปรด ให้ ด้มิง ด้ว นาย ๑๑ คน, เข้า เฝ้า กราบ ถวาย บังคม, โปรด พระราชทาน เงินตรา ฟ้า ฟ้า เป็นอันมาก, แต่ ด้มิง นันทมิตร หนี บอดยง ถึง อนิยช—กรรม—ตาย.

ฝ่าย เจ้าเมือง หงษา, เจ้าเมือง ย่างกุ้ง, เจ้าเมือง เดียง ู้ว่า มอญ เมือง ภาวะมะ, แล เมือง ฐน เป็น ขบถ กวาด ครัว หนี. จึง บอก หนี ด้มิง ไป ถึง เมือง อังวะ, พระเจ้าอังวะ ทราบ พอ กอง ทัพ ด้มิง ชิง มา ด้มิง เมือง อังวะ ขาด ด้มิง ด้มิง ก ทัพ ไป. พระเจ้าอังวะ จึง ด้มิง เจ้าเมือง หงษา, เจ้าเมือง ตองอู, เจ้า เมืองปรวน, เจ้าเมือง เดียง, เจ้า เมือง ย่างกุ้ง. เป็น ทัพ ๓๐๐๐ เศษ, ยก ไป ตาม เอา ด้มิง รามัญ ที่ หนี ให้ จึง ด้มิง ได้. ให้ เอา ด้มิง ด้มิง ไป เมือง ฐน เป็น ทัพ ฟ้า, ด้มิง ๑๐๐๐๐ เศษ, ข้าง เครื่อง ๖๔, ฟ้า ๒๐๐. ให้ ด้มิง ด้มิง ด้มิง เป็น ไป ด้มิง ด้มิง ด้มิง, ด้มิง ๒๐๐๐๐, ข้าง เครื่อง ๑๐๐, ฟ้า ๓๐๐, ยก มา ประชุมพร้อม ที่ เมือง เมาะวะมะ ด้มิง ด้มิง.

ฝ่าย กองทัพ กรุงเทพมหานคร. ไป ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ได้ ใน ด้มิง เมือง นคร, เมือง ด้มิง, เมือง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง, ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง, ให้ ยก ไป ด้มิง เมือง ด้มิง. เมือง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง. กองทัพ ด้มิง ด้มิง ตาม ด้มิง ด้มิง. ฝ่าย ชาว เมือง ด้มิง, เมือง ด้มิง, กับ ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง, ซึ่ง ด้มิง กับ อังวะ, ตกใจ ด้มิง กอง ทัพ ด้มิง ชิง มา ด้มิง เมือง อังวะ จะ มา ด้มิง ด้มิง, ซึ่ง ด้มิง ด้มิง ให้ ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง ด้มิง มาเอา กรุง พระนคร ศรี อโยธยา เป็น ท พง หนี, ด้มิง ด้มิง ด้มิง, กอง ทัพ ด้มิง ด้มิง

ไปแล้ว, สืบรู้ว่าพระเจ้าอังวะให้เกณฑ์กองทัพพม่าไป ตาม มอญ นั้น นั้น, ก็ตกใจกลัวพม่า, ด้วย เมืองเหล่านี้ขึ้นแก่อังวะ, จะตอบบอกไปให้แสนสุรินทรไมตรี นั้น กองทัพ ไทย. แล้วคิดอุบาย พ่อหลวงหนอง กองทัพไทยไว้ให้ช้า, จะได้คิดการป้องกันเมืองลำพูน, เมืองเชียงใหม่ไว้. ถ้ากองทัพพม่ามาช่วยกัน, จึงนิมนต์พระสงฆ์ผู้ปราชาญฉลาดเจรจา ๘ รูป, ถือน้ำศีลออก ไปหากองทัพไทยว่า, แสนสุรินทรไมตรี ซึ่งนำกองทัพขึ้นมา มีได้บอกกล่าวหนีมานั้น, เขาความนึกไม่ชอบ, ทำให้ผู้ใหญ่ได้ความผิดด้วย, จะให้กระทำโทษจงสาหัส, แล้วจะส่งตัวออกมาให้กองทัพ. อันข้าพเจ้านี้รู้ประเทศพระคุณพระบารมี พระพุทธเจ้าอยู่หัว, มาคุ้มครองปกป้องกัน กองทัพย่อ ซึ่งจะมาเอาเมืองเชียงใหม่ นั้น จึงถอยหนี, เพราะบารมีพระพุทธเจ้าอยู่หัว, กับอำนาจท่านผู้เป็นแม่ทัพใหญ่ นั้นด้วย. ขอท่านอัครมหาเสนาแม่ทัพหลวงผู้มีเดชานุภาพได้อนุเคราะห์, อย่าให้ได้ยากลำบากแก่ไพร่พลเลย ให้ยับยั้งกองทัพไว้แต่ใต้เมืองลำพูนก่อน, ขอได้บอกข้อราชการลงไปให้หัวนครบมณฑลทุกพระกรุณาให้ทราบ.

ฝ่ายกองทัพไทยได้แจ้งในหนังสือเจ้าเมืองเชียงใหม่, อุบายบอกมานั้นหาสงสัยไม่, แล้วปลุกษาเห็นพร้อมกันว่า, ครั้นเราจะทำการเข้าหักเอาเมืองลำพูน, เมืองเชียงใหม่ตามท้องตราซึ่งโปรดมานั้น. บัดนี้มีหนังสือเจ้าเมืองลำพูน, เมืองเชียงใหม่ล้าระภาพโทษอ่อนน้อมออกมา, แล้วบอกเหตุทัพพม่ายกตามรามัญเป็นการศึกชั้ยใหญ่. เราจะเข้าตีเมืองลำพูน, เมืองเชียงใหม่ยังไม่ทันถนัด. จำจะบอกลงไปกราบทูลพระกรุณาก่อน. ปลุกษาพร้อมกันแล้ว, แดงบอกความเรื่องราวอุบายชาวเมืองลำพูน, เมืองเชียงใหม่. ให้คนถือธงมากราบทูลพระกรุณา ณกรุงเทพพระมหานคร.

ฝ่ายกองทัพพม่ารามัญยกจากเมืองเนาะตะมะ, เมืองธานี, มาตาม

ทางเมืองกาญจนบุรี. พม่ามีหนังสือบอกเจ้า มา ให้ส่ง นอญ ที่หน้, ถ้ามี
 ส่ง จะ ยก กองทัพเข้า มา รบเอาให้จง ได้. ชาว กาญจนบุรี บอก เจ้า มา ให้
 กราบ ทูล, มา ถึง ก่อน หนังสือ บอก กองทัพ ฝ่าย เหนือ ๒ วัน ๓ วัน. สุ่มห
 นายก มา กราบ ทูล พระ กรุณา ทราบ ใน หนังสือ บอก ทั้ง ๒ ฉบับแล้ว. ทรง
 พระ กรุณา ครัด สั่ง พระยา จักร ให้ เสนอทัพ หัว เมือง ปากใต้ ชายเขต ตวัน
 ตก, ตำเครื่อง ๓๐๐๐ เศษ. ข้างเครื่อง ๒๖๕, ม้า ๓๐๐, ให้ขุนเหล็ก
 ซึ่ง เป็น พระยาโกษา นั้น เป็นแม่ทัพ หลวง, พระยา เพ็ชรบุรี เป็น กองนำ,
 พระยา ราชบุรี เป็น กองหนุน, ถือพล ๕๐๐๐ เศษ. บิน ใหญ่ น้อย เครื่อง
 ตำราดูพร้อม. ได้ สัฏวาร-พิไชย-ฤกษ์, จึง ยก ทัพบกทัพเรือ, ข้าง ม้า
 โยธาหาญไป พร้อม กัน เมือง กาญจนบุรี ปากแพรก, แล้วให้แยก เป็นกอง
 ซ้าย กอง ขวา นำหลัง ตาม กระบวน พิไชยสงคราม, ยกไป ตั้ง ค่าย รับ อยู่ท่า
 กระดาน แด่ ค่าย กรามข้าง, ยกไป ตั้ง ค่าย รับ อยู่ ทาง เมือง ทวายทัพ ๑, ทัพ
 หลวง ตั้ง ค่าย ใหญ่ รับ อยู่ ปาก น้ำดัง กระเพม, ริม เมือง กาญจนบุรี, เร่ง
 กระทำ การ ค่าย ศุ ขวาค ยาว สั้น ส่นาม เพาะระ หอรับ, จัด แจง ตรวจ ครา เลือ
 บ่า แมวเขา, กอง แค้น กอง ร้อยคอย เหตุ กอง สืบ ทัพ สำหรับ พิไชย สง
 ครามพร้อมทุกประการ. แด่ แต่ง กองโจร ทหาร ขุนมาก-ตรวจตระเวร ทั้ง
 กลาง วัน กลาง คืน.

ฝ่าย ทัพ พม่า ราชมัญ ยก ถ่วงเตน กอง นำ, เข้ามาตั้ง ค่าย ณ เมืองไชโยค,
 ทัพหลวง ตั้งท่า ค่ายแดง, แด่ ค่ายศุแล้วเสร็จ. ก็ ยกทหาร กอง นำเข้า ค่าย ทัพ
 กรุง, กอง ตระเวร ไทย พม่า ได้ รับ กัน บ้างแล้ว.

ฝ่าย ใน กรุง สมเด็จพระ พุทธเจ้า อยู่ หัว จึง ครัด ว่า, เมือง ต้าพูน เมือง
 เชียงใหม่, มี หนังสือ อ่อนน้อม ลงมา สาระภาพโทษ, บอกเหตุ การ ความจริง
 ให้แล้ว. สั่งให้ มีตรา ไป ถึง ทัพ ฝ่าย เหนือ, อย่าให้ ต้าพูน, เมือง เชียง

ใหม่เดย. ให้เด็กทัพ กัดบ มา ทาง เมือง กำแพงเพชร. แล้ว ยกไป ทาง เมือง
อุไทยธานี, ไป ตี โอบ หลัง พม่า เมืองศรีสวัสดิ์, เมือง มังคดา, เมือง ทอง
ผาภูมิ. ฝ่ายทัพเหนือ แจง โผ ท้อง ตรา แล้ว, ก็ เด็ก ทัพ มา ตาม รม ตั้ง, ถึง
เมือง ศรีสวัสดิ์, เมือง มังคดา, เมือง ทองผาภูมิ, แล้ว บอก หนังสือ ถึง กษ.
บัก ทัพ ปากไตฝ่ายเหนือ พร้อมกันแล้ว, ก็ ให้ กองโจรไป คอย สกัด คัด ตี ที่
ช่อง แคม. กองทัพใหญ่ บัก ทัพ ไต้ ฝ่ายเหนือ, ก็ เร่ง ขับ ทัพ นำ เข้า ระดม ตี ทัพ
พม่า, ๓ วัน พม่า ก็ ตก โผ เวลา กลาง คืน ๓ ยามเศษ. พม่า นายทัพ นายกอง
ล้ม ตาย, แฉก จับ ได้ เป็น ๆ อ้น มาก. พม่า รามัญ แยก ไป ถึง ช่องแคม, กองโจร
ก็ ออก ตี แฉก จับ จับ ได้ มอญ พม่า มา เลี้ยว บ้าง มัด มา บ้าง. นาง สุระ ราช
ไป ชุก แม่ ทัพ ถูก บิน บ่วยไป, กองทัพ นี้ ไชย ได้ ช้าง ม้า เครื่อง สัตราวุธ ผู้
คน เปน อ้น มาก. แม่ทัพ แต่ง กอง อาษา ๖ เหล่า. อาษา จวม หัว เมือง คน
๑๐๐๐๐ เศษ, ไป ตาม พม่า รามัญ ถึง เมือง ลำปาง, แฉก ได้ เขตย ช้าง ม้า ผู้ คน
สัตราวุธ เปน อ้น มาก. พระยา โภชาเหล็ก, แฉ นาย ทัพ นาย กอง ทั้ง ปวง,
แต่ง หนังสือ บอก เข้ามา ให้ กราบ ทูล พระกรุณา ทราบ เหตุ ทุก ประการ. สมเด็จ
พระพุทธเจ้า อยู่หัว ตี พระไทย นึก, สั่ง ให้ มครา หา กองทัพ กัดบ ยิงกรง ทั้ง ดัน.
พระยา โภชาเหล็ก, แฉ นายทัพ นายกอง, ก็ นำ เขา เขาของ ช้าง ม้า เครื่อง สัตรา
วุธ คน เขตย, ทูล แฉก ทูล กรหม่อม ถวาย เปน อ้น มาก. สมเด็จ พระเจ้า อยู่
หัว มี พระไทย ยินดี เปน หนักหนา, ด้วย ชำ ราชการ ทุก แฉก—ทหาร—ทำการ มี
ไชยชำนะ แก่ ชำ คัด คัด รุ. พระเจ้า อยู่หัว จึง พระราชทาน รางวัล เครื่องอุประ โภค,
แก่ นาย ทัพ นาย กอง โดย ส้มคอร ตาม ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย เปน อ้น มาก.

เมื่อ ครั้ง สัตการาช ๑๐๑๙ ปีระกาพศก นั้น มีฝรั่ง เศษ นาย กำปั่น ผู้ หนึ่ง
บันทุก ลิน คำ เข้า มา ขาย ณ กรุง เทพ มหา นคร. ครั้ง นั้น สมเด็จ พระเจ้า แผ่น
ดิน ให้ ค้อ กำปั่น ใหญ่ ถ้ำ ๑, ครั้ง เสร็จ แล้ว จะ เขา ออกจาก อยู่, จึง ให้ ดำ

ตามฝรั่งเศษ พ่อค้า นั้นว่า, ณเมือง ฝรั่ง เศษ เขา กำปั่น ออก จาก อยู่ กระทำ
 อย่างไร, จึง เขา ออก ได้ ง่าย. ฝรั่ง เศษ ผู้ นั้น เป็น คน มี สติ บัญญา มาก, ชำ
 นาน ใน การ รอด กว้าน จึง ให้ ถ้าม กราบ ทูล พระกรุณา รับ อาษา จะ เขา กำ
 ปั่น ออก จาก อยู่, แล้ว แต่ง การ ผูก รอด กว้าน, แล จักร ชัก กำปั่น ออก จาก
 อยู่ ด้ง ด้ง ทำ ได้ โดย สดวก. สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ โต้ มนต์, พระราช
 ทาน รางวัล เป็น อัน มาก. แล ไปโปรด ตั้ง ให้ เป็น หลวง วิชา เยนทร์, พระราช
 ทาน ที่ บ้าน เรือน, แล เครื่อง ยศ ให้ อยู่ ทว่า ราชการ ใน ทรง นี้. แล หลวง วิชา
 เยนทร์ นั้น, มีความ สดวก มี กตติ อุดม ใน ราชกิจ ต่าง ๆ มีความ ชอบ มาก,
 จึง โปรด ให้ เดือน ที่ เป็น พระวิชา เยนทร์. ครั้น นาน มา กระทำ การงาน ว่า กต่าง
 ได้ ราชการ มาก ขึ้น, โปรด ให้ เดือน ที่ เป็น พระยาวิชา เยนทร์. อยู่ มา วัน หนึ่ง
 จึง มี พระ ราชโอง การ ด้วดี ตาม ว่า, ใน เมือง ฝรั่ง เศษ นั้น มี ของ วิเศษ
 ปลาต प्रकार ไต บ้าง. พระยา วิชา เยนทร์ จึง กราบ ทูล สมรรลัญจ สมร พตัง, แล
 ช่าง ทำ นาฬิกา, บิน ดน บิน ไฟ, กต่าง ส่อง ของ โทด ให้ เห็น โทด, กระทำ ของ
 วิเศษ ได้ ต่าง ๆ ทั้ง เงิน ทอง ก็มี มาก. ใน พระ ราชวัง พระเจ้า ฝรั่ง เศษ นั้น,
 หลอม เงิน เป็น ท่อน เป็น เหล็ก ยม, ใหญ่ ประมาณ ๓ กำ, โดย ยาว ๗ ศอก
 ๘ ศอก, กอ อยู่ ตามริมถนน เป็น อัน มาก, ประคุด ท่อน เหล็ก อัน กอ ด้ว
 ก้าง คน แต่ ๑๓ คน ๑๔ คน จะ ยก ท่อน เงิน ขึ้น มี ได้ ไหว. ภายใน ท้อง
 พระ โรง นั้น ตาย ฟัน ด้ว ยม แผ่น สีตา มี ดี ต่าง ๆ, จำหลัก ตาย ด้ว ด้ว เงิน แล ทอง
 แล แก้ว ต่าง ดี เป็น ลดา ด้วดี,— แล คน ไม้ ดอก ไม้ ทุเขา, แล รูป สัตว์ ต่าง ๆ.
 ฟัน หนึ่ง นั้น, ก็ ประคุด ด้ว ยม กระจก ภาพ, กระจกเงา อัน วิจิตร ด้ว จะ พิศ ด้ว.
 เบอง บม เพดาน นั้น ให้ แล แผ่น ทอง บาง ด้ว แผ่น ทอง อังกฤช, คัด เป็น เส้น
 น้อย ๆ, แล ด้ว ด้ว เป็น ด้ว พวง ห้อย ย้อย. แล แขนง โคม แก้ว มี สันฐาน ต่าง ๆ
 ดี แก้ว ด้วดี ทอง กรุง เรือง โอภาส—งาน ยิ่ง นึก. สมเด็จ พระพุทธ เจ้า อยู่ หัว

ได้ทรง พิจารณา วิชิต ยศนทร์ กราบ ทูล พรรณา—ด้นบัต, ฌเมือง ฝรังเศษ
 ค่างๆ, มิได้ทรง เชื้อ. พระราชดำริให้ จะ ไร้เห็น ความจริง. จึง มี พระราช
 ดำริส แก่เจ้า พระยาโกษา ธิบตี ว่า, เรา จะ แต่ง กำปั่น ให้ ไป ถึง เมือง ฝรังเศษ,
 จะ ได้ ผู้ โศ ออกไป สืบ ดู ของ วิเศษ, ยัง จะ มีจริง ส้ม เหมือน คำ พระยา วิชิต
 ยศนทร์ หรือ ประการ ไศ. เจ้า พระยาโกษา จึง กราบ ทูล ว่า, ข้า พระพุทธเจ้า
 ไม่เห็น ผู้อื่น, ซึ่ง จะ เป็น นาย กำปั่น ไป ถึง เมือง ฝรังเศษ ได้, เห็น แต่ นายปาน
 ผู้น้อง ข้า พระพุทธเจ้า ผู้เดียว. อาจ จะ ไป สืบ ชื้อ ราชการ ฌเมือง ฝรังเศษ
 ดูๆ จะ กระแส พระดำริส ได้. จึง มี พระราชโองการ ครัสสั่ง ให้หา นายปาน
 เข้ามา เฝ้า, แล้ว ครัสว่า, นายปาน มี มิสติปัญญา อยู่, ดู จะ ให้ เป็น นาย กำ
 ปั่น ไป ฌเมือง ฝรังเศษ, สืบ ดู ด้นบัต พระเจ้า ฝรังเศษ, ยัง จะ มี ส้ม ดัง คำ
 พระยา วิชิต ยศนทร์ กล่าว, หรือ จะ มี ส้ม ประการ ไศ. นายปาน กราบ ทูล พระ
 กรุณา ธิบตี, จะ ไป เมือง ฝรังเศษ สืบ ได้ ราชการ ตาม รับสั่ง. แล้ว กราบ
 ถวาย บังคนตา ออก ไป จัดแจง การ ทังปวง ใน กำปั่น, ให้ เทียว สืบ หา คน ดี
 มีวิชา, ที่ ได้ อาจารย์ คน ๑, ได้ เรียน ใน พระ กุรรณฐาน—ชำนาญ—ฌาน—
 กระสึณ— แล รู้ วิชา การ ค่างๆ, แต่ เปน นั้กตงสรายอม จะ ไป ด้วย. นาย
 ปาน มีความ ยินดี นั้ก, แล จัดหา พวก ฝรังเศษ เปน ตำค้ำคั้น หนคนท้าย ถูก
 เรือ พร้อม เสร็จ, ก็ ให้ เจ้า พระยาโกษา ภา เข้าเฝ้า กราบ ถวาย บังคนตา. ทรง
 พระกรุณา ครัสสั่ง ให้ แต่ง พระราชค้ำสน, — แล้ว ตั้ง ให้ นายปาน เปน ราชทูต,—
 กับ ข้า หลวง ฌ เปน อุปทูต,— แล ครัสทูต,— ให้ จำทูต พระ ราชค้ำสน คุม เครื่อง
 มงคล—ราช—บรรณาการ,— ออกไป จำเรียม ทาง พระราชไมตรี,— ฌเมือง ฝรัง
 เศษ ตาม ราช—ประเพณี.— แล้ว พระราชทาน ราชภั้, แล เครื่อง ยศ แก่ ทูตา
 นูตโดย ควร แก่ ถาณา—ค้ำค้ำ—

ครันได้ ถูกษ์—นายปาน ราชทูต, กับ อุปทูต, ครัสทูต, กราบ ถวาย บัง

คม ตา, พาพิภพพวก บ่าว ไพร มา ตง กำปั่น ใหญ่ ไซ้ ไบ ออก จาก พระ นคร ไซ
 ในท้องทะเลประมาณ ๔ เดือน, ก็ บันดถึง วนใหญ่, โกงปากน้ำ เมืองฝรั่งเศษ.
 บังเกิดเหตุ เปนตมพยุห์-ใหญ่ พัดพา กำปั่น ไซ้ ไบ ใน กวาง วน เวียน อยู่ ถึง ๓ วัน.
 บันดาคนในกำปั่น ร่ำร้องให้รักชีวิตร้อ ออ ธิงไป, ด้วยกำปั่นดำโต ตง ด้ วน นั้น
 แล้ว, ก็ จม ตง ด้ วน กำปั่น ทุก ๆ ด้, ซึ่ง จะ รอด พ้น วน ไซ้ ไบ นั้น มิ ได้ มี
 ด้ก ด้ ๑. แต่ นาย ปาน ราชทูต ยังมี ด้ก ด้ อยู่, จึง ปฤกษาอาจารย์ว่า กำปั่น
 ของ เรา ตง เวียน อยู่ ใน วน ๒ วัน ๓ วัน แล้ว, ท่าน จะ คิด อำน ประการ ไค,
 กำปั่น จึง จะ พ้น วน ได้. เรา ทั้ง หลาย จึง จะ รอด จาก ความ ตาย, ฝ่าย อา
 จารย์ จึง ด้ โดม เอา ใจ ราชทูต ว่า, ท่าน อย่า ตกใจ, เรา จะ แก่ ใจ ให้ พ้น
 ไภย จึง ด้. แล้ว ให้ ด้ ด้ เครื่อง ด้ การบูชา จด ชุบ เทียน. แล้ว อาจารย์ จึง ด้
 ชาว ห่ม ชาว เข้ ด้ ด้ มา ธิ-จำ ร้อย พระกรรมฐาน ทาง วาโย-กระสิณะ-ครู ๑.
 จึง บันดา เกิด มหา-วาศพยุห์-ใหญ่ ทวน หอบ เอา กำปั่น นม ๒๓ พ้น จาก วน
 ด้. คน ทั้ง หลาย มี ความ ยินดี ยิ่ง นก, ก็ ด้ ด้ ไบ ไซ้ ไบ ถึง ปาก น้ำ เมือง ฝรั่ง
 เศษ. จึง ให้ บอก แก่ นาย ด้ ด้ ผู้ รักษ เมือง กรม การ ด้, กำปั่น มา ด้
 พระ นคร ศรี อยุทถยา, โปรด ให้ ทูตา นุท ด้ ด้ พระ ราช ศำ ด้, คุม เครื่อง
 มงคล ราช บรรณา การ, มา จำ ร้อย ทาง พระ ราช ไมตรี พระ เจ้า กรุง ฝรั่ง เศษ.
 เจ้า เมือง กรม การ ก็ บอก ด้ ด้ ราช การ ด้ ด้ ไป กราบ บังคม ทูต ให้ ทราบ.

พระ เจ้า ฝรั่ง เศษ จึง โปรด ให้ ด้ ด้ มา บัด, ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ มา รับ พระ
 ราช ศำ ด้, กับ ทั้ง ทูตา นุท ด้ ด้ ไป ยัง พระ นคร, ให้ ด้ ด้ ด้ ด้ อยู่ ณ ด้ ด้ ด้
 หรับ รับ แชก เมือง. แล้ว โปรด ให้ ทูตา นุท ด้ ด้ เข้า ที่ ด้ ด้ ด้ ด้ ออก, จึง ถวาย พระ
 ราช ศำ ด้, แด เครื่อง มงคล ราช บรรณา การ, พระ เจ้า ฝรั่ง เศษ ด้ ด้ ด้ พระ
 ราช ประยู-ด้ ด้ ด้ ด้ ให้ ด้ ด้ ด้ ด้ ตาม ธรรมเนียม. ด้ ด้ ให้ ด้ ด้ ตาม
 ทูต ด้ ด้ ทาง อัน มา ใน เทต นน ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ ด้ ด้, ๆ ว่า มี เหตุ ประการ ไค บัง. ครั้น

ได้ทรงทราบ ว่า กำปั่น ตก เวียน อยู่ใน วน ไหว้ ถึง ๓ วัน จึง ขึ้น จาก วน ได้,
ทรง ส่ง ไล่ย—พระไทย—นัก. ด้วยแต่ ก่อนนั้น ว่า กำปั่น ถ้า ตก ลง ใน วน นั้น
แล้ว วน ก็ ตก ลง ไป สิ้น, มิ ษา รอด ขึ้น ได้ แต่ สัก ๑. จึง ให้ ถ้าม ชัก
ถ้าม ทูต อื่น, ทูต ก็ ให้ ถาร ยืน คำ อยู่, มิ ได้ ทรง เชื้อ. จึง ให้ สืบ ถ้าม บัน
ตา ฝรั่ง เศษ ตก เรือ, ๆ ก็ ให้ ถาร สืบ คำ ราชทูต ทั้ง ๕, เห็น เปน มหัศจรรย์—
นัก. จึง ชัก ถ้าม ราชทูต ว่า, คิด อ่าน แก่ ไซ ประการ ไต, กำปั่น จึง รอด พ้น
จาก วน ได้. ราชทูต ให้ ถาร ทูต ว่า, ข้าพเจ้า คิด ถร ทว่า ดัทยา—จิฐาน—
ขอ เอา พระ ฤกษ์ ฤา—นภาพ—แห่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทั้ง ๒ ฝ่าย. ซึ่ง
เริ่ม แรก จะ ผูก พระ ราช สัมพันธ—มิตร—แก่ กัน, ขอ จง อย่าง ได้ เลื่อม สดุดี ชาติ
ทาง พระราชไมตรี จาก กัน เดย. เขา ความ ดัทยา ขอนี้ เปน ที่ พานักนี้. ด้วย
พระ เศษ—พระ คุณ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว ทั้ง ๒ ฝ่าย, ก็ บัน ดวด เกิด มหา ชาติ
พยุห้ ใหญ่ พัด หอน หอบ เขา กำปั่น ขึ้น พ้น จาก วน ได้. พระเจ้า ฝรั่ง เศษ ได้
ทรง พัง คำ ราชทูต, ก็ เห็น จริง ด้วย. พระ ราช คำ วัห ว่า พระเจ้า กรุง ศรี ยุธยา
ยามิ บุญญา—มาก เสมอ ด้วย พระ องค์. ก็ ทรง พระ มหา กรุณา แก่ ราชทูต,
พระ ราชทาน รางวัล เปน อัน มาก.

อยู่ มา เวลา วัน ๑, จึง ให้ ราชทูต ๓ คน เข้า มา เผ่า นำ พระตาม, แล้ว ให้ ราช
ทูต ฝรั่ง ๕๐๐, เข้า มา ยิง ให้ แยก เมือง ตู. ให้ แบ่ง กัน ออก ไป เปน ๒
พวก, ๆ พวก ละ ๒๕๐, ยืน เปน ๒ แถว. ยิง บัน ให้ กระสุน ตก เข้า ไป
ใน ต้า ถัด ฝั่ง ฝั่ง แห่ง กัน แด กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย, มิ ได้ พลาด ผิด แต่ สัก ครั้ง.

แล้ว ให้ ถ้าม ถ้าม ราชทูต ว่า, ทหาร แมน บัน ดั้ง นี้, พระ นคร ศรี ยุธยา ยามิ
หรือ ไม่, ราชทูต ให้ ถ้าม ถร ทว่า ทหาร แมน บัน อย่าง นี้, พระเจ้า กรุง
ศรี ยุธยา มิ ได้ หนี ถ้อ ไซ สดุดี. พระเจ้า ฝรั่ง เศษ ได้ ทรง พัง เคือง พระไทย,
จึง ให้ ชัก ถ้าม ทูต ว่า, พระเจ้า กรุง ไทย หนี ถ้อ ทหาร มี ฝีมือ ประการ ไต เต่า.

ราชทูตให้กราบทูล, พระเจ้ากรุงไทย ทรง นับ ถือ ใช้ ด้อย ทหาร คนดี มีวิชา,
อัน ทหาร แม่น บิน เหมือน ดั่ง นี้, จะยิ่ง โดด แดด โดด ก็ มิ ได้ ถูก ต้อย ภาย. ทหาร
บาง จำพวก เข้า ไป ระหว่าง ข้าศึก มิ ได้ เห็น ตัว, ตอบ คัด เอา คีษะ นาย ทักษ
นาย กอง พวก ข้าศึก มา ถวาย ได้. ทหาร บาง จำพวก ก็ คง ทน อาวุธ ต่าง ๆ
จะ ยิ่ง พัน ทาง ประการ ไต มิ ได้ เข้า. แต่ ทหาร มี วิชา อย่าง นี้, จึง ทรง พระ
กรุณา ชุบ เตียง ใช้ ด้อย สำหรับ พระนคร. พระเจ้า ฝรั่งเศส มิ ได้ ทรง เชื่อ ครัด
ว่า, ราชทูตไทย เจรจา อ้าง อวด เกิน นึก, จึง สั่ง ให้ซัก ถาม ว่า, ทหารไทย ที่มี
วิชา เหมือน ฉะนั้น, มี มา ไหม ถ้วน บ้าง หรือ ไม่. จึง ให้ สำแดง ถวาย จะ ได้
หรือ มิ ได้. ราชทูต ได้ เห็น วิชา ของ อาจารย์ ประจักษ์ จักษุ อยู่ แล้ว, จึง ให้
ทูล ว่า ทหาร ที่ เกณฑ์ มา สำหรับ กำปั่น นี้ เป็น ทหาร กอง นอก มี วิชา แต่ อย่าง
กลาง, จะ สำแดง ถวาย ให้ บรพญาก็ ได้. จึง สั่ง ให้ถาม ว่า สำแดง ได้ อย่าง
ไร, ราชทูต ให้ ทูล ว่า, ขอ รบ พระราชทาน ให้ ทหาร ที่ แม่น บิน ทั้ง ๕๐๐ นี้,
จง ระดม ยิง เอา ทหาร ของ ข้าพระพุทธเจ้า โดย โดด แดด โดด. ทหาร ข้า พระ
พุทธเจ้า จะ ห้าม กระดิ่ง บิน เตี้ย ทง ดั้น, มิ ได้ ตก ต้อย ภาย. พระเจ้า ฝรั่งเศส
ได้ ทรง พัง เกรง พด ทหาร ฝรั่งเศส จะ ยิง ทหารไทย ภาย, จะ เสีย ทาง พระราชไมตรี
ไป. จึง สั่ง ให้ ห้าม การ นั้น เตี้ย. ราชทูต ให้ กราบ ทูล ว่า, พระองค์ อย่าง ทรง
พระวิตก เตี้ย, ทหาร ข้า พระพุทธเจ้า มี วิชา อาจ ห้าม ได้ ซึ่ง กระดิ่ง บิน มิ ให้
ต้อย ภาย ได้ เป็น แท้, จะ เป็น อันตราย นั้น ห้าม มิ ได้. เวลา พรุ่ง นี้ ขอ ให้ ตั้ง
บัญชา ๓ ชั้น ใน หน้า พระ ตาน, ให้ ปล่อย เพด พม่า ชาว. แต่ บัด ราชวัคร วัตร
จง ล้อม รอบ. แล้ว ให้ ตั้ง เครื่อง โภชนา หาร มัจฉะ—มังสา—สุรามา—ไว้
ให้ พร้อม. ให้ เป้า ร้อง ชาว พระ นคร มา คอย ตู ทหาร ของ ข้า พระพุทธเจ้า จะ
สำแดง วิชา ให้ บรพญาดู ณะ หน้า พระที่นั่ง. แล้ว ถวาย บังคม ตา ออก มา ตั้ง ที่ ด้าน กั้น.
พระเจ้า ฝรั่งเศส ก็ สั่ง ให้ จิต แฉง การ ทง บวง, ให้ พร้อม ตาม คำ ราชทูต ทุก
ประการ.

ครั้น รุ่งเช้า ราชทูต จึง ให้ อาจารย์แต่ง ดิษย์ประมาณ ๑๒ คน, ให้ผูก
เครื่อง ถวญ ดง เฐย—ยันต์—คาถา—ดำตราคม—เสร็จ. แล้วให้ อาจารย์นุ่ง ชาว
ได้ เสื้อ กรวย ชาว, แด พอก เกยว พันผ้า ชาว ดิษย์—๑๒ คน นี้ได้ กังเงงเสื้อ
มัดตุ้ดง ทั้ง ดั้น, เปน ๑๗ คน กับ ทั้ง อาจารย์ใหญ่. พาเข้ามา ตู้นำ พระ
ถาน กราบ ถวญ บังคม แล้วให้ ขนนิ่ง ขนเมญจา, แล้วให้ กราบ ทูล ว่า, ขอ
ให้ ทหาร แม่ม ปั้น ๕๐๐ คน, ยิง ทหารไทย ทั้ง ๑๗ คน, ซึ่ง นิ่ง อยู่บน เมญ
จานั้น. พระเจ้าฝรั่ง เศษ ก็ตั้ง ให้ ทหาร ทั้ง ๕๐๐, ให้ ระคม ยิง ทหารไทย
พร้อม กัน, ด้วย อำนาจ คุณ พระ รักษไทย, แด คุณ เถยยันต์ ตรรพ อาคม
คาถา วิชารักุม ครอบ บ้อง กัน อัน ทราย, พดฝรั่ง ทั้งหลาย ยิงปืน นกดับทั้ง โถด
แด โถด เปน หลาย ครั้ง. เพ็ง ปาก นก ก็มิได้ คิด คิน คำ, แด มิได้ ดั้น ทั้ง
ดั้น. ทหาร ไทย ทั้ง ๑๗ คน, ก็รับ พระ ราชทาน โภชนา ทาร. แด มัจฉะมัง
ชา ตูรา บวน เปน ปกติ, มิได้ มี อาการ ดัดง หวั่น ไหว. พด ทหาร ฝรั่ง ทั้ง
หลาย ก็ เกรงถดง ขอดข้อ รือ หยุดยุ ดั้น. อาจารย์ ทหารไทย จึง ร้อง อนุญาต
ไป ว่า, ท่านจง ยิง อีกเถิด, ที่นี้ เราจะให้ เพ็ง คิด คิน คำ จะให้ กระสุน ออก
ทั้ง ดั้น. พด ทหาร พร้อม ดั้น ยิง อีก นิต ๑ เพ็ง ก็ คิด คิน คำ, กระสุน ก็ออก
จาก ด้า ถดง, ตก ดง ตรง ปาก บอก บ้าง, ห่าง ออกไป บ้าง, ดาง กระสุน
ก็ตกลงที่ โถด เมญจา, แด จะได้ ถูกต้อง ทหารไทย ผู้ ไคผู้ นิ่ง หามได้. พระ
เจ้าฝรั่ง เศษ ทอด พระ เพศร์ เห็น ดั้น นั้น, ก็ ทรงเชื่อ เห็นความจริงของราชทูต,
ทรง พระ โสมนัส ครัด ตรรเสริญ วิชา ทหาร ไทย ว่า, ประเสริฐ หาผู้ เต็มอมี
ได้. ตั้งให้ พระ ราชทาน ทอง เงิน เสื้อผ้า เปนรางวัล แก่ ทหารไทย เปน อันมาก,
ให้ เถยง คุ เสร็จ แล้ว, ถดบ ไป สู่ ที่ สำนักนี้. จำเดิม ดั้น นั้น มา, ก็ ทรงเชื่อ
ถ้อ ถ้อย คำ ราชทูต จะพิศ ทูต ประการ ไค, ก็ เชื่อ มิได้ มี ความ ดั่งได้ย, ทรง
พระ มหา—กรุณา ภาพ—แก่ ราชทูต ยิง นิก.

อยู่มาวัน ๑ จึงถามทูตว่า, ทหารไทย ที่มี คุณวิชาพิเศษ ประเสริฐ ตั้ง
นี้, ใน พระนคร ศรีอยุธยา มีเท่านี้ แด หรือ, หรือ ยังมี ทหาร อื่น อยู่ อีกมาก
น้อยเท่าใด, ราชทูต ให้กราบ ทูลว่า, ทหาร เหล่านี้ เป็น กอง นอก, สำหรับ
เกณฑ์ จ่าย มา กับ เว็ ธุก คำ วานิช, มีวิชา เพียง นี้ เพียง แต่ อย่าง ต่ำ. อัน
ทหาร กอง ใน สำหรับ รักษา พระ นคร นั้น, มี วิชา การ ต่าง ๆ พิเศษ กว่า นี้
มีมากกว่ามาก, ได้ ทรง พัง ก็ เชื่อ ถือ. พระราชดำริ ก็ เกรง ผู้มี อ ทหาร ไทย
ยิ่งนัก, แด พระเจ้าฝรั่ง เศษ นั้น, เสด็จ ออก เหนือ ราชอาณาจักร—อาคัน—อัน สูง, เพ
ตา เข้า แด เห็น สี่ พระกายแดง, เพตา กวาง วัน เห็น พระกาย มี สี่ อัน เขียว, เพ
ตา เข้ม เห็น สี่ พระ กายขาว. ราชทูต เข้า เฝ้า เป็น หลาย เวล, ได้ เห็น ดังนั้น
มีความ สงสัย นึก.

อยู่มาวัน ๑, จึง ครัด ตั้ง ให้ ถาม ทูต ว่า, ตัว ท่าน เป็น ชุน นาง ผู้ใหญ่
หรือ ๆ เป็น ชุน นาง ผู้ น้อย, กล่าว ถ้อยคำ สัตย์จริง ยิ่งนัก. อนึ่ง อย่าง ธรรมเนียม
นิยม พระ นคร ศรีอยุธยา, ถ้า แด ชุน นาง ผู้ ไต พระ เจ้า กรุง ศรีอยุธยา,
ทรง พระ เมตตา โปรด ปราน มาก กว่า ข้า ราชการ ทั้ง ปวง, แด พระราชทาน
อไทย—แก่ ชุนนาง ผู้ นั้น เป็น ประการ ไต, เรา ก็ จะ โปรด ปราน ปรทาน อไทย
แก่ ท่าน เหมือน นั้น, ราชทูต คิด จะ ไคร เห็น พระกาย, ซึ่งมี สี่ ต่าง ๆ หลาย วัน
มาแล้ว, ครั้น ได้ โอกาส จึง ให้ กราบ ทูล ว่า, ข้า พระพุทธ เจ้า เป็น แต่ ข้า ราช
การ ผู้ น้อย, สำหรับ ใช้ แต่ ไป มา คำ ชาย ใน นานา ประเทศ. ทั้ง สติ บัญญา
ก็ น้อย นึก อัน ข้า ราชการ ผู้ใหญ่ ซึ่งมี สติ บัญญา ยิ่ง กว่า ข้า พระพุทธ เจ้า นั้น,
มี เป็น อหิ มาก. อนึ่ง อย่าง ธรรมเนียม นิยม ข้า กรุง พระ นคร ศรีอยุธยา, ถ้า
พระ องค์ ทรง พระมหา กรุณา ชุน นาง ผู้ ไต มาก กว่า ข้า ราชการ ทั้ง ปวง, ก็
พระราช อไทย โปรด ให้ ผู้ นั้น เข้า เฝ้า ไถ่ พระ องค์, กราบ ถวาย บังคม ถึง
พระบาท ยุคต ทุก ครั้ง. พระเจ้าฝรั่ง เศษ ได้ พัง ก็ เชื่อ, จึง โปรด พระ ราช

ทานของไทยให้ราชทูตเข้าไปถวายบังคมถึงฝ่าพระบาททุกเวลาเช้า. ราชทูตจึงได้เห็นราชอาศน์. อันเรียกรายไปด้วยทมิฬ โดยรอบ ในเวลาเช้าเพลากลางวันนั้นเรียกรายไปด้วยพลอยมรกต. เพลาเย็นเรียกรายไปด้วยเพชร. แสงแก้วชั้นจับพระองค์, จึงมีสีต่างๆ อย่างตะเวลาปรากฏ.—

ครั้นอยู่มาวัน ๑, เสด็จออกประพาศ—พระอุทยาน—ทรงม้าสี่ขาเป็นราชพาหนะ,—ประดับด้วยเครื่องน้ำเต้าด้วยแก้วต่างๆ, และมีพลอยทับทิมดวง ๑, ใหญ่เท่าผลหมากตังทั้งเปลือก, ผุดห้อยคอม้าพระที่นั่ง, แสงทับทิมนั้นจับพระองค์แลด้วยม้านั้น แสงไปทั้งสี่น, พร้อมด้วยราชบริวาร—แห่แหนไปเป็นอันมาก, โปรดให้ราชทูตตามเสด็จด้วย. ครั้นถึงพระอุทยานจึงตรัสสั่งให้ถามทูตว่า, พลอยทับทิมดวงใหญ่เท่านี้, พระนครศรีอยุธยา มีมากหรือน้อย. ราชทูตให้กราบทูลว่า, ข้าพระพุทธเจ้าเป็นแค่คนภายนอก, มิใช่ชาวพระคองซึ่งจะกราบทูลว่า, มีมากน้อยเท่าใดนั้นเกรงจะเป็นเท็จ, แต่รับพระราชทานเห็นครั้ง ๑, เมื่อพระเจ้ากรุง—ไทย—เสด็จออกไปประพาศพระอุทยานทรงม้าพระที่นั่งสี่ขา, มีพลอยทับทิมดวง ๑ ผุดห้อยคอม้าพระที่นั่ง, มีสีน่านใหญ่ประมาณเท่านี้. พระเจ้าฝรั่งเศสได้ทรงฟังก็เข้าพระไทยในคำราชทูต, ทรงพระโสมนัสตรัสสรรเสริญว่า ราชทูตเจรจาไพเราะควรจะเอาไว้เป็นอย่างได้, สั่งให้จดหมายเอาถ้อยคำไว้เป็นฉบับเก็บไปภายใน, แล้วเสด็จเที่ยวประพาศอุทยาน, เพลาเย็นก็เสด็จเข้าพระราชวัง.

เวลาวันหนึ่งราชทูตเข้าเฝ้า, จึงให้กราบทูลพระกรุณาว่า, ตูตก้านเมืองนี้ไปค้าขายณพระนครศรีอยุธยา, กราบทูลพระเจ้าอยู่หัวกรุงไทยสรรเสริญของวิเศษต่างๆ, แดภายในพระราชนิเวศน์—ว่างามหาที่สุดมิได้, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะใคร่เห็นความจริง, จึงตรัสใช้ให้ข้าพระ

พุทธเจ้า จำ ทูต พระราชคำสอน กับ ทั้ง เครื่องมณฑล-ราช-บรรณาการ,— ออก
 มา จำเวียงทาง พระราชไมตรีด้วย. พระเจ้าฝรั่ง เศษ ใต้ ทรง พัง, ก็ ทรง โสมน
 นึก คำว่า ตั้งให้ ข้า หลวง พา ทูต-นุท-เข้าไป เทียวชม ท้อง พระโรงข้างใน,
 แด พระ ราชทาน ทั้ง ทั้ง ดั้น, ครัด ตั้ง ว่า ให้ จำ เอา ไป ทูต พระ เจ้า กรุง ไทย
 เกิด. เจ้า พนักงาน กรมวัง ก็ พา พวก แขนง เมือง เข้าไปชม พระราชนิเวศ ต่อดาน
 ที่ ข้าง ใน ตามรับ ตั้ง. ราชทูตก็ จาก หมายถึง บรรดา ที่ ได้ เห็น นั้น ทุก ประ
 การ. ถูก ต้อง ดั้น คำ พระยาวิชาเยนทร์ ซึ่ง กราบ ทูล นั้น, แล้ว กลับออกมา
 แล้ว ทูต สรรเสริญ ดั้นบัค ใน พระ ราช-ทาน-ว่า, งาน เต็มอ ทิพย์-พิมาน-
 ใน เทวโลกย์.— พระเจ้าฝรั่ง เศษ ก็ ทรง พระ โสมนึก เชื่อถือ ถ้อยคำราชทูต, ทรง
 พระ กรุณ ภาพ เป็น อัน มาก, มี พระ ราช ประสงค์ จะ ใคร่ ได้ พิชัย-พิชัย-
 ไว้, จึง พระ ราชทาน นางข้า หลวง ให้เป็น ภรรยา ราชทูตคน ๑, แล้ว พระ ราช
 ทาน เครื่อง แต่ง ตัว อย่าง ฝรั่ง ดั้น ประดับ ด้วย พลอย ต่าง ๆ, กับ ดั้นของ พระ
 องค์ ทรง องค์ ห้าง, แล้ว ให้เขียน รูป ราชทูต, แด จากหมาย ถ้อยคำ ไว้ ทุก
 ประการ. แด ราชทูต อยู่ ดั้นบัค ตั้งวาศ-กับ ตั้งยภรรยา, จน มีบุตร ชายคน ๑
 รูป ร่าง เหมือน บิดา.

อยู่ มา ประมาณ ๓ ปี, ราชทูต จึง ให้กราบถวาย บังคมตา, แล้ว ให้ฝาก
 บุตร ภรรยา ด้วย. พระเจ้าฝรั่ง เศษ ก็ พระราชทาน เงินทองเสื้อผ้า, แด สิ่งของ
 วิเศษ ต่าง ๆ แก่ ทูต นุท-เป็น อัน มาก, แล้ว ให้แต่ง พระราชคำสอน ตอบ โดย
 ทาง พระ ราชไมตรี, กับ ทั้ง สิ่ง ของ เครื่อง ราช บรรณาการตอบแทน มากถวาย
 พระ เจ้า กรุง ศรี อโยธยา นั้น ก็ มาก. ทูต นุทกราบถวาย บังคม ตา อัญเชิญ
 พระราชคำสอน ตอบ, กับ ทั้ง เครื่องมณฑลราช บรรณาการ มาตงกำบัง, โปรด
 ให้จัด เรือแห่ มาตงถึงเมือง ปากน้ำ. ครั้น ถึง วันศุกร์-มณฑ-ฤกษ์-ใช้ ไป
 ออก ท้อง เสดใหญ่ แต้น มาในมหา-สมุทร,— หาอัน ตูราย-มิ ได้ ตราบเท่า ถึง

กรุงเทพมหานคร, นายปานราชทูต, แดอุปทูต, ศรีทูต, ถิ่นแผ่นดินถวาย
พระราชดำรัส, แดเครื่องราชบรรณาการ, ซึ่งพระเจ้าฝรั่งเศษยอมแทน
มานั้น, แดทูต แดอง—กิจการ—ทั้งปวง, ให้ทราบสิ้นทุกประการ. ทรง
พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, ก็ทรงพระปริตตาไฉนนัก,
ครั้นถึงวันเสวยสุคติ—บุญญา—นวยปาน, แดพระเจ้าราชทานรางวัลทูตทูต,
โดยอันสมควรแก่ความชอบ, ซึ่งไปได้ราช—การ—ณเมืองฝรั่งเศษมานั้น.

ตุศักราช ๑๑๒๔ ปีชว จัตวาศก, พระบาทสมเด็จพระบรม—นารท—บรม—
พิตร—พระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว, มีพระราชดำรัสปลุกษาด้วยท้าว—พระยา—
เสนา—บดี—มนตรี—มุข ทั้งหลายว่า, พระเจ้าฮังวะ กระทำบังอาจ—ให้กอง
ทัพพม่ามอญ, ยกติดตามครัวรวมมอญ—ซึ่งหนีล่วงด่านแดนเราเข้ามา
มิได้ยำเกรง, ควรเราจะแต่งกองทัพยกไปกระทำตอบแทนแก้แค้นตีเอา
เมืองให้จงได้. มุขมนตรีทั้งปวงก็เห็นพร้อมกัน โดยพระราช—บริหาร—
ครั้นถึงฮังวะ—มาศ—จึงมีพระราชโองการ—มาพระรัตนบูร—สุระ—สิงห
บาท—ดำรัสเหนือเกล้าฯ, โปรดให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพใหญ่,
ถือพล—ฉกรรจ์—ดาเครื่อง ๒๐๐๐๐ เศษ, ช้างเครื่อง ๑๐๐ เศษ, ม้า ๒๐๐
เศษ, สรรพด้วยเครื่องสรรพ—สาตรา—อาวุธ,—ให้พระวิสิษฐภักดีเป็นยกกระบัตร
ทัพถือพล ๑๐๐๐๐๐ เศษ, ช้างเครื่อง ๖๘, ม้า ๑๐๐ เศษทัพ ๑. ให้
พระสุรินทรภักดีเป็นเกียกกาย, พระยาสีหราชเดโชเป็นกองนำ, พระยา
สุระสงครามเป็นทัพหลัง, ถิ่นรู้พลช้างม้าเท่ากันกับทัพยกกระบัตร. แด
โปรดให้พระยาเกียรติ, แดสมิงพระราม, กับสมิงรามัญเก่าใหม่ทั้งปวง,
ถือพลรามัญยกล่วงไปก่อน, กวาดเอาพลเมืองทวายแดเมืองเมะตะ
กับเมืองชัน ๓๒ หัวเมือง, ให้ได้พล ๑๐๐๐๐๐ เศษ, มาจับทัพเจ้าพระ
ยาโกษาธิบดี ยกไปทางเมืองเมะตะทาง ๑. แดโปรดให้พระยารามเดโช,

กับ พระยา กำแพง เพ็ชร, แล หัวเมือง เห็นกองทัพ, ถือพล ๕๐๐๐ สรรพด้วย
ช้าง ม้า เครื่อง สำนักราคู พร้อมเสร็จ, ให้ยกไปเกณฑ์-กองทัพ เมือง เชียง
ใหม่, เมือง ลำพูนไชยเมือง นครลำปาง, ให้ได้พล ๑๐๐๐๐ เศษ, ยกไป
ฝ่ายเหนือ กอง ๑.

ครั้น ถึงกระดิก-มาศ-ได้ศึก-วาร-คฤ-พิไชย-ฤกษ์, เจ้าพระยาโกษา
แล ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้งปวง, ก็ กราบ ถวาย บังคมตา, ยกพล-
โยธา-ทัพ แยกกันไปทาง ด้าน พระเจดีย์ ๓ องค์บ้าง, ทาง ด้าน เขาปูน, แล
ด้าน สลัก พระเตนเมือง อุไทยธานีบ้าง, ทาง ทวายบ้าง, เกณฑ์ กวาดเอาพล
เมืองทวายแลเมืองเมะตะกันเมือง ขึ้น, ได้พล ๑๐๐๐๐ เศษ. แลกองทัพ
ฝ่ายเหนือ เกณฑ์ เอา พลดาว ทั้ง ๓ เมือง ได้พล ๑๐๐๐๐ เศษ. ยก มา ทาง
ด้าน ระแหงบ้าง, ทางด้าน เมือง เถิน แล เมือง นคร ลำปาง บ้าง, ไป พร้อมทัพ
ตำบลเมืองจัตของ ลำน้ำ สะโตง. แล กองทัพ ทั้งปวง ประชุมพร้อม, วิวัด-
โยธา-ทหาร-ประมาณ ๙๐๐๐๐ เศษ. เจ้าพระยาโกษาธิบดี แม่ทัพใหญ่,
ก็ จัด แจง ทัพตาม คำ ทรมัน พิไชย-สงคราม-พร้อมเสร็จ, แล ยกไปตีเมือง
หงสาวดี, เมือง เด็ยง, เมือง ย่างกุ้ง, เจ้าเมืองทั้ง ๓ สู้รบบ้างไม่ รบ บ้าง,
เห็น เหลือ กำลัง ด้าน ทาน มิได้ ก็ แยก ฝ่าย นั้น, พวก รามัญ ทั้งปวงพากัน มา
ขอ เข้า ด้วย กอง ทัพ ไทย ก็ มาก. นายทัพ นายกองทั้งปวง, แล เมือง ของ อุ,
ตีได้ หัว เมือง รามัญ ราชทาง, แล ครอบครวั เป็น อัน มาก. ถึง ๔ เดือนจึง
ยก ขึ้น ไป ถึง เมืองอังวะ. แม่ทัพให้ ตั้ง ค่ายใหญ่ แล ค่าย ครัว กอง หลัง ไกต
เมือง อังวะ ทาง โยชน์ ๑. ทัพ นำ แล กอง เกียก กาย บั๊ก ซ้าย บั๊ก ขวา, แล
ยกกระบัตร ยก เข้า ตั้ง ค่าย ราช รอบเมือง ทั้ง ๓ ด้าน, ห่างเมือง ประมาณ
๒๐๐ เส้น เบ็ด ไว้แต่ ด้าน ริม น้ำ, ให้ เก็บเรือ ใหญ่ น้อย ข้าม พลไปตีเอา
ได้เมือง จักจายฝ่าย ผากข้าง โฉน ครอง เมือง อังวะข้าม, แล ให้ ตั้ง ค่าย อยู่

เป็นหลายค่าย, เกณฑ์ พลทหารแยก กันไป ตี บ้านใหญ่ น้อย, ใน แคว้น แคว้น
แดน เมือง อังวะ, ได้ ครอบครอง แล คน เติดย เป็น อัน มาก. แล้ว ให้ ลาด ตระ
เวน ทั้ง ทาง บก ทาง เรือ ย่นจบ ถึง กัน, มิ ให้ ชาว เมือง ออก ลาด หากิน ได้
สะดวก, ให้ เที้ยร ทวาด ครอบ ครอง รวบ รวบรวม อาหาร มา ได้ ยิ่ง ฉาง ไว้ ใน ค่าย,
ก็ ได้ น้อย นก, ด้วย บัน เมือง อังวะ ยัง เกิด ฝน แดง, เข้า กัด ไม้ ท้อง นา จึง
ได้ ผล น้อย มิ ได้ บริบูรณ์.—

ฝ่าย พระ เจ้า อังวะ จึง ให้ มังจาง เจ้า ราช บุตร,— ยศ พล ทหาร ๑๐๐๐๐
ออก ตั้ง ค่าย รับ นอก เมือง เป็น หลาย ค่าย. พระยาดีหราเดโช กอง นำย กพล
เข้า รบ กับ กอง ทพ พม่า กต่าง แปรตง เป็น หลาย ครั้ง, พล พม่า ต่อ รบ เป็น ต้า
มารถ—ต้าน ทาน มิ ได้, ก็ แยก ฉาน หนี เข้า ค่าย ทุก ครั้ง. วัน หนึ่ง นาย ทพ
พม่า คิด อด คึก, ชุ่ม พล ทหาร ไว้ ใน ค่าย เปิด ประตู หลัง ค่าย หนี ไป, พระ
ยาดีหราเดโช มิ ทน แจ้ง ใน กตอุบาย ซ้ำ คืด, ชี้นำ ชาว ขอบ รับ นำ พล ทหาร
ประมาณ ห้า ร้อย เข้า ไป ใน ค่าย, พล พม่า ซึ่ง ลง ชุ่ม ช่อน อยู่ ใน สนาม เพดระ
ภายใน ค่าย ก็ หนี จาก สนาม เพดระ พร้อม กัน ได้ ล้อม พล ทหาร ไทย, ๆ ล้อม
ถึง ตุ่ม บอน พล พม่า มาก กว่า หลาย เท่า, ก็ เข้า ถ่ม รุม กัน จับ ไทย ได้ เป็น
อัน มาก, แต่ พระยาดีหราเดโช ยะทิปะคน หนี, มี วิชา—หาย ทั่ว ได้ อดใจ หนึ่ง,
ถือ หอก ควบ รั้ว นำ ชาว ได้ แทะ พม่า ล้อม ค่าย เป็น หลาย ลีบ, พม่า เห็น ตัว บ้าง
ไม่ เห็น ตัว บ้าง, ก็ ได้ ล้อม รบ เป็น หมู ๆ ไป, แต่ พระยาดีหราเดโช ล้อม
จน ตัน กำตง, ก็ ลง จาก หตง มา จะ ถอน ศึก ล่า ล่า—ประล่า,— ก็ เร็ว เข้า ด้วย
กำตง หนึ่ง, พม่า เห็น ตัว ถอน, ก็ เข้า ล้อม ถ่ม รุม จับ ตัว ได้ พัน หนึ่ง—
ไว้ แล้ว ชวน กัน พัน แทะ มิ ได้ เข้า, ด้วย วิชา คง ธน อาวุธ, แล พล ทหาร
ไทย ๕๐๐ ก็ ล้อม คงกะพัน ทั้ง ตัน, อาวุธ ซ้ำ คืด มิ ได้ บาท เจ็บ ภาย, แต่ ล้อม
กับ พล พม่า มา พัน พม่า เดียว เป็น อัน มาก จน ตัน กำตง, พล พม่า มาก กว่า มาก

เยียดยัด หนูนึ่งเอง กั้น เข้า ห้อม ล้อม จับ เปน ได้ สั้น, ชวน กั้น ทูบตี พันทาง มิได้ เข้า ก็ จับ มัด ไว้.

ฝ่าย กอง ทพ ไทย ซึ่ง ยก คิดตาม มา ข้างหลัง จะ แหก เข้า ค่าย พม่า ๆ ค่าย ทาน ล้อม เปน สามารถ, หัก เข้า มิได้ ก็ ถอย ออก ไป, แล้ว ให้ ม้า ไซ้ รั้ง ไป แจ้ง ราชการ แก่ ท่านแม่ ทพ. ๆ จึง ตั้ง พระ สุนทร ภูภักดี นาย กอง เกี้ยกกาย, ให้ ยก หนูนึ่ง มา ช่วย แก่ เขา พระ ยา สี่ ทหาร เตโช ดัน มา ให้ จึง ได้, แล้ว แต่ง หนึ่ง ลือ บอก ให้ ม้า เร็ว ๓๐ นาที, ก็ อธิบ ดง มา ยัง กรุง เทพ มหานคร กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ให้ ทราบ. ส้ม เตจ พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว, ได้ ทรงแทบ ว่า เสีย พระ ยา สี่ ทหาร เตโช ข้าศึก จับ ไป ได้, ก็ ตก พระ ไทย นึก. จึง คารัด ตั้ง คารอง ให้ ออก ไป นิมนต์ พระ พินิต ธรรม, ราช าคณะ วิด รมัง เข้า มา จะ ให้ จับ ยาม ตู ให้ รู้ เหตุ ภาระ หนัก แน่. ด้วย พระ พินิต ธรรม ราช าคณะ ของ คนี้, ตู ยาม แม่ นึก ได้ เศษ ทรง เชื้อ มา แต่ กอมน. ครั้น พระ ผู้ เปน เจ้า เข้า มา ถึง พระ ราชนิเวศร์ หนึ่ง เห็น อี ฮาคัน, — จึง คารัด บอก ว่า บัดนี้, พม่า ข้าศึก จับ พระ ยา สี่ ทหาร เตโช ทหาร เอก เรา ไป ได้, จะ เปน ตาย ประการ ใด, นิมนต์ พระ ผู้ เปน เจ้า พิจาร ณา ตู ให้ รู้ จง แน่. พระ พินิต ธรรม ราช าคณะ ซึ่ง พิจาร ณา ตาม ยาม ตูรี — เนตร — ก็ รู้ แจง ใน ยาม นั้น, แล้ว ถวาย พระ พร พยากรณ์ — ว่า, ซึ่ง พระ ยา สี่ ทหาร เตโช ข้าศึก จับ ไป ได้ นั้น ก็ จริง, แต่ ทว่า บัดนี้ แก่ คอง ออก ได้ พัน จาก อานาจ ข้าศึก แล้ว, กลับ ได้ ไชย ชำระ, แด ได้ ภาษ เปน อัน มาก อีก, พระ ราช — ส้ม ภาว — เจ้า อัย ทรวง พระ วิตถ เลีย พระ ไทย เดย, ใน ยาม นี้ หา อัน ตรา ยมิ ได้ เปน แท้.

ฝ่าย ข้าง กอง ทพ พม่า, ครั้น จับ พระ ยา สี่ ทหาร เตโช, แด พด ทหาร ไทย ๕๐๐ พัน ชนา ไว้ ได้ สั้น แล้ว, ก็ จัด แจง กั้น จะ ให้ คุม คิว ตั้ง เข้า ไป ณะ เมือง อังวะ, พดาง เกณฑ์ กั้น ให้ ชน เขา ศพ พม่า ที่ ตาย ออก ไป เสีย นอก

ค่าย, ภอ กองทัพไทย ซึ่ง ยกหนุน มาช่วยนั้น มา ถึง, ก็ เข้า ถอน ขวากแหก
 ค่าย เยื่อ ค่ายปืน ค่าย พวก นายทัพ พม่า ล่าดวง-ได้ พธ ออก ต่อ รม ยิง ปืน
 ใหญ่น้อย, แดฟุ้งซัดแหกนหาวสัตว์คราครุช เปนอดมาน, ส่วนพระยาสี่ทราเชโซ
 ค้อง พันธนายอยู่, จึงพิจารณาตเมฆ-นาย-ในอากาศ-เห็น ศก-นิมิตร-แล้ว
 ร้าย พระพุทธ-มนตรี-คาถา-เดชะ, พันธนาย ด้อย หลุดออกจาก กาย ได้ สั้น,
 แล้ว ตกเด่นไป ซึ่งเอาทัพ พม่าได้, ก็ ได้ พันพม่า ซึ่ง คุม อยู่ นั้นตาย เปนหลาย
 คน. พวกพม่า วัง หมี่ กระจาย กัน ออก ไป ก็ เอาทัพ เข้า คัด เชือก ซึ่ง ผูก มัด
 พวก ทหาร ออก ได้ ประมาณ ๑๐ คน, ทหารเหล่านั้น ก็ เข้า ชวงซึ่ง เอา ฮาว
 พวก พม่า คัด เชือก มัด ถิ่น ต่อ ๆ ไป จน สั้น, ก็ พร้อมกัน แต้นได้ ข่าพัน พม่า
 ใน ค่าย ต้ม ตาย เปน อัน มาก, แศก หนี ไป สั้น, ซึ่งเอา ค่าย นั้น ได้. นาย
 กองทัพ หนุน เห็น พม่า มอญ แศก หนี ทั้ง ค่าย ค่ายต นั้น เดี่ยวแล้ว แศก พระยา
 สี่ทราเชโซ, กับ พวกทหารแก้ว ออกได้ แล้ว, ก็ ช่วย กัน คัด ค่าย อื่น ต่อ ๆ
 ไป, พวก พธ พม่า พา กัน คัด ตกใจ, เดี่ยว ที่ ไม่ เปน ที่ จะ ต้ม รม, จึง กระจัด
 พรัด พราย กัน ไป, กองทัพไทย ได้ คัด ตาม ข่าพัน พม่า เดี่ยว ครั้ง นั้น เปน อัน
 มาก. แศก มังจาเด รวงษบุตร เจ้า อังวะ, ซึ่ง เปน แม่ทัพ ใหญ่ หมี่ มี ทน, ก็ ตาย
 อยู่ใน ค่าย, นาย ทัพ นาย กอง พม่า ตาย เปน หลายคน, ก็ เดี่ยว ค่าย ทั้ง สั้น,
 พา กัน หนี เข้า เมือง อังวะ. ทัพ ไทย ได้ ไชย ชำระ จับได้ พม่า เซตย, แศก ข้าง
 ม้า เครื่อง ล่าคราครุช ก็ มาก, ให้ คุม ส่ง ดง ไป ยัง บ้าน แม่ทัพ, แจง ข้อ ราช
 การ ทั้งปวง ให้ ทราบ, เจ้า พระยาโกษา มีความ ยินดี นึก, จึง แต่ง หนังสือ
 บอก ให้ ม้า เร็ว อีก ๓๐ ม้า ถือ หนังสือ รีบ เร็ว ดง มา กราบ ทูล พระกรุณา, ยัง
 กรุง เทพ พระ มหา นคร ใน วัน นั้น. แศก ม้า ไซ้ ซึ่ง ถือ หนังสือ บอก พวก หลัง,
 เร่ง รีบ มา ถึง พระ นคร ศรี อยุทธยา ใน วัน เดียว กัน กับ พวก ก่อน, ศลาด กัน
 ประมาณ ๓ นาฬิกาเศษ.

ดมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวยังตรัสอยู่กับ พระพิมลธรรม, ภอ นายเวร
มหาศไทย, นำผู้ถือหนังสือบอกฉบับหนึ่ง เข้าเฝ้า กราบ บังคม ทูล พระ
กรุณา อ่าน หนังสือ บอก ถวาย, ได้ทรงทราบดี พระไทยนัก, ตรัสสรรเสริญ
พระพิมลธรรมว่า, ตูเม่นหาผู้ใดเสมอมิได้, แดทรง ถวาย ไกร—จิว—ผ้า
แดงเทศ์ใดรหนึ่งเป็นบำเหน็จ, นิพนธ์ให้กลับไป อาราม. แล้ว พระราชทาน
รางวัล, แก่มาใช้ ผู้ถือหนังสือ บอกทั้งสองพวก โปรดให้กลับไป ยัง กอง
ทัพ, พดาง ตรัส สรรเสริญพระยาตีฬราชเดโชว่า, เป็น ยอดทหารหาผู้เสมอ
เป็น อัน ยาก แล้ว เสด็จ ขึ้น.

ฝ่าย ท้าว พระยานายทัพนายกองทั้งปวง, ก็ยกพล ทหาร เข้าไป ตั้ง ใน ค่าย
พม่า ซึ่ง แยก กัน ไป นั้น, แล้ว ให้ตั้ง ค่าย น้อย ใหญ่ ราย โอบ เมือง ไป ทั้ง ๓
ค้ำ, โอบ เมือง เข้าไป กว้าง ค่าย เดิม, พม่า ชาว เมือง ทั้งปวง ก็ กลัว ฝีมือ
ทหารไทยยิ่งนัก, มีอาจ มา ตอรับ นอกเมืองได้, พระเจ้าอังวะ ก็ ให้เกณฑ์
ทหาร ขึ้น ประจํา นำ ที่ เจริญ เติม รอบ เมือง รักษา เมือง นั้น ไว้, กอง ทัพ ไทย
ยก เข้า หัก เขา เมือง เป็น หลาย ครั้ง, ชาว เมือง ตอ รับ บ้าน ทาน เป็น สามารถ
เข้า เมือง มิ ได้ ก็ ถอย ออก มา รักษา ค่าย นั้น อยู่, แด พด พม่า ชาว เมือง จัด
แจง การ บอ กัน เมือง นั้น คง, มิ ได้ ประมาท ทั้ง กตาง วัน กตาง คืน.

ขณะนั้น ใน เมืองอังวะ เข้า แพง เป็น ทนาน ละ ๒ บาท, ชาวเมืองอดอาหาร
ซุบ ผอม ต้มตาย เป็น อัน มาก, ฝ่าย กอง ทัพไทย ก็ กัน ดาน—ขัดสน—เสียบียง
อาหาร,— เกณฑ์ กัน ไป เทียว เสาะ แสวง หา อาหาร ตาม บ้าน น้อย เมือง ใหญ่
ในแคว้น แคว้น เมือง อังวะ, ก็ ได้ มา บ้าง แห่ง อยู่น้อย ๆ, ไม่พอแจกจ่าย ทัพ
ในกองทัพ, พดทหาร อดหยาก ด่ามาก บ่อยเจ็บต้มตาย ก็ มาก. ท้าว พระยา
นายทัพนายกองทั้งปวง จึง ปรึกษา กันว่า, เสียบียงอาหารเราก็กินตารนัก, เห็น
จะดี เขา เมือง มิ ได้ ใน ครั้ง นี้, จะต้อง ถ้ำ ทัพ กลับ ไป, จึง ภา กัน เข้า ไป

แจ้งเหตุแก่เจ้าพระยาโกษาแม่ทัพฯ ได้แจ้งดังนั้นก็เสียใจนัก. จึงคิดการที่จะดำทัพ, อย่าให้พม่าติดตามได้, แล้วปลุกษานัสนายทัพนายกองทั้งปวงว่า, บัดนี้ รพต เรา ก็นัดอาหาร ทอย กำถึง ทั้ง ใช้เจ็บ ก็ มาก, แต่เราจะดำ ทัพ กลับ โดย ตรง นั้น มิ ได้, พม่า ชาว เมือง จะ ได้ ที่ ยก ออก คิด ตาม คัด ค้าย รพต เรา จะ พิษุ่ - ฉิบ หาย เป็น อัน มาก, จำ จะ คิด ถอด หมาย พ้อ ดวง ให้ พม่า เช็ด ขยาด ฝีมือ เรา เด็ด ก่อน, จึง จะ มี มือน ดำ ทัพ กลับ ได้ โดย สดวก ไม่มี ไก่ อัน ทราย. แต่ ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้ง ปวง ก็ เห็นชอบ ด้วย พร้อม กัน. เจ้า พระยา โกษาแม่ทัพ, จึง แต่ง หนังสือ ฉบับ ๑, เป็นใจ ความ ว่า, หนังสือ เรา นี้ เป็น มหา - จัตตุรงค์ - บริษายก, - ตจจก แก้ว - อัน ประดิษฐาน - ไต้ เบื้อง บงกช - เรณู - มาศ - พระบาท สวม เต็ม บรม พิศุ์ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว, กรุง - เทพ - ทวารวดี - ศรี - อโยธยา, - ผู้ เป็น องค์ - อิศรา - วิปคัย - ใน ดัษณ - ประเทศ - เขต - ชันช - ดีมา - ปราชิน - ศัก, - มา ถึง เด่น บัด กรุง - รัตน - บุระ - อังวะ, - ด้วย เรา กราบ ทูล พระกรุณา รับ อาษา ยก พยุห - โยธา - ทัพ - มา ครอง นี้, หมาย จะ คัด กรุง รัตน บุระ อังวะ, - ทูล เกตุฯ ๑. ถวาย ถิ่น อง พระ เศษ พระคุณ ให้ จึง ได้, จะ แผล ผ่าน พระ ราช - อาณา - เขต - ปก ครอง ครอบงำ ไป ใน กาล มา - ประเทศ - แกรามัญ - ประเทศ - ทิศ - อิศกุงคค - พิไธย - ทิว ทัง ถิ่น, แด พด ทวย หมาย พม่า กับ ไทย, ก็ ได้ ค่อย ทย เห็น กำถึง ฝีมือ กับ เป็น หลาย ครั้ง แล้ว, ซึ่ง ใคร จะ มี ไชย - แด ปรา ไชย - นน, ก็ ย่อม แจ่ม อยู่ แก่ ใจ ด้วย กัน แล้ว, แม้ จะ ขยับ เขียว กระจ่าง การ - ถัง ความ - กัน สืบ ไป, มา ทว่า เรา จะ ได้ เมือง ก็ เหมือน ห้าง ไม่ ได้, ด้วย ใน เมือง อังวะ ชัด ถิ่น เล่ม ยิง อาหาร ก็นัด รพต. ฝ่าย เรา จะ อยู่ รักษา เมือง ก็ ยาก. ประการ หนึ่ง กอง ทัพ เรา ก็ ผิด เครื่อง ชัด ถิ่น ด้วย เล่ม ยิง ซึ่ง จะ เดียง กัน, จะ ถวด ค้อน ครอบ ครว เศษ ไป นั้น ก็ จำ มาก, ด้วย ขด อยาก อาหาร ถิ่น ตาย มาก กว่า มาก นก. แต่ ครอง นี้ เรา ก็ จะ ไม่ ได้ เมือง อังวะ

ครั้นจะดำ ทัพ กอญ ไปเล่า. ก็เกรง พระ ราช อาญา จะ ลงโทษ โดย พระ ยัย
 การ—ศึก ถึง สิ้นชีวิต จะเลิกทัพ กอญ ไป ก็ ไม่ ได้. แต่ บันดาพม่า นาย ไพร
 ใน เมือง อังวะ นี้ ไม่มี ใคร ถ้าหาญ ถ้วน แต่ มี สันดาน ขลาด คจ อิศร์—
 สัน แล้ว หรือ ประการใด, จึง ไม่ ออก มาตี ทัพ เรา, แต่ ไม่ ออก มา เจรจา ความ
 เมือง ด้วย เรา, ชวน กัน หนึ่ง ซ่อน หน้า อยู่ แต่ ใน เมือง ได้. ช่าง กระไร ไม่มี
 ความ ถวาย ผิด พิ โสย ชาย ชูติ—ททาร์—คิด การ ดัง นี้ มิ ควร หน้า. จึง เห็น
 แก่ ทาง ไมตรี—ที่ ได้ เคย เป็น คู่ สันนด้วย กัน ใน การ สงคราม, ขอให้ ยก พต
 โยธา ทหาร ออก มา คอติ ทัพ เรา อีสร์ ครั้ง หนึ่ง เกิด, พอ จะ ได้ เอา เหตุ นี้ บอก
 หนังสือ แก่ ศว. ดัง ลง ไป กราบ ทูล ยัง กรุง เทพ พระ มหา นคร ว่า, พตพม่า
 ออก มาตี ทัพ ไทย เป็น อัน มาก หลาย ครั้ง, เหลือ ก่าดัง ที่ จะ ด้รับ ทั้ง ขัด สัน
 สัน เสบียง อาหาร, ขอ รับ พระ ราชทาน ถ้ำ ทัพ กอญ ไป ตั้ง ทำ ไร่ นา ที่ ปลาย
 แคน ได้ เสบียง อาหาร บำรุง ช่าง ม้า ร พต, ให้ มี ก่าดัง บริบูรณ์ พร้อม แล้ว,
 จึง จะ ยก พยหุ โยธา ทัพ กอญ ไป ตี เอา เมือง อังวะ ใน ครั้ง หลัง ให้ จึง ได้.

ครั้น แดง หนังสือ เสร็จ แล้ว ก็ ให้ พม่า เสนย ถือ หนังสือ เข้า ไป แจง แก่ เสด
 นามดี ใน เมือง อังวะ. แต่ เจ้า พระยา โภษาธิปัตย์ พิจารณา เห็น พม่า ทพต ภาพ
 กอญ ก่าดัง, ทั้ง เกรง กอญ มี มือ พต ทหาร ไทย เห็น จะ ไม่ อาจ ยก กอง ทัพ
 มา คอติ เป็น แก่, จึง แดง แดง หนังสือ ฉบับ ๑ ส่ง เข้า ไป ใน เมือง. ฝ่าย เสด
 บดี พม่า ได้ แจง ใน หนังสือ นั้น. ก็ พิจารณา เห็น ว่า, เป็น กต อุบาย พ้อดวง
 ก็ มิ ได้ แดง กอง ทัพ ออก ไป คอติ ตาม หนังสือ ซึ่ง ให้ เข้า มา เกรง จะ เสีย ท่วง
 ที่. จึง ปรึกษา กัน ว่า, ถ้า เรา จะ ยก ทัพ ออก ไป ตี ตาม หนังสือ นั้น, ฝ่าย
 กอง ทัพ ไทย คิด กต อุบาย ไว้, ก็ จะ ได้ ตี ตี ทัพ เรา แดก ฉาน แล้ว, จะ ได้ ตี ตี
 ตาม มา เข้า เมือง ได้, จึง เอา หนังสือ นั้น เข้า กราบ ทูล พระ เจ้า อังวะ ๗ ก็ เห็น
 ว่า, เป็น กต อุบาย คจ—มุข—มนตรี—ทั้ง ปวง ปรึกษา เห็น พร้อม กัน นั้น.

ฝ่ายเจ้าพระยาโกษาธิบดีแม่ทัพคชอยู่ ประมาณ ๒ วัน ๓ วัน, ก็มีได้เห็นพม่า ออกมาจากเมือง, จึงแต่งหนังสืออีกฉบับหนึ่ง, ส่งให้พม่าเชลยถือเข้าไปถึง เสนาบดีในเมือง อังวะเหมือน ครั้ง ก่อน, เป็นใจความว่า, บันดาพม่าในเมือง อังวะทั้งหลายนายแฉไฟร์, ไม่มีใคร องค์อาจ ถ้ำหาญใน การสงคราม ถ้วน แต่ มีสันดาน ผู่วรุต-ชาติ-ฉลาด ครุอุศีลวี ทั้งสิ้นเป็นแท้, แต่เราจึง อดทน อ่อน ง่าย ขอให้ออก กองทัพ ออกตี เราสัก ครั้งหนึ่ง, จักพึง ปรอ เป็น เหตุ ได้ดัง ใบ มอก ส่ง ลง ไป กราบ ขุด พระ ครุณา จะขอ ต้าทัพ เท่านั้น, ก็ ยิง ว่า หาออกมา ไม่, ช่าง กระไร ไม่มี ความ เมตตา การบุญ ภาย แก้ว บ้าง เลย, มา คัด ทางไม่ ครี เต็ด เตียว ไป เสีย ณี่ ก็ มีควร, ถ้า แต่ จะไม่ อนุเคราะห์ แก้วเรา โดยแท้ แล้ว, ก็ จึง เร่ง บอก ออก มา, เราทั้ง หลาย ก็ จะ ถา พระ เจ้า อังวะ ต้าทัพ กลับ ไป โดย เร็ว, ครั้น พม่า เสนา บดี ทั้งปวง ได้ แจ้ง ใน หนังสือ นั้น แล้ว, ก็ คิด เช็ก ขาม คร้ามกลัว เหมือน ครั้ง ก่อน, แต่ มี ได้ ออก มา ตาม หนังสือ นั้น.

ฝ่ายเจ้าพระยาโกษาธิบดีก็จัดแจงนายทัพนายกอง, แดพดอาสา ๒๐๐๐๐, ให้คุมเอาช้างม้า พด พด ทหาร อิม บัวย เจ็บ พดภาพ - แด พม่า มอญ เชลย ทั้งหลาย อัน ตี ได้ นั้น, ตกลง ไป เสีย ก่อน ๒ วัน ๓ วัน. แล้ว จึง ปฤกษา ด้วย ท้าว พระยา นาย ทัพ นาย กอง ทั้งปวง ว่า, เพศ ลต่าง กัน วัน นี้ เรา จะ ทำ กด อูบาย พ้อ พม่า ชาว เมือง ให้ เสีย ที่ ลง ลง ได้. แต่ เรา จะ เอา ไม่ แห่ง แด หญ้า แห่ง ทั้งหลาย, มา กอง ไว้ หอ้ง ค่าย ร้าย ถม ลง ไป แล้ว, จึง ให้ ขนเอา ดิ่ง ของ ทั้งหลาย อัน มี ใน ค่าย นำ นั้น, ออก มา ไว้ ณ ค่าย ชั้น นอก อัน ไก่ด ให้ สั้น, แด ให้ พด ทหาร ซึ่ง รักษา ค่าย นำ ทั้งหลาย นั้น, ถอย ออก มา ชุ่ม อยู่ ค่าย ชั้น นอก. แด ให้ บริโภค โภชนาหาร อิม หน้า อ้า รานู แล้ว, จึง ตก แต่ง กาย อรวรม ได้ เครื่องรบ, ตรีเตรียม ช่างม้า เครื่อง ต้าตรา วุช ทั้งปวง ให้ พร้อม เสร็จ. แด ให้ มั่ง ช่าง ม้า พด พด เดิน ทาง ๒๐๐๐๐, อรวรม ด้วย เครื่อง อรวรม วุช, ยก

ไป ชุ่ม อยู่ โดย สอง ข้าง เมือง นั้น. ฝ่าย พสกนทราช ซึ่ง ชุ่ม อยู่ ใน ค่าย นั้น, ก็ ให้ ประจวบ ชุ่ม นก สืบ ทั้ง บ่วง ให้ พร้อมไว้ ทุก ค่าย, แล้ว บัด ประค ค่าย เดียว. เพศ ๒ ยาม จึง จด บัน ใหญ่ น้อย ระดม ชุ่ม, แล ให้ จด เพติง เมา เชื้ออัน กอง ราย ไว้ หลัง ค่าย ทั้งหลาย ชุ่ม ใน ขณะ นั้น. แล แล้ง นั้ สว่าง ปราบ อยู่ เข้า ไป ใน เมือง. ชาว เมือง ได้ ยิน ด้ย ชุ่ม, แล เห็น แล้ง กิ่ง นั้น, จะ ตัก ญว ว่า กอง ทัพ เมา ต่า ทน ใ้ แล้ง คัด ใจ, แล จะ บัด ประคู เกษ เมา ลิ่ง ของ, ฝ่าย กอง ทัพ เมา ทั้งหลาย ซึ่ง ชุ่ม อยู่ ใน ค่าย นอก กว ย นน ก็ จะ ได้ ทัพ พร้อม กัน. แล จะ ได้ พิฆายู—ถ้า พน พม่า ชาว เมือง ทั้งหลาย สัม คาย ด้วย ชาว ชุ่ม ยาว ต่าง ๆ เป็น อัน มาก. ฝ่าย พม่า ก็ จะ ครม ครวม ชม กล้ววง. ถึง เมา จะ ต่า ทัพ โดย จริง ก็ จะ ตัก ญว ว่า พ้อ ลวง ชุ่ม. แล จะ เล็ก ออก ขยาด มี อาก ออก มา คิด ตาม ใ้. ลอง ทัพ เมา ก็ จะ อไป โดย สดก. แล จะ เมา ว่า มา ทง น ทาน ทั้งหลาย จะ เห็น เป็น ประการ ไ้. ถึง ท้าว พระยา นาย ทัพ นาย กอง ทง บ่วง, ก็ เห็น พร้อม โดย ความ คิด เจ้า พระยา โภชาม ทัพ หลวง แล จะ ทำ ตาม ถ้อย คำ ทง บ่วง เดรี จ สัน ทุก ประการ.

ฝ่าย พม่า ชาว เมือง ทั้งหลาย มี เมา ใน อยู่ ยาว, ครน เห็น แล้ง เพติง, แล ได้ ยิน เดียง บัน คิ่ง นั้น, ก็ ได้ ยิน กอง ทัพ ต่า ทน ใ้ ไป แล้ว ก็ มี ความ ยิน ด้ย หัก. ต่าง คน ต่าง อุด อาหาร กน ด้ย นก อยู่ ก็ บัด ประคู เมา. ครน เห็น เอา หาบ คอย มา, ปราบนา จะ เกษ เมา เดียง อาหาร. แล ลิ่ง ของ อพ เหลือ อยู่ ใน ค่าย. ครน มา ถึง ค่าย น้า ซึ่ง เปลา อยู่ นั้น. ก็ ครน เห็น เข้า ไป ใน ค่าย ก็ มี ได้ อ้น ไ้. แล ชวน กัน แล้ง ออก ไป ค่าย ชุ่ม นอก, ซึ่ง กอง ทัพ ไทย ชุ่ม อยู่ นั้น, ครน เห็น เจียบ สังก อยู่, ก็ มี ได้ พิฆารณา, แล บัด ประคู ครน เห็น เข้า ไป ใน ค่าย นั้น ทุก ๆ ค่าย.

ฝ่าย กอง ทัพ ไทย ซึ่ง ชุ่ม อยู่ ใน ค่าย ทั้งหลาย นั้น, ก็ วาง บัน จำ รง มณ

จาก เกอ ดับกรม เขา พม่า ชาว เมือง ทั้งหลาย ถ่มตาย เปน มาก, บ้าง ก็ ออกได้ รุก รุม พัน แทง ไป. พม่า ทั้งหลาย มี ทักษะ วิชา ก็ จึง ระวัง ระวัง ไป เปน อุด หนา น แต่ จะ หนี กลับ เข้า เมือง, พลทหารไทย ซึ่ง อยู่ ๒ ข้าง เมือง นั้น ก็ ออก อก หลั่ง, ได้ รุก รั้น พัน แทง พม่า ถ่ม ตาย ใน ที่ นั้น เปน อัน มาก. แต่ จับ เปน ตั้ง มา ยิง ค่าย หลวง นั้น ก็ มาก. ของ ทักษะ วิชา พม่า เสีย, แต่ จับ เปน ได้ นั้น, ก็ มาก กว่า ๑๐๐๐๐. พม่า ทั้งหลาย ซึ่ง หนี ไป ได้ บ้าง นั้น. ก็ หนี เข้า เมือง พล ทหาร ไทย ได้ คิด ตาม ไป ถึง ประตู เมือง. ชาว เมือง ปิด ประตู เมือง เสีย ทน ก็ ขน ประจำ วิชา หน้าที่ ซึ่ง เคย ครอบ บัง กัน เปน สามารถ. ทักษะ วิชา ก็ มี อาจ เข้า เมือง ได้. ก็ อยุ่ กลับ ออก มา ยิง ค่าย. แล พม่า ชาว เมือง อังวะ ทั้งหลาย, ที่ เหลือ อยู่ นั้น ตั้ง ตก ใจ กลัว ทักษะ วิชา ยิ่ง นึก. ค่าง คน ค่าง ร้อง ให้ ว่า วิชา วิชา ทั้งหลาย, อัน ถ่ม ตาย หลาย จาก หนี ไป หนี ตก บ้าน ทน เรือน, แต่ ใน เมือง อังวะ ครั้น นั้น เขมร มา เสรี ใต้ ใต้ โยค-พรต พรากร ซึ่ง กัน แด กัน เปน อัน มาก นึก.

ฝ่าย เจ้า พระยา โกลา ชิบดี, ก็ ตั้ง หนึ่ง ตั้ง เข้า ไป อีก หนึ่ง หนึ่ง เด่า, ใน ลักษณะ หนึ่ง ตั้ง หนึ่ง เด่า. พม่า ชาว เมือง อังวะ นั้น มี ได้ มี ดี บัณฑิต, หนา ไป ด้วย โมห-ครอบ งาม อยู่ ใน ลักษณะ, มี ได้ วิชา ใน การ สังคราม ทั้ง บวง. มี ได้ ฉลาด ใน การ - พิ โยค - สังคราม - แต่ เรา ของ ใจ หลอด เล่ม หนึ่ง หนึ่ง เท่านั้น, ก็ ยัง หา วิชา ไม่, ส่วน กัน เด่า เมื่อ ออก มา หา เรา ถึง ค่าย, เขา วิชา วิชา ออก มา พุติ-กรรม-ฮาวุช พล ทหาร แห่ง เรา จน เปน งาม นั้น, คุณ วิชา ยิ่ง นึก. อนึ่ง พม่า ชาว เมือง อังวะ ทั้งหลาย, ซึ่ง พล ทหาร แห่ง เรา มา เสีย, แต่ จับ เปน ได้ มาก นั้น, ก็ เปน ประเวณี-ศึก มา แต่ ก่อน. พระเจ้า อังวะ แด เด่น มา บัด ทั้ง หลาย อย่าน่า ได้ โทมนัส ขัด เคือง แก่ เรา เลย, จึง อยู่ เปน คู่ - สวัสดิ์ - พิพม์ - เกิด. เรา จะ ตา ตา ทักษะ วิชา หนี ไป เร็ว แด.

ครั้น พม่า เสด็จ มา บัด ทิ้ง ทหาร. ไต่ แจ้ง ใน หนังสือ ดัง นั้น, ก็ สำคัญ ว่า พ่อ ดวง อีก, ให้ คิด เช็ด ขาม คร้าม ขยาย ยิง นก. จึง ปรุกษา กัน ว่า, ครั้น ก่อน ทพ ไทย ทำ กถ อุบาย ทำ ที่ ประหนึ่ง จะ ถ่า, ฝ่าย เรามิทัน จะ พิจารณา ให้ ถอง แท้, คิด ว่าจริง ก็ เท เมือง ออก ไป, ทพ ไทย ได้ ที่ ได้ พินาฏ ข่า ถ่ม ตาย, แด จับ ได้ นั้น ก็ มาก. แต่ เหนือ นั้น แด ยัง มี หน้า ข่า ได้ คิด ตาม มา ถึง เมือง. นี้ หาก ว่า เรา บัด ประตุ เมือง เสีย นั้น, หาก ไม่ ก็ จะ เสีย แก่ ข่า คึก แด ใน เพศาน นั้น ครอง ห้าง แด. แด บัด นี้ รอ ให้ หนังสือ บริภาษ พ่อ พ่อ พ่วง เข้า มา อีก ถ่า. ถ้า เรา จะ ออก ไป ครั้น นี้, ทพ ไทย จะ คิด กถ อุบาย ไว้ ยิ่ง ถ่า ครอง ก่อน, ครั้น ไต่ แด ว่า จะ ออก ได้ รุก บุก นั้น เข้า มา แด หัก เขา เมือง ให้ จง ได้. แด ควร เรา จะ รักษา เมือง ไว้ ให้ มั่น คง, อย่า หดง ใน อุบาย ข่า คึก. ครั้น ปรุกษา เห็น พรอม กัน แด. ก็ เขา เนื้อ ความ เจ้า กรม ทอด พระเจ้า อังวะ เหมือน ทน ห้าง นั้น.

ส่วน เจ้า พระยา โภชา ก็ จัก แจ้ง ข้าง มา พด พด เต็น เท้า, แด เสด็ยง ฮา หาร ให้ พรอม ไว้. แด เกณฑ์ ให้ พด ดาว เมือง เชียง ใหม่ เต็น ทพ รัง หดง, แด กัด กัด ทพ กัด ไป โดย ถัด บัด มา รุก-วัด, — กรม ทา ถึง เมือง หง ขาว คี. แด ให้ หยุต ทพ ยิง อยู่ ใน ที่ นั้น. ใน ขณะ นั้น ฝ่าย แด ท้าว พระยา ดาว เชียง ใหม่ ทิ้ง ทหาร, ซึ่ง เต็น ทพ รัง หดง มา นั้น, ครั้น ทพ ไทย ไม่ ได้ เมือง อังวะ ถ่า ทพ กัด บัด มา ดัง นั้น. ก็ กัด พระเจ้า อังวะ, จึง คิด อาน กัน แด กถ ของ ทพ นั้น ไป โดย ทาง เมือง เชียง ใหม่.

เจ้า พระยา โภชา แจ้ง เหตุ ดัง นั้น ก็ สั่ง ให้ พระยา กำแพง เพ็ชร, แด พระยา ราม เตโช ถื่อ พด เมือง เหนือ ทิ้ง ทหาร ๒๐๐๐๐, ให้ ยก พด ไป ตาม กอง ทพ ดาว เมือง เชียง ใหม่ อัน นั้น ไป นั้น เขา ถ่า ให้ จง ได้. แด ก็ ยก กอง ทพ ทั้ง ปวง ถ่อง รามัญ ประเทศ มา ยิง พระมหา นคร. แด แยก สัน มา โดย ทาง อัน นั้น.

ส่วน พม่า ชาว เมือง อังวะ ทั้งหลาย แต่ กอว กอง ทพ ไทย, มีอาจออกจาก เมือง ไค นั้น ก็ ช้า นาน, จน กอง ทพ ไทย ดำ ไป กว่า ๑๐ วัน แล้ว, จึง ค่อย รู้ว่า กอง ทพ ไทย ดำ ไป แล้ว, ก็ มี อาจ สามารถ จะ คิด ตาม ได้.

ฝ่าย แดน ท้าว พระยา ดาว ชาว เมือง เชียงใหม่ ทั้ง หลาย, ซึ่ง แยก ทพ หนี ไป นั้น, ก็ รีบ ไป ทั้ง กอว วัน คดาง คั้น ตราบ เท่า ถึง เมือง เชียง ใหม่, แต่ ชน เจ้า พระยา แดน หลวง กราบ ทูล ประพฤติ เหตุ ทั้ง บวง, ให้ ทราบ สิ้น ทุก ประการ. พระยา แดน หลวง เจ้า พระยา นคร เชียง ใหม่ ทราบ เหตุ ดัง นั้น, ก็ สงสัย ตกใจ กอว พระ เจ้า อังวะ ยิ่ง มาก. จึง สั่ง ให้ ท้าว พระยา แดน ดาว ทั้ง หลาย ให้ ตรวจ จัด ทหาร ชน ประจำ รักษา น้า ที่ เจริง เทิน ปราบการ โดยรอบ, ประกอบ ด้วย เครื่อง สุรรพา—ยุทธ—ปืน ใหญ่ น้อย พร้อม เสรีจ, แต่ บ้อง กัน เมือง เปน สามารถ, ค่อย กอง ทพ จะ ยก มา คิด ตาม นั้น.

ส่วน กอง ทพ พระยา กำแพงเพชร, แต่ พระยา รามเดโช, ก็ ยก คิด ตาม ทพ ดาว ไป, ครั้น ไม้ ทน ที่ คดาง ทาง แล้ว, ก็ ยก ตาม ไป ถึง เมือง เชียง ใหม่. เห็น ชาว เมือง ชน ประจำ รักษา น้า ที่ เจริง เทิน, แต่ บัด ประคุด เมือง อยู่, ก็ รู้ว่า พระยา แดน หลวง กอว เปน สมก แสง เมือง จะ ต่อรบ, จึง รับ พลาด ทหาร เข้า ตั้ง ค่าย ล้อม เมือง ไว้. แล้ว แต่ง หนังสือ ส่ง เข้า ไป ใน เมือง, เพื่อ จะ ให้ รู้ เหตุ กระทบ กัน. ใน หนังสือ นั้น ว่า, กอง ทพ พระยา ดาว ซึ่ง ยก ไป ช่วย นั้น, หนี กอว มา มิ ได้ บอก กล่าว ให้ เรา รู้. แต่ บัดนี้ พระยา แดน หลวง คิด ย้าน เปน ประการ ไค, แต่ จะ กอว แข็ง เมือง ไม้ ชน แก่ พระ นคร ศรี อยุทธยา, จะ ต่อ รบ เรา หรือ ก็ ให้ เวง บอก ออกมา, เรา ก็ จะ ยก โยธาหาญ เข้า แหก หัก เขา เมือง ให้ จง ได้.

ครั้น พระยา แดน หลวง แจ้ง ใน หนังสือ ดัง นั้น แล้ว, ก็ ให้ หนังสือ คอบ ออก มา ยัง กอง ทพ, ใน หนังสือ นั้น ว่า, เรา ทราบ ว่า ทพ ไทย จะ ยก ไป ก็

เมือง อังวะ, ก็ คิด จะ ได้ เมือง อังวะ อยู่, จึง จัด แจง แดง กอง ทပ် ให้ ยก ไป
ช่วย เพื่อ จะ เอา พระนคร ศรี อัยททยา แบบ ที่ พัง, แต่ บัด นี้ ทပ် ไทย ไป ตี เมือง
อังวะ ก็ มิ ได้, แต่ จะ ถัด บัด ภาย มา, ฝ่าย เมือง เรา ดี เป็น อ้าชอบ ชันรดี มา
อังวะ อยู่ ก่อน, เรา ถัด ท่วม ผู้ เป็น อิศรา-ธิเบตี-ใน ฤกาม-ประเทศ, - จะ
แดง ทပ် ยก มา ตี เมือง เรา ๆ ก็ จะ ต้าน ท่วม มิ ได้. จึง จะ เอา พระ เจ้า อังวะ
แบบ ที่ พัง ที่ พานกัน เหมือน แด กษณ. ถ้า แด กอง ทပ် ไทย จะ ยก มา ช่วย เรา
ได้. เมื่อ ขณะ พม่า จะ มา ตี หน้, เรา ก็ จะ เป็น อ้าชอบ ชันรดี มา พระ นคร
ศรี อัยททยา, จะ เอา พระ เจชานภาพ ส้ม เต็ง พระ เจ้า กรุง ไทย เป็น ที่ พัง ที่ พ่า
หนัก นี้ ลืม ไป.

ครั้น แม่ ทပ် ไทย ได้ แจง ใน หน้ สือ ตัง หน้, ก็ เห็น ว่า พระยา แดง หลวง
เจ้า เมือง เชียง ใหม่, จะ ค้อ รบ เป็น แท้อยู่ แลว. ครั้น เพศ าก ดง คัน ก็ ขัม
พด ทหาร ๒๐๐๐๐ เข้า บ่าย บิน ปล้น เขา เมือง, ชาว เมือง ก็ รบ พัง บ้อง ก็
รักษา หน้ ที่ เชียง เติน ทง กตาง ฆอ ตาง คัน เป็น สำ มรณ. กอง ทပ် ไทย มี อัจ แหก
หัก เขา เมือง ได้, ก็ ถอย ถัด บิด ออก มา ย้ง ค่าย, แต่ ยก เข้า ปล้น ตัง หน้ หลาย
ครั้ง, วั พด ต้อง ตัด ทหาร ุช ชาว เมือง บาด เจ็บ ต้ม ตาย เป็น อ้น มาก, จะ ปล้น
เขา เมือง เชียง ใหม่ มิ ได้. นาย ทပ် นาย กอ ทง หลาย จึง ปฤกษา ว่า, วั พด
เรา อุด หยาก อาหาร, บัวย เจ็บ ทพด ภาพ มา แด เมือง อังวะ มาก อยู่ แลว,
แต่ มา บัด นี้ เรา มา ต้อม เมือง เชียง ใหม่ กว่ ๑๐ วัน แลว ก็ ยัง มิ ได้, จำ จะ
ต้อง แดง หน้ สือ บอก, ให้ มา เร็ว ถือ ลง ไป กราบ ทูล พระ ฤณา ย้ง กรุง เทพ
มหานคร, ให้ ทราบ เหตุ ทง บวง, แต่ เรา จะ คิด การ แพร เมือง ใน เพศ าก ตาง
คัน จะ เข้า ปล้น เขา เมือง, ถึง มา ท ว่า เรา มิ ได้ เมือง. เรา จะ ต้อง ถัด ทပ် ถัด
ไป ก็ ตี, แต่ กระทำ ให้ ชาว เมือง ทง หลาย ได้ ทัก ุช-เวทนา-ลำบาก มาก อยู่ แลว,
ก็ มิ อัจ ดำ มรณ จะ ตัก คาม ได้, กอง ทပ် เรา ก็ จะ ถัด ไป โดย ส่ว ก. ครั้น

ปฤกษาพร้อมกันแล้ว, ก็จัดแจงทัพคุมเอาช้างม้า พลอาวุธเดินเท้า ทิ้งหลาย
อัน บัวยุทพลาพอยู่, ดำลงไปเสียก่อน ๒ วัน ๓ วัน. แล้วจึงให้กระ
ทำตุ๊ก ๑๐๐๐, ผูกเพลิง อีวแพดม—ทุก ๆ เล่มพร้อมเสร็จ. ครั้นกำลัง
เพดาประมาณ ยาม ๑, จึงขับพลทหารเข้าแหกหักเอาเมือง, แดยิงตุ๊ก
ซนุทิ้งหลายเข้าไปในเมืองนั้น. ส่วนตุ๊กซนุทิ้งหลาย, ก็ตกลงถึงคา
เรือนทิ้งหลายในเมืองเชียงใหม่, แดเพลิง อีวแพดม ซึ่งผูกตุ๊กซนุทิ้งหลาย
นั้น, ก็คิดซนุใหม่ไปทุกตำบลเป็นอันมาก. พลธวัชเมืองซึ่งรักษา
หน้าที่ท่งปวง, เห็นเพลิงไหม้ตงนั้น ก็ตกใจกลัวกลัวต่างจะไปบ้านเรือน
แห่งตน ๆ จะตั้งหน้าที่เสีย. ท้าวพลเดนาลาวนายบ้านนายกองเจ้าหน้าที่
ทิ้งหลายมิได้ตั้งจากหน้าที่, แดให้รบพุ่งบ้องกันเมืองไว้, มิได้อาไถย
ในสิ่งของเยวเรือนท่งปวง. ดูแต่แต่อย่าให้เสียเมืองแก่ข้าศึกได้, ที่
เหลือจากหน้าที่นั้น, ก็ช่วยกันดับเพลิงบ้าง, บ้างก็เก็บของท่งปวง, แด
เพลิงนั้น ให้เกิดแต่แห่งเดียว, เทียวดูสถานใหม่ไปเขนหลายแห่ง, ชาว
เมืองมิทันจะดับได้, ก็ไหม้เรือนทิ้งหลายในเมืองนั้น มากกว่า ๑๐๐๐,
ที่อยู่รักษาหน้าที่นั้น, ก็รบพุ่งบ้องกันเป็นสงครามทัพไทยมีอาชแหกหัก
เอาเมืองได้, ก็ถอยกลับออกมายังคย. ครั้นเพดาประมาณ ๒ ยาม,
ก็แตกทัพกลับมากโดยดั้นมาดวิดี, ตราบเท่าถึงเมืองเก็ม. แด้วก็แต่ง
หนังสือบอกให้ม้าเร็วรีบลงมา, กราบทูลพระกรุณาให้ทราบเหตุการ.
จึงยกกองทัพท่งปวงดวงมณฑลประเทศ, มาพร้อมทัพณเมืองกำแพงเพชร,
แดคอยฟังท้องตราจะตอบขึ้นมาเป็นประการใด.

ส่วนดาวชาวเมืองเชียงใหม่ทิ้งหลาย, เพลิงไหม้หุ่นวายไปสิ้นทั้งเมือง
ได้ทุกอาณาตำบลเป็นอันมาก. แดเมื่อทัพไทยดำไปนั้น, ก็มีอาช
สามารถจะมาติดตามได้. ฝ่ายม้าเร็วซึ่งถือหนังสือบอกนั้น, ก็รีบมาโดย

ดำดัย มารด วิถี, ตราบเท่า ถึง พระ นคร, แล ขึ้น เผ่า กราบ ทูล พระ กรุณา ตาม หนังสือ บอก นั้น. จึง พระบาทบรมพิตร พระพุทธ เจ้า อยู่ หัว ตรี สทราบ เหตุ คึง นั้น, ก็ มี พระ ราช โอง การ ดำรัส ให้ สุมุท นาย ก. มี ตรา ทอบ ขึ้น ไป ยัง กอง ทัพ ใน ท้อง ตรา นั้น ว่า, ทัพ ทง หตาย ออ ทยาถ อาหาร ทัพ ผลภาพ มาก อยู่ แล้ว, อนึ่ง ก็ เปน เทศ กาด ทัพ ผล ความ ใช้ เจ็บ ก็ จะ มี มาก, แล ให้ กอง ทัพ ทง หตาย รับ ตง มา ยัง พระ มหา นคร โดย เร็ว เกิด.

ครั้น ท้าว พระยา นาย ทัพ นาย กอง ทง หตาย, ได้ แจ้ง ใน ท้อง ตรา คึง นั้น แล้ว, ก็ ยก กอง ทัพ ตง มา ยัง กรุง เทพ พระ มหา นคร. แล กอง ทัพ ทง หตาย ซึ่ง ยก กตัย ตง มา โดย ทาง บกษ ไค ฉาย เหนือ นั้น, ก็ มา ถึง พระ นคร เปน ดำ ดัย กัน, เจ้า พระยา โภชา, แล ท้าว พระยา นาย ทัพ นาย กอง ทง หตาย, ขึ้น เผ่า ส้ม เตจ พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว กราบ ทูล ประ พุติ - เหตุ - ทง ปอง, แล อด วาย ช้าง ม้า คน เสดย, แล สิ่ง ของ ทง หตาย อัน ไค ไค นั้น. ส้ม เตจ บรม พิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว, ตรี สทราบ เหตุ ทง ปอง คึง นั้น. ก็ ทรง พระ โส มน ค์ ยิน ต์ ยิง นก, แล พระ ราช ทาน ราช วัด แก่ เจ้า พระยา โภชา, ท้าว พระยา นาย ทัพ นาย กอง ทง หตาย เปน อัน มาก โดย ส้ม ทอว แล ความ ชอบ นั้น.

ครั้น รัช ๑๐๒๒ ปี ชวด โทศก, กรม กอว เมือง นคร สวรรค์ บอก ตง มา ถึง สุมุท นาย ก ว่า, ทัพ กอง ช้าง ผู้ มี ชื่อ, กต้อย ค้อง ช้าง เลือก ผู้ สูง ประมาณ ๘ ศอก มี เศษ. สรรพ - ด้วย - ศข - ลักษณ - งาม บริบูรณ์. - แล คต้อย ได้ ้น บ้า แหวง เมือง นคร สวรรค์ นั้น. จึง เจ้า พระยา โภชา จักร์ เฮอร์ ือ ราช การ ดำ - เสวตร์ - ขึ้น กราบ บัง คม ทูล พระ กรุณา. ส้ม เตจ พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ทรง ทราบ เหตุ คึง นั้น. ก็ ทรง ปู ราช โมทย์ - ยิง นก, จึง มี พระ ราช ดำรัส ให้ ท้าว พระยา เสนา บดี, แล พระ หตวง ชน หมั้น กรม ช้าง ทง หตาย, ขึ้น ไป รับ พระยา เสวตร์ กุญชร - ชาติ - ตัว ประ เสรี ฐ, ตง มา ยัง กรุง เทพ พระ มหา นคร,

แต่ให้แก้แทนประดับประดาโดยชุด-นารค-สถ-นารค,— ตามอย่างแต่ก่อน,
 แล้วให้สถิตย์อยู่ ณ โรง นอก พระราชวัง. ทรง พระกรุณาให้ตั้ง การ พระราช
 พิธีตั้งแต พิธี—ไถ่-เวท,— แต่การมหรศพสมุ โภช-คำรบ ๗ วันเพนกำหนด.
 แล้ว รับ เข้า มา ไว้ ณ โรง ใน พระ ราชวัง, แต่ ทรง พระ ประสาธ พระราชทาน
 นามกร, ชื่อ เจ้า พระยา บรม-คเชนทร์—ฉัตร หนัก—แต่ พระ ราชทาน เครื่อง
 สุวรรณ-คชาภรณ์—ขลังการ—ด้วยมหา-เนาวรัตน์—อัน ประเสริฐ, สำหรับ
 ประดับ ภาย พระยา เสด็จศรี กุญชร นั้น. แต่ ทรง พระ กรุณา ให้ ขุน หมื่น ผู้
 ใหญ่ ใน กรมช่าง. แต่ หัว ๑๐ ทั้งหลาย อยู่ ประชุม คึก ักษา พระยา ช่าง เผือก
 นั้น. แต่ ช่าง นาย ช่าง ผู้ คัด ยอง ถู กั้น, ก็ ทรง พระ กรุณา โปรด ให้ เปน ขุน หมื่น ตาม
 บรพ—ประเพณี, แต่ พระ ราชทาน เครื่องยศ แต่ เลี้ย ผ้า เงิน ครว ชนม เนียม,
 แต่ ส้ม ัก พัก พวก ซึ่ง ได้ ช่วย ใน การ ช่าง นั้น, ก็ พระ ราช ทาน รางวัล ถ้วน
 ทุกคน, แล้ว ทรง กรุณา โปรด ให้ ครุฑ ภูมิ—คุ้ม ห้าม ส่วย สัต พักค อากร—
 ขนอม คดาค, แต่ ผู้ คัด ยอง ต้อง พระยา ช่าง เผือก ได้ ทั้งหลาย นั้น, แต่ ให้
 ไป อยู่ ทำ กิน ตาม ภูมิ ตาเนา คุง แต่ ถอน.

ส่วน ขุน หมื่น ผู้ ใหญ่ นาย ช่าง ซึ่ง อภิบาล พระยา เสด็จศรี คเชนทร์ นั้น. ก็
 มี กสอน พระยา ช่าง ให้อู ใน ภาษา—มนุษย์,—แต่ ให้อู กระทำ กิจ ต่าง ๆ. แต่
 ช่าง ราชการ ทั้งหลาย ซึ่ง ต้อง พระราช อาชญา—เปน มหันต—โทษ—จำไว้, หา
 ผู้ ไต่ จะ ทูต ขอ มี ไต่ นั้น, ก็ เขียน หนังสือ บด จะ ให้ สิ่ง ของ ต่าง ๆ. แต่ เขา
 หนังสือ บนนน ไป ให้ แก่ พระยา ช่าง เผือก, ๆ รับ เขา ด้วยงวงแล้ว, ก็ ชู เข้า ไป
 ถวาย ส้ม เตี๊ยะ พระ เจ้า อยู่ หัว, เพื่อ จะ ขอ พระ ราชทาน โทษ ด้วย ใจ ใน ขณะ
 เมื่อ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน มา ยัง โรง นั้น. จึง ส้ม เตี๊ยะ บรมบพิตร พระ พุทธ เจ้า
 อยู่ หัว, ก็ ยื่น พระ หัตถ์ รับ หนังสือ นั้น มา ทรง อ่าน ได้ ทราบ คดี ทั้งปวง แล้ว,
 ก็ ทรง พระ มหา กรุณา แก่ พระยา เสด็จศรี กุญชร ช่าง แต่ ทรง พระ กรุณา โปรด,

พระราชทานโทษ ให้แก่พระยาบรมกษัตริย์มนตรีที่นั่น. ส่วนข้าราชการ
ซึ่งเป็นโทษ, แต่ได้พ้นโทษแล้ว ก็ให้สิ่งของทั้งปวงแก่พระยาข้างเผือก
ตามหนังสือบนนั้น. จำเดิมแต่นั้นมาข้าราชการผู้ใดผู้หนึ่งเป็นโทษ, ก็
มาบนเจ้าพระยาเดวครี, เพื่อจะให้ขอโทษเหมือนตงนั้น. แต่ทรงพระ
กรุณาโปรดพระราชทานโทษ, ให้แก่เจ้าพระยาข้างเผือกนั้น เป็นหลายครั้ง.
พระบาทบรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว, ทรงพระมหา-บุญญา
ธิการ, — และมีเสวครี—คชด้าว—พลายทั้งทังเป็นบรม—ราชพาหนะ—พระ
ที่นั่ง, ครองหนพระราช—กฤษณา—เดชา—นฤพา,—แม่ไฟศาล—ไป ใน นานา—
ประเทศ—ธานี—ใหญ่ น้อย ทั้งปวง, บรรดาอริ—ราช—ปรัภักษ์—ก็เซ็ด ขาม
คร้าม พระเดช พระคุณเป็นอันมากนัก.

ถศักราช ๑๐๒๓ มีถศัครีศก, ขณะนั้นเจ้าพระยาโกษาธิบดี บัวยง,
ทรงพระกรุณา ให้พระหอดวงซนหมื่นแพทย—ทั้งหลายไปพยาบาล, แต่โรค
นั้นเป็นไถ้ลม—บาดแห่งชิวครี—ไชย,—ก็ถึงแก่อนิจ—กรรม—ล้มเต็จพระ
เจ้าอยู่หัว มีอาจกลดหน้าพระเนตรไว้ได้, ทรงพระองโดยในเจ้าพระยา
โกษาเป็นอันมาก. แต่เจ้าพระยาโกษาซนเหล็กคนนี้เป็นถกพระนม,
แต่ได้รับพระราชทานนม ร้อมเสวยมาแต่ยังทรงพระเยาว์—นั้น. แต่ทรง
พระกรุณา พระราชทานนม ปนกิจ—ตามอย่างเสนาบดีเต็ริงแล้ว. จึงมี
พระราชโองการ ครัดปลุกษา, ด้วยท้าวพระยาเสนาบดีมนตรี मुख ทั้งหลาย
ว่า, พระยาแต่นหอดวงเจ้าเมืองเชียงใหม่ คิดอ่าน พ้อดวงเราเป็นหลายครั้ง
แล้ว, ยังมีหน้าซ้ำกั๊บแขเมืองค้อรบอีกเล่า, แต่เราจะละพระยาแต่น
หอดวงไว้หน้มิได้, จำจะยกพยุหโยธาทหาร ไปตีเอาเชียงใหม่ให้จงได้,
ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นประการใด. จึงท้าวพระยาเสนาบดีมนตรี मुख ทั้ง
หลาย, ก็เห็นพร้อมโดยพระราช—ดำริห์—นั้น. ในปีถศัครีศกนั้น, ล้มเต็จ

บรม บพิตร พระพุทธเจ้า ช้างเผือก, ก็ มี พระ ราช คำ รั ด้ ให้ ท้าว พระยา มุข
 นนตรี, ตรวจจักกองทัพอศนกรรจ์ ตำเคือง ๕๐๐๐๐, ช้าง เคือง ๒๐๐,
 ม้า ๕๐๐, สรรพ ด้วย เคือง สรรพาคู เป็น โหญ่ น้อย กระสุน ดิน ประดิให้
 พ้อไว้. แต่คำ รั ด้ ให้ หา นาย ปาน ผู้ เป็น น้อย เจ้า พระยา โภชา, อัน ถึง แก่ อภิ
 กรรม, ซึ่ง ได้ รับ อาษา ออก ไป ได้ ราช การ ณะ เมือง ฝรั่งเศส นั้น เข้า มา เฝ้า
 แล้ว, ก็ มี พระ ราช โอง การ รั ด้ เห็น เด็ด ๑ โปรด ให้ นาย ปาน เปน เจ้า พระ
 ยา โภชา ธิบดี. แต่ ทรง พระ กรุณา คำ รั ด้ ว่า, ชน เหล่า นี้ ท่าน ซึ่ง ถึง แก่
 มรณะ ภาพ นั้น, ซึ่ง นี้ ชำ นวณ ใน การ อัน เปน แม่ ทักษ, แต่ บัด นี้ เรา จะ ให้
 ท่าน เปน ที่ เจ้า พระยา โภชา ธิบดี, แต่ จะ ให้ เปน แม่ ทักษ ทน ที่ ชาย ไป ที่ เมือง
 เชียง ไหม ยัง จะ ได้ หรือ มี ได้. จึง เจ้า พระยา โภชา ปาน กราบ ทูล พระ กรุณา
 ว่า, ข้า พระ พุทธ เจ้า จะ ขอ ดอง ก็ ก ด ก่อน, แต่ จะ ขอ รับ พระ ราช อาษ
 ญา สิทธิ, — เหมือน พระ โอง การ นั้น. ถ้า จะ เห็น จะ กระทำ สงคราม ได้ แล้ว.
 ก็ จะ ขอ อาษา ไป ที่ เมือง เชียง ไหม ทูล เด็ด ๑ ถวาย ให้ จึง ได้. สมเด็จ บรม บพิตร
 พระ พุทธ เจ้า อยู่ ทว รั ด้ ได้ ทรง พัง ดัง นั้น, ก็ ขอ บพระ โทษ ใน ถ้อย คำ เจ้า พระยา
 โภชา กราบ ทูล นั้น, ทรง พระ โส มน รั ด้ คำ รั ด้ สรร เจริญ สติ บัญญา เปน อัน มาก.
 แต่ ทรง กรุณา พระ ราช ทาน พระ แสง คาพ ตัน อัน ทรง นั้น, ให้ แก่ เจ้า พระยา โภ
 ชา ธิบดี, เพื่อ จะ ให้ สิทธิ ขาด พระ ราช อาษ ญา สิทธิ. แต่ โปรด พระ ราช ทาน
 ให้ รับ พระ โอง การ ดัง นั้น, แล้ว คำ รั ด้ อุน ญา ๑ ว่า, ท่าน จะ ไป ดอง ตุ ความ
 ความ ปราถนา เกิด.

จึง เจ้า พระยา โภชา รับ พระ ราช ทาน พระ แสง คาพ แล้ว, ก็ กราบ ถวาย มัง
 คม ดา ออก มา ยัง ศาลา ตุก ชุน ใน, จึง สั่ง มหา ต ไทย, กระตา โหม ให้ แจก
 พระ ราช กำหนด ข้า ทูล ดอง พระ บาท ทั้ง หลาย ฝ่าย ทหาร, พด เวื่อน, กระเถณฑ์
 พด ๓๐๐๐. ให้ ยก ไป ตั้ง ค่าย ค่าย ด ที่ โถด พะ เนียต โดย กว้าง ๓ เส้น โดย

ยาว ๓ เส้น ๑๐ วา, แด ให้ตัดไม้ไผ่มาตั้งค้ำยเอาปลายปักลงให้สั้น, ขุดมุดดินถมเป็นสนามเพลาะ, บั๊กจากหนามตามธรรมเนียมพร้อมเสร็จ, ให้ดำเรือกแต่นั้น พุ่ง รุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา, ถ้าแฉเราไปเดียบ ค้ำยหน้าทีผู้ใดไม่ดำเรือกในเพลา นั้น, ก็จะต้องโทษแก่ผู้นั้นถึงสิ้นชีวิต. ส่วนเจ้าพระยาจักรี, กระจดาโหมแฉท้าวพระยา ข้าราชการ ทงหลายได้แจ้งในพระราชกำหนดดังนั้น. ก็ตั้งตกใจกลัวยิ่งนัก, ต่างคนต่างเร่งกระเกณฑ์กัน ทุก หมู่ ทุก กรม ในวันนั้น ได้พล ๓๐๐๐ แล้ว, ก็ให้ไปตัดไม้ไผ่อันจะมากำเป็นเสา ค้ำยนั้นพล ๒ ท่อน, แล้วก็ยกขึ้นไปยังที่เกดพระนิยต, แบ่งบุญหน้าที่กันตั้ง ค้ำยแฉในเพลา ถางดินวันนั้น ทุก หมู่ ทุก กรม, แดปักเสาค้ำยเอาปลายลงดิน, เอาดินขึ้นสิ้นชีวิตกันเป็นทองแถวแต่เมืองบน, เมืองล่างนั้นห่างกันไปเป็นอันมาก, แดกระทำการทงปวงภอ รุ่ง ก็ดำเรือก.

ในขณะนั้นขุนหมื่นเจ้าหน้าทีผู้หนึ่ง, เห็นเชิง ค้ำย ทงหลายห่างกันนัก, จึงปักกลดยเอาดินลงดิน แฉรกเขาเสาค้ำยหนึ่ง ในระหว่างอันห่างนั้น, แฉว่าอย่างแต่ก่อนเขาทำมาดังนี้. แดซึ่งเอาปลายปักลงดินนั้น, มีเคยเห็นทำมาแต่ก่อน. จึงเจ้าพระยาโกษาธิบดีสั่งแฉเจ้พนักงานทงหลายให้ตระเตรียมราชพาหนะ, แดเครื่อง ขัณฑ์-ราชา-บริโศก-ทงบวงไว้รับโดยทางชลมารคสถณมารคพร้อมเสร็จแล้ว. ครนรุ่งเช้าแล้วเพลา ๓ นาฬิกา, เจ้าพระยาโกษาธิบดีก็ตั้งเรือ พระที่นั่งบุพ-รัตน-พิमान-กาญจน์-อดงกฎ, -มหานาวา-เวไชยันต์-อันอำไทย-ไปด้วยเสด็จครฉัตร-พัศโบทจามร, บังพระสุริเยนทร์-บังชกรกแขงสถอนสถับสรพด้วย อระภุม-ชุมสาย-พรายพรณ, กอดกตั้งกรรชิง-มาศ คาชคาคุมะเหาฟ้า-เดิดพันภก, ฉะฉัดด้วยเรือกัน, แดเรือท้าวพระยา ข้าราชการ ทงหลาย รายเรียงเป็นขันธ์โดยระบวน พุยก-บาตรา-นำหตั้งพร้อมเสร็จ. ก็เหมือนสมเด็จ พระเจ้าหยู่หัวอันเสด็จพระราชดำเนินนั้น.

ครั้นได้ ศุภฤกษ์ ก็ ให้ ต้น กล้วย ไชย, ประโคม แตรสังข์ ดุริยางค์-คนตรี-สนับ
 กาทพิ์ กึก ก้อง ถดอง ขณะ ไครม ครั้น เพียง พัน หน้ที่-ซาร-จะ ทำ ตาย, ให้
 ขยาย พยุหามาตราศดาเคลื่อนตามขบวนแห่ง หน้ไป โดย ซดมารค, ตราบเท่า ถึง
 ที่ประทับท่าบดพระเนียบ. เจ้าพระยาโกษาธิบดีก็ขึ้นจากเวียงพระที่นั่ง, สติดยัง
 พลับพลา อัน เปน ที่ ราช-อาศน์, -เทียบท่ายด้วยท้าว-พระยา-ข้าราชการ-
 ทงปวง, แวดล้อมโดย ซ้าย ซามาน้ำหลัง, แด้ว ก็ ขึ้น ข้าง พระที่นั่ง บรม-
 ราช-คชากร-ด้าว-ตัว ประเสริฐ เปรี้ยวพร้อม, ด้วยเครื่องสูง แด ขง ฉาน,
 ขงไชย-คู่โต้วไฟโรจ-ด้วยท้าวพระยาเสนาบดี, พุริย-โยธา-หาญ-แห่เป็น
 ชนัค, โดย ขบวน บรมราชพยุหามาตราศดมารค, เียบ ค่ายไป จึง เห็นไม้
 เต่าค่าย ฉ่า ๑, บัด เอาศัน ถงศิน, ก็ ให้ ท้าวจำนำที่ น้เข้า มา แด้ว, จึง
 ทาม ว่า, ท่าน กระทำ ตั้ง น้จริง หรือ เจำนำที่ ทราบ เรี้ยน ว่าจริง. เจ้าพระยา
 โกษา จึง ว่า, ตัว ท่าน ละเมิด น้ได้ ทำ ตาม พระ ราชโองการ แห่งเรา, โทษ
 ท่านถึงตาย, แด้ว ก็ ให้ ประหาร-ชีวิต-เดีย, แดให้ คัดเอาศิษะเสียบไว้ ที่
 ปดาโยไม้เต่าค่ายฉ่าน. แด้วก็ขึ้น ถึง เวียง พระที่นั่ง ถมเข้ามายังพระราชวัง.
 เจ้า พระยาโกษา ทำ ครอง นน, เพื่อ จะ ให้ คน ทงททย เช็ด ซาม, คร้าม อำนาจ
 อารญา สิทธีธาดา ใน ราช-การ-งานสงคราม-นน. ครั้น มา ถึง พระราชวัง
 ก็ ขึ้น เฝ้า ส้มเตี๊ยะ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว, ถวาย พระราชโองการ อารญา สิทธี,
 แด พระ แสง คาท ศัน เลี้ย แด้ว. ก็ ทราบ ทูต แดถง การ ทง ปวง ที่ ไป ถอง คัก
 นน ให้ทราบ สัน ทูต ประการ. แด้ว บังคม ทูต พระ กรุณา ขอ อายา ไป คัดเอา
 เมือง เชียง ใหม่ ทูต เกต้า ๑ ถวาย.

จึง พระ บาท ส้มเตี๊ยะ บรม มพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ครัด ได้ ทรง พัง คัง
 น้, ก็ ทรง พระ โสณนัค คารัด สรรเสริญ เจ้าพระยาโกษาเป็น อัน มาก. แด้ว
 ก็มี พระราชโองการ ครัด เหนือ เกต้า, โปรด ให้ เจ้า พระยาโกษาธิบดี เปน

แม่ทัพ หดวง, แต่ให้พระยาวิชิตภักดีเป็น ขลระบือร์, พระยาสุรินทรภักดี
 เป็น เกียก ภาย, พระยาสุหราชเดโช เป็น กอง หน้า. พระยา สุรสงคราม เป็น
 กอง หลัง, ถัด พด ช้าง น้ำ พดธา—นักร—เวิน ท้าว ทัง หดหาย ยก ขึ้น ไป ตี เอา
 เมือง เชียง ใหม่. ครั้น ถึง กุศิกมาศ—ศุกรบักษ์—ตัก—ไต้ มหา—สวัสด์—พิ
 ไชย—ฤกษ์—เจ้าพระยาโกษาธิบดี. แต่ ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทัง หดหาย,
 ก็ กราบ ถวาย บังคม ดา ยก กอง ทัพ ยก เลือ ไป จาก กรุง เทพ พระ มหา นคร,
 โดย ลำดับ ชตมารค สัตตมารค ไป พริ้ม ทัพ ณะเมือง เนิน, แล้ว ก็ ให้ ตรวจ
 จัด กองทัพ แยกกัน ออก เป็น หมวด เป็น กอง, ตาม พิไชย สงคราม พร้อมเสร็จ.
 ยก พยุหโยธาหาญ ขึ้น ไป โดย วิถี สัตตมารค, ครบ เท่า ถึง เมือง นคร. แต่
 หยด ทัพ ยับ ยิง ตาย มน ใน ที่ โกลด เมือง นน. ฝ่าย แล่น ท้าว พระยารดาว เจ้า
 เมือง นคร, ก็ บอก หนังสือ ขึ้น ไป บัง เมือง เชียง ใหม่, แล้ว ก็ แต่ง ค่าย คุประตุ
 หอ รบ ตรวจ ตรวจ จัด พด ทหาร ขึ้น ประจำ รัชานาที่ เนิง เนิน, บัง กัน เมือง
 ตาม ธรรมเนียม.

ส่วน กองทัพ ไทย ก็ ยก เข้า แหก หัก เอา เมือง, ชาว เมือง รบ พุง มือง กัน คำนทาน
 อยู่ ๓ วัน, ครั้น เห็น เหลือ ถาดัง จะ รอด, ก็ เเท ครัว อพยพ ออก จาก เมือง นน
 ไป บัง เมือง เชียง ใหม่ บ้าง, ๆ ก็ ออก หา กองทัพ ๆ ได้ เมือง นคร, แต่ ได้ ช้าง
 น้ำ เครื่อง สัตตรา วช แด ดาว เสดย เป็น อัน มาก. ก็ ยก ตี บ้าน น้อย บ้าน ใหญ่,
 ตาม ระยะเวลา ทาง ขึ้น ไป. พด ดาว คำนทาน มิ ได้ ก็ แยก ขาน พายหนี. แต่ ตี คำนต
 ไต่ ก็ ได้ คำนต นั้น, ด้วย อำนาจ อาชญาสิทธิ์ เจ้า พระยา โกษาธิบดี แม่ ทัพ หดวง,
 ครัง ไป ดอง คัก คำนต พระ เนียด แด, คน ทัง หดหาย เข้า ขาม คราม กตวแต่ ครัง นั้น มา,
 จะ ว่า ราชการ สิ่ง ไต่ ใน งาน สงคราม ทัง บวง ก็ สิทธิ ชาติ ดำ เร็จ ด้วย อำนาจ สิ่ง
 นั้น ทุก ประการ. แล้ว ยก พยุหโยธาหาญ ขึ้น ไป ตี เมือง ตำพูน, แต่ ให้ คอง ค่าย
 ล้อม เมือง ไว้.

ฝ่าย ท้าว พระยา เสนา ดาว เจ้าเมือง ลำพูน, ก็ กระทบ ทัพ-ทหาร ขึ้น
ประจำ รักษา หน้าที่ เชียงเทิน ปราณการ-บ้อง กั้น เมือง, กองทัพไทย ก็ยก เข้ามาย
ขึ้น ปล้น เขาเมือง, พดดาว ชาวเมือง รบพุ่ง ค้ำหน้า ทาน อยู่ ได้ ๗ วัน, แต่ ต้อง
สาตราวุธ ชาติ กัด บาด เจ็บ ต้ม ตาย นัน ก็ มาก, เห็น เหลือ กำลัง ที่จะ ต่อสู้ ก็
แตก ฉาน พ่าย ออกจาก เมือง ใน เพศ อดตาย, แต่ หนี ไป ยัง เมือง เชียงใหม่
บ้าง, ๆ ก็ หนี เข้า มา แล ออก ทหาร ของ ทัพ ไทย เป็น อัน มาก. ทัพ ไทย ได้ เมือง
ลำพูน แล ได้ ชาว มา เครื่อง สาตราวุธ คน เสีย-ก็ มาก, แล้ว ก็ ยก ขึ้น ไป ตี
เชียงใหม่. ใน ขณะ เมื่อ ทัพ ไทย ได้ เมือง ลำพูน นั้น. พระยา แค้น หดอง ก็ เสีย
ใจ, จึง แต่ง กองทัพ ให้ ยก ออก ไป ตัด ค่าย รม โดย ระยะ ภาย ทาง ขึ้น มา,
คราว เท่า ถึง เมือง เชียง ใหม่ เป็น หาดย แห่ง แล ให้ ตก แต่ง ค่าย คู, บัด จาก
หนาม ตาม ลำ พอง คือ พร้อม เดี่ว. ส่วน กอง ทัพ ไทย ก็ ยก ออก มา ตี ค่าย
ดาว ทั้งหลาย ซึ่ง ออก มา ตั้ง รมนั้น, แล ได้ รบ พุ่ง กั้น ถึง รม วัน พัน ทาง ทุก ๆ
ตำบล, พด ดาว ต่อ รบ ค้ำ หน้า ทาน นี้ ได้, ก็ แยก ฉาน ไป จาก ค่าย แล พ่าย หนี
กลับ เข้า เมือง เชียง ใหม่.

พระยา แค้น หดอง เจ้าเมือง เชียง ใหม่, ก็ ให้ แล่น ท้าว เสนา ดาว ทั้ง ปวง
ตรวจ จัด พด ทหาร ขึ้น ประจำ รักษา หน้าที่ เชียงเทิน ปราณการ-โดย รอบ, ประ
กอบ ด้วย เครื่อง สาตราวุธ ขึ้น ใหม่ ขึ้น บ้อย ทั้ง ปวง กั้น เมือง ไว้. แต่ กอง ทัพ
ไทย ได้ ค่าย ภาย ทาง ทั้งหลาย แลแล้ว, ก็ ยก ทัพ ตาม เข้า ไป ตัด ค่าย ต่อม ถึง ชาน
เมือง. จึง เจ้า พระยา โภชา ธิปัตย์ แม่ทัพ หลวง, ก็ ให้ พด ทหาร ก่อ กำแพง โอบ
เมือง เข้าไว้ ถึง หนึ่ง, ใน ค่าย ช้าง ทักษิณ ทัศ-แห่ง เมือง เชียง ใหม่ นั้น, แล้ว
ก็ ให้ ตั้ง ค่าย หลวง แล ค่าย นำ ทั้งหลาย ต่อม อยู่ใน ที่ นั้น.

ส่วน พระยา แค้น หลวง เจ้าเมือง เชียง ใหม่, ก็ ให้ ท้าว พระยา เสนา ดาว
ยก กอง ทัพ ออก ไป ตี ทัพ ไทย, อัน มา ตั้ง ต่อม อยู่ นั้น เป็น หลาย ครั้ง. พด

ทหาร ไทยเข้มแข็ง ใน การ สงคราม ยิ่ง นัก, มี ได้ ทัช ถอย. แต่ ได้ ยัก ชนา-
กัน เป็น สามารถ— พดดาจ ต้อง ล่าคราอุช บาด เจ็บ ต้ม ตาย ก็ มาก, มี อาจ
ค้ำ ทาน ถ้าง คือก พด ทหาร ไทย ได้, ก็ แดก ฉาน พ่าย เข้า เมือง ทุก ครั้ง ๆ.

ฝ่าย เจ้า พระยาโกษาแม่ทัพ. ครั้น เห็น พอ จะ หัก เอา เมือง ได้ แล้ว, ก็
แต่ง หนังสือ บอก โดยการ อิน ได้ รบ พง ทั้ง สอง, เห็น พอ จะ เข้า ไชย ท่านะ ได้
แล้ว ให้ มา เร็ว ๒๓ นาที ถึง ไป กราบ ทูล พระกรุณา ย่าง กรุง เทพมหานคร. จึง พระ
บาทสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว, ตรัส ทราบ เหตุ ดัง นั้น, ก็ ทรง พระ
ปราโมทย์ ยิ่ง นัก. แต่ ตรัส ให้ ท้าว พระยามุขมนตรี ทง หาดาย ตรวจ จัด กองทัพ
พด นคร รุ่ง ตำ เครื่อง ๖๐๐๐๐, ช้าง เครื่อง ๕๐๐, ม้า เครื่อง ๕๐๐,
สัตว์ พด ด้วย เครื่อง ล่า คราอุช, แต่ เลี้ยง ยง อาหาร ให้ พร้อม เสร็จ, จะ เสด็จ ไป งาน
พระ ราช—สงคราม—ชนะ เมือง เชียง ใหม่, แต่ ให้ กองทัพ มกชก แยก ไป คอย
รับ เสด็จ ชนะ เมือง เกิน.

ครั้น ถึง ศักราช—วรว—มหดิ—มหนศ—อนนศ—พิไชย—ฤกษ์,—จึง พระบาทบรม—
นารถ—นารายณ์ ราช บพิตร พระพุทธเจ้า อยู่ หัว, ก็ สอด ทรวง เครื่อง ศรี—ราช—
อดัง การ—สัตว์ พาด ทรณ—บวร—วิบุลธิ—สำหรับ ขตย—ราช—วณย ทร—ทรง ฐา
ชาอุช—สัตว์ เสร็จ. ก็ เสด็จ ลง สู่ เรือ พระที่นั่ง สุทธิศ—พิมาณ กาวณูจน์—มณ—
ศรี สมนรท—ไชย—อัน อำ โภย ด้วย บวร เสวตรี นิตร์ ษนัต อภิรม ฐม ล้าย พราย
พรรณ, บัง พระ สุนทรินศ บัง แทรก สอน สดบ สดบ สดบ ไป ด้วย ทรราช กถึง กตต
จามร มาศ ตาษตา ตุม เหาฟ้า ร พันภาค—อิทธิ—ด้วย กะ บัรช—อง ฉาน ชง ไชย—
งาน ไสว ไฟ ไรจ—ด้วย เรือ ต่ง—เรือ กรร—แต่ เรือ ท้า พระยา สยาม เต—ราช เสนา
บดี—มนตรี มุข อุก ฐน ทง หาดาย, ราช เเวียง เป็น ระยะ โดย กระบวน พยุห มาตรา หน้า
หลัง พรัง พร้อม เสร็จ. พอ ได้ อุดมฤกษ์ เวตา พระ โหราธิ มดี กตณ ฆอง ไชย, ราช
ทร—บุรี โสคม—พรหม พุฒมา จารีย์,—แม่ มเหษา—ตั้ง—ทักษิณา วัญ—เจ้า

พนักงาน ประ โภม แคร่ ดั้งศรีวิยางค์ ดนตรี ของ กตของ มี สนั่น มันถือ ต้ม ศรีพัท
 ดำเนียง, เติง พด โยธา หาญ ให้ร้อง สะท้าน สะเทือน ท้อง น้ทที, ให้เกรือน
 เรือ พระ ที่ หนึ่ง ศรี ธรรมพรณหงษ์, — อัน ทรง พระพุทธ ปฏิมาสมญาพระไชย นั้น
 ไป ก่อน, แล้ว ก็ ขยาย พุทพมาตรา คธา เค็ดอน เตือน ตาม กระจวน บรมราช
 พุทสงคราม ไป, ตาม ลำดับ สดมารค ทรายเท่า ถึงเมืองเกณ. ก็ ขึ้น ประทพ
 แรม อยู่ ที่ นั้น คืน ๑. จึง เสด็จ ทรงช้าง พระที่นั่ง พง ภูมร—วิหก—พยุพมาตรา
 โยธาหาญไปโดย สดมารค ภูถึง เมือง ดำพ. แล้ว ให้ หยุค กอง ทพ ยับ ยิง
 ตั้ง พระ ตำหนัก ทพ พดบ พดา อยู่ ใน ที่ นั้น. จึง สมเด็จ บรม บพิตร พระ เจ้า
 อยู่ หัก, ก็ มี พระ ราช ดำรัส ให้มี ทราย คอบ ขึ้น ไป ยัง กอง ทพ ว่า ทพ หดวง
 เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ยก มา ช่วย, กอง ทพ ซึ่ง ต้อม เมือง เชียง ใหม่ นั้น ให้
 ต้อม มัน ไว้ อย่า เพื่อ หัก เขา เมือง ก่อน, แต่ ให้ คอบ ทำ ทพ หดวงกว่าจะเสด็จ
 ขึ้น ไป ถึง, จึง จะ หัก เขา เมือง ค้อ ภายหลัง.

ฝ่าย เจ้าพระยาโกษา, แด ท้าวพระยานายทพ นายกอง ทงหลาย, ได้ แจง
 ใน ท้อง ทราย ทั้ง นั้น แด, ก็ ให้ คง ค่าย หดวง แดที่ ประทับ พดบ พดาไว้ คอบ
 รับ เสด็จ ใน ที่ อัน สมควร, แด ก็ ให้ กราบ ทูล เจริญ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน
 ขึ้น มา ยัง เมือง เชียง ใหม่. จึง พระบาท บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า ช้าง เผือก,
 ก็ เสด็จ ยก พยุพมาตรา โยธา ทพ หดวง ขึ้น ไป ถึง เมือง เชียง ใหม่, แด เสด็จ
 ประทับ อยู่ ณะ ค่าย อัน กอง ทพ ทำไว้ รับ เสด็จ นั้น. จึง เจ้า พระยาโกษาธิบดี,
 แด ท้าว พระยา นาย ทพ นาย กอง ทงหลาย, ก็ มา เผ่า ณะ ค่าย หดวง กราบ ทูล
 ชัย ราช การ ทงปวงให้ ทราบ, แด ก็ แวด ต้อม รักษา พระองค์ โดย รอบ, แด
 เอา แรง ช้างม้า พดนิกร, เคน ท้าวให้ หาย เหน็จ เหนอย เมื่อยดำ ตำมากกาย.

ฝ่าย ดาว ชาว เมือง เชียง ใหม่ ทงหลาย ดำน ค้อ ทพ ไทย มิได้. ก็ ให้ ครั้น
 ทราม งาม กตวิ สยค สยของ ไป ถึง ทง เมือง, แด พระยา แด่น หดวง เจ้า เมือง

นั้น, ก็ ตั้งคั้ง ตก ใจ กัดยั้ง นึก, จะ รบ ก็ เหลือ ก่าตั้ง ที่ จะ ต้าน ทาน ได้ จะ
 หนี ก็ เห็นไม่พ้น, ครั้นจะออกก่อนหม่อม ยอมถวายเมืองเก่า, ก็ กัดยั้งตายได้ ทำ
 ความ ชั่ว กัดยั้ง กัดออก มา เป็น หลาย ครั้ง แล้ว, ให้ จัน จิตร สัน ความ กัด มิ รั
 ที่ จะ ทำ ประการ ไต, ก็ หนึ่ง รักษา แต่ เมือง ไว้ ตาม บุญ, เมื่อ กุดัด จะ มา ช่วย
 ออก หนุน บ้าง, ก็ ภาว จะ ช่วย ได้ พ้น โภย. จึง บอก หนึ่ง สือ ชิน ไป ยัง เมือง
 อังวะ ขอ กอง ทัพ ให้ ยก ลง มา ช่วย, แล้ว ได้ ยิน ศรัพท์ สำเนียง เตียง ช้าง ม้า
 พตา พต เติน ท้าว แห่ง ชำ คัก, ก็ กัด ยั้ง โทดา หด หนึ่ง ชิน, ก็ ให้ ชิน ตู บน
 พระ เจดีย์ ใหญ่ อัน ประคิษฐาน อยู่ ณะกลาง เมือง, จึง เห็น รั พต ช้าง ม้า ชำ
 คัก เป็น อัน มาก, ออก หนุน มา ตั้ง ค่ายใหญ่ อยู่ ใน ทิศ - อากเนย์ - ตี ยั้ง ตั้งคั้ง
 ตก ใจ กัดยั้ง ทัพ โทย ยั้ง นึก. จึง เร่ง ให้ ตก แต่ง การ บ้อง หนึ่ง เมือง ทั้ง กวาง
 คิน กวาง วัน เป็น สำมารถ, แต่ ให้ เขาไม้ ชุง ทั้ง หลาย, มา ยุค แหวม ราย ไว้
 ที่ บน ไบ เตมา ก่าแพง เมือง นั้น โดย รอบ, แล้ว จะ ได้ ตัด ลง ไป ให้ ทัพ ชำ คัก,
 แล้ว ให้ กังกะทะชวกรวดทราย บุงมง, แต่ เคี้ยว น้าม พยางไว้ ให้ รัช นง ทุก ๆ
 น้า ที่, สำหรับ จะ หว่าน ชัด สาด ราว เท ลง ไป ให้ ถูก ค้าง ชำ คัก ดับ ตาย,
 ขณะ เมื่อ จะ ยก เข้า มา บ่าย บิน ก่าแพง ปลัด หนึ่ง เขา เมือง นั้น, อย่า ให้ ทำ การ
 ได้ หนึ่ง. แต่ จัด แจง การ ทั้ง บ้อง ไว้ พร้อม เต็ม. แล้ว ก็ คอย กอง ทัพ เมือง
 อังวะ จะ ยก ลง มา ช่วย หรือ ประการ ไต.

ฝ่าย พม่า เมือง อังวะ, ได้ แจง ใน หนึ่ง สือ บอก เมือง เชียง ใหม่ คัง นั้น แล้ว.
 ก็ ให้ คัด เช็ด ขาม คร้าม หนึ่ง มือ คัก โทย ยั้ง นึก, แต่ มี อาง ลง มา ช่วย เมือง
 เชียง ใหม่ ได้. ใน ขณะ ทัพ หลวง มา ตั้ง อยู่ ได้ ๗ วัน, ภาว รั พต ช้าง ม้า
 หาย เต็ม หนึ่ง เมื่อย เมื่อย ถ้า แล้ว. จึง เจ้า พระยา โภษาธิปัตย์ กราบ ทูล พระกรุณา,
 จะ ขอ ยก เข้า แหก ทัพ เขา เมือง เชียง ใหม่. ดม เต็ม พระเจ้า อยู่ ทัพ ก็ คำ รั ให้
 พระ โหรา หา ฤกษ์, แล้ว มี พระ ราช ก่าหนด ให้ ท้าว พระยามนตรี นาย ทัพ นาย

กองทั้งปวง, ครองจัดช้างม้าพาพดเดินเท้า, แดทหารคนตีมีฉิษาทั้ง
หลาย, ให้พร้อมไว้แต่ใน ๕ วัน, แดกระทำบันไดน้อยใหญ่กว่า ๑๐๐๐,
อันสำหรับจะบ้ายขึ้น ปลัดเอาเมือง, แดซึ่งช้างทั้งหลายนั้น ก็ให้ทำเกือก
หนังเลื้อยหนังนำว่าหูหนัง, ไล่ครบทุก ๆ ตัว, แดพดโยธาหาญนั้น, ก็
ให้ตกแต่งกายพร้อมไล่หมวดแดเลื้อยแดรองเท้า ถ้วนทำด้วยหนังทั้งสิ้น, แด
ให้ผูกคินขึ้นเป็นบ้อมสูงเทียมกำแพงเมืองในที่มุมเมืองทั้ง ๓, แดหว่าง
กลางเมืองทั้ง ๓ นั้นเป็น ๒ แห่งด้วยกัน, แดให้เอาบันไดใหญ่ขึ้นตั้งจึ่งกา
ยงเข้าไปตามเชิงเทินเมืองจึ่งทุกบ้อม, อย่าให้ชาวเมืองอยู่รักษาหน้าที่
ได้ถนัด, เร่งจัดแจงตกแต่งเตรียมการทั้งปวงให้พร้อมไว้จึ่งทุกหมวด
ทุกกอง, แดกำหนดวันคืนสัญญาอาณัติ, ให้คอยดูดวงที่ดวงพดเป็น
สำคัญ, ฤกษ์อันจะยกเข้าไปหักเอาเมืองนั้น.

จึ่งทั่วพระยามุขมนตรี นายทัพนายกองทั้งหลาย, ได้แจ้งพระราชกำหนด
ดังนั้น, ก็เร่งตกแต่งเตรียมการทั้งปวงไว้พร้อมเสร็จแล้ว. ก็คอย
ดูดวงพดซึ่งเป็นสำคัญฤกษ์นั้น. ครั้นถึงศุกราววิไชยฤกษ์เพลา ๓ ยาม,
จึ่งพระราชครู, พระครูปะโรหิตาจารย์, ก็อันเชิญเสด็จพระบาทบรม
นารถบรมพิศพระพุทธเจ้าอยู่หัว, ทรงมูธา—ภิกษุ—ถวายอาเศียร
พาท—อวยไชย, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ก็สอดทรงเครื่องศิริราชฮอถการ
สรรพอาภรณ์สำหรับบรมกระษัตริย์, เสด็จประเวศน์งานพระราชสงคราม
เสร็จเสด็จขึ้นเกยคอยฤกษ์. ฤชได้ฤกษ์ฤกษ์พระโหราธิบดีก็ตั้งขึง
ไชย, เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ดุริยางค์ดนตรีขึงกลองกั๊กก้องกาหัพ
ฆฤนาท, พระบาทบรมพิศพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ, ก็เสด็จทรงช้างคัน
พดายหักดิบทิศ, เป็นพระกษัตริย์. อันฮอถการด้วยเครื่องสูง, แดฮง
ตามแตรอวยไชยดูไล่ไฟโรจด้วยช้างคังช้างกันแซกแซงสถับค่ายกำแพง,

อัน ท้าว พระยา เสนา บดี พริยโยธา พดาพด พฤษ์ พรัง พร้อม ห้อม ด้อม เด็ดจ
พระราช ดำเนิน, แต่ ดำรัส ให้ จุต เพ็ง พด เป็น สำคัญ ถูกษ์.

ฝ่าย ท้าว พระยา นาย ทัพ นาย กอง ทัง บ่วง เห็น ดวง พด ตั้ง นั้น, ก็ รับ พด
คชา-โยธา-หาญ-ทังหลาย, ถ้วน แต่ง คัว สรวม กาย เครื่อง หนึ่ง มือ ถือ
หอก แด ทวน, สำหรับ จะ รับ ไม้ ชุง แต่ ถือ เชน ถือ ได้ ฝา โพง ฝา แพ้ม, สำหรับ
รับ จะ บ้อง กั กวด ทวาย บุน ผง แต่ น้ำมัน ยาง อัน ร้อน, ซึ่ง ชาว เมือง จะ
ซัด ราว เถลง มา นัน ถ้วน ทุก ตัว คน, แต่ ให้ สนั่น บันภา ศรัพท์ สำเนียง เดียง
ฆ้อง กดอง คึก สะท้าน สะเทือน, เพียง แผ่นดิน จะ ไหว, ยก เข้าไป จะ แหก หัก
เอา เมือง ทุก ๆ หน้า ที่, จึง ส่มเด็จ บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว, ก็ เด็ดจ
มา หยุต ยืน พระ ศาธาร, มี พระ ราชนางสาว ตาร ตรัส ให้ ท้าว พระยา นาย ทัพ
นาย กอง ทังหลาย, รับ พด ทหาร เอา บัน ไค น้อย ใหญ่ พาด กำแพง เมือง บ้าย
บัน ขึ้น ไป, แต่ ให้ วาง บัน ใหญ่ ระดม เข้า ไป ตาม เสา เเทน เมือง นั้น ทุก บ้อม
พร้อม ๆ กัน.

ฝ่าย พด ลว ชาว เมือง, ซึ่ง รักษา หน้า ที่ เสา เเทน บราการ ทังหลาย นั้น,
ก็ ต้อง บัน ใหญ่ ส่ม ตาย เป็น อัน มาก, แต่ ต้าน ทาน อยู่ มิ ไค ก็ ถอย ลง ไป
จาก หน้า ที่ บ้าง ๆ ก็ ต้าน ทาน อยู่ ไค บ้าง, แต่ คัด เขือก ซึ่ง ผูก ไม้ ชุง แควน ไค
ตาม ใบ เสา มา กำแพง นั้น ให้ ตก ลง ไป ทัพ ซ้ำ คึก บ้าง, ก็ หว่าน ซัด กวดทวาย
บุน ผง อัน ร้อน, แต่ รัต ลาด ราว เเท น้ำมัน เคือด ลง ไป ให้ ถุก ต้อง ซ้ำ คึก อัน
บ้าย บัน ขึ้น มา นั้น, แต่ ต่อ รม บ้อง กั เมือง อยู่ เป็น สามารถ.

ฝ่าย พด ทหาร ไทย ก็ รับ ไม้ ชุง ด้วย ปลาย หอก ปลายทวน, แต่ มาก ด้วย
กั ก็ ทาน ไค ไค ผอน ให้ ตก ลง แต่ เมา, แต่ เอา เชน ไค ฝา โพง ฝา แพ้ม ทัง
หลาย, ซึ่ง บ้อง กั รับ กวดทวาย บุน ผง อัน ร้อน, แต่ น้ำมัน ยาง เคือด ซึ่ง
ชาว เมือง ซัด ลาด ราว เเท ลง มา นั้น, ให้ ถุก ต้อง แต่ น้อย ภาธ ออกทน ไค, แต่

พด ทหาร ไทย ๑๐๐๐๐๐ มิ พัง จะ ท้อ ถอย, เยียด ยัด หนุนเนื่อง กัน เข้าไป, คุง คุง คุง ใน ท้อง พระ มหา สุมทรี, ชาว เมือง สู้ ตี จะ ค้ำ ทาน ได้. ก็ ชน บน บัน ไต่ บ่าย ขึ้น กำแพง เข้า ไป ได้ ใน เมือง พร้อ ม กัน ทุก ๆ นำ ที่, แดว ก็ ได้ พ ขาว ขำ พด ดาว ชาว เมือง ทั้ง หลาย ถ่ม ตาย เปน อัน มาก, แด ได้ เมือง เชียง ใหม่ ใน เพด รุง ชน วัน นั้น. แดว ก็ ได้ จั บ พระ ยา แล่น หดวง เจ้า เมือง, แด บุตรี ภรรยา ญา ติว งษ์ ได้ สั้น, แด ได้ ครว คุว แล่น ท้าว พระ ยา ดาว เด่นา บดี ทั้ง หลาย, แด ครอบ ครว อพยพ ชาว เมือง ทั้ง ปวง เปน อัน มาก, ได้ ข้าง ม้า เครื่อง สำครว คุว บน ไคญ บัน นอย แด ลัง ของ ท่าง ๆ ก็ มาก, แดว ก็ คุม ครว ครอบ ครว ลัง ออก ไป ยัง กำแพง หดวง สั้น. จึง เจ้า พระ ยา โภชา ริบตี, ก็ จัด สั้น เขา บุตรี—เจ้า เมือง, แด บุตรี ท้าว พระ ยา เด่นา ดาว ทั้ง หลาย, ที่ มี คุริ—รูป อี พงาม นั้น, เข้า มา ถวาย ส้ม เค็ญ พระ เจ้า อยู่ หัว, แดว ก็ ทรง เลือ ก บุตรี เจ้า เมือง ได้ เปน นาง พระ สนม, แด ชน บุตรี แล่น ท้าว พระ ยา ดาว ทั้ง หลาย นั้น. ก็ ทรง แจก พระ ราช ทาน ให้ แก่ ท้าว พระ ยา นายทัพ นายกอง ทั้ง ปวง ทัว กัน, แด เล็ด คุง ประทับ ยับ ยั้ง อยู่ ที่ นั้น, ประมาณ ๑๕ วัน, กว่า หัว เมือง จะ สงบ, ก็ ส่ง ไป บ้าน เมือง. แด หัว เมือง ทั้ง หลาย ชน วัน แด หัว เมือง เชียง ใหม่ เปน ปกติ แดว. จึง เลิก ทัพ หดวง กวาด เขา ครอบ ครว ดาว เขตย ทั้ง หลาย ที่ ตี ได้ นั้น. ก็ เล็ด คุง พระ ราช คำ เนิน กดัม มา โดย ทาง สวรรค โลกย์, ก็ เล็ด คุง ประทับ แรม อยู่ ณ เมือง สุโขไทย ๑๕ วัน, แด คุว รัส ให้ กอง ท้าว พระ ยา เมือง บั กษ์ ได้ ทั้ง หลาย ๒๐๐๐๐ เศษ, คุม เขา ข้าง ม้า พด พด เดีน เท้า อัน บ่วย เจ็บ ทุพด ภาพ, แด ครอบ ครว ดาว เขตย ทั้ง หลาย อัน ตี ได้ นั้น, แยก ไป ลง ทาง ท่าเรือ เมือง กำแพง เพ็ชร์ แดว, ก็ เล็ด คุง คุริ ภา—พด พด—ทัพ หดวง จาก เมือง สุโขไทย, มา โดย ลำ คับ นารค วิถึ ถึง เมือง พระ พิษณุ โลกย์, แดว เล็ด คุง พระ ราช คำ เนิน ไป ยัง พระ อาราม, คุว พระ คุริ รัตน มหา ชาติ ถวาย นม สักการ พระ พุทธ ปติมากร,

พระชินราช, พระชินสีห์. ด้วยเบญจางค-ประดิษฐ-แก้ว กระทำ มหา ธรรม
บูชา, แต่ เต็ม การ มหุศพนมโฆศ ๓ วัน. แต่ เสด็จ ประทับ ยับ ยั้ง อยู่ เมือง
พระพิษณุโลกย์ ๗ วัน. จึง ดำรัส ให้ กอง ทักษิณ แยก ลงไป. แล้ว ก็ เสด็จ
พระราช ดำเนิน จาก เมือง พระพิษณุโลกย์, มา โดย ขตมารค ด้วย พระชตวิ
มาน, พร้อมด้วย รือ ท้าวพระยา เสนาบดี พิริยโยธาหาญ, แห่งน เปน ขนัต,
โดย กระบวน พยุหบาตรา หน้า หลัง เสด็จ. ก็ เสด็จ ถึง กรุง เทพ มหา นคร บวร
ทวารวดี ศรี อโยธยา, แต่ เสด็จ ขึ้นสู่ พระ ราชนิเวศน์ มงคล, ทรง พระ
กรุณา พระราชทาน รางวัล แก่ เจ้า พระยาโกษา, แต่ ท้าว พระยา นาย ทักษิณ
กอง ทักษิณ เปน อัน มาก, ตาม ถัดดับ ถาพนา-ศักดิ์. —

จำเดิม แต่ นั้น มา พระราชกฤษฎา เสด็จมาภาพ แห่ง พระบาท บรม บพิตร พระ
พุทธ เจ้า อยู่ หัว. ภาฯ ษา ปราบกฏไป ทวี ทิศา-ทิศ, — ประเทศธานี ใหญ่ น้อย
ทั่ว บรรดา ขตย-ราช-ศักดิ์, — ก็ สยบ สยอน ครั้น คร้าม ขาม พระ เศษ พระ
คุณ เปน อัน มาก, มี ษาฯ กระทำ ย้าย ยิมิ ทา ค่อ พระนคร ศรี อโยธยา ได้, กรุง
เทพ มหา นคร ครอง นั้น ก็ เกษม-สุข-สมบูรณ์-ยิ่ง นก.

ใน ขณะ นั้น พระเพทราชา จาง วาง กรม ช้าง, เปน ชาว บ้าน พลุ หลวง
แขวง เมือง สุพรรณบุรี, มี บุญญาธิการมาก, แต่ กระทำ ราชการ ข้านิชาณาญ
ใน การ ศึบ-ศาสร์-ซึ่ง ช้าง แก้ว ถ้ายิ่ง นก, แต่ ก็มี ฝีมือ ใน สงคราม,
กระทำ ความ ชอบ มา เปน หลาย หน แล้ว, ได้ โดย เสด็จ งานพระราช สงคราม
ครั้ง เมือง เชียง ใหม่ นั้น ด้วย. สมเด็จ พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว, ทรง พระกรุณา
แก่ พระ เพทราชา นั้น. แต่ เมื่อ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา จาก เมือง เชียง ใหม่
นั้น. พระองค์ เสด็จ ทรง สักวาศ-ด้วย ราช-ริดา-เจ้า เมือง เชียง ใหม่, แต่
นาง นั้น ก็ ทรง ครรภ ขน มา, ทรง พระ กรุณา ถวาย พระไทย, จึง พระ ราช
ทาน นาง นั้น ให้ แก่ พระเพทราชา แล้ว ดำรัส ว่า, นาง ถาว คน นี้ มี ครรภ ขน

มา, เราจะเอาไปเลี้ยงไว้ ใน พระ ราชวัง ก็คิด ละเอียด แก่ พระ สนม ทั้งปวง. แต่ ท่าน จง รับ เอาไปเลี้ยงไว้ ณะบ้าน เกิด, แต่ พระ เพทราชา ก็รับ เอา นาง นั้น ไปเลี้ยงไว้ ณะบ้าน.

ครั้น ถึง บิชาด จัก วิชา ศก, ส้มเตี๋ย บรมพิศร์ พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว, เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้น ไป นมัสการ, พระชินราช, พระชินศรี. ณะเมือง พระพิษณุ โดภย์. พระ เพทราชา ก็ ภา เอา นาง ดาว มี ครรภ์ นั้น ไป ตาม เสด็จ ด้วย, ถึง ตำบล โข ประทับ ช้าง. ภอ ครรภ์ นาง นั้น แก่ ถ้วน หมด มาศ ได้ ถูก ชัด, นาง ก็ ประสูติ บุตร ชาย, กอบ ด้วย ศรี-วรรณ-ลักษณะ-เปะ อัน คดี, บิดา ให้ นาม บัญญา คดี ชื่อ เจ้า เตอ. ครั้น อยู่ มา ค่อย รู้ ความ แล้ว, ก็ สำคัญ เอา พระ เพทราชา ว่า เปน บิดา, แด่ รัก ใคร่ สนิท คิต พันธ์ จน ไวย-วิธนา-ขึ้น, ก็ มี สติ บัญญา แก่ ถ้วน ถัด อาก ทาญ ยิง นก. จึง พระ เพทราชา ก็ นำ เอา นาย เตอ ผู้ บุตร เลี้ยง, เข้า ไป ถวาย ตัว เปน มหาเด็ ก, แด่ ให้ กระทำ ราชการ สมอง พระเดช พระคุณ. ส้มเตี๋ย บรมพิศร์ พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว. ก็ ทรง พระการุญ ภาพ แก่ นาย เตอ มหาเด็ ก นั้น เปน อัน มาก, มี พระราชดำริ หัก จะ ใคร่ ให้ เจ้า เตอ รู้ ตัว ว่า เปน พระเจ้า ถูก เชอ. แด่ ทรง พระ กรุณา ดำรัส ให้ เจ้า พนักงาน เชิญ เอา พระฉาย-มาตัง, ก็ ทรง ส่ง พระฉาย, แด่ ถวาย พระหัตถ์ ครัด เรียก นาย เตอ มหาเด็ ก เข้าไป ให้ โทด พระ องค์, แด่ ก็ ดำรัส ว่า เอง จง ดูเงา กระจก เกิด, นาย เตอ มหาเด็ ก นั้น ก็ อดทน เข้าไป ส่ง พระฉาย ด้วย พระองค์, ก็ เห็น เงา เหมือน ดัง นั้น. แด่ ก็ มี พระราชโองการ ครัด ถาม ว่า, เอง เห็น รูป เรา กับ รูป ของ เอง นั้น, เปน อย่างไร กัน บ้าง. จึง นาย เตอ มหาเด็ ก ก็ กราบ ทูล พระกรุณา ว่า, รูป ทั้ง ๒ อัน ปราภฏ อยู่ ใน พระฉาย นั้น. มี พรรณ-อัน ฐาน-คล้าย คัด ถึง กัน. ส้มเตี๋ย พระเจ้า อยู่ หัว ครัด, ได้ ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ ทรง พระเมตตา การุญภาพ แก่ นาย เตอ มหาเด็ ก ซึ่ง เปน พระราช-บุตร-นั้น ยิง นก.

ทรง พระกรุณา ดำรัส พระราชทาน โอวาท— นุศาสตร์,— แด ใช้ ใน กิจ ราชการ
ทั้งปวง, แด้ว พระราชทาน เต็ม ไม้ ไม้ ของ เงิน ทอง เป็น อัน มาก.

ส่วน นาย เต็ม มหาเด็ก, ก็ รู้ตัว ว่า เป็น พระเจ้า ลูก เจอ, โดย พระราช
อุบาย ใน วัน อัน สอง พระ ฉาย นั้น, แด บัง เกิด ก็ ฐิ—มานะ—อัน เป็น อัน มาก.
ก็ บริโภค—โภชนาหาร— ใน พระ สัพพรรณ—ภาชนะ— อัน เหลือ เหลือ นั้น, แด
เอา พระ ภูษา ทรง ซึ่ง เจ้า พนักงาน ตก ใจ มา นุ่ง ห่ม. ผู้ ใด จะ ว่า ก็ มี พัง,
แต่ ทำ ดัง นั้น เป็น ทดาย ครัง. จึง เจ้า พนักงาน ทั้ง ทดาย, ก็ เอา เหตุ นั้น ขึ้น
กราบ ทูล พระ กรุณา. ดม เต็จ พระ เจ้า อยู่ หัว. ครัด ได้ ทรง พัง ดัง นั้น ก็ มี
ได้ ถือ, ดำรัส ว่า ไซ้ เต็ม นั้น มา ๆ อยู่, อยา ถือ มัน เดย, มัน ชอบ ใจ สิ่ง
ของ ทั้ง นั้น, จึง บริโภค นุ่ง ห่ม ตาม ที่ มัน เกิด.

จำ เต็ม แต่ นั้น มา นาย เต็ม จะ ปรารถนา เอา สิ่ง อัน ใด, ก็ ถือ เอา สิ่ง นั้น ทุก
ประการ, แด จะ ได้ มี ผู้ ใด ว่า ถัด ถ้าง นั้น ก็ ห้าม ได้. ใน ขณะ นั้น ช้าง พดาย
ล้อม ตัว ๑, เป็น ช้าง เพ็ชฌ—ขาว—ดำ หุ้ม ฆ่า คน โทะ ถึง ตาย ร้าย กาย ยิ่ง นก,
ถ้ำ แด ตก น้ำมัน เต็ม, ถึง หมอ ช้าง ผู้ ใด ก็ ตี ฆบ ฆ เข็ม แดง, ก็ มี อาจ ดำ นารถ
จะ ฆิ ไป ถง น้ำ ได้, แด ถูก ครัง ไร่ ที่ โรง นั้น. ครัน อยู่ มา วัน ๑ นาย เต็ม
มหาเด็ก รู้ เหตุ ดัง นั้น, ก็ ไป ยัง โรง ช้าง พดาย ล้อม, แด จะ ฆน ฆิ พดาย
ล้อม เอา ไป ถง น้ำ ให้ ถง ได้, หมอ ความ ทั้ง ทดาย ห้าม ก็ มี พัง. แด เข้า ถัก
เอา จาก ตะ ดง แด้ว, ก็ ฆน ฆิ เอง ไป ถง น้ำ ได้ โดย สดวก, ด้วย บุญญา—เป็น
มหัศจรรย์— แด อา นภาพ—สรรพ เวท—มนต์—คาถา—วิชา—คุณ—อัน ภาวะ นา
นั้น ด้วย ก็, จะ ได้ เป็น อัน ตะ ราย นั้น ห้าม ได้. ส่วน พระ หลวง ขุนหมื่น กรม ช้าง
ทั้ง ทดาย, ก็ เอา เหตุ นั้น ขึ้น กราบ ทูล พระ กรุณา. ดม เต็จ พระ เจ้า อยู่ หัว,
ครัด ทราบ เหตุ ดัง นั้น, ก็ ตก พระ โทะ, จึง ดำรัส ให้ กรม ช้าง ทั้ง ทดาย. ถู
ช้าง พัง ทดาย เชือก, TUDC พร้อม ไป ด้วย เชือก ไม้ เร่ง รม ไป ช่วย โดย เร็ว. ภอ

นายเตี๋เฮาข้าง พดายล้อมไป ลงน้ำ, แล้ว กลับ ขึ้น มา ถึง โรง ได้ โดยปรกติ, แล้ว ผูก ไม้ ณ โรง ดังเก่า. แล้ว กรมช่าง ทั้งหลาย ก็ กลับ เอา เหตุ มา กราบ ทูล พระ กรุณา ให้ ทราบ. พระบาท บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว, ตรัส ทราบ ประพฤติ เหตุ อัน นายเตี๋ เฮาข้าง ล้อม ได้, ปราศจาก โกลา-อันตราย-ดัง นั้น. ก็ ทรง พระ ปรีดา-โลมหนัก- จึง ตรัส ให้ นายเตี๋ นหาด เด็ก เข้า มา เฝ้า, แล้ว ก็ มี พระ ราช โอง การ ตรัส ว่า, ตัว เอง ซี่ ข้าง แกล้ว กัด ำ เข้ม แรง นึก, เอง จง เป็น หดอง ดุรงค์ดี, ไป ช่วย ราชการ บิดา แห่ง เอง ใน กรม ช่าง เกิด. จำเดิม แต่ นั้น มา นายเตี๋ ก็ เป็น หดอง ดุรงค์ดี, กระทำ ราชการ สมของ พระเดช พระคุณ ช่าง กรม ช่าง.

ครั้ง นั้น พระบาท บรมนารถ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว, เสด็จ พระ ราชดำเนิน ขึ้น ไป ยัง เมือง ดพบุรี เมือง ๆ, แต่ เสด็จ ไป ประพาศ คำบดสระแก้ว. แล้ว ให้ กระทำ พระราชวัง ณ เมือง ดพบุรี, แต่ เสด็จ ดำราญ พระไทย อยู่ใน ที่ นั้น, แล้ว ก็ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ประพาศ ชม พนิก - พนาวัน - พิศาด - สิบร - เขตร - วิเศษ - ด้วย พวรรณ - รุกขา - ชาด, - รมริน ระหง - ระโห่ ถาน - แก้ว เตือน ทูรุธยา - ดรรพ - ด้วย สกุน - บัญชา - นา ๆ สัตว์ จักบาท - บันเทิง ตะเถิง ถาน พระไทย. แต่ ทรง พระ กรุณา ตรัส ให้ ทำ คดอง ปาก จัน ออกจาก สระแก้ว, ครุ คิดา ยา บุน อันดี, แล้ว ให้ ขุด เป็น คดอง ไช น้า มา แต่ เทต ชุบ ศร, ทราบ เท่า ถึง คดอง ปาก จัน สระแก้ว นั้น. แล้ว ให้ ตั้ง พระ นิเวศ - ใต้ ใผ ที่ นั้น. แต่ เสด็จ ไป ประพาศ - คำบด นั้น เมือง ๆ แล้ว ก็ เสด็จ กลับ ยัง พระ ราชวัง, แต่ เมือง ดพบุรี ก็ สนุกนี้ สุข ดำราญ, เป็น พระ บรม - ราช นิเวศ - สกาน - ฐน ใน ครั้ง นั้น.

จึง สมเด็จพระนารายณ์ ราช บพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว. ก็ มี พระราชโองการ ตรัส ตั้ง ช่าง พนักงาน เจ้า, จัด การ กอ พระ มหา ปราสาท

๓ พระองค์, ครั้นเสร็จแล้ว ก็ พระราชทาน นาม บัญญัติ, ชื่อ พระที่นั่ง สุ
 ธา-สวรรค์-องค์ ๑, พระที่นั่งทิพย์-มหาปราสาท-องค์ ๑, แล้วทรง พระ
 กรุณา ให้ ประมุขสังฆมณฑลพระอุโบสถวิหาร, มหาธาตุเจดีย์, แดกฐีศาตาใน
 อาราม ทงหลายทั่ว จังหวัดเมืองฉะบuri ที่ ชำระปรักนั้น, ให้ถว้-รับตั้งแก้ว
 แล้วเสร็จ. แด พระ องค์ เสด็จ อยู่ณเมือง ฉะบuri ใน เหมันตฤค-แต่ คิมหันต
 ฤค-ก็ เสด็จ ลง มา ประทับ อยู่ ณระกรุงเทพมหานคร, แด เทศการุณราชาน-
 ฤค-สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เสด็จด้วย โส สวรรยา-จีปตี-ถว้ถย-ราช-
 ณะเมือง ฉะบuri, แด พระนคร ศรี อโยธยา, เป็น ศุภา นศว-ยิ่ง นก.

พระบาท บรม บพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, มี พระราชโอรส-องค์ ๑,
 ทรง พระนาม เจ้า ฟานอย. ครั้น ได้กนิศแล้ว พระราชทาน พระนาม ชื่อ เจ้า
 พิลา โสไทย ทศ, แด ทรง พระกรุณาโปรด ให้ อยู่ ณระพระตำหนัก วง หลัง. แด
 พระ องค์ มี พระ ราชนบุตร-องค์ ๑, ทรง พระกรุณา โปรด ให้เป็น กรม
 หาดวงโยธาเทพ. แด ซึ่ง สมเด็จ พระบรม-ราช-ภคินีนั้น, ทรง พระกรุณา
 โปรด ให้เป็น กรมหาดวงโยชาทิพ, แดเสด็จอยู่ ณระพระตำหนักคักในพระราชวัง.

ครั้ง นั้น พระยาวิชาเยนทร์ ฝรั่ง, กระทำ ราชการ ก็มี ความ ชอบ มาก จน
 ทรง พระกรุณาโปรด ให้เลื่อน ที่ขึ้นเป็น เจ้า พระยา, แด ให้บังคับ ราช การ
 ว่า ที่ สมุหนายก- แด ทรง พระกรุณาโปรด ให้ พระยารามเดโช ออกไป ครอง
 เมือง นคร ศรี ธรรมราช, ให้ พระยาราม ขึ้น ไป ครอง เมือง นคร ราช สัตินา
 กราว เตียว กั้น นั้น.

ส่วน เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ ผู้ว่า ราชการที่สมุหนายก, ให้ ก่อคักสี่เหลี่ยม
 อันใหญ่, แด คัก เวียน มี กำแพง แก้ว ถอม รอบ เป็น ที่ อยู่, แดให้ ก่อคัก บิสุ
 คัก กษัตรา, แด คัก ฝรั่ง อื่น ทงหลาย เป็น อัน มาก ตำบล โถงวัดบั้น, แด คัก
 อานุ กระทำ การ ทงปวง ต่าง ๆ ปราถนา จะ คักเอา ราช สมบัติ, แด จะทำ กศ

อุบายที่จะประทุษร้าย—เป็นประการใด ๆ. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้า
พระไทย, แต่มิได้เอาโทษ, ด้วยเจ้าพระยาวิชาเยนทร์เอาใจได้ในกิจ
ราชการ ทั้งปวงเป็นอันมาก. แต่ศึกเอาภิกษุ, สามเณร, มากระทำราชการ
ทั้งปวง, ครั้งนั้นก็มาก. ขณะนั้นสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า,
ทรงพระนามปรากฏว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมืองทพบุรี, เหตุว่าพระองค์
เสด็จขึ้นไปเสวยราชสมบัติ ณ เมืองทพบุรี. แต่ทรงพระกรุณาให้คอกแต่
ประวิงขรณ บ้อม ค่าย หอ รม เสิง เทิน ปรากฏ เมือง. แต่สระน้ำที่เสวย, แต่
ที่ชำรุดปรักหักพัง. แต่พระองค์เสด็จเสวยราชย์ราชฤทธิไทย ในที่นั้น.

ส่วนหลวงสรศักดิ์, ครั้นเห็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์, ศึกเอาภิกษุ สาม
เณร, ออกมากระทำราชการเป็นอันมาก, ให้ร้อนในพระพุทธเจ้า
ดังนั้น, ก็เอาเหตุอันกราบทูลพระกรุณาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้น
ทราบเหตุดังนั้น, ก็มิได้เอาโทษแก่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์, แต่มิได้ครัด
เป็นประการใด. แต่หลวงสรศักดิ์จึงคิดว่า, อ้ายฝรั่งคนนั้นมันไปรดปราน
ยิ่งนัก, จะกระทำผิดสักเท่าใด ๆ ทรงพระกรุณามิได้เอาโทษ. แต่จะ
ทำโทษมันเองสักครั้ง ๑, จึงเข้าไปคอยเจ้าพระยาวิชาเยนทร์อยู่ที่เคย
นั่งว่าราชการในพระราชวังนั้น. ครั้นเข้าเจ้าพระยาสมุหนายกฝรั่งเข้าไป
ในพระราชวัง, แล้วก็นั่งว่าราชการในที่นั้น. แต่หลวงสรศักดิ์เห็นได้
ก็เข้าชกเอาปากเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ฟันหักสองซี่, แล้วก็หนีออกไปยัง
บ้าน. แต่ตรงเรือเร็วรับต้องลงไปยังกรุงเทพพระมหานคร. ส่วนเจ้าพระ
ยาวิชาเยนทร์, เมื่อหลวงสรศักดิ์ชกเอาปากนั้นล้มลงอยู่, ครั้นได้สติแล้ว
ก็ลุกขึ้นแล้วมันหนีออกเสียแล้ว, ก็เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, มี
โศกโศกไห้ตออกจากปากพดางทางกราบทูลว่า, พระราชาอาชญาแผ่นดินเกล้าฯ,
บัดนี้หลวงสรศักดิ์ชกเอาปากข้าพระพุทธเจ้าฟันหัก ๒ ซี่, ข้าพระพุทธเจ้า

สิ้น สม ญาติ—ล้ม ลง สลบ อยู่ บีม ประหนึ่ง จะ ถึง แก่ ชี วิตร, ข้า พระ พุทธ
 เจ้า ได้ ความ เจ็บ อย. แก่ ข้า ราชการ ทง หตาย เปน อนิ มาก, ขอ ทรง พระ
 กรุณา ไป รดอง พระ ราช—อาชญา—แก่ หดวง สรศักดิ์ จงหนัก, แล้ว ข้า พระ พุทธ
 เจ้า จึง จะ สิ้น ความ เจ็บ อย. ส้ม เต็จ บรม พิศร์ พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว, ครั้ ได้ ทรง
 พัง ดัง นั้น, ก็ ทรง พระ พิ โรธ—แก่ หดวง สรศักดิ์, จึง ดำริ ต้ แก่ เจ้า พระ ยา
 วิชา เชนทร ว่า, ท่าน เถตา วิ จวาท—กับ มัน หรือ ประการ ไต. จึง เจ้า พระ ยา
 วิชา เชนทร กราบ ทูต พระ กรุณา ว่า, ข้า พระ พุทธ เจ้า จะ ได้ เถตา วิ จวาท ทูม
 เต็ย กับ หดวง สรศักดิ์ ส้ง ไต ส้งหนง มัน หามิ ไต. ส้ม เต็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ครั้
 ได้ ทรง พัง ดัง นั้น, ก็ ยิง ทรง พระ พิโรธ หนัก ขึ้น, จึง ดำริ ต้ ส้ง ดำ รวจ ให้ ไป เหา
 คัว หดวง สรศักดิ์ เหา มา. ขุนหมื่น ตำ รวจ รับ พระ ราช—โอง การ—แด้ว, ก็ รับ
 อยก ไป เหา คัว หดวง สรศักดิ์ ณ ะบ้าน, ครัน ไม่ ได้ คัว แด้ว, ก็ ถัด เข้า มา กราบ
 ทูต พระ กรุณา ให้ ทราบ. จึง มี พระ ราช คำ ริ ต้ ให้ ตำ รวจ ทง หตาย ไป เห็ย
 หา คัว หดวง สรศักดิ์ มา ให้ จง ไต. แล้ว มี พระ ราช โอง การ ครั้ แก่ เจ้า พระ
 ยา วิชา เชนทร ว่า, ท่าน จง ยับ ยง อยู่ เเรา จะ หว คัว มัน มา ให้ ได้ กอน.

แถ เจ้า พระ ยา วิชา เชนทร เข้า มา เหา ณ ะ ไต. ก็ ทูต กถ่าว โทษ หดวง
 สรศักดิ์ เหม เต็ม ขึ้น ทุก ครัง. จึง ส้ม เต็จ พระ เจ้า แ่น ตัน ก็ ทรง พระ วิ จารณ์—
 ใน คดี นั้น. แถ ทรง พระ ราช คำ ริ ต้ ระ กุก ถึง ถ้อย คำ อนิ หดวง สรศักดิ์ กราบ
 ทูต กถ่าว โทษ เจ้า พระ ยา วิชา เชนทร แถ ครัง กอน นั้น. ก็ เห็น ว่า เจ้า พระ ยา
 วิชา เชนทร กระทำ ผิด จริง, จึง ดำริ ต้ ว่า อ้าย เตื่อ มัน เห็น โทษ ท่าน ทำ ผิด จึง
 ชก ให้ ได้ ทุก ๗ เเทศนา, แถ เเรา จะ มี โชน โรง โหญ ทำ ชวญ ให้ แก่ ท่าน.

ส่วน เจ้า พระ ยา วิชา เชนทร ก็ มิ ได้ เต็ม ใจ โดย พระ ราช คำ ริ ต้ นั้น, แถ
 กราบ ทูต พระ กรุณา, ขอ แถ ให้ ทำ โทษ หดวง สรศักดิ์ ผาย เต็ยว.

ผาย หดวง สรศักดิ์ ก็ ไป เหา เจ้า แม่ วัด คุด คีต, ซึ่ง เปน มารดา เจ้า พระ ยา

โกษาเหตัก, เจ้าพระยาโกษาปาน, แต่เป็นพระนมผู้ใหญ่ของสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้น. แต่ถวายบังคมแล้ว. ก็กราบทูลแถดงการอันเจ้าพระยาวิชาเยนทร์กระทำให้ร้อนในพระพุทธรูป--ศาสนา--เหมือนดังนั้น, แต่ได้กราบทูลพระกรุณาแล้วก็มีใ้เอาโทษ, ข้าพระพุทธเจ้ามีความโทมนัส--ถึงพระพุทธรูปศาสนา, อันเจ้าพระยาวิชาเยนทร์จะทำพระพุทธรูปศาสนาให้พิเนาศ--เสื่อมสูญ--ดังนั้น, จึงชักเอาปากเจ้าพระยาสมุหนายกแล้วก็หนีลงมา. แต่บัดนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระพิโรธจะลงพระราชอาชญาแก่ข้าพระพุทธเจ้า, ขอจงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม, อนุญาตให้ตั้งขึ้นไปขอพระราชทานโทษข้าพระพุทธเจ้าครั้งหนึ่งเถิด.

จึงเจ้าแม่ผู้เฒ่าได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นโทษ, อันเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ทำผิด, จึงเสด็จด้วยเรือพระที่นั่งขึ้นไปยังเมืองฉะบuri, แต่เสด็จถึงฉนวนน้ำประจำท่า, ก็พาหุดวงสรค์กิดขึ้นไปยังพระราชวัง, แต่ให้ยืมยังอยู่นอกดับแต่ก่อน, แล้วก็เสด็จเข้าข้างใน. แต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสทอดพระเนตรเห็นแล้ว, ก็กระทำบังคมทูลการ--เชิญเสด็จให้เสด็จร่วมราชาอาคัน, แดยกพระหัตถ์อนุญาต--แล้ว, ก็ดำรัสถามว่า, พระมารดาขึ้นมาด้วยอะไรสิ่งใด. จึงเจ้าแม่ผู้เฒ่ากราบทูลโดยเหตุทั้งปวงนั้น, ให้ทราบสิ้นทุกประการ. สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, ตรัสทราบเหตุดังนั้นแล้ว, ก็มีพระราชโองการให้หาตั้งหุดวงสรค์กิดมาเฝ้า, แล้วก็ดำรัสบุรุษ--เป็นอันมาก. แต่เจ้าแม่ผู้เฒ่ากราบทูลขอพระราชทานโทษ. ก็ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานให้, แล้วตรัสบอกประพฤติเหตุทั้งปวง, อันหุดวงสรค์กิดทำแก่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์นั้น, ให้แก่เจ้าแม่ผู้เฒ่าฟังแต่ทรงทราบสิ้นทุกประการ. แล้วดำรัสให้ยืมยังอยู่ณะพระราชวัง ๒ วัน ๓ วัน. ทรงพระปฏิบัติด้วยเคารพ--เป็นอันดี, แล้วก็เชิญเสด็จกลับไปยังกรุงเทพมหานคร.

ใน ขณะนั้น ท้าวพระยา ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้งหลาย. จำเดิมตั้ง แต่
 เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ ว่า ราชการ ที่ สมุหนายก นั้น, ก็ มิ ได้ เต็ม ใจ จึง บดก
 ษา กัน ว่า, ข้าราชการ ทั้งปวง ที่ มี สติ ปัญญา สติ ยศ ชื่อ นัน คง, ควร ที่ จะ
 เที่ยง เป็น อัค-มหา-เสนา-ธิบดี-ได้นั้น, ก็ ภาจะมีอยู่บ้าง, แดทรงพระกรุ
 ณา มิ ได้ ชุบ เที่ยง ขึ้น, แด มาโปรดปราน พระราชทาน ที่ สมุหนายก, ให้
 แก่ อ้าย ฝรั่ง ตก คำ ต่าง ประเทศ, อัน มิ ได้ ชื่อ สติ ยศ คิด ประทุษร้าย ใน ดออง
 ชาติ พระบาท อยู่ ดัง นั้น, ก็ มิ บังควร ยิ่งหนัก. แด ถ้อย คำ ว่า ดัง นั้น, ก็ ปราบกฏ
 มี เหนือ ๆ จน ทราบ ถึง พระ กรรม. — สมเด็จ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว
 ครัต ทราย เหตุ ดัง นั้น, ก็ มี พระ ราช คำ รั้ จะ แก่ ความ ครอบงำ-แห่ง ข้าราชการ
 การ ทั้งปวง, ด้วย ทรง พระ กรุณา เห็น แท้ ว่า, เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ มี สติ
 ปัญญา ยิ่งกว่า ข้าราชการ ทั้ง สิ้น, แด ได้ ของ วิเศษ ต่าง ๆ ใน ทมิฬ ฝรั่ง เศษ
 ประเทศ มา ถวาย เป็น อัน มาก. จึง โปรด ให้ เป็น อรรคมหา เสนาบดี ต่าง พระ
 เนตร พระกรรม. แด ซึ่ง จะ ประทุษร้าย นั้น ทรง กรุณา เที่ยง เอา พระบารมี,
 จะได้ สดุดี พระไทย นั้น หา มิ ได้.

ครั้น อยู่ มา เพศ ๑, สมเด็จ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ณะ ท้อง พระ
 โรง หาดวง, พร้อมด้วย มุข มาตยา เสนาบดี กุระดี-ราช-ปะโรหิตา-จารย์-
 เจ้า อยู่ เดียรดาษ, มี พระ ราช คำ รั้ ดำ แดง สติ ปัญญา แห่ง เจ้า พระยา วิชา
 เยนทร์ ให้ ปราบกฏ.

จึง มี พระ ราช โอง การ ครัต สิ้น ท้าว พระยา ข้าราชการ ทั้งปวง ว่า, ท่าน
 ทั้งหลาย จง ช่วย กัน เอา บัน พระพิรุณ ขึ้น ชั่ง ตู, แด จะ หนัก สัก ก็ หาบ. จึง
 ท้าว พระยา ข้าราชการ ทั้งปวง ดออง ชาติ พระบาท ทั้งหลาย, รับ พระราช โอง การ แด้ว, ก็
 ชวน กัน คิด อาน การ อัน จะ ชั่ง บัน นั้น. แด จะ ทำ ครา ชู ชั่ง ให้ ใหญ่, เอา
 สายไซร์ ผูก แขนง บน ณะไม้คั้น ชั่ง บัก ให้ สูง, แด จะ เอา บน ชน ชั่ง บนนั้น,

ก็เห็น คราซุ ช้าง แด่ สายโซ่ อันผูก นั้น จะ ทานไว้ มิ ได้, ด้วย พระ พิรุณ บอก
นี้ ใหญ่ หดวงนัก, แด่ คิด อ่าน ประการ ไต่ ก็ สิ้น สติ บัญญา. จึง เข้า มา กราบ ทูล
พระ กรุณา โดย เหตุ เหลือ ก่า ดั่ง ที่ จะ เอา ชน ช้าง นน มิ ได้.

สมเด็จพระนารายณ์ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ช้าง เลือก, ครัด ได้ ทรง พัง ดัง
นั้น, จึง แยม พระ โอรส ดำริ ตัด ส่ง เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ ว่า, ท่าน จง ออก ไป
ซึ่ง เป็น พระ พิรุณ ให้ รู้ ว่า หนัก สัก เท่า ไ้. จึง เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ รับ พระ
ราช โอง การ แล้, ออก ไป คิด อ่าน การ อัน จะ ซึ่ง เป็น, แด่ ให้ เอา เรือ นาง
เบ็ด อัน ใหญ่ หดายดำ มา เทียบ ขนาน กัน ณะ ทาน ดำ, ก็ ให้ ดำ ขึ้น พระ พิรุณ
ลง ไป ใน เรือ นาง เบ็ด ที่ ขนาน นั้น, แด่ เรือ หนัก จม ลง ไป เพียง ไ้, ก็ ให้
หมาย ไว้ เพียง นั้น, แด่ ก็ ให้ ดำ ขึ้น ชน มา เสีย จาก เรือ, จึง ให้ ชน เอา
อิฐ หัก แด่ ถ้อน สี่ ตา มา ซึ่ง ให้ ไ้ น้ำ หนัก เท่า ไ้ ๆ แล้, ก็ ทั้ง ลง ไป ใน เรือ
ทราบ เท่า จน เรือ จม ลง ไป ถึง ที่ อัน หมาย ไว้ นั้น, ก็ รู้ ว่า เป็น พระ พิรุณ หนัก
เท่า นั้น. จึง เอา เหตุ นั้น เข้า มา กราบ ทูล พระ กรุณา ให้ ทราบ. พระบาท
บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ครัด ได้ ทรง พัง ดัง นั้น, ก็ ทรง พระ ไล่ มนัส
ดำริ ตัด สรรเสริญ เจ้า พระยา วิชาเยนทร์. ซึ่ง เอา ชน ชน ช้าง ไ้ นน เป็น อัน มาก.
แด่ ก็ มี พระ ราช โอง การ ครัด แก่ มุข-มนตรี-ทั้ง หลาย ว่า, เมื่อ เจ้า พระยา
เขา มี สติ บัญญา ยิ่ง กว่า ท่าน ทั้ง ปวง ดั่ง นี้, หรือ จะ มี ให้ เรา เสีย เขา เป็น
ใหญ่ กว่า ท่าน ทั้ง ปวง แล้. แด่ ก็ ทรง พระ กรุณา ปูน บำ เหน็จ พระ ราช ทาน
เสด็จ งา ให้ เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ ช้, แด่ มี บโทน หน้า ๓๐๐ สำหรับ ยศ,
แด่ ทรง พระ กรุณา ไป รด ให้ นิ่ง เบาะ สูง สอก ๑, ขณะ เมื่อ เฒ่า นั้น, แด่ พระ
ราช ทาน เครื่องอุปโภค-เป็น อัน มาก. จำ เดิม แด่ นั้น มา เจ้า พระยา วิชาเยนทร์,
ว่า ราช การ สิ้น อัน ไ้, ก็ ยิ่ง สิ้น ชน ช้าง, แด่ คิด อ่าน พิศ ทูล สิ้น ไ้, ก็ ว่า
กล่าว ภาส พระ ไทย ทุก ประการ ท้าว พระยา ช้าง ทูล ถอง ชุต พระ บาท ทั้ง หลาย ก็

ยำเกรงยิ่งนัก.

อยู่มาเพดา ๑, จึงเจ้าพระยา สุ่มหมายก กราบ ทูล พระกรุณาว่า, เมือง
 พิษณุโลกย์เป็น หัว เมือง ใหญ่ กว่า ฝ่าย เหนือ, แต่ ที่ ทาง ซึ่ง จะ รับ ราช ศักดิ์
 เพื่อ จะ มี มา นั้น, เห็น มี ผู้ มั่น คง, แต่ จะ ขอ พระ ราชทาน ให้ ก่อ บ่อ มใหญ่
 ไว้ สำหรับ เมือง, อนึ่ง ฝ่าย ข้าง ใต้ เลา, ขอ ให้ ก่อ บ่อ มใหญ่ ไว้
 ณ เมือง ธนบุรี ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่าย นี้, แต่ จะ ทำ สาย ไชว อัม ใหญ่ ซึ่ง ขวาง หน้า
 คดออก ถึง กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย, สำหรับ จะ บ่ง กัน อริ นวาช ไพร่ จะ มี มา ทาง เสด.
 สุ่ม เต็จ พระ พุทธ เจ้า อยู่ หัว ครัด เห็น ชอบ ด้วย, โดย ถ้อย คำ เจ้า พระยา วิชา
 เยนทร์ กราบ ทูล นั้น, แต่ ทรง พระกรุณา ดำริ, ให้ เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ เป็น
 แม่ กอง ก่อ บ่อ ม ณ เมือง พระ พิษณุโลกย์, แต่ เมือง ธนบุรี นั้น, แล้ว เสด็จ
 ทั้ง ๒ ตำบล.

ครั้ง นั้น พระบาท บรมนารถ บรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่ หัว, เสด็จ ทรง พระ
 ราช ดำเนน ธิ ไป ณ มถการ พระพุทธบาท ทุก ปี ๆ มี ได้ ชาต. แต่ เสด็จ ประทับ อยู่
 ณ พระราช นิเวศ์ ชาร เสนม, ทรง พระ กรุณา ให้ เสด็จ การ มหศัพ ถวาย พุทธ
 บาท สัมโภช ๓ วัน. ตาม ไบราณ—ราช—ประเพณี—เสด็จ แล้ว, ก็ เสด็จ ถับ
 ยัง เมือง ธนบุรี, แต่ ดำริ ให้ ตก แต่ง ทูบ ปราบ สดถมารภ, แต่ พระพุทธบาท
 มา โดย ท้าย มุณกยุง, แต่ ทำ ลีลา, เป็น ทาง หลวง คดออก ตราบ เท่า ถึง เมือง
 ธนบุรี, แต่ ให้ ตก แต่ง ทรง ชุด เสด็จ ชับศร—แต่ ทาง สระแก้ว, แต่ ทาง ทำ เรือ
 ตำบล พระ คำหนัก เจ้า สุนก, แต่ ทรง พระ กรุณา ให้ ประวิ ตั้งชนน พระ มณฑป
 พระพุทธบาท, ที่ ชำรุด ปัก นั้น แล้ว เสด็จ. แต่ พระองค์ นำ เพ็ญ พระราช กุศต,
 เป็น ศำสนูปถัมภก—โดย—อเนกานู ประการ.—

อยู่มา วัน หนึ่ง สุ่ม เต็จ พระ เจ้า อยู่ หัว, เสด็จ พระ ราช ดำเนน ไป ประพาศ
 ณ พระคำหนักตำบลสระแก้ว, พร้อมด้วย มุขมนตรี ทั้งหลาย โดย เสด็จ พระราช

ดำเนินที่หนักเป็นอันมาก. แต่เมื่อเสด็จกลับเข้าไปในพระราชวัง พระองค์
เสด็จทรงม้าพระที่นั่งบรม-ราช-พาหน,— มีพรรณอันแดงประดับด้วย
เครื่องราชูปโภคพร้อมเสร็จ, แต่เสด็จขึ้นม้าพระที่นั่งเป็นบาทอย่าง
เสถียร, มาถึงหน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ, จึงเสด็จลงจากม้าพระที่นั่ง.

มีพระราชโองการตรัสเรียกพระเพทราชาเข้ามา, แล้วดำรัสว่าท่าน
จงมาขึ้นม้าแดงพยุหะอันนี้ของหลวงจะขี่ได้ฤาไม่ได้. จึงพระเพทราชารับพระ
ราชโองการกราบถวายบังคมแล้ว ก็เปิดอกผัดผ่อนซึ่งเกี้ยวพวงนั้นออก
พบกับพระยารัตนธานี, เพื่อเคารพในคลองธุติพระบาทมีไฉนร่วม
ราชาอาคันไน, จึงขึ้นขึ้นม้าพระที่นั่งรับขบวนไป. ฝ่ายตำรวจหน้าหลัง,
แฉเจ้าพนักงานซึ่งถือเครื่องสูง, แต่กลองชนะแตรสังข์ทั้งหลาย. ก็สำคัญ
ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน, จึงประโคมแตรสังข์เกวี่มี
สนั่นนิฤนาท, เกิดอนธยายพยุหะบาตรเป็นมหา-มณฑ-นิมิตร-เหตุ,—
อันพระเพทราชาจะได้เสวย-ราช-สมบัติ-เป็น-บรม-พระ-ษัตริย์-ผ่าน-
ชน-นั้น. แต่พระเพทราชาเห็นดังนั้นก็ตกใจ, จึงลงเสด็จจากม้าพระ
ที่นั่ง. กราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๆ ตรัสทอดพระเนตรเห็น
ดังนั้น, ก็ทรงพระสรวลว่าคนทั้งหลายเหล่านี้มันสำคัญว่าเรา. แล้ว
เสด็จกลับขึ้นทรงม้าพระที่นั่งไปยังพระราชวังนั้น. พระบาทสมเด็จพระบรม
นารถบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, เสด็จเสวยสังวรยาสมบัติ ถวายราชณะเมือง
ตพบุรี, แต่พระมหานครศรีอยุธยา, เป็นมหาบรมสุขสนุกนี้มังคัง,
พร้อมด้วยพดธ่างพดน้ำพดนิกรทวยหาญล้วนแก่กล้าสามารถ, ปราศ
จากอรินทร-ราช-โพธิ์-มีไฉนย้ายมิ่ง, ระอาพระเดชเดชา-บุภาพ-
กฤษณา-ธิดาร,— แต่พระองค์เสด็จผ่านพิภพศิริ-ราช-นโหสุริย์-
สันตติ-วงศ์.— TU DC 22/04/2563 ดำรงราช-อาณา-จักร์-โดยยุติธรรม-โบราณ-ราช-

บรม-กระษัตริย์-— ดั้น กั้นมาฟ้าฝน ก็ ตกต้อง ตามอุตุกาณ, — ัญญา หาร-
ก็ บริบูรณ์-ทั่ว สม นท, — พระ เกียรติ-ยศ-คือ นักรั ก้าว-กั้น เกษ-ทุก
ประเทศ-ธานี-ใหญ่ น้อย ทั้ง ปวง, ซึ่ง เปน ข้า ชอบ ชื่น รดีมา-ก็ มา สุข
สมบูรณ์ ยิ่ง พัก.

ดุคักราช ๑๐๘๘ โยธ จัตุราชก. ขณะ นั้น พระยา เสด็จร กุญชร บรม
กเชนทร นักรั กั้น นั้น, บวช ลง ถึง อนิจ กรรม. สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง
พระ โทมนต์ อาโดย ใน พระยา ช้าง เลือก นั้น เปน อัน มาก. จำเดิม แต่ นั้น มา
ก็ มิได้ สบาย พระไทย เลย, จน ทรง พระ ประชวร ลง ใน บั้น นั้น, แต่ พระโรค-
นั้น ก็ หนัก ลง, จะ ทรง นิ่ง ว่า ราช การ มิได้, ดำยาก พระไทย หนัก. จึง มี
พระ ราช โอง ดาร ครว้ เหนือ เกตุา เหนือ กระหม่อม, โปรด ให้ พระเพทราชา
ว่า ราช การ แทน พระ องค์, แต่ พระเพท ราชา ก็ ไป ว่า ราช การ แทน อยู่ ดัก
พระเจ้า เหา, พร้อม ด้วย ท้าว พระยา เสด็จมา บัด มานนตรี ทั้ง หลาย เปน อัน มาก,
แต่ ให้ มี ตรา ไป ทุก เมือง, ให้ เจ้า เมือง กรม กรม จัด แสง ทรง ครอบ ครอบ หัว
เมือง ให้ พร้อม ไว้, แล้ว ให้ ชัก คำน ทาง ทุก ค่ายด, เกตุชก กฤติศรพัก ซึ่ง
ทรง ประชวร นั้น, จะ เดี๋ยง ภา ไป, หมู่ อริ นทรราช ไฟร์ รู้ แด่ กัก จะ กำ เวีย ยก
มาย้าย บิชา ใน แฉ่น แฉ่น, แล้ว ให้ ทรง ครอบ ครอบ ระเวร รักษา คำน แคน ระวง
การ คัก. แต่ พระเพท ราชา ว่า ราช การ ใน ครั้ง นั้น, โดย สุจริต จะ ได้ คิด ถึง
โต ถึง หนึ่ง นั้น หา มิได้.

อยู่ มา วัน หนึ่ง, หลวง สรศักดิ์ เข้า ไป ใน พระ ราชวัง. มิได้ ไป พัง ราช
การ ณ ดัก พระ เจ้า เหา, แต่ ไป นิ่ง อยู่ ณ ทิม ตาพ, จึง เห็น สมิง พระตะบะ ผู้
เฒ่า, ก็ เวียก ให้ เข้า มา นิ่ง ใน ที่ นั้น, แต่ สันทนา กั้น ด้วย กิจ อื่น ๆ เปน อัน
มาก. แด่ จึง กาม สมิง พระ ตะบะว่า, อย่าง ธรรมเนียม ช้าง รามัญประเทศ,
ถ้า พระเจ้า แฉ่น คิน ทรง พระ ประ ชวร หนัก, จะ ถึง กาด ทิว กศ,— แต่ พระ

ราชบุตร์พระราชนันทวงษา นวงษ์, แดเสนาบดีจะคิดเอาราชสมบัตินี้, จะทำอย่างไร. จึงสมิงพระตะบะก็บอกว่า, อย่างธรรมเนียมข้างรามัญประเทศ, ถ้าพระมหากษัตริย์ประสูติ—หนักจะสวรรคต,— แดผู้ใดจะคิดเอาราชสมบัตินี้, ก็เร่งจัดแจงตระเตรียมผู้คนเครื่องสำตราวุธให้พร้อมไว้, แต่ยังมีทันสวรรคต, ครั้นเห็นจวนจะสวรรคตแล้ว, ก็ยกผู้เข้าไปปล้นเอาราชสมบัติในเวลานั้น, อย่าให้ทันคนอื่นรู้จึงจะได้โดยสะดวก. ถ้าแต่ผู้อื่นรู้การนี้แล้ว, ก็จะมีความปรากฏในราชสมบัติบ้าง, แดจะตระเตรียมผู้คนรับฟังของซึ่งกัน, จะฆ่าฟันกันตายเฉพ อัน มาก, แล้วก็จะไม่สมคบที่คิดไว้, แดจะได้เป็นอันยากนัก. หลวงสรศักดิ์ได้ฟังถ้อยคำสมิงพระตะบะบอกอุบายซึ่งแจ้งดังนั้น, ก็มีความยินดีนักจึงว่า, บัดนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรหนักเห็นจะสิ้นพระชนมายุ สวรรคตโดย,— ในสองสามวันนี้เฉพแท้, แดตัวเราเป็นพระราชโอรสมีความปรากฏในราชสมบัติ, แดจะคิดอ่านเอาราชสมบัติท่านจะเข้าด้วยเราฤๅหาไม่. จึงสมิงพระตะบะก็ตอบว่า, ถ้าท่านจะทำการจริงแล้ว, ข้าพเจ้าก็จะช่วยคิดอ่านด้วย, อย่าวิตกเลย. หลวงสรศักดิ์เห็นสมิงพระตะบะเข้าด้วยโดยสุจริตจริงแล้ว, จึงถามว่าตนของท่านมีอยู่มากน้อยเท่าใด. จึงสมิงพระตะบะบอกว่า, มีอยู่ ๓๐๐ เศษ. หลวงสรศักดิ์จึงว่า, ท่านจงตระเตรียมให้พร้อมไว้แต่ในสองสามวัน, สรรพ—ด้วยเครื่อง—สำตราวุธ—ทั้งปวง, แล้วจงข่มไว้อย่าให้ใคร ๆ รู้. แดสมิงพระตะบะรับคำแล้ว, ก็ไปจัดแจงผู้คนแดเครื่องสำตราวุธไว้พร้อมเสร็จทุกประการ.

ครั้นคำเพดาประมาณยามเศษ, หลวงสรศักดิ์ก็ขึ้นไปหาพระเพทราชา ณจวน, ยกมือไหว้แล้วจึงถามว่า, บัดนี้เจ้าคุณได้จากราชการ

อย่างไร. จึง พระเพทราชา ก็บอกโดยกิจ อันว่า ราชการ นั้น; ให้แจ้ง สิ้นทุก
 ประการ. หลวง สรศักดิ์ จึง ถามว่า, เจ้า คุณ ว่า ราช การ บัดนี้ จะเอา ราช
 สมบัติ เอง ฤ ๆ จะ ให้ แก่ ผู้ ไต. พระเพทราชา จึง บอกว่า, ถ้า สมเด็จ
 พระ เจ้า อยู่ หัว สวรรคต แล้ว, บิดา ก็ จะ ถวาย ราช สมบัติ, แก่ สมเด็จ พระ
 เจ้า ลูกเธอ ซึ่ง เสด็จ อยู่ ณ พระ ราชวัง หลัง. หลวง สรศักดิ์ ไต่ พง ตั้ง นิ่ง จึง ว่า
 ถ้า เจ้า คุณ จะ ยอม ให้ แก่ ผู้ ไต ไซ้, ข้าพเจ้า ก็ ไม่ เข้า ด้วย. พระเพทราชา
 ไต่ พง ถ้อย คำ หลวง สรศักดิ์ ว่า ตั้ง นิ่ง, ก็ เห็นว่า จะ กระทำ การ ใหญ่ จึง ว่า
 เจ้า จะ คิด อ่าง กระทำ เป็น ประการ ไต ๆ, บิดา ก็ จะ กระทำ ตาม ถ้อย คำ ทุก
 ประการ. หลวง สรศักดิ์ จึง ว่า, ผู้ คน ทแถม ทหาร ที่ ร่วม ใจ ของ เรา มี อยู่
 มาก น้อย สัก เท่า ไต. เจ้า คุณ จง ให้ ท้า ควมา ให้ สิ้น, แด ให้ ตรีเตรียม
 เครื่อง สำนวณ ให้ พร้อม นื้อ กัน, แด ให้ ชุ่ม อยู่ ณ วัด แด บ้าน ทั้ง หลาย,
 แยก ย้าย กัน อยู่, อย่า ให้ ทร ทั้ง หลาย เขก ริก เพียง พง ไป, แด เจ้า คุณ
 จง จัก แฉง ทร ให้ พร้อม ไต แต่ ใน สอง สาม วัน, แด จง ส่ง คน ทั้ง หลาย ไป
 ยัง สำนกนี้ ข้าพเจ้า, ข้าพเจ้า จะ คิด อ่าง เอา ราช-สมบัติ ให้ ไต. แด พระ
 เพทราชา ก็ เห็น ด้วย โดย ความ คิด ทุก ประการ. แด หลวง สรศักดิ์ ก็ กราบ
 ลา ไป ยัง บ้าน.

ส่วน พระเพทราชา ก็ จัก แฉง ตรีเตรียม ผู้ คน, เครื่อง สำนวณ ทั้ง
 ปวง พร้อม เสร็จ แด, ก็ ส่ง ไป ยัง บ้าน หลวง สรศักดิ์. แด ก็ ไป อ่าง ราชการ
 อยู่ ณ ตึก พระ เจ้า เหา. พร้อม ด้วย ท้าว พระยา ข้าทูล ถออง รุดี พระบาท ทั้ง
 หลาย, ประชุม กัน อยู่ ที่ นั้น, ทุก เพศ เข้า เย็น เป็น นิจ กาด มี ไต ขาด.

ขณะ นั้น สมเด็จ พระ พุท ขเจ้า อยู่ หัว, ทรง พระ ประชวร อยู่ ณ พระ ที่ นิ่ง
 สุทธา สวรรคต, แด พระ โรค นี้ ก็ กำเริบ มาก จน, จะ เสด็จ พระ กระจาย ทาร
 ก็ ไม่ ไต เกือบ ไต จะ สวรรคต อยู่ แด, แด หลวง สรศักดิ์ คิด การ นั้น, ด้วย

หลวง ทรง มาศ กรม ช่าง ขวาน ผู้หนึ่ง, เป็น ที่ ใจ ใจ ได้.

ครั้น เห็น พอ จะ ทำ การ ได้ แล้ว, จึง ให้ ทา ทแก้ว ทหาร ทั้ง หาย. แล
รามัญ พวก สมิง พระตะบะ ประมาณ ๓๐๐ เศษ, มา พร้อ มกัน แล้ว. จึง ตั้ง
ว่า ท่าน ทั้ง หาย จง ชวน กัน ไป ดับ อาวุธ. แล้ว จง แยก ย้าย กัน ไป ชุ่ม อยู่
ทาง นั้น ทาง นั้น, พร้อ มกัน แต่ โหม เผา สาย ๓ นาฬิกา, แล้ว จง ทำ อุบาย
เอา อาวุธ ช้อน เข้า ไป ใน พระ ราชวัง ให้ จง ได้, จง ทำ อุบาย ให้ นาย ประคอง
ส่ง ไล่ย, ถ้า เรา เข้า ไป ณ คัก พระ เจ้า เหา ตัก ครุ หนึ่ง แล้ว, ท่าน ทั้ง หาย
จง รีบ เข้า ไป ที่ นั้น ให้ พร้อ มกัน, แล้ว จง เอา อาวุธ พาด เข้า ไป ตาม ช่อง
ประตู หน้า คาง ตัก นั้น แล แวด ล้อม เรา อยู่ โดย รอบ. คน ทั้ง หาย รีบ คำ แล้ว
ก็ ไป ทำ ตาม ถ้อย คำ ทุก ประการ. แล้ว คิด อ่า เขา อาวุธ ช้อน เข้า ไป ได้ ใน
พระ ราชวัง, แล้ว ก็ แยก กัน คอย อยู่ ใน ที่ ล้อม กร, มี ให้ ชุ่ม ส่ง ไล่ย.

ฝ่าย หลวง สรรค์ คัก, ก็ ใช้ ทนาย ให้ เข้า ไป ตู ท่าว พระยา ขำ กุด ของ รุดี พระ
บาท ทั้ง หาย, ซึ่ง ประชุม กัน อยู่ ณ คัก พระ เจ้า เหา นั้น, มา พร้อ ม แล้ว
ถา ยัง ประการ ไต. แล ทนาย ก็ เข้า ไป ยัง คัก พระ เจ้า เหา, เห็น ท่าว พระยา
ขำ ราช การ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้ง หาย มา พร้อ มกัน ล้น แล้ว, ยัง ไม่ มา แต่ เจ้า
พระยา วิสา เยน ทร ผู้ เดียว, ถัด ด้ ม เขา เหตุ นั้น, มา แจง แก่ หลวง สรรค์ คัก, ๆ
ไต่ แจง เหตุ นั้น แล้ว จึง ว่า, ทำ ไม่ กับ อ้าย ยี่ งั้น, มัน ไม่ มาก ก็ แล้ว ไป เกิด.

ครั้น เผา สาย แล้ว ๓ นาฬิกา, หลวง สรรค์ คัก ก็ แต่ง กาย อัน จะ ให้ มี
อำนาจ เสรี แล้ว, ก็ เข้า ไป ใน พระ ราชวัง, แวด ล้อม ด้วย ทหาร ร่วม ใจ
๑๖ คน, แล ให้ ทนาย คน สนิท ผู้ หนึ่ง, ถ้อ ตา พตาม เข้า ไป ด้วย. ครั้น
เข้า ไป ณ คัก พระ เจ้า เหา แล้ว, ก็ นั่ง ที่ โถง พระ เพท ราชายก มือ ใหญ่ บิดา.
แล้ว จึง ว่า ขน ทาม กตาง ขุนนาง ทั้ง ปวง ว่า, บัดนี้ สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง
พระ ประชวร หนัก อยู่ แล้ว, ถ้า แล พระ องค์ เสรี แล้ว สวรรคต ไซ้, ตัว เรา เป็น

พระราช โอรส จะเฮา ราช สัมบัต ทั่ว ทัง ทาย จะ เข้า ด้วย เรา ฤา ไม่, ให้
เร่ง บอก ออก มา ถ้า ผู้ ไค ไม่ เข้า ด้วย เรา ฤา ก็ จะ ประหาร ชีวิต ผู้ นั้น เสีย.

ขณะ เมื่อ หลวง สรศักดิ์ ว่า ขึ้น ตั้ง นั้น, ฝ่าย ทแถม ทหาร ทัง ทาย ก็ มา
พร้อม กัน ขึ้น, แล เหา อาวุธ พาด เข้า ไป ตาม ช่อง ประตู หน้า ต่าง คึก นั้น โดย
รอบ, บ้าง ก็ ถือ อาวุธ เข้า ไป ใน คึก นั้น เชน อัน มาก. ส่วน ท้าว พระยา พระ
หลวง ชุน หมื่น ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทัง ทาย, ได้ ฟัง ถ้อย คำ หลวง
สรศักดิ์ ว่า ตั้ง นั้น, แล เห็น ผู้ คน ถือ ตำรา ดู เชน อัน มาก, ก็ ตก ใจ กัด
ชิง นึก, แล จะ คิด อ่าน ประการ ไค ก็ เห็น ไม่ ได้, ด้วย การ นั้น จู เหา มี ทิม
รู้ ตัว, กัด ความ คาย ก็ ต้อง นิ่ง อยู่, มี รู้ ที่ จะ ไค คอบ ประการ ไค, บ้าง ก็
ยอม กาย ลง ถวาย บังคม เชน อัน มาก. หลวง สรศักดิ์ เห็น ตั้ง นั้น, ก็ จีบ คาว
ขึ้น กวด แดง แดง ก็ ร้อง สุก ตาม ลำ ทับ ไป ว่า, คน ทัง ทาย นี้ เชน จึง นิ่ง
อยู่ เดา, จะ เข้า ด้วย เรา ฤา หา ไม่ ให้ ว่า มา, ถ้า ผู้ ไค ไม่ เข้า ด้วย เรา ฤา ก็
จะ พัน เสีย ขัน. ส่วน ท้าว พระยา ข้าราชการ ทัง ทาย เห็น ตั้ง นั้น, ก็ ชิง
ตั้ง ตก ใจ กัด ความ คาย ชิง นึก, ต่าง คน ต่าง ถวาย บังคม พร้อม กัน, แล
กราบ ทูล ว่า, ข้า พระ พุทธ เจ้า ทัง ทาย ขอ เข้า ด้วย พระ องค์, แล จะ ขอ
เปน ข้าราชการ อยู่ ใน ใต้ ถอง ขัติ พระ บาท ลับ ไป. หลวง สรศักดิ์ เห็น
ขุนนาง ทัง บัง อยู่ใน อำนาจ ขึ้น แล, ก็ ไป ถวาย บังคม พระ เพท ราช ผู้ เชน
บิดา, แล รับ พระ ราช โองการ แล มอบ เชน สัมบัต ถวาย แก่ พระ เพท ราช นั้น.

ฝ่าย ท้าว พระยา ข้าราชการ ขุด ถอง ขัติ พระ บาท ทัง ทาย ก็ รับ, พระ มั่น จุ
แก่ หลวง สรศักดิ์, แล อัญเชิญ ขึ้น ประดิษฐาน ณ ที่ มหา อุประ ราช.— ใน
ขณะ นั้น จึง หลวง สรศักดิ์ ผู้ สำเร็จ ราชการ ณ ที่ มหา อุประ ราช, ก็ ใช้ ให้
ทหาร ไป อารามหา—พระ พุทธ รูป, คัมภีร์—ปริญคิ ขรรณ—ณ เรือน, แล
ให้ ไป นิมนต์ พระ สังฆ คาม วาสี—ราชา—คณะ—มา ด้วย พร้อม กัน, แล

ก็ ถวาย นมัสการ—พระ รัตน—ไตรยา—อิศุณ—สุนทร ภาพ ค้วย เบญจางค ประ
คิษฐ์, แล้ว ให้ ขุนนาง ทั้ง นั้ ก็น้ำ พิ พนม—สักยา,— ถวาย ถำบาด—ตาม
โบราณ—ราช ประเพณี—เสร็จ ทุก ประการ.

จึง พระ เพท ราชามุ้สำเร็จ ราช การ แผ่นดิน, ก็ ให้ เจ้า พระยาสุรสงคราม
เปน ผู้รับ ๓ ตั้ง, ให้ ไปหาตัว เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ เข้า มา, ถ้า แด สำเร็จ
ราช การ แล้ว, เรา จะ เที่ยง ให้ ถึง ขนาด. แด เจ้า พระยาสุร สงคราม,
ก็ ตั้ง ให้ ทนาย ออก ไป หาตัว เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ ณ บ้าน ว่า, มี พระ ราช
โองการ ให้หา. ครั้น เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ ได้ แฉง, ก็ เข้าใจ ใน เหตุ ทั้ง
นั้น, แด จึง ทาม ว่า, ใคร เปน ผู้รับ ๓ ตั้ง, ทนาย ก็ บอกว่า เจ้า พระยาสุร สง
คราม เปน ผู้รับ ๓ ตั้ง, เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ จึง บอกว่า, เจ้า พระยาสุร สงคราม
ให้หาเรา ไป บัดนี้, ประคุด เขียน ค้วย มือ แด จะ ดม ค้วย เท้า เต้า, ค้วย เจ้า
พระยา สุรสงคราม มี คุณ ประการ แก่เรา เปน อันมาก. ได้ ขอบ ย้อมมา แต่เดิม
นี้, แด กตมิ จะ มา ทำดาบคุณ เที่ยง ทั้ง นี้ ก็ มี ควร ยิ่ง นั้. ถ้า เรา จะ เข้า ไป
บัดนี้, ค้ ร้าย จะ มี โภย อัน ตราย เปน มัน คง. ทนาย ก็ เคื่อน ว่า พระ ราช โอง
การ ให้หา เปน การ เรือ. เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ มี อาจ จะ ชัด พระราช โองการ
ได้. ก็ ตก แคง กาย แด ขึ้น เดี๋ยง มี มุ โทณ,— แด ทนาย หน้า มาจน เข้า
ประคุด ใน พระ ราชวัง นั้.

ส่วน ทอดง ๓ รศกคิ ผู้สำเร็จ ราช การ ณ ที่ มหา อุประราช นั้, เมื่อ ให้
ไปหาตัว เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ นั้, ก็ กระ เถนท้ ทแถดว ทหาร ให้ ไป อยู่
ประจำ รักษา ทุก บัอม ทุก ประคุดอบ พระ ราชวัง ทั้งปวง, แด ให้ บัด ประคุดเี่ย
อย่า ให้ผู้ใด เข้า ออก แปรดก ปลดอม ได้, ให้ ตรวจ ครา ระวัง ระไว เปน กวด
ขัน ทุก คำบด, แด ถึง จัดแฉง ทแถดว ทหาร ให้ ไปคอย เจ้า พระยาวิชาเยนทร์,
อยู่ ทาง ประคุด จะ เขา มา, ถ้า เข้ามา แด ว่า มา เดี๋ย. ครั้น เจ้าพระยาวิชาเยนทร์

เข้ามาถึง ใน ประตู พระราชวัง, คน ซึ่ง คอย อยู่ ดอง ข้าง ประตู นั้น, ก็ เขา
ไม่ พดอง ตี เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ ตก ลง จาก เดี๋ยวนี้ แล้ว ประหาร—จน สิ้น
ชีวิต นั้น. แต่ พวก เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ นั้น, ครั้น เห็น นาย เปน เหตุ แล้ว,
ก็ ตก ใจ กัด ค้าง คน ต่าง วัง นี้ กระจัด พริต พราย ไป สิ้น.

จึง พระ เพท ราชานู ผู้ ดำ เริ่จ ราช การ แผ่นดิน. ก็ พา หดวง สรค์ กัด ขึ้น ไป
เฝ้า ส้ม เต็จ พระ เจ้า อยู่ หัว, ซึ่ง ทรง พระ ประชวร หนัก อยู่ ณ พระ ที่ นั้ง สุธธา
สวรรค์, แต่ ถวาย บัง คม แล้ว กราบ ทูล ตาม พระ อากาธ, อัน ทรง พระ ประ
ชวร นั้น, แล้ว ถู กราบ ทูล แดง ภิศจา นิกจ ราช การ ทั้ง ปวง, ซึ่ง ได้ ว่า
กล่าว บัง คม บัญชา นั้น เดี๋ยวนี้ สิ้น ทุก ประการ. แล้ว บัง คม ทูล พระ ฤณา ว่า,
ถ้า พระ เจ้า อยู่ หัว สวรรคต ไซ, ข้า พระ พุทธ เจ้า จะ รักษา ราช สัม บัต ไว้ ถวาย
ส้ม เต็จ พระ เจ้า ลูก เรอ กรม พระ ราช วัง หลิ่ง. ส้ม เต็จ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า
อยู่ หัว, ได้ ทรง พัง พระ เพท ราชานู กราบ ทูล ดัง นั้น, ก็ เจ้า พระ ไทย ใน กิริยา
แห่ง พระ เพท ราชานู, แต่ หดวง สรค์ กัด อัน กิด การ เปน ชุมถ—นั้น ก็ ทรง พระ
พิโรธ, แต่ ทรง จับ เขา พระ แดง คาพ ซึ่ง วาง อยู่ ข้าง ที่, แล้ว เดี๋ยวนี้ ถู ขึ้น
ขึ้น ได้ ด้วย สามารถ, พระ องค์ ทรง พระ พิโรธ เปน กัด, มี พระ ราช โอง
การ ครัด ว่า, ฮ้าย ๒ คน พ่อ ลูก นี้ กิด การ เปน ชุมถ, แล้ว พระ องค์ จะ เดี๋ยวนี้
พระ ราช คำ เนิน ไป ประหาร ชีวิต พระ เพท ราชานู, แต่ หดวง สรค์ กัด. มี ฮาจ
สามารถ จะ เดี๋ยวนี้ พระ ราช คำ เนิน ไป ได้. ด้วย ทรง พระ ประชวร หนัก ทูล
ภาพ—อยู่ แล้ว, ทั้ง พระ กาย ก็ สิ้น จะ เดี๋ยวนี้ คำ รง พระ องค์ มี ได้, ก็ ถ่ม ลง
ใน ที่ นั้น, แต่ พระ แดง คาพ ทรง นั้น, ก็ ตก จาก พระ หัด, แล้ว มี พระ ราช
คำ รัด ว่า, เทพย เจ้า—ผู้ บำ รุง รักษา พระ บวร พุทธ ศาสนา, จง ใจ ชีวิต—
อีก สัก ๗ วัน, จะ ขอ คุณ หน้า ฮ้าย ชุมถ ๒ คน พ่อ ลูก นี้ ให้ จง ได้.

ขณะ นั้น พระ เพท ราชานู แต่ หดวง สรค์ กัด, ก็ กัด บัง ลง มา จาก พระ ที่ นั้ง

สุดท้าย สวรรค์ แล้ว ก็ เข้าใจ ว่า, ส้มเตี๊ยะ พระเจ้าแผ่นดิน จะเสด็จ สวรรคตใน
 วันนั้นเป็นแน่แท้แล้ว. จึง แต่ง คนสนิทให้เอา เรือ เร็ว ไปยัง กรุงเทพมหานคร,
 แล ให้ ทูตอัญเชิญ เสด็จ พระเจ้า ดูกเชอ เจ้า ฟ้า ยไภยทศ ซึ่ง เสด็จ อยู่ณะพระ
 ราช-วัง-บวร-สถาน-พิมุข-ฝ่ายหลังว่า, ส้มเตี๊ยะ พระเจ้าอยู่หัว ทรง พระ
 ประชวรหนักอยู่แล้ว, แล บัดนี้ มีพระ ราชโอง การให้อัญเชิญ เสด็จ ขึ้นไปเผ่า
 ณะเมืองดงพุมปีเป็นถาวรแล้ว. ผู้รับสั่งก็เอาเรือเร็วรีบตรงไปยังกรุง เทพ มหา นคร
 ในวันนี้.

ส่วนส้มเตี๊ยะ บรมขัตติย์พระพุทธเจ้าอยู่หัว, จำเดิมแต่เสด็จลงมาเพลา นั้น,
 พระโรคก็กำเริบมากขึ้น. จึงมีพระราชดำรัสให้ ห้ามคน ชาวที่ชาว ดง, ซึ่ง เป็น
 ข้าหลวงเดิมประมาณสิบห้าคน, เข้ามาเฝ้าในพระ มหา-ปราสาท-ที่นั่งสุดท้าย
 สวรรค์, ที่เสด็จทรงพระประชวรอยู่นั้น. แล จึง มีพระ ราชโองการตรัสว่า,
 บัดนี้ อายต้องคนพ้อถกมันคิดการเป็นชอบ, ฝ่ายเราก็ป่วยทพลงภาพหนักอยู่แล้ว,
 เห็นชีวิตไม่ตลอดไปจน ๓ วัน, แลซึ่งท่านทั้งหลายจะอยู่ใน พระ ราชาศ-นั้น,
 เห็นว่าอาย ขบถ พ้อถก มันจะฆ่าเสียมัน, อายอยู่เป็น คุณหู้-เดย, จึงบวชใน
 พระบวรพุทธศาสนานา, เอาธู-ไชย-พระ-ธรรมา-เป็นที่พึ่ง เกิดจะได้ พันไทย.
 จึงดำรัสให้ ไปเบิกเอาไตรจีวรณะ พระคตงศกรขมา ภอครบตัวกัน, แลมี พระ
 ราชโองการตรัสให้ ไปอาราธนาพระสังฆราชาคณะ, เข้ามาประมาณ ๒๐ รูป
 ในเพลา นั้น, แลตรัส ว่านิมนต์ พระ ผู้ เป็น เจ้า ทั้งหลาย, จึงจำเอาคนเหล่านี้
 ออกไปอุปสม-บท -บวชเป็น ภิกษุ-ภิกษุ ใน พระ พุทธ-ศาสนา-ด้วย เกิด.
 จึงพระ สังฆ-ราชา-คณะ-ทั้งหลายถวายพระพร ว่า, ซึ่ง อุาตม-ทั้งปวงจะ
 นำเอา-อุปาสก-เหล่านี้. ออกไปอุปสมบท ณะพระ อาราม-นั้น, เห็น ว่าผู้
 ซึ่งประจำรักษา ประคองพระราชวังนั้น, จะห้ามมิให้ออกไป.

ส้มเตี๊ยะ พระ เจ้า อยู่หัว ตรัส ได้ ทรง พัง คัง นั้น, ก็ ทรง พระ พิโรธ. แล้ว

โทมนัส ใน พระไทย เปน กาดัง, แต่ มีรู้ ที่ จะ ทำ ประการ ไต. ด้วย ทรง พระ
 ประชวร หน้า เปน อุตันน-ทิวง-คต-ชยุ แด้ว, จำ เปน อยู่ ใน บัง คับ พระ
 เพท ราชธา. จึง มี พระ ราช คำว่า ว่า, ถ้า ภาระ นั้น นิมนต์ พระผู้ เปน เจ้า ทัง ปวง,
 ให้ อุปถัมบ ทบวช คน ทัง ปวง เหล่า นี้ ใน ปราสาท ของ โยม นี้ เกิด, จะ ได้ ฤ
 มิ ได้. แต่ พระ องค์ ราชธา คณะ ทัง หลาย ถวาย พระพร ว่า, ถ้า แต่ พระ ราช-
 สัมภาร-เจ้า, ทรง พระ ราช อุทิศ-พระ มหา ปราสาท, ถวาย เปน พระ วิสูง-
 คาม-ดีมา-แก่ พระ องค์ แด้ว, อาค ม ภาพ-พระ องค์ ทัง ปวง ควร จะ ให้
 อุปถัมบ ทบวช กัน ได้. จึง ทรง พระ กรุณา ไป รดอนุญาต พระ ราช อุทิศ ถวาย
 พระ มหา ปราสาท ทัง ๒, แต่ จังหวัด พระ ราช วัง ทัง ปวง, เปน วิสูง-คาม
 ดีมา แก่ องค์ เสรีจ แด้ว. มี พระ ราช คำว่า ว่า, นิมนต์ พระผู้ เปน เจ้า ทัง หลาย, กระทำ
 ชึ่ง องค์ กรรม-ทัง ปวง เกิด. จึง พระ องค์ ราชธา คณะ ทัง หลาย ก็ ให้ อุปถัมบ ท
 บวช บัณฑิตา ช่าง หวด เค็ม ทัง ปวง, เปน ภิกษุ ภาวะ คณะ พระ ที่ นัง ธิญ นหว ปราสาท
 เสรีจ แด้ว. ก็ ให้ โยวาท โดย สมนะ ธิจ, แด้ว พระ องค์ ราชธา คณะ,
 แต่ พระ ภิกษุ บวช ใหม่ ทัง หลาย, ก็ ถวาย พระพร ถากดับ ออก ไป ยัง อาราม.

ขณะ นั้น บัณฑิตา ช่าง ราช การ ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทัง ปวง, ก็ ไป มั่ว สุ่ม อยู่ คณะ พระ
 เพท ราชธา, จะ ได้ มั่ว ใด ผู้ หนึ่ง ฟ้า ภา ใน ฝ้า ของ ชาติ พระ บาท นั้น ห้าม ได้. ยิ่ง แก่
 พระ บิษณุ เตียว, ประฏิบัติ รักษา ปะครอง พระ องค์ ดูก นัง อยู่, แต่ พระ บิษณุ น เปน
 บุตร ชุน ไกร ธิท ธิค ักดี ชาว บ้าน แก่ง, ทรง พระ กรุณา เหา มา เลี้ยง ไว้ ใน พระ ราช วัง
 แต่ ยง เยาว, ให้ มี นาง นม ทั เตียง ปะตุจ หนึ่ง ดูก หวด, แต่ พระ บิษณุ น มี พร วน
 สันฐาน ค้ำ คาย, ทรง พระ กรุณา เรียกว่า อาย เตียว, แต่ พระ บิษณุ ปะกอบ ด้วย สว่า มี
 ภักดี, นอน อยู่ ปลาย พระ บาท, คอย ประฏิบัติ พยุง พระ องค์ ดูก นัง อยู่. ครั้น
 รุ่ง เสดา เข้า, พระ บิษณุ ตก ออก มา บ้วน ปะกาด ้าง หน้า คณะ ปะระต กำ แพง แก้ว. จึง
 หวด ง สร ค ักดี ผู้ สำ เร็จ ราช การ คณะ มหา อุปราช, สั่ง ให้ ชุน พพิช ธิกษา ชาว ทั

ผลัก พระบิษ คกลงไป จากประตู กำแพงแก้ว. แดพระบิษ ร้อง ขึ้นได้ คำเดียวว่า
ทูล กระทบอ้อมแก้วช่วยด้วย. ภอชาติคำตง คน ทงหลาย ก็กุมเอาตัว พระ บิษไป
ประหารชีวิต ภายใต ผนัง. สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ครัดได้ ทรงฟังเสียงพร
บิษร้อง ขึ้นมา คังนั้น, ตกพระไทย ความฮาโดยในพระบิษ จึงดำรัสว่า, ใครทำ
อะไรกับข้า ด้ยเด้า, แดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ด้วรคตใน เพดานนั้น, เปน

วัน ๕ ๖ ๕ คำ ฤกษ์กราว ๑๐๘ ๘ ปีจอจตุลศก, พระบาทบรมนารายณ์
ราชบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวพระชนมพรรษา—๑๐๓—ศก. เสด็จเสวยราชสมบัติ
นั้น, พระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา. เสด็จดำรงราชอาณาจักรอยู่ได้ ๒๖ พรรษา
ขณะ ด้วรคตณะ พระ ที่นั่ง สุธชาด้วรยัมหาปราสาท นั้น, ด้ริ พระ ชนม์ ๕๑
พรรษา.

ส่วนผู้ถือ หนังสือรับสั่ง, ซึ่งดงไปยังกรุงเทพมหานครนั้น, ก็ไปกราบทูล
เจ้าฟ้า อะไยทศเสร์จ ดันทุก ประ การ. แดเจ้า ฟ้า อะไยทศ มีทั้น ทราบ
ในการอันเป็น คุขุหร หัก,—สำคัญ พระ ไทย ว่า จริง. พี่เลี้ยง กราบ ทูล ว่า,
อยู่ แดพระ เพทราชา แดหลวงสรศักดิ์, แดซึ่งเสด็จ ขึ้นไปวังนี้, จงระมัด ระวัง
พระองค์ จงหนัก. เจ้าฟ้าอะไยทศทรงพยักเอาแล้ว. ก็เสด็จลงเรือพระที่นั่งขึ้น
ไปยังเมืองดพบุรี, ครั้นไปถึงวัด พระ พรหมตาบตปากน้ำโพด้พ, ก็เสด็จแวะ
เรือขนหาพระพรหมศรครุหนึ่ง, แดวันมัตการตา. ก็เสด็จลงบั้ดงเรือพระที่นั่ง
รับขึ้นไปยังเมืองดพบุรี. ครั้นถึงก็ ให้ ประ ทับเรือ พระ ที่นั่งเข้าณะณณนประจำ
ท่า. ภอสมเด็จพระ บรมราชบิตาด้วรคตด้ยก่อน แดวันอย หนึ่ง. จึงหลวง
สรศักดิ์ ผู้ดำ เร็จ ราชการณะที่มหาอุปราษ. ก็ให้ ขำ หลวงไปกุมเอาพระองค์
เจ้า ฟ้า อะไยทศ, ในด้ว เร็จโทษ เสี่ย ด้วย ท่อน จันหน้ คำ บด วัด ทราก
เสร์จแล้ว.

แผ่นดิน สมเด็จพระ มหา บรม พุทธ พระเพทราชา.

ถศักราช ๑๐๔๔ ปีจอจตุศกนั้น, จึง สมเด็จ พระเพทราชาธิราชเจ้า
 ได้เสด็จ ขึ้นเสวยสวรรยาริบท ถวายราช, ดำรงค พิภพธิมาอาณาจักรสืบไป,
 จึง ทรง พระกรุณาจัดแจง ตั้ง แต่ง ข้า หลวง เดิม ทั้ง หลาย. เป็นขุนนางผู้ใหญ่
 ผู้น้อยเป็นอันมาก, โดยสมควรแก่ ความชอบ เดิมแล้ว. ก็พระราชทานเครื่อง
 ชูบโภาค ตาม สมควร แก่ ถิ่น นาคศักดิ์, แล้ว ทรง พระ กรุณา โปรด ให้ บัญชา
 ท้าวพระ ยา ข้าราชการ ตลอด ชาติ พระ บาท ทงปวง. ถิ่นนี้ พระ พิพัฒน์ สัตยานุสตัย
 ถวาย ถิ่น ตาม ไบราณราช ประ เสนอ เดิมแล้ว ก็ให้กระ ท้าวพระยาพิช
 ราชาก็ เคียงเคียง พระราชมนเทียร.

จึง พระ บาท บรม บพิตร พระพุทธ เจ้าอยู่หัว, ก็ทรง พระ กรุณาโปรดให้
 หลวง ตรี ศักดิ์, ซึ่งเป็นบรม ไชยธำรงราช, ขึ้น ประคิษฐาน-ณะ ที่ กรม-
 พระราช วัง บวร ถิ่น นาค. ขณะนั้น ท้าวพระ ยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้ง หลาย
 เฝ้าพร้อมมุดอยู่ต้น, ยังขาดอยู่แต่พระยาหุเชิงชานผู้เดียว. แต่พระยาหุเชิงชาน
 คณั้น, ขณะเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ ผู้เปนเจ้า, ทรงพระประชวรหนัก อยู่, นั้น,
 หายไม่มิกิจระออกไปอยู่บ้านบัว. ครั้นรู้ ว่าเสด็จสวรรคต แล้ว, แต่
 ราชสมบัติ ได้แก่พระเพทราชาอีกใจ. ถิ่นบรมเข้ามาณะเมืองดพบุรี, แต่เข้าไป
 เฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระเจ้าอยู่หัวมีพระราช โองการครัดถามว่า, พระยา
 หุเชิงชานไปไหนพียงมา, พระยาหุเชิงชาน กราบทูลพระกรุณาว่า, ข้าพระพุทธเจ้า
 มิกิจระออกไปอยู่บ้านบัวหายไม่. ครั้น ทราบว่า พระ เจ้า แผ่นดิน สวรรคต
 แต่พระบาทสมเด็จพระ บรม บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว, ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว,
 ข้าพระพุทธเจ้า กราบถ่มเข้ามา, เป็นข้าทูลธองรู้ดีพระบาทกระทำการราชกรณของ
 พระเดชพระคุณสืบไป. สมเด็จ พระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสได้ทรงฟังดังนั้น, ก็ทรง
 พระ กรุณาโปรด พระ ราช ทานโทษให้, ซึ่งมีได้ มาพนนน. แล้วดำรัสว่า.

ให้พระยาหุเชิงขาน ถือน้ำพระพิพัฒน์สถาตามธรรมเนียม.

จึง สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็ดำรัสให้เจ้าพนักงาน, จัดแจงการจะเชิญ
 พระบรมศพไว้ใน พระโกศเสร็จแล้ว, ก็มีพระราชาเกณฑ์แก่ทั่ว พระยาเสนา
 บัณฑิตมนตรีทั้ง หลาย, ให้ตระเตรียมการโดยตำแหน่ง พนักงานให้พร้อมไว้
 อีก ๗ วันจะเสด็จพระราชาดำเนินไปยังกรุงเทพมหานคร. แล้วทรงพระกรุณา
 ให้ พระโหราหาฤกษ์. ครั้นถึงวันอันได้ ฤกษ์-พิไชย-ฤกษ์-แล้ว. สมเด็จพระ
 พระเจ้า อยู่หัว ถือน้ำพระพรหม-โกศ-ตั้งสู่เรือ พระที่นั่งศรีสมุทรไชย,
 อันมี ไก่-ด้วยเสวตร-มยุระ-ฉัตร-บังวรุณ-วรรณ-บังแทรกได้, แห่แหนไป
 โดยกำกับ ขตุมารค-ฉัตร, - ตั้งไปยังกรุงเทพมหานคร ก่อน, แล้วดำรัสให้
 เสด็จ ครอง พยุหะ ขลุ่ยของชุดพระบาท เสด็จมณฑลพราหมณาจารย์ ทั้งหลาย,
 ตามเสด็จ ตั้งไปทั้งทางบกทางเรือ. แต่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จ ตั้งสู่เรือ
 พระที่นั่ง ไกร-ฉัตร-มยุระ-พิฆาน- อันอัญการ - ด้วยเครื่อง-ศิริ-ราชูประ
 โภค-ทั้งปวง พร้อมเสร็จ, แวดล้อมด้วย เรือ ราช-วงษา-นุวงศ์, -เสนา-
 พดุมมา-มาตย์-ราช-ครู-ปโรหิต- มณฑลคย-ชาติ. - ขลุ่ยของชุด
 พระบาท ราช เรียงเป็น ชั้น, โดยขบวน แห่แหน หลัง ค้าง คับ ท้อง แดงนที ช่าง,
 แต่ให้ ขยาย พยุหะ บาทรา คตาคัดขึ้น เดือนจากเมือง ดพบุรี. ต้อง ตั้ง มา ยัง
 กรุงเทพมหานคร ศิริ อยู่ชุธยา, ถึงประทับเรือ พระที่นั่ง ณะนนวน ประจําท่า
 พระราชวังหลวง, ก็เสด็จ ขึ้นสู่พระราชวัง, ทรงพระกรุณา ตั้งให้เชิญ พระ
 บรมโกศ, ขึ้นประดิษฐานไว้ ณ พระที่นั่งสุริยา-นรินทร์-มหา-ปราสาท-
 แล้วดำรัสให้เจ้าพนักงาน กระเกณฑ์ ทำพระ เฐรมาศ, - แต่การใน พระราช วัง
 ในพระนครทั้งปวง, แล้วก็มีพระราชโองการตรัส ตั้ง พระ มหาราชครูปโรหิตา
 จารย์, ให้จัดแจงการ พระราชพิธี ราชว กิศักดิ์, ณ กรุงเทพมหานคร
 อีกครั้งหนึ่งเล่าให้ เป็น ๒ ครั้ง.

ครั้นถึงวัน^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะแม จอจกาศก, เพลาเช้า แล้ว ๔ นาฬิกา ๔ นาที, ได้
 มหาอง คตราช—สวัสดิกิ—อุตม—ฤกษ์,—พร้อม ด้วย ท้าว —พระยา—ตามนต—
 ราช—เสนา—บดี—มนตรี—มุข—ตฤชน,—ข้าทูล ถอง ขุดิพระ บาท ผู้ ใหญ่ผู้
 น้อยทั้งหลาย, ประชุมกันณะพระที่นั่ง สรรพเพช — ปราสาท,—กระ ทำพระราชพิธี
 ราชำภิเศก, อัญเชิญสมเด็จพระบรมพิตรพระ พุทธเจ้าอยู่หัว, เสด็จขึ้นผ่าน—
 พิภพ—สุวรรณ ยาศิมคี—ภวดี—ราช— ณะ กรุง เทพพระ มหานคร ศรี อยุทธยา
 โดยโบราณราช ประเพณี, แด การ พระ ราช พิธี ราชำภิเศก ทั้ง ปวง นั้น,
 เหมือน ครัง สมเด็จ พระ เจ้าอยู่หัว ปราสาท ทอง. แด ถวาย พระ นามว่า,
 สมเด็จ พระมหาบรมวิสุทธิเศษอุตม, บรมจักรพรรดิ เจ้าพิภพกรุงเทพ พระมหา
 นคร, บวรทวารวดีศรีอยุธยามหาดิถกภาพ, นพรัตนราชธานีบุรีรมยอุตมพระ
 ราชนิเวศน์มหาสถาน. ขณะเมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ นั้น, พระ ชนม์ ได้
 ๕๖ พรรษา. จึงมีพระราชดำรัสให้ มีถาว นหรัศพัสมโภชพระนคร ๓ วัน,
 แด ทรง พระกรุณาให้ตกแต่ง สดุดมารคฉัตริ รอบ พระ นคร. บักร ราช—วัด—
 ฉัตริ—เบญจรงค์—ธงไชย—ธง ประฎาก,— ฉางเป็นระยะกันไป. แดสมเด็จพระ
 พระ เจ้า อยู่หัว, ก็ทรงเครื่องศิริ—ราช—วิภูษณา—ภรณ์—แฉวเสร์็จ. เสด็จ
 ทรง พระ ราช—ยาน—อดังการด้วย เครื่องสูงได้ฉว ไฟโรจ—ด้วย บั๊กทอง ชนะ
 แตรสังข์. ศบคัง ด้วย พดเห็นแน่นอนันต์เป็นขันธ์, โดยชบวนพยุหยาตรา
 นำ หลง พวัง พร้อมเสร์็จ. ก็เสด็จ ประ ทักษิณ—เดียน พระนคร, แฉวเสร์็จ
 เสด็จ กตบคืน ยังพระ ราชวัง.

ขณะ นั้น ส่วนพระญาติวงศ์, แดข้า ทดวง เต็ม ทั้ง หลาย, ซึ่ง อยู่ ณบ้าน
 พดุดวง แฉวง เมืองสุพรรณบุรี แจ้งว่า, สมเด็จ พระ เจ้าแผ่นดินผ่านพิภพแล้ว
 ต่างคน ต่าง กั้นขมยินดียิ่งนัก. จึงชวนกัน ห้ามจณมังษา, แด ผดคาตแก่อ่อน
 ลีงของต่าง ๆ ตามมีประสาชนบทประเทศบ้านนอก นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย.

จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เสด็จพระญาติวงศ์มาช่วย, แลข้าหลวงเดิม
 ทั้งหลายเข้ามาในพระราชวัง, โดยทางประตูมหาโกศราชข้างท้ายสระ, แล
 ให้ยั้งอยู่ในพระราชวังใกล้พระราช—นิเวศน์—มหา—สถาน,— แลทรงพระ
 กรุณาโปรดให้เข้ามาเผื่อถวายสิ่งของทั้งปวง, แลพระญาติ—วงศ์มาช่วย,—
 แลข้าหลวง ทั้งหลายเป็นชาวชนบท—ประเทศ— มิได้รู้จักพิศทุกตามฉน
 ธรรมเนียมประการใด, เคยพูดจาแต่ก่อนอย่างไร, ก็พูดจาพิศทุกอย่างนั้น,
 แลว่าข้าทูลทูลว่า, นายท่านได้เป็นเจ้า, ก็ขึ้นตากยหนัก, ชวนกัน
 เข้ามาเพื่อจะสมทบนายท่าน, แลซึ่งค้ายาผู้เข้ามาแก่คนทั้งนั้น ๆ พ่อแม่
 อื่นๆนั้น, บัวยเงินอยู่เข้ามาไม่ได้ ๆ, ผูกแต่สิ่งของอันนั้นเข้ามาให้
 กำเนิดนายท่านด้วย, ส่วนชาติของชาติพระบาท ทั้งหลายได้ฟังดังนั้นจึงห้าม
 ว่า, ท่านทั้งหลายอย่าเรียก ว่า นาย, พระองค์ได้เสวยราชสมบัติเป็น
 พระมหากษัตริย์เจ้าแผ่นดินแล้ว, แลท่านทั้งหลายอย่าพูดจาพิศทุกดังนี้
 มิสมควรยิ่งนัก, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้นได้ทรงฟังดังนั้น, ก็ทรงพระสรวย
 คำว่า, คนเหล่านี้มันเป็นชาวบ้านนอก, เคยเข้ามาพูดจา มาแต่ก่อน
 อย่างนั้น, เรามีได้ถืออย่างห้ามมันเลย, แลทรงพระกรุณาให้วิเศษตกแต่ง
 โภชนาหารมาเลี้ยงดูให้ อิ่มหนำ, แลพวกพระญาติวงศ์, แลข้าหลวงเดิม
 ทั้งหลาย, ได้รับพระราชทานโภชนาหาร มีรสอันอร่อยต่าง ๆ, บางคนเป็น
 นักเลงสุรา, ก็กราบทูลว่า, นายท่านข้าอยากกินสุรา, ก็ทรงพระกรุณา
 ให้เอาสุรา มาพระราชทานให้บริโภคน, ครั้นได้รับพระราชทาน แลก็เมาสุรา
 บ้างก็ร้องเพลงเก็บดอกไม้ร้อย, แลเพลงไก่อ่าต่าง ๆ, สมเด็จพระเจ้า
 แผ่นดินครั้นทรงฟังดังนั้น, ก็ทรงพระสรวย, แลมีพระราชดำรัสให้เจ้าจอม
 เจ้าหน้าอาพระญาติวงศ์, แลข้าหลวงเดิมทั้งหลาย, เข้าไปเที่ยวชมในพระราช
 วังข้างใน, แลบนพระราช—มณเฑียร— แลพระญาติวงศ์ข้าหลวงเดิมทั้งหลาย,

ได้เห็นเครื่องศิริ ราชสภาราอันงามวิเศษต่าง ๆ. แตนางพระสนมทั้งหลายอัน มี
ศิริรูปอันงามประกอบด้วย. เครื่องอสังการนุ่งห่มงามต่าง ๆ ต่างคนต่างสรรเสริญ
เป็นอันมาก, แดชมพระราช กฤษฎาธิการว่า, นายเรามีบุญยิ่งนัก, แดเทียบ
ชมบน พระราชมณเฑียร, แดจังหวัก พระราชวังทั้งปวงทั่ว, แด้ว ถัดบ มาเฝ้า
ถวายบังคมทูล สรรเสริญ โดยได้ เห็นทั้งปวง นั้น, แด้วทูล ตาม ว่า, คำ ว่านี้
นายท่าน จะให้ดูข้า ทั้งหลาย นอนที่ไหน. จึง พระราชดำรัสว่า, เองทั้งหลาย
จงนอนอยู่บนพระราชมณเฑียรเถิด. แด้วทรงพระกรุณา ให้เฝ้าพระญาติวงศ์,
แด ข้าหลวงเดิมทั้งหลาย นอนอยู่บน พระราช มณเฑียรถัดกัน.

ครั้น รุ่งเช้า ทรง พระ กรุณา ให้จัด แสง เตียงดู ให้ อิมหน้าสำราญ แด้ว, ก็
ทรงพระราชทาน เงินทองพรรณม้านุ่งห่ม, สิ่งของเครื่องศิริต่าง ๆ เป็น
อันมาก โดยดำดัดบิ ถา หา-หุรบ- ถ้วนทุกคนแด้ว, ให้พระราชทาน เงินทอง
สิ่ง ของ ทั้งปวง, ฝาก ไป ให้ แก่ผู้ ซึ่งมี ได้ มา นั้น, แด้ว เสด็จพระญาติวงศ์ แด้ว
หลวง เดิมทั้ง หลาย, ได้รับพระราชทาน สรรพ-วัตถุ-ทั้งหลาย, แด้วถวาย
พระพรต่าง ๆ แด้ว ถวายบังคมลา. ทรง พระ กรุณา ไปรด ให้ ถัดบ คั้น ออกไป
อยู่ตามภูมิตำเนา แห่งคนตจก่อน.

จึง พระบาท บรม บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว, ก็ พระ ราชดำรัส เห็นอ เกด้า
ไปรด ให้ พระอัคร-มเหสี-เดิมนั้น, เป็น พระ อัครมเหสี ถัดมา, แด้ว คังเจ้าฟ้า
ศิริ-สุวรรณ- ซึ่งเรียก ว่าพระ ราชกัลยาณี, ซึ่งเป็นกรมหลวงโยธาเทพ, เป็น
พระบรม-ราช-ภักคินี- ของสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้านั้น, เป็นพระอัครมเหสี
ฝ่ายขวา. คังเจ้า ฟ้า กรมหลวงโยธาเทพ, ซึ่งเป็นพระราชธิดาแห่งสมเด็จพระ
นารายณ์ เป็นเจ้านั้น, เป็นพระอัครมเหสีฝ่ายซ้าย. คังพระราชบุตรของพระองค์,
ทรง พระ นาม ดิมเป็น ดูก สนมนั้น, เป็นพระแม่ อยู่หัว นางพระยา. คังสมเด็จพระ
พระเจ้า หลานเธอ พระองค์แก้ว, ซึ่งเป็นบุตรท้าว ศิริ สุตาตักษณ, อัน เป็น

พระ ราช-ชนิษฐา-ของ พระ องค์ นั้น, เป็น เจ้า พ้า กรมขุน เสด็จมาวี รัชย์.
ตั้ง นายจบกษประสิทธิ์ ทรงบาศ ขวา, ในกรมข้าง, ซึ่งได้เป็น คู่คิด เหากราช
สมบัติ ด้วย นั้น, เป็น กรม พระราชวังษบวรสถาน ภิมุข ฝ่ายหลัง, กับ พระ
ราชบัญชา. ตั้ง นายกรินทร์ คชประสิทธิ์ ทรงบาศซ้าย ซึ่ง เป็น พระ ราช-หน้า-
เป็นเจ้าราชนิภูต, ชื่อ เจ้า พระพิไชยสุรินทร. ตั้ง ขุน ทิพพอดภักดิ์ ชื่อพระวงษ์
เป็น เจ้า ราชนิภูต ชื่อ เจ้าพระอินทรอโถย. แด ทรง พระกรุณา พระ ราชทาน,
เครื่อง ยศ พร้อม ตามตำแหน่ง ตำนานศักดิ์ ทุก ๆ พระองค์. แด ซึ่งเจ้า พระยา
สุรสัง กราม นั้น, ก็พระ ราชทานเครื่องยศศักดิ์ ให้ เสมอกรมพระราชวังหลัง,
แแต่ ทรง พระ กรุณาตั้ง นายบุญมาก ข้าหลวง เดิมคน หนึ่งใน, เป็น พระ ยาวิชัย
ภูบาล, พระ ราชทาน เจียด ทอง เต้านาททอง กับบั้งทอง, เครื่องยศ พร้อมแแต่.
ทรง พระกรุณาโปรดให้ สมเด็จพระ เจ้า ดุจเรศ, กรม พระ ราชวังษบวร สถาน
มงคล, เสด็จไปอยู่ ณระวังจันทน์ เดิมขึ้นเป็นพระ ราชวังษบวร, แแต่พระ ราชบัญชานั้น.
ก็ทรง พระกรุณาโปรดให้ ไปอยู่ ณระวัง หลัง. แแต่ เจ้า พระ ยาสุรสัง กราม นั้น,
ทรง พระกรุณาโปรดให้ อยู่ ณระคัก สี่เหลี่ยม บ้านเดิม, แแต่ พระ ราชทาน เครื่อง
สูง ๓ ชั้น, ให้ แแต่เข้ามา เผ้าทอดของชุดี พระบาท เหมือนกัน ทั้งสามแห่ง.

อยู่มา วันหนึ่ง สมเด็จพระ พุทธ เจ้าอยู่หัว, เสด็จ พระ ราชดำเนิน จะไป
เข้า ที่ พระ บรรทม. ณระพระตำหนักตั้ง กรม หลวงโยชาทิพ, ซึ่ง ตั้งไว้ เป็น
พระ อัครมเหสี ฝ่ายขวา. กรม หลวงโยชา ทิพให้ หลวงพระ อากาว่า, ประชวรอยู่,
จึง เสด็จ พระราช ดำเนิน ไปตำ หนัก ตั้งกรม หลวงโยชา เทพ, ซึ่ง ตั้งไว้ เป็น
อัครมเหสี ฝ่ายซ้าย. กรมหลวงโยชาเทพไม่ยอม, ครัสคักพ้อต่าง ๆ, แแต่
ทรง พระแสงภาพพาทพระเพटा อยู่. สมเด็จพระ เจ้า อยู่หัว, ก็เสด็จกลับมาถึง
พระ ราช มณเฑียร, ทรง พระกรุณาให้ หาหมอ ทำ เสน่ห์. ครั้นได้ หมอมาแแต่,
ก็ให้ กระจ ทำตาม วิ ชี-เสน่ห์. — แแต่กรม หลวงโยชาเทพก็ให้ คดงไคดี โหดหง,

ทรง พระ กรมแสง ถึงพระ เจ้าอยู่หัว เป็น ถ้ำตั้ง. ครั้น เสด็จ พระราชดำเนินไป
ครั้ง หลัง จึงยอม แลเสด็จไป เข้าที่ พระ บรรณ ณะพระ คำหนักคัก กรมหลวง
โยธา ทิป ด้วย.

จึง พระ บาท บรรณ พิศร พระ พุทธ เจ้า อยู่หัว, มี พระ ราช ดำรัส ให้เจ้า
พนักงาน เร่ง ทำการ พระ เมรุมาศ, ซึ่ง จะถวาย พระ เพลิง พระบรม ศพสมเด็จพระ
พระ นารายณ์ เป็นเจ้าโดยขนาดใหญ่, ชื่อ ๗ วา ๒ ศอก, โดยสูง ๒ เส้น
๑๑ วา ๑ ศอกครึ่ง, มี ยอด ๕ ยอด, ภายใน พระ เมรุ ที่ของนั้น, ก็ ประ กอบ
ไปด้วย เครื่อง สรรพ-ได้ถน-พิศิตร-ต่าง ๆ สรรพ ด้วย พระ เมรุ ทศ, พระ
เมรุ แชรก, แลตามข้างเด็จ, แลการพระเมรุมาศนั้น, ประมาณ ๘ เดือน
จึง ดำ เ็จ,

ครั้นถึงจะเพ็ญเดือน ๖ ปี กุนเบญจศก, ได้ มหา-ศุภ-นักษัตร-ฤกษ์-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ก็ให้ อัญเชิญ พระ บรมโกษลง จาก พระ มหา ปราสาท
ที่ หน้าสุริยามรินทร์, ประ คิษฐาน เห็น บุษบก-พระ มหา-พิไชย-ราช-รถ-
อัน อลัง การ ด้วย สวรรณ รัตน วิจิตร ต่าง ๆ. สรรพ ด้วย เสด็จบรรณบัตร,
อันมี พระ อภิรมชุมด้วยพราชมรรณ, บัง พระ สूरย์น, บังแทรกสดอน พดแต่
งอน แคร ฝรั่ง อ โฆษสังข์ มีสีพื้น บันฑาอัน, ด้วยศรัพทสา เนียง เดียง ดุริยางค
ดนตรี บัณฑองชนะ, ประ โคม ครั้นครั้น ถักถ้อง กานหู่-นิฤนาทแตรถสมเด็จพระ
พระ สู่สมราช- ตำ แดงพระ-อภิธรรม-ภดา, แลรถไปรษ ข้ำคอกคอก
ไม้ รถโยง, รถก่อนจันทน์, แลรูปนาหา- สักวจัศมาท-ทวิบาท- ทั้งหลาย,
หลัง มี สิงเค็ด ได้ ไตร-จักร-เบญค์ ๆ, แห่งคุม โห-ฟ้ารา ติเรก-พันฎก-
อิธิก-ด้วยพดแห่หนแน่นนั้นเป็นชนิด, โดยขบวรซ้ายขวานำหลัง, พรั่งพร้อม
ด้วย ท้าวพระยา เล่นาบตี มนตรี มุขฤกษณ. ข้ำคุดตอง ชุด พระ บาททั้งหลาย,
ล้วน แต่ง ภายหน้า ของ ชาวตรวย เเชิง, ได้ตำ พอก เลือ กรูย, แลต่อน พระ

พิไชยราชรถ, แต่ตามไปเบื้องหลัง เป็นอันมาก, ตามอย่างพระราชประเพณี
 มาแต่ก่อน. จึง ขยาย พุทธมาตราไปโดยรัถยา-ราช-วัด,— อีราช รัน
 ทราบ สอาดตา. ครั้น พระ บรม-ศัพ-ถึง นำ พระที่นั่ง จักรวัด, จึงทรงพระ
 กรุณา โปรด ให้ คี ช้อง ลัญญา, ให้หยุด ขบวน แห่ง บ่วง นำ หลัง แล้ว,
 ส้มเตี๊ยะ พระเจ้า ญี่ หัว, ก็ทรงพระที่นั่ง สัก มขาม, โบก สำนท ให้ ทง ทาน.
 ข้า ทลตอง รดี พระบาท ผู้ ประจักษ์ กัดป พฤษ, ถวาย บังคม สำนดา แล้ว
 ก็ ทง ทาน ครั้น ทงทานแล้ว ก็ ให้ คี ช้อง ลัญญา, ให้ ยাত্র ขบวน แห่ง บ่วง
 ไป ถึง พระเมรุมาศ. จึงเชิญ พระ บรมโกษ เข้า ประดิษฐาน ใน พระเมรุทอง,
 ทรง พระ กรุณา ให้ มี การ มหสดพ-ส้มโกษ— แต่ ดอกไม้เพลิง ต่าง ๆ แต่
 ทรง สักปกรณ พระสงฆ์ ๑๐๐๐ คำรบ ๗ วัน, แล้ว ถวายพระเพลิง ครั้น
 คับ พระเพลิง แล้ว, แสง พระรูป, สักปกรณ,— พระสงฆ์ อีก ๕๐๐ รูป,
 แล้ว ก็ เก็บ พระ อัฐิ ได้ พระโกษ น้อย อัญเชิญ ขึ้น พระ ยาน-มาศ,— แห่ง
 ขบวน เข้า มา ยัง พระ ราชวัง, จึง อัญเชิญ พระโกษ พระอัฐิ เข้า บรรจุไว้ ณ ทัช
 จรนา—พระ มหา-นิหาร,—วัด พระ ศรี สวรรพช ตา-ราม.—

ขณะ นั้น ส้มเตี๊ยะ พระเจ้า ดุกเชอ, กรม พระ ราชวงศ์ บวร สถาน มงคล,
 ทรงพระราช ดำริห์ แดงกรมพระราชวงศ์หลัง, แต่ เจ้า พระยา สรสังคราม ด้วย
 มี อิศริยศ-บริวาร—ยศ—มาก, เกว่ง จะ เป็น สัตว์-ราช ส้มบัก—จึงเหาคดี
 ยัน เป็น คุยรหัด นั้น, มา กราบ บังคม ทูลแต่ ส้มเตี๊ยะ พระพุทธเจ้า หลวง, แต่
 ขุนบย ให้เอา ถาดทอง ในพระ ราชวงศ์ดังไป ชุ่มช่อน ไว้ ณ วังหลัง. แล้วให้ดู
 ขุน พิจารณา—ว่า, ถาดทอง ใน พระ ราชวงศ์ มีผู้ร้าย ลักเอาไป, ครั้น สืบสาวได้
 ถาด ทอง ณ วัง หลัง. จึง ให้ ข้าหลวง ไป กุมเอา กรม พระราชวงศ์ หลัง. แล้ว
 ให้ ท้าว พระยา เด่นาบดี มนตรี มุข ลุกขุน ทงหลาย, ประชุม พร้อม กัน—พิพาก
 ษา—ว่า, กรม พระราชวงศ์ หลัง เป็น ขบถ ให้ สำเร็จ โทษ เสีย. ท้าว พระยา

ทั้งหลาย ลงเป็นคำเดียวกัน, ครั้นพระเจ้าพรหม—อัครยา ไศรย—แต่เจ้าพระยาสุร
สงครามผู้เดียว มีดง ด้วย ท้าวพระยา ทั้ง บ่วง, แล้วว่ามีเห็นสมควร, ขอ พระ
ราชทาน ให้งัดไว้ก่อน. สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทั้ง ๒ พระองค์, ครั้น
ทราบดังนั้น ก็ทรงพระพิโรธ คำว่า. เจ้าพระยาสุรสงคราม เป็นสมัค —
พัก พวกเข้ ด้วย คน ผิดคติมิชอบ, ให้จำเจ้าพระยาสุรสงครามเข้า ๕ ประการ
แล้ว ให้เอา กรมพระราชวัง หอตั้งไป ตำรวจ โทษเสีย ความคำพิพากษา.

แล้ว คำว่า ให้ปลดปล่อย, ด้วย ท้าวพระยา เสนาบดี มนตรี มุข ทั้งหลาย ว่า
ธรรมเนียมที่มีศรัทธา สร้างพระเจดีย์ถาวรไว้. ใน พระพุทธเจ้าปางนั้น, ต้อง
มีวาง ร้าง ก่อน จึง จะก่อสร้าง ได้. ครั้น เสร็จ การ แล้ว ควร จะเอาวาง ร้าง ไว้
ๆ ๆ จะหรือ ร้าง ร้าง เสีย ประการ ใด. แต่ ท้าวพระยามุขมนตรี ทั้งหลายกราบ
ทูล พระกรุณา ว่า, ควร จะหรือ ร้าง ร้าง เสีย. แต่ จะเอา ไว้ นี้ หาต้องการ
ไม่, จึง พระราชดำรัส สั่งให้ ท้าวพระยา ผู้ใหญ่ ไปบอก แก่เจ้าพระยาสุร สง
คราม ว่า ซึ่ง จะอยู่นั้น ก็ควรวางหาเป็นประโยชน์ สิ่งหนึ่ง สิ่งใด ไม่. อย่าอยู่
เฉยๆ กัน หน้า ไปหา ความชอบ ใน ปุโร โลภย์—เกิด บุตร—ภรรยา—นั้น
ทรง พระกรุณา จะชุบเลี้ยง อย่างวิคกเฉย, แต่ ให้เอาเจ้าพระยาสุร สงคราม
ไปประหาร—ชีวิต—เสีย. ใน เดือนสิบ เดือน ปีกุน เบญจศก นั้น, แล้ว ทรง
พระกรุณา ให้เอา บุตร ชาย อายุ สิบเดือน เข้ามาเลี้ยงไว้ในพระราชวัง, พระ
ราชทาน พิเศษ นางนม ให้ อภิบาล—รักษา. แล้ว ทรง พระกรุณา ตั้ง ขุนองค์
มีความชอบ, ให้เป็นพระยาสุร สงครามแทนที่, พระราชทานเครื่องยศ
ให้ตาม ตำแหน่ง ถาพนา นุคักดิ์.

ศักราช ๑๐๔๖ ปีชวดนศก, ขณะนั้น เกิด ขมถ อ้าย ชรรณเถียร ข้า
หลวงเดิมเจ้าฟ้า อโยทศ, เป็นจตุสด—ในจังหวัดแขวง หัวเมือง นคร
นายก. แต่ อ้าย ชรรณเถียร กระทำการ โทษ, คิดใส่ตีหน้า ให้เหมือนเจ้า

ฟ้า อโภยทิศ ดำแดง แก่ ชาว ชนบท—ประเทศ—ทั้ง บ่วง ว่า, ตัว เปน เจ้า ฟ้า
 อโภยทิศ, ซึ่งเอา ไป ตำรวจ โทษ เสีย ณ วัด ทราว, แขวง เมืองดพบุรี นั้นหา
 ตาย ไม่. แต่ ชาว ชนบท ประเทศ ทั้งหลาย ที่ ไม่รู้ จัก นั้น สำคัญ ว่า จริง, ก็
 เชื่อ ถือ เจ้า เปน ส้มเค็ญ พัก พวก ชนบท ชนมเถียร เปน อันมาก. แต่ ชนบท ชนม
 เถียร ซึ่ง ช้าง พลาย ทาง ตัว หมิง, ซึ่ง หัก สวท มีเค็ช กับ อ้ายคุตา ผู้ ทาย ผู้
 หมิง เปน ความ ภา ส้มเค็ญ พัก พวก, ยก เข้ามา ชอง ส้มคนถึง แขวง เมืองสระบุรี,
 เมืองดพบุรี แต่ แขวง ชนมคร, ได้ ส้มเค็ญ พัก พวก เปน อันมาก. ครั้น ถึง เดือน ส้ม
 ก็ ยก มา ยัง อยู่ ณ พระ ตำหนักพระ นครหลวงประมาณ ๓ วัน, แล้ว ให้ คน ส้ม
 ตอบตง ไป นิมนต์ พระ พรหม ณ วัด ปากคลองช้าง ว่า เจ้า ฟ้า อโภยทิศ, เสด็จ
 มา อยู่ ณ พระ ตำหนัก พระ นคร หลวง ได้ ๓ วันแล้ว, บัด นี้ มีรับ สั่ง ให้ มา
 นิมนต์ พระ ผู้ เปน เจ้า ชน ไป. ครั้น พระ พรหม ได้ แจ้ง ดัง นั้น จึง ว่า, แก่ ผู้ ซึ่ง
 มานิมนต์ ว่า ถ้า แต่ ตก คุ ยัง อยู่ จริง, โหน เถียร จะ อยู่ แต่ ที่ พระนครหลวง เจ้า,
 ก็ จะตง มา ถึง คุ, การ ทั้ง นี้ หาก โทษ หา จริง ไม่, เจ้า อย่า เชื่อ ถือ,
 ถ้า แต่ ผู้ ไต เชื่อ มัน ถือ มัน นั้น จะ พลาย ตาย เสีย เปลา, ผู้ ซึ่ง มานิมนต์ ได้
 ยิน ดัง นั้น, ก็ ถมไป บอก กัน ต่าง คน ต่าง แยก หนี ออก เสีย เปน อัน มาก,
 ที่ เชื่อ ถือ ยัง อยู่ นั้น ก็ มาก. ครั้น รุ่ง เข้า ชนบท ชนมเถียร ก็ ชน ช้าง แวดล้อม
 ไป ด้วย พอล พด ทั้ง หลาย, ยก จาก พระ นคร หลวง จะตง มา คือ —กรุง—เทพ
 —มหา—นคร—แต่ ประ กาศ—แก่ คน ทั้งหลาย ว่า, ตัว ฟ้า คือ เจ้า ฟ้า อโภยทิศ
 จะ ยก ตง ไป ตี เขา ราชสมบัติ คืน ให้ จึง ได้, แต่ ชาว คามนิคม— ทั้งหลาย ได้
 ยิน ดัง นั้น, ก็ เชื่อ พัง ถือ แท้ ว่า เจ้า ฟ้า อโภย ทิศ ต่าง คน ต่าง ก็ ถือ เครื่อง
 ตำตรา ขต่าง ๆ ตามมี, ที่ ไม่มี อาวุธ สิ่ง ไต ก็ ถือ พร้า บ้าง ๆ ก็ ได้ กระตัก
 แต่ เคียว, แห่ ห้อม ถม ช้าง ชนบท ชนมเถียร มา เปน อัน มาก, แต่ ให้ ร้อง
 ยก มา ทาง คลอง บ่อ โพง, จะ เข้า มา ยัง พเนียด.

ขณะ นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวร บรมเสวย นมสด,
 เสด็จ ทรงช้าง พระที่นั่ง อยู่ ณ เพลี้ยด, ทอดพระเนตร ให้จับช้าง อยู่ ถวาย
 แปร มีผู้ มีชื่อ มากมาย ทูลว่า, พวกอ้าย คิด มีชอบ คิดอ่านกันเป็นอันมาก.
 มีตัญญู เข้า มาจะตีกรุง. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, กรมพระราชวังบวร,
 ครัด ได้ทรง พังตั้ง นัน ถัด พระโขนง, มีพระบัญชา ครัด ใช้ตำรวจ ให้เอา
 น้ำเวรรับ ออก ไปจับอ้าย เหล่าร้าย ยกมาถึง โขนง, แต่ตำรวจรับสั่ง
 แล้ว ก็ ชน น้ำเวรควมจับรับไป. เห็นพวกอ้าย ขมด มาถึง ตำบล บ่อ โพง,
 จะข้าม คลองข้างแล้ว, เห็นพัน ไชย-ชู-อ้ายรวมถียง ตั้ง ไว้ ให้ถือธง
 ชี้กระเบื้องนำหน้าพดยกมาก่อน. ตำรวจจับเอาตัวได้ พา มา ถวาย กรม พระราช
 วัง. มีพระบัญชา ครัด ตามว่า ใครยกมา, พัน ไชย ชู กราบ ทูลว่า, เจ้า
 พ้า อโยทศ. ยกมา จึง ครัดว่า ยกมาก็ สู้กันเราจะ ถัดอะไร, จึงสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว, ก็ทอดพระเนตร ไปแต่เพี้ยด, เห็นอ้าย ขมด ชี้ช้าง ยก
 พด เข้า มาตาม ท้อง กุ้ง. จึง มีพระบัญชา ครัด ไซ. ขุนอินทสมบัติ, ให้
 เข้า ไป กราบ ทูล พระ กรุณา ให้ทราบ, จึง พระบาทสมเด็จพระ บรม พิตร พระ
 พุทธเจ้า ทรง, ครัด ได้ ทราบ เหตุตั้ง นันแล้ว ก็ทรง พระโขนง, ครัด ให้ผูก
 ช้าง คัน พลาย นมสด-จักร-พาว-มา ประเคี้ยวเกย. แล้ว เสด็จ ทรง พระ
 กษารวร แวด ถอน ด้วย ช้าง ทูลดของ รุดี พระบาททั้งหลาย, รับเสด็จ ขึ้น ไป
 ฉางนำ, แล้ว ครัด ใช้มหาดเล็ก มีชื่อ ให้ ไป เชิญ พระแสงขอ พดพ่าย อัน เปน
 ของ พระ นเรศวร, ทรง ชนช้าง กับ มหา อุปราชา อัน เก็บ ไว้ นัน. มาว่าจะ
 ทรง. มหาดเล็ก รับ พระราชโองการ แล้ว ก็ จึงมา โรง แสง ณ พระ คตัง แสง
 ถรรพยุทธ์. พระเจ้าแผ่นดิน ก็ รับเสด็จ ไป.

ฝ่าย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวร, ครัดสั่ง ให้เตรียม
 กัน จะรบ ที่ เพี้ยด. ขณะ นั้น เจ้า พระยา จรรมา อยู่ ณ คเวย, จึง กราบ ทูล

ว่าซึ่งจะตั้งรับที่เพี้ยตเห็นไม่ชอบกต. ขอเชิญเสด็จพระราชดำเนิน เขาไปรับในกรุงเห็นจะดีกว่า. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเห็นชอบด้วย, จึงเสด็จเข้ามาในกรุงมีได้เสด็จไปพระราชวัง, เสด็จตรงขึ้นไปบนบัลลังก์มหาไชยดำรัสให้ตรวจจัดทัพตขึ้นไปประจำรักษา นานี่จึงเทินตรงพระราชวังบรรลณ มงคล. ฝ่ายชบถธรรมเถียรซึ่งข้างยกทัพตมาถึงเพี้ยตมีได้เห็นผู้ใดตั้งรับ, แต่ยกเข้ามาซึ่งอยู่ปากวัดมณฑปตรงหอทำนบหน้าพระราชวังบวร.

จึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาธิราช, ก็มีพระบัญชาดำรัสให้เจ้าพนักงานขึ้นใหญ่ณะบัลลังก์มหาไชย, จะยังเอาตัวชบถ, ครั้นนั้นจตุตถ, ก็ทรงตั้งสัตยาธิฐานว่า. ข้าแต่เทพยดาสุรารักษ์อันถึงสุรารักษ์ขึ้นใหญ่. ถ้าแต่ข้าพเจ้าบุญน้อยมีอาจสามารถจะดำรงสมบัติไว้ได้, แต่จะถึงปราไชย-แก่ประจามิตร แต่จะจุบเป็นบดิน, ขอให้เป็นจงแตกออกต้องข้าพเจ้าให้ถึงแก่ชีวิตอันตรายเกิด. ถ้าแต่ข้าพเจ้ามีบุญญาภิสังขาร-บวรมีมาก, อาจดำรงราชสมบัติ-ในเสวตร-ฉัตร, -เฉลิมแผ่นดินสยาม-ประเทศได้ไซ้, ขอให้กระสุนปืนใหญ่ไปต้องศัตรู-ให้พินาศ-ฉิบหายเกิด.

ครั้นทรงอธิฐานแล้ว, ก็เสด็จทรงรับชุดจุดชนวนปืนใหญ่, แต่เพลิงชนวนนั้นมีเกศดินดำ, ก็ทรงพระปริวิตก-สงสัยนัก, จึงให้ไซกระสุนดินดำ, ซึ่งประจุไว้หนออกมากจึงรู้ว่าประจุผิด, เอากระสุนประจุเข้าก่อนเอาดินดำประจุที่หลัง ก็ทรงพระพิโรธยิ่งนัก จึงดำรัสให้ว่ามันเปนพวกอ้ายชบถ, จึงให้ประหารชีวิตผู้บั่นผู้บั้นเสียแล้ว. ให้บั่นผู้ใหม่, ทรงรับชุดจุดชนวนอีกครั้งหนึ่ง, กระสุนใหญ่นั้น, ก็ออกไปต้องข้างซึ่งชบถธรรมเถียรซึ่งมานั้นล้มลงตายในที่นั้น และชบถธรรม

เถียร กับ อ้าย คุณา ทาษนั้น ก็ ตก ลง จาก ช้าง เจ็บ บ่วย เป็น ลำหัด, ก็ หนี ไป
 เวน อยู่ ณ ะวัด ทนายน บ้า เข้า ล่า, แด ล้มค้ พัก พวก อ้าย ขบถ ทั้ง หาย นั้น แดก
 ฉาน หนี ไป ทุก ลำบด. จึง มี พระ บัณฑูร สั่ง ให้ ข้า หลวง ออก ไป คิด ตาม
 เอา ตัว อ้าย ขบถ, แด พวก ข้า หลวง ได้ ตัว อ้าย ขบถ ธรรมเถียร. แด อ้าย
 คุณา ทาษ ณ ะวัด นั้น มา ถวาย. จึง มี พระ บัณฑูร ครัด ใช้ ขุน พรหม ธิบาล,
 ให้ เข้า ไป กราบ ทูล พระ กรุณา ต้ม เต็ม พระราช บิดา ให้ ทราบ, โดย เหตุ อ้าย
 ขบถ พ่าย แพ ทุก ประการ.

ส่วน พระบาท บรม บพิตร พระพุทธ เจ้า หลวง เด็ด เจ็ ยาศรา พระ กษา ชาว
 มา ถึง ต้น ตะพาน ช้าง. พอ มหาด เล็ก ซึ่ง ไป เชิญ พระแสง ขอนั้น มา ทน เข้า
 ก็ ตก เถล่าว ถวาย. ทรง รับ พระแสง ขอ พาด กระพอง พระยา ล่าม ลง. พอ
 ขุน พรหม ธิบาล มา ถึง, ถวาย บังคม ทูล ประ พุติ - เหตุ - ทั้ง ปวง, พร้อม
 กัน เข้า ทน กัด พระไทย. จึง มี พระราช โองการ ครัด สั่ง ให้ กระเกณฑ์ กัน
 ไป ตาม จับ ล้มค้ พัก พวก อ้าย ขบถ ให้ ได้ จน สิ้น เริง, แด เด็ด เจ็ กตัม ยัง
 พระ ราชวง.

ฝ่าย ต้ม เต็ม พระเจ้า อยู่ หัว กรม พระ ราชวง ขวร, ก็ ครัด ให้ กระเกณฑ์
 ข้า หลวง ไป คิด ตาม จับ กุม พัก พวก อ้าย เหล่า ร้าย, แด เด็ด เจ็ มา ยัง พระ
 ราชวง หลวง. จน เฒ่า ต้ม เต็ม พระราช บิดา ถวาย บังคม ทูล แดง การ ทั้ง ปวง
 ให้ ทราบ สิ้น ทุก ประการ. ครั้น ได้ พัก พวก อ้าย คิด มี ขอบ สิ้น เริง แด, ก็
 ให้ ประหาร ชีวิต อ้าย ขบถ ธรรมเถียร แด พัก พวก ต้น เหตุ ทั้ง ปวง นั้น เสีย
 เป็น อัน มาก. ก็ เป็น แด ปลาย เหตุ นั้น, ให้ จำ ได้ เรือง คร แด ส่ง ไป เป็น
 ตพูน หมาย ช้าง นั้น ก็ มาก, ก็ แดก หนี เข้า บาด ไป นั้น ก็ มาก, จน บ้าน แขวง
 เมือง สระบุรี เมือง ฉพบุรี, แด แขวง ขุน นคร ร้าง เสีย หาย ลำบด.

ใน ขณะ เมื่อ ตุลาคม ๑๐๘๕ บัญญ เบญจ ศก ถ่วง ไป แดวัน นั้น. ต้ม เต็ม

พระเจ้าอยู่หัว, แรกเสด็จขึ้นราชาภิเษกเสวยราชสมบัติ. แต่มีพระราชโยงการ, ให้หาบรรดาท้าวพระยาพระหัวเมืองข้างบักซ์ไต่ฝ่ายเหนือทั้งหลาย, เข้ามาถวายบังคม ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาทุกหัวเมือง. แต่พระยาขมราชตั้ง, ซึ่งไปครองเมืองนครราชสีมา. แต่พระยารามเดโช, ซึ่งไปครองเมืองนครศรีธรรมราช.

ครั้งสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้านั้น. แจ้งว่าพระเจ้าอยู่หัวได้ราชสมบัติแล้ว. แต่พระยาทั้ง ๒ ก็บังเกิดทิฐิมานะ,— กระจ่างกระจ่างชัดรบตั้งแขวงเมืองอยู่มิได้เข้ามาบังคม. ครั้นเมื่อเสด็จการฆ่าพวกฮ่ายสมทบกรมเถียรแล้ว. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ก็มิพระราชดำรัสปลุกเสกด้วยพระบรมโอรสาธิราช—กรมพระราชวังบวรว่า, ซึ่งหัวเมืองทั้ง ๒ เป็นสมทบแขวงเมืองอยู่ ณ นั้นจะไว้ข้ามมิได้. จำจะเกณฑ์กองทัพยกไปตีเสียจึงจะชอบ, แต่ทว่าเมืองนครราชสีมาอยู่ใกล้ควรจะให้ไปตีเสียก่อน, ครั้นได้แล้วจึงให้ไปตีเอาเมืองนครศรีธรรมราชต่อภายหลัง. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช, ก็เห็นชอบด้วยโดยพระราชบรรหารทุกประการ. จึงมีพระราชดำรัสสั่งสมุหนายก, ให้เตรียมเรือรบเครื่องสรรพาวุธไว้ให้สรรพ.

ขณะนั้นพระยาสุพรรณเดโช, ครั้งสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตเสียแล้วแต่ทรงพระกรุณาตั้งข้าหลวงเดิมคนหนึ่ง, เป็นพระยาสุพรรณเดโชแทนที่. แล้วดำรัสให้แม่ทัพไปตีเมืองนครราชสีมา. แล้วตั้งข้าหลวงเดิมคนหนึ่ง, เป็นพระยานครราชสีมาให้เป็นกองนำถำตีได้เมืองนครราชสีมาแล้วให้อยู่รั้งเมือง. แล้วดำรัสให้ท้าวพระยาฮาษา ๒ เหล่าทั้งหลาย. เช่นขุนกระบี่เกียกกายกองหลัง, แดพดณกรรค์ท่าเรือ ๑๐๐๐๐ ช้างเครื่อง ๒๐๐, ม้า ๓๐๐, แดเครื่องล่าตราวุธปืนใหญ่ปืนน้อย, กระสุนดินประสิว แดเสบียงอาหารสำหรับทัพพร้อมเสร็จ, ครั้นถึงวันนั้นได้มหา

พิไชย ฤกษ์ ใน เดือน ๔ ปีชวด ฤกษ์ ค่ำ. จึง พระยาดีหราธ เดโช แด ท้าว พระ
ยา นายทัพ นายกอง ทั้ง หาดาย, ก็ กราบ ถวาย บังคม ตา, ยก ข้าง ม้า รั พด
โดย ทาง เมือง สระบุรี.

ฝ่าย พระยา นคร ราชดีหมา แจ้ง ว่า, กองทัพ กรุง ยก ขึ้น มาตั้ง นั้น, ก็
ตรวจ ศึก รั พด เครื่อง ธรรม พาวุธ ทั้ง ปวง ไว้ ธรรม, แล้ว แต่ง ทัพ ยก ลง มา
ตั้ง ค่าย ราย รับ ตาม ระยะ ทาง นั้น เป็น หาดาย ค่าย.

ฝ่าย กองทัพ พระยา ดีหราธ เดโช, ก็ ยก ขึ้น ไปตั้ง ค่าย ชาวเมือง ขึ้น มา
ตั้ง รับ นั้น, ได้ รับ พงศ เป็น สำมากร, กองทัพ ชาว นคร ราช ดีหมา ตั้ง
ทานมิ ได้, ก็ แยก ฉาน ไป ทุก ๆ ค่าย, แล พ่าย แพ้ กลับ เข้า เมือง. กอง
ทัพ กรุง ตั้ง ค่าย ราย ทาง ทั้ง หาดาย แล ฉาน, แล้ว ก็ ยก คืบ ตาม ไป ถึง เมือง
แด พระยา นครราชดีหมา, ก็ ตรวจ ศึก พด ทหาร ขึ้น ประจำ นำ ที่ เสิง เทน ปรา
การ โดย รอบ คอย. คอย ด้วย เครื่อง ธรรม พาวุธ บิน ใหญ่ บิน น้อย ทั้ง ปวง
พร้อม ธรรม, แล บัง กัน เมือง ไว้ เป็น สำมากร.

ฝ่าย ทัพ กรุง ยก เข้า ตั้ง ค่าย ราย ล้อม เมือง นครราชดีหมา โดยรอบ แด้ว,
แต่ง พด อาษา ๓๐๐๐, ยก เข้า บ่าย บิน ปล้น เขาเมือง. ชาวเมือง รอบ พง
บึง กัน เป็น สำมากร, แล พง ฉาดาวุธ บิน ใหญ่ บิน น้อย, ระดม ยิง ออก
มา ตั้ง พด อาษาทัพ กรุง, ต้ม ตาย บาด เจ็บ เป็น อัน มาก, เห็น จะ บ่าย
บิณฑามิ ได้ ก็ ถอย ออก มา, แล ยก เข้า ปล้น ตั้ง นั้น เป็น หาดาย ครั้ง, ชาว
เมือง รอบ พง บึง กัน ค่ายทาน อยู่ เป็น สำมากร, รั พด ต้ม ตาย จะ ปล้น เขามิ
ได้, ก็ ล้อม เต็ม ไร่, แล ตั้ง ล้อม อยู่ เป็น หาดาย เดือน, จน เสบียง อาหาร
ก็ขาด ลง, รั พด ออก ฉาก ชุม ล้อม ใช้ เจ็บ ต้ม ตาย เป็น อัน มาก. บ้าง หลบ
หนี ไป จาก กองทัพ นั้น ก็ มาก. แล ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้ง
หาดาย ปฤกษา กัน ออก ลง มา, ถึง สมุหนายก ขอ กองทัพ ยก หนุน ขึ้น ไป

ช่วย, แด ขอ กระสุน ดินดำ แด เสบียง อาหาร สำหรับ ทัพ ทัง ปวง. จึง เจ้า
 พระยา จักร, กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา โดยใน บอกทัง ปวงนั้น, ให้ทราบ
 สิ้น ทุก ประการ. พระบาท บรม บพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว ทัง ๒ พระองค์,
 ครัด ได้ ทรงทราบ ประพฤติ เหตุ ดงนั้น, ก็ ทรงพระพิโรธดำรัสว่า, อ้ายเหต
 นี้ ไซ้ ให้ ไป ต้ เมือง นครราชดีห์มา นิดหนึ่ง เท่านั้น, ทัพ ๑๐๐๐๐ ยกไปยั้งว่า
 หาหัก เอา ได้ ไม่, อ้ายเหตนั้น ควรจะ เตยงมัน ได้ ญา, แลว่า ครัด ให้ ส่ง
 นายก แด่ง ซ้ำหุดง ขึ้นไป กุมเอา, ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทังหลายพัน
 มา ลงมา ยั้งกรุงเทพ มหา นคร. ครั้น ได้ ค้อม มาพร้อม แด, ก็ ให้ส่งพระราช
 อาชญาเขียน, แด่ ธิบ ทพย สิ้นเครื่อง อัญ-มณ-ทังปวง แด่ ระยะเวลา บก
 ระยะเวลาเรือ ๓ วัน. แด่ ให้ ประหาร ชีวิต นายทัพนายกองเสีย เปน อันมาก.

แด่ ทรงพระ กรุณา ครัด ส่งอัครมหา เณรชาติ, ให้เกณฑ์ กองทัพยก ขึ้น
 ไป ต้ เมืองนคร ราชดีห์มา ใหม่เต่า. แด เจ้าพนักงาน ซึ่ง ไปเบิก ดินดำ ใน คักดิน
 เอาจอบขุด คุ่มพเนียง ซึ่ง ได้ ดินอันผนิก ไฉนนั้น, ก็ เปน ปรกาย เพตง กระ
 เต็น ลงใน ดินดำ, ๆ นั้น ก็ กุดขึ้น เปน กน หนึ่งอัน เตยง, แด่เทือกดินนั้นมาก
 มกัลงมาก, ก็ ไซ้ ชนทวดาย ทพ-ธมภว-แห่งคก นน พังตง, แด่ชอบ
 หุม ชนบน อากาศ แดก ไปโดย ทิศ น้อย ทิศใหญ่ เตยง กักกอง สิ้น หวัน ไหว
 กัมปนาท, พระธรรม สุธเสยง มหา-อสนีบาต, -- ต้องชาว พระ นคร สัม
 ตาย เจ็บป่วย ได้ ทุกเวทนา เปน อันมาก. แด่ได้ อุด ดิน นั้น น้อย จึง เกณฑ์
 กองทัพ แด่ ๕๐๐๐, สรรพ ด้วย ช่างมา เลือง ส่าควาอูฐ, แด่เสบียง อาหาร
 ทัง ปวง ยก ขึ้น ไป.

ครั้น ไปถึงเมืองนครราชดีห์มา, ก็ ให้ตั้งค่าย ล้อมเมือง ไว้ เตยครั้ง ก่อน
 แด่พระยานครราชดีห์มา ก็ ตรวจ จด ทัพ, ขึ้น อยู่ ประจำ รักษา นำ ที่เชิง เทิน
 ปรกาการ, บ้อง กนเมือง เปน สามารถ. ทัพ กรุง ยกเข้าแหกหัก เปนหลายครั้ง

ชาวเมือง รบพุ่ง บังคับ ทังกลางวัน กลางคืน ไม่ย่อหย่อน. ทัพ กรุงแหกหักเอา
 มิได้ กตง ลอม มน ใจ. แต่ ทัพกรุง ยก ขึ้น ไป เขียว ขับ ทำสงคราม ด้วย ชาว
 นคร ราชส์หมา ทัง ๒ ครั้ง, ประมาณ ๒ ปีเศษชาวเมือง มิได้ ทำนา ดั้น ๒ เทศ
 ภาตแล้ว, เสบียงอาหาร ก็กินตารตง, ไพร่พลเมือง ออกชยาก ชุบฉอม ดัมคาย
 เปน อันมาก, บ้าง ก็ ยกครัวหนี ออกจาก เมือง นั้น ก็มาก. แต่ ทว่า พระยายม
 ราช, เจ้า เมือง นม มื่อเซมแขง, ทัง เขียวขับ คำนทงนอยู่ มิได้ แคนฉาน.

อนึ่ง ท้าวทรงกนิศาร อยู่, ซึ่ง เปน โทษกอดเลี่ยน. หนี ขึ้น ไปอยู่ในเมือง
 นครราชส์หมา ด้วย. แต่ท้าวพระยา นายทัพนายกอง, ซึ่ง ตง ลอม อยู่ นั้น, ก็
 ปฤกษา กันเห็นว่า จะแหกหักเอามิได้ ด้วย ชาวเมืองรบ พุง คำนทงน แขงมือ
 อยู่, จึงคิดถอุบายเปนหลายอย่าง, แต่ ให้ ทำตุ๊กปั้นกดยิงไปตงตง แล้วก็ตั้งบ
 อย, คือ เพ็งคิดตาม เข้าไปถึง ดินเร้วจึง แคน ออก ถูก ผู้คน ดัมคาย, อุบาย
 หนึ่ง นั้น ให้ผู้กว่ว กุดาใหญ่ ชักขึ้น แล้ว, เอา หน่อ ดินผูกแขวน ฉายบ้าน อัน
 ใหญ่ หย่อน เข้าไปในเมือง. แต่ จุดเพลิงชนวน ตาม ไร่, ครั้น เพลิงชนวน
 ติดถึงดินแล้วให้ คดตง โหม ในเมือง. แต่อุบายหนึ่งนั้น ให้ เอาเพลิงอังแพตม
 ผูกถุกรนุยิงระตมเข้าไปเผาเมือง, ครั้นจุดแขงแ่งการทังปวงพร้อมแล้ว, เพดา
 กตงคั้น คัก ประมาณ ๓ ยาม, ก็ ให้ยิงปืนกดยิงกว่วกุดา, แดยิงธนู ระตม
 เข้า ไป พร้อม กัน, แล้วแ่งพล อาษา หนุนเข้าไป ปล้นเอาเมือง.

ฝ่าย ชาวเมือง ต้อง บันกต คาย หนี ถ้มาก, ด้วย ประมาท อยู่มิได้ เคยพบ
 เคยเห็นมา แต่ก่อน แดหน่อดินที่ผู้กว่วกุดา, แดถุกรนุผูกเพลิงอังแพตมนั้น,
 ก็ คดตง คิดหัดงกา เรือทัง ปวง ใน เมือง นั้น, เพลิง คิด รุ่งโรจโชนาการ,
 ไหม ไป ทุกหนทุกแห่ง, ชาวเมือง มีอาจ อยู่รักษาน้ำที่ เริงเทิน ได้, ค่าง
 คน กระน้ำที่ เสย วิ่งระตมระตาย ไป เปน อุดหม่าน, บ้างเสยเข้า ของ ดัมคาย,
 แด ถ้มาก เวหน่าอยู่หนี ถ้มาก, ก็ เสย เมือง แกทพกรุง ๆ เข้าเมืองได้

ได้จับผู้คนหาสิ่ง ของ ต่าง ๆ.

แต่ตัวพระยานครราชดีห์มานั้น. พาทำวทรวงกัณฑ์ดารครอบครวั มุตร์ภรรยา
ทแกตัว ทหาร ทั้งปวง, แหกหนี ออกไปจากเมืองแต่ ในกลาง คืบหาได้ ตัว ไม่.
กองทัพได้ เมืองนครราชดีห์มา แล้ว, ๆ ก็ แต่ง หนังสือ บอก ลงมา ถึง สมุหมา
ยก, ให้ กราบทูล พระกรุณา ให้ ทราบ พระบาท บรม บพิตร พระพุทธเจ้า
อยู่หัว' ทั้ง ๒ พระองค์. ครั้น ทราบ ประพฤติเหตุ นั้น แล้ว, ก็ คำว่า ให้ มี
ตรา คอขขึ้น ไป ยังกองทัพว่า, ให้ จิตแจ่ม ตั้งแต่ง ผู้ รัง กรมการ อยู่ รักษาเมือง
ให้ รามคาบเป็น ปกติ, แต่ ก็ ให้ เด็กที่พกดับลงมายังพระนครเถิด.

ครั้น ท้าวพระยา นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย, ได้ แจ้ง ใน ท้องตรานี้แล้ว ก็
ทำตาม พระราช กำหนด ขึ้นไป นั้น ทุกประการ. ครั้น เสร็จแล้ว ก็ เด็กที่พกดับ
ลงมายังกรุงเทพ มหา นคร. แต่ ขึ้นเฝ้า พระเจ้า อยู่หัวกราบทูลแถลงโดยอัน ได้
คิดอ่าน, ทำการ บั่นเอาเมืองนั้น, ให้ทราบ ขึ้นทุกประการ. สมเด็จพระ
เจ้า แผ่นดิน, ก็ พระราชทาน รางวัล แก่ ท้าว พระยานายทัพนายกอง ทั้งปวงเป็น
อันมาก โดย ตำดับ ฉานา นศักดิ์.

ลุดักการาช ๑๐๔๗ ปีณลุดัก, ขณะ นั้นสมเด็จพระอัครมเหสีฝ่ายขวากรม
หลวงโยธาเทพ ทรงพระครรภ์ ถิ่นหนักถ้วนศกมาศ, ก็ ประสูติ—พระราช โอรส,
ประกอบด้วยศิริ รูปเป็น อันดี, พระ ราช วงษาณ วงษ์— ทั้งหลาย, ถวาย พระ
นาม ชื่อ เจ้าพระ ขวัญ, แต่เมื่อวัน ประสูติ เวลาดาราณคินนั้น แผ่น ดินไหว เป็น
อัศจรรย์. ครั้นทรงวิญนาการ—ขึ้นมา, คน ทั้งหลาย นับถือมากด้วยเป็น พระ
ราช—นิตา.— ของสมเด็จพระนารายณ์ เป็น เจ้าเป็น วงษ์กระษัตริย์อันประเสริฐ.
แต่คนทั้งหลายเข้า สวามิ—ภักดีเป็นชาติ ฝ่ายพระบาท เป็นอัน มาก.

แต่ มีกุนเบญจ ศัก แล้วนั้น, สมเด็จพระพุทธเจ้า หลวง ทรง พระดำริห์ว่า,
ที่ บ้านหลวงคำบตบาศลงนั้น, เป็นที่ มง คดศิริราชธานี อันประเสริฐ, สมควร

จะสร้างเป็น พระอาราม, มีพระ อุโบสถ พินารการปเรียญพระเจดีย์ ถานกำแพง
 แก้ว. แดกภูษังข์ ศาตาสะพานเวจกภูษังข์. แดทรวงพระ กรุณาให้หมื่นจันทรา
 ช่างเคต็อบ, ทำกระเบื้องเคต็อบสี่เหลี่ยมมุงพระอุโบสถพินารทั้งปวง, แดการสร้าง
 พระอารามนั้น, ๓ ปีเศษ, จึงสำเร็จในปี ชาติอัฐศก. แด้ว พระ ราชทาน นาม
 บัญญัติ พระ อาราม, ชื่อ วัคบูรุม—พุทธอาราม.—ตั้ง เจ้า อธิการ ชื่อ พระญาณ
 สัมโพธิ์ราชา คณะ ความวดี ทรง พระอาราม. แด้ว ทรงพระ กรุณาให้หมื่น การ
 ฉดอง, แดหมื่นกรมหมื่น ๓ วัน, แด ทรง ถวาย ไทยกทาน แดพระสังข์เป็นอัน
 มาก. แด พระ ราชทาน แดเจ้าพระไว้ อนุประ ฐาก—พระ อาราม ก็มาก. แด้ว
 ถวายพระ กัดปลา—อัน แก่ พระอาราม ตามธรรมเนียม.

ในคักราช ๑๐๘๘ ปีชาติอัฐศกนั้น, กรม การ เมืองไชยา บอกรัช ราช
 การเข้ามา ถึงกรมพระ กระตาทอม, ใน คัษณนั้น ว่า เจ้าพระยา นคร ศรีธรรม
 ราช, เปนขบถ แดเมือง แด ช้องส้มผู้ คน เคือง สัตราวุช เปนอันมาก. จะ
 ยก เข้ามาตี หัวเมือง ฝ่าย ศวันตท ทั้งปวง, ได้ หัวเมือง ทั้งปวงแล้ว, จะยก
 เข้า ไปทำร้าย กรุง. อนึ่ง นายสังข์ ยมราช เจ้าเมืองนคร ราชสีห์มา ซึ่ง ทนึ ไป ได้
 นั้น, พา ส้มักพักพวก ออกไป ตั้งอยู่ ณะพรหม แดน เมือง นคร ศรี ธรรมราช,
 แดแขวง ไชยา ค่อกัน, แดคิดการ ขบถเข้าตัญย เจ้า พระยา นคร ศรีธรรมราช
 อีกตั้ง ช้องส้มชาวนอกทั้งปวง, แดผู้ คนเข้า เกตยกล่อม นายสังข์ ยมราช นั้นก็มาก.
 จึง เจ้าพระยา โภชา ธิปัต, นำเอาชื่อ ราชการ นั้น, ขึ้น กราบ บังคม ทูล พระ
 กรุณา ให้ ทรงทราบ. พระบาท บรมบพิตร พระ พุทธเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์,
 ครัด ทราบเหตุ ตั้งนั้น, ก็ ทรง พระพิโรธดำรัสว่า. อ้าย ๒ คน นี้ องอาจนักจะ
 ไว้มัน มิได้ ควรจะแต่งทัพใหญ่, ยกไปทางบกทางเรือ ปรายปราม มันเสีย จึงจะ
 ชอบ. อน้อายขบถ ๒ คนนี้ มันไม่พ้น เงอมมือเรา, มัน ได้ ตัวแล้วจะ สับ มิ
 ให้ ถากดิน แค้น. แด้วมีพระราช คำรัสตั้ง ส้มุกระตาทอมให้ตรวจเตรียมช้าง

ม้าเครื่องสรรพาวุธ ทิ้งปวง, แดเรือรบเรือ ได้เรือดำเตี้ยงเตี้ยง อาหาร, ให้
พร้อมไว้ทั้งทางบกทางเรือ. แล้วมีพระราชโองการ-มาร พระมัตต-
สุร-สิงหนาท-ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งให้พระยาสุรสงครามเป็นแม่ทัพหลวง
พระสุรเดชาเป็นยุกระบตรี, พระยาเพชรบุรีเป็นเกียกกาย, พระยาสีหราช
เดโชเป็นกองหน้า, พระยาราชบุรีเป็นทัพหลัง, ถือพลนครจำเครื่อง ๑๐๐๐๐
ช้างเครื่อง ๓๐๐, สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ ทิ้งปวง ยกไปทางบก. ฝ่าย
ทัพเรือให้พระยาราชบงัด, เป็นนายกองเรือรบทะเล ๑๐๐ ตำพลรบพล
แจว ๕๐๐๐ ยกไปทางทะเล ทัพหนึ่ง, แดให้ทัพบกทัพเรือยกไประดมตีเอา
เมืองนครศรีธรรมราช.

ครั้นถึงวันได้มหาพิไชยฤกษ์. จึงพระยาสุรสงคราม พระยาราชบงัด,
แดท้าวพระยา นายทัพนายกอง ทั้งหลาย, ก็กราบถวายบังคมลา ยกทัพไปตี
เมืองนครศรีธรรมราช, โดยดำดัมภ์ถนอมารก, ชดमारก, ไปพร้อมทัพกันณะ
เมืองไชยาบุรี, แดแม่ทัพบกเกณฑ์เอาผู้รั้งกรมการเมืองชุมพรไชยา,
ถือพลหัวเมือง ทิ้งปวง เข้าบ้นจบทัพยกไปด้วย, แดกำหนดไปแก่กองทัพ
เรือให้ยกออกจากเมืองไชยาพร้อมกัน. แดกองทัพบกยกไปถึงพรหมแดน
เมืองไชยา, แดเมืองนครศรีธรรมราช คือกันซึ่งนายสังข์ยมราช ตั้งอยู่ ณ,
ก็เข้าล้อมไว้ในเพลากลางคืน. แดนายสังข์ยมราช มีภูตวิ, ไม่ทันที่จะ
จัดแจงต้านทานให้มั่นคง, คือจำเป็นจำรบพุ่งผู้คนทแถมด้วยทหารมีทัพพร้อม
เพรียงกัน, ระวังระสายไปเป็นอศหม่าน. แดนายสังข์ยมราช มีฝีมือเข้ม
แข็ง, ถือพลทหาร ออกแหกหักจะออกมา. ทัพกรุงล้อมต้านทานไว้เป็น
ด้ามารก, แดว่าเข้ารบตีกระหนาบเป็นหลายกอง, พวกนายสังข์ยมราช
น้อยตัวเห็ดอก้างแหกออกมาได้, ก็แตกฉานล้มตายเป็นอันมาด, แดตัว
นายสังข์ยมราชหนีไปมีพนัก, กับทหารร่วมใจ ๗ คน ๘ คนด้วยกัน, ก็ยืน

ประจํา รบพุ่ง อยู่จนตายกับที่รบสิ้น. ทักษกรุได้ ไชยชนะแฉ ได้ เซดยพวกนาย
ตั้งชั ยมราช นั้น ก็มาก, ก็ ยกถ่วงแดน เมืองนคร ศรีธรรมราชเข้าไป.

ส่วน เจ้าพระยา ศรี ธรรมราช แจงว่า, ทักษกรุ ยกออก มา ทักทบบก ทัพ
เรือ, แฉ เตี่ยนายตั้งชั ยมราช แก่ทบบกตั้งนั้น ก็เตี่ยใจ, จึง แต่งทบบกทัพเรือ,
ยกไป รบพุ่งค้ำน ทานไว้. ให้หย่อน กัดงัก ดงก่อน, แฉ กวาดเอา ครอบ
ครว อพยพ บ้านนอกทั้งปวง, แฉ เตี่ยยังอาหาร เข้าไว้ ใน เมือง เป้นอันมาก,
แฉ ตกแต่ง ปราวาร บ้อม ค่าย คู่ ประศุ หอรบ บก ขวาก หนาม ตาม ทำนอง คัก
พร้อม เตี่ยใจ. แฉจัด แจงบ้านเมือง บ้าง ทแกดง ทหารไว้ คอย ค้ำนทาน รบพุ่ง
ทัพ กรง เป้นสามารถ.

ฝ่าย ทัพเรือ พระยา ราชบังสัน, ยกไปทาง เทต ถ่วงแดน เข้าเมือง นครศรี
ธรรมราช กอนทบบก, ได้ ยุทธนาการด้วยทัพเรือ เมือง นคร ศรี ธรรม ราช ใน
กลาง เทต, แฉทัพ เรือเมือง นครคือ รบ ค้ำน ทาน เป้น สามารถ, ทัพเรือฝ่าย
กรง จะหักเอามี ได้, ก็ ทอด ส้มอวยง ก็อยู่ เป้น หลายวัน, เตี่ยเป็น ใหญ่
สิ้น ครว คฤก ก็ก ก้อง สักทอน ทอง มุหร ณฑพ — นที — ดุจ เตี่ย มหา —
กวาด — พยุห — ใหญ่ ก้อยก็ มี เต มี ไชย ชนะแก่กัน, ส่วน ทบบก นั้นก็ ไป ประทะ
ทัพเมือง นครศรี ธรรมราช, คงค้าย รับอยู่ เป้นหลายค้าย, ก็ยกเข้า โจมคักได้
ยุทธนาการ ด้วย ชาวนคร ศรีธรรมราช, ๆ รบพุ่งค้ำนค้อ เป้นสามารถ, จน
ถึง อาวุธ สิ้นทัพกรุ หักเอามีได้, ก็ คงค้ายราย ส้อมอ้อม โอบ ค่ายชาวนครศรี
ธรรมราช เข้า ไว้, แฉ ได้ ค้อ ยุทธนาการ หลายวัน หลายเพลา. แฉ กองทัพ
เมือง นคร ศรีธรรมราช เห็นทัพกรุ มี ส้มอ เข้มแรงจรับ ไว้ มี อยู่, ก็ แหกหนี
ออกจากค้าย แต่ ในกลางคืน. ทัพกรุได้ คัดตาม ไปใน ทนที, ทัพเมือง นคร
มิได้ รอรับวงจระจคั หรักพรายพ่ายหนีไปเป้นอดหน่าน. ไม่เป้นค้ำบถ สันธยา
เตี่ย พดช้างม้า เครื่อง ส่าครวาวุร แก่ ทัพกรุ เป้นอันมาก, ที่ ค้อองอาวุธ บาดเจ็บ
ล้มตาย ทั้งนายแฉไพร่นั้น ก็มาก, ก็ รุก ทัพหนี — ไป ยังเมือง นครศรีธรรมราช.

ฝ่ายทัพกรุง ไต้ไชย ชำนะ, จับได้ ช่างม้าคน เซดยอาวูท่าง ๆ เป็น อัน มาก
ก็ยกติดตาม ไป, ครั้น แฉงว่า ช่างทัพเรือ ชาวเมือง นคร, รวมกันทานอยู่เป็น
สำมารด, เขายังมิได้ กยก กองทัพลงไป ช่วยตี กระทบ สังกัดหลัง ทางเขต,
แต่ทัพ เรือ นคร ถูกทัพกระทบ น้าหลัง, เสีย รพดล้มตายมาก ทานมิได้, ก็
แตกฉานพ่ายหนี, แต่ ชักใบเรือกลับ ไปโดย ทิศานทิศ ทั้งปวง. กองทัพกรุง
ไต้ไชย ชำนะ, ก็ยกเข้า ล้อมเมือง นครศรีธรรมราช พร้อมกันทั้งทัพบกทัพเรือ,
แต่ คงค่าย ราย ล้อม ไป รอบเมือง.

ฝ่ายพระยาราม เตโช เจ้าเมือง นคร ศรีธรรมราช, ครั้นเสียทัพบก ทัพเรือ
แก่ข้าศึกคงหนีเสียใจ, จึงจัดทหารชั้นประจำรักษาน้ำที่เชิงเทินโดยรอบ, ประ
กอบด้วยเครื่องสรรพาวุธ บ้องกันเมืองเป็นสำมารด แต่แต่งทัพออกไปตีข้าศึก
แต่ ได้รบกัน ทุก ๆ วัน มิได้ขาด. จน รามมี อภินตง แล้ว, หนี กลับแต่ง ทหาร
ชำนาญ คาบได้ห้าพันตั้ง คาบ ๒ มื้อ, ให้ ออกว่า ลู่กันตาม ขบวน เพลงควดค้อ
ควดเป็น หาดย ครั้ง, แต่ ทัพกรุง กับชาว นคร, คงเขยวเขน ทำสงครามกันมา
ช้านาน ประมาณ ถึง ๓ ปี, ปล่อย ที่ มีฝีมือ เขมแขง มิได้มี ไชย—แต่ปราไชย—
แก่กัน, แต่พด ซึ่งรักษา น้าที่, แต่ พดค่ายล้อม ร้องเพลงพ้อกัน ไปมาต่าง ๆ.
ฝ่าย ทัพกรุง มีเรือ ต้าเตียง เข้าแลบียง อาหาร ส่งกัน อยู่ มิได้ ขาด, เสีย รพด มิ
ได้ ออกอยาก ชุมพล แต่ บริบูรณ์ อยู่ต้น, ก่าตั้งศึกแขงเมืองอยู่, ฝ่ายใน เมือง
ตั้ง เลบียง อาหาร ผู้คนออกอยาก ชุมพล ล้มตาย มาก, ก่าตั้งศึก ก็ ปล่อยงแต่
มิอาจยกออกมาค้อ ค้นอกเมืองได้, ก็รักษาแค่มั่นไว้, แต่กองทัพ กรุงเห็นชาว
เมือง ก่าตั้งศึก ปล่อยง, ก็แต่ง พดอาสา ๒๐๐๐, ยกเข้า ล้อม ขวากหนาม
ข้าม คู เข้าไป เหาบันได พาดม้ายปืน ปล้น เหา เมือง. แต่ พระยาราม เตโช เจ้า
เมือง, มายืนให้ พดทหาร รบ พุง บ้องกันเป็น สำมารด, แต่ พุง—สาครา—ดู
แหดนหดาว ยิงปืนใหญ่ จ่ารง มณฑก นกดับ, รตม ออกไป ค้งห้าฝน, ค้อง

พลอาสา ที่ปักธง ต้มคาย ขาดเจ็บ มากแต่จะ ปล้นเอาไม้ไผ่ ก็ พ่าย ออกไป. จึง
แม่ทัพใหญ่ ให้ ทำทาบ ทูบึงคว กันอาวุธ ยกเข้ามาปล้น อีกเด้า, แดชุดอโมงค์ รุ่ง
เข้ามาใกล้เชิง กำแพงเมืองชาวเมืองพุงดำตราวุธ มีได้ ถูกต้อง. จึง พระยาราม
เดโชเจ้าเมือง, ก็ แต่งพดทหาร ออก ทดวง พันช่าคัก, ซึ่งชุดอโมงค์ เข้ามา
นั้น, แดได้ ต่อยุทธนา ถึงอาวุธสิ้น, ประจัน จุโจอม พันพลอาสาที่ปักธงต้มคาย
มาก, เห็นจะทำการ มีได้ ก็ ถอนไป, แด บรรดาขุนนาง กรมการ ทั้งหลายใน
เมือง นคร, เอาใจจงด้วย พระยารามเดโช, เป็น ขบถแข็งเมือง สิ้นทั้ง นั้น,
ช่วย กันตรวจตรา รักษา นานที่ เชิงเทิน บ้องกัน เมือง เปน กวดขัน, มีได้ เอา ใจ
ออกหาก, แด ประณีประนอม กันอยู่ สิ้น. จึง พระยาราม เดโช, ก็ ปฤกษา
ด้วยขุนนาง กรมการ ทั้งปวง ว่า, ซึ่งทัพ ทรงยกออก มาตีเมืองเวาบัดนี้, ได้
ยก เข้ามาปล้น ทดวยครั้ง ตามได้ กระชามือ เรืออยู่, แดคักเรา ได้ ที่กระดะ ไร่ มี
ได้, ควรจะยกออก ไปตีให้ แดถน น พ่ายไปเสีย จึงจะชอบ, แด ขุนนาง กรม
การทั้งปวง ก็ เห็นด้วย, จึง ให้ จดพดทหาร ที่มีฝีมือ เข้มแข็งประมาณ ๓๐๐๐
ตั้งณที่อาวุธ สิ้น. แด พระยารามเดโช ก็ ยกพดทหาร ออกจากเมือง ใน กลาง
คืน, แดขับพดทหาร เข้าไป ปล้นค่าย ช่าคัก, แด พลที่ปักธง ซึ่ง รักษาหน้าที่ถ้อม
รู้คว ก็ล่าดับไฟใหญ่ น้อยยังออกมา, แดอ ยก ออกมา จาก ค่าย ได้ ทดวง
พันพดทหาร ชาวเมือง นคร ๆ ก็ ยืนยัน ประจันบาน—ค่อ ยุทธ—ให้อิงอูด—เอา
ไชย— ทัพต้มคาย ทั้งต้องฝ่าย, แดทว่าพดท้าว เมืองคายมากกว่า ประมาณ
๒ เท่า, แด พระยารามเดโช เห็นจะเอา ไชยช่านมีได้, ก็ พ่าย ถอน เข้า เมือง,
แต่ ยกออก ปล้น ค่าย คงนี้เป็นหลาย ครั้ง, แดยรพด ทแถ้ว ทหาร มากจะตี ให้
แตกถวน มีได้ ก็ รักษาคุ้มไว้, บรรดา ไฟรพดเมือง ทั้งหลาย อดอยากอาหาร
ชุมชุมมาก, แดต้มคายเบ็ดื่อง ไปทุกวัน, ๆ แดแต่บียง อาหาร—เบียดแวง
เลี้ยงกันไว้ ก็ สิ้นมอดถึง. เจ้าพระยานครศรีธรรมราชก็ เกรงใจ, เห็นจะรักษา

เมืองไว้ไม่ได้, ด้วยขัดเสบียงอาหาร จะแต่งออก ตาคหากิน นอกเมืองก็ไม่ได้, ด้วยข้าศึกตั้งล้อมไว้ โดยรอบ, มีรู้ที่จะคิด ถอดอุบาย ถ้ายกเสีย, จึงคิดว่า ซึ่ง กูจะอยู่ในเมือง ให้พวก ประทูล รุบาย แผ่นดิน จับได้ นั้น อย่างใด ใดย กูจะหนี ไปให้รอด, แต่อุบาย ซึ่งจะหนี ไปนั้น, เห็นจะเอา ชูระโต ก็แต่ พระยาราชบัง สัน, ซึ่ง เปนแม่ทัพเรือ ออกมานั้น, ด้วยเปนสหายเพื่อนรักษ์ กันมา แด่ก่อน, เห็นจะเสียกัน มิได้, จะช่วยแก่ ไชยกั้นไปรอด.

จึง แต่ง หนังสือ ตัวยให้ คนสนิท— ไว้ใจ ถอดอุบาย ออกไป. ถึง พระยา ราชบังสัน เปนใจ ความว่า, หนังสือ เราพระยารามเดโช มาถึง สหาย—เราพระ ยาราชบังสัน. ด้วยเรา ทั้ง ๒ เปนข้าทูลของ ชลธิ์พระบาท, สมเด็จพระบรมนาถ บรมพิศว์ พระพุทธเจ้า อยู่หัว แห่งเรา มาด้วยกัน, แต่ เปน สหายรักษ์ คู่ชีวิตร์ จิตร ใจ, ได้ คู่ทุกข์—ทำราชการสนองพระเดชพระคุณมาแต่ก่อนเป็นอันมาก, แด่ครั้งเมื่อทรงพระ กรุณา ดำรัสใช้ ให้ ไปตีเมืองดาวเมืองถั่ว, แด่ตีพม่าซึ่ง ยกตามมอญ เข้ามายังณะเมือง ไชโยคนั้น, แด่เรา ทั้ง ๒ ก็ เปนคู่ทุกข์ คู่ยาก, ได้ ทำราชการ งาน—สงคราม—เอาไชย ชำระมาทูลเกล้าฯ ถวายด้วย กันเป็น หลายครั้ง. แต่ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว, ก็ ทรงพระ กรุณาโปรดปราน พระราช ทาน ยุศ—ศักดิ์—สุขสบาย เราทั้ง ๒ ถึงขนาด, แด่เมื่อพระองค์ ทรงพระประชวร นั้น, มีโทษ—ปรับภัย—กล่าว คือพระเพท ราชา. แด่หลวง สรรค์ศักดิ์, ส่อง คนพ้อถุก ณะ—นำพพดมน—ดีดยา—เสีย, คิดอ่าน ทำการ ขบถ ชั่วฉิ่ง เอา ราช สมบัติ, แด่เสนาบดี ทงปวง ในกรุง มิได้ มีผู้ ไต ช่วย คิดอ่าน ทำการ กำจัดศัตรู ราชสมบัติ เสีย ได้, แด่ พระองค์ ทรงพระ โทมนัส จนเสด็จ สวรรคต, แด่ ราช สมบัติ ก็ ได้ สิ้นแก่ พระเพทราชา, แด่ให้ ท้าท้าวพระยาพระหัวเมืองทงหลาย เข้าไปถวาย บังคม, ฝ่ายเรา ขัดขวาง อยู่มิได้ เข้า ไปนั้น, ใช้ ว่า ตัวเราจะเปน ขบถต่อแผ่นดินนั้นหาไม่ได้, เหตุว่าเราคิดกตัญญูในพระผู้ เป็นเจ้า ของเรา, ซึ่ง

เสด็จ สวรรคตนั้น จึง มิได้ เข้าไป อ่อนน้อม ยอมตัว เป็นข้า ผู้ ประทศฐู ร้าย
 แผ่นดิน, ประการหนึ่งก็เกิดมาเปนชายชาติทหารคนหนึ่ง, ก็มีทฐิ มาณะอยู่บ้าง
 ที่ ไม่เคย กัดกรง นบนอบ ไซ้, ก็ ไม่ นบนอบ ได้ ถ้อยด้วย, ตามประเพณี
 กู้ดี-โดกย-วิไลย, - จึง มี คักยกมาคิด เมืองเรา, แต่ ทักกรง กับเรา ได้ ทำ
 ยุทธนาการ สงคราม กันมา ช้านาน, ใช้ ว่าทแกถ้ว ทหาร แห่งเรา จะ เข็ดขาม
 ความ ผู้ มี คัก พดทหาร กรงนั้น ห้ามได้, ก็ พอสู้รบกัน ได้ อยู่, แต่ บัดนี้ ฝ่าย
 เรา หย่อน กำลัง ลง, ด้วย ขัดได้บียง อาหาร จำเป็น จำแพ, ด้วย ออก ถาดหา
 กินมิได้, เห็น จะรักษาเมืองไว้ เป็นอันยาก, เราไม่สู้รบแล้ว, จะหนีไปจาก
 เมือง, แต่ ซึ่ง จะแหกออก นั้น อย่าคิดเลย, ว่า ค่ายล้อม ทักกรง จะทาน ผู้มี
 เราได้, คง เราจะแหก ออกไปได้ ไม่ขัดสน, แต่ ทว่าจะไป มีคตลอด ด้วย ไม่มี
 นาวา ที่จะไป, แต่ ซึ่งเราจะไป ให้ รอดจาก ชีวิต อันตราย ครองนี้, ก็ เพราะ
 สหายเราจะเอา ชุระเรา, แต่ สหาย เราจงคิดถึง ความทุกข์ ความยากด้วยกันมา
 แต่ หนหลัง, ครอง เป็นข้า ทอดของ ชลัพระบาท, ส้มเค็ล พระเจ้าอยู่หัว แห่งเรา
 มาด้วยกันนั้น, แดจได้ เมตตา การอุปภาพ อนุเคราะห์ แก่เรา ครองนี้ เกิด, ช่วย
 จัดจาง เรือรบไว้ รับหน้าทำดำ กัดหนึ่ง, ใน ๓ วัน เราจะแหกออก ไป โดย ค่ายล้อม
 ค่าย สหายเรา, แดจเรือ ได้ แดจก็จะ สหายเราหนีไป, ตาม ยลา-กรรม-
 ของเรา.

ครั้น พระยา ราชบงัดนี้, ได้ แจง โน หนังสือนั้น แล้ว, ก็ คิดถึง ความหลัง
 ซึ่งได้ เป็นสหายรัก, แต่ เป็นเพื่อน ทุกข์ ยากมาแต่ก่อนนั้น, ก็ มีจิต คิดเมตตา
 แก่พระยา รามเดโช ยิ่งนัก, ด้วย เป็นชาติ แยก ด้วยกัน, แดจเข้าใจว่า, การ
 นี้ บบอยู่ มิได้ มีผู้ ใคร เห็น, ก็ จัดจาง เรือรบไว้ รับ หน้าทำดำ กัดหนึ่ง, แดจ
 เขียน หนังสือนั้น ดับเป็นใจความว่า, ซึ่ง ชุระของ สหายเรา ต้องประสังค นั้น, เรา
 ก็ จัดจาง ไว้ พร้อมแล้ว, จงรีบออกมา โดยเร็วเกิด, อย่า ให้ เห็น ข้าการ จะ

เอิกเกริกไป, เราจะได้ความผิด. แล้วส่งหนังสือให้ผู้ถือขอกมานั้น, กลับ
 เข้าไปแจ้งแก่พระยารามเดโชฯ ได้แจ้งแล้ว, ก็มีความยินดีนัก, จึงตั้งทหาร
 ร่วมใจทั้งหลาย ๕๐ เศษ, ให้ตระเตรียมตัวให้พร้อมไว้, ครั้นค่ำดงพระยา
 รามเดโช กับทหารร่วมใจทั้งหลาย, ก็ได้ฆ่าพัน บุตรี ภรรยาญาติ, แดขุนนาง
 กรมการทั้งหลาย คายสั้น, ตามบริเวณนี้โดยแขกไม่สู้, จะหนีแล้วก็ยอม
 ฆ่ากันเสียสิ้น, มิให้ซักได้ ไปเป็นเชลย. แดพระยารามเดโช คนนี้มีวิชา
 การดี, ผู้มีฝีมือเข้มแข็ง, แดศอยศุภกษัตริย์แล้ว, แดตัวพระยารามเดโช ก็ถือ
 ดาบ ๓ มีอนำนำพลทหาร ๕๐ เศษ, ถ้วนถือดาบ ๓ มีอด้วยกันสั้น, เป็ด
 ประตูกฤษณ์ออกจากเมือง ในเขตกลางคืน, แดเจ้าวงสุโฆมโรมรุดบุกบ้านพัน
 บัณฑก ค่ายล้อม, ด้านริมแม่น้ำ น้ำที่พระยารามเดโช บังคับ, แดพลอาสาจาม ซึ่ง
 รักษา ค่ายล้อมทั้งหลายนี้, ก็ระดมปืนไฟใหญ่ น้อยยิงแย้งออกมาเป็นโกถา
 หด. แดพระยารามเดโช กับพลทหารทั้งหลาย, เป็นคนดี มีวิชา อาวุธ มิได้
 ถูกต้อง แต่ มิได้ ย่นย่อ ทอดย, ก็แหกหักค่ายบัณฑก พังลงได้, ก็ได้ทดลองจ้วง
 ฟอนพัน พลอาสาจามทั้งหลาย ค่ายตาย, แดจำนวนมาก เป็นอันมาก. พลค่ายล้อม
 ทั้งหลาย ทานฝีมือ มิได้ ก็แยก ออกไปให้, พระยารามเดโช, กับพลทหาร ทั้ง
 หลายก็ได้ ฟาดฟันฆ่าพล ทหารรุก แหกเป็นช่อง ๆ ออกไป, มิได้ มีผู้ใด คำน
 ทาน, ก็ ฟาพลทหาร กฤษณ์ลง ได้ ในเรือรบ, ซึ่งพระยารามเดโช จัดแจง
 จอดไว้ รับนะน้ำท่า นั้น, แดออกเรือไปถึงเขต, ซักใบแฉ่นออกไป ยิงมหา
 สุ่มท, แดหนีไปยังเมืองแขก. ทหารรุก ก็เข้าเมือง ได้, ได้จับ ผู้คน เก็บสิ่ง
 ของทิ้งปวง, แดนายทัพนายกองทั้งหลาย แจ้งว่า ตัว ขบถแหกหักออกได้,
 น้ำที่พระยารามเดโช แดได้ เรือรบแฉ่นหนีไป, พระยารามเดโช มิได้จัด
 แจงทัพเรือ ไปติดตาม ให้ทันที, ละให้ตัวขบถหนีไป พันเห็นผิด อยู่, จึงเอา
 คดีนี้ ไปแจ้งแก่ พระยาสุรสงคราม แม่ทัพหลวง ๆ ได้ แจ้งคณน, พิจารณาลับ

๑๑๗ พระราชพงษาวดารพิสดาร เล่ม ๒

ชาว ไทส่วนใต้เฉียง, แด การพิน มิมีคักได้ เนื้อความว่า, พระยา รามเดโช เจ้า เมืองนครศรีธรรมราช, สอดหนังสือฉบับออกไปถึงพระยาราชบังสัน ๆ รู้กันกับ ผู้คิดมิชอบ, จัดแจง เรือรบไว้ ให้นัดหมาย ให้ออกมา, แด แต่ง ส่งตัว ขบถ ให้หนีไปพิน, ครั้น ใต้เฉียง เปนลัคัย แท้ แดว ก็จำตัว พระยา ราชบังสัน เข้า ๕ ประการ, แดวบอก หนังสือ เข้าไปณะกรุงเทพมหานคร, ให้ ส่มุห พระกระดา โหม กราบทูล พระกรุณา โดยเหตุ ทังปวงนั้น, ให้ ทราบตั้งทุกประการ.

พระบาท บรมบพิตร พระ พุทธเจ้า อยู่หัว ทั้ง ๒ พระองค์ ตรัส ทราบ ประ พฤติ เหตุ ดังนั้น, ก็ทรงพระพิโรธ แก่พระยา ราชบังสันยิ่งนัก. ตรัสว่า, มัน เปนพวก ฮ้ายขบถ, แดวให้ มีตราคอบออกไป ยังกองทัพว่า, ให้ สืบสาวเอา พรรคพวก รู้ เห็นทังปวง ได้แล้ว, ก็ให้เอาตัวพระยา ราชบังสันเดพรพรรคพวก รู้ เห็น ทังหลาย ระยะเวลา ๓ วัน, แดว ให้ ประหาร ชีวิต, แดคิดค้ำชะเตียบไว้ณะ ประตุเมือง นคร ศรีธรรมราช, อย่าให้ ผู้อื่นดูเยี่ยงอย่าง สืบไป ภาย น้า, แดว จัดแจงตั้งแต่ง นายทัพนายกอง, ผู้ใด ซึ่งผู้มีอ เข้มแข็ง มีความชอบมาก, ให้ อยู่ ครองเมือง แดจัดแจงบ้านเมือง อาณาประชาราษฎร์ ทังหลายให้ ราบคาบเป้น ปรักคิงแล้ว, ก็ให้เด็กทัพกลับ ยังกรุง เทพมหานคร เกิด.

ครนท้าว พระยานายทัพนาย กองทังหลาย, ได้ แจงใน ท้อง คราคัง นน แล้ว, ก็กระทำ คุจพระราช กำหนด ออกไปนั้น ทุกประการ, แดจัดตั้ง ผู้รั้ง กรมการ อยู่รักษาเมือง, แด ไว้ อาณาประชาราษฎร์ ช้างม้า เครื่องสำตราวุธสิ่งของทัง หลาย ไว้ สำหรับเมือง พอดสมควร, แดวเด็กกองทัพบกทัพเรือ, กวาดคนเซตย ช้างม้า เครื่อง สำตราวุธ สิ่งของ ทังหลาย ถัดเข้ามายัง กรุงเทพมหานคร, แด ชน เผาพระเจ้า อยู่หัว กราบทูล โดย เหตุ ทังปวง, แดวก็ถวาย ช้างม้าคนเซตย, แด สิ่งของทังหลาย, ซึ่งได้ นั้นเป้นอันมาก, โดยสมควรแก่ ความชอบนั้น.

ลุดัการาช ๑๐๘๑ ปีเถาะนพ ศก. ส่มเต็จ บรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว

มีพระราชดำรัสให้ช่างพนักงาน, จับการร่างพระมหาปราสาทองค์ ๑ ในพระราชวังข้างใน, ครั้นเสร็จแล้วพระราชทานนามบัญญัติ, พระมหาปราสาทชื่อพระที่นั่งบรมยงค์-รัตนาศน์,-- เป็น ๔ ปราสาทด้วยกัน ทั้งเก่า ๓ คือ พระที่นั่งพิหารสมเด็จพระองค์ ๑, พระที่นั่งสุวรรณเพ็ชรปราสาทองค์ ๑, พระที่นั่งสุริยา มรินทร์ องค์ ๑, แล้วให้ชุดสระเป็นคู่ อยู่ซ้ายขวาพระที่นั่งบรมยงค์รัตนาศน์, แล้วให้ก่ออ่างแก้ว, แดงเขามือถือ ลูก-ชารา-ไหลลงในอ่างแก้วนั้น, ที่ริมสระคู่พระมหาปราสาทนั้น, แดให้ทำระหัดน้ำระอ่างแก้วริมหน้า, ผังท่อให้น้ำเดินเข้าไปสุด จนอ่างแก้วริมสระนั้น แดให้ทำพระที่นั่งทรงปืน ณะท้ายสระเป็นที่เสด็จ ออก, กั้นเอาที่ท้ายถนนเป็นที่ข้างหน้า, แดให้ทำศาลา ถุขณ ในซ้ายขวา, แดโปรดให้ขุนนางเข้าเฝ้า ทูลถอองชุดพระบาท ณะพระที่นั่งทรงปืน, แดเข้าทางประตูมหาโกศราช.

ตุศักราช ๑๐๕๐ ปีมโรงสัมฤทธิศก. ขณะนั้นสมเด็จพระอัครมเหษีนายซ้าย กรมหลวงโยธาเทพ, ทรงพระอรรภักกำหนดวันทศมาส, ประสูตร์พระราชโอรส ประกอบด้วยศัริระ วรณดิถีชน เป็นอันดี, พระญาติวงษา วงษ์ทั้งหลาย ก็ ถวายพระนามว่า ตรีศน้อย. แดสมเด็จพระบรม ราชมิดา ตรีศ เรียก ว่า ๓ อย่าง.

ในปีมโรงสัมฤทธิศกนั้น, ทรงพระกรุณาให้ตั้งกำปั่นใหญ่ ๑ แดให้ทูตานุทูต คุมเครื่องราชบรรณาการ, ออกไปเจริญทางพระราชไมตรี ณะกรุงฝรังเศส, เหมือนเมื่อพระยา โทษาปาน ออกไป, ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า ก่อนนั้น, ถึงปีมเมียโทศกทูตานุทูตกลับเข้ามาแต่เมืองฝรังเศส, คุมเอาสิ่งของ เครื่อง ราชบรรณาการ ต่าง ๆ เป็นอันมากซึ่งพระเจ้ากรุง ทุมิฟ-เสวตร-ประเทศ-ทรงตอบแทน มานัน, จน ทูลเกล้าฯ ถวาย, จึงทรงพระ

กรุณาโปรด ให้ตั้ง ราชทูต เป็น เจ้า พระยา พระคลัง ตาม โปรณ ประเพณี เยี่ยง
อย่าง มาแต่ก่อน.

ในเดือน ๖ ปีเมษโทศก, สุกกราช ๑๐๕๒ นั้นมีหนังสือบอก กรมการ
เมือง สวรรคโคกย, ลงมาถึง สมุหนายก ว่า. นายบุญเกิดคตองนางข้างเมือง
ได้ ณะป่าแขวงเมือง สวรรคโคกย, สูง ๔ ศอกมีนิ้ว. สรรพ-ด้วยศษ-
ลักษณะ-งามบริบูรณ์. จึง เจ้า พระยา จักรินา เอาชื่อ ราชการ ดำ-เสด็จ-
กิริณี-นั้น, ขึ้น กราบทูลพระ กรุณาให้ ทราบ, พระบาท บรมบพิตร พระ
พุทธเจ้าอยู่หัวตรัสทราบเหตุ ดังนั้น, ก็ ทรงพระปราโมทย์ ยิ่งนัก, จึงดำรัสให้
พระหลวง ขุนหมื่น กรมข้างทงหลาย, ขึ้นไปรับ นางเสด็จ กิริณีลง แพบ ขนาน
มีเรือแห่แหน ตามบุรพ ประเพณี, ต้องลงมา ยังพระ นครศรีอยุธยา, ทรงพระ
กรุณาให้ เทียบ แพบาน เข้าณะเพี้ยด. ให้ นำนางข้างเมือง ขึ้นประทับอยู่ณะ
โรง สมโภช ณะค้ำบด เพี้ยด, แต่ ให้ มีถาว นหรรศพ สมโภช ๓ วัน. แต่
นำถวเรือ ขนาน มีเรือคู่ชักแห่แหน เป็นขบวน เข้ามา ยังพระนคร, แต่ ให้ นำ
นางเสด็จ คเชนทร์ ขึ้นไว้ ณะโรง ยอด ไผพระ ราชวัง, แล้ว ทรง พระ กรุณา
พระราชทาน ขนาน นามกรชื่อ. พระ อินทร์-ไอยราพค-ศษ-บดินทร์-วรินทร์
เลิศฟ้า. แต่ นาย บุญ เกิดซึ่งคตอง คตองนั้น, ก็ พระราชทาน เป็นขุนอินทร์ ศษ
ประเสริฐ. แต่พระราชทาน ขันทองหนัก ๓ ตำดั่ง, เงินตรา ๓ ชั่ง, เสื้อผ้า ๓
ตำหรับ, แต่พระราชทานตราภูมคุ้มห้าม, ส่งยัด พิลาศอักษรขนอนคตาทองปวง
สิ้น, แต่ทรง พระกรุณาโปรด ให้ ไปทำกินอยู่ ตามภูมิจำเนาจุจแต่ก่อน.

ในปีเมษก่อนนั้น. สมเด็จ พระเจ้า แม่พันธุ, ทรงพระราช ดำริให้ ถึงคุณ
พระอาจารย์, เจ้า อธิการ วัดพระยาแมน, ซึ่งได้ ถวายพยากรณ์ไว้ว่าจะได้
เสวย ราชสมบัติ, แต่ยังทรงผนวช เป็นภิกษุภาวะอยู่ใน วัดพระยาแมนนั้น, แต่
พระผู้ เป็นเจ้า ทำนาย แม่หนัก, แล้วได้ ให้ โยวาทา-นุสาคน-ใน สมณ-กิจ

ทั้งปวง มีพระคุณมาก, ควรจะทำ ถนอง พระคุณให้ถึงขนาด, ครั้น ทรงพระ
 ราชดำริห์ แล้ว, เพศเจ้าก็เด็ดใจ ด้วยเรือพระที่นั่งไปยังวัด พระยาแมน, ครั้น
 ถึง ประทับเรือ พระที่นั่ง ณะดีพานแล้ว เด็ดใจ ขึ้นยังพระ อาราม ถวาย นมัสการ,
 พระอาจารย์, ด้วยลัทธิเคารพแล้ว, ก็ดำริห์ ถึง การจะสร้าง พระอาราม ให้
 ถาวร ขึ้นกว่าเก่า. แต่ พระผู้เป็นเจ้าให้อนุญาตแล้ว ก็เด็ดใจ กดบ ยัง พระ
 ราชวัง มีพระราช ดำริห์ตั้ง อรรคมหาเสนาบดี, ให้กะเกณฑ์กัน ไปสร้าง วัด
 พระยาแมน, แต่การ สร้างพระ อารามนั้น, ๒ ปีเศษ จึงสำเร็จ ในบั้นแมตริศก
 แล้วทรง พระกรุณาให้ มีการ ถอดอง, แต่ มีการมหรศพ ต่าง ๆ, แต่มี ใจน
 รม-ด้วยคำรพ ๓ วันแล้ว, ทรง ถวายไทยทานแก่ พระสงฆ์ เป็นอันมาก, แต่
 ใ้ ข้าพระ สำหรับอุปฐาก พระอารามนั้น ก็มาก แต่ ถวายพระ ถนอมไป ขึ้นพระ
 อาราม ตามธรรมเนียม แล้ว, ทรงพระ กรุณาตั้งพระอาจารย์, เป็นเจ้าอธิการ
 วัด พระยาแมน, ชื่อพระศรี ด้จญาณมุนี ราชาคณะ คามวาทิ ถวายเครื่อง ถมณ
 บริหาร-พร้อม, ตาม ศักดิ์-พระ-ราชา-คณะ-ทุกประการ.

ใน ศักราช ๑๐๕๓ บั้นแมตริศกนั้นณวัน ๒ ๖ ค่ำ นักเด็ดใจเข้า ซึ่งครอง
 กรุงกัมพูชาประเทศ, ให้ ทูลตามทูลถือ คู่ภ-อักษร, - เข้ามาถึงอรรคมหาเสนา
 ธิบดี, ณะกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ในลักษณะคู่ภอักษร นั้นว่า, กอง ช้างณะ
 กรุงกัมพูชาธิบดี ไปโพ้นข้าง, ถัดอง ต้อง นาง ข้าง เลือก สูง ๓ คอก คับ มีหัว,
 สรรพด้วย คชลักษณะงามบริบูรณ์ แต่เจ้า กรุง-ศรี-ยโสธร-นคร-อินทร์-
 บัด, -กรู-รัตน-ราช-ธานี-ขอถวายนาง คู่รี-เสอตร์-คเชนทร์-ชาติ- กระ
 ษัตริย์ นิตกันต์, - คือประเสริฐมาเป็นพระ บรม-อรรค-ราช-พาหนะ-แห่ง
 พระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้า, กรุงเทพมหานครบวรทวารวดี ศรีอยุธยา, ขอ
 เอา พระกฤษฏา เศษานุภาพ สมเด็จพระนั่งเกล้า, เป็นที่พึ่ง ที่พำนักสืบไป, แต่
 จะขอ พระราชทาน เชิญข้าหลวง กรมช่างออกไปรับ เข้ามา. จึง ถมุนายกหน้า

ดักษณ ศุภอักษร พระเจ้า กรุงกัมพูชา ธิบดิน, ขึ้น กราบทูล พระกรุณา ให้
ทราบ สิ้นทุกประการ. พระบาท สมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, ครั้น
ทราบเหตุดังนั้นก็ทรง พระโลมศักดิ์. ครั้น ให้ พระราชทาน เสื้อผ้าแก่ ทูตานุทูต
คน ละ ตำรับ แล้วครั้นให้ ข้าหลวง ๓ นาย, แลกรมช้าง ออกไปทูล ยุตานทูต
แต่ให้ นางข้างเผือก เข้ามาณะกรุง โดยระยะสถมวารค วิถี, หยุค ยัง ประทับ
รอนแรมมา อย่าให้ อิดโรย เป็นเหตุ การณ์ได้, แลข้าหลวง ๓ นายกับกรมช้าง
ทั้งหลาย, ก็ กราบถวาย บังคมลาออก ไปยังกรุง กัมพูชาธิบดิน, ด้วยทูตานุทูต
อัน มา นั้น.

ครั้น ถึงกรุงกัมพูชา ประเทศ, ได้มาบตี กษา ข้าหลวง เข้าเฝ้า พระเจ้า กรุง
กัมพูชาธิบดิน ๆ ก็ ครั้นพระราชทาน ปฏิสันถาร เป็น อันดี, แต่ให้ เสด็จดูเหตุ
ข้าหลวงมิให้ อุดอยากได้. แล้วให้ พระยา พระเชมร ๓ นาย, คุมเอา นางข้าง
เผือกไปด้วย ข้าหลวงซึ่งออกมาบนั้น. แล ข้าหลวง ๓ นาย กราบถวายบังคม
ลา พระเจ้า กรุงกัมพูชา ธิบดิน, แล้ว ถวายนางข้าง เผือก—กฤษ—ออกจากกรุง
กัมพูชา ประเทศ, กับด้วย พระยาพระเชมร ๓ นายนั้น, แลเดินทาง ประทับอื่น
แรม รอนรง ยัง หยุค โดย สถมวารค วิถี, กำหนด เดือน ๑ กับ ๒๐ วัน จึงมา ถึง
กรุงเทพ มหานคร. จึง ทรงพระ กรุณา ให้ บลุดโรง ส้มโภษณะ คำบด เพี้ยก
แต่ให้ นางข้าง เผือก ประทับอยู่ณะ โรง ส้มโภษ นั้น, แล ให้ มี การ มหศพ
ส้มโภษ คำบด ศศิขวาร, แลให้ ยาศราพระ บรม—หัตถ์—ลงสู่ เวือ ชนาน มี
เรือคู่ชัก แหกเห็น เข้ามายังพระ นคร, แลให้ นำนาง เผือก—คเชนทร์, ขึ้นไว้
ณะโรงยอด ในพระราชวัง, ทรงพระ กรุณา พระราชทาน ชนนานาม มัญญ์,
ชื่อพระ บรม—รัตนากาศ—ชาติ—คเชนทร์—มหันต—คุณ—วิบุตย์—เด็กล้ำ.

แล้ว สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว, ก็ เสด็จออก ณะมุขเด็จ พระที่นั่ง สรรเพชญ์ปราสาท
พร้อมด้วย ท้าวพระยา เสดนามดี มนตรีมุข ทั้งหลาย, ฝ่าย ทหาร พลเรือน เข้ม

เผ้า ณะทิมตาพ ตาม ตำแหน่ง ซ้ายขวา, จึงให้เบิก พระยา พระเชมร ๓ นาย,
เข้า เผ้าถวายนังคม ณะศาตา ท่วงทิมตาพ แดตำรัส พระราช ปฎิ-ัติการ-
๓ รัต-ตาม อย่าง พระราช ประเพณี, แด้วพระ ราชทาน เลื่อนฝารางวัด, แด
พระยา พระเชมรทั้ง ๓ นาย นั้น โดย สวมคร, แด พระ ราชทาน เครื่อง ราช ป
โภค, - บริโภค-ต่าง ๆ คอมแทนออกไปแก่ พระเจ้า กรุงกัมพูชา ธิบดินห์ เป็น
อันมาก. แด พระยา พระเชมร ๓ นาย ก็กราบ บังคมลา, กลับออกไป ยังกรุง
กัมพูชา ธิบดิน.

ตุศักศาร ๑๐๕๘ บั๋วออกจ้ควา คัก, ขณะนั้น เกิดขบถ ดาวคน ๑, ชื่อ
บุญกว้าง, ชยัแวงหัว เมืองดาว ฝ่าย ท้องนอก, มี ความ รู้อิชาการดี แดมี
สมัคักพวก ๒๗ คน, ก็คิด่าน ทำการขบถ ตั้งตัว ว่าเป็นผู้ มีบุญ, แด พา พัก
พวก เข้าอยู่ ณะศาตาแห่งหนึ่ง, นอก ประศุมเมือง นครราชสีห์มา แด กัณมาน อยู่
มิถชิดแด้, ให้คนไปหา ตัวพระยา นครราชสีห์มา, แด กรมการ ทังปวงออก
มา, จึง พระยา นครราชสีห์มา, ก็ชาง พังศอหนึ่ง, มีบ่าวไพร่ ทนายตาม
ออกไป ๒๐ เศษ, ครัน ออกมานอกเมือง เกือบจะถึง ศ้าลา, แดบุญกว้างขบถ
ก็ตุกออกมายืนอยู่นอกมาน, แดวชนวรองควาดด้วยเสียงเป็นอันดัง, ด้วยอำนาจ
คุณ-วิชา-มรรคาต ให้พระยา นคร ราชสีห์มา ตกใจกลัวยิ่งนัก, แดขับชาง
หันหวน แดหัน เข้า ประศุมเมือง ทังบ่าว ไพร่ ด้วยกัน, แด อ้ายคิด มีชอบ กับสมัค
ักพวกไล่ ตามเข้ามาใน เมือง, ไพร่ พดเมือง แดกรมการ ทังหลาย, ก็เกรง
กลัวมัน ด้วยอำนาจ คุณวิชาการ, มิได้ มีผู้ ได อัจหาญ เข้าจับมันได้, ต้อง
อยู่ใน อำนาจ อ้าย ขบถดิน, แด ขบถ บุญกว้าง กับ สมัคักพวก, เข้า ตั้งอยู่
ศ้าลา กตาง ตั้งให้บารุง ชางม้า รัพดให้พร้อมไว้, จึง พระยา นคร ราชสีห์มา.
แด กรมการ ทังหลาย ปฤกษา กันว่า, ซึ่ง อ้ายขบถ เกิด ขึ้นใน เมืองเรา, แด
กาดัง เรา ทังปวง เราจับ กุมมัน ไม่ได้, ด้วยมัน เป็นคน คมวิชาการ อยู่ ครัน

จะหนึ่งเสียเถา, ก็เหมือนหนึ่ง เป็น พักพวก เข้าด้วยอาย ขบถ, จะพา กันตาย
เสียสิ้น, จำจะ อุนาย ถ้าย เทพอดวง มัน ให้ ยกลงไปตั้ง อยู่ เมือง ตพบุรี, พอ
ให้ โกลั พระเดช พระคุณ, แดจะขอ เอาพระ เเศษาภาพ ส้มเต๋จ พระเจ้าอยู่หัว
มา ปกเกล้าฯ ด้วย, จึงจะทำ มันได้ ถนัด.

ครั้น เห็น พร้อมด้วยกัน แด้ว, ก็ ชวนกัน ออก ไปหา อ้าย ขบถ ณะศาณา
กลาง, แด้ว จึงว่า ข้าพเจ้า ทั้งปวง ขอ เป็นข้า ทาน สิ้น, แดจะ ขอ อาษา ลงไป
ตี กรุงเทพ มหานคร ถวาย, แด ซึ่ง จะตั้ง อยู่ ณะเมือง นคร ราชสีห์มา นี, หา
เป็น ประโยชน์ ไม่, ก็ ได้ ยกลง ทพลง ไปตั้ง อยู่ ณะเมือง ตพบุรี กวาดเอา ผู้
คนหัว เมือง ให้ ได้ มาก แด้ว, ก็ ยกเข้า โจมตี เอา กรุงเทพมหานคร เห็น จะ ได้
โดยง่าย, แด ซึ่ง ข้าพเจ้า ทั้งหลาย ว่าดังนี้, ควร มีควร ขอ ทานกรุณา อย่าถือ
โทษเลย. ครั้น บุญกิจจาง ขบถ ได้ พงคังนั้น, มีได้ แจงว่า เป็นกลอุบาย,
สำคัญว่า จริง ก็ เชื่อถือ, แดเห็นชอบด้วย ทุกประการ จึง ให้ เจ้าเมือง กรมการ
เกณฑ์ พดเมือง นครราชสีห์มา ได้ ๕๐๐๐ เศษ, ช้างเครื่อง ๘๕, ม้า ๑๐๐
เศษ, สรรพด้วย เครื่อง สรรพอาวุธ พร้อมเสร็จ, ก็ ยกจาก เมืองนครราชสีห์มา
เดินทัพ คัดตง มาทาง เมืองบัวชุม, เมือง ไชยบาดาด, ได้ ผู้คน เป็นอัน มาก, ก็
ยกกองทัพ ผ่านไป เมือง ตพบุรี, แดตั้ง ชองล้อม ผู้คน อยู่ใน ที่นั้น, จึง พระยา
นาร ราชสีห์มา, แด กรมการ ทั้งหลาย ก็ คิดอ่าน แด่งหนังสือ ตบ ให้ ขุนหมื่น มี
ชื่อ ถอดลง ไป ถึง ส้มหนายกฯ ให้ ความ ทูลพระ กรุณา โดยเหตุ ทั้งปวง นั้น, ให้
ทราบสิ้น ทุกประการ.

ฝ่าย กรมการ เมืองสระบุรี, เมืองบัวชุม, เมืองไชยบาดาด, ก็ แด่งหนังสือ
บอกตง มา ถึง ส้มหนายก ว่า, เมือง นครราชสีห์มา เป็น ขบถ, มีคน ยก กอง
ทัพตง มา กวาด เอา ผู้คน ณะเมือง เมือง บัวชุม, เมือง ไชยบาดาด ได้ เป็นอัน
มาก, แด้วยกผ่าน ไปโดย ศวันตก มีรู้ว่าจะไป แห่งใด, แดหนังสือบอก, ฝ่าย

แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาธิราช ๒๕

เมืองแคว้นแก้วมาตั้งก่อนหนังสือบอกมายังเมืองตพบุรี, ๒ วันเจ้าพระยาจักรีก็เอาหนังสือบอกทั้ง ๒ ฉบับนั้นขึ้นกราบทูลพระกรุณาพระบาทบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, ทั้ง ๒ พระองค์, ครั้นได้ทรงทราบประเพณีเหตุด้วยกัน, ก็ทรงพระพิโรธ, ดำริว่า อ้ายชบถ ๒๘ คนเท่านั้น, ชาวนครราชสีมา, มากหลายพัน, ถึงไม่สู้รบด้วยอาวุธเลย, จะทั้งด้วยมุดดินแต่คนตะกอนก็ไปพอฝีมืออีก, ไฉนมันจึงว่ากลัวความรู้อยู่ในอำนาจค่ายชบถสิ้นทั้งนั้น, เป็นอัศจรรย์ใจนัก, ไม่เคยได้ยินมาแต่ก่อน, จึงดำริตั้งอรุณคนหาเสนาธิบดี, ให้ตระเตรียมช้างม้ารถไว้ให้สรรพ, จึงมีพระราชดำริให้พระยาสุรเสนาเป็นแม่ทัพหลวง, แลทั่วพระยาอาสา ๒ เหล่าทั้งปวง, เป็นยารบัตรเกยกาย กองหน้า, กองหลัง, ถือพลฉกรรจ์ตำเครื่อง ๕๐๐๐, สรรพด้วยเครื่องตำราวุธทั้งปวง, ให้ยกไปเอาตัวอ้ายชบถ, แล้วให้มัทราตอบไปแก่พระยานครราชสีมา, แลกรมการทั้งปวงว่า, ถ้ากลัวมันอยู่จะจับมันมิได้ไซ้, ก็ให้ถอยมันไว้ก่อน, อย่าให้มันส่งได้ย, ต่อทัพกรุงยกขึ้นไปถึง, จึงให้จับตัวมันส่งออกมาให้แก่กองทัพกรุงทีเดียว, แล้วพระราชทานสิ่งของต่างๆ ไปแก่กองทัพชาวนครราชสีมา, ให้ๆ แก้อ้ายคิดมิชอบ, แลให้เจรจาเล่าโถมมันจึงดี, อย่าให้มันรู้ตัวเสีย, จะทำไม่ถนัด.

ครั้นถึงวันอันได้พิไชยฤกษ์, จึงพระยาสุรเสนา, แลทั่วพระยานายทัพนายกองทั้งหลาย, ก็กราบทูลถวายบังคมลาแล้วยกทัพไปยังเมืองตพบุรี, ครั้นใกล้ถึงจึงให้หนังสือฉบับไปแก่กองทัพชาวนครราชสีมา, นัดหมายวันคืนเพลาตีญญาอาณัติ, ให้ยกเข้าล้อมพร้อมกัน, ฝ่ายพระยานครราชสีมา, แลกรมการทั้งปวง, ก็เอาสิ่งของซึ่งพระราชทานขึ้นไปก่อนนั้น, ให้แก่อ้ายเหล่าร้ายพุดจามให้ส่งเสีย, ครั้นถึงวันอันนัดหมาย

นั้นแล้ว, ก็ยกพลทหารเข้าล้อม ชั้นใน . ฝ่าย ทักษิณ กษัตริย์ ชื่อนอกเปนมั่น
 คง . แต่ ขมด บุญ กว้าง กับ ส้มกั๊ก พวก ทั้งปวง , มี ทักษิณ กษัตริย์ ตั้งใจ
 กตัญญูยิ่งนัก, จะหนีก็เห็นไม่พ้น , จะต่อรบ เด่าก็ เหลือ กำลัง , มี รู้ที่จะ ทำ
 ประการใดก็ได้ก็พึ่งอยู่ ดั้น . พดชาวนครราชสีมา ก็เข้า ถัดม รุม จับย้ายคิด มี
 ขอบ, แต่ ส้มกั๊ก พวก ๒๘ คน ได้ ดั้น . แล้วพันทนาส่งออกไป ยังกองทัพ
 กรุง ๆ ก็บอกหนังสือตงไปให้กราบ ขุดพระกรุณา, แล้วให้เด็กทัพถนัดมา
 ยัง กรุง เทพ มหา นคร . จึงส่งเจ้า บรมพิศร์ พระพุทธเจ้าอยู่หัว, ก็มี พระ
 ราช คำรัสให้ตั้งพระราช อาชญา แก่ย้ายคิด มีขอบ, แต่ ทักษิณ กษัตริย์ ถึง
 ดั้น ชีวิต .

แล้วมีพระราช โองการตรัส ตั้งสมุ หนายก, ให้ตรวจ เตรียม พดช้าง—พด
 ม้า—พดรากร—บกกร—เดินทำง, แต่ พดนาวา—พดห พ้อมไว้, กำหนด
 พด ๑๐๐๐๐, ทั้งทางบกทางเรือ, แดการพระ พดสมเด็จพระ กษัตริย์ . ก็
 ให้ จักแจ้งไว้ ให้ สรรพ, จะตั้ง พระราชดำเนิน ขึ้นไป นนตการ พระพุทธบาท
 อัน ประดิษฐาน เห็นธ ภูเขา สุวรรณบรรพต, โดย ไบราณ ราชบรรพตนี้ มา,
 แต่ ก่อน .

ครั้นถึงวันอันได้ ศุภมงคลนักรัตนฤกษ์ในเพลา ๑๑ ที่ม จึงพระบาทบรมพิศร์
 พระพุทธ เจ้า ช้างเผือก, ก็สอดทรง เครื่องศึ ราช—อสังการ—ธรรมพรหม—
 บวรวิภูสิต— สำหรับ พิ ไชย—ราชรถยุทธ,— ทรง ราชอาวธ—ธรรมเสด็จ,
 ก็เสด็จสู่ เรือพระที่นั่ง ศรีสมร รถไชย, อันอ้าไทย ด้วย เสวตร มยุรฉัตร, หนัก
 พระ อภิรม ชุมสาย พรายพรหม, กตั้งกตค บตบั้ง พระสุริยมังฆรรพดตอนตลับ
 จามร สด้าง สด้างใสว, ไพโรจ ด้วย หนักงเที้ยว ขวัญ เปนทิวแถว, คุนพรอ
 พราย รัชยา รัชยัม จัมแสง สุวิ ยวโรภาศ—ผ่องพื้น—อภกร—วิกิ— เตือก ก่อง ตอง
 แต่งจันทร แจ่ม พ้า, ^๔TUDC ตามตา ด้วย เรือตึง กัน แต่ เรือพระ ประเทษน เรียบราย,

เรือพระ ราชนางานางษ์ เสด็จมาพุดมาตามาศ์ มาชดระวี มนตรี มุขอก ขุนทั้งหลาย,
 รายเรียง จับฉลาก เปนคู่ ๆ ตูพันฎกก็ก้องกาหัพด้วยศัรพทสำ เนียง เเสียงพด,
 ประ โคนมี กดอง ชนะ แครสังข์, ช้องไชย, ช้องใหญ่, ช้องกะแต, ช้
 เเสียง สนั่น นิฎนาท, ก็ขยายพยุหมাত্রา คณาเคต็อน เตือน ขบวนนำหลัง, คับ
 คัง ท้อง แถว นัทที—เปนดำดับ วารี—มารค,— กำหนด ระยะทาง โยชน์หนึ่ง,
 ก็ บันดู ถึง พระราช นิเวศน์ พระนคร หลวง, ก็ เสด็จ พักพด พาย ประทับ ร้อน,
 เสดวย พระ กระจาย หาร ตำรายุ พระ อารมณ, เสด็จ เข้า ที่ พระ มั่นชมในที่นั้น.
 ครั้น เพดาตาย แล้ว ๒ นาฬิกา, จึง เสด็จลงเรือพระ ที่นั่ง, ให้ ยาดรา นาวา—
 พยุห—ไป โดยดำดับ. กำหนด ทางโยชน์หนึ่ง, ก็ ถึง พระ ตำหนัก เจ้า สมนึก.
 จึง เสด็จขึ้น ประทับ แรม อยู่ที่ นั้น ๒ เวน. แต่ มี พระราช ตำรัสสั่ง อรรคมหา
 เสดนาธิบดี, ให้ กระจเตรียม พดเห็นหน ทั้งปวง, โดยขบวน พยุหมাত্রา ดกด
 มารค, ตามอย่างโบราณ ราชประเพณี ทั้งปวง ให้พร้อมไว้.

ครั้น เพดา ประจุไสม—ได้ พิไชยฤกษ์, จึง พระบาท สมเด็จพระ บรม บพิตร
 พระพุทธเจ้า อยู่หัว, ก็ ทรงเครื่อง ราชวิภูษณา ภรณ์แล้วเสด็จ, เสด็จทรงช้าง
 คัน พัง สุริยา อัญฉางค ที่นั่ง รอง, พัง อนงค์ ศัรสังสรรค์ ผูกเครื่อง สวรรณปดุษฉา
 หลังกา ทอง, พร้อมด้วย หมู หมอด คูนินทร์—เสนาจ—นกร ดงกันแซรกแซรง
 ดดับ ค่ายคำ พังคา, แดหมูปดอาสา สิ้นชีพ พดากรรกรง รวราย. โดยขบวน
 ช้างขวา นำหลัง คังคับ เปนชนิด. ถัดนั้น ช้าง พระ ราชบุตร นิตา วนชานางษ์ ทั้ง
 หลาย, แดรถ ประเทียบ เรียบราย ตาม เสด็จ เปนห้องแถวงามไสว, อ้าไทย
 ด้วย เครื่อง สูงเสวตร ฉัตร ธงฉาน ธงไชย เปนคู่ ๆ ตูมโหฬาราดิเรก ด้วยพด
 บทจรเกณชท์ แห่ง, แดพดอไชย แครสังข์ พิณพาทย์ ช้องกดองชนะ, ประ โคน
 ครั้นครั้น ก็ก้องนิฎนาท, ให้ ขยาย พยุหมাত্রา ไปโดย รัถยา รัมนันร โทธาน
 แถวเค็อน พันฎก, อธิกด้วย นานา—พรวณ—พฤกษา—ชาติ,— บ้างเพ็ดตัดอก
 ออก ผด ถัดนกลาด ตูระการตา, ก็ เสด็จ ยาดรา พดากร ทวยหาญ, ไปโดย

ถ้าดับสถิตมารกวีตีเส้นทาง ๕๕๐ เส้น, ก็บัดถึงเชิงเขา สุวรรณ—บรรพต
จึงให้หยุดขบวน แห่แห่น ทงปวงแก้ว, ส้มเตี๊ยะ พระเจ้า อยู่หัว ก็ ทรงรำพระแสง
ของ้าว, เห็นอ กระพองข้าง คันสั้นวาร ๓ นัด, บูชา พระพุทธรบาทโดยพระราช
ประเพณี เสรีจแก้ว, ก็บาย พระคชาธาร โดยมารค วิถี กำหนดทาง ๕๐ เส้น,
ถึง พระราช นิเวศน์ ชารเกษม, เตี๊ยะลงสู่เกษแก้ว, ๆ เตี๊ยะเข้า ประทับ แรม
ณะพระ กำหนัก นัน.

ครนรุ่งขึ้น จึง ส้มเตี๊ยะพระเจ้า อยู่หัว, ก็ เตี๊ยะพระราชดำเนิน, พร้อมด้วย
เสนาปตี มนตรี มข มติ กา—ขบวน ราชบุกร,—ราชันดา,— กรมฝ่าย นำฝ่ายใน
แฉนาง พระสนม ทงหลาย, ขึ้นไป นมัสการ พระพุทธรบาท อันโอฬาร ใจ อภิรม
ทุกเวลา เข้าเย็น เป็นนิจ ทุกวัน มิได้ขาด. แด ทรง ถวาย สการบูชา ด้วยสังเคา
รพ เป็นอันดี. แด เตี๊ยะ พระราชดำเนินไป เห็นอ ไร่เขา, เตี๊ยะนั่ง เห็นอ แทน
ศิลา โถงต้น พระศรี มหาโพธิ์. ทรงไปรย สุวรรณ, รัชฎะ, พระราชทาน
แก่ พลนิกาย ทงหลาย เป็น อันมาก, ตาม อย่าง พระราช ประเพณี มาแต่ ก่อน
แด ทรง พระกรุณา ให้ มีถว มหรงค์ ส้มโกลน มีนาค นุประการ, ครนค่ำให้
จุดดอกไม้เพลิง ตาง, ๆ วิชา ใหญ่ ๘ วิชา บูชา พระพุทธรบาท, เป็น มโหฬาร
ราชการ ยิ่งนัก, แด ทรง ถวายไทยทาน แก่ พระสงฆ์ เป็นอันมาก. แด ส้มเตี๊ยะ
พระเจ้า อยู่หัว ก็ เตี๊ยะ พระราช ดำเนิน, พร้อมด้วย พระราชวงษา นุวงศ์ เสนา
พดุมามาตย์ พระ สนมนาฏ—นารี—ทงหลาย ไปประพาศณพระ กำหนักชาร โคก
ปลายชาร ทองแดง. แด เตี๊ยะ เทียวประพาศชมพนัก แฉฉเนน เทินเขา ทุกตำเนา,
ถ้า ชารอาหารเทวเปลว ปล่องช่องชวาก, เวียงวัง สิงขรเขตร์ วิเศษ—ด้วยสรรพ
รุกข—ชาติ—นานา,— ทรง ผด—ผกา—ทุก กิ่งก้าน ถิ่นกตาด. ชมหมู่ จตุ—
บาท—ทิวบาท—ต่าง ๆ ชาติคู่ ราชการ,— สรรพพระราชฤาไทยเตี๊ยะเสรีจ
ก็ เตี๊ยะกลับ, ยังพระราชนิเวศน์ ชารเกษม. ค่ำรพ ๗ วัน แด ถวายนมัสการ

ตา พระพุทธบาท, ยก พยุหยาตรา โดย ขบวน สัตตมารค, ชดมารค, กอฉ
กรุง ศรีอยุธยา.

อุทิศราช ๑๐๕๗ บัณฑิตปักคอก, ขณะนั้น พระเจ้า กรุง ศรี สักนาค
นุก, — ให้แผ่นดินพระนางไมตรี, เป็นราชทูต จากทูต พระราช คำสน์, คม
เครื่อง มงกุฎ - ราชบรรณาการ, — ส่งมายัง กรุงเทพมหานคร. ในลักษณะ
พระราช คำสน์ นั้นว่า, พระเจ้ากรุง ศรี สักนาคคนहु, ผู้เป็น มหิศราชิปไต
ในเสวก-มด-ประเทศ-นคร-ปาจีน-ทิศ, — ขอถวาย วันทน-ประณาม
มาตบพระนาง-บาท-บงกช-เวณ-มาศ, — แห่ง พระ บาทบรม บพิตร พระ
พุทธเจ้า อยุธยา, ผู้ด้วยส่งรราชูปศ อดย ราชณกรุงเทพมหานคร, บวรทวา
ราชดี ศรีอยุธยา, มหาคิณกภพ นพรัตน ราชธานี บวรรมย์, คุดม พระราช
นิเวศน์ มหาสถาน, นโฬาร ด้วยเสด็จ ฤๅชช ชาติ พาหนะเป็น ศรี เมือง,
เพื่องพระ เกียรติ-ยศ-ปรากฏ แสงไพศาล, — ไปใน นานา-ประเทศ-ราชธา
นี-ใหญ่ น้อย ทั้งปวง, คง-นคร-ธาด มหา-พรหม-ถางกนิ. ร่วมเขียนเป็น
ศุขานุช-ปรากฏจาก-ทุกข-ระงับ-โอบ-แห่ง สรรพ-สัตว์-ทั้งหลาย, อัน
ร้อนรันท้ว สกต-โลก-ชาติ, — เพื่อกอดเมื่อนั้นชนิดนิละ-ได้มข. — ราช
พระองค์ ขอถวายพระ ราช-ธิภา, — ทรงนามพระ ภักพา, พระชันษาได้ ๑๕
พรรษา, — มาเป็น ศรี - สว่าง-บวิจวิค-รองตอง พระบาท ษัต. ขอ
เอา พระเศษานภาพ สมนัด พระเจ้า อยุธยา เป็นที่ พังที่ พังนั้น. ด้วยมี อู ริ-
ราช-ปรบัคช, — ถ้าว คือเจ้าฟ้า เมืองหลวง พระบาง ประกอบ ด้วย โด ภู,
ทาศิริ-โอบ-มิได้, ให้เสนาโยธาหาญ, ยกมากระทำ วิหิง ษาการ-ย้าย
กรุง ศรี สักนาคคนहु, ให้ได้ ความเดือด ร้อน. แต่ บัดนี้ จะขอ พระ ราชทาน
กองทัพ ขึ้น ไปช่วย เมืองศรี กรุง ศรี สักนาคคนहु, ให้ พันเงอม มือ ประจามิตร
นจะขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาพระมหานครศรีอยุธยา. ไปกราบเท้ากัฒปาวังหม

จึงเจ้าพระยาจักรี นำเอา ดัชนี พระราชค้ำถั้น, พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต, ซึ่งกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ สั้นทุกประการ. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ก็ทรงเครื่องศิริราชดั่งการารัตน์ วิภูษิตเสด็จ, เสด็จออก ณะมุขเด็จ พระที่นั่ง สรรพเพชปราชัย, — พร้อมด้วย ท้าว พระยาเสนา บดี มนตรี มุข ทัง ทนาย, ฝ่าย ทหาร พลเรือนเพิ่มเผ่าคุณของชุดพระบาท, ณะทิมตาพคตตาม ตำแหน่งซ้ายขวา. จึง ให้เบิกแค้นพจนานไมตรี เข้า มา ถวายบังคม ณะสดถา หว่างทิมตาพ-
 แต่ คำว่า พระราช ปฏิสันถาร ๓ นิต ตามพระราช ประพณ. แล้วพระราชทาน แลื่อนน้ำ แก่แค้นพจนานไมตรี โดย สมควร.

จึง มี พระราช คำว่าตั้ง สมุหนายก, ให้ เกณฑ์ กองทัพด้วยช้างม้า เครื่องศาสตราวุธ ทังปวง ให้พร้อมไว้. แต่ คำว่าให้ พระยา นครราชสีมา เปน แม่ทัพหลวง, พระ สระบุรี เปน ยุทธมนตรี, พระยา นครนายก เปน เกียก ภาย, พระราม ก้าวแหง เปน กองนำ, พระยา ดุสิต เปนทัพหลัง. ถือ พล ๑๐๐๐๐, ช้างเครื่อง ๓๐๐, ม้า ๕๐๐, สรรพด้วยนานา สรรพพา วุช บินใหญ่ น้อย, กระสุนดิน ประดีพร้อมเสด็จ. ให้ยก ไป ระวัง กำจัดศึก เมืองหลวง พระบาง, ซึ่งยกมา ศึก กรุงศรี สัตนาคนหุตนั้น, ครั้นถึง วันออกได้ มหา—พิไชย—ฤกษ์, — จึงข้างพระยานายทัพนายกองทังทนาย, ก็กราบถวาย บังคมถา. ยกช้างม้าพล จากกรุงเทพ มหานคร, ก็ด้วย แลื่อนพจนานไมตรี ซึ่ง เปน ราชทูต นั้น. แลเดินทัพไป โดยทางเมืง นครราชสีมา.

ครั้น โทด ถึงกรุงศรี สัตนาคนหุต, จึง ให้ตั้งค่าย ยับยั้ง กองทัพ อยู่ ที่ นั้น. จึง ปลุกษา กันว่า, ครั้นจะยก เข้าโจมตี กองทัพชาว เมือง หลวง พระบาง บัดนี้ ก็จะต้องไมตรี ไปคมิศร, แต่เราจะแต่ง หนังสือ ให้ ไป ว่ากล่าว แก่ ชาว เมือง หลวง พระบาง, ให้เลิกทัพกลับไป โดยดีก่อน. ถ้าแถมพียงยง ฮงอาจ—จะก่อ

รบไว้, จึงจะให้พดทหารเข้าโจมตีแตกหักเอาต่อภายหลัง, ครู่เดียวก็จะเป
 พัท-จดี-ไป. อันที่พดท มืทาน มีมือเราได้แต่ ไผเพดาเดียว. ครั้นนายทัพ
 นายกอง ปดทษาเห็น พร้อม กันแล้ว, ก็ให้แต่งหนังสือให้ขุนหมื่น มีชื่อ ถือ
 ไปถึง แม่ทัพดาวซาดเมืองหลวง พระบาง. เปนใจความ ว่ากล่าว โดยไมตรี, เพื่อ
 จะให้ปราณี ปราณอมเปน มิตร-สันถว-กับกรุง ศรีสัตนา คนหุต คั้งกาลก่อน
 มิให้เป็น เหว-ไพร-อาชว-กันสืบไป.

ครั้นแล้วท้าวเสนาดาวแม่ทัพเมืองหลวง พระบาง, ได้แจ้งในหนังสือ แด
 ทราบว่า, กองทัพกรุงเทพมหานคร ยกมา ช่วย กรุงศรี สัตนาคนหุต ตั้งนั้นแล้ว
 ก็เรียกขาน สุราม-พระ เศษ-นภาพ-ยิงเก. จึงแต่งหนังสือให้เพี้ยความ
 มีชื่อ ถือ มาแจ้ง แก่แม่ทัพไทย, รัยขียนปราณี ปราณอมเพื่อจะเป็น มิตร
 สันถวไมตรี, มิได้มีเวรอาชวกับกรุง ศรี สัตนา คนหุต สืบไป. ก็เด็ก
 กองทัพ ถือบทัพ ไปเมือง. จึง พระยา นคร ราชดีห มา, แดท้าว พระยานายทัพ
 นายกอง ทั้งปวง, ก็แต่งหนังสือให้ขุนหมื่น มีชื่อ ถือ ไป กราบทูลพระ กรุณา
 ณะกรุง เทพมหา นคร, โดย ประพฤติเหตุ ทั้งปวง ก่อน. แล้วบอกเข้าไปให้
 เสนาดาว นำเข้าเฝ้า พระเจ้า กรุง ศรี สัตนา คนหุต. ๆ ก็ พระไทยดำรัส พระราช
 ปรีชัณการ เปนอันดี. แดให้เลี้ยงดู เสด็จ กองทัพ ให้ อิ่มหนำ ดั่งเจ้า พระราช
 ทาน วางจัด แก่ท้าวพระยา นายทัพนายกอง เปนอัน มาก.

ฝ่าย ผู้ ถือหนังสือ บอกนั้น, ก็มาถึง กรุง เทพ มหา นคร. ให้ อัครมหาเสนา
 มดี กราบ ทูล พระ กรุณา ให้ ทราบ. จึง ทรง พระ กรุณา โปรดให้มี คราหา
 กองทัพ ถือบลงมา ณะกรุง. ท้าว พระยา นายทัพ นายกอง ทั้งหลาย, ได้แจ้ง
 ไผ ทั้งตรา นั้น แล้ว, ก็ กราบ ทูล บังคมดา พระเจ้า กรุง ศรี สัตนา คนหุต,
 แล้ว เด็กทัพ ถือบ ลงมา ยังกรุง เทพมหา นคร.

ส่วน พระเจ้า กรุงศรี สัตนา คนหุต, ก็ จึงแจ้ง คกแต่ง พระราชธิกา พร้อม

ด้วยพระพิณยง นางกำนัล, แด่ กาย-กรรมกร-ชายหญิงสังละ ๑๐๐, เป็น
 ขีรวาร. สรรพด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค ทั้งปวง พร้อมเสร็จ. แด่ ให้ แด่
 ท้าวพระยา ตา ๓ นายถือพล ๑๐๐๐๐, ซ้ำนำ โดย สมภว, ให้ อัญเชิญ
 เสด็จพระ ราช-ธิราช-ขันธุ์ สัตว์-กายา-ยาน-วิจิตร, - ลงไปยังกรุงเทพ
 มหากบ, โดยลำดับ มารท วิถี, ถึงพระราชนิเวศน์ พระนคร หอวง. จึงบอก
 ทนงดีอ ลงไป ณกรุงเทพมหา นคร, ให้กรอบทูล พระกรุณา ให้ทราบ. พระ
 มาท มรณ บพิตร พุทธเจ้า ซ้ำเมื่อ, ครั้นทรงพระเมตตา ทรงพระ โสภ
 นิก, คำว่า ฤกษ์ อัญมทา เสด็จ, ให้ยุบเรือ พระที่นั่ง บนตงกำนัลของ, แด
 เรืออื่น ๆ ทลายดำ, ขึ้นไป รับนาง กระษัตริย์-ครองศรี สัตว์คนหุด ณ พระ
 นคร หอวง. แด่ ต้องลงมา ยังพระ มหานคร, โดย ทางคตของ โพลียง.

ครั้น เมื่อถึง ฤกษ์ระ โสภ, ลงเรือ ขน ไปทางเรือทำนบ, พอส่มเสด็จพระเจ้า
 อัญหวั กรมพระ ราชองค์ บวร มีพระบิณฑุ ให้ มารับ พระราชบุตร ครอบ ครอง สัตว์คน
 คนหุด ขึ้นไว้ ณพระ ราชองค์ บวร. แด่ เสด็จ พระราช กำเนน ลง มา ยัง พระ
 ราชองค์ หอวง. ขึ้นมา ส่มเสด็จ พระพุทธ เจ้า หอวง. กรอบทูล พระ กรุณา ของ
 พระ ราชทาน นางไว้ ณพระ ราชองค์ บวร. จึงทรง พระ กรุณา ไปรด พระราช
 ทานให้แก่ ส่มเสด็จ พระเจ้า สดเชอ โสภพระ ราช-อัญยาไศรย-นั.

ฤกษ์กรษ ๑๐๕๕ ปีฉลูนพศก. ขณะนั้น ส่มเสด็จ พระเจ้า สดเชอ เจ้า พระ
 ขวัญ พระชนม์ การพ ๑๓ พรรษา. จึง ทรงพระกรุณา ดำรัสเหนือเกล้า ๆ สั่ง
 อรรถมหา เสด็จนิบัติ ให้ จักจง การ พระราช พิธีโล่กนัต- ณพระ ที่นั่ง สรร
 เพษ ปราสาท. แด่ ให้ตั้ง โรง พระ กระยาณาร, - แด่ พระ เบญจา-ณ
 ท้อง ถนายขันโน. แด่ ให้ตั้ง ราช-วัด-ฉัตร-เบญจรงค์- ของไชย ของปฎาก
 วางเปนระยะไป, โดยทางอันจะเห็นนั้น ก็วาง กระดาบาดเปนชั้น ๆ ครั้นถึง
 มิคสิร-มาร์-ศุกรบักซ์-ตัก, -ณวันนั้นได้มหา-มังกต-ฤกษ์-เพดาชายแด้ว

แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาธิราช

๓ นาฬิกา, จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็ทรงเครื่อง
ศิริ-ราช-อติการ-สรรพากรณ์, ภูเขา-ถายทอง สัมเพดาเชิงอน, สอด
ทรงสนองพระองค์ อย่างเศศทรง เชื้อรบาท-รัตพัตร-แก้ว, ทรงพระมหากฐิน
น้อยทรงเห็นพระแสงกนหัน. แดมหาเด็กเชิญพระแสงคาบ ใจเพชร.— แด้ว
เสด็จ พระราชดำเนิน มาขึ้นเถย ทรง พระราชยาน. เจ้าพนักงาน ประโคมแค
ตั้ง, มหาเด็กให้ ข้ายขวา นำหลัง เป็น ขบวน, มา ถึง พระ ที่ นั้ง สรรเพ
ปราสาท, เสด็จ ขึ้น ประทับ อยู่ณะพระที่ นั้งแก้ว อยู่ณะชานพัก.

ฝ่าย สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ ทรงเครื่อง แด้ว, เสด็จ ขึ้น พระยานมาศ,—
เจ้าจอมแก้ว แก่ เป็นเพื่อนคนหนึ่ง. แด้ว มหาเด็ก คู่ นั้น, นุ่งห่ม สัมบัท ท้อง
ขาวชาย กรวย. ได้ เลือกรับ แด้วพอกกึ่งพห ผ่าขาว, หน้า ๒๐ คู่. ถัดนั้น
จัดเอาบุตร ขุนนาง ที่ใจ ค้ำระก นั้น, ให้ นุ่งผ้าขาว พหขาว, ได้ เลือกรับ ขาว
๒๐ คู่. แด้ว ขบวน หลังนั้นมี นางเชิญเครื่อง ๖ คน. นางถือพานคนหนึ่ง, ถัด
นั้นจัดเอา ภรรยา ขุนนางดินพนมมีช ขอนนางเชิญเครื่อง เป็น ๘ แถว, ๆ ละ ๒๐
คน, เป็น ๘๐ คน. ถัดนั้นนำ ท้องขาว ชายกรวย, หม่มขาวขดบของดิน.
ครั้นเห็นเสด็จมาถึง ที่ ประทับ ชานพักแล้ว, จึงให้ทรงเหยียบหน้า ซ่องไชย. มี
นาง พนักงาน เอาหน้า ขาวพระบาท ๒ คน. แด้ว สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว, ทรง
รับพระกร สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ เสด็จเข้า ในมหาปราสาท. ทรงฟัง ถัดพระ
พุทธมนต์ ค่ำรพ ๓ วันแล้ว, ถึงวันเป็นค่ำรพ ๘ ได้ ถูกษ์ เพดาร์ุง. จึงให้เสด็จ
มาณะโรง พระ กระชา ส่นาน, เสด็จ ขึ้น บนเบญจา แล้ว, ถวายเครื่อง มุรธา
ภิเศก. สรงน้ำ พระพุทธมนต์, แด้ว ตั้งช้-ทักษิณาวฏ, — ทวีธา-จารีย์
ถวาย อาเคียรพา ทประโคม ซ่องกลอง แด้วตั้ง, คุรียงค์ ดนตรี. แด้ว ทรง
เครื่อง ให้เสด็จกลับเข้า พระราชวัง.

ครั้น เพดาร์ุง แด้ว ๓ พิกา, จึงให้เสด็จ ไปสมโภช เวียนเทียน เกณท์แห่ง

นุ่งส้มปักลายใต้เสื้อครุย แดพฤษภพ. แด นางเจิญ พระเช้, นาง ยก เครื่อง,
 นางตามเสด็จ ทั้งบวงนั้น, ถ้วน นุ่งผ้าทองชิว ชายกรวย, ห่มผ้า ชมพู ขดิบ
 ของ ต้นคำรพ ๓ วัน, เป็น ๖ วันด้วยกัน, ทั้ง แหไปทรงฟัง สวด ๓ วันนั้น, ครั้น
 ได้กัณฑ์ แดเจ้า พระวอญ เด็จออกหัด ทรงม้า ณท้องสนาม หลวง, นำพระที่
 นั้ง จักรวัด ๓ วัน. ๆ

ครั้น ถึงเดือน ๓, สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรง พระประจวบลง ได้ ประ
 มาณ ๑๕ วัน. แด พระโรคกำเริบหนักลง, จะเสวย พระกระยาหาร ก็ไม่ได้.
 เกือบใกล้ สวรรคต อยู่แล้ว. แด พระราชวงษาของย์, แด ท้าว พระยา ข้ำทุด
 ดอของขุดี พระบาท ผู้ใหญ่ผู้ น้อย ทั่วหลาย, ก็ เข้า ไป นอน อยู่ใน พระ ราชวัง
 พร้อม กันนั้น.

ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระ ราชวัง บวร, ทรง พระราช ดำริห์
 แดเจ้าพระวอญ, ด้วยเห็นข้าไทย มาก. คน ทั้งปวง ยินดีนับถือมาก, นาน
 ไป ภายหน้าเกรง จะ เป็น ศัตรู—ราช—สมเด็จ. จึง ทรงคิด กว อันเป็น คุยห์
 รหศี, แด กษัตริย์เจ้าฟ้าเพชร, เจ้าฟ้าพร, ราชบุตร ทั้ง ๒ พระองค์ มิให้ ใครรู้
 เห็น. ครั้นเห็น จวนจะ สวรรคต ในวันนั้นต้องวันเช่นนี้ อยู่แล้ว, จึง เด็จเจ้าพระ
 ราชดำเนิน มาบังพระ ราชวังหลวง, กับพระ ราชบุตร ทั้ง ๒, แด ข้ำทุดดอของขุดี
 พระบาท ทั้งปวง เป็นอันมาก, แด เสด็จเข้าอยู่ ณพระตำหนัก หนึ่งของ หวาย.
 จึง อูบาย ให้ มหาเด็ก ไปเชิญเสด็จ เจ้า พระวอญว่า, มี พระบันฑูร ให้ เชิญ
 เสด็จไป เฝ้า, ทรง พระกรุณา จะให้ ทรงม้าเทส ให้ ทอดพระเนตร สักหน่อยหนึ่ง
 แดเจ้าพระวอญ เสวย—มดขุดี—หวานค้างอยู่, ครั้นทราบว่ามีพระบันฑูร ให้ หา
 ก็ มิได้เสวยต่อไป. แด ชักซึ่ง ยังมี ได้ เสวยนั้น, เขาได้ ใน เครื่อง แด้ว ทูตดา
 สมเด็จพระมารดา, เด็จ มาเฝ้า กรมพระ ราชวัง บวร, ณพระตำหนักหนึ่งของ
 หวาย, กับด้วย นกพระสังขาริราช—พระพี่เลี้ยง, แด ขาไทย ทั้ง บวง, ตาม

เสด็จมา เป็นอันมาก. ครั้น เจ้าพระขวัญ มาถึงเสด็จ เข้าไปเฝ้า ถวายบังคม แล้ว
มีพระบัญชา ให้ ท้ามนพระพิพัฒน์, แดช้ำไทย ทั้งปวง, มีให้ตามเสด็จ เข้ามา.
แต่ให้บีบ ประตุกำแพงแก้วนั้น เสีย. จึงให้จับเจ้าพระขวัญ ตำเร็จไทยเสียดด้วยท่อน
จันทน์, ใน พระตำหนัก หนองทวาย เสร็จแล้ว, ก็ ให้เอาพระศพ ใส่นุ้, แล้ว
ใส่ลงใน แม่นั้น. ให้ ข้างหลวง เขาออกไป ยังเสียด ฌวักโลกพระยา, แล้วเสด็จ
กลับยัง พระราชวัง บวร สภา นมกต.

ฝ่าย นักพระสัฎฐา อีราช พระพิพัฒน์, แดช้ำไทย ทั้งปวง แจ้งว่า, เจ้าของ
ตัว เป็นเหตุ แล้ว, ก็ชวน กันร้องให้ กลับมาทูล เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาทิพ ซึ่ง
เป็น พระมารดา. แดเจ้าฟ้า กรมหลวง โยธาทิพ ขณะเมื่อ พระราชบุตร ทูลลา
ไป เฝ้ากรมพระ ราชวังบวรนั้น, เจ้าก็ พระบรมม อยุ่, แต่ ทว่ายังมีได้ ทดบ
บรมมณีก, พอเค็ดมหนักก็ ไต่ขึ้นเสียด พระราชบุตร มาทูลว่า, ข้าพเจ้า
จะขอ พระราชทาน ผลสุตติหวาน ซึ่ง ซึ่งเหลือ อยู่นั้น ด้วยต่อไป, ก็ตกพระไทย
บรมมณีก ขึ้นมา ในทันใดนั้น. พอ นักพระสัฎฐา อีราช มาถึง, ร้อง ให้ กราบ
ทูลโดย มุตเหตุ ทั้งปวง. แดเจ้าฟ้า กรมหลวง โยธาทิพ ได้ ทรงฟังดังนั้น ก็
ตก พระไทย ค่อนพระทรง ทรงพระกันแสง, ถึง พระราชบุตร เป็นกำลัง. แล้ว
เสด็จ ขึ้นไปเฝ้า สมเด็จพระพุทธเจ้า หลวง, ซึ่ง ทรงพระประชวร อยู่นั้น. แด
ทรงพระไถ่ถาม ว่าไร กรายทูล โดยมุต - คดี - ทั้งปวง. แล้วทูลว่า, ถูก ข้าพระ
พุทธเจ้า หากความผิดมิได้, กรมพระ ราชวัง บวร มาฆ่าลูก ข้า พระพุทธ เจ้าเสียด
โดยหา เหตุมิได้. สมเด็จพระพุทธเจ้า หลวง ครว้ได้ ทรงฟัง ดังนั้น, ก็ตกพระ
ไทย ฮูาโดย-ในพระ ราช-โอรส. - ทรงพระ ไถ่ถาม - ฮาตุร ภาพ-เป็น
กำลัง. แล้ว ทรงพระพิโรธ กรมพระ ราชวัง บวร ยิ่งนัก, คำว่า, กุ ไม่ให้
ราชสมบัต แก้อัย ๓ คนพอตูก นี้ แล้ว, ๆ มี พระราช คำว่า ให้หาเจ้าพระ พิไชย
สุรินทร์ราชันดา, ขึ้นมา เฝ้า บนพระที่นั่งบรมยงกัรัตนาศม, ซึ่ง เสด็จ ทรงพระ

บรชวร อยู่ณั้. แล้วทรงพระกรุณา ครัด มอบเวรราชสมบัติให้แก่เจ้าฟ้าพระ
 พิไชย สุรินทร. แล้ว สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว เสด็จ สวรรคตในเพลาเช้าวัน
 นั้น. พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ พระพุทธเจ้าอยู่หัว, พระชนมพรรษาเกาะ
 นพศก. แรกเสด็จขึ้นด้วยราชสมบัตินั้น, พระชนม์ ได้ ๕๖ พรรษา, เสด็จ
 ดำรง ราชอาณาจัก อยู่ได้ ๑๕ พรรษา. ขณะสวรรคต ณะพระที่ หนึ่ง บรรยงก์
 รัตนาศน์ มหาปราสาท, ในเดือน ๘ ปี นนทบุรี, สักราช ๑๐๕๙ นั้.
 สุริ-พระ-ชนม์-ได้ ๗๑ พรรษา.

ณั้คืนหลวงสรศักดิ์ สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๘ พระพุทธเจ้าอยู่หัว

ใน สักราช ๑๐๕๙ ปี นนทบุรีนั้น, ฝ่าย สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กรมพระ
 ราชวัง บวร สถานมงคล ครัด ทราบ เหตุว่า, นี้ พระราชโองการ โปรด มอบ
 เวร ราชสมบัติ ให้แก่เจ้าพระพิไชย สุรินทร ราชันดา ตงหนึ่งตัว, ก็มี ได้ เสด็จ
 พระราชดำเนิน ลงมายังพระ ราชวังหลวง, ถิ่นเจ้า พระพิไชย สุรินทร, ก็มี
 ข้าราชการสมบัติ ได้, เกรง พระลคชาอนุช พ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กรมพระราช
 จังบวรอยู่, จึง นำเอาเครื่อง เบญจราช ถูกกฤษณ์ทั้ง ๕ ประการ สำหรับ พระ
 มหา กระษัตรา ธิราชเจ้านั้, ขึ้นไปยัง พระราชวังบวร, กับด้วย ท้าว-พระ
 ษา-เสนา-มด-มนตรี-นุช-ทั้งหลายพร้อมกันเป็นอันมาก, ขึ้น เฝ้า สมเด็จพระ
 พระเจ้า อยู่หัว มหาอุปราช กราบ บังคม ทูลถวาย ราชสมบัติ, แด่เครื่องเบญ
 จราช ถูกกฤษณ์ทั้งปวง. สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ก็มี ได้รับ, จึงมี พระ ราช-
 บัณฑูร - ครัดแก่เจ้าพระ พิไชย สุรินทร ว่า, พระราชโองการ โปรด มอบเวร
 ราชสมบัติ ให้เป็นสิทธิ์ แก่ท่านแล้ว, ท่านจงกรองราชสมบัติเถิด. แต่ซึ่งท่าน
 จะมายก ราชสมบัติ ให้แก่เรา, แต่เราจะรับราชสมบัติ นั้น, ก็ จะ เป็น ตูเมิด
 พระ ราช-โองการ-ไป ดุณิบังการนั้. แดเจ้าพระพิไชย สุรินทร ได้ พัง ตง นั้น

บรชวร อยู่ณั้. แล้วทรงพระกรุณา ครัด มอบเวรราชสมบัติให้แก่ เจ้าฟ้าพระ
 พิไชย สุรินทร. แล้ว สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว เสด็จ สวรรคตในเพลาเช้าวัน
 นั้น. พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ พระพุทธเจ้าอยู่หัว, พระชนมพรรษาเกาะ
 นพศก. แรกเสด็จขึ้นด้วยราชสมบัติ นั้น, พระชนม์ ได้ ๕๖ พรรษา, เสด็จ
 ดำรง ราชอาณาจัก อยู่ได้ ๑๕ พรรษา. ขณะสวรรคต ณะพระที่ นัง บรรยงก์
 รัตนาศน์ มหาปราสาท, ในเดือน ๘ ปี นนพศก, สักราช ๑๐๕๙ นั้.
 สุริ-พระ-ชนม์-ได้ ๗๑ พรรษา.

ณั้คืนหลวงสรศักดิ์ สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๘ พระพุทธเจ้าอยู่หัว

ใน สักราช ๑๐๕๙ ปี นนพศก นั้น, ฝ่าย สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กรมพระ
 ราชวัง บวร สถานมงคล ครัด ทราบ เหตุ ว่า, นี้ พระราชโองการ โปรด มอบ
 เวร ราชสมบัติ ให้แก่ เจ้าพระพิไชย สุรินทร ราชันดา ตงหนึ่งตัว, ก็ มิ ได้ เสด็จ
 พระราชดำเนิน ลงมา ยัง พระราชวังหลวง, สมเด็จพระเจ้า พิไชย สุรินทร, ก็ มิ
 หารับราชสมบัติ ได้, เกรง พระลดาบของพ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กรมพระราช
 วังบวรอยู่, จึง นำเอาเครื่อง เบญจราช ถูกกฤษณ์ทั้ง ๕ ประการ สำหรับ พระ
 มหา กระษัตรา ธิราชเจ้านั้, ขึ้นไปยัง พระราชวังบวร, กับด้วย ท้าว-พระ
 ษา-เสนา-มด-มนตรี-นุช-ทั้งหลายพร้อมกันเป็นอันมาก, ขึ้น เฝ้า สมเด็จพระ
 พระเจ้า อยู่หัว มหาอุปราช กราบ บังคม ทูลถวาย ราชสมบัติ, แลเครื่องเบญ
 จราช ถูกกฤษณ์ทั้งปวง. สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ก็ มิ ได้รับ, จึง มี พระ ราช-
 บัณฑูร - ครัดแก่ เจ้าพระ พิไชย สุรินทร ว่า, พระราชโองการ โปรด มอบเวร
 ราชสมบัติ ให้เป็นสิทธิ์ แก่ท่านแล้ว, ท่านจงกรองราชสมบัติเถิด. แลซึ่งท่าน
 จะมายก ราชสมบัติ ให้แก่เรา, แลเราจะรับราชสมบัติ นั้น, ก็ จะ เป็น ตูเมิด
 พระ ราช-โองการ-ไป คุณบังกรหนัก. แลเจ้าพระพิไชย สุรินทร ได้ พัง ตง นั้น

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเลิศ ๑๓๗

ก็ยังคง พระไทย กตัญญูพระชนนภาพ ยิ่งนัก. จึงกราบทูลอ้อนวอนไปเป็นหลาย
ครั้ง. สมเด็จพระมหาอุปราช ก็มีได้รับ. เจ้าพระพิไชยสุนทร ก็ชวน พระ
เคี้ยวเกตุฯ ดังกตัญญูกับฝ่าพระบาท. แล้ว กราบทูล อ้อนวอน ไปว่า, ข้า
พระพุทธเจ้า วาสุณา—บารมี—กษัตริย์, บุญน้อย, กษัตริย์น้อย, มีอาชญาสามารถ
จะดำรง ราชสมบัติ ไว้ได้. ถ้าแต่ข้าพระพุทธเจ้า จะ ครอบครอง แผ่นดิน ขึ้น
ไปบ้าง, เห็นจะมีโทษ อันตรายแก่ราชสมบัติ, แลบ้านเมือง, สมณ
พราหมณา—จารย์ อาณา—ประชา ราชภูม, จะได้รับความเดือดร้อนเป็น
มั่นคง. อันเสด็จรัตนัน เป็น มหา คีรี อันประเสริฐ. ถ้าบุคคลผู้
ใด มิได้ มีบุญญา ภูมิจำงาร—สละมาแต่ก่อน, ก็หาดำรงรักษาไว้ได้ ไม่.
อุประมาดังมันเหตวแห่งพระยา ราช—สิทธิ์, มีธรรมชาติ อันสมบูรณ์อย่างยิ่ง
นัก. ถ้าแต่จะเอาประชาชน อันใด ๆ ก็ดี, มารองรับไว้ นั้น, ก็หารองรับไว้ได้
ไม่, ก็ จะเหตวไปเสียสิ้น. แลซึ่งจะรองรับไว้ได้ นั้น, ก็แต่ตั้งวรณ
ภาชนะ—สิ่งเดียว. แล พระองค์ ประกอบด้วยพระราช กฤษณา—เตชา—ธิดา
อภินิหาร—บารมี—มาก, สมควร จะดำรง ราชอาณาจักร ในแผ่นดินสยามประ
เทศได้. อุประไมย ดังภาชนะของรองรับไว้, ซึ่งมันเหตวแห่งพระยาราชสิทธิ์
เหมือนฉะนั้น, ขอ พระองค์จง ทรงพระกรุณาโปรด รับครอบครองราชสมบัติ,
โดยสภาวะ—สุจริต—ธรรม—เกิด. เหมือนหนึ่งพระองค์ทรงพระมหากรุณา
ภาพ—แก่แผ่นดิน, อย่าให้เป็น อาชญา—เลย, สมณพราหมณาจารย์อาณา
ประชา ราชภูม, จะได้ พังพระบารมีร่วมเย็น เป็นคู่ชานคู่ช. แล ซึ่ง พระองค์ จะ
มิ ทรงพระกรุณาโปรด รับครอบครอง ราชสมบัติ ใช้, ก็เหมือน ไม่ ทรง พระกรุณา
แก่แผ่นดิน. แลไพร่ฟ้าข้า ขอบขันธ์เดมา ทั้งปวงเห็นว่า, บ้านเมืองจะเกิด อัน
ตราย. สมณ พราหมณาจารย์ อาณา ประชา ราชภูม จักได้ ความเดือดร้อนเป็น
แท้. ข้าพระพุทธเจ้า ก็หา ทิ้งที่พานักนี้ มิได้, ก็ จะ กราบ ถวาย บังคมตา

พระองค์บุยกบ่า มาตงไป ชุกช่อนนอนตาย เสียขามยถากกรรม ของข้าพระพุทธเจ้า.

ขณะเมื่อ เจ้าพระพิไชย สุรินทร กราบทูล วิงวอน อยู่ ณ นั้น, ภาวท้าว พระยา
 ข้าทูลฉลอง ชุดพระบาท ทงหลาย ฝ่าย พระราชวัง หาดวง, ก็ ตามขึ้นไปถึงพร้อม
 กัน. แต่ เข้า เฝ้า กราบ ถวาย บังคม ส้มเต๋จ พระพุทธ เจ้าอยู่หัว, แต่ ช่วยอุค
 หนนพิศทต อ้อนวอน ขน, เพื่อจะให้ทรง พระกรุณา โปรด รับครอง ราชสมบัติ
 นั้น. จึง เจ้าพระพิไชยสุรินทร, ก็ รับ พระราช โองการ แต่พระบาทบรมบพิตร
 พระเจ้า อยู่หัว, แล้ว รับพระมัญชุร แต่ ส้มเต๋จ พระเจ้า ลูกเซอ ทั้ง ๒ พระองค์
 แต่ ท้าว พระยาเสนาบดี มนตรี มขทงหลาย, ก็ รับ พระราช โองการ แต่พระมัญ
 ชุร ตามเจ้าพระ พิไชยสุรินทร นั้น. พระบาท บรมบพิตร พระพุทธ เจ้าอยู่หัว,
 ตรัส ทอด พระเนตร เห็น ท้าวพระยา เสนาบดี มนตรี มข ทงหลาย, ราบคาบเป็น
 ปกติ พร้อมมูลกันอยู่. แล้วจึงมีพระราช โองการ ตรัสเห็นอกเห็นใจ, โปรด
 ให้ ท้าว พระยา ข้า ทูลฉลอง ชุด พระบาท ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทงหลาย, ถือน้ำ พระ
 พิพัฒน์ สักยา ถวาย ถาบาด, ความ ไหวน ราชประเพณี เดิมจ ดันทุก ประการ.
 แต่เจ้าพระพิไชย สุรินทร, แต่ ท้าวพระยา เสนาบดี มนตรี มข, สมนพรพหม
 ณาจารย์ ทงหลาย, ก็ อัญเชิญ เด็จจพระราช ดำเนิน ตงมายัง พระราชวังหาดวง
 จึงมีพระราช ดำรัส ให้เจ้าพนักงาน จวแจ้งการ อัญเชิญ พระ บรม บัพ -
 ใต้ ในพระ โทษเด็จจเด็จ, ประดิษฐานไว้ ในพระที่นั่ง บวรขงที่รัตนาศน์ที่ สดัดจ
 สวรรคต นั้น. แล้วมีพระราช โองการ ตรัสตั้ง พระมหา ราชครู, พระร าชครู
 ปโรหิตาโหราจารย์, ให้จัดแจ้ง การ ราช-พิธี- ราชากิเศก, - เสดิม- พระ
 ราช - มณเฑียร.

ครั้น ถึง วันอัฐได้ ศุก - วาร - มหา - มงคล - นักษัต - ฤกษ์, - จึง ท้าว
 พระยาเสนาบดี กระฉวราช, ข้าทูลฉลอง ชุด พระบาท ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย ทงหลาย,

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้า เลื้อ ๑๓๙

ฝ่าย ทหาร พด เรือรบ, แด พระสังฆราชาคณะ ความวดี-อริยวดี- ชี พ้อ
พราหมณาจารย์ทั้งหลาย, ประชุมพร้อมกัน ณพระที่นั่ง สรรเพชญ์ปราสาท
อัญเชิญเสด็จ พระบาท บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, เสด็จขึ้น ราช
ภิเศก. เปน เอก-อรรคบรม-ชาติ ยาศิขิตินทร-บิณ-ภิกขุ-จบ-สถิต-ราช
สัมา, - เสด็จมโหฬารีย - สวรรยาธิปัตย์ กวัญ-ราช-ประเพณี, - สืบ
ศรี - สूरีย - สวัสดิ์ - วงษ์ - ค่าง - ราช - อาณา - จักร - ณกรุงเทพ มหา
นครบวร ทวารวดี ศรีอยุธยา มหาตติงกพนพรตน์ ราชธานีบรมมย์, อุดมพระ
ราชนิเวศน์ มหา สัณาน. แด้ว ถวาย เครื่อง เบญจราช กถกนิพนธ์ สำหรับ พระ
มหา กระษัตริราชเจ้า, แด การ พระราช พิธี ทั้งปวง นั้น. พร้อมตามอย่าง
โบราณ ราชประเพณี เสด็จขึ้น ทุกประการ. จึง สิ้นเสด็จ พระเจ้า อยู่หัว ก็ เสด็จ
ประเวศน์ พระ ราช มณฑลเศียร, - แด เสด็จ อยู่พระ ที่นั่ง สूरียา มรินทร์
มหาปราสาท. แดขณะเมื่อพระองค์ เสด็จเสวยราชสมบัติ นั้น พระชนม์ ได้ ๓๖
พรรษา, จึง มี พระราชโองการ ครัดเหนือเกล้าฯ, โปรดให้ สิ้นเสด็จ พระเจ้า
ลูกเธอ พระองค์ โหญ, ประดิษฐานที่ กรมพระ ราชจิง บวร สัณาน มงคล. แด
สิ้นเสด็จ พระเจ้า ลูกเธอ พระองค์ น้อย นั้น, ทรง พระกรุณา โปรด ให้เรียก ว่า
พระบัณฑูร น้อย. แด บัณฑูร ข้าหลวง เดิม, ที่ มี บำเหน็จ ความชอบ นั้น, ก็
พระ ราชทาน ยศศักดิ์ ให้ ตาม สิ้นสมควร ถาพ นุรูป ถ้วน ทุกคน. แด้ว ทรง พระ
กรุณา ให้ ช่าง พนักงาน จักร ทำ พระเมรุ มาศ ขนาด โหญ, ชีต ๗ วา ๒
ศอก ประกอบ ด้วย เมรุ ทิศ เมรุ แซวก แดสามสร้าง พร้อม. แด การ พระเมรุ
มาศ นั้น กำหนด ๑๑ เดือน จึง สำเร็จ.

จุลักราช ๑๐๖๐ ปีชาร สัมฤทธิศก เดือน ๕, ได้ศุภวาร ดิถี พิไชยฤกษ์,
จึง ให้ อัญเชิญ พระบรม โภษ ขึ้น ประดิษฐาน เหนือ พระมหา พิไชย ราช รถแห่

แทน เปน ขบวน ไป. เข้า พระเมรุมาศ ตามอย่าง แต่ ก่อน. แต่ ให้ ทังทาน
 คั้น กัดปพฤษ์, แต่ มีกรรมหรรค์พต่าง ๆ ทุก ประการ. ครั้นคำ ให้จุด ดอก
 ไม้เพลิง ต่าง ๆ ราชอาณาจักร ๑๖ ราชอาณาจักร, บูชา พระบรมศพ, เปนมโหฬารการ
 ยิ่งนัก. แต่ ทรงตั้งปักปรณ พระสงฆ์ ๑๐๐๐๐, คำพร ๗ วัน แล้ว, ถวาย
 พระเพลิง. ครั้นดับ พระเพลิง แล้ว, แฉง พระรูป ทรง ตั้งปักปรณ พระสงฆ์ อีก
 ๕๐๐ รูป. แล้วเก็บ พระอัฐิได้ พระโกษน้อย, อัญเชิญ ขึ้น พระ ราชยาน,
 แต่ เปน ขบวน เข้ามายัง พระ ราชวัง. จึงให้ อัญเชิญ พระ บรมโกษ พระอัฐิเข้า
 บรรจุไว้ ณที่ท้าย จรนำ พระ มหาวิหาร, วัด พระศรี สรรเพช ดาราม.

ศักราชได้ ๑๐๒๑, ปีเถาะเอกศก, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, ทรง พระ
 ราชดำริให้ตั้ง มี-ชาติ-แห่ง พระองค์, ซึ่ง สมเด็จพระพันปีหลวง ทรงบอก
 ไว้แต่ยัง ทรง พระเยาว์ อยู่ นั้นว่า, เมื่อ ศักราช ๑๐๒๑, ปีชวดจัตวาศก,
 แต่ครั้ง แผ่นดิน สมเด็จพระบรมพิศ พระนารายณ์ เป็นเจ้า, เสด็จ พระ ราชดำเนิน
 ขึ้น ไป นมัสการ พระพุทธ ปฐมกร, พระชินราช, พระชินสีห์. ณเมืองพระ
 พิษณุโลกย์. ทรง พระกรุณา ให้มีกรรม หรรค์พ ถวาย พระ พุทธ-สมโกษ -
 คำรบ ๓ วัน. ครั้นนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ใน พระบรมโกษ. พาเอา
 สมเด็จพระพันปีหลวง ทรง พระกรรม แก่, จึง ประสูติ พระองค์ที่ตำบล บ้าน
 โพิ์ ประทับข้าง. ของเมืองพิศิตร, ในเดือน ๑ ปีชวดจัตวาศกนั้น. แล้ว
 จึงเอารกที่ สห-ชาติ-นั้น, ได้ลงใน ลอบ-เงิน, เขาไปฝัง ไว้ที่ หว่าง คั้น
 โพิ์ ประทับข้าง, แต่ต้น อุกมพร-คอกัน นน. เหตุ ดงนั้นจึง ให้ พระนามกร
 ซ้อมเดื่อ. แต่สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ทรง พระราช ดำริห์ ฤก ถึง ที่ภูมี ชาติ อัน
 พระองค์ ประสูติ, ณแขวง หัวเมือง ฝ่ายเหนือ, เปน มหา-มงคล-สถาน
 อันประเสริฐ, สมควร จะสร้าง ขึ้นเป็น พระอาราม. จึง มี พระราช ดำริห์ กับ
 สมุหนายก ให้ ภาระเกณฑ์กันขึ้น ไปสร้างพระอาราม, ณตำบลบ้าน โพิ์ ประทับ

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเถลิง ๑๔๑

ข้าง, มีพระอุโบสถ, พินาร, มหาธาตุ, เจดีย์, ศาลา, การปฎิบัติ,
แต่กฎตั้งพร้อมเสร็จ. แต่การสร้าง พระอารามนั้น ๒ ปีเศษ จึงสำเร็จ.

ในปีสมเด็จพระศรีฯ, จึง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จด้วยพระขนิษฐาโดย
ขบวนนาวาพยุห, ขึ้นไป ณ พระอาราม ตำบล บ้านโพธิ์ ประทับข้างนั้น, แต่
ท้าวพระยา ข้าราชการของ สมเด็จพระบาท, ซึ่งขึ้น ไปคอยรับ เสด็จโดย สัตตมารค
นั้นก็เปนอันมาก. แล้วทรง พระกรุณา ให้มีการ ถวาย, แต่มีการ มหกรรม
คำรบ ๓ วัน. ทรง ถวาย ไทยทาน แก่ พระสงฆ์เป็นอันมาก. แต่ทรง พระราช
อุทิศ ถวายเสนาข้าพระ, ให้สำหรับ อุปฐาก พระอาราม ตามธรรมเนียม. แล้ว
ทรง พระกรุณา ทรง เจ้าอธิการ, ซึ่ง พระครูธรรมวิจิตรราชมนี, อยู่ครองพระอา
ราม, ถวายเครื่อง ถวาย บริหาร ตาม ศักดิ์ พระราชาคณะ, แล้วเสร็จก็เสด็จ
กลับยังกรุงเทพมหานคร. จำเดิมแต่นั้น มาพระอารามนั้น, ก็เรียกว่า, วัด
โพธิ์ ประทับข้าง มาตราบ เท่าทุกวันนี้.

เมื่อ ตุลาคม ๑๐๖๒, มีมโหรีโตศักดิ์นั้น, อสนีบาตตกตลง, ต้องยอด
พระมณฑป, ณ พระอาราม วัดสุมนต์ มพิชิตเป็นเพลิงโพลง ขึ้น ใหม่เครื่อง
บน, ไตรมถ มาต้อง พระเศียร พระพุทธรูป. หักด้วยลงมาจน พระคอ, แต่
พระเศียรนั้น, ตกลง อยู่ณพื้น พระ มณฑป. จึง ทรง พระกรุณาโปรด, ให้
ช่าง พนักงาน, จักรกร หรือ พระ มณฑป, ก่อสร้าง ขึ้นใหม่, แปลง เปนพระ
มหาวิหาร สูงใหญ่, โดยยาว เส้นเศษ สำเร็จ ในปีเมษายน จัตวา ศก. แต่ ทรง
พระกรุณา ให้มีการ ถวาย, แต่มีการ มหกรรม ๓ วัน. แต่ ทรง ถวาย ไทย
ทาน แก่ พระสงฆ์เป็น อันมาก, เหมือน อย่าง ทุก ครั้ง.

ใน ขณะ นั้น สมเด็จพระ อัครมเหสี เติม แห่ง สมเด็จพระพุทธ เจ้า หลวง ใน
พระบรม โภช, ซึ่ง เปน พระราช มารดา เติม ของ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน,

ได้ อภิ ชาติ— บำรุง รักษา พระองค์ มาแต่ ยัง ทรง พระเยาว์ นั้น, ครั้น ส้มเต๋จ พระพุทธ เจ้า หดวงเสด็จสวรรคตแล้ว. จึง ทูลถาม ส้มเต๋จ พระเจ้า แผ่นดิน, เสด็จ ออกไป ตั้ง พระตำหนัก อยู่ใน ที่ โถง พระ อาราม วัดกุศลิต. แต่ที่ พระตำหนัก วัดกุศลิต นี้, เป็น ที่ พระ ตำหนัก มา แรกก่อน. ครั้น แผ่นดิน ส้มเต๋จ พระนารายณ์ เปน เจ้า. แต่ เจ้า แม่ ผู้ เฒ่า ซึ่งเป็น พระนมเอก ของ ส้มเต๋จ พระนารายณ์ เปน เจ้า, แต่ เปน มารดา เจ้า พระยาโกษาเหล็ก, โกลาปาน, ซึ่ง ได้ ขึ้น ไป ช่วย กราบ ทูล ขอร้อง พระ ราชนางสาว โทษ, ส้มเต๋จ พระเจ้า แผ่นดิน, ขณะ เป็น ที่ หดวง เสรีศักดิ์, แต่ ชก เอาปาก เจ้า พระยา วิชชาเขนทร์ ครั้น นั้น. แต่ เจ้า แม่ ผู้ เฒ่า นั้น ได้ ตั้ง พระ ตำหนัก อยู่ใน ที่ นั้น. ครั้น แผ่นดิน ส้มเต๋จ พระเจ้า อยู่ หดวง พระองค์ นั้น, แต่ ส้มเต๋จ พระราช มารดา เอง, ก็ เสด็จ ไป ตั้ง พระตำหนัก อยู่ใน ที่ นั้น สืบ ต่อ กัน มา. แล้ว จึง ทรง พระ กรุณา โปรด ตั้ง ให้ เปน กรม พระ เทพามาตย์. ส่วน ส้มเต๋จ พระอัครมเหสี ฝ่าย ชาย ชาย, ฝ่าย หญิง, แห่ง ส้มเต๋จ พระพุทธ เจ้า หดวง ใน พระ บรม โกลา, ซึ่ง ทรง พระนาม กรม หดวง โยธาทิพ, กรม หดวง โยธาเทพ นั้น. ก็ ทูลถาม ส้มเต๋จ พระเจ้า แผ่นดิน, แล้ว ภางเอา พระราช บุตร, ซึ่ง ทรง พระนาม ครัตน์น้อย นั้น, ออกไป ตั้ง พระตำหนัก อยู่ใน ที่ โถง พระ อาราม วัดพุทธไสยาสน์ สวรรค์.

ครั้น เมื่อ บั้น โทศกนั้น, ครัตน์น้อย ราชบุตร, พระชนม ได้ คำรบ ๑๓ พรรษา. จึง กรม หดวง โยธาเทพ พระราช มารดา นั้น, ก็ ให้ กระจ่าง มหา— มงคล— พิธี— โสภณ— พระราช บุตร. ครั้น โสภณ แล้ว ให้ ไป ทรง ผนวช เปน สามเณร, อยู่ใน สำนักนี้ พระพุทธ โฆษาจารย์ วิชา คณะ. แต่ ครัตน์น้อย นั้น ทรง พระสติ บัญญา เปน อัน มาก, ประพฤติ— พรหม— จรรย์— เปน อัน ดี, แต่ ทรง เรียบ พระ ปุริยัติ— ไตร— บัญชา— ขรรณ, — แต่ คัมภีร์ เลข— ยันต์, มนต์— คาถา— สรรพ— วิทยา— คุณ— ต่าง ๆ ใน สำนักนี้ พระพุทธ โฆษาจารย์ นั้น ได้ เปน อัน มาก. แต่ ทรง ผนวช อยู่ ได้ ๕ พรรษา. พระชนม ได้ ๑๘ พรรษา,

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเลิศ ๑๔๓

จึงตามนอชออกเที่ยวทรงเรียนศิลป-ศาสตร์-ช่างไม้. สรรพ-ยุทธ์-ซึ่งไชยทั้ง
ปวงได้เป็นอันมาก. แล้วทรงเรียนซึ่งอักษร - แซกฝรั่ง, แดอักษรเขมร, ตาว,
ญวน, พม่า, รามัญ, แดจีนทุกภาษาดัง ๆ. แดทรงเรียนซึ่ง คัมภีร์ ราช
ศาสตร์-โหรา-ศาสตร์, - แด คัมภีร์ แพทย์-กอบด้วย อาจารย์เป็น อันมาก.
สรรพ ทรง ชำนิ ชำนาญ-ใน สรรพคุณทั้งปวงต่าง ๆ, ตูจหนึ่ง จะ ทรง ทราบ ใน
คัมภีร์ ไตร-เพทางค-ศาสตร์. - ครั้น พระชนม์ ค่ำรบ ได้ อุปสมบท แด,
ก็ ทรง นวช เป็น ภิกษุภาวะจำเริญ สมณธรรม อยู่เป็น อันดี.

ขณะ นั้น สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่หัว, มีพระราช บุตรี เกิดด้วย พระสนม
อีก ๒ พระองค์, ทรง พระนาม พระองค์ เจ้าแก้ว องค์หนึ่ง, พระองค์ เจ้าทับ
ทิม องค์หนึ่ง, เป็น ๕ พระองค์ ด้วยกัน. ทั้ง สมเด็จพระเจ้า ลูกเชอ กรมพระ
ราชวงศ์บวร, แด พระบดินทร น้อย, แดเจ้าฟ้าหญิง. แดเจ้าหญิง, กับสมเด็จพระ
พระเจ้า ลูกเชอ ทั้ง ๒ พระองค์ น, รวมพระ ราช-มารดา-เดียวกัน.

อนึ่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ใน พระ บรมโกษ, มีพระราชบุตรี เกิดด้วย
พระสนม ๘ พระองค์, คือ พระองค์ เจ้าจัน องค์หนึ่ง, พระองค์ เจ้าดำองค์หนึ่ง,
พระองค์ เจ้าแก้ว องค์หนึ่ง, พระองค์ เจ้าบุญนาค องค์หนึ่ง. แด พระองค์ เจ้า
บุญนาค องค์ น, ที่ เรียกว่า เจ้า พระเถร นั้น. แดพระองค์ ดำนั้น, ได้ พระองค์
เจ้าแก้ว พระราชบุตรีสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, เป็น บาท-บริจาริกา, -แดสมเด็จพระ
พระเจ้า ลูกเชอ กรม พระ ราชวงศ์บวร นั้น, ได้ พระองค์ เจ้าทับทิม ลูกพระสนม,
ซึ่ง เป็น พระราชภคินี ต่าง พระมารดา กันนั้น, เป็น พระอัครมเหสี.

ตุศักราช ๑๐๒๘ ปีมเมีย จัตวาศก, ขณะ นั้น นายโสดง ช้าง ชาวบ้านแก่ง
น้ำโสดงเข้ามาแต่ ท้องป่า คั้น. แด ก้นเขาช้าง พดาย งาสั้นคิตโสดง เข้า มา ได้
ตัวหนึ่ง, สูง ประมาณ ๖ ศอก ๕ นิ้ว, สรรพด้วย ศขลักษณะงาม บริ บุรณ์,
แด ชักโสดง นั้น เข้า มาณะพนียด. จึง พระราชวัง เมืองน้ำ เขาข้าว ช้าง ตุศักราช

นั้น, ขึ้นกราบทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ พระบาทบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, ก็เสด็จพระราชดำเนินไปณะเพี้ยยศ, ทอดพระเนตรให้ซักข้างโสดงเข้าเพี้ยยศ. แล้วทรงพระกรุณาให้กันข้างดำคัญนั้น เข้าไว้ในดวงภาษ,— ให้ปรนปรีอฝึกสอนให้ค้อยชำนาญ. แล้วจึงนำเข้าไว้ในโรงที่เพี้ยยศ. ทรงพระกรุณาให้นัการ มหรรคพ สุ่มโทษ ๓ วัน, แล้วให้นำลงสู่เรือขนาม, มีเรือคู่ชักแห่เป็นขบวนเข้ามายังพระนคร. จึงให้นำขึ้นไว้ในโรงยอดในพระราชวัง. ทรงพระกรุณาพระราชทานนามบัญญัติ, ชื่อพระบรม-ไกร-จักร. แล้วพระราชทานรางวัลแก่นายโสดงนั้นโดยสมควร.

ในปีเมษจุลศักราชนั้น, ทรงพระกรุณาดำรัสให้ข้างค้อย่างพระมณฑปพระพุทธบาท, ให้มียอด ๕ ยอด, ให้ยอดเกิดมีบันแถลง, แดยอดแทรกด้วย. นายช่างค้อย่างแล้ว, เอาเข้าทูลถวาย. จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้ปรุงเครื่องบนพระมณฑปตามอย่างนั้นเสร็จ, จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา, ขดमारक, สดตमारक, ขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท, ตามอย่างพระราชประเพณีมาแต่ก่อน. แล้วทรงพระกรุณาให้ช่างพนักงาน, จัปการ ยกเครื่องบนพระมณฑปพระพุทธบาท.

ขณะนั้นสมเด็จพระสังฆ-ราช, ตามเสด็จขึ้นไปช่วยเป็นแม่การด้วย. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระไทยปราโมชยิ่งนัก. จึงทรงพระกรุณามอบการทั้งปวง, ถวายให้สมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่การแล้ว, ก็เสด็จยังกรุงเทพมหานคร.

ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, มีใต้เสด็จอยู่ในพระนครนาน, เสด็จอยู่แต่เดือนหนึ่งบ้าง, สิบห้าวันบ้าง, แล้วเสด็จด้วยเรือพระที่นั่ง, แวดล้อมไปด้วยเรือขาทูตของขลุ้พระบาททั้งปวง, เทียบประพาศไปในท้อง

แผ่นดินสมเด็จพระศรีสุริเยศจักรพรรดิเจ้าแก้ว ๑๔๕

แคว้นที่ ที่, ทราบเท่าถึงเมือง สันต ปรา การ. แด ทรงเบ็ด ตกนาผา—มัจ
ฉา—ชาติ—ทั้ง ปวง ต่างๆ, ทรง สร้าง แต่ ออกุ ศต—ทุจวิต,—ผิด พระ ราช ประ
เพณื มาอย่าง แต่ ก่อน. แดพระ องค์ ฆ่า เลี้ย ซึ่งหมู่ มัจฉาชาติทั้งหลาย, ด้วย
เบ็ดแต่ชาย, ล้ม ตาย เป็น อัน มาก. บางที่เสด็จ ด้วยช้าง พระ ที่ หนึ่ง, แด
ล้อม ไป ด้วย ช้าง ท้าว พระ ยา ชำ ราชการ เป็น อัน มาก, เทียว ประพาศไปใน
อรัญ ประเทศ. แดให้ ช้าง คง ช้าง กัน, แด ช้าง เชือก ภาศได้ ล้อม หมู่ ช้าง
เดือนในป่า, แดชัก เชือก ภาศ คดอง ช้าง เดือน ได้ เป็น อัน มาก. แดเสด็จ
ไป คงล้อมช้าง เดือนในป่า ของ เมือง ท่าโรง อรัญ หนึ่ง, ฅนป่า เพชรบุรี ครัง
หนึ่ง, บางที่เสด็จ เทียวไปใน ท้องทุ่ง, ทรง พระ แดง บิน นก ลับ ยิง ต้องนาๆ
สัตว์, มฤค—คะ ณา—ทิวธา—ชาติ—ทั้ง หลายล้มตายเป็นอันมาก. บางที่เสด็จ
ยก พยุห ภาตรา, ขึ้น ไป นมัส การ พระ พุทธบาทมา เพ็ญ พระ ราชกุศต,
ตามอย่าง พระ ราชประเพณีมา แต่ ก่อน, แดเสด็จกลับยัง พระ นคร,

ฝ่าย นาย ช้าง กระทบ การม ณฑปพระพุทธบาทยกเครื่อง บนแล้ว, จึงจับ
การ แดการ วัล ต่อไป แดการ ทอง, แด การ กระจก นั้น, ยัง มิได้ ดำ เ็จ.

อยู่มาวัน หนึ่งพระเจ้าแผ่นดินเสด็จ ออก ณ ท้องพระ โรง. จึง มี พระ
ราช โอง การ ครัด ภาษ ชำ ทูต ดอองขุดี พระ ภาศ ทั้ง ปวง ว่า, ช้าง ประ จับต—
ชนบท—ประเทศบ้านนอก. เขามี การ มหรรค พงาน ใหญ่ ที่ ไทผ บ้าง. ฅน
นั้นชำ ราช การ ผู้ มี ชื่อ คน หนึ่ง, ทราบ ทูต พระ อรุณา ว่า ชำพระพุทธเจ้าได้
ทราบเกล้าว่า, ฅนบ้าน บัจ จันต ชน บท ของ เมืองวิ เคษไชยชาญ, เพดา
พรงนี้ชาวบ้านนั้น ทำการ ดออง พระ อาราม, มี การ มหรรค พงานใหญ่. จึงมี
พระราชดำ รัส ว่า, แต่เรา เป็น เจ้ามำชำนาน, มิ ได้ เถ่น มวยปล้ำ บ้างเคย,
แดมือถ้ หนัก เฝอย เฝอยดำ ชำอ่อนไป. เพดา พรงนี้ เราจะ ไป เถ่น สันถนี้ ฅน
มวย ดอองผู้ มีชื่อ ให้ สบายใจ สักหน่อย หนึ่ง เกิด.

ครั้นรุ่งขึ้นจึงเสด็จด้วยพระชลพาหนะ, แวดล้อมไปด้วยเรือข้าทูลธอง
 รุกข์พระบาททั้งปวง, ไปโดยดำทับชลมารคถึงตำบลบ้านตลาดกรวด, จึง
 ให้หยุดประทับเรือพระที่นั่งเสด็จขึ้นบกในที่นั้น. แต่คำรัสห้ามมิให้ข้าราชการทั้งปวง, ไปโดยเสด็จพระราชดำเนิน. แต่พระองค์มัตตพระภุชจา
 แปลงเพศเป็นคณยาก. เสด็จปลอมไปแต่กับตำรวจ, มหาตเด็ก, ข้า
 ทูลวงเดิมสี่ห้าคน, ซึ่งเป็นคนสนิทไว้พระไทย, มิให้ผู้ใดสงสัย. ครั้น
 ไปถึงตำบลบ้านซึ่งมีงานใหญ่ฉลองพระอารามนั้น, จึงเสด็จพระราช
 ดำเนินด้วยข้าทูลวง, ปลอมไปกับคนชาวบ้านทั้งปวง, ซึ่งเที่ยวตุงงานนั้น.
 ขณะนั้นภิกษุเจ้างานให้เปรียบเทียบ, จึงมีพระราชดำรัสใช้ข้าทูลวงไปว่า,
 แก่นผู้เป็นนายสำเนาว่า มัดน มวยในกรุง ออกมาจากคนหนึ่ง, จะเข้ามาเปรียบ
 คู่ชกมวยในสนามท่าน. แคนายสำเนาได้ยินดังนั้นก็ดีใจ. จึงจำให้เข้า
 มาเปรียบคู่ชก จึงเข้าไปในสนาม. แคนายสำเนา ก็จัดหาคนมวยฝีมือจะ
 มาให้เปรียบคู่ชก. เห็นว่า ข้าทูลวงจึงห้ามว่า, อย่าเอาเข้ามาเปรียบเลย, เรา
 เห็นตัวแล้ว, จึงให้แต่งคู่ชก. แคนายสำเนา จึงให้แต่งตัวเข้าทั้งสองฝ่าย, แล้ว
 ให้ชกกันในกลางสนาม. จึงสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, แคนคนมวยผู้นั้นก็
 เข้าชกชกกันแต่กัน, แต่ฝีมือทั้งสองชนิดก็ชกกันยากลำบากได้, มิได้
 เฟื่องพลาแก่กัน. แต่ถึงดังนั้นก็ระกำกั๊กกันอยู่. แต่คนทั้งสองฝ่ายซึ่ง
 คู่กันก็สู้รบเสริญฝีมือทั้งสองฝ่าย, แต่ให้เลี้ยงอาหารคต ๆ กันไปทุกนัด.
 แคนคนมวยผู้นั้น. บุญน้อยวาสนาก็น้อย, แต่เข้าต่อสู้ด้วยสมเด็จพระมหา
 กระษัตริราชเจ้า, อันประกอบด้วยบุญญาภิสง์ชารบารมีมาก, แต่
 กำถึงบุญวาสนานั้นสู้มิได้. ครั้นสู้กันไปได้ประมาณถึงยก
 ก็หย่อนกำลังลง. แต่เสียก็เฟื่องพลาถูกที่ดำคตัญญุกัน, เจ็บป่วยถึงสาหัส
 หดายนัด. ก็แพ้ด้วยบุญญาบุภาพในยกนั้น. จึงนายสำเนา ก็ คกรางวัด

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่สิบพระพุทธรเจ้าเถื่อ ๑๕๗

ให้แก่ผู้ชนะ นั้น บาทหนึ่ง. ให้แก่ผู้แพ้ สอง สี่ถึง ตาม วิไลย์บ้าน นอก. แด
เหล่า ข้า หลวง นั้นรับ เหาเงิน ราง วัด, จึงดำ รัส ให้ ข้า หลวงว่า แก่ นายส่งนาม,
ให้จดทงศ์มาเปรียบ อีก. แด นาย ส่งนามก็จดทงศ์มาได้อีก, แดว ก็ ชก กัน.
แดคน มวย ผู้ นั้น, ทาน บุญมี ได้ ก็ แพ้ ใน กิ่ง ยก. คน ทั้ง หดาจรร เสร็จ
ผู้ พระ หัดถ มี ไป. แดว ว่า มวย ทรง คนผู้ มี มือ ตี ยิง นก. แดนาย ส่งนาม ก็ตก
รางวัด ให้เหมือน หน หลั่ง นั้น. แดว สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ก็ ภา ข้า หลวงคืน
มาสู่ เรือพระ ที่ นั้น, ค่อย ดำ ราษฎร พระ ราชฤไทย, แดว เสด็จ กลับ ยัง กรุง
เทพ มหา นคร.

ใน บั้น เมีย จิตวา คัก นั้น, สมเด็จ พระ พุทธร เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ณะ
พระ ที่ นั้น, สรียามรินทรวงมีพระ ราชฤไทยบราภนาจะใคร่เสด็จไปประ พาศ์
ด้อมข้าง เกียนใน บ่า. พระ ราช ดำ รัส จึงส่งมหานายกให้ตรวจ เสร็จ มข้างมาง พด,
แดนาอาพยทงศ์ ขวง ให้พร้อมไว้. ครั้น ถึงวันอันกำ หนดจึงเสด็จลงสู่ ไร่พระ
ที่นั้น, พรงพร้อมด้วยเรือพระ บรม ไอรัดำ-ชิวาธ-เจ้า. แดเรือท้าวพระยาแต่
นาบตีพิ รียโยธา พดากร-ทวย ทาญ-ทงทวย, แดด ด้อม โดยเสด็จ พระ
ราชดำ เนินเป็น อัน มาก. จึงให้เคลื่อน ขววย ขบวน นาดอ พยทงศ์ ไป โดยดำ รัส
ชดมารค. ครั้น ถึง ทาเรือ แฉวง เมืองนครดอวรทศ. จึง เสด็จ ขึ้น ดั่ง ตำ หนัก
พลับพลาอยู่ตำบลบ้าน หู กวาง, แดว ทรง พระ กรุณา ให้ คอง ค่ายบก ภา ด้อม
ฝูงข้าง เกียนณะ บ่า ยางทองทอง. แดให้ ทา ค่อยหมั้นดำ ทรับจะ กนข้างเกียน
เจ้าจับนั้น, แดให้เหล่า ข้าง เชือก ไป ได้ ด้อม กน ข้าง เกียน มา เช่า ค่ายหมั้น.
ครั้ง นั้น เป็น เทศการวรวรรษาฤดู ฝน ตก น้ำ นอง ท่วม ไป ทง บ่า, คน ทั้ง หดาจร
ซึ่ง ทา ค่ายนั้น ดุย บ่า ทา การ เร่ง รัศ กัน คอง ค่ายด้อม ทง กวาง วัน กวาง คั้น,
จน ทั่ว นั้น เบือย ทนทุกซ์ ตำ หนัก เวทนาม้วย เจ็บ ทุพดภาพมาก, อด อาหาร
ชุน ผสมด้อม ค่าย ก็ มาก. ยึ่งในที ระ หว่าง ค่าย หลวง ที่ประทับ, แดที่ ค่าย

ด้อมข้างตอกันนั้น, มีบึงหนึ่งใหญ่ หดวง ขวาง อยู่หว่างกลาง. ด้อมเด็จพระ
 เจ้า อยู่หัว จะ เสด็จไป ทอด พระเนตร ให้ ถิ่น ผุง ข้าง เกือบเข้า จับ ไฟ ค่ายนั้น,
 แดทาง ซึ่ง เดิน ดัด คัด ตรง ไป ค่าย ด้อม นั้น, คือ ถิ่น ข้าง บึง ใหญ่ นั้นไป จึง
 ไก่ถ้ ถ้า แดจะ เดิน หลีกไป ให้พ้น บึง นั้น, มี ระยะทาง อ้อมวงไป ไก่ถ้.
 จึง มี พระ ราช โอง การ ครัด สั่ง ด้อมเด็จพระ เจ้า ลูก เรอ ทั้ง ๒ พระ องค์, ให้
 เปน แม่ กอง กระ เภณทั คน ถม ถม หดวง เปน ทาง สดถมารค ข้าง บึง ใหญ่นั้น
 ไป, ให้ สืบ เร็ด แต่ ใน เภณ ถาง คั้น ถิ่น, รัง ส้าง ขน จะ เสด็จ พระ ราช
 คำ เเน่ ข้าง พระ ที่ นิ่ง ไป, แด ให้ เร่ง รัด กระ ทำ การ ให้ แด ทั่น ตาม พระ
 ราช คำ เเน่. จึง ด้อมเด็จพระ เจ้า ลูก เรอ ทั้ง สอง พระ องค์ รับ ๆ สั่ง แด, ก็
 ถอกไป กระ เภณทั ผู้ คน ใน กอง หดวง ได้ ทั่น เสด, แ่ง ทั่น นำ ที่ ถิ่น ทำ การ
 ถม ถม ข้าง บึง ใหญ่ แต่ ใน ถาง คั้น, บ้าง ขุด มุด ถิ่น แด คัด ไม้ น้อย ใหญ่ ทั้ง
 ถม ถม ไป, แด เขา ข้าง ถิ่น เขี่ยบ ให้ ทั่น แ่น, แด เร่ง รัด ทั่น ทำ การ ถม ถม ทบ
 ปราบ ราน รั่น แด. ศดอ ถิ่น ผุง ฟาด ข้าง ไ่น เสด็จ แต่ ใน ถาง คั้น, แด เสด็จ
 ถม เข้า มา ถม ทั่น พระ ฤณมา จ่า, ทาง สดถ มารค นั้น แด เสด็จ ลุ พระ ราช
 คำ เเน่. ครั้น เภณ ประ จู โส มย, จึง พระ มา ถม เสด็จ บรม บพิตร พระ พุทธ
 เจ้า อยู่ หัว, ก็ เสด็จ ขน เกย ทรง ข้าง คั้น พลาย ถิ่น หาร กษ ทั่น, เปน พระ คุชา
 ธาร พรง พรอม ด้วย ข้าง พระ ที่ นิ่ง พระ ราช บุตร, แด ข้าง ทั่น พระ ยาน เสนา
 มา ตย์ ราช พุท โย ชา พลา อร เเน่ ทั่น ทั้ง ถาย. แด ด้อม โดย เสด็จ พระ ราช คำ
 เเน่ เปน ทั่น มาก. จึง เสด็จ ยา ตรา—พระ—คุชา ธาร—ไป โดย วิ ถี สดถ มารค ข้าง
 บึง นั้น ครั้น ไป ถิ่น ถาง บึง, แด ทั่น เปน ทั่น ทั่น ทั่น, ถม ทบ ปราบ ไม้ ทั่น,
 แด ทั่น ทั่น ทั่น ทั่น เขี่ยบ ถาง ม ถม ไป, แด ถม ถม ถม ทั่น ได้ จึง ค่อย
 จ้ง จค ยก ย่าง ค่อ ไป. ด้อมสมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว ก็ ทรง พระ พิ ไร, แด ด้อมเด็จพระ
 พระ เจ้า ลูก เรอ ทั้ง สอง พระ องค์ นิ่ง ทั่น, คำ รัถ ว่า ข้าง ถิ่น ทั่น ทั่น ทั่น

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้า เล่ม ๑๕๗

จำกู แก่ชรา แล้ว, จึงชวน กันคิด เป็นขบถ, แล ทำถนน ให้เป็นพุดหุ้มไว้,
 หวังจะให้ ช้าง ซึ่ง กู ขึ้น เขียบม ถลาหุ้ม ล้มลง, แล้ว มันจะ ชวน กันฆ่า กูเสีย
 หมายถึงชิง เอรราชสมบัติ. แลพระ องค์ ครัด เทา ดั่ง นั้น แล้ว, ก็ ขับ พระราชา
 ธารไป ตาม แถว ถนน ข้ามพน บึงชั้นฝั่ง. จึงแปร -- พระ -- ภักตร์ -- เถือบพระ
 เนตรมาข้าง เบื้อง พระ -- ปฤษฎางค์ -- ทอดพระเนตรเห็นช้างพระ ที่ หนึ่งล้มเด็จพระ
 เจ้าถูก เชือก สองพระ องค์. ตาม เสด็จ คิด ท้าย ช้าง พระ ศษาธารมา, ก็ ยิง
 ทรง พระ พิ โธษ นึก. จึงเยื้อง พระ องค์ ทรง พระ แฉ่ง ของ้าว จึง จะ พันเอาพระ
 เคี้ยว ส้ม เต็จพระ เจ้า ลูก เธอ กรมพระ ราช วังบวร. จึงล้ม เต็จพระ เจ้าถูก เชือก
 พระบันฑิต น้อย. ก็เอาตัว พระ แฉ่ง ของ้าว ทรงอยู่ นนยถ ชนกันรบ พระ แฉ่งของ
 ง้าวไว้ ได้ ด้วย ฉับไวมิ ได้ คือพระ เศษฐาธิราช เจ้า. ด้วยพระ องค์ ทรงชำนาญ
 นานใน การกระ บิดระบอง, มวย ปัก ว่องไวสนิทอยู่. แล้วจึงเอาช้าง ทรงเข้า
 กัน ช้างพระ เศษฐาธิราช เจ้า, แลภา กันขับ ช้างพระ ที่ หนึ่ง ล้ม หัน ไป. ส้มเต็จ
 พระ บรมราช บิดทรงค ก็ยิง ทรง พระ พิ โธษ เป็น กำ ลัง, แล ได้ ช้างพระ ที่ หนึ่ง,
 ได้ คิด ตาม ช้าง ส้มเต็จ พระ เจ้าถูก เชือก สองพระ องค์ ไป ใน ทัน ไทนั้น. ฝ่าย
 ความ ซึ่ง อยู่ ท้าย ช้าง พระ ที่ หนึ่ง นั้น เห็นว่า, ช้าง ส้มเต็จ พระ เจ้าถูก เชือก สอง
 จะ หัน ไปมีพน, จึง เอาเชือก ท้าย เกี้ยว ท้าย ช้าง พระ ที่ หนึ่ง เข้า ไว้ ให้ ค่อย รอช้า
 ลง. แล ส้มเต็จ พระ เจ้าถูก เชือก สองพระ องค์, ความ กลัว พระ ชาญ
 เป็นกำ ลัง, ก็รีบ ขับ ช้าง พระ ที่ หนึ่ง แลหัน บก ป่า ไป, แล ช้าง พระ ศษา ธาร
 จะได้ คิด ตามมี ทัน. จึง มี พระ ราช โอง การ ครัด ร้อง ประ กาศ ไป แก่ข้า บิด
 ถอดอง ทูต พระ บาท ทัง ปวง ว่า, ท่าน ทัง หาดาย จง ช่วย กัน คิดทาง จับ เอา ตัว
 อ้ายขบถ ๒ คนมา ให้เราจง ได้. แล้ว บ้าย พระ ศษา ธาร กลับมา ยัง พลับ พตา
 ที่ ประ ทับนั้น. ส่วนคำ รวดแรวราว การทัง หาดาย, ก็คิด ตาม ไป พบ เสด็จ
 ส้ม เต็จพระ เจ้า ลูก เธอทัง สองพระ องค์ แล้ว, ก็นำ เอามา ถวายณะค่า นวดง

จึงมี พระ ราช ตำรัส สั่ง ให้ ดง พระ ราช อาชญา เขียน ส้ม เต็จ พระ เจ้า ดุก เรอ
 ทั้ง ๒ พระ องค์ นั้น ได้ ยก หนังสือ ๓๐ ที่ แล้ว ให้ พัน หนา-เข้า ไว้ ด้วย สั่ง
 ขตัก พันธุ์-แล้ว ตำรัส สั่ง ว่า ให้ ดง พระ ราช อาชญา เขียน รับ เสด็จ, เพลา
 เข้า ยก หนังสือ, เขียน ยก หนังสือ, เปน นิจ ทุก วัน ไป อย่า ได้ ซาก, กว่าจะ เสด็จ
 พระ ราช ตำ เนิน กลับ ดง ไป พระ นคร. ขณะ นั้น นาย ผด ขำ หลวง เต็ม คน หนึ่ง,
 เข้า ไป เฝ้า เขียน ส้ม เต็จ พระ เจ้า ดุก เรอ ทั้ง สอง พระ องค์ ใน เรือน โทษ-จึง มี
 พระ บัณฑูร ตำรัส ว่า, อ้าย ผด ขำ นั้น ส้ม เต็จ พระ ราช บิดา ทรง พระ พิ ไร, ตำ
 รัส สั่ง ให้ ดง พระ ราช อาชญา แก่ กู ทั้ง สอง ทุก เพลา เข้า เขียน เปน นิจ ทุก วัน มา
 กว่าจะ เสด็จ กลับ ดง ไป ณะ กรุง, แดก ทั้ง สอง จะ ทน พระ ราช อาชญา ไป ได้ ฤ
 จะ มี ตาย เสีย ฤ. เอง จะ คิด ประการ ไต, นาย ผด ได้ ฟัง ดัง นั้น. จึง คิด เห็น
 ว่า จะ พัน โทษ ได้ จึง กราบ ทูล ว่า, ขอ พระ ราช ทาน, จง ตำ รัส สั่ง ให้ ตำ
 รวจ เขา เรือ เร็ว รีบ ดง ไป ทูล เขียน ส้ม เต็จ, ส้ม เต็จ พระ อัยกี-กรม พระ เทพามา คัย,
 ซึ่ง เสด็จ อยู่ ณ พระ ตำ หน้า ริม วัด คติ นั้น. ขน มา ช่วย กราบ ทูล ขอ โทษ.
 เห็น ว่า, จะ ทรง พระ กรุณา โปรด พระ ราช ทาน ให้ เปน มั่น คง. ด้วย เห็น ว่า,
 กรม พระ เทพามา คัย นี้, มี พระ คุณ ปดกร-เปพอน มาก. ได้ อุป ระกัม ภา
 รุง เดียง รักษา ส้ม เต็จ ราช บิดา มา แด ทรง พระ เย้า นั้น, จะ ว่า ไว ก็ ว่า กน ได้
 เห็น จะ ขตัก นม ไต, แด ซึ่ง จะ อบาย คิด อาน ไป ย่าง อื่น นั้น, เห็น ว่า จะ นิ พัน โทษ.
 ส้ม เต็จ พระ เจ้า ดุก เรอ ทั้ง สอง พระ องค์, ตำรัส ไต ทรง ฟัง ดัง นั้น ก็ เห็น ชอบ
 ด้วย, ทรง พระ บัณฑูร โสมนัส ยิ่ง นก. จึง มี พระ บัณฑูร ตำรัส ใช้ หลวง กระ เซตร
 รักษา, ให้ เขา เรือ เร็ว รีบ ดง ไป เฝ้า ส้ม เต็จ พระ อัยกี กรม พระ เทพามา คัย,
 ให้ ทูล โดย มุต เหตุ ทั้ง ปวง นั้น, ให้ กราบ สัน ทุก ประการ. แด จง ทูล ว่า,
 เรา ทั้ง สอง พี่น้อง ขอ ถวาย บังคม มา, แท บฝ่า พระ บาท ส้ม เต็จ พระ อัยกี เจ้า
 ขอ จง ทรง พระ กรุณา โปรด เขียน ส้ม เต็จ ขน มา ช่วย ทูล ขอ พระ ราช ทาน โทษ

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเถียร ๓๕๑

ข้าพเจ้าทั้งสองโดยเร็วเกิด, ข้าพเจ้าทั้งสองจึงจะรอดจากความตาย. แต่ซึ่งบุคคลผู้ใดจะเป็นที่พึ่งที่พานักนี้ ช่วยชีวิตข้าพเจ้าทั้งสองใน ครานี้เห็นไม่มีตัวแล้ว. แต่หลวงกระเชตรรักษาไว้ทุกสิ่งแล้ว, ก็มาตงเรือ เรือรีบตรงไปณกรุงสามวันก็ถึง. จึงเข้าไปเฝ้ากรมพระเทพามาตย์ ณ พระตำหนัก รินวัดดุสิต นั้นแล้วกราบทูลโดย มีบันฑูร ดังมานั้นทุกประการ

สมเด็จพระอัยกั ไตรทรง พัง ดัง นั้น, ก็ตกพระ โทษ จึงตรัสเรียก ข้าหลวง ล่าวไซ้, ดัง ให้มีพายมุกเรือพระที่นั่ง, มา ประเทียบ ทำเป็น การ เรือแล้ว เสกข์โดยด่วน ดงเรือ พระที่นั่ง, ให้ เรือ เร่งมี พาย ขึ้นไป. หลวง กระ เชตร รักษาเป็น เรือนำ เสกข์, เรือ เร่ง ไป ทั้ง กลาง วัน กลาง คืน ๑ วัน ก็ถึงท่าเรือ ประทับ. จึงเสด็จ ขึ้นไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, ณะ พระ ตำหนัก ทัพ พลับพลา นั้น.

จึงพระ มาท ส้มเค็จ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้าอยู่หัว, ตรัสทอด พระเนตร เห็นกรมพระเทพามาตย์, พระราชมารดา เที่ยง'ดังตั้งขึ้นมา, ก็ กระ ทำประ จู คม ภา การ ค้อน รับ, เชิญเสกข์ ให้ ขึ้น นั่ง ร่วม ราชา อาสน์, ทรงถวายอภิ วาท-แล้ว ตำ รัด ถามว่า, ซึ่ง เจ้า คุณ ขึ้น มา นี้ ด้วย มีกิจธุระ เป็นประ การ ไต- จึงกรม พระ เทพามาตย์ กราบ ทูลว่า, ได้ ยิน ชาว ดง ไปว่า พระ ราชมุตร-ทั้ง สอง เป็น โทษ, จึงอุษาห้ ขึ้น มา ทูล, เพื่อ จะ ทูลขอ พระ ราชทาน โทษ. มี พระ ราช โอง การ ตรัส เกล้า ให้ กรม พระ เทพามาตย์ ฟังว่า, อ้ายสอง คนนี้มันคิด การ เป็น ชนด. เดิม ข้าพเจ้า ให้มัน เป็น แม่ กอง ถมถนงข้าม บึง, มัน แข่ง ทำเป็นพดุห ต้ม ไร่, ให้ข้าง ซึ่ง ข้าพเจ้า ขึ้น นน เขียบบ ถ้ำ ดง, แล้วมันจะ ชวน กันฆ่า ข้าพเจ้า เสีย, จะเอาราช สัมบัติ. กรมพระเทพามาตย์ จึง กราบ ทูล ว่า, อนัน พระ ราชมุตร ทั้ง สอง, เป็น ลูก เพื่อนทกข์ เพื่อน ยาก ของพ่อมา แต่ ก่อน, แต่ ซึ่งจะ คิด การ ชนด ประทุษรู ร้าย ค่อ พ่อ นั้นหา มี ไ้. แล้ว กรม

พระเทพามาตย์กราบทูลถึงวอน, ขอพระราชทานโทษเป็นหลายครั้ง, จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชมานโทษให้แก่กรมพระเทพามาตย์นั้น. แล้วพระราชดำรัสมอบให้แก่กรมพระเทพามาตย์ว่า, เจ้าคุณจงเอามันทั้งสองนั้น, ลงไปเสียด้วยเถิด, อย่าให้มันอยู่ด้วยข้าพเจ้านี้เลย. ถ้าแต่จะเอามันไว้ก็ให้ด้วยข้าพเจ้าไซ้, มันจะคิดการขบถฆ่าข้าพเจ้าเสียอีกเป็นมั่นคง. แต่กรมพระเทพามาตย์รับสั่งแล้ว, ก็ออกไปถอดส้มเค็ดพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ ออกจากโทษ. แล้วทูลถามส้มเค็ดพระเจ้าแผ่นดิน. พาเอาส้มเค็ดพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ มาตบเรือพระที่นั่ง, แล้วเสด็จกลับลงมา ยังกรุงเทพมหานคร.

ส่วนส้มเค็ดพระเจ้าแผ่นดิน, ก็เสด็จด้วยช้างพระที่นั่ง, และช้างค้ำช้างกัน, ไปทอดพระเนตรให้กินช้างเถื่อนเข้าคายนั่น. แล้วจับช้างเถื่อนได้ครั้งนั้นมาก, ประมาณ ๑๐๐ ม้าเค็ด. แล้วเสด็จกลับยังพระมหานครศรีอยุธยา.

ฝ่ายส้มเค็ดพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์, ก็เสด็จมาเฝ้าทอดของชุดีพระบาทตามเคยมาแต่ก่อน. แต่ส้มเค็ดพระราชบิดาก็ถึงความพิโรธทรงพระกรุณาตำราสั่งกิจการงานพระนคร, ที่เป็นปรกติไปเหมือนแต่ก่อนนั้น.

ในขณะนั้นเจ้าพระบำเรอภุชรราช นิกุลองค์หนึ่ง, เป็นเชื้อพระวงศ์มาแต่ก่อน. ส้มเค็ดพระเจ้าอยู่หัว, ก็ทรงพระกรุณาแก่เจ้าพระบำเรอภุชรราชเป็นอันมากว่า มีน้ำใจสัสดีซื่อต่อแผ่นดิน. แต่ทรงพระกรุณาตำราสั่งกิจการทั้งปวงต่าง - พระเนตร - พระกรรม, - แต่เจ้าพระบำเรอภุชรราช, มีบุตร ๕ องค์, ชื่อ พระองค์รัตนากองค์หนึ่ง, พระองค์เอียงองค์หนึ่ง, พระองค์ขาวองค์หนึ่ง, พระองค์พลบองค์หนึ่ง. แต่พระองค์รัตนานั่น ทรงพระกรุณาพระราชทานให้แก่ส้มเค็ดพระเจ้าลูกเธอ, กรมพระราชวังบวร. แต่

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเสือ ๑๕๓

พระองค์ท่านนั้น, ก็พระราชทานให้แก่สมเด็จพระเจ้าตากสิน, พระมันขม
น้อย. แต่พระองค์พลับพลึงน้อยนั้นยังเยาว์อยู่, ยังมีได้โศกกันต์. แต่พระ
องค์รัตนา ซึ่งเป็นพระสนมเอกนั้น, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, ก็ทรงเสนาหา-
การุญภาพ—โปรดปรานเป็นอันมาก. ครั้นอยู่มา พระองค์รัตนา นั้น, ก็มี
ได้ตั้งอยู่ในกะตัญญู—กัศเวท,— ต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินโดยสุจริตธรรม.
ก็คิดการเป็นทูลวิเศษ, แต่ให้หาหม่อมทำเสน่ห์,— หวังจะให้สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดิน ทรงพระเสนาหารักใคร่ ห่มหอง. แต่ทวย—ในเรือนนั้นรู้เหตุ,
จึงเอากาธอันเป็นคุยหัตถ์—นั้น, ไปแจ้งแก่ท้าวนางผู้ใหญ่. ๆ นั้นก็เอา
เหตุ—นั้นขึ้นกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ. จึงทรงพระกรุณาให้เอาตัวพระ
องค์รัตนา มาพิจารณา, ได้สอนได้เลี้ยงสืบสาวเอาคอกหม่อมผู้ทำนั้นด้วย.
ครั้นเป็นคดีแท้แล้ว, ก็ให้ตั้งพระราชอาญาแก่พระองค์รัตนา, แต่หม่อม
ผู้ทำเสน่ห์, กับทั้งเจ้าพระบำเรอภุช. ผู้เป็นบิดานั้นถึงสิ้นชีวิต.

ครั้นอยู่มา สมเด็จพระเจ้าตากสิน กรมฝ่ายใน เจ้าฟ้าหญิง, ทรงพระ
ประชวร อดโรค—ผิวนกมาตา—นิพพาน.— จึงทรงพระกรุณาให้ทำการมาปะนะ
กิจ,—พระราชทานเพลิง, ณ พระอารามวัดไชยวัฒนาราม, ตามอย่างถูกต้อง
เอก. แล้วสถาปนาพระสงฆ์เป็นอันมาก, โดยสมควรแก่ยศถาบรรดาศักดิ์นั้น.

ครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, มีพระราชเหตุไทย กัญชระ—หยาบ ข้า
ทูล—ร้ายกาจ, ปราศจากกุศลสุจริต, ทรงประพฤติกผิด พระราชประเพณี
มิได้มีหิริ—โอตตะปะ,— แต่พระไทยหนาไป ด้วยอกุศล—ตามก, มีวิบาก—
ในโทษ—มอด—โมหะมอด—เจือไปในจิตรังคนานเป็นนิรันดร มิได้ขาด. แต่
พระองค์ทรงเสวยน้ำจันทน์ขาว—อยู่เป็นนิจ. แล้วมักยินดีในการสังวาศ—ด้วย
นางกุมารี—อันยังมีมฤต. ถ้าแต่นางใดอยู่ห่างคอกหม่อม, ก็พระราชทานรางวัล
เงินทองผ้าแพรพรรณต่าง ๆ, แก่นางนั้นเป็นอันมาก. ถ้านางใดคอกหม่อม

มิได้ใช้ ก็ทรงพระพิโรธเสด็จ ประหาร—ตงที่ ประดิษฐาน—ประเทศ,—ให้
ถึงแก่ความตายแล้ว ให้เอาโลงเข้ามาใส่ศพนางนั้น, ออกไปทาง ประตู พระ
ราชวัง ช่าง ท้าย สนมนั้น เมือง ๆ. แต่ ประตูนั้น ก็เรียกว่าประตู ฝ้อออก, มีมา
ตราบเท่าทุกวัน น.

อยู่มาครั้ง หนึ่ง, ส้มเต๋จ พระเจ้า อยู่หัว เสด็จ ด้วย พระชตมารค พาหนะ
ออกไป ประพาศ ณ เมือง เพชรบุรี, แต่ เสด็จ ไป ประทับ แรมอยู่ ณ พระราช
นิเวศน์ ตำบล โคนด หลวง, โถง ฝั่งพระ มหา—สมุทร, — แต่ที่พระ คำหนัก, —
เป็นที่ พระคำหนักเคย ประพาศ มหา—สมุทร—มา แต่ก่อน ครั้ง แผ่นดินส้มเต๋จ
พระนเรศวร บรมราชา ชีราช บพิตร เชนเจ้านั้น. แต่ ส้มเต๋จ พระเจ้าแผ่นดิน ก็
เสด็จ ด้วย พระที่นั่ง มหานาวา ท้าย รถ, แล่น ไป ประพาศไป ใน ท้อง พระ มหา
สมุทร, トラบเท่าดัง ตำบล เขาสามร้อยยอด. แต่ ทรงมีตทกปลารดงาม, แต่
ปลา อื่นเป็นอันมาก. แต่ เสด็จกลับ มาณะพระคำหนัก โคนดหลวง. แต่เสด็จ
เที่ยว ประพาศ อยู่ตั้งนั้น ประมาณ ๑๕ เวน, จึงเสด็จกลับยังกรุงเทพมหานคร,

ตุศักราช ๑๐๖๖ ปีวอกฉศก, ขณะนั้น ส้มเต๋จพระเจ้าแผ่นดิน, เสด็จ
ด้วย เรือ พระที่นั่ง เอก—ไชย, — จะไป ประพาศทรงเบ็ดณะปากน้ำ เมืองสาคร.
บุรี. ครั้น เรือพระ ที่นั่ง ไปถึง ตำบล โคกคราม, แต่ คลอง ที่นั้นคดเคี้ยวนัก, แต่
พันท้าย นรสิงห์, ซึ่ง ถือท้ายเรือ พระที่นั่ง, คัดแก ไซ มีพันที่, แต่ คีษะ เรือ
พระ ที่นั่งนั้น ไซน กระทบกิ่งไม้ อันใหญ่ เข้า, ก็หักตกลงในน้ำ. พันท้ายนรสิงห์
เห็นดังนั้น ก็ตกใจ, จึงโดดขึ้นเสยจากเรือพระที่นั่ง, แลชนอนอยู่บนฝั่ง, แต่ร้อง
กราบทูลพระกรุณาว่า, ขอเดชะมาตของชุดีพระบาทปกเกล้า, พระราชอาชญา
เปพด้ม เเกล้า, ขอจงทรง พระกรุณา โปรดให้ ทำศาลขึ้นที่นี้สูงประมาณเพียงตา,
แต่ จงตั้งเอา คีษะ ข้าพระพุทธเจ้า, กับคีษะเรือพระที่นั่งซึ่งหักตกน้ำลงไปนั้น,
ขบวงส่องไว้ ด้วย กนกน, ตามพระราชกำหนดใน บท—พระอัย—การ—เกิด.

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้า เลือ - ๑๕๕

จึง มี พระราชโองการ ครัดว่า อ้ายพันท้าย นรสิงห์, ซึ่งโทษเองถึงตายนั้น ก็ชอบ
อยู่แล้ว, แต่ทว่า บัดนี้ กุจะยกโทษเสีย, ไม่เอาโทษเองแล้ว, เองจงคืนมา
เรือไปด้วย กุเกิด, ซึ่ง ค้ำชะเรือ ที่ หัก นั้น, กุจะทำค้อเอา ใหม่ แล้ว, เองอย่า
วิตกเลย. พันท้าย นรสิงห์ จึง กราบทูลว่า, ซึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรด, มิ
ได้เอาโทษ ข้าพระพุทธเจ้า นั้น, พระเดชพระคุณ หาที่สุดมิได้. แต่ทว่าจะเสีย
ชนบ-ชรรนเนียม,— ใน พระราชกำหนด กฎหมาย ไป. แต่ ซึ่ง สมเด็จพระ
เจ้า อยู่หัว จะมาตามพระราชกำหนด สำหรับแผ่นดินเสียดังนี้, คุณบังคับ ยิงนัก
นานไป ภายหน้า เห็น ว่า คนทั้งปวง จะ ต้อง ครอบงำ คดีเขิน คุณหมิ่นได้. แต่ พระเจ้า
อยู่หัว อย่า ทรงพระอาโถมแก่ ข้าพระพุทธเจ้า, ผู้ถึงแก่ มรณ-โทษ นี้โดย,
จง ทรงพระ อาโถม ถึงพระ ราช-ประเพณี,— อย่าให้เสีย ชนบชรรนเนียม
ไป นั้น คดีว่า. อันพระราช กำหนด มีมาแต่ โบราณ นั้นว่า, ถ้าแต่พันท้าย ผู้ใด
ถือ ท้าย เรือพระที่นั่ง, ให้ ค้ำชะ เรือ พระที่นั่ง นั้นหัก, ท่านว่า พันท้าย ผู้ นั้นถึง
มรณโทษ, ให้ตัดค้ำชะเสีย. แต่ พระเจ้า อยู่หัว จง ทรง พระ กรุณาโปรด ให้
ตัด ค้ำชะ ข้าพระพุทธเจ้า เสีย, ตาม โบราณ-ราช-กำหนด-นั้นเถิด. จึงมี
พระราช คำรัสสั่ง ให้ ปล่อย พายทั้งปวง, บัดนี้ มุตดิน เป็นรูป พันท้าย นรสิงห์ ชนแล้ว,
ก็ ให้ตัดค้ำชะ รูปดิน นั้นเสีย. แล้ว ครัดว่า, อ้ายพัน ท้าย นรสิงห์, ซึ่ง โทษเอง
ถึงตาย แล้ว นั้น, กุ — ก็ ประหาร-ชีวิตร์—เองเสีย พอ เป็น เหตุ แทน ตัว เอง
แล้ว, เอง อย่าตายเลย, จงกลับ มา ลงเรือไปด้วย กับ กุเกิด. พัน ท้าย นร
สิงห์ เห็น ดังนี้, ก็ มีความตอขาย ยิ่งนัก, ด้วย กลัวว่าจะ เสียพระราช กำหนด
โดย ชนบชรรนเนียม โบราณ ไป. เกรง คนทั้ง ปวงจะ ครอบงำ-คดียุหมิ่น
ในสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวแห่งตนได้, ผู้ เสีย-ชดะ-ชีวิตร์—ของตัวมิได้ อาโดย.
จึง กราบทูลว่า, ขอ พระราชทาน ซึ่ง ทรงพระกรุณาโปรด ข้าพระพุทธ เจ้า ทั้ง
นี้, พระเดช พระคุณ หาที่สุดมิได้. แต่ ทว่า ซึ่งตัด ค้ำชะ-รูปดิน—แทนตัวข้า

พระพุทธรเจ้าตั้งนั้น, คุเป็น ทำเล่นไป. คนทั้งหลาย จะดอง กรหา ดิเตียนได้. ขอ
พระองค์ จงทรง พระกรุณา โปรด, ตัดศิษะ ข้า พระพุทธรเจ้า โดย ฉันทจริง เกิด.
อย่าให้เสีย ขนบธรรมเนียม ใน พระราช กำหนด ไปเลย. ข้า พระพุทธรเจ้าจะขอ
กราบทอดฝาก บุตรี ภรรยา, แล้ว ก็จะไป กราบ ถวาย บังคมถว คายไปโดย ลักขณ
ยตา--โทษ--อัน กราบทอด ไว้ นั้น.

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ครั้น ได้ ทรง พัง ตั้งนั้น, ก็ ดำรัส วิงวอน ไป เปน
หลาย ครั้ง. พันท้าย นรสิงห์ ก็ มียอมอยู่. สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว ทรง พระมหา
การุญภาพ แก่ พันท้าย นรสิงห์ เปนอัน มาก. จน กณ หน้า พระนคร นั้น ไปได้,
จำ เปน จำ ทำ ตาม พระราช กำหนด. จึง ดำรัส สั่ง นาย เพ็ญ-ขาว- ให้ ประหาร
ชีวิต พันท้าย นรสิงห์ เสีย, แล้ว ให้ ทำ ศาสดา ชนส่ง ประมาณ เพียงตา. แต่ ให้
เอา ศิษะ พันท้าย นรสิงห์, กับ ศิษะ เวื่อ พระที่นั่ง ชนกันนั้น. ชน พุติ-กรรม-
ไว้ ด้วย กัน บน ศาสดา นั้น. แล้ว ให้ ออก เวื่อ พระที่นั่ง ไป ประพาศ ทรง เบ็ด, ณะ
ปากน้ำ เมือง ลำครบุรี แล้ว เสด็จ กลับ ยัง พระ มหา นคร. แต่ คุก-เทพา-
รักษ์-ที่ ตำบล โคกขาม นั้น, ก็ มี ปราบ กุม คุม คุม ทำ ทุก กวณ.

จึง พระบาท บรมบพิตร พระพุทธรเจ้า อยู่หัว, ก็ ทรง พระราช ดำรัส ว่า, ณะ
คตอง โคกขาม นั้น คต เคียว นก. คน ทั้ง ปวง จะเดิน เวื่อ เข้า ออก ก็ ยาก. ต้อง
อ้อมวง ไป โคกกันดาร นก. ควรเราจะ ให้ ขุด ตัด คต เสีย ให้ ตรง จึง จะชอบ. อนึ่ง
พันท้าย นรสิงห์ ซึ่ง คาย เสีย นั้น, เปน คน ลักขณ ชน มนคง นก. ผู้ เสีย ตระชีวิต
มิได้ อาศัย, กัด ว่า เราจะ เสีย พระราช ประเพณี ไป. เรา มีความ เสีย คาย
นก, ด้วย เปน ข้า หลวง เดิม มา แต่ ก่อน. อัน จะหา ผู้ ซึ่ง รัก ใคร ชื่อ ตรง ต่อ เจ้า
เหมือน พันท้าย นรสิงห์ นยาก นก. แล้ว ดำรัส ให้ เอา กะ เพว ระ-พันท้าย นรสิงห์
นั้น, มา แต่ง การ ณา ปน กิจ-พระราชทาน เพลิง. แต่ บุตรี ภรรยา นั้น, พระราช
เงินทอง สิ่ง ของ เปน อัน มาก. แล้ว มี พระราช โองการ ครั้น ได้ สั่ง สมุหนายก, ให้

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเสือ ๑๕๗

กระเกณฑ์เดขหัวเมือง ให้ได้ ๓๐๐๐๐ ไป ชุคคอง โลกขาม. แดให้ชุกตักคัก ให้ตรงคองคองไป, โดยฎก ๒ คอง, ปากคอง กว้าง ๕ วา, พ้นคองคอง กว้าง ๕ วา. แดให้พระราช ส่งคราม เปน แม่คอง, คุมพต หัวเมือง ทั้งปวง. ชุคคอง จงแฉ้ว สำเร้ง ดุจพระราช กำหนด. แด้วนี้พระราช ตำรัส แก่ท้าว พระยา เสนาบดี มนตรี มุข ทั้ง หาดาย ว่า, แด้ว ครัง คักกราช ๘๖๐ ปีมเมีย ฉัมฤทธิศก, ครังแผ่นดิน สมเด็จ พระราม ธิเบตนั้น, ได้ ชุคคอง ตำโรง ตำบล หนึ่ง.

ครัน ถ่วงมา ดุคักกราช ๘๘๘ ปีมโรงจตุศก, ครังแผ่นดิน สมเด็จ พระไชย ราชาราช เจ้านั้น, ก็ได้ ชุคคอง บางกอกใหญ่ ตำบล หนึ่ง.

ครัน ถ่วง มา ดุคักกราช ๘๐๐ ปีมจอฉัมฤทธิศก, ครังแผ่นดิน สมเด็จ พระมหาจักรพรรดิ พระเจ้า ช้างเผือก นั้น, ก็ได้ ชุคคอง บางกรวย ริมวัด ฆต, ทดไปออก ริมวัดมุดเหล็กนั้น ตำบล หนึ่ง.

ครัน ถ่วงมา ดุคักกราช ๘๗๐ ปีมอกฉัมฤทธิศก, ครังแผ่นดิน สมเด็จ พระเจ้า ทรงธรรม นั้น, ก็ได้ ชุคคอง ดักริมวัด ไก่เคียว, ณะท้าย บ้าน สามโคก นั้น ตำบล หนึ่ง.

ครัน ถ่วงมา ดุคักกราช ๘๘๘ ปีมชวศุศก, ครังแผ่นดิน สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ปราสาท ของนั้น, ก็ได้ ชุคคอง เมือง นนทบุรี ตำบล หนึ่ง, ตัด มา ออก คตาท แก้ว นน.

แด ครังนี้ เราจะชุคคอง โลกขาม ให้เป็นเกียรติยศได้ ทรายเท่ากัถปาวสาน. จึงเจ้าพระยาจักรีก็เกณฑ์ เขาเดขหัวเมืองนนทบุรี, เมือง ธนบุรี. เมือง นครไชย ศรี, เมือง ตำครบุรี, เมือง สุ่มท ส่งคราม, เมือง เพชรบุรี. เมือง ราชบุรี, เมือง สุ่มท ปราการ. ได้ พตหัวเมือง ทั้งปวงนั้น ๓๐๐๐๐ เศษ. มอบให้ พระราช ส่งคราม ผู้เป็นนายคอง, แดพระราช ส่งคราม ก็ กรายถวาย บังคมตา ถือพต หัวเมือง ทั้งปวง ไป ทำการ ชุคคอง โลกขาม. แด ที่ ชึง จะ ชุค ไป ทด,

ออกแม่น้ำเมือง ตำคร บรูนั้น, ให้วังวัด ไค่ ทางไกล ๓๕๐ เส้น, แต่ให้ฝรั่ง
ส่องกล้อง คัดทาง ให้ตรง แล้ว. จึงให้ปักกรวย แบ่งปันน้ำ ที่ กั้นเขต ตาม หมอวัด
ตามกอง, แต่ปัน น้ำที่ ให้เขตคนหนึ่ง, โดยยาว คืบหนึ่ง, กว้าง อก นั้น โดย
ขนาด คดอง.

แต่การ ขุดคดอง นั้น, ได้จับทำใน คักราช ๑๐ ๒๗ ปีรกาฉปตศก. แต่
การนั้น ยังไป มิ ได้สำเร็จ ก่อน. ครั้นถึง มาฆ- มาศ- สกษ- คติ, - จึง พระ
บาท บรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, ก็ มี พระราชดำรัสสั่งสมุหนายกให้ ตรวจ
เตรียม พดพยุหบาตรา โดย ขบวน ขตมารค, สกตมารค ทั้งปวงให้ พร้อมเสร็จ
จะเสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้นไป นมัสการ พระพุทธบาท, โดย พระราชประเพณี
มาแต่ ก่อน. ครั้นถึง ศกवार มหา พิไชยฤกษ์, จึง สมเด็จพระบาท บรมนารถ
บรม บพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, ก็ ทรงเครื่อง ศิริราช วิภูษนา ดังการาภรณ์
บุร-รัตน-มาตี-มะณี-มาศ-มกุฏ-สอดทรง-วิสุทธิ-สังวาล-กาญจน
อตงกฎ-วงษา, - ทรงวิไชย-มหา-ราชา-อุช-สำหรับราช-วณ-ยุทธ-
สรรพเสร็จ, ก็เสด็จ ทรงเรือ พระที่นั่ง ไกรสร มุขพิมาน อลังการ ด้วยเสวตรมยุ
ระฉัตร, ขันดี พระอภิรม สมถาย พรายพรรณ มังกรวิวรรณ มังเขรภ สดอน สดัม
สรรพด้วย กัมขิง ถัดถัด จามรมาศ ตายดา ตูม โหฬาราดิเวก, พันภูก อธิก
ด้วย กบี่ ขุชทวน เทยวธวัช เป็นทิวแถว ตแพรพราย, ปลาย ะย้าระยบจับ พน
ทิฆัมพร-วโรภาส, - เดียรดาษ ด้วยเรือพระที่นั่ง, เรือ ท้าว พระยา สามนต
ราช ตรีภูต ขุนหลวง คันเขือก ปลายเขือก ทั้งหลาย รายเรียง, จับฉลากเป็นคู่ๆ
คู่เป็นขันธ์ โดย ขบวน พยุหบาตรา นำหลัง คังคับ, เนื่องนอง ถักก้อง กาทพิด้วย
ศรัพทลำเนียงเสียงพด อุไซษ, - แตรสังข์ คุรียงคดนตรีปักดอง ขณะ ประโคม
กรณ เพียงพน พลุธาวาร-นฤนาท. ให้ ขยาย พยุหบาตรา คดาเคดิอน เตือนไป
โดย ขตมารค, แล้วหยุด ประทับ ร่อนณะ พระราชนิเวศน์ พระนคร หลวง, แล้ว

แผ่นดิน สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระพุทธเจ้าเสือ ๑๕๙

พระกระยาหาร ดำรงญ พระอารมณ์ เด็ดจ้เข้าที่พระบรมมในที่นั้น, ครั้น
ชายแด้ว ๓ นาศิกา, จั้งให้ออกเรือพระที่นั่ง ไปโดย ลำดับ, ครอบเกล้าถึงที่
ประทับ พระตำหนัก ท่าเจ้า ดนุกนี้. แด้ว เด็ดจ้ ทรงพระที่นั่ง พังสูดด-เกษร,—
พระที่นั่ง รองพัง บวร—ประทุม,— ชุมนุม ราชนิโยธา พธกวร พณัชพร้อม
พริ้งคังตาม ขบวน พยุหมาตรง สัตถมารภ อธิ. ก็ เด็ดจ้ยกพยุห แล่นยา
กรทวยหาญ, ไป โดยลำดับ สัตถมารภ อธิ, ถึงเขว สู่วรรณ บรรพต. จั้งหยุด
พระคชาธาร ทรงรำพระแสง ขอเหนือกระพองข้างคัน สี่นวาร ๓ นิต. บุษษาพระ
พุทธบาท ตามพระราช ประพณี เด็ดจ้. แด้ว ก็บ้ายพระ คชาธาร ไป เข้าที่ประทับ
ณะ พระราชนิเวศน์ ชารเกษม. แด้ว เด็ดจ้มา นมัสการ พระพุทธบาท ทุกเพลา
เข้าเย็น ให้เล่น การมหรสพ ฉวาย พระพุทธสมโภช ดำรง ๓ วัน. ครั้น คำ ให้
จุด ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ. รัชชใหญ่ ๘ รัชช บุษษา พระพุทธบาท เบนมโหฬารยิ่ง
นัก. แด้ว ให้ถอยเรือ พระที่นั่ง, แดเรือแห่งปวงกลบตั้งไปณะกรุง.

แด้ว ฉวายนมัสการดา ยกพยุหโยธา คชา-นิกร-ทวยหาญ, ผ่านไปโดย
ทิศ ศวัน ออก ซ้ำมแม่น้ำ แคว บ่าสักไปณะเขา ปอดวี, เด็ดจ้ ขึ้น ฉวาย นมัสการ
พระพุทธ ฉวายา. แด้ว ประทับ อยู่ที่นี่ ๓ เหว. จั้ง เด็ดจ้ยกพณิกาย บ้ายนำไป
โดย บุรทิศ, แดเด็ดจ้ ประพาศไปถึง ตำบล เขาพนมโยง. จั้ง เด็ดจ้ ขึ้นนมัส
การ พระเจดีย์ ถานบนยอดเขานั้น. แด เด็ดจ้ ประทับ อยู่ที่นี่ อีก ๓ เหว, จั้ง
เด็ดจ้ พดแล่นยากร รอนแรม ประพาศ, ไปในฉนาประเทศทั้งปวงสิ้น ๒, ๓ เหว
มีพระราช หฤไทย ปรากฏา จะไป ประพาศ เทียวด้อมข้างเถื่อน ในป่า, ก็พอทรง
พระประชวรอง, จั้งเด็ดจ้ ยกพยุหโยธา ทักดับ เข้า พระ นคร. แด พระ โรค
หนัก กียง กำเวม มากชน, ทรงพระ ประชวร หนักอง, แด บรรดาข้า ทูตของ
ชุดีพระบาท ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ทั้งปวง, ก็เข้าไปใน พระราชวังต้น.

ฝ่าย พระราช สังคราม แด นายหมวด นายกอง เจ้า นา ที่ ทง หดาญ, ซึ่ง คุม

๑๖๐ พระราชพงษาอการพิสดาร เล่ม ๒

พดวการ ขุดคลอง นั้น, แด ขุดได้ ครึ่งหนึ่งยังมีได้สำเร็จ. ครั้นแจ้งไปว่าทรง
พระประชวร หนัก, ก็เลิกการ นั้นเสีย, ชวนกันกลับเข้ามาพระนคร, แดการ
นั้น ยิ่งค้าง อยู่. ส่วน ส้มเตีจ พระเจ้า แม่แผ่นดิน ก็ ทรงพระ ประชวร อยู่ ณะ พระที่
หนึ่ง สุริยามรินทร์, พระ โธก-นั้นหนักเปน อาลัย-ทวงคต--อยู่ แล้ว, จึง
ทรง พระ กรุณา ไปรด มอบ เวน ราช สัมบัติ, ให้แก่ ส้มเตีจ พระเจ้า ถูกเชอ
กรมพระ ราชวง บวรสถานมงคล. แล้ว ส้มเตีจพระเจ้า อยู่หัว ก็เสด็จสวรรคต
ในเดือน ๖ ปีจอ อัฐศก นั้น.

พระบาท บรม บพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว, พระชนมพรรษา กำเนิดชานศก,
ศักราช ๑๐๓๔ ปี. แรกเสด็จ ขึ้น ราชภิเศก เสดยราช สัม บัติ นั้น, พระชนม
ได้ ๓๖ พรรษา, เสด็จดำรง ราชอาณาจักร อยู่ได้ ๙ ปีเศษ. ขณะสวรรคต
ณะพระที่หนึ่ง สุริยามรินทร์, ในเดือน ๖ ปีจอ อัฐศก, ศักราช ๑๐๖๘ นั้น,
ศิริ พระชนม ได้ ๕๕ พรรษา.

แผ่นดิน ส้มเตีจ พระสวรรเพชที่ ๙ พระพุทธเจ้า อยู่หัว ท้ายสระ.

ใน ศักราช ๑๐๖๘ นั้น, จึง พระบาท ส้มเตีจ บรม บพิตร พระพุทธ เจ้า
อยู่หัว ทั้ง ๒ พระองค์, แด พระราชวงษานวงษ์ ทั้งหลาย, ก็กระทำชำระ พระ
ศิริกิจ ไตรศ-ตรง, ด้วยน้ำ สุกนธ-มาลา อันหอมชจร ตรีหอบ-องค์,
แล้ว ทรงเครื่อง ราชภรณ์พร้อมเสด็จ, ก็อยู่เฉย พระ บรมศพ, ได้ ใน พระ
โกษ-กาญจน - ธตงกฎ-รจนา-ด้วย มหา-เพา-รัตน์-เรืองอร่าม, ประ
คิษฐาน ไว้ ใน พระที่หนึ่ง สุริยามรินทร์. แล้ว ส้มเตีจพระเจ้า อยู่หัว ก็เสด็จออก
ณะท้องพระโรง, พร้อมด้วย พระ ราช-วงษานวงษ์ เสดนา-พฤตมา-มาตย์,
ข้าบาท มุติกา-กร-ทั้งหลาย กราบ ถวาย มังคม. แดรับ พระราช โองการ แด
พระบาท ส้มเตีจ บรม บพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว. แล้ว จึง มี พระราช คำรัส ให้

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ พระเจ้า อยู่หัวท้ายสระ ๑๖๑

ข้า ทูลตออง รุ่ตพระบาท ทงหตาย, มีพระราชวงษา นวงษ์ แด เสด่นาบดี เปนประ
ชาน, ถือ หน้ พระพิพฒ์ศคยา, ถววย ถ่าบถ ตาม โบรมช ประเพณื เสด์จลัน
ทุก ประการ. แด้ว มี พระราช โองการ ครว้สั่งพระ มหา-ราช ครอบ-พระคร
ปริไต้คตม-พรหม-พดฒา-จารีย์,- ให้ จตเจงการ พระราช พืธี ราชากิเศก
เดดิม พระราช มณเตียร. ครว้ถึง คฎ-วาร-ตฎ-ครี-ส่วตฎ-พิพฒ์-
มงคต-มหา-นถชต-ถกษ, - ^{๒๒} จึง ท้าว พระบง เสด่นาบดี มนควรมช มาคยา.
ช่าบถ มุติกาถร บวร ราชวงษา นวงษ์ แด ส่มณ พราหมณร จารีย์ ทงหตาย,
ประชุม พร้อมกัน, ณะพระที่นั่ง สรวเพชปราดต, ภาระทวการ พระ ราช-พืธี-
ราชา กิเศก, - ถัญเจมู พระบาท บรมนารถ บรม ปพิศร พระพทชเจ้า อยู่หัว,
เสด็จ ษน หน้ภิกพเสวยมไหศวรรยารม ติถวตฎ ราชประเทณื, สับครว้สรววงษ์
ค่างราช มณทต ถกตตมา ถาณาจัตว, ณะกรวง เทพมหา นศร ครว้อยทชยา,
แเด้ว ถววยเครื่อง เบญจราชกกกษภณท แดเครื่องราชูปโภค, ถ่าหรับ พระมหา
กระษัตรา จิวาช เจ้า ทุก ประการ. ^{๒๓} จึง ส่มเดจ พระเจ้า แผ่นดิน ถิ เสด็จ พระราช
ค่านินเข้าพระ ราชวง, แดเสด็จ ไปอยู่ณะพระที่นั่งบรมยงกรคทวกันชางท้ายสระ,
แดขณะเมื่อพระองค์ เสด็จเสวยราชส่มบ คณื, พระชนม์ ได้ ๒๘ พรรษา.
จึง ทรงพระ กรุณา โปรดให้ ส่มเดจ พระ อุณา-จิวาช, - ประดิษฐาน ณที่-
กรม-พระราช --วง-บวร-สถาน-มงคต.- แดบรมคชาหตวงเดมทงหตาย
ถิ มี ความชอบ หน้, ถิ พระ ราชทาน ยศ-ศักดิ์-ให้ โดยส่มควร. แก่ ถาณา-
นรูป-ถ้วน ทุก คน.

ครว้หน้ ส่มเดจ พระเจ้า แผ่นดิน, ทรง ประพฤติเหตุ ใน อโนตฎ-ธรรม-
แเด เสด็จ เทียว บระพาศ์ ทรงเบต, เหมือน ส่มเดจ พระราชบิดา, แด้วพระองค์
พอ พระไทย เสวยปลา คะเพียน. ^{๒๔} ครว้หน้ คิง พระราช กำหนด ห้าม, มีให้คน
ทงบวง รับพระ ราชทาน ปลาตะเพียน เปนอันขาด. ถ่า ผู้ใดเขาปลาตะเพียน มา

๑๖๒ พระราชพงษาวดาร พิศดาร เล่ม ๒

บริโภค, ก็ให้มีดินใหม่แก่ผู้นั้น, เปนเงินตรา—๕—

ขณะนั้น พระองค์เจ้าคำ ประกอบ ด้วย ทิฐิมานะ, กระทำ การหยาบซ้ำกระ
ข้างกระเดื่อง, ตะลุมตะลัด—เข้าไปใน พระราชฐาน ตำแหน่ง ที่ห้าม, เปน
หลายครั้ง, มิได้ เกรงกลัว พระราช อาชญา. จึง ส้มเค็ญ พระเจ้า อยู่หัว, ก็มี
พระราช คำรัส ปฤกษา ด้วย ส้มเค็ญ พระอนุชา ชีราช กรมพระ ราชวัง บวร, ครีดี
เห็นว่า โทษ พระองค์เจ้าคำ นหนักเป็น มหนัก โทษ,— จึงให้จับ พระองค์เจ้า
คำ พันธนา ไว้, แล้ว ให้เอาไป สำเร็จ โทษ เสียด้วย ท่อน จันทน์, เอา พระศพ
ไป ผังเสียนระวัด โลก พระยา.

แต่ พระองค์เจ้าแก้ว, ซึ่ง เปน บวทบริจา พระองค์เจ้าคำ นั้น เปนหม้ายอยู่
จึงเสด็จไป ทรงผนวชเป็นพระรูป, อยู่ณ พระตำหนัก วัดสุทัศน์, กับด้วย ส้มเค็ญ
พระ อัยกี กรมพระ เทพามาตย์ นั้น.

ตุศักราช ๑๐๖๙ ปีถุนนพศก, ส้มเค็ญ พระเจ้าแผ่นดิน มี พระราช คำรัส
ตั้ง ให้ช่างพนักงานจับการ ทำพระมรุ มาศ ขนาดใหญ่. ชื่อ ๗ วา ๒ ศอก, สูง
๒ เส้น ๑๑ วา ศอกคืบ. แล การพระมรุ ทั้งปวง นั้น, ๑๑ เดือน จึง สำเร็จ.
ครั้นถึง ณ คุณ— มาศ— สุกะบักษ์— คีถิ,— ณวัน อันได้ พระมหา พิไชย ฤกษ์,
จึง พระบาท ส้มเค็ญ บรมบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่หัว ทั้ง ๒ พระองค์, ก็ให้ อัญ
เชิญ พระบรมโกศ ขึ้น ประดิษฐาน เหนือมหา พิไชยราชรถ. แล้วแห่ เป็นขบวน
ไปโดย รัถยา ราชวค. เข้าสู่พระมรุ มาศ ตามอย่างแต่ก่อน. แล้วให้ ทิ้งทาน
คัน ถัดไปพฤษ, แลมีงาน มหาคัพ, แลตอกไม้เพลิง ค่าง ๓. แล ทรง สัปตป
กรณ์ พระสงฆ์ ๑๐๐๐๐ คำรม ๗ วัน, แลวิธวายพระเพลิง. ครั้นดับพระเพลิง
แล้ว แวงพระรูป, ทรง สัปตปกรณ์ พระสงฆ์ อีก ๕๐๐ รูป. แล้วเก็บพระอัฐิ
ใส่ พระโกศ น้อย, อัญเชิญ ขึ้นพระ ราชยาน แห่เป็นขบวน เข้ามายังพระราชวัง
จึง ให้อัญเชิญ พระ บรมโกศ พระอัฐิ, เข้าบรรจุ ไว้ ณะท้าย จรณา พระ มหา

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๑๒๓

พิหาร, วัดพระศรีสรรเพชญ์ การาม.

ลุศักราช ๑๐๗๐ ปีชวดสัมฤทธิศก, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินให้ช้าง กระ
จกประคัม กระจกแผ่นใหญ่, โฉนดพระมณฑป พระพุทธบาท แล้ว บิด ท้องพระ
ทาสี, แล้วเสด็จพระราชดำเนิน ไป พระพุทธบาท. ด้วย ราชบริวาร เป็นอัน
มาก, ทั้งทางบกทางเรือ เหมือนใน ทนหลัง. ฉลอง พระมณฑป สระประบูชา,
บำเพ็ญ พระราชกุศล เป็นอันมาก. แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ก็ ถวายนมัส
การลา พระพุทธบาท, กลับมายังพระนคร แห่งพระองค์.

ลุศักราช ๑๐๗๓ ปีเถาะตรีศก, พระอัยกีเจ้า กรมพระเทพามาตย์, ซึ่ง
อยู่ไกลวัดสุทัศน์ นั้น สวรรคต, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินให้แต่งการ ฉลองพระกิจ
ต่าง ๆ ตามราชประเพณี แด่กษัตริย์ บรมโอรสนั้น.

แต่ปีชวด ไทศก นั้น นักเสด็จ เจ้าเมือง กัมพูชา ชิบตี, ชื่อพระธรรมราชาวง
กะดาน, มีความรักกับ นักแก้ว พ้าส่งของ, จึง กระทำ สงคราม แก่กัน. นักแก้ว
พ้าส่งของไปเมืองญวน ขอขมขอยญวนนั้น ได้ มากแล้ว, กลับมาตี เขาเมืองกัม
พูชาชิบตี นั้นได้. นักเสด็จ ก็ยังพระองค์ ทอง, ภาบุตร-ทारा-ช้านน-แห่งคน
หมื่น มา ยัง กรุงเทพมหานคร, กราบ ทูล พระกรุณา ให้ทราบ ทุก ประการ.
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทราบแล้ว, ให้ หานัก เสด็จ นั้น เขามาเผา. จึง พระราช
ทาน เครื่องอุปโภค บริโภค, แด่ บ้านเรือนให้อยู่แทบใกล้ วัดข้างคางนั้น.

สมเด็จพระเจ้ากรุงมหา นครโปรดจะให้ นักเสด็จ, ไป ตีเขาเมืองกัมพูชา
ชิบตี คั้น. จึงให้มหาตไทย กตาทโหม, เกณฑ์ทัพ ๒๐๐๐๐ เศษ, ช้าง ม้า
รถ สมคกร. ให้พระยาจักรีรองเมือง เป็นแม่ทัพ บก, ถือพล ทหาร ฉกรรจ์
ธำเครื่อง ๑๐๐๐๐ เศษ, พร้าสม ด้วยช้าง ๓๐๐ เศษ, ม้า ๕๐๐ เศษ, เครื่อง
ศาสตรา ศรพาดูธ ต่าง ๆ. ให้ พระพิไชย รัตนฤทธิ เป็น นายพล ทหาร ทัพ นำ.
ให้พระพิสิทธ์ อนุรงค์ เป็นยุกระบตรีทัพ. ให้พระพิไชยสงครามเป็นกองเก็ยกกาย

ให้พระราม กำแหง เป็นนายกอง ทักษัตร. แล้ว จึงให้ พระยา โภษาธิปัตย์เป็นแม่ทัพเรือ, ถิ่น ทหาร ๑๐๐๐๐, เรือรบ ๑๐๐ เศษ, พร้อมด้วยพลแจว. แล เครื่อง สรรพาวุธ ต่าง ๆ. ครั้นจัดแจง ทักษัตรทัพเรือเสร็จแล้ว, จึงส่งไปให้ คัมภีร์ กัมพูชา ธิปัตย์ ให้จงได้. แม่ทัพนายกอง ทั้งปวง ทั้งทัพบก ทัพเรือ จึง ถวาย บังคม ตา.

ครั้น ได้ คัมภีร์-วาร-จิตติ-พิไชย-มณฑล-อุทก-คิ, ก็ กรีกา-ทัพ-พล-ทวย-หาญ-พยุห-มาศร. — ยกกองทัพเรือ ออกไป เช่น ลำดับ มรรคา ฝ่าย พลทหาร กองทัพบก ไปทางเขื่อนมราช. ฝ่าย กองทัพเรือไปทาง พุทโธมาศคาม ลำดับ ทาง เขื่อนนั้น. พลทหาร ญวนยกกองทัพเรือ มา, พบ กองทัพทหารไทย ที่ ปากน้ำ พุทโธมาศ, ก็ ช้องกตอง ยิงปืนใหญ่ ยกเข้า ตี กอง ทัพเรือ พระยา โภษาธิปัตย์ จัน. ฝ่าย กองทัพเรือ ทหารไทย จัดแจง แต่งตัว แล้ว, ทัพหน้าก็แยกเรือออก เป็นสามแห่ง, ให้ ยิง ปืนใหญ่ สาม นัด, ตั้งให้ ลำมตา เขาไชยแล้ว, ให้ พลทหาร แจวเรือ เร่งเข้าไป, ต่อตาม ทาน ลำดับกับพลทหารญวน, เข้าปะทะ ถึงเรือ กนิษฐาแห่งหนึ่ง เป็น สามารก, ฆ่าญวนตาย เป็น อันมาก. เรือรบทหาร ญวนเข้าช่วยอุดหนุน กันมาก. พระยา โภษาธิปัตย์ จัน แม่ทัพ, ไม่ชำนาญในการ-พิไชย-สงคราม, — จดจก ไม่กล้าแข็งย่อท้อ แก่ สงคราม, ไม่ช่วยอุดหนุน เพิ่มติม แก่ ไช, ถอยเรือหนีไป ทงทหาร เดียว. ฝ่าย ทหาร ญวน ได้ ที่เข้า ตี หัก เขา ทหารไทย, ฆ่าพันอัน เป็น สามารก. ฝ่าย ทหาร ไทย เห็น คึก นั้นหนักเหต้อ น้อ เหต้อ กำตั้ง, แม่ ทัพ ก็หนี ไป, แล้ว เห็นพล ทหาร ก็เดี่ย มาก. ก็ ถอย เรือ ต้าแตก หนี มา. เดี่ย เรือ รบ แล ผู้คน บิน ใหญ่ น้อย เป็น อันมาก, แก่ กอง ทัพ ญวน นั้น.

ฝ่าย เจ้า พระยา จักรี โรงช้อง, ยกกองทัพบกไปถึง เมือง กัมพูชา, ให้ ตั้งค่าย หวดง ตงไกลเมือง ประมาณ ทาง ๘๐ เส้น, ๘๐ เส้น, รักษา อยู่ใน

แผ่นดินสมเด็จพระศรีสุริเยศราชกุมารี พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๑๖๕

ที่นั้น พระพิไชย รัตนฤทธิ เปนแม่ทัพหน้า, ถือบดทหาร ๓๐๐๐ เศษไปก่อน
ได้สู้รบตีกันกับ ท้าวเขมร ญวน เปนหลาย ตำบล เขมร ญวน ตาย เปนอันมาก,
มีไชย ได้ที่ตีทัพ เขมร ญวน แยกพ่าย แพ้เป็นหลายแห่ง. ให้ทหารเร่งรีบ ได้
ติดตาม คืบเข้าไป ได้หัวเมือง ใหญ่ น้อย เปนอันมาก. ทัพหลวง ก็ให้เร่ง
รีบ พดทหาร ทุกทัพ ทุกกอง, ไปช่วยอุดหนุน เพิ่มเติมคืบคดัดทาง, ให้ฆ่าศึก
ชิตศึก ชัดขวาง คืบคั้น ดั่งตกใจกลัว, มิให้สู้รบต้านทานได้. รบคืบรุกไล่,
จึง มีไชย ชำระ ครองหน ทกแห่ง. โดยคน ช่างม้า, เครื่องดำตราวูทต่าง ๆ เปน
อันมาก. เขมร ญวน จะต้านทาน มิได้ ก็แตกพ่าย พังหนีไป. กองทัพทั้ง
ปวง ได้ติดตาม เข้าไป ถึงค่ายล้อม เมืองกัมพูชาธิบดี ไว้มั่นคง. เจ้าพระยาจักรี
จึง คิดอุบาย จะให้ ได้ ราชการ ดัดพล, จึงให้ แต่ง ศุภ - อักษร - แล้วส่งให้ ทูต
ถือศุภ อักษร นั้น, ไปบอกความ เมือง กับนักแก้วฟ้า, โดยทรง พระ ราช -
ไมตรี. - นักแก้วฟ้า นั้น, ครั้น ได้แจ้ง ใน ศุภอักษร นั้น, จึง พิจารณา เห็น
ซึ่งจะพ้นโทษ อันตราย เปนอันดี, ในอนาคต - นั้น, จึง รับว่า จะถวาย ดอกไม้
เงินทอง ขึ้น แก่กรุง เทพมหานคร. เจ้าพระยาจักรี ได้ ความเมือง ดัง นั้น มั่น คง
แล้ว, เห็น ได้ ความ ดัดพล คืออยู่แล้ว. จึง ส่งให้ นักแก้วฟ้า, เอา ดอกไม้
ทองเงิน ไปถวาย ตามคำ ปฏิญาณ - นั้น. จึง เลิก กอง ทัพ ถอน คืบ มา ยัง
กรุง เทพมหา นคร.

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ ทรงทราบด้วยเหตุดังนั้น, ได้พระไทย. จึงพระ
ราชทาน บำเหน็จ รางวัล แก่เจ้าพระยาจักรี, แต่ นายทัพ นายกอง เปนอันมาก.
ตามสมควรแล้ว. จึง ทรงพระ พิ ธิ ราช - พระยาโกษา, ให้ ไซ้ ไซ้ใหญ่ น้อย,
แต่ดินประสิว, ดุก กระสุน, เรือรบให้ ดั้นเชิง.

สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา, มีราชบุตรด้วยพระอัครมเหสี กรมหลวง
ราชานุรักษ์ นั้น, พระองค์ คือ เจ้าฟ้าพรนทรหนึ่ง, หมิงเจ้าฟ้าเทพหนึ่ง

หญิง เจ้าฟ้า ประทุม หนึ่ง, เจ้าฟ้า อโภย หนึ่ง, เจ้าฟ้า บรมเมศวร หนึ่ง, พระ
มารดา ชื่อ เจ้าท้าว, เป็นกรมหลวง ราชานุรักษ์ หนึ่ง.

ในปีฉลู เอกศก หนึ่ง, มี พระราช-บริหาร-ให้ช่าง ปฏิสังขรณ์-วัดมเห
ยงคณ, เสด็จพระราช ดำเนิน ไป ให้ช่าง กระทำ การ วัด นั้น เนื่อง ๆ. บางที่
ก็ เสด็จ อยู่ที่พระ ตำหนัก ริมวัด มเหยงคณ เดือนหนึ่ง บ้าง, สองเดือน บ้าง, ว่า
ราชการ อยู่ใน ที่นั้น, ๓ ปีเศษ, วัดนั้น จึงสำเร็จ แล้ว บริบูรณ์.

สมเด็จพระอนุชา ธิราช กรมพระราชวัง บวร สถาน มงคล. ให้ช่าง ปฏิสัง
ขรณ์ วัดกุฎีดาว อันใหญ่. ใน ปีเถาะ ตรีศก. เสด็จไป ทอดพระเนตร การที่วัด
นั้น, เดือนหนึ่ง บ้าง, สองเดือน บ้าง, เหมือน พระเชษฐา ธิราช. ๓ ปีเศษ
วัด นั้น จึง สำเร็จ แล้ว บริบูรณ์.

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน หนึ่ง, พอพระไทยทำ ปาณาติบาต-ฆ่าสัตว์ มัจฉา
ชาติ,— ปลาใหญ่ ปลาน้อย ต่าง ๆ เป็นอันมาก, ด้วยคบเบ็ดทอดแห ทาง
ฉมวก, ทำสุก หนึ่ง เมื่อสกัดกอบ ตักไซร, กระทำ การ ฆ่าสัตว์ต่าง ๆ. ประพาศ
ม้า ฆ่าเนื้อ นก เต่า สุนัข, ด้วยดักแร้ว ดักบ่วง, ได้ ช้าง ต่อม ช้าง ได้ ช้างเถื่อน
เป็น อันมาก. เป็นหลายวันแล้ว เสด็จ กลับคืนมายังพระมหานคร.

ในปีมะเส็งเบญจศก หนึ่ง, ให้ ถอดองวัดมเหยงคณ, ทรง พระราช ศรัทธา
บำเพ็ญ พระ ราชกุศล เป็นอันมาก. ทรงพระราชทานเครื่อง บริหาร-แด่ วัดกุ
ฎาน - ต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ ๑๐๐๐, ตาม พระราช ประเพณี มาแต่ก่อน. มีงาน
มหรสพ สัมโภช ๗ วัน, เสร็จ บริบูรณ์ การถอดองนั้น.

ในปีเมียฉศก, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, ให้ช่าง ไม้ค่อ กำปั่น ใหญ่
ไตร-มุข,— ยาว ๑๘ วา ๒ ศอก, ปากกว้าง ๒ วา ๒ ศอก, ให้ตั้งมอ
ใหญ่ที่วัดมเหยงคณ. ๕ เดือนกำปั่นใหญ่ นั้นแล้ว, ให้เขาออกไปยังเมืองมฤต,
บรรทุก ช้าง ได้ ๓๐ ตัวเศษ, ให้ ไปขาย ณ เมืองเทศ— นั้น. คน

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๑๖๗

ทั้งหลายตกกำหนัดใช้ ไบไปถึงเมืองพิษณุ, แล้วขายช้างนั้นได้เงินแดงเป็นอันมาก. แล้ว ถัดคืนมา ยังเมือง มฤท, ขึ้น ปีเศด.

ใน ปีนั้นแมดปีศก นั้น, พระ มหา-อุปราช-ให้ ฉดองวัดกุฎีดาว, บำเพ็ญ พระราช กุศล ให้ ทานสังการบูชาแก่พระรัตน - ไตรย-เป็นอันมาก, ให้เล่นงาน มหรรศพ ๗ วัน, การฉดอง นั้น สำเร็จ บริบูรณ์.

ใน ปีนั้น เจ้าพระอัยกี กรมหลวง โยธาทิพ, ทิววงศคณະพระตำหนัก รินวัด พุทไธย สวรรย์นั้น, สมเด็จ พระเจ้าแผ่นดิน, ให้ ช่างไม้ กระทำการเมรุ, ชื่อ ยาว ๕ วา ๒ ศอก, โดยสูง ๒๐ วา ๒ ศอก แต่ พระเมรุทอง กดาง. แต่ การ เมรุทองนั้น, ๑ เดือน เศษจึงแล้ว, เสิญ พระโกษ ทองขึ้น ราชรถ, พร้อม เครื่อง ฉดองกฏแห่งหน เป็นอันมาก, นำมาสู่ พระเมรุทอง, แต่ การที่บูชา ให้ ทาน ทั้งปวง ตามอย่างพระราช ประเพณี มาแต่ก่อน. สมโกษ ๗ วัน, การศพ นั้น สำเร็จ บริบูรณ์.

ดุกักราช ๑๐๘๓ ปีฉดตรีศก, พระเจ้ากรุงเทพมหานคร, เสด็จ พระราช ดำเนิน ไปทรงเบ็ดที่ ปากน้ำท่าจีน. เมื่อ ไป ถึงคดอง มหาไชย, เห็นคดองนั้น ชุด ยังไม่แล้ว ค้าง อยู่. ครั้น ทรงเบ็ด แล้ว, ถัดคืนมาถึง พระนคร. จึงทรง พระกรุณาตรัสสั่ง ให้ พระราชสงครามเป็นนายกอง, ให้ เกาะเกณฑ์ คนหัวเมือง, บักรษ ได้ ๘ หัวเมือง, ให้ ได้คน ๓๐๐๐๐ หรือ, ๕๐๐๐๐, ไป ชุดคดอง มหาไชย, พระราชสงครามให้ เกาะเกณฑ์ จักเจง, ได้พล-นิกาย-๓๐๐๐๐ เศษ, แล้ว ถวาย บังคมตาไป. ครั้น ถึงคดอง มหาไชย, จึง ให้สร้าง เศษคดอง กดองแก้วดู ให้ ตรง ปากคดอง, บักรษ ลง เป็นสำคัญ. ทางไกล ๓๕๐ เส้น ชุด ที่ ก่อน นั้น, ได้ที่ แล้ว ๖ เส้น เศษ, ยัง ไม่แล้วนั้น มาก ถึง ๓๕๐ เส้น. ให้ ชุด คดองอีก ๖ ศอก, กว้าง ๘ วาเท่าเท่า. เกณฑ์กันเป็น น้ำที่, คน ๓๐๐๐๐ เศษ, ชุด ๒ เดือนเศษ จึงแล้ว. พระราช สงคราม ถัดคืนมา เข้ายกราบ

ทูล พระ กรุณา ให้ทรงทราบ ทุก ประการ.

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ ทรงทราบ, ทรงพระ มีติ—ปราโมทย์,— จึง ตั้ง พระราช ด้งคราม ให้เป็น พระยา ราชด้งคราม. แล้ว พระราชทาน เจียดทองเส้น ผ้า เงินตรา เป็นอันมาก. คตอง นั้น ชัดคตอง นหาไชย มาตราบเท่าทุก วันนั้น.

ใน ปีชาติ จัตวาศก, ทรงพระ กรุณา โปรดให้ พระ ชนบุรี เป็น แม่ กอง, เกณฑ์ พลนิกาย หัวเมือง บั๊กชั้ ไค้, ได้คน ๑๐๐๐๐ เกษ, ให้ชุดคตอง เตรีต น้อย, ตักคอง ปากคตอง บาง บัว ของ นั้น, คตอ้นนั๊ก, ชุดตัดคตให้ ทรง. พระ ชนบุรี รับ ๆ ตั้ง แล้ว กราบถวาย บังคมตาม มา, ให้ เกณฑ์ พลนิกายในบรร ดาหัวเมือง บั๊กชั้ ไค้, ได้คน ๑๐๐๐ เกษ. ให้ ชุดคตอง เตรีตน้อยนั้น, ฤก ๒ คตอก, กว้าง ๒ วา, ยาวทางไกล ได้ ๓๘ เส้น. ชุดเดือน เกษ จึง แล้ว, พระ ชนบุรี นั้น จึงกลบมา กราบ ทูลพระ กรุณา ให้ทรงทราบ ทุก ประการ.

ใน ปีเถาะ เบญจ ศกนั้น, พระ บรม วรรษศรัย ทั้ง ๒ พระองค์, เสด็จพระ ราชดำเนินไป ประพาศ—โพ้นข้าง— ณะ ป่า หัวเมือง นคร นายถ ฝ่าย ควัน ออก. ใน เพศ ราชศรั นน เดือนหงาย, เสด็จ ไปได้ ข้างเดือน, พระ จันทร—เข้า— เมฆ.— ข้าง พระอนฐา ธิราช ธิบแต่่นตามไป ทนข้าง พระที่นั่ง ทรง, ไม่ทัน จะ เกี้ยว, โดมแทงเอาท้าย ข้าง พระที่นั่ง ทรง. ความญ ท้ายข้าง นั้น, กระเด็นตก จาก ข้างนั้น ลง. ข้างทรงเจ็บ บ่อย มาก, ก็ ชวรคตงนไป ในป่า. สมเด็จพระ เจ้าแผ่นดิน, จึง ธิบข้างนั้น กลบมายัง พลับพลา ไชย. พระ มหา อุปราช ไม่ แกตั้ง จะให้ ข้าง แทง, แต่ หากเกี้ยว ข้างนั้น มี ทนที. ตก พระ ไทย เกรง พระ ราช—อาชญา.— เสด็จตามไป เฝ้า ที่ พลับพลา ไชย. จึง กราบทูล พระกรุณา ว่า, ข้าแต่ พระองค์ ผู้ทรง พระคุณ อัน ประเสริฐ, ข้าพเจ้า มิได้ แกตั้ง, แต่ พระจันทร เข้าเมฆ มีคตงนเป็นเงาร่ม ไม่, เห็น ไม่ ถนัต, จะเกี้ยว ข้างไว้ มี ทน. ได้ ทรง พระกรุณา โปรด อดโทษ ข้าพเจ้า เกิด. พระเจ้า อยู่หัว นั้น ไม่ส่ง ไสย,

แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๗ พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๑๖๗

จะได้ ทรงพระพิโรธขึ้นเคืองแก่พระอนุชาธิราชนั้นห้ามได้, สั่งหมอให้รักษา
ข้างนั้น, แล้วกลับ มาพระนคร.

ในปีเถาะ เดือน ๕ ข้างขึ้นนั้น, สมเด็จพระนทาทิราชศรี, เสด็จพระราชดำ
เนินไปบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระพุทธบาท, ด้วยบริวาร ยศ คักดี - เปน
อันมาก. ทั้งทางบกทางเรือเปนพยุหยาตรา, ตามอย่างตามธรรมเนียมมาแต่
ก่อน. ครั้นถึง พระพุทธบาทเสด็จอยู่ชาน เกษม, ชนมัตถ์ การบูชา พระ
พุทธบาท, กับด้วยพระอนุชาธิราช. จึงกราบ ทูล พระกรุณาว่า, ขอพระ ราช
ทานชีวิตร์, เมื่อข้าพเจ้าซึ่งตามเสด็จไป, แลซึ่งข้าพเจ้าทั้งซึ่งพระที่นั่งทรง
นั้น, ข้าพเจ้าจะได้มี ใจเจตนาแลถึงจะให้ ซึ่งข้าพเจ้า, แลซึ่ง พระที่นั่งทรง
นั้นห้ามได้. เปน ความดุษฎีจริง. ข้าพเจ้าจะ ขอ กระทำ สัตย์ลงบาตในลำ นกนี้
แห่งพระพุทธบาท, ถวายแก่ตนแก่ตัวนี้กระหม่อมมดนี้.

สมเด็จพระเชษฐาธิราช ทรงพระกรุณา โปรด ดำรัสว่า, พ่อเฮยข้าพเจ้าไม่
ตั้งไศย แคลงแก่เจ้า คอก, อย่ากระทำด้วย ส่าบาต เดย. พระเคาะห้ำร้าย
เอง. ครั้นแล้ว บูชานมัสการ พระพุทธบาท, บำเพ็ญ พระราช - กุศล - ให้
ทานเปนอันมาก. เสด็จงานนมหรรค์พลมโฆส ๗ วันบูชา พระพุทธบาทแล้ว, ถวาย
นมัสการ ตาพระพุทธบาท, กลับคืนมายัง พระมหานคร.

ศักราชได้ ๑๐๘๗ บั้นเสด็จปลัดศก, เจ้าขริการวัดบ้านโมกข์เข้ามาหา
พระยาราชสงครามแจ้งความว่า, พระพุทธ ได้ยาศน์ - วัดบ้านโมกข์นั้น, น้ำกตเสาะ
คตถึงพังเข้ามาถึงพระวิหารแล้ว. ยังอีกประมาณสักมีหนึ่ง, พระพุทธได้ยาศน์เห็น
จะพังลงน้ำ เสียแล้ว. พระยาราชสงครามได้ฟังดังนั้น, จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูล
พระกรุณา, ให้ทราบเหตุแห่ง พระพุทธได้ยาศน์ นั้น ทุกประการ. พระเจ้าอยู่
หัว ได้ทรงฟังดังนั้น, จึง ปฤกษาด้วยข้าราชการ ทั้งปวง, มีเดนา บดินเป็นอา
ทิว่า, เราจะ รื้อ พระพุทธได้ยาศน์ ไป ก่อใหม่, จะดี ๆ จะ ชดอไป ไว้ ใน

๑๗๐ พระราชพงษาวดารพิสดาร เล่ม ๒

ที่ควร จะดี. พระยา ราชสงคราม จึง กราบทูล พระ กรรณาว่า, ข้า พระพุทธ เจ้า จะขอ ออกไป ตก่อน. แล้ว กราบถวาย บังคมตา ออกไป พิจารณา ดู เห็น จะ ชดอ ตกได้. จึง ถัดมา กราบทูล พระ กรรณาว่า, ข้า พระพุทธเจ้า จะขอ ถวาย ชดอตก พระพุทธไสยาสน์, ให้ ถึงที่ อันควร ให้ จงได้.

สมเด็จพระ มหา อุปราช เมื่อ อยู่ที่ นั้น ด้วย, ได้ ทรง พัง ตัง นั้น, ไม่ เห็น ด้วย. จึง ครัด ว่า, พระพุทธไสยาสน์ นั้น, พระองค์ ใหญ่ โทหนัก, เห็น จะ ชดอ ตก ไม่ ได้, ถัด จะ ตก จะ พัง, เป็น การ ใหญ่ มี ไซ้ ของ ห่อ. ถ้า ไม่มี อันตราย จะดี อยู่. ถ้า มี อันตราย ตก พัง หัก ทำลาย, จะ อาย อภัย ภัย-แก่ ไฟร์ พัว ปรุชา ราชภูร อำนวย คัย เสด็จมา ข้า ราชการ, เสด็จ พระเกียรติยศ จะ ภาษา ปรากฏ ไป ใน นานา ประเทศ เป็นอัน มาก. ถ้า เรา ธิอ ไป ก่อ โทใหม่ ให้ ตังาม กว่า ตก่อน, เห็น จะ ง่าย ดี อีก. พระยา ราชสงคราม จึง กราบทูล พระกรรณาว่า, ข้า พระพุทธเจ้า จะขอ ถวาย ชดอตก พระพุทธไสยาสน์. มี ให้ ตกหัก พัง ไป เป็นปรกติ ถึง ที่ใหม่ อันควร ให้ จงได้. ถ้า แด เป็น อันตราย ขอ ถวาย ชีวิต.

สมเด็จพระ เจ้า แผ่นดิน ก็ ยัง ไม่ วาง พระไทย, จึง ครัด ตั้ง ให้ นิมนต์ พระ ราชาคณะ มา ประชุม, แล้ว ครัด ว่า, ข้า แต่ พระ ผู้ เป็น เจ้า ทั้ง ปวง, เรา จะ ธิอ พระพุทธไสยาสน์ ก่อ โทใหม่ ไว้ ใน ที่ ควร, จะ ควร ฤา มิ ควร. พระ -มา ฟ้า-จะมี ประ การ ไต่ บ้าง. พระ ราชาคณะ-ทั้ง ปวง ถวาย พระ พร ว่า, พระ องค์ ไม่ ตก หัก พัง วิประ วิต-เป็น ปรกติ ดี อยู่ นั้น, จะ ธิอ ไป ก่อ โทใหม่ ไม่ ควร. พระเจ้า แผ่นดิน ได้ ทรง ทราบ ดัง นั้น. จึง ครัด ตั้ง ให้ พระยา ราชสงคราม คิด กระ ทำ การ ชดอตก พระพุทธไสยาสน์ นั้น.

ตุศักราช ๑๐๘๘ ปี มเมีย อัฐศก, สมเด็จพระ เจ้า แผ่นดิน เสด็จ ไป วัด ไร่ โมก, ให้ ธิอ พระ วิหาร, แล้ว ให้ ตัง พระ ตำ หนัก พลับ พดา ไชย โท้วัด ไร่ ประ ชา, ยับ ยง รัง แรม อยู่ ๖ วัน บ้าง, ๗ วัน บ้าง, กับ ด้วย

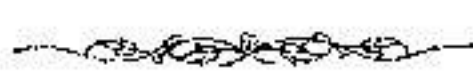
แผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ๑๗๑๑

พระอนุชาธิราช, กลับไปกลับมา, ให้กระทำการ อยู่ ๓ วัน บ้าง, ๔ วัน บ้าง, แล้ว กลับ มา พระนคร. พระยาราชสงคราม เสนอ ให้ ข้าราชการ ไป คัด ไม้ยาว ๑๔ วา, ๑๕ วา, ไม้ใหญ่ สอก คีบ บ้าง, ยาว ๔ วา ๕ วา ไม้ใหญ่ สอก ๑ บ้าง, ให้ ได้ มาก ทำ ตะแม่ แม่ ตั้ง. ให้ เตี้ย เป็น ไม้ ไม้ใหญ่ สอก ๑, ไม้ ห้อย คีบ ๑, เป็น อัน มาก. ให้ เอา ไม้ ยาว ๓ ก้า ๓ วา, กิ่ง เป็น อง, เตี้ย กระ ตาน หนึ่ง ๒ หรือ จะ บู ปั้น ทาง ที่ จะ ตาก ตะแม่ ไป, ให้ บราม ที่ ให้ เตี้ย, ทับ คีบ ด้วย ตะ ดุม พูล ให้ บราม เตี้ย. ให้ พัน เชือก น้อย ใหญ่ เป็น อัน มาก. แล้ว ให้ เจาะ ถาน แทน พระ พุทธ รูป นั้น, ช่อง กว้าง สอก ๑, เอา ไม้ สอก ๑, ช่อง สูง คีบ ๑, เว้น ไม้ เป็น พัน ปดา, เอา ตะ แม่ แอบ เข้า ทั้ง ๒ ข้าง, ร้อย ไม้ ขวาง ทาง ที่ แม่ ตั้ง, แล้ว สอก กระ ตาน หนึ่ง คีบ ๑ นั้น, บน หลัง ตะแม่ สอก ช่อง. แล้ว เจาะ ขุด รือ อีรู หว่าง ช่อง กระ ตาน ที่ เว้น ไม้ เป็น พัน ปดา นั้น ออก เตี้ย, เอา กระ ตาน หนึ่ง สอก ให้ เตี้ย ทุก ช่อง, แด การ ผูก รั้ว ร้อย รัง กระ หนาบ ทั้ง ปวง มัน คง บริบูรณ์. ๕ เดือน ดำ เจริญ แดง ทุก ประการ.

ครั้น ได้ ศักดิ์ วาร ศิ ณี เพศ พิ ไชย มง สด ฤกษ์ ดี แล้ว, ให้ ขอด ดาก ชัก ตะ แม่ รอง พระ พุทธ ได้ ยาศน์ ไป เข้า ที่ อัน จะ กระ ทำ พระ วิหาร นั้น. ได้ ดำ เจริญ บริบูรณ์. สมเด็จพระมหากระษัตริย์ ให้ กระ ทำ พระ วิหาร—การ ปเรียนุญ—โรงพระ อุโบสถ—พระเจดีย์, กุฏิ,—ศาลา, กำแพง, แด หอไตรย์—ฉนวน ๕๐ หลัง คานู กระ เบื้อง, แด ล้วน ถาน ตพาน บัน ไค, ๕ ปีเศษ จึง แดง, ยัง ไม่ได้ อดอง.

ทรง พระ ประชวร หนัก ดง, จึง พระ ราชทาน ราช สนม บั คี, มอบ ให้ แก่ เจ้า พ้า อโย. เหตุ ว่า พระ อนุชา ธิราช ทรง ผนวช อยู่. เจ้า พ้า นเรนทร์ ก็ ทรง ผนวช อยู่. พระ มหา อุปราช ไม่ เต็ม พระ ไทย, ไม่ ยอม อนุญาต ให้

ราชสมบัติ แก่เจ้าฟ้า อโภย. ถ้าให้ราชสมบัติ แก่เจ้า ฟ่านเรนทร์ จึง จะ
ยอม ให้. เจ้าฟ้า ฟ่านเรนทร์ นั้น, เปน กรมขุนสุเรนทร พิทักษ์ เปน ภิกษุ ภาวระ,
เมื่อ มิ ได้รับ ซึ่ง ราชสมบัติ, จึง มิ ได้ ฅา ฅนออก.

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่๓ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกษ

ตุศักราชได้ ๑๐๙๕ ปีชวดจัตวาศก, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระประชวร,
หนักตง, ก็ ถึงแก่วังคตในเดือนญี่ข้างแรม. ไปโดย ะธาภรณ์ แห่ง พระ องค์
นั้น. พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาบังเกิดในปีนั้น, อายุได้ ๒๘ ปี, ได้โดยราชสมบัติ
๒๖ พรรษาเศษ, พระชน มายุ ได้ ๕๘ พรรษาเศษ, กระทำภาต กิริยา.
ผู้ใด มี เมตตา-ไม่ฆ่าสัตว์ ฅายุอื่น. ไม่มี เมตตา ฆ่าสัตว์ ฅายุ ฅั้น.

ฝ่ายเจ้าฟ้า อโภยพระบิดาให้ อนุญาตแล้ว. จึงรับ ราชสมบัติ, ปราตนา
จะ กระ ทำ สงคราม กับ กับ ฅวย พระ มหาอุปราช, จึงตั้ง ข้าราชการวังหลวง
ให้จัด ฅางผู้คน, ะ เณต ะ ทำ ฅวย ฅายุ ฅู ฅวดู ฅวย ฅวย ฅวย
เรียง ตง ไปตาม ฅตของ ประตู ฅ้า เป็ดออก, จน ถึง ประตู ฅั้น. จึง ให้ ฅนศรี
ฅง ยศ ไป ฅึง ฅายุ ฅวย ฅวย ฅวย. ฅตของ ประตู ฅ้า เป็ดออก ฟาก ฅวันตง,
ให้ รักษา ฅูที่ ฅั้น.

ใน ภาต นั้น พระ มหา อุปราช ได้ ทรง ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย, ให้ ข้าราชการ
ฅวย ฅวย ฟาก ฅตของ ฅวัน ฅวย, ให้ รักษา ฅวย ในที่ ฅั้น. พระราชบุตรี
แห่ง พระ มหา อุปราช, ฅัด ฅวย ฅวย ฅวย มา ทรง ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย
ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย.
ทรง พระ โกรธ จึง ตั้ง ให้ ฅน เณต ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย
ตาม ฅอง ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย.
ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย. จึง ฅวย ฅวย ฅวย, ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย.

กระษัตริย์ทั้ง ๒ พระ องค์, ให้ ทหาร ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย ฅวย

ราชสมบัติ แก่เจ้าฟ้า อโภย. ถ้าให้ราชสมบัติ แก่เจ้า ฟ่านเรนทร์ จึง จะ
ยอม ให้. เจ้าฟ้า ฟ่านเรนทร์ นั้น, เปน กรมขุนสุเรนทร พิทักษ์ เปน ภิกษุ ภาวระ,
เมื่อ มิ ได้รับ ชั่ง ราชสมบัติ, จึง มิ ได้ ฎา ผนวช ออก.

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่๓ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกษ

ตุศักราชได้ ๑๐๙๕ ปีชวดจัตวาศก, สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระประชวร,
หนักตง, ก็ ถึงแก่ทิวงคตในเดือนญี่ข้างแรม. ไปโดย ษะภากกรรม แห่ง พระ องค์
นั้น. พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาบังเกิดในปีนั้น, อายุได้ ๒๘ ปี, ได้โดยราชสมบัติ
๒๖ พรรษาเศษ, พระชน มายุ ได้ ๕๘ พรรษาเศษ, กระทำภาต กิริยา.
ผู้ใด มี เมตตา-ไม่ฆ่าสัตว์ ฆ่า ยืน. ไม่มี เมตตา ฆ่า สัตว์ ฆ่า ยืน.

ฝ่ายเจ้าฟ้า อโภยพระบิดาให้ อนุญาตแล้ว. จึงรับ ราชสมบัติ, ปราตนา
จะ กระ ทำ สงคราม กับ กับ ดอย พระ มหาอุปราช, จึงตั้ง ข้าราชการวังหลวง
ให้จัดแจงผู้คน, กระ เถนทัต กระ ทำ การ ตั้ง ค่าย คุดู คุดู คุดู คุดู ค่าย ราย
เรียง ตง ไปตาม อดของ ประตู เข้า เป็ดอก, จน ถึง ประตูจีน. จึง ให้ ขุนศรี
คง ยศ ไป ตั้ง ค่าย ริม สะพานช้าง. อดของ ประตู เข้า เป็ดอก ฟาก อดวันตก,
ให้ รักษาอยู่ที่ นั้น.

ใน ภาต นั้น พระ มหา อุปราช ได้ ทรง ทราบเหตุ ทง ปวง นั้น, ให้ ข้าราชการ
การ ตั้ง ค่าย ฟาก อดของ ข้าง อดวัน ออก, ให้ รักษาค่าย ในที่ นั้น. พระราชบุตรี
แห่ง พระ มหา อุปราช, เล็ดจ คุดู คุดู ค่าย มา ทรง ค่าย ขุน ศรี คง ยศ จึง คุดู
ถาม ว่า, ค่าย นี้ ของ ใคร, เขา กราบ ทูล ว่า, ค่าย ของ ขุน ศรี คง ยศ.
ทรง พระ โกรธ จึง ตั้ง ให้ ขุน เถนทัต หัด ขุน บน เวื่อน, เข้า ริม อดของ อดวัน
ตาม ช่อง หน้าค่าง, ยิง ขุน ศรี คง ยศ ถูก ตาย, กัดบ มา ทูล แถดง พระ บิดา. ๆ
คุดู ว่า อดวัน ยิง เขา ก่อน โย. จึง กราบ ทูล ว่า, จะ เขา ฤกษ์ เขา ไชยไว้ ก่อน.

กระษัตริย์ ทง พระ องค์, ให้ ทหาร รมตั้ง อดวัน อดวัน อดวัน

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ๑๗๓

แล้ว วันหนึ่ง เจ้าฟ้าอภัยให้หลวงไชยบุรินทร์จัดเมืองพระพิษณุโลกย์
คุมพลทหาร ๑๐๐เศษ, พร้อมด้วยเครื่องสรรพาวุธต่าง ๆ ให้ยกทัพ
ไปทางสิทนต์ อ้อมโอบไปให้ตีวงน้ำ, จัดแจงแล้วส่งไป.

ฝ่ายพลทหารวงน้ำรู้เหตุดังนั้นก็ยกมา ๒๐๐ เศษ, พลทหาร ๒ ฝ่าย
เข้าปะทะชิงไชยตุกได้ค้ำทานกัน, ยิ่งแทงฟันกันเป็นดามารต. พล
ทหารวงน้ำได้ที่ตีกระโจนโจนแทงฟันหลวงได้ล้อมเข้าฆ่าฟันทหารวง
หลวงตายเป็นอันมาก, จะค้ำทานมิได้, ก็แตกฉานทั้งนายทัพเสีย,
ก็พ่ายหนีไป.

ฝ่ายทหารวงน้ำก็ล้อมพร้อมกันเข้าจับหลวงไชยบุรินทร์ได้, เอาตัว
ไปถวายแก่พระมหาอุปราช, ๆ ให้เขียนหลวงไชยบุรินทร์ ๕ ที่ถาม,
ได้เนื้อความสิ้นแล้ว, ให้จำมันไว้. วันหนึ่งพลทหารวงน้ำ, ประ
มาณ ๕๐๐ ยกมาทางถนนผ้าเขียวถึงคุก, เข้าพังคุกทลายคุกเข้าไป,
แก้ไขเอาคนโทษประมาณ ๗๐๐, ปล่อยเขาออกสิ้นจากคุก.

ครั้งนั้นพระชนบุรีมาอาสาเจ้าฟ้าอภัย. ยกพลทหาร ๕๐๐ ข้าม
คลองตะพานช้าง, เข้าตีค่ายวงน้ำแตกได้ ๒ ค่าย ๓ ค่าย, รบพุ่งกัน
เป็นดามารต. พระมหาอุปราชรู้เหตุดังนั้น, ตกพระทัยปรารภจะ
หนีไป, จึงปลุกษาศด้วยข้าราชการทั้งปวงว่า. ทหารเราฝีมืออ่อนกว่า
เขา, รักษาค่ายไม่ได้, เห็นจะรับเขาไม่หยุด, เราจะคิดประการใด,
ขุนชำนาญจึงกราบทูลพระกรุณาว่า, พระองค์อย่ากลัวอย่าแพ้หนี
ก่อน. ข้าพระพุทธเจ้าขออาสาถวายชีวิต, จะขอตายก่อนพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าขออาสาถวายบังคมดาออกไปรบกันกับฆ่าศึกบัดนี้.
ทรงพระกรุณาโปรดให้ม้าเร็วออกไปคอยดูข้าพระพุทธเจ้ารบกับฆ่าศึก.

ถ้าเห็น ข้า พระพุทธเจ้าตาย ใน ที่รบแล้ว' ให้ม้า ไซ้ กัดบี มาจง เร็ว,
 ราบก ทูต พระ กรุณา ให้ทราบ. พระ องค์ ทรง ทราบ ว่า, ข้า พระพุทธเจ้า
 นี้ ตาย แล้ว จึง หนี ถ้า ข้า พระพุทธเจ้า ยัง ไม่ตาย, อย่าเพอ หนี ก่อน. ว่า
 แล้ว ถวาย มัง คม ธา ออก มา, เขา พด ทหาร ๓๐๐ เกษ, ออก ไป ถึง ทัพ
 พระ ชน บุรี, ก็ จับ ได้ พด ทหาร เข้า จู กระ โจนต์ หัก หมาย, ค่อ การ ซึ่ง ไซย
 ทดอง ได้ ดุษ ประ หวร ทะ ยาน พัน, แทง ค่อ แยัง ค่อ ยุทธ, โห่ อัง อุด เขา ไซย
 ชุน ชำ นาย ทหาร ใหญ่, บุกรุก ได้ ไม่ ท้อ ลอย ระ วัง คอย ม้อง กัน, รุก
 ได้ ตี รัน พัน ฟาด. ทหาร พระ ชน บุรี แดก หนี ขาด กัน ไป, พระ ชน บุรี หา
 หนี ไม่, ซี ม้า มุก เครื่อง ใหม่ ใจ ทหาร รับ คำน ทาน. ชุน ชำ นาย ทหาร
 ใหญ่, บุกรุก ได้ เข้า ฟาด พัน พระ ชน บุรี. พระ ชน บุรี แทง ค่อ หอก ผัด ผัน
 สู้รบกัน เปน อ่ามารก. ชุน ชำ นาย ถือ ศาพ ฟาด ส่อง มือ มั่น, จู โจน โถม
 เข้า จ้วง พัน, ถูก พระ ชน บุรี นั้น, ค่อ ขาด บน หลัง ม้า ตาย ใน ที่ รบ นั้น,
 ชุน ชำ นาย คน ชยัน คัด เขา คี ษะ มา ถวาย.

ฝ่าย ทหาร ทั้ง หลาย ได้ คัด ตาม เช่น มา, พด โยธา วัง ทดอง ไป จับ ได้
 บ้าง ตาย บ้าง ก็ เปน อ้น มาก ใน ที่ รบ นั้น. สม เด็จ พระ มหา อุปราช ทอด พระ
 เนตร เห็น คี ษะ พระ ชน บุรี, มี พระ โทษ ยิน ตี ยิง นก, ครวดี ตั้ง พด ทหาร ขึ้น
 เปน อ้น มาก, จะ ให้ ไป ตี พระ ราชา วัง ทดอง

ฝ่าย พระ ราชา บุตรี ทั้ง ๓ พระ องค์. คือ เจ้าฟ้า ไทโย, แด เจ้าฟ้า บร
 เมศร์, เห็น พด ทหาร ปรา ไซย มา เปน หลาย ครั้ง, สดุ้ง ตก พระ โทษ กัด,
 ให้ เก็บ เขา ซึ่ง พระ ราชา ทร์ พัย ต่าง ๆ เปน อ้น มาก, ดง เรือ พระ ที่ หนึ่ง ดำ เดียว
 กัน, ก็ หนี ไป ใน ราชู ศรี-กาศ—โดย ทาง บ่า โมก ฝี่ พาย ทั้ง หลาย ไม่ เค็ม
 ใจ จะ ไป ด้วย, โดค หนี หนี เดี่ยว กกลาง ทาง. ครั้น ถึง บ้าน เตน, จึง เด็จ
 ขึ้น จาก เรือ พระ ที่ หนึ่ง หนี ไป ทาง บก, จอน รุ่ง ขึ้น เข้า เรือน อยู่ ใน บ่า อ้อ,

บ่าวพวงแถม, อันรทโกธบ้านเอกราช, นายด้วงมหาตเด็กคนเดียวตาม
 เจ้าไป, ได้เที่ยวไปขอเช่าชาวบ้านมาเลี้ยงเจ้าทั้ง ๒ พระองค์. อยู่ ๖ วัน
 ๗ วัน, นายด้วงตาเจ้านั้นมาเยี่ยมดูมารดาที่บ้าน. อยู่มาวันหนึ่งเจ้า
 นั้นให้พระอำมรงค์ดวงหนึ่งแก่ นายด้วง, ให้ไปซื้อเช่าชาวบ้าน, ๆ จึงรู้ว่า
 พระอำมรงค์ของเจ้า, กัดความพิษจะไม่ดับ, จึงบอกเหตุแก่ข้าหลวง.
 ข้าหลวงจึงบอกคดีนั้นแก่ขุนชำนาญ, ๆ ให้จับตัวนายด้วงมา, จึงกราบ
 ทูลพระกรุณาให้ทราบคดีนั้น, แล้วจึงคุมทหารเป็นอันมากลงเรือไป,
 ให้นายด้วงนำไปถึงบ้านเอกราช. ให้ไล่กวาดเอาชาวบ้านทั้งหลาย,
 ไปล้อมบ่าวพวงแถมที่เจ้าทั้ง ๒ พระองค์อยู่นั้น ให้มั่นคงด้วยขุนชำนาญ
 ทหารใหญ่, แต่งตั้งกับทหารร่วมใจ ๗ คนนั้น, ไล่เครื่องกระตูดูกประ
 ค้าแล้ว, ถือดาบ ๒ มือ กับด้วยทหารร่วมใจ ๗ คนนั้น, ให้นายด้วง
 ค่อยย่องเข้าไป, เห็นพระราชา—บุตร—ทั้ง ๒, เอาดินมาปั้นเป็นหมาก
 รุกเล่นกันอยู่, แล้วขุนชำนาญทหารใหญ่, แอบเข้าไปนั่งใกล้, เห็นพระ
 ดาบ ๒ เล่ม, ครั้นจะเข้าจับก็ยังไม่เกรงอยู่.

เจ้าฟ้าอโศกเห็นขุนชำนาญทหารใหญ่, ถือดาบ ๒ มือ กับบ่าว ๗ คน,
 แต่งตั้งมั่นคงพร้อมมือกัน, ก็ตกพระทัยกลัว, บอกเจ้าฟ้าบรมเมศ
 ว่า, พระยามัจจุ—ราชา—มาถึงเราแล้ว. ขุนชำนาญทหารใหญ่ร้องทูล
 เข้าไปว่า, พระองค์อย่ากลัวเลย, เสด็จไปกับข้าพเจ้าเถิด, จะช่วย
 แก้ไขให้รอดชีวิต, พระองค์ส่งพระแสงทั้ง ๒ มาให้ข้าพเจ้าก่อนเถิด.
 เจ้าฟ้าทั้ง ๒ พระองค์กลัวขุนชำนาญยิ่งนัก, ร้องบอก ว่า, ข้าต็มสติไป,
 จึงส่งพระแสงทั้ง ๒ เล่มนั้น, ให้แก่ขุนชำนาญ. ขุนชำนาญก็เกิดยกด้อม
 ค่ายสุนทรวาจาต่าง ๆ, ให้อ่อนพระทัยแล้ว, ภาเจ้าฟ้าทั้ง ๒ พระองค์,
 ออกจากบ่าวพวงลงเรือโสมนยา, ทหารอยู่เรือก็แห่ห้อมล้อมมา.

ครั้น ถึง พระ นคร ขุน ขำ นาย ขำ นาย ณรงค์, ก็ พา เจ้า ทั้ง ๒ ขึ้น ไป ถวาย
 ถม เต็ม พระ มหา อุปราช, ๗ ได้ ทรง ทราบ ความ ทั้ง ปวง นั้น แล้ว, จึง ให้
 จำ เจ้า ทั้ง ๒ นั้น ไว้ ๒ วัน ๓ วัน, ให้ ได้ ตาม ได้ เนื้อ ความ แล้ว, ให้
 ประ ทาร ชี วิตร เสีย ทั้ง ๒ พระ องค์, ด้วย ไม้ ค้อน ท่อน จันทน์, ตาม พระราช
 ประ เเพณี แต่ ก่อน.

เจ้า พระ องค์ แก้ว พิ เรข นน, ไป กับ เจ้า พาท ทั้ง ๒ นั้น. ครั้น เห็น มี พาย โดคน้ำ
 หัน ไป ตั้ง นั้น, ตก พระ ไทย ถอด คิด ว่า จะ ถม กับ คน, เมื่อ จะ ขึ้น จาก เรือ จึง ถือ เขา
 เครื่อง ยศ ไป ตาม หลัง, เจ้า พาท ทั้ง ๒ นั้น ไป ก่อน หน้า. แล ตั้ง เดิน ให้ ช้า ไม่ ทน
 กอด ห่าง ดับ ตา แล้ว, ก็ ถม กับ หัน คืน มา สู เมือง. เขา เครื่อง ยศ เข้า ไป ถวาย
 แก่ พระ มหา อุปราช, ทราบ ทูล พระ กรุณา ด้วย ถม อุปาย ต่าง ๆ.

ถม เต็ม พระ มหา อุปราช ได้ ทรง ทราบ สิ้น แล้ว, ครั้น จึง ให้ จำ เจ้า พระ
 องค์ แก้ว นั้น ไว้, จึง คิด ถม กับ ขุน ขำ นาย. ๗ จึง ให้ เขา พระ ขำ ณ
 รงค์ ที่ เจ้า พาท ให้ นาย ตวง ไป ซื้อ เข่า นั้น ได้ มา แล้ว, ให้ เขา พระ ขำ ณรงค์
 นั้น ถม ไป มั่ง ได้ ริม คัน ยาง, ริม บ้าน เรือน เจ้า พระ องค์ แก้ว ใน เพลา กดาง
 คัน, แล้ว ให้ หา ออ ท้าว ที่ ได้ ใจ ได้ นั้น มา, ขุน ขำ นาย ให้ กระจับ บอก
 ความ ถม นั้น แก่ ออ ท้าว ให้ รู้ แล้ว, ให้ ออ ท้าว นั้น ลง ผู้ คู, พระ ขำ ณรงค์ ที่
 หาย ไป นั้น จะ ตก เรือ อยู่ ที่ ไหน ใน น้ำ ใน บก ประ ทาร โด, จะ ได้ คัน ฤ มิ
 ได้, ให้ กอ ท้าว คน ทรง บอก ให้ จง แจ้ง. ส่วน ออ ท้าว คน ทรง รู้ เหตุ อยู่
 แล้ว, แล ตั้ง กระจับ ทำ มารยา เปน ที่ เทวดา ลง มา ถึง ตู, ทำ หาว เรือ พุด ผญา
 เฉย, แล้ว ทาย ว่า, จะ ได้ พระ ขำ ณรงค์ นั้น คืน. แต่ ทว่า มี คน อื่น เขา ไป
 ซ่อน ไว้ ที่ ต้น ไม้ ใหญ่. ผู้ ถม จึง ทาย ว่า, จะ นำ ไป ได้ ฤ มิ ได้. จึง
 บอก ว่า, จะ นำ ไป ให้ ถึง ที่ นั้น ได้. ว่า แล้ว จึง นำ ขำ หดวง ไป ชุด เขา พระ
 ขำ ณรงค์ นั้น ได้ ที่ ริม คัน ยาง, ขำ หดวง จึง เขา พระ ขำ ณรงค์ นั้น มา ถวาย.

จึง ทรง พระ กรุณา ตรัส สั่ง ให้ ถูก ขุน พิจารณา, แดพิพากษา โภษ เจ้า พระ องค์ แก้ว. ถูก ขุน เห็น ว่า, พระ รามรงค์ อยู่ ใน บ้าน เรือน เจ้า พระ องค์ แก้ว, จึง พิพากษา ว่า, เจ้า พระ องค์ แก้ว เปน ขบถ โภษ ถึง ตาย, จึง กราบ ทูล พระ กรุณา ให้ ทราบ. แล้ว จึง ให้ ประหาร ชีวิต เจ้า พระ องค์ แก้ว นั้น เสีย.

ส่วน นาย ต้ว มหา เต็ก, ซึ่ง ไป ด้วย เจ้า ฟ้า ทั้ง ๒ นั้น, ทรง พระ กรุณา โปรด ว่า, อ้าย ต้ว นั้น มี จริต อกดี กตัญญู ใน เจ้า, อย่า ชำมัน เสีย เลย, เสีย ไร ให้ เปน ข้าราชการ ดีๆ ไป เล็ด.

ส่วน นาย เล่ม พระ ยา พิไชย ราช, แด นาย พน พระ ยา ยมราช คน ทั้ง ๒ นั้น, ครั้น เจ้า หัน ไป แล้ว, ก็ พากัน หัน ไป บวช เปน ภิกษุ อยู่ ใน แขวง เมือง สุพรรณบุรี, ข้า หลวง ทั้ง หลวง คิด ตาม ไป ได้ ตัว ภิกษุ ทั้ง ๒ นั้น มา, ให้ รักษา คน ตัว ไว้ ใน วัด ฝ่าย. นาย ตั้ง ฆราวาส บริษาด, หัน ไป บวช อยู่ ใน วัด แขวง เมือง บัวชุม, ข้า หลวง คิด ตาม ไป ได้ ตัว มา, ลัก ออก แล้ว, ให้ ประหาร ชีวิต เสีย ที่ หัว ตแดง แดง พระ มหา อุปราช ให้ แยก จาม มา ทาง ภิกษุ ๒ รูป อัน อยู่ ที่ วัด ฝ่าย นั้น ตาย เพศ ถาวง ก็นั้น. หมื่น ราช สิทธิ กัม ทรน ช้าง เปน บุตร ปรชาวจัน เพชร, เขา บั้น ไหม้ ชน บน โรง ช้าง, ยิง เข้า ไป ใน พระ ราชวัง หน้า เมื่อ รบ กัน อยู่ นั้น, ถูก กิ่ง ต้น หัก. พระ มหา อุปราช รู้ จัก ตัว ทรง พระ พิ โรธ, ให้ จับ หมื่น ราช สิทธิ กัม ได้ ตัว มา, ให้ เขียน ๕๐ ที่ แดง ให้ ถาม ได้ ความ ว่า, เปน บุตร ปรชาวจัน เพชร. ให้ หา ประชาวจัน เพชร มา, พระ โอง การ รู้ จัก อยู่ แด่ ก่อน. จึง ถาม ประชาวจัน เพชร ว่า อ้าย หมื่น ราช สิทธิ กัม บุตร ของ ท่าน, กระทำ การ ดังนี้, โภษ ตัว มัน จะ เปน ประการ ไต. ประชาวจัน เพชร จึง กราบ ทูล พระ กรุณา ว่า, บุตร ข้า พระ พุทศ เจ้า กระทำ การ เปน ขบถ ดังนี้, โภษ—ถึง ตาย ๗ หัว โคตร—ตาม บท พระ อัยการ, ควร มี ควณ แล้ว แต่ จะ ทรง พระ กรุณา โปรด. ตรัส ได้ ทรง พัง ดังนี้, จึง ตรัส ชม ว่า, ประชาวจัน เพชร

เป็น ผู้ใหญ่ ดัชนี ชื่อ ทรง, ว่า ก่อถำ คำ นั้น จริง, ประชา จันเพรช จะ ขอ
 โทษ ช้าย หมั้น ราช สิกขิกัน ฤฯ. ประชา จันเพรช จึง กราบทูล พระกรุณา ว่า,
 ผู้กระทำ ผิด คิค มิชอบ แด้ว, ข้า พระพุทธ เจ้า ไม่ รับ พระ ราช กาน รช โทษ
 เตย, ควร มีควร แด้ว แต่ จะ ทรงพระ กรุณา ไปรค. จึง ทรง พระ กรุณา ไปรค
 ครัด ว่า ขอ, ประชา จันเพรช ไม่ เตย ที เป็น ผู้ใหญ่, ว่า ก่อถำ นั้น ชอบ เรา
 เห็น ค้อย, เรา ให้ สักขี ช้าย หมั้น ราช สิกขิกัน แก่ ประชา จัน เพรช เกิด. แต่
 ทว่า โทษ คัว นั้นมาก, ให้ ช้าย หมั้นราช สิกขิกัน ไม่ กระทำ การ ค้อ ดำเภาทว่า
 จะ เตย โทษ. ประชา จันเพรช ได้ พัง ครัด คัง นั้น, ที โสมนัก ยิน คียง นัก,
 จึง ถวาย บังคน ตา ไป.

ดุสิตราช ๑๐๘๕ บิดดู เบญจาศก เดือน ๕, ข้า ราช กาน ทั้งปวง มีเดนา
 บดี เป็น ประชาน, แด พระ องค์ ราชา คณะ พระ อมกัน. ณวัน ศุภวารดิถี ทีไรช
 มงคล ฤกษ์. จึง กระทำ พิธี ปราบตา-ภิกษ-ต้น เตจ พระ มหา อุปราช,
 กรม พระ ราชวง บวร ถัดตาม มงคล, ขึ้น ผ่านพิภพ ถัดยราช สมบัติ โฉวมาน-
 รัตน-มหา-ปรา ตา-พระ ราชวง นานัน. ข้า ราช กาน ทั้งปวง ถัดอ น้ากระทำ
 ดัชนี ถาขนาดกาย, แด้วถวาย บังคนตาม บรม ไบราณ ราชประ เสนนี้. ต้น เตจ
 พระ เจ้า ทรง ศรี อัยทชยา, ทรง พระ กรุณา ไปรค ให้ รุณำนาญ ราชยุณรงค์,
 เป็น เจ้าพระยาร ชำนาญ นริรักษ ว่า ที โทษาธิบค. ไปรค ให้ หดอง จ่าแดน ยากร
 เป็น เจ้า พระยา จักรี. พระยา ราช องค์ราม จักรี เก่า นั้น, เป็น พระยา ราช
 นายถ ว่า ทีถดา โหม. ข้า หดอง เตม ทั้ง หดาย ที มี ความ ชอบนั้น, ที ไปรค
 ให้ เป็น เจ้า พระยา, แด พระยา พระ หดอง เมือง, ชุน หมั้น พัน ทนาย ตาม
 ถา นา ถัดที มี ความ ชอบ มาก แด น้อย. แด พระ ราชทาน บำเหน็จ รางวัด เงิน
 ครา น้า เตื่อ เหลื่อ จะ นับ ตาม ถาตบ กัน.

ไปรค ให้ พระพนอรรษา-ใหญ่-, เป็นกรม หดอง อไทยนุชิต. ไปรค

ให้ พระพันวษา น้อย, — เป็น กรมหลวงพิพิธมนตรี. พระพันวษา
 ทั้ง ๒ นี้, เป็น บุตรี หลวงทรงปาก, ครั้ง พระนารายณ์ มหาราช ดพบตี. พระ
 มาศดา พระพันวษา ทั้ง ๒ นี้, เป็น เชื้อ ตระกูล พราหมณ์ เพ็ชรบุรี มา. แล้ว
 ทรง พระกรุณา โปรด ให้ เจ้าฟ้า อิบเคี้ยว พระราชบุตรใหญ่, เป็น กรม
 เสด็จพิทักษ์. ให้ เจ้าฟ้า เอกทัศราช บุตร พระพันวษา น้อย, เป็น กรม
 ขุนอนุรักษมนตรี. ให้ เจ้าพระองศ์แรก, เป็น กรมหมื่นเทพพิพิธ. พระ
 องค์เจ้า มังคุด, เป็น กรมหมื่นจิตรสุนทร. พระองค์เจ้ารด, เป็น กรม
 หมื่นสุนทรเทพ. พระองค์เจ้าปาน, เป็น กรมหมื่นเสพรักษ์. ครั้งคราว
 หลงอีก ๒ องค์, คือ เจ้าฟ้า นเรนทร หาดานเจด, เป็น กรมขุนสุนทรพิทักษ์
 เจ้าฟ้า คอกมะเค็ด ลูกเจด, เป็น กรมขุนพรพิณิก.

แล้วสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระโสมนัส, — แค้นพระไทย
 ใน สมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้า. ทรงพระดำริว่า, จะไม่เอาพระ
 บรมศพ, จะทิ้งน้ำเสีย. พระยาราชมหายก ว่าที่ ถาดาใหม่ กราบขอ เด้า โดม—
 เป็น หาดาย ครั้ง. จึง ทรงพระกรุณา ดำริ ตั้ง ให้ คง พระเมรุมาศ ขนาดน้อย,
 ชื่อ ๕ วา ๒ ศอก ๓ นิ้ว พระบรมศพ ออก หาดาย พระเพลิง ตามราชประเพณี.
 อัน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าแผ่นดินนี้, มีพระกุมาร—ต้นคาน—ต่าง ๆ
 กัน กับ พระบรมราชาธิราชเจ้า. แต่ พระเชษฐาธิราชเจ้า. ปานา คิมาศ พระองค์
 ทรงไว้ เป็น นิสทรง ประสูติ—มาเพ็ญ—กุศล—อุทิศกรรม— สมน—
 พราหมณา—ประสา—ราชบุตร, — มีแต่ สโมสรร—เป็น คู่—สนุกนี้ ทัดหน้า.
 พระองค์ ทรง พระราชศรัทธา ทำทาน, แก่ สมน พราหมณา กระจาย กุ—
 ด้มนนิพก เกรณาน—ต่าง ๆ ทุก อย่าง ดั้น. บางที เด็ดใจ ไป ชมพระคำหนัก
 บาง ประชัน, แต่ พระนคร หลวง. บางที ลงเรือ กิ่งใหญ่, ไซ้ ไบ ต้องออก
 ปากน้ำพระประแดง, ชมทะเล แต่ มัจฉา.

ถึง นำ นวด เข้า ก็ เสด็จ ไป นวด ที่ ท้อง หันตรา นา หดวง. แล้ว เขา เข้า ได้
 ระแทะ, แด ให้ พระราชบุตร พระราชธิดา, กำปั่น นาง ทั้งปวง ดาก ไปวังใน.
 แล้ว เขา พวน เข้าทำฉัตร ใหม่, แด ยาคูไป ถวาย พระราชา คณะ ที่อยู่ อาราม
 หดวงทุก ๆ ปี มิได้ เว้น, พระ องค์ ทรง สรรพ จะ เล่น มิได้ เบื่อ, ทั้ง วัง วัว
 คอย แด พาย เรือ, แด กับ ช้าง ให้สู้กัน, แด มี แด ต้นกุ่มนี้ ทัว กัน ทุก ฤดู.

ณ วัน เดือน ๖ ช้าง ชน, เสด็จ ทรง ที่ นั่ง ถึง เป็น พยุห ภาตรา ไป คตของ
 วัดป่า โมก. เสด็จ ประทับ พระ คำนันท์ ชีปะขาว, ทรง ถวาย ทักษิณา ทานแก่
 พระสงฆ์ ๓๐๐ รูป เสด็จ, ให้ เล่น งาน มหุรศพ ๓ ฉันททั้ง นางฟ้า. วันที่ สดุด
 มี ช้าง บำรุง งา, เพศ เหย็น เกิด ฉม พยุ พัด หนัก พระเจ้า ธิษั หิว ก็ เสด็จ กัดมี
 คิน เข้า ทรง.

ณ วัน เดือน ๙ ช้าง ชน มี ช้าง ฉดศก, มี พระ ราช โองการ ให้ กรม หมื่น
 อินทร ภักดี, กับ เจ้า พระยา กิตา โหม, ขึ้น ไป ด้อม ช้าง ณ เมือง ดพบุรี.
 ครั้น ณ เดือน ๑๐, ก็ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น ไป เมือง ดพบุรี. ให้ ออกไป
 เร่ง นาย กอง ให้ คอย สัตว์ ใจ ตูบาค, มา ค่าย เขต ชบพร. พาก ควัน ออก ที่
 ด้อม เก่า. ครั้น สดุด พระ นารายณ์ นั้น แด เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ออก ไป ขึ้น
 พระ คำนันท์ ห้าง, คน ยิง บิน ตี มา พ้อ, ฉ้อง กลอง ให้ ร้อง เร้า เข้า มา.
 ฝูง โคกทิง-มเหษา-เดือน ฉมิ่ง กวาง ทวาย สกกรบ่า, ฉิ่ง กระเจิง ออก มา เป็น
 อ้น มาก. ฝูง ช้าง เดือน ฉิ่ง บาก บ้าย หนั หนี. ช้าง เผือก ก็ ฉิ่ง ล้อม ไว้,
 ได้ ที่ คตของ ต้อง ได้ ช้าง. แด เสด็จ ออก มา ให้ จับ ๒ เพศ ทำ นั้น, ได้ ๑๘๐
 ช้าง. เหลือ อยู่ ประมาณ ๓๐๐, ตั้ง ให้ เม็ด ค่าย ปลดทย ไป สิ้น

ณ วัน ๑๐ ค่ำ, ผู้รักษา กรุง เทพ มหา นคร, ขึ้น ไป กราบ ทูล ว่า จันใน,
 ประ มาณ ๓๐๐ คบ คิด กัน เพศ ย่ำ ค่ำ ยก เข้า ไป ปลด หนี เขา พระ ราช วัง, ช้าง
 พระ พุท ธิ เจ้า ทั้งปวง ชวน กัน ตี จัน แด ก หนี ไป. ครั้น ถึง เพศ ที่ ๑๑ ก็ เสด็จ

กตัญญู กรุง. ให้ลืบสาวจับ ได้จับ ขบถ ประมาณ ๒๐๐ เศษ, ที่เบนนันเหตุ ๕๐ คน ให้ประหารชีวิตทีเดียว. แล้วทรง พระกรุณา ตั้ง พระยา กตาโหม ว่า พระที่นั่ง สรรเพชญ์ ปราสาท ชำรุด นึก, ให้รื้อลงทำใหม่.

ครั้น ถึง ฤดูแล้ง ๗ ปีเถาะ สัปตศก, พระเจ้า อยู่หัว ทรงพระ ประชวร กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ เด็ดใจ เข้ามาอยู่ วัด โศกแดง, เจียนมา เยี่ยม พระ เจ้า อยู่ หัว เอง ๆ. วันหนึ่ง เพศาค่า, พระเจ้า ลูกเธอ กรมขุน เสด็จ พิทักษ์ ให้ พระองค์ ขึ้น, พระองค์ เสด็จ ไอรัด, ออกไป อัญเชิญ เด็ดใจ กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ ณ วัดว่า, มี พระราช โองการ ให้เสด็จ ไป. กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ ดำคัญ ว่าจริง, ก็เสด็จ มาขึ้น น้า พระไชย, เข้าไปถึง ใน ประตู, ที่ กรมขุน เสด็จ พิทักษ์ แอบ ประตู อยู่, พ้น ด้วย พระแดง ตาพ ลูก จู๋ ร. ตั้งสมาธิ-ขาด หา เข้าไม่. กรมขุน เสด็จ พิทักษ์ จึง เข้า ไปที่ ช้างใน

กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ เด็ดใจ เข้า ไปที่ พระเจ้า อยู่หัว ประชวร. ๆ ทอดพระเนตร เห็น ครวดีตาม ว่า, เป็นไร น้า ตั้งสมาธิ จีวร จึง ขาด. กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ ถวาย พระพร ว่า, กรมขุน เสด็จ พิทักษ์ หายอก. ครั้น กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ ถวาย พระพร ว่า ออก มา. กรมหลวง อโณมสิริ พระชนนี กรมขุน เสด็จ พิทักษ์, เด็ดใจ ตาม ไป อ้อน อ้อน ว่า ถ้า พ่อ มีช่วย ก็ เห็น น้อง จะ ตาย. กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ ครวดี ว่า, จะช่วย ได้ ก็ แต่ ถาดาว พัด, อัน เป็น รงไชย พระ อรหรรค, กรมหลวง อโณมสิริ ได้สติ ขึ้น, จึง เด็ดใจ เข้า ไปทรง พระ วอ, ช้อน พา กรมขุน เสด็จ พิทักษ์ ออก ทาง ประตู ฉนวน ไป, ให้ทรง ฉนวน ณ วัด โศกแดง, อยู่ด้วย กรมขุน สู่เรนทร พิทักษ์ นั้น. พระเจ้า อยู่หัว ให้ค้น หา ตัว ไม่ ภาย, ได้แต่ พระ องค์ เสด็จ, พระ องค์ ขึ้น, ก็ ให้ประหาร เด็ด ด้วย ท่อน จันทน์.

หนึ่ง นึก แก้ว พา ณ กรุง กัมพูชา ชิบตี, บอก เขามา ให้กราบ ทูล ถวาย

๑๙๒ พระราชพงษาวดารพิสดาร เล่ม ๒

นาง ช้าง พังเผือก, สูง ๓ ศอก ๗ นิ้ว. ช้างมาถึง, พระเจ้าอยู่หัว ค่ำรัต ให้แต่งข้าหลวง กรม ช้าง ออกไปรับเข้ามา, แล้ว พระราชทานนามชื่อพระ วิเชียร - หักคันทน์ - เด็ด ฟ้า, ให้นำมาไว้ในโรงช้าง พระที่นั่งวิหาร ถมเค็ด. แต่ทำพระที่นั่ง สรรเพชญ์ ปราสาท ๑๐ เดือน จึงแล้ว. ก่อนนั้น หุ้มแต่

คันทน์, หาไม้บึกทองไม่. ครั้นให้บึกทองยอด, แต่ดี ฟ้า ปราสาทเสร็จ. พระที่นั่ง บรรยงก์รัตนาศน์ ชำรุด, ก็ให้ทำใหม่ ๖ เดือน จึงสำเร็จ. แล้วให้ทำพระที่นั่ง สุริยामรินทร์ ใหม่, ๘ เดือน จึงสำเร็จ.

ณปีมะเส็ง นพศก, กรมหลวง อโณนุชิต, ทรงพระประสูติ ทนถง. จึงกราบทูลขอโทษพระเจ้าดุกเธอ, กรมขุนเสนาพิทักษ์ พระเจ้าอยู่หัว ค่ำรัตว่า, ถ้าไม่ขบถแล้วก็ไม่ฆ่า, กรมหลวง อโณนุชิต ก็วางพระโทษ. แล้วก็ตั้งขึ้นพระชนมายุ.

ณเดือน ๖ ปีมเมีย อัฐศก, อดอง วัด หันตรา.

ปีมแม เอกศก. เด็จ ขึ้นไป สมนโทษ พระพุทธบาท.

ครั้นเดือน ๑๓ ปีวอก โทศก, เด็จ ขึ้นไป สมนโทษ พระชินราช, พระชินสีห์, ณเมืองพระพิษณุโลกย์ ๓ วัน, แล้วเด็จ ขึ้นไป สมนโทษ - พระ - สวรรักชาติ - ณเมืองสว่างบุรี ๓ วัน, แล้วเด็จ กลับยังกรุง.

ครั้น ณวัน เดือน ๕ ปีระก ตรีศก, พระราชโองษา บ้านอยู่ จักรมิ่งกรม ทูลว่า, จะขอให้สมเด็จพระเจ้าดุกเธอ, กรมขุนเสนาพิทักษ์, เป็นกรม พระราชวัง. จึง ค่ำรัตให้ ปฤกษา - อัก - มหา - เสดนา - บดี - ทังปอง, เห็นพร้อมกันแล้ว. พระเจ้าอยู่หัวโปรดให้กรมขุนเสนาพิทักษ์, ดำรงถานา นุ๊กกั๊ต ในที่มหาอุปราช โดยราชประเพณี. แล้วทรงพระกรุณาตั้งกรม พระราชวัง บวรสถานมงคล, ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีสรรเพชญ์ ขึ้นใหม่. พระวิหารนั้นอย่าให้ทำมณฑปเลยให้ทำเป็นหลังคาเหมือนวิหารทั้งปวง.

ทำมีเศษจึงแล้ว

พระที่นั่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงพระกรุณา, ตั้งกรมพระราชวังให้รื้อลงทำใหม่, ๑๐ เดือนจึงเสร็จ.

วัดพระราม ขำรุก, ให้ปฏิสังขรณ์มีเศษจึงเสร็จ.

ครั้งมีจอกจกจก, พระยาวโกลนมนตรี, ว่าที่สมุหนายก ถึงแก่กรรม. ทรงพระกรุณา ให้พระยาราชภักดี, เปนเจ้าพระยาราชภักดี, ว่าที่สมุหนายกแทน. แล้วให้เกลี้ยกล่อมเดงวัดพระกับไพร่หัวเมืองวิเศษไชยชาญ, เมืองสุพรรณบุรี, เมืองนครไชยศรี, เมืองอินทบุรี, เมืองพรหมบุรี, เมืองสิงคบุรี, เมืองตม, เมืองไชยนาท, เมืองมโนรมย์, เมืองอุไทย, เมืองนครสวรรค์.

หนึ่งเมืองนครศรีธรรมราชบอกเข้ามาว่า. บ้างพระปลัดไปไหนคดีของข้าง, ได้ข้างทลายงวต้นข้าง ๑, ดุง ๕ คอก, งาขาวพันไพรี—ปาก ๕ นิ้ว. โภษาธิดีกราบทุก. พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, มีพระราชโองการโปรดให้กรมข้างออกไปรับเข้ามา. พระราชทานชานนามว่า, พระบรม—นาคเคนทร.— ได้มาแต่เมืองไชยาอีกข้าง ๑ เปนเพียน. ชานนามพระบรม—วิไชย.— ได้มาแต่เมืองนครศรีธรรมราชอีกข้าง ๑ ให้ชื่อบรม—จักระพาฬ.— ได้มาแต่เมืองเพชรบุรีอีกข้าง ๑, ให้ชื่อบรม—บุญขร.

เมื่อจุลศักราช ๑๑๐๖ ปีชวด ออศก, พม่าเจ้าเมืองเมะตะมะชื่อมังนราจันชู, กับเจ้าเมืองทวาย, ชื่อนางแตกแวชอยตอง. พาครอบครัวบุตรภรรยาทั้ง ๒ เมือง, ประมาณ ๓๐๐ เศษ, เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร, ทางพระเจดีย์ ๓ องค์. นายด่านชื่อขุนนคร, ขุนนรา พาคัวทั้ง ๒ เข้ามา, ให้เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ส่งเข้ามาณกรุง. ทรงพระมหา

การัญญาภาพ โปรด พระราชทาน เครื่องอุปโภค บริโภค, ให้ปลุกเรือนอยู่
ข้างวัดมณเฑียร. ครั้น พระราชทานตรา ภูมิคุ้มห้าม, แล้วมีพระราช
โองการให้ถามว่า, เหตุผลประการใดจึงเข้ามา, เจ้าเมืองเมาะตะมะ,
เจ้าเมืองทวาย, จึงให้กราบทูลว่า, เดิมเมื่อสุโขทัย ๑๐๘๗ ปีเกาะลัมปะตศก,
ลัมปะตศก ทอ คนหนึ่ง เป็นชาติ ถ้อย, คิดคิด ถิ่นกับ พระยา ทตะ กรม ช้าง, ขบถ
คือ พระเจ้า อังวะ, เข้าปล้นเอาเมืองหงสาวดีได้, มาอาษา ดยของ เตี้ย,
พระยา ทตะ กรม ช้าง, เห็นบุญ ลัมปะตศก มากก็ยกนาง พงผู้ บุตรี, ขึ้นเค็ก
กับ ลัมปะตศก ให้หนึ่งเมืองหงสาวดี ข้าพเจ้า ทั้ง ๒ จึง เถลถำ มอญ เมือง เมาะ
ตะมะ, เมืองทวาย, เมือง กติของ, จะยกไปช่วยเมืองหงสาวดี, ที่ทวาย
พระเจ้า อังวะ, คน ทั้ง ๓ เมือง กติของบุญ ลัมปะตศก, ก็ ถิ่น ลัมปะตศก, ข้าพเจ้า
ทั้ง ๒ เถลถำ ถิ่นที่จะปราบปรามได้. ครั้น จะ หนึ่ง ขึ้น ไป อังวะ ก็ ขัด ถิ่น,
ด้วย ทาง พวก ขบถ ออก ขวาง ถิ่น ถิ่น. จึง ขวน ถิ่น พายบุตร ภรรยา เข้า มา,
เอา ผ้า ดยของ รุติ พระบาท, เป็น ที่ พึ่ง ไป ถิ่น จะ ถิ่น ขวน ถิ่น จึง คำว่า ถิ่น อ้าย ลัมปะตศก
ทอ นี้, เป็น ชาติ ถ้อย ตรี กติ ถิ่น, กำเรียบ ใจ ไต เมือง หงสาวดี แล้ว มี หน้า
ข้า ของ ทอง, มี ราช คำ ถิ่น เข้า มา เป็น ทอง แผ่น เตี้ย, ขอ ถิ่น ถิ่น, มัน
จะ อยู่ ไต ถิ่น ถิ่น.

ในปี ขวน ถิ่น ถิ่น ๑๒ แรม ๒ คำ, เกิดเพลิงไหม้ ใน พระราชวัง
บวร ถิ่น ถิ่น มงคล, กรม พระ ราชวัง จึง ถิ่น ถิ่น เข้า มา อยู่ ถิ่น ถิ่น.

ฝ่าย พระเจ้า อังวะ จึง ไป ว่า, เจ้าเมืองเมาะตะมะ, เจ้าเมืองทวาย,
หนึ่ง มอญ เข้า ไป พึ่ง ถิ่น ถิ่น อัย ถิ่น, ทรง พระ มหา กรุณา ทำนุบำรุง ไว้,
ก็มี พระ ไทย โถมนัก. จึง ให้ ถิ่น ถิ่น คำ ถิ่น,— แต่ เครื่อง มงคล—ราช—
บรรณาการ,— คือ พาน ทอง ประดับ ๑, คน โท หน้า ครอบ ทอง ๑, ผอบ
เมียง ทอง ๑, ขน ทอง ๑, พระ ภูเขา ทรง ถิ่น ถิ่น ถิ่น ๑, ผ้า ทรง

แผ่นดิน สวมเค็จ พระเจ้า อยู่ หัว บรมโกษ ๓๗๕

มเหสี ดำรงหนึ่ง, ผัวตาย มีตาย ไต่ ๆ ต่าง ๆ กัน. เวื่อ ตูกร-พินาน-ดำ
ทรงดำหนึ่ง, กับน้ำมันดิน, แดคินต์อแก้ว, ดิน สอ คีตา, แดตั้ง ของ
นอคนั้นเป็น อันมาก จึง แดง ให้มันนัทจอดู, มันนัทจอดาง, เป็นราช-
ทูต, - อุปทูต-จำทูต-พระ ราช คำสั่ง, คูมเครื่อง ราช บรรณา การ เข้า มา
จำริญ ทาง พระ ราช ไมตรี. ครั้น ราช ทูต มา อัง ให้ ปลุก ที่ รับ แชก เมือง ริน
จัด นาง เตง, แด้ว ให้ เชิญ พระ ราช คำสั่ง เข้า ไป ใน หอ แปรต พระ ราช คำสั่ง.
ฝ่าย ราช ทูต, อุปทูต มี ได้ ไหว อักมหา เตณาบตี. ๆ ให้ ต่อ ว่า

ฝ่าย ราช ทูต, อุปทูต ตอบว่า, อย่าง ธรรมเนียม ข้าง กววง-รัตน-บุระ-
อังวะ-นั้น, ถ้า แด ราช ทูต จำทูต พระ ราช คำสั่ง จำริญ ทาง พระ ราช - ไมตรี, -
นกรุง ไต่ ๆ ก็ ดี. ถ้า ยัง มิ ได้ แด้ว ถวาย บังคม พระ มหา ธรรม ศรัย เจ้า แด้ว,
จะ ไหว เตณาบตี ก่อน นั้น มิ ได้. ครั้น พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ทรง, จึง มี พระ
ราช โองการ ตรัส ว่า, ราช ทูต ว่า นั้น ชอบ ถึง งาม ธรรมเนียม กววง เทพมหา
นกร แต่ ก่อน นั้น ก็ เหมือน กัน. ครั้น พระ ราช โองการ ตรัส ตั้ง มหาต เต็ก,
ให้ ออก ไป ตั้ง อักมหา เตณา บตี ตาม ลุณ, แดตี ไต่ ๆ ก็ ดี. มหาต เต็ก ต้อง
ชี้ คอ คำ รวด สนม นอก ไป ถึง แด้ว, ตั้ง จาก คอ ยืน ตั้ง เตณาบตี, แด้ว ราช
การ ทั้ง บวง ก็ ประนม มือ พง จน ดน ซอ, แด้ว บ่าย หน้า เข้า มา คอ พระ ราช
วัง ถวาย บังคม. มหาต เต็ก จึง นั่ง ลง ไหว นม คำ รพ กัน ได้. แด้ว ไป ให้ ทำ
ตาม อย่าง ธรรมเนียม แด้ว ก่อน นั้น, แด้ว ให้ ราช ทูต อุปทูต, ขึ้น เฝ้า บนท
เต็จ ออก นามข ภาระ ดัน. มี พระ ราช โองการ ประวิติฐาน โสมนัก แด้ว เต็จ
ขึ้น ทูต จึง ไหว อักมหา เตณาบตี ทั้ง บวง. แด้ว พระ เจ้า อยู่ หัว ให้ แดง พระ
ราช คำสั่ง, เครื่อง ราช บรรณา การ คอบ คือ พาน แว่น พาทอง ดอง ขึ้น ถับ
จัน เครื่อง ใน พร้อม ๑, พระ เต้าหน้า คร้อม ทอง ๑, พระ สุก รุณ ศรี-ทอง ๑,
แด เครื่อง ทอง ทั้ง บวง หาดาย อย่าง, แด กำมหยี่, แพร ม้วน ถาย มังกร เป็น

อัน มาก. กับ เรือ พระที่นั่ง กิ่ง ทรง ถ้ำ ๑. อัน พระราช คำสั่ง นั้น, เขียน
ได้ สรุปรณ-บัตร-แผ่น ทอง. แล้ว ได้ ใน กตักงา, ได้ กุญแจ แพร ผูก ทอง,
แล้ว ตี ตรา-มหา-โองการ, - อัน ตรา ประทับ นั้น, นารายณ์-ซึ่ง ครุชดำเนา
พระราช คำสั่ง นั้น, ประจำ ตรา พระ ราชนัด, - แล้ว ทรง พระ กรุณา โปรด ให้
พระยา ยมราช เปนราชทูต, พระชน เปน อุปทูต, พระสุธรรมไมตรี เปน ศรีทูต,
คุม เครื่อง มงคล ราช บรรณาการ ไป จำเรีย ทางพระราช ไมตรีณเมือง อังวะ.

ขณะ นั้น สมิง ทอ เจ้าเมือง หงสาวดี, ยกทัพ ขึ้น ไป ตี อังวะ. ราช ทูต
พม่า จึง พา อ้อม ไป ทรง บำลึก บำ ประโอง. แล้ว ราช ทูตไทย กับ พม่า คิด เปน
อุบาย, ให้ กติกรพท ไป ถึงทัพ มอญ ว่า, ทัพ พระนคร ศรี อโยธยา ยก มา
ช่วย ทรง อังวะ. ฝ่าย ทัพ มอญ พอ ขาดเสบียง ลง ด้วย, ก็เลิกทัพกลับไป.

ผู้ ทูต พระ ราช คำสั่ง จึง ถึง อังวะ. เข้า เผ้า ถวาย บังคม พระ เจ้า อังวะ, พระ
เจ้า อังวะ มี พระไทย บิดี ปราโมทย์ โปรด พระ ราช ทาน ราชวัด ราชทูตไทย เปน
อัน มาก. แล้ว ถวาย บังคม ถา นาดวง ทาง, ราช ทูต, อุปทูต, บัวย ถึง
แก่ กรรม, ศรี ทูต, กับ พม่า ได้, - มา เผ้า ถูตของ ชุดี พระ บาท แต่ ๒ คน.

ใน ปี นั้น ปฏิสังขรณ์, พระเจดีย์ อาราม วัด สุเวท ของ ๒ เดือน สำเร็จ.

ขณะมี ชาติ อัฐศก นั้น, เด็ดใจ ไป ประพาศ เมือง ตพบุรี. นักโธณ ช้อง สุน
ผู้ คน ณะ เมือง ตพบุรี เปน ขบถ, ทรง ทราบ จึง ดำรัส ให้ ข้าหลวง ๓ นาย
ไพร่ ๓๐๐ ออก ไป จับ ได้, ส่ง ลง ไป จำ ไว้ ณระคุก.

อนึ่ง มี หนังสือ บอก เข้า มา แต่ เมืองนคร ศรี ชนม ราช. บอก เข้ามา ว่า,
คตังได้ ช้าง พลาย เกือนสูง ๓ ศอก ๑๐ นิ้ว ช้าง ๑, คาชาว หาง ขาวขนขาว,
พระเจ้า อยู่ หัว ดำรัส ให้ หลวง ราชวัง เมือง ไป ฝึก ให้ ข่านิ ข่านาญ แล้ว ให้ นำ
มา. ฝ่าย เจ้า พระยา ข่านาญ บริรักษ์ ว่าที่ โภษา ธิบตี, เจ้า พระยา ราชภักดี
ว่าที่ สมนุหนายก, ให้ มี ตรา พระ ราช ถัด, แด ตรา บัวย แก้ว ออกไป, ให้

กรม การ หัว เมือง รายทาง ทำโรง, ให้เป็นมณฑปมีช่อฟ้ากระจังไว้รับ,
ผู้ รัง กรมการ หัว เมือง ทั้ง ปวง ปลูกชากัน ว่า, ไม่เคย ทำ. จึง บอกเข้ามา
ขอช่าง นายการ ออกไปเมือง นคร. ครั้น ทรงทราบ, จึง มีพระราชโองการ
ครุฑ ถาม เจ้า พระยา ขำนาญ บริรักษ์, แต่ เจ้า พระยา ราชภักดี ว่า, โรงราย
ทาง หยุด พัก วัน หนึ่ง, ต้อง งาม เท่านั้น ก็ จะ มา, จะ ให้ ทำ มณฑป. ครั้น ถึง
กรุง จะ ให้ ทำ เป็น อย่าง ไว รับ เต่า, มี ฤา จะ ช่วย ทุน บำรุง อาณา ประชา
ราษฎร ให้ อยู่เย็น เป็น สุข, แล้ว ครุฑ ถาม โภษ เจ้า พระยา ขำนาญ ไว้ ครั้ง
หนึ่ง. แต่ เจ้า พระยา ราชภักดี นั้น, ให้ ลง พระราช อาชญา โขม หลัง ๒๐ ที.
ครั้น หลวง ราชวัง เมือง นำ ช่าง มา ถึง กรุง แล้ว, พระราช ทาน ชี้ ถวาย, พระ
บรม - ศระ - ตักษณ - อัก - คเชน - ทร - ดุป - ศิษ - ฐู - สิทธิ - ต้น - ธยา - มหา -
มังกด - ติม - เต็ด - ฟ้า.

อนึ่ง พระยา พระ ราม, พระยา กตาง เมือง, พระ ส้ม เตี๊ยะ, แดก หนี เข้า
มา พัง พระ ราช - ส้ม - การ, - ทาง เมือง ตก ๕๐๐ เศษ, ให้ ตั้ง บ้าน
ณะโพ ๓ คับ.

ครั้น อยู่ มา ผู้ รัง เมือง กุยบุรี, บอก หนึ่ง ถึง ถึง ของ ร้อน หนัก - - - - - เข้า
มา ถวาย ว่า, คำ บด บาง ละพาน, เกิด ที่ ร้อน ของ ร้อน.

ครั้น ถึง เดือน ๑๗ ปีเถาะ นพศก ให้ เภณท์ ไพรี ๒๐๐๐, ยก ออกไป ตั้ง
ร้อน ของ ณะ บาง ละพาน.

ครั้น ต้น เดือน ๕ ปีมีโรงตั้งมณฑปศึก, ได้ทองเข้ามาถวาย - - - - - เศษ,
ผู้ รัง เมือง กุยบุรี หนี ไปรด ให้ เป็น พระ กุยบุรี, แล้ว ทรง พระ ราช ศรัทธา ให้
แม่ทอง ร้อน, ประปาก ถอด บิด มณฑป พระ พุทธ มาท, แต่ ให้ แม่ หุ้ม แต่
เหมว - แด นาค ดง มา.

ครั้น เดือน ๕ ปีมะเมียโทศก, ให้ แจก ทาน แก่ ยาจก วรรณิพด เต็ม คน

ตะ -- ^{๓๐๐๓} $\frac{๑๑}{๑๐}$ ล้านเงิน $\frac{๑๑}{๑๐}$ เศษ.

ณ... คำ, พระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระ ประชวร หนัก, จน ถึ่ก ๓ ชั้, ก้อ กตาง คิน ตึ่ ๑๑ จั้ กตาง. ครัน เดือน ๑๒ ชั้, เต้จ พระราช ต่าเนิน ชั้ ไป สมน โภช พระ พุทธ บาท เปน ขบวน, รั้ เต้จ พก ณะ พระ ต่าหนัก ท่า เจ้า สุนกนี, แต้ ทรง พระวร ชั้ ไป ประทับ รั้น บ่อ โศก, เพธา เย็น เต้จ ไป ถึง ท่าย พัก. ครัน สมน โภช พระ พุทธ บาท, ครบ ๗ วัน แต้, เต้จ พระ ราช ต่าเนิน กตบ ยั้ กรุง พระ มหา นคร ศรี อยุทธนา.

ใน ปะเมี้ย ไท่ศนัน, สมิง ทอ เจ้า เมือง หงซาวดี, ออ กไป โพน ช้าง อยู่ บ่า. พระยา ทตะ กรม ช้าง คิน ขบถ, ให้ สมนัก พรอก พรอก กรม สมิงทอ, รั้ รั้บ เต้จ ก่าถึ้ ก้ แต้ หนี เข้า มา ทรง เมือง ตาก. ทรง พระ กรุณา ให้ รั้บ ตง มา ณะกรุง, แต้ รั้บตั้ง ให้ รั้บ กระตุ่ ถาพ สมิง ทอ ว่า, เอง ก้ ได้ รั้บ เมือง หงซาวดี เก็น วัคณา อย แต้, หนี รั้บ เปน ประการ ไต จั้ หนี เข้ามา. สมิง ทอ ให้ การ ว่า, เมื่อ ครัง ซ้าพเจ้า ไต เมือง หงซาวดี รั้บ, พระยา ทตะ กรม ช้าง ว่า, ซ้าพเจ้า เข้ม รั้บ ปราบ ปราณ ธานอย ไต หนี รั้บ ประเทศ, จั้ ยก บุคร แต้ คัว ซ้าพเจ้า ชั้ เปน ณะศรี ขันยั้ ของ กรุง หงซาวดี, แต้ ได้ ซ้างต่าง กระต่า รั้บ ๑ จั้ ให้ รั้บ รคณ หนี รั้บ. ครัง รั้บ รั้บ มา กั้ ใจ ก่าเรบ เตบ ใหญ่, ให้ รั้บ พระ ราช ศัสน์ ใน หนึ่ง, ไป ถึง พระเจ้า หนี คำ ผู้ ครอง กรุง เชียง ใหม่ ขอ พระ ราช ธิตา. ด้วย เต้จ รั้บ วัคณา อบรม ไร้, พระเจ้า เชียง ใหม่ ยอม ให้ ธิตา ทรง นาม ชั้ ว่า, นาง เทพวิดา บุคร. ซ้าพเจ้า จั้ ตัง เปน นเหยี่ ฝ่าย ซ้าย, นาง รั้บ ฝ่าย ซาว, แต้ ซ้าพเจ้า ยก พลโยธา ไป ถั้บ อังวะ ทัพ จะ ไต, พอ ไต ซ้าว ว่า กอง ทัพ กรุง ไท อย รั้บ ช่วย, หนึ่ง ซาว เต้บียง ตง ด้วย, จั้ กอ ย ทัพ กตบ มา กรุง หงซาวดี. ครัน อยุ่ มา พระยา ทตะ ไทรช ซ้าพเจ้า ว่า ถ่า เชียง, จั้ คิน พ้อ ตอง บอ ก ซ้าว ซ้าง ต่าคณ หนี รั้บ, อยุ่ ณะมา รั้บ เมือง ตองอ.

แผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ขึ้นแก่พม่า. ข้าพเจ้าก็ให้เกณฑ์พลโยธาไปตามข้าง, เทียวรอนแรม
ทางคั้นหาไปไม่พบก็กลับมายังกรุงหงสาวดี, พระยาตะกรมข้างมีด
ประตูเมืองไว้ไม่เปิดรับข้าพเจ้า, ก็สู้รบกันไปหลายเพลา. ฝ่ายไพร่
พลโยธาข้าพเจ้าก็น้อยถอยกำลัง, จึงพานางเทพวิดาไปส่งบิดาณะเมือง
เชียงใหม่แล้ว, กลับมารบหงสาวดีอีกหลายครั้ง, เหลือกำลังก็มีได้
ด้วยพลไพร่เอาใจออกหาก, ข้าพเจ้าจึงหนีเข้ามาเอาผ้าทองชุดพระบาท
บรมนารถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว, เปนที่พึงกราบเท้าน ชิวศรี
ศรีนครทรวงทราบแล้วก็ดำรัสให้ส่งตัวไปจำไว้ในคุก. ด้วยทรงกริ้วคราว
ครั้งบังอาจมีราชศัสน์มาว่า จะเปนทองแผ่นดินเดียวกัน.

ขณะนั้นเมื่อยโตศกนั้น, กรมหมื่นอินทสิงห์แก่พิราไลย,— ให้ตั้งการ
ถวายพระเพลิงพระศพไชยวัฒนาราม. ขณะนั้นนักองค์อึ้งไปเอาบุญมา
รบพระรามาริบัติ, พระศรีไชยเชษฐ, แต่กนั้นมาพึ่งบรมโพธิสมภาร.
มีพระราชโองการให้เกณฑ์ทัพ ๑๐๐๐๐, ไปกระทำแก่กรุงกัมพูชาธิบัติ,
ให้พระยาราชสุภาวดีเปนแม่ทัพ, ออกไปตั้งสมุหนายกอยู่พระเจดีย์แดง.

พระยาพระรามคิดอุบาย, เรียนแก่ท่านอัครมหาเสนาบดีว่า, จะฉวย
ไปทัพด้วย ๕ คน, แต่ไม่มีอาวุธ. ครั้นแจ้งอาวุธให้ครบมือแล้ว, เวลา
ค่ำยกไปโพศคั้นพวกครอบครัวหนีไป. พระเจ้าอยู่หัวให้เกณฑ์ไปจับ
ได้ณทุ่งบ้านไร่บางแก้ว, ให้ประหารชีวิตเสีย.

พระยาราชสุภาวดียกไปกรุงกัมพูชาธิบัติ. ครั้งนั้น, นักองค์อึ้งก็หนี
หลบเปนปรกติ, พระยาราชสุภาวดีก็ยกทัพกลับมากรุง. อยู่ประมาณ
มี ๑, นักองค์อึ้งถึงแก่พิราไลย, ให้พระรามาริบัติออกไปครองกรุงกัมพูชา.

ขณะนั้นเมื่อยโตศก, พระยาตะกรมข้างซึ่งโตหนึ่งเมืองหงสาวดีนั้น,
รู้ข่าวไปว่า, สมิงทอหนีเข้าไปพึ่งอยู่ณกรุงศรีอยุธยา, จึงให้มีพระ

ราช ศาสตร์ เข้า มา กราบ ทูล ขอ ส้มเค็ญ พระเจ้า อยู่หัว ว่า, อย่า ให้ รับ ตัว
 ส้มทอ ไว้, มัน เปน คน ไม่ตรง อุตัญญ,— จะ ขอ รับ ประทาน ตัว ไป
 ประหาร ชีวิตได้. พระเจ้า อยู่หัว ก็ ไม่ โปรด ประทาน ให้เหมือน ใน พระ
 ราช ศาสตร์. อัน ส้มทอ นี้ เปน คน ดี มี ความ รู้, ฝ่าย ข้าง วิษณุ—แม่
 เมตา—ดี ยิ่ง นัก. ผล ที่ ส้มทอ แม่เมตานั้น, ทำมรดก ผู้คน ก็ มี ความกรุณา
 ตทตา ให้ มิได้ จำจง. แล้ว เดียงตุ ให้ กิษ อยู่ สบาย บริบูรณ์, มิได้ ตายาก
 ยาก ใจ. กิตติศัพท์ นั้น รู้ ไป ถึง กรมหมื่น จิตรสุนทร, ผู้ เปน พระเจ้า ลูกเธอ.
 จึง มา คึกษา เต่า เรียน ความรู้ แล้ว, อุปะกัมภ์ เดียง ตุไว้, ให้ เปน คู่ ขยับขึ้น
 ไป กว่า เต่า. เวลา วัน หนึ่ง ได้ ชอง โอกาศ ก็ ทูล ส้มเค็ญ พระ เจ้า อยู่หัว,
 ขอ ส้มทอ ออก จาก กุก. พระเจ้า อยู่หัว ก็ โปรด บัญชา ให้. ขณะ เมื่อ
 เจ้า เมือง หงษาวดี มี ราช ศาสตร์ มา ทูล ขอ ส้มทอ มิได้ โปรด ประทาน ให้ นั้น,
 ด้วย ทรง พระดำริห์ ว่า, ส้มทอ เปน คน ดี มีวิชา, ลูกเรา ก็ ได้ ศึกษา เปน
 ศิษย์—มัน. ครั้น จะ ส่ง ไป เขาก็ จะ มา มัน เสีย เปตา ๆ. ครั้น จะ เอา ไว้ ใน
 กรุง เต่า, เขาก็ จะ นิหนาท่า ว่า, คบหา คน ชั่ว ไว้. พระเจ้า อยู่หัว ก็ เอา
 ส้มทอ ผาก นาย ตำภา หัว ทรง ส่ง ไป ปล่อย เสีย ณ เมือง จีน. นาย ตำภา
 จึง เอา ส้มทอ แวะ เข้า ปล่อย เสีย กวาง ทาง, ข้าง ฝั่ง ควัน ตก. แล้ว ส้ม
 ทอ ไป หา นาง เทพวิดา ภรรยา, ซึ่ง เปน บุตรี พระเจ้า เชียง ใหม่. ส้มทอ
 แจง คู่ แด่ ทูกร์ ให้ ภรรยา พัง แล้ว, นาง จึง ไป กราบ ทูล พระเจ้า เชียง ใหม่
 ผู้ เปน บิดา. ขอ กอง ทัพ ให้ ส้มทอ กลับ ไป ที่ เมือง หงษาวดี, พระเจ้า
 เชียง ใหม่ ก็ มิได้ โปรด ให้ ตาม คำ นาง เทพวิดา ทูล ขอ. ครั้น ส้มทอ แจง
 ตั้ง หนัก ก็ ขัด ใจ, จึง ตักพานาง เทพวิดา กับ ผู้ คน สนม กำดัง ไป เปน อัน มาก.

เมื่อ ดุศักราช ๑๑๑๘ ปีชวด อัฐศก, ส้มทอ ไป ถึง กวาง ทาง, พอ
 มังตอง ยก ทัพ ลง ไป รบ เมือง หงษาวดี, มังตอง จึง จับ ส้มทอ ได้ ไป จำ

ไว้เมือง อังวะ.

ครั้น ถึง บัระกา เบญจศก, เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ บ่วย เปนตน
 อามพาศ. ๕ เดือนเศษ ถึง อนิจ กรรม, ทรงพระกรุณา ให้ ไล่ โกษ ไล่
 ชะตา, เรียกว่า พระศพ, กระทำณาปนะกิจ ณวัดไชยวัฒนาราม.

ณเดือน ๙ บัจจ อศก, ให้พระเจ้าสุทโธทรมหิณ จิตร สุนทร, กรม
 มหิณ สุนทร เทพ, ไปล้อมข้าง ผนัง ของ เมืองตพบุรี, ตั้งค่ายเขตชุกร
 มุมข้างเหนือ หน้าพระตำหนักเดิม.

ครั้น ณะเดือน ๑๐ ข้าง ขึ้น เดือน พระราชดำเนิน ขึ้นไป, ให้เกณฑ์คน
 ออกไปช่วย ทำค่าย บัถกา, เพลาเช้า เสด็จไป. ครั้น ถึง เขาเชิง น้ำช่วย
 คั้นเข้า มาถึง ค่ายนั้น. ณแรม ๗ ค่ำ ให้ บัด ค่าย, เพลา เสด็จ ขึ้นพระตำหนัก
 ห้าง ทอดพระเนตร, ให้กัน ข้าง ออก มาจับได้ ๓๐ ข้าง, ยังมีได้ จับประมาณ
 ๓๐๐ เศษ. ทรงพระกรุณา ให้เบียด ค่าย บัด้อยไป. ถึง แรม ๙ ค่ำ เสด็จ
 ไป นมัสการ พระพุทธไสยาสน์, ณวัด พระนอน จักรี. แรม อยู่เวร หนึ่ง
 จึงต้อง มา ตามแม่หน้า น้อย, เสด็จ ขึ้น นมัสการ พระพุทธไสยาสน์ ณวัดขุนอิน
 ประมุข. ณเดือน ๑ บัถจ อศก อดอง วัดพระยา คำ.

อนึ่ง กรม พระราชวัง บวร สุฐาน มงคต, ประชวร พระโรค - ดำหรับ
 บรุษ - กตายเป็น เปน โรค - กุสุราธ. - แต่ไม่ได้ เสด็จ เข้า มาเผ้าถึง
 ๓ บั เศษ.

วัน หนึ่ง มี พระ บัณฑูร ให้ มา เอา คิว เจ้า กรม, ปลัด กรม, นาย เหว
 ปลัด เหว, กรม มหิณ จิตร สุนทร, กรม มหิณ สุนทร เทพ, กรม มหิณ เดพ
 ภัคดี มาตาม ว่า, เจ้า กรม เปน แค่มหิณ, จัก กัน โน กรมตั้ง ขึ้น เปนขุน, แล้ว
 ทำสูง กว่า คักดี, ให้ตั้ง พระ ราช - อาชญา - โบาย หลั่ง คน ละ ๑๕ ที่ บ้าง,
 ๒๐ ที่ บ้าง, เพลา กตางคิน ให้คน เข้ามา ล้อม มออยู่ บัระคุสระแก้ว. กรม

หมื่น สุนทร เทพ เกรง จะ ทำร้าย เพศาคำ เด็ดจ ประชม อยู่ ทิมข้าง โรงเตี้ยม, ต่อ เพศาคำ งาม จึง เด็ดจ ไป อยู่ ณตำหนัก สระแก้ว. ได้ ประมาณ ๙ วัน ๑๐ วัน, กรม หมื่น สุนทร เทพ ทำเรื่อง รวบรวม ทูล พระ กรุณา เป็น การ ถิ่นว่า, กรม พระ ราชวัง บวร ฐาน มงคล, เด็ดจ เข้า มาทำ ชู้ด้วย เจ้า พ้า ตั้งอาต, ถึง ใน พระ ราชวัง หลวง เป็น หลายครั้ง. พระ เจ้า อยู่ หัว ให้ ชำระ กรม ฝ่าย ใน เป็น สัตย์แล้ว. จึง ตั้ง พระ เจ้า ลูกเธอ, เจ้า ธิตา เจ้า พ้าสุริยวงษ์ กราบ ทูล ว่า, เป็น อริกัน อยู่, จะ ไป เชิญ เด็ดจ มิได้. เจ้า จอม จันทร มารดา พระ เจ้า ลูกเธอ, พระ องค์ กระหน, จึง ไป เชิญ เด็ดจ กรม พระ ราชวัง มา, จะ ชน ณฉนวน วน้ำ. มหาต เด็ก ที่ ดอง มา รับ เด็ดจ นม กราบ ทูล ว่า, ประศุ เส่า ชง ไชย บิด. ก็ หา เด็ดจ ชน ไม่, ต้อง ลงไป ประทับ อยู่ ที่ ฉนวน น้ำประจํา ท้า, ประศุ ฉนวน ก็ บิด, เมื่อ พระ ที่ นิ่ง ต้อง ลงมา, เด็ดจ ชน สัพพาน ได้ ระหัด น้า, ทรง เติดย มา ถึง ศรี ตำราญ, ทอด พระ เนตร เห็น คน นิ่ง อยู่ริม ศาลา ถูก ชน ท้าย สระ เป็น อันมาก, จึง ให้ กลับ พระ เติดย. หลวง ศรี ราชวัง ทูล ว่า, ขอ เชิญ พระ องค์ เด็ดจ เข้า ไป เผ่า จึง จะ ชอบ. ก็ เด็ดจ เข้า ไป อยู่ ณ ทิมดาพ. จึง มี พระ ราช โองการ ส่ง มหาต เด็ก ให้ ออก มา เชิญ เด็ดจ ไป, ณ ตำหนัก ๒ ห้อง ข้าง ทิม สังข์. แล้ว ตั้ง พระ มหาเทพ ให้ จำ ๕ ประการ. แล้ว มี กระที่ ถาม. กรม พระ ราชวัง รับ เป็น สัตย์.

ณ วัน ๑๕ ค่ำ, ให้ เขียน ณริม ตำหนัก ๒ ห้อง ได้ ๒๐ ที. กรม หมื่น สุนทร เทพ ชน ไป กราบ ทูล ว่า, จุก นัก จะ ให้ แก่ เด็ด. ทรง พระ กรุณา ให้ ริม. กรม แรม ๒ ค่ำ, เขียน อีก ยก หนึ่ง ๒๐ ที. แรม ๓ ค่ำ, เขียน อีก ยก หนึ่ง ๒๐ ที. แต่ ให้นำ พระบาท, แต่ ให้ ค้อ ว่า กรม พระ ราช วน้ำ, อ้าย บิน กระธา โหม คบ หา กับ มารดา เจ้า มิด, เป็น แต่ เมีย ข้า, เขียน ถึง ๗๐๐ จน ตาย กับ คา. นี้ มา คบหา กับ เมีย เจ้า ทั้ง ๒ องค์. แล้ว ก็ เกิด พระ ราช บุตร

แผ่นดิน ส้มเค็ญ พระเจ้า อยู่หัว บรมโกษ ๑๙๓

ด้วย ๓ องค์, ๘ องค์. ๗๐๐ จะแบ่งเป็น ๓ ส่วน, ยกเสีย ๒ ส่วน, จะให้
เขียน ส่วน ๑, เป็น ๒๓๐ ที่. จะว่า ประการใด. กรม พระราชวัง บวร
สถาน มงคล ว่า, จะขอ รับ พระราช อาชญา ตาม จะทรง พระกรุณา โปรด
กรม หมื่น เทพ พิพิธ เภา ข้อ ความ นั้น กราบ ทูล. จึง ครัด ถาม ว่า, เขียน ได้
เท่าไร. กรม หมื่น เทพ พิพิธ ทูล ว่า, ให้ ทรง พระราช อาชญา ๖๐ ที่ แล้ว ทรง
พระกรุณา ครัด สั่ง ว่า, ให้เขียน คน ละ ๓๐ ที่ ไปกว่า จะครบ ๒๓๐ ที่.
แล้ว ให้ ว่า ทูล ของ ขลุ่ย พระบาท ปรุกลา พร้อม กัน ว่า, โทษ ถึง คาย เป็น หดาย
ข้อ. ขอ พระราช ทาน ให้ ล่า วิญ โทษ ด้วย ท่อน จันทน์ ตาม ประเพณี. จึง ทรง
พระกรุณา ครัด สั่ง ขลุ่ย ใจ. แต่ ให้ นาย พระบาท. เจ้า พ้า ตั้ง วาด นั้น,
ให้เขียน ยก หนังสือ ๓๐ ที่ อยู่ ๓ วัน ก็ ถึง แก่ พ้า โดย. กรม พระราชวัง นั้น,
เขียน อีก ๘ ยก, เป็น ๑๘๐ ที่. ก็ คับ ตุน ดั้น พระชนม์. จึง ให้ นำ เหา
พระ ศพ ไปฝัง ณ วัดไชยวัฒนาราม ทั้ง ๒ องค์.

ครั้น ๕ ค่ำ บัณฑิต อรุณ, เสด็จ พระราช ดำเนิน ขึ้นไป ถอดของพระนอน
จักรีศรี ๓ วัน, แล้ว กลับ มายัง กรุง เทพ มหา นคร.

ขณะนั้น พระยา ราชวงศ์ เมือง, ออกไป ตั้ง พละนิยต จับช้าง ณท่าโค, แขวง
เมือง นคร ไชยศรี. จับ ได้ ช้าง นิยม ช้าง ๑ คู่ ๕ คอก. บอก เข้า มา ให้
กราบ บังคม ทูล. จึง เสด็จ พระราช ดำเนิน ออก ไป ทอด พระเนตร ถึง ท่า โค.
ครั้น ถึง ช้าง ช้าง นาย แล้ว, ให้ นำ มา ไว้ ณะ โรง ใน พระ ราชวัง.

ถึง ณแคว้น ๕ บัณฑิต พัก, กรม หมื่น เทพ พิพิธ, ปรุกลา ด้วย เจ้าพระยา
ธโกลย ราชธา, พระยา ถลา โหม, พระยา พระ คลัง, แล้ว กราบ ทูล ว่า, ส้มเค็ญ
พระเจ้า ตูต เสด็จ กรม ขุน สุภัทร พิพิธ, จะ ขอ พระราช ทาน ให้ เป็น กรม พระ
ราชวัง บวร สถาน มงคล. ฝ่าย กรม ขุน พรพิณิต ทำ เรื่อง ราว ถวาย ว่า, พระ
เชษฐา กรม ขุน อรุณ กษ มนตรี มี อยู่, จะ ขอ พระราช ทาน ให้ เป็น กรม พระ

ราชวงศ์. พระเจ้าอยู่หัวดำรัสว่า, กรมขุนอนุรักษมนตรี นั้น, เป็น วิไลย
 พระไทย ปราศ จาก ความ เพียร. ถ้า จะ ให้ ดำรง ถานา ศักดิ์ อุปราช ดำรง
 ราชการ ถึง หนึ่ง, ก็ จะ เกิด วิบัติ ภัย ภัย เสีย. เห็น แต่ กรมขุนพรพินิต
 ประกอบ ด้วย สติปัญญา ฉลาด เฉลียว, ควร จะ ดำรง—เสวย—ฉัตร—รักษา
 แผ่นดินได้. จึง พระราชทาน ถานา ศักดิ์,— เป็น กรม—พระ—ราช—วงศ์—
 บวร—สถาน—มงคล,— อยู่ ฝั่ง ใต้ ใต้ เกษม. อัน กรมพระราชวงศ์ นั้น, คือ
 เจ้าฟ้าตอกมะเตีอ. เติม เมื่อ ทรง พระ ครุภักดิ์ นั้น, สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ทรง
 พระ อุบาส นิมิตร์ ว่า, มี ผู้เอา ตอกมะเตีอ มาถวาย, พระ องค์ จึง ทรง ท้าทาย
 ว่า, ตอกมะเตีอ เป็น ของ หาด ชาติ ใน โลกนี้. เมื่อ ประสูติ จึง ประทาน
 นาม ว่า, เจ้าฟ้า อุตมพร ราช อนุกรม. ราชบุรุษ เรียก ว่า เจ้าฟ้า ตอกมะเตีอ.
 พระเจ้า อยู่หัว ปรากฏา จะ ให้ ครอง ราช สัมบัคส์ สืบ ไป, จึง ตั้ง ไว้ ใน ที่ กรม
 พระราชวงศ์ บวร สถาน มงคล.

ครั้น ถึง ฤดู เดือน ๗ ปี ๒๑๑๓ พุทธศักราช, กรมหมื่น จิตร อนุกรม กราบ ทูล ว่า,
 ช้าง ต้น บรม จักรพรรดิ นั้น, ภายหลัง ออก ชำระ จำเวญ เข้า ไป, จน จะ ถึง
 ได้ งา อยู่ แล้ว, เกรง จะ ถิ่น เสีย.

ครั้น เดือน ๙ เดือน พระราชดำเนิร ขึ้นไป สนม โภช พระพุทธบาท, ประทับ
 แรม อยู่ ณ พระตำหนัก ทำ เจ้า สนมนี้ ๓ เหว แล้ว, ทรง พระ ออ ขึ้น ไป ถึง พระ
 ตำหนัก ท้าย พิภพ, รุ่ง ขึ้น เพศ เข้า, ให้ ทำ เครื่อง สด, ผูก ช้าง ต้น พระ
 บรม จักรพรรดิ ถวาย พระพุทธบาท, ปล่อย ไป ทาง ชารเกษม, แล้ว เดือน
 พระราชดำเนิร กลับ ยัง กรุง เทพ มหา นคร. อัน สมเด็จ พระบรมราชาธิราช
 เจ้าพระ องค์ นั้น, พระ องค์ ทรง ทศ—มิก—ราช—ธรรม—มี พระชนม์ ยืน นาน,
 ได้ เสวย ราช มา ๒๐ ปี, จน พระชนม์ ได้ ๗๑ พรรษา. เมื่อ กาล มา ถึง
 พระ องค์, ด้วย พระ องค์ เป็น อริบดี ใหญ่ ใน สยาม ประเทศ, จึง วิปริต

นิมิตร เหตุ ต่าง ๆ.

ณวัน ๑๒ ค่ำ, ปีชวด นพศก, กลางคืน สมว่าว พัด หนัก, พระมหา
ธาตุ ซึ่ง เป หลัก วัด อร โหรี ไทรมตง ทถาย. ทั้ง อากาศ ล้ำแดง ร้ายอาเพศ, -
ทมิฬมืดม-คึกค้อง มหา ษะนุ-ดำกุ่มกัน อหนึ่ง ดวง ดาว ก็ เข้า ใน วง พระจันทร์,
ทั้ง ดาว ทาง คดอง ช้าง เฝือก. ประชาชน ก็ เข็น รเยือก ทั้ง นคร. ด้วยเทพเจ้า
สังหร หาก ให้ เห็น. ด้วย พระ องค์ เปน หลัก ไชย ใน ทรง พระ มหานคร
ศรี อโยธยา.

ครั้น ณเดือน ๑๒ ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิศก, เพลา ๗ โมง ทรง พระประชวร.
ครั้น ณเดือน ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า, เสด็จ ทรง พระ เสด็จ งดงาม. เสด็จ ออก
พระ ที่ นั้ง ทรง บิน แดง, เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ขึ้น ไป บน พระ ที่ นั้ง บรร ยงก์
รัตนาศน์. เพลา ๕ โมงเศษ, เสด็จ มา ประทม ณพระ ที่นั้ง ทรง บิน. ถึงเพลา
เที่ยง ๕ บาท ประทม ตื่น. จะ เสด็จ ไป ดง พระ บังคน หลวง ราช รัक्षा, หลวง
ราโชพยง ให้ เสด็จ ขึ้น. วาตะ-ประตะ-พระ เนตร ชอน กอ บัน ขึ้น, พระ หัตถ์
คว่ำจับ หลัก ไชย ไม่ ไกร จะ ตก, หาย พระ ไทย ดัง เสียง ธรน, ขณะ นั้น กรม
พระ ราช วง บวร สถาน มงคล, ให้ ไป เชิญ เสด็จ กรม หลวง พิพิธ มนตรี, เจ้า
ฟ้า จันทวดี, กรม ขุน พิศาจ เสด็จ, ไป ณพระ ตำหนัก ส่วน กระต่าย. แล้ว
กรม หมัน พิทักษ์ ภูเบศร์, ให้ เชิญ เสด็จ กรม ขุน อรุณ กษ มนตรี. เข้า มา ถึง
พระ ที่นั้ง ทรง บิน. แยมฉาก ทอดพระ เนตร อยู่ สัก ประ เที่ยง หนึ่ง แล้ว, เสด็จ
ไป ตำหนัก ส่วน กระต่าย, ครั้น เพลา ยาม เศษ พระ เจ้า อยู่ หัว ก็ เสด็จ สวรรคต.

เมื่อ ฤกษ์ ราช ๑๑๒๐ ปีชวด สัมฤทธิศก, ณวัน ๑๒ ค่ำ เพลา ยาม
เศษ, เสด็จ ราช มา แด่ พระ ชนม์ ๕๑ ปี, อยู่ ในราช สัมบัค ๒๖ ปี, เปน
พระ ชนม์ ๗๗ ปี สวรรคต.

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ เจ้าฟ้าตอกมะเต๋อ,
ซึ่งเป็น กรมขุนพรพินิต

เมื่อ ตุลาคม ๑๑๒๐ ปีนั้น, กรมหมื่นเทพพิพิธ เชิญ พระแสงดาบ,
พระแสงกระบี่, พระแสงง้าว, ซึ่งที่ออกมาส่งให้ขุนพิพิธรักษาชาวก็,
เอาไปถวาย ณ พระตำหนัก ส่วน กระต่าย. กรมหมื่นสุนทรเทพ, กรมหมื่น
เดโชภักดี, เสด็จไปทางข้างในเชิญเอาพระบนพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์,
ไปตำหนักศาลา ถอด.

ขณะนั้น กรมหมื่นเทพพิพิธ, กรมหมื่นจิตรสุนทร, ครองตั้ง พระยา
พระคลัง, พระยาอภัยมนตรีว่า, ประคอง พระราชวังให้ยึด ตามธรรมเนียม.
พอ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี, เสด็จมา ครองเรียก กรมหมื่นเทพพิพิธ ออกไป,
แล้วให้เชิญหีบพระแสงธรรมาวุธไป ส่วน กระต่าย. กรมหมื่นจิตรสุนทร
เห็น ก็ตกพระทัย, เสด็จขึ้นไปตำหนักศาลา ถอด. ครั้นเพลาจะใกล้
พลบค่ำ, มีพระบันฑูรให้มหาดเล็กออกไปหาข้าทูลฉลองของขุดีพระบาท,
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ณ ศาลา ถอด. เข้ามาเฝ้า ณ ส่วน กระต่าย. แด่ กรมอนุรักษ์
ภุจร เอาคน ณ ตำหนัก สระแก้ว, ข้ามกำแพง วัดศรีธรรมพรหม, แด่กำแพง
โรงรถ, เข้ามาบรรจบ ณ ตำหนัก ศาลา ถอด ๑๐๐ เศษ. ขุนพิพิธภักดี
ข้าทูลฉลอง กรมหมื่นจิตรสุนทร, พาคนไปกระตั้งบ้านประตูโรงแสงข้างหน้า,
เข้าไปเฝ้าพระแสงมาถือเป็นอันมาก.

ณ วันแรม ๕ ค่ำ เป็นวันพระ, พระเทพมุนี, พระพุทธโฆษาจารย์
พระธรรมอุดม, พระธรรมเจดีย์, กระเทพกระวี, เข้ามาเตรียมจะถวาย
พระธรรมเทศนา, อยู่ ณ ที่มณฑลประมาณ ทุ่มเศษ. จึงมีพระราชบันฑูร
ให้นิมนต์เข้ามา ณ ตำหนัก ส่วน กระต่าย. ครองอาราธนาให้ขึ้นไปว่ากล่าว

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ กรมขุนพรพินิต ๑๙๗

เจ้าสามกรม, ให้อองมา ส้มค ส้มปาน กัน ถึงสอง กัดบ. ต่อเพดา ๓ ยามเศษ
เจ้าสามกรมจึง มาเฝ้า, ทำ ดัศย์ ถวาย ทั้ง ๓ องค์.

ครั้น เพดา เจ้าจึ่ง เสด็จ มา ณะ พระ ที่นั่ง ทรง บิน ทรง พระบรม ศพ แล้ว
เชิญ เจ้าพระโกษ, ปรัดบไว้ บน พระ ที่นั่ง บรรยงก์ รัตนาดน. ครั้น ถึงพระ
ศพแล้ว. เจ้าสามกรม ก็ กัดบ ไปอ้ง, ก็ ครอง ของ ลุ่ม ผู้คน สำนวรา-ฮาดูช-
ได้ดัง เก่า. มี ผู้ นำคชหรรทั้ง กรอบ ทูต พระเจ้า อยู่ ท่อ, กรมพระ ราชวงษ์ บวร
สถาน มงคล. จึง ทรงพระ ดำริห์ กว ด้วย สมเด็จพระ เจ้าธิราช เจ้ากรมขุน
อนุรักษ์ มนตรี, ๆ ให้ ทา ๓ กุมาร เข้า ไป เฝ้า คิด ราช กว ณะ คำหนัก คัก.
ณวัน แรม ๑๑ ค่ำ เพดาบาย, กรมหมื่น จิตร ดุนทร, กรมหมื่น ดุนทรเทพ,
กรมหมื่น เตพภักดี, เสด็จ ขึ้นไป เฝ้า กรมขุนอนุรักษ์ มนตรี, ณะพระ คำหนัก คัก.

ขณะ นั้น วาญ คน ได้ ให้ กุม เขา กรมหมื่น ดุนทร เทพ, ไป อัง ตั้งขดิก-
ไว้ ณหอ พระ มณเฑียร ธรรม. กุม เขา กรมหมื่น เตพภักดี, ไป พันธ์นา-
ไว้ ณะพระ คดง สภวดี. จึ่ง เขา กรมหมื่น จิตร ดุนทร, ไป จำไว้ ณะพระ คดง
พิเศษ. ครั้น ๑๓ ค่ำ จึง ให้ ประหาร ด้วย ท่อน จันทน์. ณะพระ คดง พิเศษ
ทั้ง ๓ องค์.

ครั้น สิบ เดือน สิบ รุ แล้ว, ก็ เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ไป ถวาย ราช สัมบัค,
แก่ สมเด็จพระ เจ้าธิราช เจ้า กรมขุน อนุรักษ์ มนตรี, ๆ มิได้ รับ ราช สัมบัค,
แล้ว ครัสว่า สมเด็จพระ ราช บิดา-สัง ใจ ให้ พระอนุชา เจ้า, ครองราช
สัมบัค ส่นอง พระ องค์ สิบ ไป เกิด, จะ ทำ ให้ ผิด กับ รับ ตั้ง นั้น หากควร ไม่.
กรม พระ ราชวงษ์ บวร สถาน มงคล, ก็ จำพระ โทษ ครอง ราช สัมบัค.

ครั้น ณ เดือน ๗ ค่ำ, จึง ตั้ง การพระ ราช พิธี ปราบตา พิเศก, ณะพระ
ที่นั่ง สรร เพช ปรา สาท. กรม ขุน อนุรักษ์ มนตรี เสด็จ ไป อยู่ ณะ พระ ที่ นั่ง
สุริยา มรินทร์. ทรง พระ กรุณา ตั้ง กรม หลวง พิพช มนตรี, เปน กรม พระ

เทพา มาตุ, ครัน ๑๒ ๑๒ กรมพระ เทพา มาตุ เด็ดจ สวรรคต. พระเจ้า
อยู่หัวให้ นำ พระ โภษ เข้ามารับ พระศพ, จึง เชิญ ขึ้น ประดับ ใต้ ณะพระ ที่นั่ง
บรรยงก์ รัตนาสน์ เปน ๒ พระ โภษ.

ครันเดือน ๑๑ ๕ ค่ำ, ฤกษ์กราช ๑๑๒๑ ปีเถาะเอกศก, พระเจ้าอยู่หัว
ก็ ถวาย พระเพลิง ส้มเต๋จ พระพุทธเจ้า หลวง, พระพนม หลวง, ตามประเพณี
การ พระบรมศพ. ครัน พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง ๒ พระ องค์, ทำ ส่นองพระเศษ
พระ คุณ ส้มเต๋จ พระ บิดราช, — มาทรง, — ยิ่ง อย่างกว่าแต่ ก่อน เปนอันมาก.
แล้ว พระเจ้า อยู่หัว ตั้ง ให้ สร้างวัด, เรียก ว่า วัดอตุมพร อาราม วัด ๑. แล้ว
ให้ บัญชีขรณ์ หลวง คา พระ มณฑป พระ พุทธ บาท, หุ่น ทอง ส่นอง ขึ้น, ส่น
ของ — พระ องค์ ทรง ถอด ถวาย ไถยทาน แก่ พระ ส่นอง, แต่ ยาก—
วรณพอ เปน อัน มาก. แล้ว พระ องค์ ทรง ดำ ราช การ งาน ทรง, คู ฝึก แด
ชอบ ตาม เยียง อย่าง พระ มหา ธรรมศครา ราช เจ้า แต่ ก่อน มา. เวลา หนึ่ง
พระ เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ คำรีหว่า, เรา น เปน อนุชา ยิ่ง ทาควร แก่ ราช ส่มบัต
ไม่. อัน ราช ส่มบัต นี้, ให้ พระ เชษฐา ราช เจ้า กรอบ ทรง ส่นอง องค์
ส่มเต๋จ พระ ราช บิดา เจ้า จึง จะ ควร. ทรง พระ มุนีถาวร—แล้ว, พระ องค์ ก
เสด็จ ไป ถวาย ส่มบัต แก่ ส่มเต๋จ พระ เชษฐา ราช. แล้ว พระ องค์ ก็ เสด็จ
ทรง เรือ พระ ที่นั่ง กิ่ง เปน กระบวน พยุห บาทรา, ไป ทรง ผนวช ณะ วัด เดิม,
แล้ว เสด็จ ไป อยู่ ณะ วัด ประตุ.

แผ่นดิน ส้มเต๋จ พระ บรม ราช ที่ ๓

ขณะ เมื่อ ฤกษ์กราช ๑๑๒๑ ปีเถาะเอกศก นั้น, กรม ขุน อนุรักษ์ มนตรี
เสด็จ ราช ภิเศก, ณะ พระ ที่นั่ง สรร เพช ปราสาท, ทรง พระ นาม ส้มเต๋จ
พระ บรมราชา, มหา ธรรมศครีย์ บวร ส่นอง, ทศพิช ธรรม ธรรม เศษฐ โดกา

เทพา มาตุ้, ครัน ๓๓ เดือน ๑๒ กรมพระ เทพา มาตุ้ เด็ดจ สวรรคต. พระเจ้า
อยู่หัวให้ นำ พระ โภษ เข้ามารับ พระศพ, จึง เชิญ ขึ้น ประดับ ใต้ ณะพระ ที่นั่ง
บรรยงก์ รัตนาศน์ เปน ๒ พระ โภษ.

ครัน ๓๓ เดือน ๑๑ ค่ำ, อุกักราช ๑๑๒๑ ปีเถาะ เอกศก, พระเจ้าอยู่หัว
ก็ ถวาย พระเพลิง ส้มเตี๊ยะ พระพุทธเจ้า หลวง, พระพนม หลวง, ตามประเพณี
การ พระบรมศพ. ครัน ๓๓ พระเจ้า อยู่หัว ทรง ๒ พระ องค์, ทำ ส่นองพระเดช
พระคุณ ส้มเตี๊ยะ พระ บิดราช, — มาทรง, — ยิ่ง อย่างกว่าแต่ ก่อน เปนอันมาก.
แล้ว พระเจ้า อยู่หัว ตั้ง ให้ สร้างวัด, เรียก ว่า วัดอตุมนพร อาราม วัด ๑. แล้ว
ให้ บัญชีขรณ์ หลวง คา พระ มณฑป พระ พุทธบาท, หุ้ม ทอง ส่นอง ขึ้น, ส่น
ทอง — พระ องค์ ทรง ถอดอง ถวาย ไถยทาน แก่ พระ ส่นอง, แต่ ยาก—
จรรณพถ เปน อัน มาก. แล้ว พระ องค์ ทรง ดำ ราช การ งาน ทรง, คู ฝึก แด
ชอบ ตาม เยียง อย่าง พระ มหา ธรรมศครา ธิราช เจ้า แต่ ก่อน มา. เวลา หนึ่ง
พระเจ้า อยู่หัว ทรง พระ คำรีหว่า, เราย เปน อนุชา ยิ่ง ทาควร แก่ ราช ส่มบัต
ไม่. อัน ราช ส่มบัต นี้, ให้ พระ เชษฐา ธิราช เจ้า ครอบ ครอง ส่นอง องค์
ส่มเตี๊ยะ พระ ราช บิดา เจ้า จึง จะ ควร. ทรง พระ มุนีถาวร—แล้ว, พระ องค์ ก็
เสด็จ ไป ถวาย ส่มบัต แก่ ส่มเตี๊ยะ พระ เชษฐา ธิราช. แล้ว พระ องค์ ก็ เสด็จ
ทรง เรือ พระ ที่นั่ง กิ่ง เปน กระบวน พยุหบาตรา, ไป ทรง ผนวช ณะ วัด เต็ม,
แล้ว เสด็จ ไป อยู่ ณะ วัด ประคู้.

แผ่นดิน ส้มเตี๊ยะ พระ บรม ราชา ที่ ๓

ขณะ เมื่อ อุกักราช ๑๑๒๑ ปีเถาะ เอกศก นี้, กรมขุน อนุรักษ์มนตรี
เสด็จ ราชาภิเศก, ณะ พระ ที่นั่ง สรร เพช ปราสาท, ทรง พระนาม ส้มเตี๊ยะ
พระ บรมราชา, มหา ธรรมศครีย์ บวร สุจริต, ทศพิช ธรรม ธรรมเศศร เชษฐโศกา

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๑๙๙

นายก อุตม บรม นารถ บรม บพิตร, พระพุทธเจ้าอยู่หัว. เสด็จผ่าน พิภพ
กรุงเทพ ทวารวดี ศรีอยุธยา, ตามโบราณราชประเพณีสืบไป. พระองค์
มี อัคร-ราช-ชายา - ๒ องค์ แต่ยังเป็น กรม มาด้วย กัน. พระ องค์ ตั้ง ได้
เป็น มเหสี, มเหสี องค์ หนึ่ง นั้น มี พระ ราชบุตร ๒ องค์, ๆ พี่ นาง ชื่อ ประพาฬ
สุริยวงษ์. องค์ ชาย ชื่อ ประโยช कुमार. พระ มเหสี องค์ หนึ่ง นั้น, ก็มี พระ
ราช บุตร ๒ องค์ เหมือน กัน. องค์ พี่ นาง ชื่อ รุจา เทวี. พระ น้อง ยา นั้น,
ชื่อ สุกคันระ กุมารว. พระ องค์ จึง ตั้ง พระ อัครราช ชายา อีก องค์ หนึ่ง, ชื่อ เจ้า
แมงเม่า. รวม องค์ ถิ่น กับ พระ องค์. ๆ มี พระ ราช บุตร ด้วย เจ้าแมงเม่า
องค์ หนึ่ง, ชื่อ ศรี จันทร์ เทวี. พระ องค์ ทรง พระ เมตตา ให้ยศถาบรรดาศักดิ์นาเสมอ
กัน. เหล่า พระ สนม พวก นั้น, ห้าม พระ ราช ธิดา กับ พระ องค์ ไม่.

ครั้น พระ องค์ ได้ เสด็จ ราช ได้ ประมาณ ๗ วัน ๘ วัน. กรม หมื่น เทพ
พิพิธ, ก็ ทูลลา ออก ทรง ผนวช อยู่ ณ วัด กระจ่าง. กรม หมื่น เทพ พิพิธ นี้,
ฝึก ฝ่าย ฝ่าย ศิว อยู่ ข้าง วังหน้า, กับ วัง หอดวง หาดู ดินท ไม่. ครั้น วังหน้า ออก
ผนวช ก็ ว่า เหนือ พระ ไทย. เจ้าพระยา อโศก ราชชา, พระยา เพชรบุรี, หมื่น
ทิพเสนา, นาย จ้อย, นาย เพงจัน, พวก นั้น ออก ไป คิด การ ขบถ กับ กรม
หมื่น เทพ พิพิธ. ๆ วัระ ภาย ก็ หนี ไป จาก วัด กระจ่าง, ตาม ไป จับ ได้ ณ บ้าน
นาเวียง นอก ลาน แต่ เจ้า พระ อโศก ราชชา, พระยา เพชรบุรี, นาย จ้อย,
๓ คน นี้, ให้ ตั้ง พระ ราช อาชญา เขียน แล้ว จำ ครบ ไว้. หมื่น ทิพเสนา,
นาย เพงจัน, หนี หา ได้ ตัว ไม่.

ขณะ นั้น พอ กำปั่น อังกฤษ ถูก คำ เข้า มา ณ กรุง, จึง มี พระ ราช โองการ
ฝาก กรม หมื่น เทพ พิพิธ แก่ นาย กำปั่น, ให้ เขา ไป ปลดปล่อย เลี้ยว ที่ เกาะ ดังกา
ทวิป. ครั้น นั้น เสด็จ สัตว์ แล้ว, พระ องค์ ก็ ทะนุบำรุง พระ พุทธ-ศาสดา,
แล อาณา ประชา ราษฎร, ให้ อยู่ เย็น เป็น สุข. แล พระ องค์ สู่ ฐานะ พระ

อาราม, พระ ราช ทาน นาม วัชระ ๑, วัช คุรุ ๑, ๑๑ วัช. แล้ว อดถึง
ภวาย ไทย ทาน แก่ สมณะ พราหมณา ยาจก วรรณ พก ถ้วน หน้า. มี งาม นหรี ศพ
ครบ ๗ วัน, แล้ว เสด็จ กลับ ยัง พระ ราช วัง.

ฝ่าย ข้าง กรุง ฝรั่ง นั้น, ออง เจนะ นาย บ้าน มุก โข ไป ถวาย ราช ใน เมื่อ
ศักราช ๑๑๑๖, ทรง พระ นาม นาง ตอง. พระ องค์ มี ราช บุตรี ๖ องค์,
ราช ธิดา ๓ องค์. พระ ราช ทาน ถวาย ภัตตา หาร ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย. ให้ มัง ดอง
ไป ผ่าน เมือง เปะ ยียง. มอระ ผ่าน เมือง ปตุ. มี ไป ผ่าน เมือง อัม เมือง.
มัง วง ผ่าน เมือง ปะ ตุง. มี ไป กิน เมือง ประ ตาน. โข เชียง ไป กิน เมือง
แปง ตะ แตะ. พระ เจ้า มัง ดอง เสด็จ ราช ได้ ๘ ปี, ทรง เหตุ ว่า, กรุง ศรี
อยุธยา นก ด้ แผ่น ดิน ใหม่. จึง พระ ดำริ ให้ ทราบ เหตุ ซึ่ง จะ มา ทำ แก่ กรุง. พอ
มี ผู้ นำ เหา ความ อัม ห้าง ขน ทู ว่า, กำ บัน ฝรั่ง ข้าง ฝรั่ง ใช้ ไป ตม ชัด ไป
ข้าง เมือง ตะ นาว ศรี ที่ กำ วัช บุรี. นาย กำ บัน ชื่อ อระ รม นะ นี้, ข้าง กรุง ศรี
อยุธยา เหา นาย กำ บัน ของ เหา ได้. พระ เจ้า นาง ตอง ทรง ราช ได้ พระ ไทย
นัก, จึง ดำริ ให้ เหา นก ด้ นก ด้ ๕๐๐๐๐ ข้าง ๓๐๐ ม้า
๑๐๐๐, ดำ ไร แล้ว ก็ เสด็จ ดำ เนิบ ทพ ออก จาก กรุง ฝรั่ง. ทพ นำ เหา ต
เมือง นฤ ทธิ, เมือง ตะ นาว ศรี, ๆ มี บอก เหา มา กราบ ทูล ถม เสด็จ พระ เจ้า
อยู่ หัว, ๆ ทรง ทราบ เหตุ แล้ว ดำริ ให้ คน เร็ว มา ใช้ รับ ออก ไป ถม ราช
การ ตู. มา กราบ ทูล ว่า, พม่า ยก มา แต่ ข้าง ทาง นฤ ทธิ ๑, ทาง ท่า กระ ตาน ๑,
ทาง เชียง ใหม่ ๑. ที่ จึง นั้น พม่า ยก มา แต่ ข้าง นฤ ทธิ ทาง เดียว. พระ เจ้า
อยู่ หัว ไม่ ทรง ทราบ เน้, ก็ ตก พระ ไทย, ด้วย มิ ได้ มี วิ จาร ณ์—พระ—
เขาว น—ญา ณ์. ก็ พาน เหา ทรง เชื้อ เหา ทั้ง ๓ ทาง. จึง ดำริ ให้ พระ ยา
พิ ไชย ส่ง GRAM, นาม ชื่อ พระ ปด ด้ ชู. พระ จุ ภา, หลวง ศรี ยศ, หลวง
ราช พิ มด, ขุน ศรี วัช ด้ นก ด้, ๕ คน คุม พด ๕๐๐๐, ออก ไป ดำ น ทาน ข้าง

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๒๐๑

ทาง มฤตยิ์ ก่อน.

แล้ว เสด็จพระราชสาส์นสั่งกรม, พระยาไชยยา, พระยามหาเสนา,
พระยาเพชรพิชัย, พระยาสมบัติยาจิมาต, พระยาตะนาว, พระยาพิชัย,
หลวงกระ, ๘ คนนี้คุมพลคนละ ๑๐๐๐. แล้วให้พระยาอภัยราชา
ถืออาชญา—สิทธิ์, เป็นแม่ทัพยกไปรับเชียงใหม่.

แล้วเสด็จทัพเสนา, ราชมาตย์, ทิพรักษา, ราชบาต, วิสุทธ์
โยธามาตย์, ราชโยธาเทพ, หลวงศักดิ์, หลวงสิทธิ์, หลวงฤทธิ์, หลวง
เดช. ๑๐ คน คุมพลคนละ ๑๐๐๐. ให้พระยาอภัยมนตรี เป็นแม่ทัพ
ใหญ่, ยกไปจุดไว้ทางท่ากระดาน.

ครั้นทรงทราบข่าว, ทางมฤตยิ์พม่ายกมามาก, ก็ให้พระยาขมราช
เป็นแม่ทัพนำคุมพล ๒๐๐๐๐, ให้พระยาธรรมมาถืออาชญาสิทธิ์ เป็นแม่ทัพ
คุมพล ๓๐๐๐, ยกเพิ่มเติมไปตั้ง ณเมืองกุยบุรี. พม่ายกขึ้นมาก็คือ
พระยาขมราชจะแต่งคุมแตก, แล้วแยกไปตั้งกองปลัดชู, จึงตั้งอยู่
ตำบลอ่าวชาวริมเขต. พระยาธรรมมาจะยกไปช่วยพระยาขมราชก็ไม
ทัน. จึงแบ่งไพร่ ๕๐๐ ไปช่วยกองปลัดชู รั้งกันอยู่ประมาณถึงวัน. กอง
ปลัดชูก็แตกพ่ายมา.

พระเจ้าอังวะก็ทำเนิพทัพเข้ามา, ณแขวงเมืองกุยบุรี, เมืองปราณ
บุรี. ขณะนั้นกองสอดแนมพม่า, จับไทยชาวบ้านบ่อไค้ ๓ คนเข้าไป
ถวายพระเจ้าอังวะ ทูลว่า, บังจากออกค้อมมองดูกองทัพ. พระเจ้า
อังวะจึงมีพระทูลถามว่า, เองเป็นแต่ชาวที่คนชนบทบ้านป่า. เมื่อข้าศึก
มาเองอาจ—มิได้เกรงพระราชอาชญา, ออกค้อมมองสืบกองทัพผู้
เป็นกระษัตริย์. ใครใช้สรวอยจงจำไปแต่ตามจริง. ชายผู้หนึ่งจึงกราบ
ทูลว่า, พระราชอาชญาเป็นต้นเกล้าฯ ซึ่งจะไม่เกรงพระเดชเดชา, แต่

มีผู้ใช้สรอยมาตีทัพ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้นห้ามไว้ ซึ่ง
 อาชหาญมิได้กลัวความตาย มาทั้งนี้ ด้วยผู้ตายายตั้งกำหนดไว้ว่า
 ดุศักราช ๑๑๒๓ บีมโรงโศก, จะมีพระมุกดา - กระษัตรา - ชีราษ - เจ้าผู้
 กอบด้วยพระกฤษณา นุภาพ ได้ปราบดาภิเศก, ในเสวตรฉัตรเป็นบรม
 ชัยยา มหาพิเศษ ในกรุงภูพาน ประเทศทิศอุดร, - จะเสด็จพระราช
 ดำเนิน พยท - จักรงศ์ - มาทางนี้, ปราบอุรังราช - ไพรี - กลียุค, - ทะนุ
 บำรุงพระพุทธศาสนา, ประชาราษฎร์ไม่เลือกหน้า, ข้าพเจ้าเกิดมาไม่
 เคยเห็น, จึงคิดชวนกันมาแอบเห็น, คอยชมบรมไพรี - สมภาร -
 เจ้า, จึงสมคำผู้ใหญ่อ่าลือๆมา, แล้วแต่จะโปรด, พระเจ้าอังวะได้
 ทรงฟังดังนั้นก็มีพระไทยยินดี, จึงดำรัสให้พระราชทานตรา ภูมึ -
 คุ้มห้ามแก่ชายทั้ง ๓, แล้วพวกพ้องให้ตั้งเข้ามาทูลกันอยู่ตามภูมิตำเนา,

พระเจ้าอังวะจึงดำเนิรทัพตั้งเมืองกยบุรี, เมืองปรานบุรี, แต่
 เมืองเพชรบุรี, เมืองราชบุรี, ได้เป็นลัดตามมา.

ขณะนั้นสมเด็จพระอนุชาธิราช, ตามผนวชออกมาว่าราชการแผ่นดิน,
 ให้ถอดจำเจ้าพระยาอภัยราชา, พระยาสมราช, พระยาเพชรบุรี, ออก
 จากตั้งขดัก, แล้วดำรัสให้เกณฑ์พลทหารชั้นรักษาน้ำที่เชิงเทียนรอบ
 พระนคร, กำแพงตามหน้าพระราชวังนั้น, ให้เรือเสีย, เอาไม้ขอนสัก
 ไม้ปัดประตู่หน้าประตูทุกทั้งรอบกรุง, ให้พระยาตากใหม่ พระยารัตนา
 ธิเบศ, พระยาราชบังสัน, ยกออกตั้งค่ายณบ้านคาถาน.

หนึ่งให้พินณาพระยาราชมนตรี, จมื่นศรีสรรักษ์, แล้วให้มีกระตุ้
 ถามว่า, เข้าไปคบหาทำชู้ต้ายข้างใน, ครั้นเป็นลัดยั้งแล้วให้ตั้งพระ
 ราชอาชญา, คนตะยกจำคงไว้ ๓ วัน, พระยาราชมนตรีตาย, ให้เอา
 ไปเทียบประจานไว้ณประตูไชย.

แผ่นดิน ส้มเค็ญ พระบรม ราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษมนตรี ๒๐๓

ฝ่ายทัพ นำพม่ายก มาตีค่าย ซึ่ง ตั้ง อยู่ตาม นั้น, แยก พาย เข้า มา, พระยา กตาใหม่, ซึ่ง ข้าง นั้น มา ถึง ท้อง วัด นนทรี. พม่า คอบ ม้า ได้ ตาม มา นั้น, แยก พระยา กตาใหม่ ตาย. พระยา ยมราช นั้น, ต้อง หอก ชัด เปน หลาย แห่ง, หลี่ เข้า มา ได้, อยู่ ประมาณ ๙ วัน ๑๐ วัน จึง ตาย. พระยา ราช บังคับ ให้ ยิง ปืน แยัง เขา, พระยา รัตน นี เบศ. ครั้น แยก นั้น เข้า มา ถึง แล้ว หา เข้า เผ่า ไม่, เปน พวก ยม ราช นนทรี, ให้ หลี่ ได้ ตัว มา, ถึง พระ อาชญา, เขียน ขุด หลี่ แล้ว ให้ พันทนา ใจ, ประมาณ ๙ วัน ก็ ตาย, จึง เขา ไป เสียม ไร่ ณ ประศ ไชย.

ฝ่าย พระเจ้า อังวะ ดำเนิน ทัพ เข้า มา, ตั้ง ณะ ท้อง บาง กุ่ม บัณ กะดี ของ กอง นำ ตั้ง ณะ โฟ ๓ คับ, จึง หลวง อโกลย พิภพ จิต จิน นาย กาย ๒๐๐๐ ยก ออก ไป จะ ตี ค่าย. พม่า ชำม แม่ น้ำ โฟ ๓ คับ มา ตี กอง ทัพ จึง ก็ แยก ลง น้ำ. พม่า เห็น ได้ ก็ ได้ คิด ตาม มา พ้น มา ถึง ปรางค์ วัด เทต. กอง หมัน ทัพ เต็ม ตั้ง อยู่ ที่ นั้น แล เห็น ก็ พลดอย แยก ชำม มา มา ตัว ย, ได้ ย ผู้ คน เปน อัน มาก. พม่า ก็ ยก กอง ทัพ ตาม เข้า มา ตี ค่าย ณ พระ นี ยต, วัด พระ เจดีย์ แดง. ครั้น ณ เดือน ๖ ๕ คำ บีม โรง ไท สก. พม่า ไป ตี ท้าย คู ทัง ๒ ฟาก, บรรดา ครอบ ครว ชาย หลิง ซึ่ง อยู่ บก นั้น. พม่า จับ ไท มด ผล มา พ้น ตาย เปน กอง ๆ ที่ อยู่ สด แล กัน ทัง แม่ น้ำ. พม่า ตง เรือ ได้ ได้ ชำ พ้น ถม ตาย เปน อัน มาก. แล แล ค่าย ณ วัด นนทรี, แล เรือ ไท มด น้อย เดียว. ฮาก พลดอย เต็ม ทัง แม่ น้ำ จน กิน มิ ได้.

ครั้น ณ เดือน ๖ ๕ คำ, พม่า เขา ยืน ไท มด มา ตั้ง ณ วัด ราช พร, วัด กระจั ตรา, ยิง เข้า มา ใน กรุง, พระเจ้า อยู่ หัว เต็ม ทร จ้าง คับ พลาย แดง พด พาย, ไป ทอด พระ เนตร กำกับ นำ ที่ ณ วัด ดอน หลวง, วัด ศพ ธรรม, แล ยม มหา ไชย. ครั้น เพลา เย็น พม่า เลิก ชำม ฟาก ไป ข้าง วัด ภู เขา ทอง, ถึง เพลา เข้า

ณวัน ๑๕ ค่ำ, พม่าเอาปืนใหญ่เข้ามาตั้ง ณวัดหน้าพระเมรุ. จึงกา ยิง
ระดมเอา พระราชวงศ์, แดพระที่นั่ง สุริยา มรินทร์ ทั้ง กตางวัน กตางคืน. พอ
พระเจ้า อังวะ ทรง พระ ประชวร ลง, จึง ให้ ถอย ทัพ ไป ทาง เมือง เหนือ,
แก่ณวัน ๑๖ ค่ำ ปีมโรงโทศก, ถึง ค่ำบด ตะเมาะ กระโถก นอก คำน ระแหง.
เบม ระหว่าง มัชฌิม-วิถี-ที่ สวรรคต. ด้วย ราช สัมบัติ ได้ ๘ ปี.

ฝ่าย พระเจ้า อยู่หัว จัด ให้ พระยายมราช, พระสีหราช เกลโซ, ไป ตาม
กองทัพ พม่า ลง พัน คำน ระแหง, แล้ว ก็ กลับ มา. ฝ่าย ข้าง มุข มนตรี กรุง
อังวะ, ก็ อัญเชิญ พระ ศพ ไป ยัง กรุง-ภูกาม-ประเทศ-ราช-ธานี. แล้ว
ก็ พร้อม กัน อัญเชิญ มังคอง ราช โอรส, ขึ้น ดำรง ราชอาณาจักร รักษา ราช
ประเพณี. โดย ขัตติย-จารีต-พระ มหา ราชบุตร ธิราช เจ้า แต่ ก่อน.

ฝ่าย ข้าง กรุง เทพ มหา นคร นั้น, ให้ ขุด ไต้ บัน กระ ดิน ๓ นิ้ว ๕ นิ้ว,
ณที่ ค่าย หลวงพระ เจ้า อังวะนั้น ๕๐ บดก. แล้ว พระราช ดำเนิน ขึ้น เฝ้า สัมเด็จพระ
พระเชษฐาธิราช, ณพระ ที่นั่ง สุริยา มรินทร์ เนิ่ง. ๗

ครั้น ณเดือน ๘ ข้าง ขึ้น, เสด็จ พระ ราช ดำเนิน ออก ไป, ณวัด โพธิ์
ทอง คำ หยาบ ทรง ผนวช, แล้ว กลับ เข้า มา ณวัด ประคู้. ขณะ นั้น ให้ รื้อ
พระที่นั่ง สุริยา มรินทร์ ลง ทำ ใหม่, ๑๐ เดือน จึง สำเร็จ.

ครั้น อยู่ มา พระยา ธรรมา เจ้าเมือง ไทร, ได้ ข้าง เดิม รอบ แท้ ตัว ๑ เข้า
มา ถวาย. สัมเด็จพระ เจ้า อยู่หัว ก็ พระไทย. ประทาน พระ ราช บำเหน็จ
รางวัล, แล้ว ขนานนามพระ บรม-ฉัททันต์-มหันตะ-พงษา-มกุฏ-กฤษร-
ยังมี ข้าง เนียม ตัว ๑ เข้า พะเนียด ณกรุง เสด็จ ไป ทรง จับ ไต้, พระราชทาน
นามพระ บรม ข้าง.

ยังมี นาย กำปั่น ชื่อ อะดัง กะปุ่น, นำเอา สิงห์ โต ตัว ๑, กับ นกกระเจอก
เทศ ตัว ๑, เข้า มา ถวาย แก่ สัมเด็จพระ พุทธ เจ้าอยู่หัว, ๗ มี พระไทยยินดี.

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๒๐๕

โปรด พระราชทาน บ้านหนึ่ง ราววัด แก่ อะลังคะบุรี ผู้มีใจ สำนึกดี.

อนึ่ง แต่ ครอง มังคองดี ได้ เมือง ทงชาวคีนัน, มอญ ชาว เมือง เมาะตะมะ
อพยพ หนี เข้า มา อยู่ ณเมือง ทวาย ประมาณ ๑๐๐๐ เศษ, ทรง พระกรุณา
ให้รับ เข้า มา ไว้ ณกรุง. ถึง เดือน อ้ายมีโรงโตศก, มอญ ไป ประชุมกัน
อยู่ ณเขา นาง บวช กิด ขบถ ขึ้น, ยก เข้า ตี เขา เมือง นคร นายก. พระเจ้า
แผ่นดิน ดำรัส ให้ พระสังหาร เทโช เป็นแม่ทัพ พด ๒๐๐๐ ยก ออกไป. ฝ่าย
มอญ ทา ฮาจร มีใจ, เสียมแต่ ไม่ ตะบอง ขวาง, ท้า พระสังหาร เทโชแตก
เข้ามา. จึง ให้ พระยา ยมราช เป็นแม่ทัพ คุม พด ทหาร ๒๐๐๐, พระยา
เพชรบุรี เป็น ท้าหน้า พด ๑๐๐๐, ยก ไป ตี มอญ ใหม่แตก หนี ไปทาง หล่มลึก,
คง อยู่ เหลือ ตะกุดแร่

ครั้น ผนมดัง ครุคัก, พระเจ้า อังวะ ให้ หม่อม หม่อม ราช บุตรี. อัน
ผ่าน เมือง พองคานัน, ยก ไป ตี เมือง เชียง ใหม่. ข้าง เจ้า เมือง ต้าพูน นั้น,
พากัน อพยพ เข้า มา พึ่ง พระราช สัมภาร ณกรุง ศรี อโยธยา ทาง ด้าน เมือง
พิไชย. ฝ่าย เมือง เชียง ใหม่ ให้ มี ศุภอักษร มาว่า, จะ ขอ เอา พระเดชเดชา
นุภาพ พระบาท สมเด็จพระ บรม พิศัย พระ พุทธ เจ้าอยู่หัว ณกรุง เทพมหานคร
เป็นที่ พึ่ง, ขอ กอง ท้า ไป ช่วย. พระเจ้า อยู่หัว ให้ เกณฑ์ ท้า หัว เมือง
ฝ่ายเหนือ, พระยา พระพิชัย โกรธ เป็นแม่ทัพ พด ทหาร ๕๐๐๐, ยก ไป
ถึง กำบถ บ้าน ระแหง. จึง ได้ ชาวว่า เมือง เชียง ใหม่ เสียม แก่ พม่า แล้ว, แล
กอง ท้า พม่า นั้น คง ถูก อยู่ เมือง เชียง ใหม่.

ฝ่าย ข้าง พระเจ้า อังวะ ทรง พระ ประชวร ลง, ก็ ถึง พิรา โดย—ไป ต่
ประโดกย์,— ใน ศักราช ๑๑๒๗ ปี, เสด็จ ดำรง แผ่นดิน อยู่ ๓ ปี จึง
พระอนุชา อธิราช ซึ่ง ทรง พระ นาม ชื่อ มอญระนั้น, เสด็จ ขึ้น เถลิง ถวัล ยราช
ราชไชยสงคราม, ณกรุง รัตน บูระอังวะ, สืบ สันตติยวงศ์ ดำรง ราชประเพณี

สืบต่อไป.

ฝ่ายหุขของจากรู้ว่า, ทรงอังวะผลัดแผ่นดินใหม่, ก็คบคิดกับชาวเมืองทวาย, ได้ฆ่าทัพพม่าซึ่งอยู่รักษาเมืองเสียสิ้น. หุขของจากรู้ได้เผยใหญ่, จึงแต่งเครื่องมงคลราชบรรณาการ, มีดอกไม้มงคลเงินเพนดั้น, ส่งเข้านคร.

ครั้นเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำจากรู้ว่า, น้ำเหนือหลากมาแดงเหมือนน้ำดินแดง, อยู่ ๒ วันหายเป็นปกติ. ฝ่ายกรมทัพพะพิช ซึ่งให้ส่งออกไปด้วยนกระดังกาทัพนั้น, ไปเที่ยวอยู่ณเมืองชก, เมืองพราหมณ์. รู้กิตติศัพท์เด่า ๆ ไปว่า, ทรงศรีอยุธยาเสียแก่มางของแล้ว, จึงโดยส่งรอกับนตุลคำเมืองเทศเข้ามาณเมืองมฤท. พระเจ้าอยู่หัว, ให้รับไว้ณเมืองตะนาวศรี, แล้วแต่งข้าหลวงไปถ้กับ. ครั้นถึงบวออกดอกศก. เดือน ๘ น้ำเหนือหลากมาอีก, แดงเหมือนน้ำดินแดงจาง, อยู่ ๒ วันหายเป็นปกติไป.

ครั้นเดือน ๕, เสด็จสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, แรมอยู่ ๓ เหว. แล้วเสด็จกลับลงมาสมโภชพระพุทธบาท ๗ วัน, จึงตั้งเมืองถ้ำขี้ กรุงเทพมหานคร. อนึ่งคำรบให้พระวสุทธิโอรสมาด้วย. พังเรือน้ำนั้นทำระอไว้ให้มาก. ถ้ามีการศึกมา, จะเอาไม้ค้ำชาย่างบนบ้นและชิงหิน, แล้วจะเอารอกติดเอาบนกระสุน ๓ นิ้ว ๕ นิ้ว, ชักขึ้นไปให้สูง, แล้วจะถ่ามชะนวนยิงมิให้ข้าศึกเข้ามาใกล้.

ครั้นเดือน ๓ บวออกดอกศก, พระเจ้าอังวะคำรบให้มังมหานรธา ๑, มคราโบ ๑, มังยีเจง ๑. สัตุกาณนี้ ๑, แยกตะยุ ๑ ยกกองทัพเข้ามาตีเมืองทวาย. เมืองตะนาวศรี, บอดข้าราชการเข้ามากราบบังคมทูลว่า, พม่ายกมาคิดเมืองทวาย. แดหุขของจากรู้เมืองทวายนั้น, ก็หนีเข้า

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๒๐๗

มาณะ เมือง ตะนาว ศรี. ครั้น พม่าตี เมือง มฤท เมือง ตะนาว ศรี แยกแล้ว, หุยของจา หันเข้าทาง เมือง ชุมพร พม่าก็ ยกติดตามเข้ามาเผา เมือง ชุมพร เสีย, แล้วยกไป เมือง ทวาย. แต่ หุยของจานั้น ทรง พระกรุณา, ให้ส่ง ไปไว้ ณเมือง ชดบุรี. แต่ กรมหมื่น เทพพิพิธนั้น, ให้ส่ง ไปเมืองจันทบุรี. แล้วดำรัส ให้พระ พิเรนทร เทพ เป็นแม่ทัพ ออกไป ตั้ง อยู่กาญจนบุรี. ครั้น ถึง เดือน ๗ มี มหาพระธา. ให้ ขงอะยุ กลับ ขึ้น ไป แจ้ง ราช การ ณ กรุง อังวะ. แล้ว จึง ปรึกษา กัน ว่า, เรา มาตี เมือง ทวาย ได้. บัดนี้ หากผู้ใด จะ ต้าน ทาน ต่อ มี มือ ทะแกล้ว ทหาร เรา ไม่. ควร เรา จะ เข้า ไป รบ ชิง เอา ซึ่ง เสวตร ฉัตร. ณกรุง เทพ มหา นคร, เปน ความ ชอบ ถวาย แก่ พระเจ้าอังวะ, เห็น จะ ได้ โดย สดวก.

ครั้น ปรึกษา พร้อม กัน แล้ว, ก็ดำเนน พล พยุหโยธาทัพ. สรรพ ด้วย เครื่อง สำตราวูง ทัง ปวง, เข้า มาตี เอาเมือง เพชรบุรี, เมือง ราชบุรี, เมือง กาญจนบุรี, สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัวได้ ทรง ทราบ ก็ คต ประเทศไทย, ให้ ขุนนุ มุข มนตรี ปรึกษา เห็น พร้อม กัน. จึง มี ตรา ออก ไป ให้เจ้า พระยา นคร ศรี ชนมราช, เร่ง ยก ออก ไป บัด ทาง ช้าง มฤท ไว้. แล้ว ให้เจ้า พระยาจักรี เป็น แม่ทัพ ไหญ่, ถึย พด ๑๕๐๐๐ ยก ออกไป ตั้ง รับที่ เมือง ราชบุรีทัพ ๑, เพชรบุรี ทัพ ๑, แกลงทัพ ๑. พระยา กตาใหม่ ตั้ง คุม คน ๗๐๐๐, ยก ไปตั้ง รับ ทาง ท่า กระดาน. ๆ นี้ พม่า ทาได้ ยก มา ไม่. ให้ พระยา มหาเสนา คุม พด ๑๕๐๐๐, ยก ไปตั้ง รับ ไว้ นคร สวรรค์. พระยา อ้ามาตย์ คุม พด ๑๕๐๐๐, ยก ไปตั้ง รับไว้ ไชยนาท. ฝ่ายทัพ พม่า ยก ติดตามเข้ามาทุกทาง.

ฝ่าย ทัพ ไทย ช้าง ราชบุรี, ก็ รบ พุง ต้าน ทาน รับ อยู่ หลาย วัน, เห็น เหลือ ก้าวัง แล้ว, เพลา วัน หนึ่ง จึง คิด กัน เอา สุรา กรอก ช้าง. แต่ คน รับ ประทาน เหลือ ก้าวัง, ก็ รบ พุง พม เพื่อน ชวนเซ. พม่าก็ ตี เมือง กาญจนบุรี,

เมืองราชบุรี, เมืองเพชรบุรี ได้แล้ว, ยกมาบรรจบกัน ณ บ้านลูกเก. ขณะ
นั้นเรือถูกคำ มา ค้าง อยู่ เป็น อัน มาก. พม่า ได้ ชำ พ้น ไน น้ำ แด ยกจับ เปน
ไป เปน อัน มาก. แล้ว พม่า ยกมา ค้าง ค่าย อยู่ ตอกระออม, แดจวัง หนองขาว,
ครั้น ทรง ทราบ เหตุ, ก็ มี ทราบ ทาย โทษ แม่ทัพ แม่กอง ไป ทุก ทาง. แล้ว
แสร้ง ให้ กิจศิริ ทัพ รั ไป ถึง พม่า ว่า เปน ขบาย. แดจวัง รบ พุง เสีย ก็ ให้ พม่า
ถด่า มา แล้ว, จึง จะ ชำ เสีย ให้ หมัด ก็ เสีย. จึง ให้ เกณฑ์ ทัพ หัว เมือง
บักขี้ ไต่ ไป ค้าง รับ ณ บาง บ่าง. ทัพ เรือ ค้าง อยู่ ณ บาง กิ่ง. แล้ว ให้ เกณฑ์
ทัพ เมือง พระ พิษณุ โดกย, มา ค้าง อยู่ ณ วัด ภูเขา ทอง. ทัพ เมือง นคร ราชสีมา,
ค้ำ ณ วัด พระ เจดีย์ แดจ. แล้ว ให้ พระยา ธรรม มาคุม กอง ทัพ นคร ราชสีมา,
ลงมา รักษา เมือง ราชบุรี. อนึ่ง พระยา พิษณุ โดกย, ให้ พระยา พดเทพกราย ทอด
พระ กรุณา, ดำ ขึ้น ไป บดง ศพ มารดา. ให้ หลวง โทษ วามหวัด ไทย, หลวง
เทพ เต็ม มาคุม กอง ทัพ อยู่ ณ วัด ภูเขา ทอง แทน. ไป ชรบ พตา พม่า ยก มา แด
เมือง เชียง ใหม่, ที่ เข้า ทาง ด้าน เมือง นคร ราชสีมา. มา ค้าง ค่าย ณ เมือง
ศุโขไทย. พระยา พระ พิษณุ โดกย ยก พด ทหาร ไป ช่วย ถอน พม่า ณ เมือง
ศุโขไทย.

ขณะ นั้น, เจ้า พ้า จิตร ตอง โทษ คิด เหวง จำ อยู่ ใน พระ ราชวัง. หลวง
โทษา กิด อ่าม ให้ หนี ออก ณ วัด ภูเขา ทอง, แดจก็ พ้า เด็ก ทัพ กัด ไป.
ทรง พระ กรุณา แดจ หลวง ให้ ไป ตาม, เปน หลาย นาย หา หนี ไม่. เจ้า พ้า
จิตร ไป ถึง เมือง พระ พิษณุ โดกย, เข้า เก็บ เอา ทรัพย์ เงิน ทอง ของ พระยา พระ
พิษณุ โดกย ดั้น. ภรรยา พระยา พระ พิษณุ โดกย หนี เด็ด ดอด ถอง ลง มา.

ฝ่าย พระยา พระ พิษณุ โดกย รั ก็ เด็ก ทัพ ชุ่ม อยู่ หลง เมือง พิษณุ, ชุ่ม
ชุ่ม ผู้ คน ได้ มาก. แดจ ก็ ยก ขึ้น ไป ค้าง ค่าย ทัพ เมือง พระ พิษณุ โดกย,

รบ กับ พรรค พอด เจ้า พ้า จิตร หลาย เพดา, เจ้า พ้า จิตร จึง แดจ หนี ออก จาก

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๒๐๑

เมือง, ตามจับได้ ไล่ทรงส่งลงมา ถึงท้ายทุ่ง ลากเหล็ก. ฝ่ายผู้คุม
รู้ว่าพม่าตั้งอยู่บ้านกุ่ม, ก็พาเจ้าฟ้าจิตร กัดบั้นขึ้นไป ณะเมือง พิศิตร
พระยาพระพิษณุโลกย์ จึงให้ลงมา รับเจ้าฟ้าจิตร, ขึ้นไปถวงหน้าเสี้ย
ณะเมือง พระพิษณุโลกย์.

ขณะนั้นเมืองท่าพูน, ซึ่งให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณะบางต่าง, แดเผ่า
วงศ์วานนั้น, พาอพยพหนีไปทางสวน ออกค้ำ. ครั้น ณะเดือน ๑๐,
พม่ายกทัพเรือลงมา, ก็ค่ายบ้านแตก. แดยกมาค้ำเมืองนนทบุรีได้,
ตั้งพักพลอยู่ ๓ วัน, จึงเลิกทัพถอยออกไปอยู่ ณะคอกระซอม.

ขณะนั้นกำนันอังกฤษถูกคำ, บินทุกน้ำสุรศักดิ์เข้ามา จำหน่าย ณะกรุง.
โกษาธิบดีให้ถามถาม แก่ นายกำนันว่า, ถ้าพม่าจะเข้ามารบเอาเมือง
นนทบุรี, นายกำนันจะช่วย, หรือจะไม่เสีย. นายกำนันว่า จะอยู่ช่วย,
แต่ขอให้ค่ายมิดผ้าขึ้นให้กำนันเบาก่อน. ครั้นค่ายมิดผ้าขึ้นแล้ว, กำนัน
ก็มาทอศอยู่ ณะบาง กอกใหญ่.

ครั้น ณะเดือนนี้, พม่าค่ายคอกระซอมยกเข้าตีเอาเมืองนนทบุรีอีก.
เอาปืนใหญ่ขึ้นบนมือม วิไชยเขนทรียังได้ คอบกับกำนันจนเพลาค่ำ. กำนัน
จึงถอนถมอหนีขึ้นไป ตามน้ำอยู่เหนือเมืองนนท.

ฝ่ายทัพพระยาสมรราช, ซึ่งตั้งอยู่ ณะเมืองนนทนั้น, ก็เลิกหนีขึ้นไป
เสีย. พม่าตั้งอยู่เมืองนนทบุรี, แดจึงแบ่งกันขึ้นมาตั้งค่าย ณะวัดเขมา,
ตำบลวัดตะตาคแก้ว ทั้ง ๒ ฝ่าย. ครั้นเพลากลางคืน นายกำนันจึงขอเรือ
กราบ, มาชักสลุงตองลงไป, ไม่ให้มีปากเสียง. ครั้นตรงค่ายพม่า
ณะวัดเขมาแล้ว, จุดปืนรายแคมพร้อมกันทั้ง ๒ ข้าง, ฝ่ายพม่าต้องปืน
ถันตายเจ็บลำบากแตก จึงออกจากค่าย. ครั้นนำทัพเพลาเช้า, ถลุม
ถอยมาหากำนัน, ซึ่งทอศอยู่ ณะตลาดขวัญ.

ฝ่ายพม่าก็ยกมาเข้าค่ายเมืองชนบุรี. ครั้นเพลาค่ำพวกอังกฤษถูก
 ค้ำชก่ตลบตองลงไป, จุดปืนรายแควยถึงค่ายเมืองนนท์ ฝ่ายพม่าหนี
 ออกไปแอบอยู่นอกค่าย. อังกฤษแต่ไทยตงกำปั่นเข้าไปเก็บของอยู่
 ในค่าย. พม่าจึงกลับเข้ามาได้คนในค่ายแตกค้ำค้ำระด้าค้ำอังกฤษได้
 เสียบไว้หน้าค่าย. นายกำปั่นจึงขอปืนกระสุน ๑๐ นิ้ว ๑๐ บอก, จะ
 ไปตีค่ายพม่า, แล้วจะขอให้เรือรบ ๑๐ ลำ. ครั้นเพลาบ่ายกำปั่นก็
 ตองลงไปถึงเมืองชนบุรีแล้ว, จึงทอดสมออยู่. ขณะนั้นไทยซึ่งเอา
 เรือน้อยตงมาเก็บผลไม้หามากพดุนะตวง. อังกฤษจับขึ้นไปบนกำปั่น
 มากกว่า ๑๐๐ ก็ใช้ใบหนีไป. ครั้นเพลาค่ำไทยหนีขึ้นมาได้ ๒ คน จึง
 รู้เนื้อความ.

ฝ่ายพม่ายกขึ้นไปตั้งณะบาง ไทรแต่สักก. ขณะนั้นพระอาจารย์วัด
 เขา นางบวช, มาอยู่ณะวัดบางระจัน, ชาวบ้านแถวเมืองวิเศษไชยชาญ
 เมืองสุพรรณบุรี, เมืองสิงขบุรี, เมืองสรรคบุรี อพยพเข้าไปพึ่งพระ
 อาจารย์อยู่เป็นอันมาก.

ฝ่ายพม่าขึ้นไปเกลยกล้อมชาวค่ายบ้านบางระจัน, แต่งกันตงมา
 ฝ่ายพม่าเสียตองทางเป็นอันมาก. พม่าจึงแบ่งกันทุกค่ายยกขึ้นไป
 รบ. ฝ่ายชาวค่ายบ้านบางระจันยกออกตั้งอยู่นอกค่ายได้คดุม
 แห่งพัน, พม่าล้มตายเป็นอันมาก. ข้างเสนาบดีผู้ใหญ่, ผู้น้อย, ได้
 ออกไปจะตีค่ายพม่า, ซึ่งตั้งอยู่ณะวัดบ้านฝ้าย. ฝ่ายปากน้ำประดิม
 ให้ด่านสี่ซุกแบกไป. ถ้าจะตั้งที่ใดเขาสี่ซุกตั้งเรียงให้ชิดกัน. แล้ว
 ซุกดินไต่บังเป็นค่าย. แดคนยกไปวันนั้นมากเต็มทุ่ง, แดเสนาบดีให้
 หุยกแกร์ที่ใดก็ให้หุยกพร้อม ๆ กันวิ่งรอกไป. ครั้นเห็นพม่าวัดบ้านฝ้าย
 ขี่ม้าข้ามน้ำไปหาค่ายใหญ่ปากคดวันตกเป็นหลายน้ำ, จึงจับคนเข้าตี

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๒๑๑

พม่า ใน ค่าย ยิงปืน ออกมา ถูก ต้ม ตง ๕ คน ๒ คน. คน ทั้ง นั้น ก็ ถอย มา ขึ้น
กระดาน เหย็น ก็ เด็ก ทักษิ กัด บั มา ประมาณ ๒ วัน ๓ วัน พม่า ยก ไป ค่าย
บ้าน บาง ระจัน อีก, ทำ การ กวด ขัน ขัน กว่า เก่า. ชาว ค่าย บ้าน บาง ระจัน
ให้ เข้า มา ขอ ปืน ใหญ่ ๒ บอก, ปรุกษา กราบ ทูล ว่า, ถ้า ค่าย บาง ระจัน
เสีย แก่ พม่า, ๆ จะ เขา ปืน เข้า มา รบ กรุง, จะ ให้ นั้น มี บัง คอว. ครั้น รุ่ง
ขึ้น พม่า ยก ไป ค่าย ณ บ้าน ชุน โดก. นาย จีน เชี่ยว คุณ พรหม พวก ออก มา
ตี มา พม่า เสีย, ประมาณ ๕๐๐, ตัว ก็ ต้อง ปืน ตาย.

ฝ่าย ข้าง ใน กรุง ยก ไป ค่าย ปาก น้ำ ประดับ อีก, พม่า ให้ ยก หาม คอน
ออก หลัง ค่าย ทำ ที่ จะ หนี. พวก อาทมาศย์ ชวน กัน จึง เข้า ใกล้เคียง ค่าย พม่า,
พม่า เขา มา ได้ โอบ หลัง ก็ ถอย ตง มา โท ๓ คับ. จมื่น ศรี สวรรักษ์, จมื่น
เสมอ ใจ ราช, จมื่น ชำ น้ำ หมี มา ฟาก ครัว ออก แต่ พวก พระยา ตาก
รบ รอ อยู่, ค่อย ชำ นมา ค่อย ภายหลัง. อนึ่ง พระยา รัตน ธิเบศร์ ออก ไป
เรีย ไร ทอง, ห่อ ปืน ใหญ่ ขึ้น ณ บ้าน บาง ระจัน ๒ บอก. ครั้น พม่า ยก
ไป ค่าย อีก, ค่าย บ้าน บาง ระจัน ก็ แยก ต้ม ตาย เป็น อัน มาก.

ขณะ นั้น กรม หมื่น เทพ พิพิธ, เข้า มา อยู่ ณ เมือง ปราณ บูรี, อพยพ
ราษฎร เข้า มา อยู่ ด้วย เปน หลายนุ้ หมื่น. พม่า จึง ยก ทักษิ เรือ ออก ไป ค่าย เมือง
ปราณ บูรี แดก, กรม หมื่น เทพ พิพิธ, พระยา รัตน ธิเบศร์, หนี ขึ้น ไป
เลีย เมือง นคร ราช สี่ มา.

ขณะ นั้น ไป เมง แม่ ทักษิ สัก, ก็ บ่อย เปน ไข้ ตาย. ไป สู่ พระตา แม่ ทักษิ
ปาก น้ำ ประดับ, เปน ใหญ่ สิทธิ ชาติ อยู่ แต่ ผู้ เดียว. ยก เข้า มา ค่าย
ณ โท ๓ คับ, แล้ว ให้ มา ค่าย ณ บ้าน บ่อม วัด ทำ การ ร้อง, แด ก่อ บ่อม
สูง ๆ. ฝ่าย ข้าง ใน กรุง แต่ง ทักษิ เรือ ขึ้น ไป, จะ ตี ค่าย วัด ทำ การ ร้อง, พม่า
ยิง ปืน มา ถูก นาย เรือ, ซึ่ง ยืน รัว ตาพ อยู่ นำ เรือ, ตก มา ตง คน ๑, ก็ ถอย.

๒๓๒ พระราชพงษาวดาร พิศดารเล่ม ๒

กศิก กตัม มา สัน.

วัน นั้น พม่าตั้ง ค่าย ณวัด ภูเขาทอง. พระศรี สุริยภักย์, ซึ่ง เปน บัณฑิต กบ, ให้ ประจุ เป็น พระมหา กาด มฤคยราช ๒ ชั้น ๒ ตุก, ยิง ศึก ๑, เป็น ก็ ร้าว ฐาน. ครั้น เพศาคำ ไทย หนี มา คน ๑ ให้การ ว่า, มหา กาด มฤคยราช, ซึ่ง ได้ ยิง ออก ไป นั้น ถูก เรือรบ พม่า ดับ ๒ คน ตาย หตาย คน แล้ว พม่า ยก เข้ามารั้ง ค่าย วัด กระชาย, วัด พลัมพดา, วัด เต่า, วัด สุเรนทร์ วัดแดง.

ครั้น เดือน ๑๒ แดง ทัพ เรือ ให้ พระยา ตาก, พระยา เพชรบุรี, หง สุเรนทร์, ออก ไป ตั้ง อยู่ วัดใหญ่, คอย สกัด เรือรบ พม่า, ซึ่ง ขึ้น ลงหา หนึ่ง พม่า ค่าย บาง ไท, วัด โปรต สัตว์, ยก ทัพ เรือ กลาง ตุ่ง. พ เพชรบุรี ยก ออก ตี ณวัด สังฆวาส, ก็ ตาย ใน ที่รบ.

พระยา ตาก, หลวง สุเรนทร์ ถอย มา แอบ ตู, หา ชั่วย หนุนไม้. ไป ตั้ง อยู่ ณวัด พิไชย.

ฝ่าย ข้าง ใน กรุง เกณฑ์ ให้ มา ตั้ง ค่าย อยู่ ณวัด ไชย วัดมหา ฐาน. ออก ไป ตั้ง ณะ ศตของ ส่วน พล. ครั้น เดือน ช้าย ไป ชรบพดา, ให้ กอง เมือง แพร่, มา ตั้ง โพ ๓ ต้น ข้าง ฟาก ควัน ออก. กอง ทัพ เมือง แพร่ ยก ไป ทาง พระพุทธ บาท. ให้ ถ้อ หนึ่ง ถ้อ เข้า มา ถึง พระยา ยมราช ว่า, เจ้าทรง ธรรม มี พระ คุณ อยู่, จึง มี ได้ อยู่ รบ กรุง ด้วย พม่า.

ครั้น เดือน ยี่ บจ อธิฐัก, เพศาคำ, เกิด เพลิง ขึ้น ณะ ทำ ทรายใหม่ มา สะพาน ข้าง, ข้าม คัด บ่า มะพร้าว, บ่า โทณ, บ่า ถ่าน, บ่า ทอง, บ่า วัด ราช บุรณ, พระมหา ชาติ, เพลิง ไป หยุด เพียง วัด นกทนต์.

หนึ่ง จึง ค่าย ศตของ ส่วน พล ๕๐๐ เศษ, ชวน กัน ขึ้น ไป ทำ ฉาย พุทธ บาท, เด็ก เขา เงิน ศาค พิณ, ทอง หุ้ม พระ มณฑป น้อย ลง มา

แผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ๒๑๓๓
ครั้นพระเจ้าแผ่นดินทราบ จึง ให้ ว่า แก่ นาย ค่าย, ให้ สืบ เขา เงิน ทอง ของ
พระพุทธรูปมาท ทรง ตั้ง เข้า มา.

ขณะ นั้น พม่า ยก เข้า มา เผาพระ ที่นั่ง พระเนียด เดี่ยว, แด้วคัง ค่ายณพระเนียด,
แด้วคังสาม พินหาร, วัด มณฑป. แด้วคัง ถ่อม รอบ กรุง.

ฝ่าย ช้าง ใน กรุง นั้น เกิด โจร ปล้น มิได้ขาด. คน ออกโซ เป็น อัน มาก.
ที่หนี ออก ไป หา พม่า ก็ เมือง ๆ. แด้ว พม่า ทำ สะพาน ข้าม ทำนบ รอ, เข้า
มาขุด อุโมงค์ ขุด เหว กำแพง. แด้ว คัง บ่อม ค่ายา ดิน คัง ค่าย วัด นาง ปลัด ก่อ
บ่อมสูง, เอาปืนใหญ่ ขึ้นยิง. แด้ว พม่า ยก มา คัง ค่าย วัดศรีโพ.

ฝ่าย ช้าง ใน กรุง ให้ ชัก ปืน ปราย หงษาอดี, ออก ไป ตั้ง ริม ทำ ทราย
พระสุน แรก ประจุน น้อย ยิง ต่ำ ไป ตก ตะลิ่ง. ครั้น ประจุน มาก ยิง ขึ้น
ข้าม วัด ศรีโพ ไป. จึง ดำรัส ให้ พระยา กตาโหม, แด้ว หลวง, ออก
จรจา ความ เมือง กับ พม่า ณ ค่าย พระเนียด ว่า, กรุงเทพมหานคร, กับ
อังวะ ร่วม ราช สโมสร สามัคคี มาแต่ ก่อน บัดนี้ เหตุ ผล เป็น
การ ไต, จึง ยก กองทัพ มา ย้าย ให้ ร้อน ออก สมณ พราหมณ์ ไพร่ พ้า
แผ่นดิน.

ฝ่าย พม่า ว่า, กรุง ศรีอยุธยา แต่ ก่อน, เคย น้อม นำ บรรณา การ ไป
ก-แก่ กรุง หงษาอดี. — แด้ว สืบ มา บัดนี้ จะ โบราณ ราช ประเพณี เดียวตั้ง
เมือง อยู่, จึง ไต่ยก กองทัพ มา รบ. ครั้น พระยา กตาโหม กลับ เข้า มา
กตยา ทูต พระเจ้าแผ่นดิน. ๆ ดำรัส ว่า อ้าย พม่า ว่า เขา เปด่า ๆ.

แต่ พม่า ถ่อม กรุง อยู่ ครั้น นั้น, นาน ถึง ๒ ปีเศษ. ชุน นาง ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย
า ออก ระบบ แด้ว ยับ เย็น เข้า มา. ที่ สุด จน ชุน นาง จีน, ชุน นาง แขนก,
าง ฝรั่งเศส, ชุน นาง มอญ, ชุน นาง ดาว, แด้ว นาย โจร นาย ช้อง, ก็ ชวน
ออก อาษา, ^{TIDC} ค กองทัพ พม่า ที่ ถ่อม กรุง ทั้ง ๘ ทิศ. ก็ มิได้ ชะนะ. พม่า

กตัญญูฆ่าพัน, ถ่มดาบแตกเข้ามาทั้งสี่. ด้วยอายุแผ่นดิน กรุงพระนคร
ศรีอยุธยา ถึง กาลขาด จึง อาเพศ—ให้เห็น ประหลาด เป็น นิมิตร์. พระ
ประธาน วัดเจ้า พระ นาง เขิง, หน้าพระนคร—ทอดลงมาจน พระ นางี.
ใน องค์ นั้น วัด พระ ศรี สรรเพชญ์ นั้น, พระบรม ไตรย โถก นารถ, พระอุระ
แตก, ดวง พระ นคร์ ตก ลง มา, อยู่ที่ ตัก เป็น อัจฉริยะ. พระเจดีย์วัด
ราชบูรณ นั้น, กามิน มา เตียบ ดาษ อยู่บน ปถาย ยอด โดย อาเพศ.

อนึ่ง รูป พระ นคร์วร เจ้า โรงแสง ใน, กระทับ พระบาท สิ้น ไปทั้ง
ทิศ อากาศ—ก็ วิประวิติ—ไปต่าง ๆ. บอกเหตุ บอก ตาง จะ เตียบ กรุง.

ฝ่าย พม่า ก็ ยก มา รบ ค่าย วัดไชย วัดมหา ราม ๘ ค่าย ก็แตก. แล้วมารบ
ค่าย จีน ของ ส่วน พศ ๑๕ ค่าย, จึง ล่วงเร็ว.

ครั้น ๓ ๖ ๕ คำ บัญญ นพศก เพลา บ่าย ๔ โมง, พม่า ยิง ปืน บั้ม
สูง วัด ทำการร้อง, วัด นาง ปลื้ม ระทม เข้ ณ กรุงแล้ว เขา เพลิง จุด เชื้อ ที่ราก
กำแพง ครั้น เพลา คำ กำแพง ทลุ ตง หน้อย หนึ่ง, พม่า ก็ เข้า กรุง ได้, เขา
ไฟ เผา พระ ราชวัง, แด่ วัด พระ ศรี สรรเพชญ์.

ชน เด็ดๆ อยู่ใน ราช สัมบัติ ๘ ปี. พม่า จึง ทำดาบ กำแพง กรุง เตียบ.
แล้ว กวาด เขา กระษัตริย์, ขัตติวงศ์, แด่ทำว พระยา เตินามดี อพยพ ทิ้งปวงไป.

ฤกษ์กราว ๑๑ ๒ ๘ บุกนพศก, แด่ พระ เจ้า แผ่นดิน นั้น, หนี ออกไป
จาก พระ นครองค์ เตียบ. ได้ ความ ทุกข์ จำบากก็ ถึง พม่า โดย ไปสู่ประโดกย์.
ชน ทิ้งปวง จึง นำ เขา พระ ศพ มา แด่ ก็ ผั่ง ไว้.

คำ ถาม นี้ ต้อง เปลี่ยน ข้อ ถาม ตาม ที่ นัก เรียน อ่าน จบ ลง ใน แผ่น ดิน
หนึ่ง ๆ ตาม กว อย่าง ต่อ ไป นี้)

- (๑) สมเด็จ พระ รามา ธิบดี ที่ ๑ พระ เจ้า อยู่ ทอง มา จาก ไท นอง ร้าง
กรุง เมื่อ ศักราช เท่า ไ้ ได้ ย้าย แด ร้าง เมือง หลวง ก็ แห่ง
- (๒) สมเด็จ พระ บรม ราชาธิราช ที่ ๑ ได้ ทำศึก ที่ ไท ม่าง มี เมือง
ขึ้น เท่า ไ้
- (๓) สมเด็จ พระ เจ้า ทอง จันทร์ เปน โอรส ของ ท่าน พระ องค์ ไ้
ทำ ไ้ จึง ทรง สมบัติ ไม่นาน
- (๔) สมเด็จ พระ รามศอว ได้ สร้าง วัด อะไร ม่าง เสดย ราช ก็ ครัง
- (๕) สมเด็จ พระ เจ้า รามราชา ธิราช เปน โอรส ของ ท่าน พระ องค์ ไ้
มี เหตุ อย่าง ไ้ จึง ต้อง เปรต
- (๖) สมเด็จ พระ อินทร ราช ที่ ๑ เสดย ไป ไท ม่าง จัด การ
หัว เมือง อย่าง ไ้
- (๗) สมเด็จ พระ บรม ราชา ธิราช ที่ ๒ ได้ รูป สิ่ง ของ แด เขต ยมา แต่
ไท ม่าง แล้ว เอา ไป ไ้ ที่ ไท
- (๘) สมเด็จ พระ บรม ไ้ ร โสภ นารถ ได้ จัด การ ก่อ สร้าง แดชนม
ธรรม เนียม กุหมาย บ้าน เมือง อย่าง ไ้ ม่าง
- (๙) สมเด็จ พระ อินทร ราช ที่ ๒ จัด การ พระ ราช พิธี ทรง ผนอช
ไ้ ร แต่ ตั้ง แด่ง ตำแหน่ง อะไร ไ้ เปน หัก ราช การ
- (๑๐) สมเด็จ พระ รามา ธิบดี ที่ ๒ ได้ จัด การ พิธี อะไร ม่าง ไ้
ทำ คำหรับ คำรา แบบ แผ อะไร ขึ้น ม่าง
- (๑๑) สมเด็จ พระ อาทิตย วงษ์ เปน พระ โอรส ท่าน พระ องค์ ไ้ ทรง
พระ นาม อย่าง ไ้
- (๑๒) สมเด็จ พระ รัชฎา ธิราช ทรง ราช สมบัติ ไ้ ไ้ ก มี

(๑๓) สมเด็จพระไชยราชาธิราช เสด็จสดมวารกที่ครั้ง สวรรคต
ที่ ไทน์ เหตุใด

(๑๔) สมเด็จพระยอดฟ้าเสวยราชนี้ มีผู้ใดคิดร้ายพระองค์
ทำอย่างไรบ้าง

๑๕ } สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้ทรงช้างเข้าสู่สงครามที่ครั้ง พระ
๑ } องค์มีช้างเผือกแต่เพียงไม่กี่ตัว

๑๖ } สมเด็จพระมหินทราธิราช ได้ชิงวอน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
๑ } ให้ลาผนวชด้วยเหตุใด

๑๕ } สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เสดวยราชครั้งที่ ๒ นั้นต้องทำ
๒ } คักใหญ่กับพระเจ้าหงษาวดีด้วยเรื่องราชนั้นอย่างไร

๑๖ } สมเด็จพระมหินทราธิราช เสดวยราชครั้งที่ ๒ นั้นเรื่องเป็นอย่างไร
๒ } จึงต้องเสียดเมืองแก้วพระองค์ไป ไทน์

(๑๗) สมเด็จพระธรรมราชาที่ ๑ พระมหาธรรมราชาตั้งแต่ครอง
พิษณุโลกย์จนกรุงเก่า นพได้พบพระเจ้าหงษาวดี ก็ครั้งด้วยเรื่องอะไรกัน

(๑๘) สมเด็จพระธรรมราชาที่ ๒ พระนเรศวรมหาราชพระองค์
ชำนาญการสงครามแต่เมื่อไร ได้ศึกด้วยวิธีอย่างไร เสด็จไป
เมืองไทด์ถึง ไทน์

(๑๙) สมเด็จพระธรรมราชาที่ ๓ พระเอกาทศรถุจัดถาวรวิธีราช
การบ้านเมืองเป็นอย่างไร บ้านเมืองขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง

(๒๐) สมเด็จพระธรรมราชาที่ ๔ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์เหตุการณเป็น
อย่างไร พระองค์จึงถูกสำเร็จโทษ

- (๒๑) สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ พระเจ้าทรงธรรม ได้จัดการ
พระศาสนาเป็นอย่างไร
- (๒๒) สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ พระเชษฐาธิราช พระองค์
ต้องสำเร็จโทษด้วยเรื่องราวเป็นอย่างไร
- (๒๓) สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ต้องเนรเทศจากราชสมบัติ
ด้วยเรื่องอะไร
- (๒๔) สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๕ พระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ได้
ทรงสร้างปราสาทราชวงศ์เป็นอย่างไร ที่ไหนบ้าง
- (๒๕) สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๖ เจ้าฟ้าไชยถูกสำเร็จโทษด้วยเรื่องอะไร
- (๒๖) สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๗ พระศรีสุธรรมราชา ทำอย่างไร
จึงได้ราชสมบัติ
- (๒๗) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ พระนารายณ์มหาราช พระองค์
ได้แก่พระราชไมตรี ไปถึงไหน มีชาวประเทศอะไรเข้ามาสู่พระ
บารมี แต่เป็นพระราชาไมตรีบ้าง
- (๒๘) สมเด็จพระมหาบุรุษ พระเพทราชา พระองค์ชำนาญใน
ศิลปศาสตร์อะไร
- (๒๙) สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ หลวงสุรศักดิ์ ได้จับช้าง กักราว
แต่เสด็จประพาสที่ไหนบ้าง ด้วยราชการอะไร
- (๓๐) สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ ขุนหลวงท้ายสระ ได้ตัดถนนขุด
คลองที่ไหนบ้าง
- (๓๑) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พระบรมโกศ ได้เกิดศึก
กลางเมืองด้วยเหตุใด
- (๓๒) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ กรมขุนพรพินิจจัดการ
อะไรบ้าง แล้วเสด็จไปอยู่ที่ไหน
- (๓๓) สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี พระ
ที่นั่งสุริยamarinทร์นี้ เหตุใดเป็นอย่างไรจึงต้องเสียกรุงแก่ข้าศึก

- ๑ • เสด็จออก มณฑลพิษณุ—ขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร แล พลเรือน
- ๒ ปรายคาภิเศก—เป็นเจ้าแผ่นดินโดยขณะศึก ฤทธิราช ประเพณี—สืบธรรมเนียมกระษัตริย์ บรมมหากษัตริราช อธิราช—โดยนัยของอย่างกระษัตริย์ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน
- ๓ ฝ่ายพิภพ—ครองประเทศบ้านเมือง
- ๔ สกนโศก—น้ำหอม,
- ๕ พระราชพิธี—งานพิธี ศลวง
- ๖ มหัตสังวรย์—เป็นของน่าประหลาดใจมาก
- ๗ ประปดมาภิเศก—มอบราชสมบัติครั้งที่ ๑
- ๘ ราชคาภิเศก—มอบราชสมบัติให้เป็นเจ้าแผ่นดิน
- ๙ นามกร—ชื่อ. บรมราช—กระษัตริย์ผู้ประเสริฐ ครีตวิธก—มีสง่าเจริญ พิพจน์มงคล—เจริญแพร่ไป
- ๑๐ บรมประเพณี—ตามแบบโบราณแต่ก่อน
- ๑๑ เศษบุญญาภพ—ตามอำนาจแลบุญ (บรม—อย่างยิ่ง, ราชคา—กระษัตริย์ อธิราช—กระษัตริย์ผู้ชนะยิ่ง, ราม—ชื่อพระราม อธิบดิน—เป็นใหญ่ยิ่ง, (พระศรีสรรเพชญ์—พระเจ้าผู้รู้สิ่งทั้งปวง, บรม—อย่างยิ่ง, (มหา—เป็นใหญ่ จักรพรรดิ—ผู้ใช้จักรได้. อิศว—พระผู้เป็นเจ้า. ฤทธิราช)

TUDC

22/04/2563

๒

แปล ศัพท์ พระราชพงษาว การ เล่ม ๒

หน้า

(อนันต—ไม่มีที่สุด. คุณ—ความดี. วิชฌย—กว้างขวาง.

๓

(สุนทร—งาม. ขรรณิกราช—ผู้เป็นกษัตริย์ยุคิธรรม.

(เศไชไชย—ผู้มีอำนาจ แลความชนะ. ไตรโลก นารด—
ผู้เป็น ที่พึ่ง แก่ โลก ทั้ง สาม. ขคินทร์—ผู้เป็นใหญ่.

(อรินทร—ผู้เป็นใหญ่กว่า ข้าศึก. อธิราช—ผู้เป็น เจ้า
เป็นใหญ่. ซาคี—กานีต. พิชิต—ผู้ชนะวิเศษ แล้ว.

(ทิศ—ปราณภู. ทศพล ญาณ—ผู้มีกำลัง แล ความ รู้ สิบ
ประการ. สมนค—โดยชอบ. มหันต—ใหญ่. ฆาริต—
แผ่ ซากไป. วิไชย—ชนะ วิเศษ. ไชยวรรพ์—สมบัต.

(อธิปไตย—ผู้ถึงซึ่งความเป็นเจ้า. ขัตติยวงษ์—ผู้เป็น
เชื้อกษัตริย์. (องค์บรม—ทำลผู้ยิ่งใหญ่. อธิปัต—ผู้
เป็นใหญ่

๒

๑ ตรีภูวนาด—ผู้เป็นที่พึ่ง แก่ โลกสาม. อธิเบศร์—ผู้เป็น

ใหญ่ยิ่ง. โลกเชษฐ์—ผู้ประเสริฐกว่าโลก. วิสทธิ—ผู้
หมกหมก. มฤค—ผู้เป็นจอมกษัตริย์. รัตนโมฬี—ผู้
เหมือนคน ขน แกวอน ประคบ มวยผม. องค์สรรเพชญ์—
ผู้เหมือนคน พระ พาช เจ้า ผู้รู้ สิ่ง ทั้ง บ่วง.

๒ ขรมเทพ อัญญา อิมวกี—ชื่อ เทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ ตามตำรา

๓ โดย ขณา ศาสตร์—ตาม ศาสตร์ไสย ศาสตร์

๔ มฤคผล—เป็น ผู้หา ความ เศร้าไม่ได

๕ สังขจักร์ คทาธร—ผู้ทรง สังข์ แล จักร์ เป็น อาวุธ

๖ ทศพิช ราช อรรณ—อรรณ ของ กษัตริย์ ๑๐ ประการ

๗ สามชวบ—สาม ขี่, สาม งวบก,

๘ ขรรณา การ—ธง แผ่น ผ้า

- ๓ ๑ กตง กตค--เครื่องยศอย่างสูงสำหรับกษัตริ์ ประโภโมข--
งามยะยช ยะยาบ
- ๒ ภาพชนก--รูปหุ่นดินเผา, ริงไฟ,
- ๓ รัถยา-- คาม ทาง
- ๔ พระเมรุมาศ--พระเมรุทอง
- ๕ ขรรพอน--การเสวย (รับพระอิศวรวิธาค์--รับเอากระดูก)
- ๕ ๑ พง กตคัพท้--เสียงเล่าลือ, ข่าวเล่าลือ,
- ๕ ๑ เขยฉนไก--จะ ทำ โฉน
- ๒ พระ องค์โสยา--พระ องค์ ขรรทม
- ๓ ทวี ยม ษาวราย--พระ ราช พิธิ โส ชิง ษา
- ๖ ๑ สวิท เสนศา--เป็น ที่ รัก ชะ ชิต ชม
- ๒ มิตร โทษ--พระ ทูต ราช ษา ษา ผู้ มีความ เป็น มิตร
(ไม่ใช่ศัตรู)
(เราจะไป ส่งพระ เปน เจ้า--จะ ไป ส่งพระ อิศวร พระ นารายณ์
- ๔ ดิร เทว สลาณ--ถึง หอ ที่ อยู่ ของ อิศวร นารายณ์
- ๕ ขุณญา อิการ--จะ เอา แด่ ขุณญา ษา รมี เป็น ที่ พง
- ๗ ระ ษา ทว--เป็น เลข นาย ษา (เลข ไม้ มี เจ้า ษา)
- ๗ ๑ สวามิภักค--ผู้ ชอ ครง ต่อ เจ้า
- ๒ อหศา อิวาช--พระ ษา ง เจ้า ผู้ เป็น ไท ฉ
- ๔ อิง ฉา ภาพ--ทำ คาม ความ ษา รณา
- ๕ มหันค โทษ--เป็น โทษ หนัก (โทษ ถึง ษา)
- ๖ จะ ยทชนา--จะ คอ ษา, จะ สู้ ษา, จะ ทำ สงคราม,
- ๘ ๑ วิไชยดุภษ--ดุภษ ที่ จะ ให้ ชนะ คัทรู เพลา ษา โยค-- ษา

- ๔ แปกคัพักพระ ราชพงษาว คาร เด่ม ๒
- หน้า ประกอบ ค้วย ฤกษ์ไม้ ทัค ลอบ
- ๑ (แก้งาง นาง คาพ ออก — แก้งาพ ที่ ฤก สอก ซ่อน ออก
(เอา ราม พิชนี—อัยเวร กนิ พัก ถวาย
- ๒ (ให้พิทักษ์ รักษา—ให้ ฤ แล ครอบ ครอบ ระวัง ระวัง
(นิมิตร เป็น นคัก จรรย—ผู้ ประหลาด มาก
- ๑๑ ๑ สรรพ ค้วย เครื่อง ภาส ครอบ ครอบ—พร้อม ค้วย เครื่อง ครอบ
๒ สนิท พรหม พวก—ผู้ ที่ ร่วม ใจ กัน
- ๑๒ ๑ พระ อาชรม—พระ ไม่ เป็น สัก เป็น ธรรม
๒ เป็น คน เป็น สัก—ผู้ ช่วย ติง ร้าย
๓ เป็น สภาพ—เป็น คน ก็ เป็น คน เวียง ไร่
๔ เอา ตำรา ราช—เอา พระ ตำรา หลวง (ตำรา เลชยันต์)
- ๑๓ ๑ เสือ กาสา—เสือ แพร
๒ มรณ ภาพ ไป—ความ เป็น ผู้ ตาย (ตาย)
๓ พิพดษา โทษ—พิจารณา ทัค สัน โทษ
๔ สาขา โทษ—เป็น กิ่ง ก้าน ของ ความ ผิด
๕ บำเพ็ญ พระ ราช กุศล—ทำ บุญ ให้ ทาน การ กุศล นานา ประ
การ—มี ประการ ทั่ว ๆ
๖ รูป ภิราทิตย์—รูป พระ เช่น เจ้า ชนิค หนึ่ง
๗ รูป พระ มหา วิมล เมศวรร—รูป ชนิค กุมาร
๘ รูป พระ จันทรา ทิศวรร—รูป พระ เช่น เจ้า ชนิค หนึ่ง
- ๑๔ ๑ พระ ราช พิธิ เบญจ พิธ—พิธี ๕ อย่าง (เบญจ พิธ—เสวย
ราช ครอบ ๒๕ ๖)
๒ วาตรี ภาส—เวลา กลาง คณ

หน้า

แปลศัพท์พระ ราชนพยาว คาร เสนม ๒

๕

๓ พระ ราชน พิธิ มหา ปราชญ์ จิตร—พิธิ บุษบา ษัญ โศยุ

๑๔

๔ พระ ราชน พิธิ เขณูจา พิธิ มหา พิไชย สงคราม—พระ ราชน พิธิ การ ทำ สงคราม ชนะ ๕ อย่าง

๕ ขณา ศาตร์—คำภีร์ โสย ศาตร์

๖ ภูษา พิศราภรณ์—ผ้าทอ พิพิธ วิจิตร—อย่างต่าง ๆ อัน งาม

๗ สวรรณ รัตนา ภรณ์—เครื่อง ประดับ ด้วย ทอง แล แก้ว งาม ไพเราะ ประ โภค—เครื่อง สำหรับ กระ ษัตริย์ อัน ประ เสรี

๘ วิไชย ราชนรถ—รถ สำหรับ ทำ การศึก

(บรรจ ุทรงคัมภีร์ อา ชา ไชย—ม้า ๔ ม้า ที่ เป็นม้า อัน เป็น มงคล ประ เสรี ุ ประไฟ โสย พิธิ ุชวาลย์—รุ่งเรือง งาม ด้วย เครื่อง ประดับ

(กรร พิธ—กรร ฝย

๑๕

๑ ออง ญู ษิการ—ยิง ด้วย เครื่อง ประดับ

๒ มารค ท ศสกร—ครม ลง ท ทาง ชำ คัก

๓ ให้ ประหาร ศสกร—ให้ ฝน ชำ คัก โภย ศาตร์—ตาม คำรา พิไชย สงคราม

๔ พระ ที่ หนึ่ง ศาคร มณฑป—มณฑป ที่ สรรง หน้า

๕ สรง มรธา ภิศก—สรง หน้า มนต์ อภิศก

๖ พระ ที่ หนึ่ง พระ พิไชย สม โภช—ที่ สำหรับ เวียน เทียน

๗ การ ข ทศียวาร—กรข ๓ ครั้ง

๘ รูป พระ เทวกรรม—รูป พิษณ กรรม เทวษตร์

๙ พระ ราชน พิธิ ขาญ ษิ พรหม—พิธิ ประชุม พรหม

๖

แปลศัพท์พระราชนิพนธ์ ๒

หน้า

๑๐ ชมรม—รวบรวมให้เป็นหมู่เป็นเหล่า

๑๕

๑๑ พระราชพิธีศกกรรม—พิธีชกข้าง

(พระครูพุกมียาศ—ผู้เป็นหมอสวดสังข์)

๑๒ อัญมณีในศกกรรม—มีในตำราศกศาสตร์

๑๖

๑๓ เสวตคเชนทร—ช้างเผือกที่มียศ

(พระอินทร์ไวยวรารม—ช้างพระอินทร์)

(วิสุทธิราชกิริณี—พระบาทสมเด็จพระเสริฐ)

๑๔ เครื่องราชูปถัมภ์—เครื่องประทับสำหรับพระที่นั่ง

๑๕ ผ้าลายสรวพวงค์—ผ้าลายสร้อยพวง

๑๗

๑๖ ผ้าทอขาว—ผ้าพื้นกลางขาวทั้งผืน

๑๗ จำหลักศูข้าง—สลักลายรูปศูข้าง

๑๘ ทาพินาร—ทาบอกข้างหนึ่ง

๑๙ ราชกศลสารวิกรม—การขุดลอกความที่ขอย

๒๐ พระพุทธเจ้าทวิภพนาถ—พระพุทธเจ้าผู้เป็นทั้ง
ของโลกทั้ง ๓

(พระบรมกรรม—พระผู้เป็นครูอย่างยิ่งในดาวข้าง)

๒๑ พระศรีรัตนารม—

(คุณญาตวงษ์—รวบรวมพ้องเชื้อสาย)

๑๘

๒๒ นาๆ ประเทศ—บ้านเมืองต่างๆ

๒๓ กัมภูชาประเทศ—เมืองเขมร

๒๔ พิโรธ—โกรธ.

๒๕ อดปาละราชู—เมืองกระษัตริย์ชื่ออดปาละ

๒๖ อหิภกรรม—ถึงแก่ความไม่เที่ยง (ตาย)

๑๗

- ๔ เฌียง ฮาตมภาพ — เฌียง คน, เฌียง ชี วิตร,
- ๕ อพยพ — ออกครอบครัว มา มาสู่พระราชาสมภาร—
มาพึ่งพระบรมโพธิ์

๑๘

- ๑ พง กิจการ — พง ชาวคราว
- ๒ มล็ดชะลา — ชื่อ เจ้าแซก ใน เมือง มล็ดลา

๑๙

- ๑ แคว้น แคว — แคว้น แคว พงชย ทบตม
- ๒ คายทอง — สร้อยพวงทำด้วยทองคำ (สังวาลทอง)

๒๐

- ๑ บาย พระภักตร์ — บิน หน้า, หิน หน้า,

๒๑

- ๑ ภูมิ ล่าเนา — พาก พง บ้าน เมือง ที่ อยู่เก็บ

๒๒

- ๑ กิม หน้า สยด — กิม หน้า สาย แข่ง แข่ง ความ สย

๒๓

- ๑ หมณพทว เภาทตท — ผู้ชำนาญ บึง หน้าไม้

๒๔

- ๑ ฮัง — แปก — บรึกซาร — เครื่อง ไซ
- ๒ ฮรรค — เล็ก — มหา — ไทใหญ่ เตหา — เจ้า ราชการ
ยัก — เขม ไทใหญ่

- ๓ ฤท — ๕ สกมล, เตหา สก,

- ๔ มหา — ไทใหญ่ นคร — เมือง ศรี — เขม สงา
ชยทตยา — ไม่มี ใคร รบ ใด.

- ๕ เทว — เทพดา — คิริ — เขา รักษยา — กุแล.

- ๖ ผกรรว — คนหาทำการได้ อพยพ — ออกครอบครัว

๒๕

- ๑ กรง — เมือง ไทใหญ่, เมือง สดวง, เทพ — เทวดา

- ๒ สกคณ — หน้า กุแล, งาม. ฮานี — เมือง

๒๖

- ๑ ฮนิจ — ไม่ เกียง ไม่ ยั้ง ย่น กรวม — สิ่ง ที่ ทำ

๓๐

- ๑ ศุภวาร ฤกษ์
- ๒ อากา มาตย์—กอง ทหาร ชนิต ท้อง

๓๑

- ๑ ทแก ล้ว—ผู้กล้า ทหาร—ผู้หนุ่ม, ผู้กำลังหนุ่ม,

๓๒

- ๑ ลดาวัลย์—ดาบ เกรือ เขา
- ๒ โอตาม—รุ่ง เรือ, สว่าง, รัศมี,

๓๓

- ๑ กรมฐาน—กรม เช่น ท้อง ใน ทาง มรรค ผลผล
- ๒ ราชะ—กระษัตริย์—คาสัน—หนังสือ
- ๓ ทศ—ผู้ สือ สार อยะ—โด้ ชิค ทศ—ผู้ สือ สार
- ๔ ตรี—๓ ทศ—ผู้ สือ สार

๕ มงคล—เจริญ ราช—กระษัตริย์ ขรรณาการ—
ของ ผาก

๕ ราช—กระษัตริย์ โมควี—ความรัก ใคร
(ประเพณี—แบบ อย่าง

๖ ลจนา—คำ แห่ง คักคิ—อำนาจ

๗ ฤกษ์—ยาม

๓๔

- ๑ พุทธะ—ลม ไทใหญ่
- ๒ สมาริ ทัก กิ่ง
- ๓ วา โย—ลม กลืน—การ ขริกรรม พิจารณา
- ๔ มตา—ใหญ่ วาก พุท—ลม มีกำลัง
- ๕ ประที—ทอช ฌปาก—พุท, ฆราไส,

๓๕

- ๑ สงไสบ—เกลือบ แกลง พระไทย—ใจ
- ๒ มตา—ใหญ่ อักจรรย์—ประหลาด ใจ

หน้า

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

๓

๓๕

๓ สักขร — ความจริง อธิษฐาน — ยัก คั่น

๔ กฤษณา — ญู กศล — นภาพ — ความ เช่น ตาม

๕ ราช — ภาระตริย์ สัมพันธ์ — ผูก เมือง เน้น
มิตร — รัก ใคว่กัน

๖ เกษ — ชำนาญ ฤณ — ความ ก

๓๖

๑ ฝืน — ข้ามขงษา — เหนือค้ว สุราชาน — เฝียงหน้าเกล้า

๓๗

๑ เลข — จัก คมมาย ยันต์ — จักผก ภาดา — เสกเข้า

(สาควาคม — คำภีร์ โสยสาคร

๒ คิษย์ — ผู้ศึกษา ผู้ใคว่เลา เรียบ

๓ มหาว — ใหญ่ การญูภาพ — เอนค

๓๘

๑ ราช — ภาระตริย์ อวสัน — ที่ ปรระทอ

๒ ะโทย — ไม่ใคว่ลัว, ไม่ใคว่คั้งหวลกเดี่ยว,

๓๙

๑ ปรากฎ — เห็น ชัก, เห็น ถนัด,

๒ ะพาศ — เทยวเล่น, เทยวแรม, แรม ข่า,

(อทขรม — สวม

(ราชะ — ภาระตริย์ — พาทนะ — เครื่อง ขบข,

๓ ราชะ — ภาระตริย์ ขริวาร — พลกห้อมล้อยม(ข่าวไฟร์)

(ราชะ — ภาระตริย์ ทศ — ผู้ลือ สาว

(กรง — เมือง คดวง ไทย — คน ซาติ คนง

๔ ราชะ — ภาระตริย์ นีเวศน์ — ที่ อย (วัง)

๔๐

๑ มงคล — ความ เจริญ ราชะ — ภาระตริย์ ขรรณา

การ — ของฝาก, ของ ใคว่ข,

๒ ทศ — ผู้ลือ สาว อมทศ — ผู้ลือ สาว ผู้น้อย

๓๖

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

หน้า

๓ ราชะ—กระษัตริย์ ฉาน—ที่, —ที่ อยู่,

๔๐

๔ ทิพย์—ของเทวดา วิมาน—ที่ อยู่, ที่อยู่เทวดา,

๕ เทวะ—เทวดา โลก—ที่ อยู่

๖ พิษ—สิ่งงอกได้ พันธุ์—พวกพืช.

๗ สัมผัส—ร่วมใจ สัจวาจา—อยู่ร่วม (เป็นผิวเนื้อกัน)

๘ ศุก—งาม, ที่, มงคล—เจริญ ฤกษ์—ยาม,

๙ มหา—ใหญ่ สมทร์—เทศ, หน้าเทศ,

๑๐ อัมพราย—เหตุการณ์ที่จะพึงมีในระหว่าง(ความร้าย)

๔๑

๑ แดง—นึ่ง อธิการ—การงาน ต่าง ๆ

๒ สติ—ความระลึก บัญญา—ความรู้ ความฉลาด,

๓ ราชะ—กระษัตริย์ การ—สิ่งที่จะพึงทำ

๔ บรม—ผู้ยิ่งใหญ่ นารถ—ผู้เป็นที่พึ่ง บรม—ผู้ยิ่งใหญ่,

๕ พิศัย—ผู้นำปล้ำใจ,

๖ ท้าว—เจ้า พระยา—ขุนนางเสนา—ข้าราชการทหาร

๗ ขกั—ผู้เป็นใหญ่ มนตรี—ผู้เป็นที่ปรึกษา

๘ มุขะ—ผู้เป็นหัวหน้า, ผู้เป็นประธาน,

๙ บังฮาร—กตัญญู, ถ่วงอำนาจ

๑๐ วามัญ—มอญ

๑๑ ราชะ—กระษัตริย์ บริหาร—รับสั่ง

๑๒ อาสชะ—ดาวฤกษ์ที่ ๑๓ มาก—เดือน

๑๓ ราชะ—กระษัตริย์ โองการ—คำสั่ง

๑๔ มาน—มี มณฑุร—แรมใส, ม่วงใส, สวรร

๑๕ กตัญญู, สิงหะ—ของฮาร นาท—มณฑล

๔๓

- ๑๑ พล—กำลัง ฉกรรจ์—ผู้อาจทำการ ได้
- ๑๒ สรรพ—ทั้ง ย่าง, ทุกอย่าง, ศาตรา—ศอกภาพ
ฮาวธ—ยื่น ผา หน้าไม้

๔๒

- ๑ เกณฑ์—บังคับเรียกเอา ถ้าหนักเอา,
- ๒ ภาระ—การวฤกษ์๑๒ มาศ—เดือน
- ๓ ศักราช—งาม, ดี, อาร—วัน ทฤกษ์—ขึ้น, แรม, พิ
ไชย—ชนะ วิเศษ ฤกษ์—ยาม
- ๔ พล—กำลัง โยธา—ผู้รบ
- ๕ วิพล—ทัพผู้กำลัง โยธา—ผู้รบ ทหาร—ผู้หนุน,
พิไชย—ชนะ พิเศษ สงคราม—การรบ

๔๓

- ๑ ผล—ผลาญ, ลอ, บัญจรณ์—เต็ม ที่
- ๒ ราช—กระษัตริย์ บุตร์—ลูกชาย
- ๓ สามารถ—แข็งแรง, เข้มแข็ง,
- ๔ วิชา—มนต์, คาถา อาคม,
- ๕ ชีตสาสตร์—ลมหายใจเข้า ชีตสาสตร์—ลมหายใจออก
- ๖ พิษณา—ผูกมัด, กำจองไว้,

๔๔

- ๑ อากนะ—ที่สำหรับนั่ง, สำหรับพัก,
- ๒ ทวี—๓ เมตร์—๓
- ๓ พยากรณ์—ทำนาย, ทาย,
- ๔ ราช—กระษัตริย์ สมภาร—บุญบารมี

๔๕

- ๑ สาละวน—วุ่นวาย, วังเสือกสน,
- ๒ เมฆ—ก้อนฝน ฉาย—เงา, ฮาวธ—ฟ้า
- ๓ ศักราช—งาม, ดี, นิमितร์—ตาง, (บรรพกาลให้เห็น)

๓๒

แช่ดสัพท้พระราชพงษาวการ เต็ม ๒

หน้า

๕ พทช—พระพทชเจ้า มนคร์—ควมร้ กวดา—อวคณ

๔๖

๑ ไทร—๓ จีวร—ผ้า นุ่ง คม

๒ กนิการ—ขัตสน, ลำขาก, อาการ—ของกิน

๔๗

๑ พินาศ—ฉิบหาย

๒ มศา—ใหญ่ จกรงค—มือจค ๕ ขวณายก—นายใหญ่

๓ กุ—เหมือน จกรแก้ว—จกรท เป็นแก้ว

๔ ประคณฐาน—คิง อัย บงอช—คอก บัว เรณู—ลของ
นาศ—ทอง

๕ อรง—เมืองหลวง เทพ—เทวดา ทวารวดี—ประค
รวรเชอณ, ศรี—เป็นสง่า อัยทชยา—ไม่ม การ รบ

๖ อัคระ—ผู้เลค อัคระ—เป็นใหญ่ อชัยไทย—เป็นใหญ่
ยง สยาม—ไทย ประเทศ—บ้านเมือง เขตร์—แขวง
ชณท—ทอนร ทอนร ลีมา—แคน ปราจณ—ควน
ออก ทค—ทาง

๗ อรง—เมืองหลวง รัตนะ—แก้ว บุระ เมืองอังวะพม่า

๘ พยทะ—กองใหญ่ กองเป็นกลุ่ม, โยธา—พวก รบ
ทพ—กอง ทหาร

๙ ราช—กระษัตริย์ อาณา—อำนาจ เขตร์—แขวง

๑๐ ภูกาม--พม่า ประเทศ—ดินแดน บ้านเมือง รามัญ—

มอญ ประเทศ—ดินแดน บ้านเมือง ทค—ทาง อัสคง
ศต—ควน ตก พิไสย—ที่ อัย
๒

๔๗

๑๑ ไชย—ชนะ บำราไชย—แพ

๑๒ การ—กิจที่ทำ สงคราม—รบพุ่ง, ต่อสู้

๔๘

๑ ไชยะ—เจ้า การ—กิจที่จะพึงทำ คัก—รบสู้

๒ อัมตวิ—ผู้หญิง, ทั่ว เมียง

๓ ซาคี—ความเกิดเป็น ทหาร—ผู้หนุ่ม, ผู้มีกำลัง

๔ ไมตรี—ความรักใคร่เอ็นดู

๕ กง—เหมือน, คล้าย, มช—เป็นประธาน,
มนตรี—ที่ปรึกษา

๔๙

๑ ผนวศ—ขยายกาย ซาคี—ความเกิด ความเป็น

๒ ทพตภาพ—ถอยกำลัง, อ่อนแอ, ซาคี—คน,

๕๐

๑ พิฆาฏ—ฆ่า, ฆ่าให้ตาย,

๕๑

๑ วิโยค—พลัดพรากจากกัน (ปราศจากที่รักที่อยู่)

๒ โผทะ—ความหลง

๓ กต—ของหลอกลวง พิไชย—ชนะพิเศษ สงคราม—
รบ

๔ พลี—บวงสรวง ถวาย—กระทำ

๕ ประเวณี—เป็นแบบอย่าง, เป็นธรรมเนียม,
(สุข-สบาย สวัสดิ์-ดี พิพัฒน์—เจริญพิเศษ

๕๒

๑ มารค—ทาง วิถี—ทางไกล, ทางม้า,

๕๓

๑ สรรพ—ทั้งปวง, ทุกอย่าง, ยุทธ—เครื่องรบ

๕๔

๑ อิศระ—เป็นใหญ่ อธิษที—เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ภูทาม—พม่า
ประเทศ—บ้านเมือง

๑ ทกษะ—ความคับแค้นใจ เวทนา—ความรู้สึก

๑๘
หน้า

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒
ร้อน หนาว เปน ต้น

๕๕
๕๖

๑ อัง แพนม — ไม้ อมไฟ, หัว ไม้ อมไฟ,
๑ ประพุกี—ข้าว ทราย เหตุ—การ ที่ เชนไป,
๒ สรรพ—ทั้ง ปวง, ทุก อย่าง, คช—ช้าง ลักษณะ—
กิริยา, ความ คึก ความ ชั่ว, บวิบุรณ์—เต็มพร้อม,
๓ สาร — ช้าง เสวตร์—เผือก

๕๗

๔ ปราโมทย์—ยินดี, ชื่นชม, ชอบใจ,
๕ กุญชร—ช้าง ชำค—ความ เกิด, ความ เปน,
๑ ชล—น้ำ มารค—ทาง สดล—บก มารค—ทาง
๒ พิธี—ทำ ครบ ไสย—ประ เติวิฐ เวท—ความรู้
๓ สมโภช—เลี้ยงดู, กินพร้อม,
๔ ขรม—อย่าง บึง คเชนทร์—ช้าง เปน ใหญ่
นิตทนต์—เป้น ช้าง ใหญ่ (มี ๗ เปน ๖ ลี)
(สุวรรณ—ทอง คชระ—ช้าง อภรณ์—เครื่อง แต่ง,
อลงการ—ประทับ มตา—ใหญ่ เนา—๙ รัศมี—แก้ว
(ขรพระ—ก่อน, เก้า, ประเวณี—ขรรณ เข็มม, อย่าง,
๕ ทรา—เครื่อง หมาย ภูมิ—ดี
๖ ชากร—เงิน ค่า ต้น ผล ไม้ เปน ต้น ขนอน—เงิน
ค่า ภาษี ล่วง ค่าน
๗ ภาษา—คำ พุค, คำ ใช้, มนุษย์—คน เรา,
๘ ราช—กระบี่ ตรีษ อาชญา—อำนาจ มหันต์—ใหญ่,
หนัก, โทษ—ความ ชั่ว, ความ ร้าย.

๕๘

๑ มหา—ใหญ่ บัญ—กุศล อธิการ—ได้ ทำ ไว้ แต่ก่อน

๕๘

- ๒ เสวตร์—เผือก คชระ—ช้าง สาร—ช้างใหญ่
- ๓ บรม—อย่างยิ่ง ราช—กระษัตริย์ พาชนะ—เครื่อง
พาไป,
- ๔ ราช—กระษัตริย์ ภฤษคา—ขุณแต่ก่อนให้ผล
เคชระ—อำนาจ อานภาพ—ความ เกิด เช่นแข็ง (มา
ตาม)
- ๕ ไพศาล—กว้างขวาง นานา—ต่างๆ ประเทศ—
บ้านเมือง ธานี—เมืองใหญ่
- ๖ อวิ—ข้าศึก, ผู้ไม่ใช่มิตร, ราช—กระษัตริย์ ปรักษ์
ผู้เป็นฝ่ายอื่น, ผู้เป็นศัตรู.
(แพทย—หมอ, หมอชยา)
- ๗ สมัย—คราว ภาล—เวลา, กำหนด, ชีวิตร์—ความ
เช่น อยู่ไชย—สิ้นไป, หมดไป, ไม่มีอีก,
- ๘ อหิระ—ไม่เที่ยง กรรม—สิ่งที่จะพึงทำ (ตาย)
- ๑๐ เขาว์—เกิด, เป็น เกิด
- ๑๑ ณาปะนะ—เผา เผา ซากผี กิจ—สิ่งที่จะพึงทำ
- ๑๒ ราช—กระษัตริย์, ท้าว—คิด, ความ คิด,

๕๙

- ๑ ราช—กระษัตริย์ อชญา—อำนาจ สิทธิ—เกิดขาด
- ๒ อชญาทิ—ยอม, ยอมให้ตามประสงค์.

๖๐

- ๑ ชัคติยะ—กระษัตริย์ ราช—ผู้เป็นเจ้า แผ่นดิน
บริโลก—เครื่องใช้สอย
- ๒ นพ—๙ รัตน์—แก้ว พิมาณ—ที่อยู่ เทวตา ภาณูจน—
ทอง อลงกฎ—ประทับ มหา—ใหญ่ นาวา—เรือ

๑๖

แช่ปลั๊กที่พระราชพงษาวการ เต็ม ๒

หน้า

เว ไซยัคต์—ปราสาท พระ อินทร์ อำเภอ—งาม

เสวตร์—ขาว ฉัตร—ร่ม

๓ สุริเยนทร์—อาทิตย์

๔ มหาพาร—ใหญ่ยิ่ง, มากมาย,

๕ พยัคฆ์—กองรบ ยวตวาท—เดินไป

๑๗

๑ ฤกษ์—งาม ฤกษ์—ยาม, เวลา,

๒ ฤทัย—เครื่องดี คนตรี—ศิลปะ ดุริยางค์

๓ นก—แม่ไก่ ขาว—ลาภ

๔ ราช—เจ้า แผ่นดิน ชาติ—ที่ประทับ

๕ ท้าว—เจ้า พระยา—ขุนนาง ข้าราชการ—ข้า ทูล
ของ

๖ ขรม—อย่าง ยิ่ง ราช—พระยา ฤทธิ—ข้าง ทรง
สว—ข้างใหญ่

๗ ไซยัคต์—ของ รบ ชนะ

๘ พิริยะ—ผู้มีเพียร โยธา—พลรบ ศาญ—ผู้แก้รถม้า

๙ ประหาร—ฆ่า ชาติ—ความ เป็น อยู่

๑๐ ราช—เจ้า แผ่นดิน, การ—การ, งาน—การ,
สงคราม—รบสู้

๑๘

๑ พลา—ผู้มีกำลัง นิก—คน

๒ ฤทธิ—ความฤกษ์ที่ ๑๒ มาศ—เดือน สกนฤกษ์—ข้าง
ชน ฤกษ์—วัน

๓ มหา—ใหญ่ สวัสดิ์—ความดี พิไชย—ชนะ วิเศษ

ฤกษ์—ยาม, เวลา,

๒๓

- ๑ พล—ผู้มีกำลัง
- ๒ ชเลข—ผู้ขังไม่มีสังกัด มอ นาย
- ๓ ชวการ—กำแพง, กำแพงเมือง,
- ๔ ทักษิณ—ไต้, ขวา, ทิศ—ทาง

๒๔

- ๑ ยุทธนา—รบสู้ สามารถ—โคขแยงแรง
- ๒ ราช—ภรรยาตรี สังกรรม—การ ทำศึก
- ๓ ศณะ—งาม, ก, วา, —วัน มหาคี—ยาม. มหันต์—ใหญ่ อมัญ—ไม่มีที่สุด พิไชย—ชนะ วิเศษ ฤกษ์—ยาม
- ๔ บรม—อย่างยิ่ง นารถ—ผู้เป็นเทพ นารายณ์—พระเป็นเจ้า
- ๕ ศรี—เป็นสง่า ราช—ภรรยาตรี. อลังการ—ประคัย สรรพ—ทุกอย่าง อภรณ์—เครื่องประดับ บวร—ประเสริฐ วิภลิต—เครื่อง ตกแต่ง
- ๖ ชกตนิระ—ภรรยาตรี ราช—เจ้าแผ่นดิน รมชุกต์—รบ ข้ำศึก
- ๗ ราชา—เจ้าแผ่นดิน อารช—พระ แห่ง ทรง
- ๘ ขจิตร—ประคัยสงคราม พิฆาน—เรือนเทวคา (กาญจนระ ทอง, มณี—แก้ว ศรี—สง่าสมรรถ—สามารถ ไชย—ชนะ
- ๙ พันภู—ห้ากล้ว ชกิก—ยิง, มากหลาย
- ๑๐ บช—วง ของไชย—ชนะศึก ไพโรจน์—รุ่งเรือง
- ๑๑ เรชคิง—เรชหน้าหน้า เรชณ—เรชระวัง ๒ ข้าง

- ๑๕   แปล คัพท์ พระราชพงษาว การเดิม ๒
- หน้า ๑๒   ราช—เจ้าแผ่นดิน   ครู—ผู้แปลครู   บุรีโสคม—ผู้ยิ่ง
- ๒๔   กว่า บรม
- ๑๓   พุทฺธมา—ผู้เฒ่า   อาจารย์—ผู้สั่งสอน
- ๑๔   มหา—ใหญ่   สังขะ—ชอบขาว   ทกษิณ—เขื่องขวา
 อวัญ—เวียนไข   เช่นเกลียวเวียน
- ๒๕   ๑   ศรี—เป็นสงว   อร—ประเสริฐ   สพรณ—ทอง
 (หงษ์—นอประเสริฐชนิดหนึ่ง (ชื่อเรือ)
 ๒   กิฬร—นอเหมือนคน   วิศต—นอ (ชื่อช้าง)
- ๒๖   ๑   ทิศ—ทาง   อาตณีย์—ควนคดเฉียงใต้
- ๒๗   ๑   มรณา—คัมภีร์   อภิศก—รถม้ามณฑ   อาเคียรพาท—
 เสดกเขลากรายไสย
- ๒๘   ๑   พด—กำลัง   ศชา—ช้าง   โยชา—กองรบ   ทาณู—
 แกล้วกล้า
- ๒๙   ๑   บตรี—ลูกสาว
- ๒   ศิริรูป—รูปงามเหมือนสงว
- ๓   กวีชา—ขกกองทัพ   พดพด—กำลังทหารใหญ่ น้อย
- ๓๐   ๕   เขณูระ—๕   อังคะ—องค์   ประคิยรัฐ—ตั้งขึ้น
- ๑   ถาณา—ตำแหน่ง   ศกค—อำนาจ
- ๒   ทิศ—ทางใหญ่   อนทศ—ทางน้อย
- ๓   ชกคิยะ—กระษัตริย์   ราช—เจ้าแผ่นดิน   คัมภระ—
 เป็นข้าศึก
- ๔   เกษม—ปราศจากโทษ   สุข—สบาย   สมบุรณ—เต็มที

๗๐

- ๕ ศิลป—การฝึกหัด ศาตร์—คัมภีร์
- ๖ สังวาส—อยู่รวม (ภริยาที่เป็นผัวเมียกัน)
- ๗ ราชนี—แผ่นดิน อิน—ลูกสาว

๗๑

- ๑ ศรี—สง่า วรรณ—ผิว ลักษณ—รูปทรงภริยา
- ๒ ไวย—ความเปลี่ยนแปลง วัฒนา—เจริญ
- ๓ พระชาย—คนของ หรือภรรยา
- ๔ พรรณ—ผิว สี, ลักษณะ—ทรวดทรง
- ๕ ราชนี—แผ่นดิน บุตรี—พระลูกสาว

๗๒

- ๑ ไชวาท—สังสอ อหสาสน์—แนะนำรู้ดีแล้ว
- ๒ ติฏฐิ—ความเห็น มานะ—ความถือตัว
- ๓ มริโกต—ถิ่น โภชนะ—ถ้ำเขา อาหาร—ของกิน
(สุพรรณ—ทอง ภาพนะ—สิ่งของใช้ใส่ของ)
- ๔ เพชณะ—ผู้มีโทษ ถึงตาย ฆาฏ—ผู้ฆ่า
- ๕ ขณ—บุคคล มหา—ใหญ่ อัครวรย์—ประหลาดใจ
- ๖ อานภาพ—อำนาจ สรรพ—ทุกอย่าง (เวท—ความรู้
มนต์—ความทรงจำ คาลา—ความเร่งเข้าวิชา—
ความรู้ คุณ—ความดี ภาพนา—เจริญ

๗๓

- ๑ ภาวะ—ของหน้ากลัว อันตราย—ความฉิบหายมาใน
ระว่าง
- ๒ ปรีติ—ยินดี โสมนัส—ชอบพระทัย
- ๓ พนิก—ป่า พนาวัน—ป่าใหญ่ น้อย พิศาล—กว้าง
ขวาง คิธร—ภูเข่า เขตร์—แดน วิเศษ—แปลก

๒๐

แปด ศัพท์ พระ ราชนิพนธ์ การ เล่ม ๒

หน้า

ประหลาด พรรณ-สี รุกษา-ไม้ ชาติ-เกิด เช่น

๗๓

รง-สูง รโถถาน เจริญ สร้ง

๕ ทวีป-ทางไกล สรรพ-ทุกอย่าง สกน-นก
ขกษา-นก หรือ สัตว์ นก นานา-ต่าง ๆ จตยาท-
สัตว์ ๕ เทวี

๕ นิเวศน์-ที่อยู่

๖ ประพศ-เที่ยวเล่น, อยู่นาน,

๗ บรม-อย่างขม นิเวศน์-ที่อยู่ สกน-นก

๗๔

๑ สกน-ขจร สรรพ-พา (ชื่อพระที่นั่ง)

๒ ศรัณยู-เงิน ประสาท-เรือนคดอง (ชื่อพระที่นั่ง)

๓ ถาวร-มั่นคง

๔ เหมันต์-นำคาง กฐ-ก
(คิมหันต์-ร้อน-ฤดู-กาล, เวลา)

๕ วัลสถานกฐ-ฤดูฝน

๖ ใส สวรรย์-ความ เป็นใหญ่ อธิปัตติ-ความ เป็นเจ้า
(อวลยศ-เสวย, ขมเสวย, ราช-สมยศ)

๗ สุขะ-ความ สบาย อนสุขะ-ตาม ความ สบาย

๘ ราชะ-กระษัตริย์ ไอรส-ลูก ราชะ-กระษัตริย์

๙ ขตรี-พระเจ้าลูกเธอ พระ องค์หญิง

๑๐ บรม-อย่างขม ราชะ-กระษัตริย์ ภคินี-พระ น้อง

นาง
TUDC

22/04/2563

๑๑ สมุท นายก-เสนา มคิมหาคไทย

๗๕

๑ ประทศ ร้าย—กระทำ การ ชั่ว

๗๖

๑ สมชุกี—สติ, สดขไป,

๒ ราชะ—กระษัตริย์ อชญา—อำนาจ

๓ พิโรธ—โกรธ, กรว,

๔ วิวาท—ทะเลาะ, วิวาท

๕ ราชะ—กระษัตริย์ โองการ—คำสั่ง, รัชสั่ง,

๖ วิวารณ์—ไตรภพ, ทั่วสิ้นในพระไทย,

๗๗

๑ พกธ—พระพักตร์เจ้า ศาสนา—คำสั่งสอน

๒ ไทมณีย์—นัยใจ, สดขใจ

๓ พิภาค—ฉับตาย สดข—สดขไป

๓ ปติ—ตอบ สดขานการ—สดขไปรับ

๔ อัญชลี—กราบไหว้

๕ ขวิภาย—ทุกข้อ คือ ว่า, คำทอ,

๖ เคารพ—นัย ถู, สการะบูชา,

๗๘

๑ อัก—เด็ก มหา—ใหญ่ เสนา—ข้าราชการ ขอิมกี—
เช่นใหญ่ยิ่ง

๒ พระกรรณ—หู, หูเจ้าชาย,

๓ ครตา—คำที่เคียด, คำนิพนธ์ว่าร้าย,

๔ กระวี—นักปราชญ์ ราช—กระษัตริย์ ปโรหิต—ประ
โยชน์ ข้านเมือง อจารีย์—ผู้สั่งสอน

๗๙

๑ มช—เช่นประธาน มนตรี—ผู้เป็นที่ปรึกษา

๒ อุประโลก—เครื่องใช้สอยสำหรับ ข้านเรือน

แปล คัมภีร์ พระ ราชพงษาว การ เล่ม ๒

(สิทธิ์—สำเร็จ เกก ชาติ

๗๐

๑ โยราณ—แต่ก่อน ราชะ—กระษัตริย์ ประเวณี
แบบ อย่าง

๒ ชุบ ครอบ—ยึด ครอบ

๓ คาสนะ—คำ สั่งสอน ขุประณม ภา - ยก ย่อง, ยำรุง,
อเนก—ไม่ ใจ อย่าง เทียว อมู ประถาร—มี ประการ
ต่าง ๆ

๗๑

๑ บรม—อย่าง ชิ่ง ราช—กระษัตริย์, พาทนะ—เครื่อง
ชัย ชัย

๒ มหา—ใหญ่ มงคฺล—เจริญ นิมิตร—ต่าง เหตุ—
ถือ เกิด,

๓ เสวย—ครอบ ครอบ ราช—เป็น เจ้า แผ่นดิน สมบค—
ทรัพย์ สิ้น เงิน ทอง บรม—อย่าง ชิ่ง กระษัตริย์—
เป็น เจ้า ธรรม—แผ่น ดิน

๔ อริน—ชั่ว คัด ราช—กระษัตริย์ ไพรี—ผู้มี เหว

๕ เศษ—อำนาจ อาณาภาพ—ความ เป็น ตาม

(ภาษา—บุญกุศล ที่ได้ ทำมาแต่ก่อน อธิการ—ขิ่ง

๖ ศิริ—สง่า งาม ราช—เป็น เจ้า แผ่น ดิน

มหา—เป็น ใหญ่ ไอสูริย์—ความ เป็น ใหญ่ สัน
ตติ—สืบ ต่อ วงษ์—เชื้อ

๗ ราช—เจ้า แผ่น ดิน อาณา—อำนาจ จักร—กำหนด

๘ บุคิ—ประกอบ ธรรม—ความ ดี โยราณ—แต่ ก่อน

ศหน้า

แปลศัพท์ พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

๒๓

(ราช—เจ้าแผ่นดิน บรม—อย่างยิ่ง กษัตริย์—
ผู้เป็นเจ้า)

๗๒

๑ ฤกษ์—คราว กาล—เวลา

๒ ษัญญะ—เจ้าเปลือก อหาร—ของกิน ขวัญ—
เค็มดี สดขบ—บ้านใหญ่ผู้อย

๓ เกษรตี—ความ สรรเสริญ บศ—ความบูชา

๔ ษัตร์—แก้ว—รัศมี แก้ว—หิน แกล้ว—ปกเกล้าฯ

๕ ประเทศ—ดินแดน อาณิ—เมืองใหญ่

๖ ษัตต—ท่อน ลีมา—แกล้ว

๖ โรค—ความช่วยไข้

๗ ทิว—ที่ทัพย์ ศก—ไปลู่

๗๓

๑ ประชวร—ช่วยไข้ สรรคค—ไปลู่เมืองฟ้า,

๒ สรรคค—เมืองฟ้า, อาไธย—ที่อยู่

๓ สรรพ—ทุก อย่าง ศกควา—หอด ทาพ อาวธ—ขึ้น
ผ้า, ศหน้าไม้,

๗๔

๑ ราช—เจ้าแผ่นดิน สดขบ—แก้ว แกล้วเงินทอง

๗๖

๑ มทว—ผู้เป็นใหญ่ อปราช—ผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน ที่ ๒
(วังหน้า)

๒ อาราชนา—เช็ดเช็ด คัมภีร์—ของลัทธิขง ปรัชคติ—
การเล่าเรียน บรม—คำสอนพระพทธเจ้า

๓ คาม—บ้าน วาสี—ผู้อยู่บ้าน ราชา—ผู้เป็นพระยา
คณระ—คัม

TUDC

22/04/2563

๗๗

๑ นมัสการ—กราบไหว้ รัตนะ—แก้ว ไตรย—๓

๒๘

หน้า

แปลศัพท์พระ ราชพงษาว การ เล่ม ๒

อธิคุณ—มี ความ ศักดิ์ ยิ่ง ใหญ่

๗๗

๒

พิพจน์—ความ เจริญ สัตย—ความ จริง สบาย—
ส่าย แสง ไยราณ—แต่ ก่อน

(ราช—กระษัตริย์, ประเวณี—แบบ อย่าง

๓

บไทย—

๗๘

๑

ประทวน คี, ฆ่า,

๒

ขบถ คัด ผัก ทาน, คัด ประทุม ร้าย,

๓

ทพด ถอย ถ่วง ภาว ความ เปน เอง

๔

เทพย เจ้า—เทพา เจ้า จิวตรี—ความ เปน เปน อยู่

๗๙

๑

ราช—กระษัตริย์ ริง—ที่ ล้อม วง บวร—ประเสริฐ

สถาน—ที่ อยู่ พนม—ฝึก ทักษะ

๒

มทว—ใหญ่ ยาสาท—เวียน ครอบ

๓

ฌรววาค—ผู้ ครอง เรือ ผู้ ยม เรือ

๔

คหัท—ผู้ ยม เรือ

๕

ชงไชย—ผู้ ภาสวระ พตว พระ—ผู้ ประเสริฐ

(อรรครต—ขรรค ที่ โกล จาก กิเลศ

๖

อุประ สมยท—ชาว เมือง ภู

๗

ภิกช—ผู้ ขบ ภาว—เป็น พทอ—พระ พทอ เจ้า

(ศาสนา—คำ สั่ง สอน

๘

สงฆ์—หมู่ ราช—ผู้ เป็น พระยา คณธ—หมู่

๙

อาคมะ—รูป ทง หลาย อยาสถ—ชาย ผู้ เลื่อมใส

(อาราม—วัด

๙๐

๑ อาลัย—ใกล้ ทิว—ทิวโลก คด—ไป
 ๒ ราช—มหา กษัตริย์ สมภาร—ผู้มีบุญเต็ม อทิศ—ชก
 ให้ วิสง—ต่าง จากที่แผ่นดิน อัน คัธระ เลียบ อาภร
 ษณอน ตลาด ความ—บ้าน สี่มา—แดน

๓ อาตมภาพ—รูป ทั้งหลาย

๔ สงพระ—คน กรรม—การ งาน

๙๑

๑ สมมพรพวษา—เกิด วอก—บัว วอก

๒ คุชระ รหค—ความ ลับ, เหตุ ที่ ลับ ล,

๙๒

๑ บรม—อย่าง ยิ่ง ไอรส—พระ ลูก เจ้า อธิราช—ผู้ เป็น
 เจ้า เป็นใหญ่ ประคิษ ขูวน—ให้ ทั้ง อยู่ กรม—ทำ
 แหน่ง ราชะ—กระษัตริย์ วัง—ที่ ล้อม วง ขวร—
 ประเสวีรุ สถาน—ที่, ตำแหน่ง, มงคล—เจริญ
 (ตำแหน่ง วัง หน้า)

๙๓

๑ มหา—ประเสวีรุ พิไชย—ชพระ วิเศษ ฤกษ์—ยาม

๒ บรม—อย่าง ยิ่ง โภษ—ที่ ร้อง พระ บรมศพ

๓ ฮ่า โภ—งาม เสวตร์—ขาว มยุร—ทาง นก ยุง
 ลักร—วัน รวี—อาทิตย์ จรรณ—สี, แดก,

๔ ษล—น้ำ มารค—ทาง วิดี—ทาง โกล

๕ ไกรสร—ราชสิทธิ์ มช—หน้า พิมาน—เรือน เทวการ
 (ชื่อ เรือ พระ ที่ นิ่ง) อลังการ—ประคัย คิริ—เป็น

๖ สง่า ราชะ—กระษัตริย์ อยระ โภค—เครื่อง ใช้ สอช

ราชะ—กระษัตริย์ วงษ์—เชื้อสาย อนวงษ์—เชื้อที่ อช
 TUDC 22/04/2563

๒๖

แปดสัพท์พระราชพงษาวการ เต็ม ๒

หน้า

เสนา—ข้าราชการ พฤตมา—ผู้ส่งอายุ อำมาตย์—

๗๓

ขุนนางมี ตำแหน่งสูง ราชะ—กระษัตริย์ ครู—ผู้
เป็นอาจารย์ ปโรทิต—ประโยชน์ บ้านเมือง บัณ
ทิตย์—นักปราชญ์ ชาติ—เกิด

๗

สรีระ—ผู้แก้ตัว กล้า อมรินทร์—ผู้เป็นใหญ่กว่า
เทวคา มตา—ประเสริฐ, ปราวาสาท—เรือนหลวง,
(ชื่อพระที่นั่ง)

๘

เมรุ—ที่สำหรับถวายพระเพลิง มาศ—ทอง

๗๔

๑ มตา—ประเสริฐ มงคก—เวียง ราชะ—กระษัตริย์
สวัตตี—ความดี สดม—สูงสุด ฤกษ์—ยาม

๒

ท้าว—เจ้า พระบว—ขุนนาง สามเณต์—โคย รอย
ราชะ—กระษัตริย์ เสนา—ข้าราชการ มตี—ผู้เป็น
ใหญ่ มช—ผู้เป็นหัวหน้า สุกขุน—ผู้พิพากษา
ทรงกลาย

๓

สรวเพช—รู้สิ่งทั้งปวง ปราวาสาท—เรือนหลวง
(ชื่อพระที่นั่ง)

๔

ผ่าน—ครอง, เป็นเจ้า, พิภพ—สมบัติ ถวัล—เสวย
ราชะ—ความ เป็นเจ้าแผ่นดิน, หรือสมบัติ,

๕

ราชะ—กระษัตริย์ วัตร์—วัว นัตร์—วัว
เบญจรงค์—ห้าสี, ของไซบ—ของสำหรับชนะ คัก
ประฎาก—ของแผ่นผ้า.

๖

ศิริ—เป็นสง่า ราช—กระษัตริย์ วิภษณะ—ประคัย
ฮารณณ์—เครื่อง ตกแต่ง

หน้า แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒ ๒๗

๗๕ ๗ ราช—กระษัตริย์ ยานะ—เครื่องขับขับไป ไพโรจน์—
รุ่งเรือง

๘ ปรารถกษิณ—เค็น รอบ, เวียนไป ช้าง ขวา

๗๕ ๑ ราช—เจ้าแผ่นดิน นิเวศน์—ที่อยู่ มหา—ประเสริฐ
สถาน—ที่อยู่

๒ ญาติ—พี่น้อง วงษ์—เชื้อแถว อหวนษ์—เชื้อ เป็น
ลำดับ

๓ ชนบท—บ้านนอก ประเทศ—ถิ่นฐาน

๔ ราช—เจ้าแผ่นดิน มณฑลเทศา—เรือนหลวง

๗๖ ๑ ถานา—ตำแหน่ง อหรบ—โดยสมควร

๒ สรรพ—ทั้งปวง วัตถุ—สิ่ง ของเงินทองผ้าผ่อน

๓ อรรถ—เล็ก มเหสี—ผู้แสวงคุณชั้นใหญ่ (เมีย)

๔ ศรี—ผู้มีสง่า, ผู้งาม, สุวรรณ—ทอง

๕ ยาม—อย่างอื่น ราช—กระษัตริย์ ภักินี—พระ
น้องนาง

๗๖ ๑ ราช—กระษัตริย์ กนิษฐา—น้องนาง

๒ ราช—กระษัตริย์ นิตา—พระเจ้าหลาน

(วิธี—อย่าง เสน่ห์—ทำให้รักใคร่หลงใหล)

๗๖ ๑ สรรพ—ทุกอย่าง โสภณ—งาม วิจิตร—วิเศษ

๒ มหา—ประเสริฐ คุภ—งาม นักชัคค—ดาว
ฤกษ์—ยาม

๓ บุษบก—รถดอกไม้, มหา—ประเสริฐ พิไชย—

๒๘

แม่ปลัดพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

หน้า

วษณะ ราช—กระษัตริย์ อด—ขานชนิกหนึ่ง

๗๗

๔ กาศพ—แตร หนุฆาต—ขรรค์อัน

๕ สังฆะ—สงฆ์ ราช—พระยา อภิ ขรรณ—คำ

พระพทอเจ้าสอน กดา—กล่าว

๕ นานา—ต่าง ๆ ฤค—๔ ฆาท—เท้า ทวี—สอง

ฆาท—เท้า

(ไตร—๓ จิวร—ผ้าห่มของพระสงฆ์

๒ มหา—มาก โดฬาร—ยิง อภิเวก—มากมาย

พณฺธิ—มากนัก อธิก—ยิง

๗๗

๑ รัตยา—ถนอม ราช—กระษัตริย์ วัตร—รวรวราย

๒ ขรม—ผู้สงฆ์ ศพ—ซาก

๓ มตรศพ—การเล่นเค็มรำ สมโลช—บุชชการ

๔ ลิปค—๗ ปรณ—คัมภีร์

๕ อฐิ—กระตุก ฆาณะ—เครื่องห้ามไป มาศ—ทอง

๖ ขรรษุ—เก็บไว้ จรณา—มหา—ใหญ่ วิหาร—ที่อยู่

พระพทอรูป แลพระสงฆ์

๗ ศรี—ผู้มีสง่า สรรพเพชตา—ผู้รู้สงฆ์ข่วง อาราม—

วัด

๘ อิศริยะ—ความเป็นใหญ่ ขส—ตำแหน่ง ขวิวาร—

ผู้แวกล้อม ขส—ตำแหน่ง

๙ ศัตรุ—ข้าศึก ราช—กระษัตริย์ สมขติ—ความ

บริบูรณ์

๑๐ พิหารณ—ชำระ พิพากษา—ตัดสิ้นโทษ

๑๐๐

- ๑ ราช—กระษัตริย์ อธิยาไศรย—น้ำใจ
- ๒ สัมค—เป็น ผู้ร่วมใจ, ร่วมคิด,
- ๓ ปรโลก—ภพอื่น, โลกอื่น, โลกหน้า บุตร์—ลูก
- ภรรยา—เมีย วิตถ—เป็น ห่วง
- ๔ ประหาร—ฆ่า จีวิตร—ความ เป็น อยู่
- ๕ อภ—ยิ่ง ฆาด—วิชาคุณแล
- ๖ ฆาด—ทำให้ เกิด วุ่นวาย

๑๐๑

- ๑ ชนบท—บ้านนอก ประเทศ—ดินแดน บ้านเมือง
- ๒ ติ—รบ กรง—เมืองหลวง เทพ,—เทวดา มหา—
- ใหญ่ นคร—เมือง
- ๓ ประตาศ—ย้าย ร้อง
- ๔ ความ—บ้านน้อย นิคม—บ้านใหญ่, ทั้งหลาย

๑๐๒

- ๑ ไชย—ชนะ รช—ธง
- ๒ มงคล—เจริญ จักร—วงรอบ วาฬ—กำหนด (ชื่อ
- ช้างพระที่นั่ง)

๑๐๓

- ๑ ยรวาไชย—แพ ฉัจจามิตร—ผู้เป็น คិត
- ๒ บุญ—กุศล อภ—ยิ่ง สังขาร—เครื่อง ตก แต่ง
- ๓ ราช—เจ้า แผ่นดิน สัมปัต—เครื่อง ขริบ
- เสวตร์—ขาว ฉัตร—ร่ม เฉลิม—เชือก ชู สยาม
- ไทย ประเทศ—บ้านเมือง
- ๔ คัสกร—ข้าศึก พิณาค—ฉิบหายไป

- ๓๐   แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒
- หน้า   ๕   ปรี--รอย คอย   วิศก--คำวิศ
- ๓๐๔   ๑   ประพฤติ--ชาวคราว   เศษ--สิ่งที่เป็น,   สิ่งที่มี,   สิ่งที่มี,
- ๓๐๕   ๑   ทิฏฐิ--ความเห็น   มานะ--ความ   ถ้อย,   ถ้อย,   ถ้อย,
- ๒   ขรม--ผู้มี   ยศ   อย่าง   ยิ่ง   โอรส--พระ   ลูก   เจ้า   อธิ--
             ยิง   ราช--ผู้   เป็น   เจ้า
- ๓๐๗   ๑   อัญญะ--อัน   ๆ   มณ--แก้ว   แหวน   เงิน   ทอง
- ๒   ทพ--เครื่อง   เรือน   สัมภาร--เครื่อง   ประ   ท่าง   ๆ
- ๓   มหา--ใหญ่   อักษิ--สาย   พ้า   ยาศ--ถก
- ๓๐๘   ๑   ประสุตร์--กลอก   ราช--เจ้า   แผ่น   ดิน   โอรส--พระ
             ลูก   เจ้า   เป็น   ชาย
- ๒   ศิริ--เป็น   สว่าง   รัช--ทรง
- ๓   ราช--เจ้า   แผ่น   ดิน   วงษ์   เชื้อ   แดง   อหวนษ์--เชื้อ
             เป็น   ลำ   ตับ
- ๔   วัฒนาศา   การ--เจริญ   ชนม   ราช--เจ้า   แผ่น   ดิน   นิกา--
             หลาน
- ๕   สยาม--เจ้า   ภักดิ์--ความ   จง   รัก,   ความ   นัย   ถ้อย,
             (มณฑล--เจริญ--ศิริ--เป็น   ขุน   ราช--กระ   มัต   ธิ   ย์,
             สถาน--ที่   อยู่
- ๓๑๐   ๑   ขรม--ผู้   ยิง   พทธ--พระ   พทท   เจ้า   อาราม--วัด
- ๒   อุประ   ดาก--บำรุง   รักษา   กัลป์   นา--สิ่ง   สำ   เร็   ประ
             โยชน์
- ๓๑๑   ๑   ราช--เจ้า   แผ่น   ดิน   โองการ--คำสั่ง   มार--เทวดา

หน้า

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

๓๑

๓๑๑

(ขันฑ์^๒—แค้น^๑ แข็ง^๑ สร^๑—แกล้วกล้า^๑ สิงห์—ของ
อาว^๑ นาท^๑—บรรลือ^๑

๓๑๒

๑ มหา—ใหญ่ อรรถพ—ห้องน้ำ, นที—แม่น้ำ,
๒ มหา—ใหญ่ วาตะ—ลม พยุหะ—เป็นควันกลุ่ม
๓ สอนยา—พลบค่ำ

๓๑๓

๑ ไรชย—ชนะ ปราไชย—แพ
(พุง—ซุก ศาตรา—หอกดาบ—อาว^๑—อันผา,
หน้าไม้,

๓๑๔

๑ ประัญชาน—ดั่งสิ่ง ยุทธ—รบ เหาไชย—เอาชนะ
๒ อาศาร—เครื่องเล่น ชวค. เข็ยคณวัง—เฉลยกัน

๓๑๕

๑ คนสนิท—คนใช้ที่ไวใจได้.
๒ สหาย—เพื่อนรัก. ศช—ความสหาย. ทกช—
ความรักใคร่

๓ งาน—การ. สงคราม—การรบสู้ข้าศึก

๔ ยส—ตำแหน่งหน้าที่, ศกค—อำนาจ

๕ ทาย—ผู้เป็นไพร่เวรกรรม. ปรบัณย์—เป็นข้า
ศึกศัตรู

(ละ—ทิ้ง. หน้าพพณณ์—หน้าเพื่อเจริญ. สักยา—
ความจริง

๓๒

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

หน้า

๑ คติ—ความ เช่นไป. โลก—หมู่สัตว์. วิสัย—

๑๑๖

ที่ อยู่.

๒ ขตา—ฉนโค. กรรม—สิ่งที่ให้เกิด คือเกิด ชั่ว.

๑๑๗

๑ บรรยงก์—เตียง. รัตนะ—แก้ว. นาคณ์—ที่หนึ่ง

(ชื่อ พระที่หนึ่ง)

๒ อทก—น้ำ. ชารา—ลำน้ำ ร่องน้ำ.

๓ ทมิฬ—ผู้มีใจร้าย. เสวตร์—ขาว. ประเทศ—
บ้าน เมือง

๑๒๐

๑ สรรพ—พร้อม. คช—ช้าง. ลักษณะ—ความดี

ความงาม. ดาว—ช้าง. เสวตร์—เผือก. ทิวิณี—
นางช้าง.

๒ อินทร์—ผู้เป็นใหญ่. ไอยราพต—ช้าง ๓ หัว.

คช—ช้าง. อคินทร์—เป็นใหญ่. อรินทร์—เป็น
ใหญ่ ประเสริฐ.

๓ ไยวาท—คำ ตก เคอน. อหุคาสณ์—คำ แนะนำ สิ่ง

สอน. สมณะ—ผู้ระงับ. กิจ—การงาน.

๑๒๑

๑ โยน—กระโดด. รัม—มือถือรัม.

๒ สมณะ—ผู้ระงับ. ปริกขาร—เครื่องใช้สอย.

คคก—อำนาจ. ราชา—พระยา. กณะ—หมู่.

๓ ศก—งาม. อักษร—หนังสือ เขียน แทน คำพูด.

๔ กรง—เมืองหลวง. ศรี—เป็นสง่า. ะโต—ยศ.

ทร—ทรงไว้. นคร—เมือง. อินท—พระ อินทร์.

๕ บค—ตกลงมา. กร—ชอกกร. รัตนะ—แก้ว

ราช—กระษัตริย์. ขานี้—เมืองใหญ่

๕ ศรี—งาม. เสวกีร์—ขาว. คเชนทร์—ช้างใหญ่.
ชาติ—เกิด. มัทม์—ชนิด ประเสริฐ.

๖ ยรม—อย่าง ยิง. อัก—เล็ก. ราช. เจ้าแผ่นดิน.
พาทนะ—เครื่อง ขบ ช.

๑๒๒

๑ เสวกีร์—ขาว. กณฺฐ—ช้าง.

๒ ยรม—อย่าง ยิง. หัตถ์—นาง ช้าง. ช้าง พิง

๓ ยรม—อย่าง ยิง. รัตนา—แก้ว. อาภาศ—ลอบฟ้า.
ชาติ—เกิด. คเชนทร์—พระยา ช้าง. มัทม์—
ใหญ่. คุณ—ความดี. วิมลย์—กว้าง ขวาง.

๑๒๓

๑ ประที—ลอบ. สันถาร—พูด ปราศ. สามนิก—
๓ ก

๒ ราช—กระษัตริย์. อุกโกล—ใช้ลอบ. ตรีโกล—
ยิง หม.

๓ คุณ—ความดี. วิชา—เวท มนต์ คาถา.

๑๒๖

๑ พล ช้าง—ทหารกอง ช้าง. พลม้า—ทหารกองม้า.
พลรถ—ทหารกอง รถ. พล ยทหาร—ทหารกอง เกิน
เท้า. พจนาวา—กำลัง เรือ.

๒ ศรี—งาม. ราช—กระษัตริย์. อลังการ—เครื่อง
ประดับ. สรรพ—ทุก อย่าง. อภรณ์—เครื่อง แต่ง
พระ องค์. บวร—ประเสริฐ. วิภูสิต—ประดับ
ตกแต่ง.

- ๓๔   แปล ศัพท์ พระ ราชพงษาว ทาร เล่ม ๒
- หน้า   ๓   พิไชย—ชนะ วิเศษ. ราช—กระษัตริย์. รัชชัคค.
- ๑๒๖   ยุทธ—รบสู้. ราช—กระษัตริย์. ชาวธ—พระแสง.
- ๔   สรีบ—อาทิตย์. วรร—ประเสริฐ. โองาย—สว่าง.
- ๑   มพร—อากาศ. วิถี—ทาง.
- ๑๒๗   ๑   นก—แม่น้ำ. วาวิ—น้ำ. นารค—ทาง.
- ๒   นาวา—เรือ. พุทธ—หม่น, ประชุม.
- ๓   มัชฌิม—เวลา รุ่ง สว่าง.
- ๔   กษัตริ—พระยา ช้าง. เสนางค์—หม่น ทหาร
- ๕   นานา—ต่าง ๆ พรรณ—สี. พุกยา—ไม้. ชาศ์—
- กำเนิด
- ๑๒๘   ๑   สวรรณ—ทอง. มรรพค—ภูเขาค.
- ๒   มูลิกา—ข้า ทูล ของ. ราชบุตร—พระ ลูก เจ้า.
- ราช นาค—พระเจ้า หลาน เขอ
- ๓   สนม นาม—นาง พิณ. นารี—นางงาม.
- ๔   วิเศษ—แปลก ประหลาด   สรรพ—ทุก อย่าง.
- รกขะ—ไม้. ชาศ์—ชนิด. นานา—ต่าง ๆ. ผล—
- ลูก. ผลา—ดอก.
- ๕   ๑—๔ ทวิ—๒. บาท—เท่า. ทระการ—งาม.
- ๑๒๙   ๑   กรง—เมือง หลวง. ศรี—สง่า. สัตต—๗ นาค—
- ช้าง. นกค—มาก, (หม่น หม่น)
- ๒   มงคล—เจริญ. ราช—กระษัตริย์. มรรณาการ—
- ของ ผัก, ของ ไม้

๑๒๗

๓ มหา—เป็นใหญ่. อิศระ—เป็นเจ้าใหญ่. ชนิ—ขิง.
 ยโคข—ไต้ดัง ที่เจ้า. เสวณะ—ผู้เป็น ข้า พระบาท
 มลา—ดาว. ประเทศ—บ้านเมือง. นครเศศ—เมือง
 หลวง. ปาจิณ—ทวัน ออก. ทิศ—ทาง.

๔ วันทนะ—ถวาย มังคม. ประณาม—นอบ น้อม.
 ขวร—ประเสริฐ. ยาท—เท้า. มณฑช—คอก ขัว
 เวณ—ลของ. มาศ—ทอง

(เกียรติ—ความ เล่า ลือ. บล—ความ นัย ถือ. ไพ
 ศวล—กว้างขวาง. นานา—ต่าง ๆ. ประเทศ—บ้าน
 เมือง. ราช—กระษัตริย์. ธานี—เมืองใหญ่.

๕ กุ—เหมือน. สัตว์—รม. ท้าว—เจ้า. มหา—ผู้
 เป็นใหญ่. พรหม—ผู้ ประเสริฐ.

๖ สุข—ความ สบาย. อสนช—สบาย ท้ว ก็น.

๗ ปราศจาก—ไม่มี. ทกซ์—ความ ร้อน. รงษ์—กัษ.
 โภย—สิ่ง ฟัง กตัว. สรรพ—ทุก พวก. สัตว์—
 มนุษย์.

๘ สอด—ทง สผ. โลก—หมู่ สัตว์. ชาติ—ธรรมคา.
 มัชณัน ทิศ—ท่าม กลาง, เทียง, สมิช—คราว.

๙ ราช—กระษัตริย์—ธิดา—ลูก สาว พรรษา—ขี.

๑๐ ศรี—สง่า. สุรางค์—นาง. บรวิภา วิภา—ผู้ บำ เวน.

๑๑ อริ—ข้าศึก. ราช—กระษัตริย์. ประยักษ์—ศักรู.

๑๒ โลก—มักมาก. หิริ—ความ อาย. โศคตปะ—ความ

- ๓๖   แปล คัพพั พระราชพงษาว การเล่น ๒
- หน้า   สตั้ง กลัว แก่ ขาป.
- ๑๓   วิหิงษา การ--กระทำ การ กต ช้ ช่ม เห่ง.
- ๑๓๐   ๑   มหา--ใหญ่.   วิไชย--ชนะพิเคษ.   ฤกษ์--ยาม.
- ๒   องค์อาง--กล้าหาญ.   พนม--เท่า.   ขลุ--ลของ.
- ๑๓๑   ๑   มิตร--เพื่อนรัก.   สันถวะ--ควรชมเชย.
- ๒   เวร--ก้อกำม.   ไพรี--มิจิดร้คิด ก้อกำม.   ขา
- ขาญ--มุ่งหมายจะทำได้ ใ้ความลำบาก แก่ กั้น.
- ๓   กร้าม--กลัว.   เกช--อำนาจ.   อานภาพ--ความ
- เป็น เห่ง.
- ๑๓๒   ๑   ทาย--คนใช้--กรรมกร--คน ทำ การ งาน.
- ๒   ราช--กระษัตริย์.   ฐิกา--ลูก สว.   สิวิกา--วช.
- กอญนระ--ทอ.   ขาน--เครื่องขี่ไป.   วิจิตร--อัน
- งคงาม.
- ๓   กระษัตริย์--นาง กระษัตริย์
- ๔   ราช--กระษัตริย์.   อชชาโคทรย--น้ำใจ.
- ๕   สไถนัค--โกนบก.   กระขาสนาน--ที่ สรง น้ำนัค.
- ๓   เขญว--ใบ สรี ๕ ช่ม.   ราช--กระษัตริย์.   วัค--
- รว.   ลตร์--รม.   เขญวรงค์--ห้า ลี.
- ๖   มิคคีร--ทาว คิมะ เนอ.   ทาวฤกษ์ที่ ๒๐ มาศ--
- เทอน.   สกร--ข้าง ขน.   บกษ--ผ้าข.   คิล--วัน
- (มหา--ประเสวีชู.   มงคล--เจริญ.   ฤกษ์--ยาม.
- ๑๓๓   TUDC (ศิริ--เป็น สง่า.   ราช--กระษัตริย์.   อลัง การ--
- เครื่อง ประคย   สรรพ--ทุก อย่าง.   อารณ--

๑๓๓

- เครื่อง ตก แต่ง. ภูเขา-ผ้า ทรง.
 ๑ เขียวขาว-เขียวขม. รัตติกาล-ผ้า แต่ง.
 ๒ ใจ เพ็ชร-พาได้ใจ กล้า แขง, (ชื่อ พระ แสง)
 ๓ ยาน-เครื่อง ขี่ ไป. มาศ-ทอง.
 ๔ ลังซ์-หอบ ขาว. ทักษิณ-ข้าง ขวา. อารัญ-
 เวียนไป.
 ๕ ทวี-๒. ซากิ-เกิด. อารัญ-ผู้สั่งสอน.

๑๓๔

- ๑ ศัตรู-เป็น ข้าง คัด. ราช-พระษัตริย์. สมบัติ-
 ความ บริบูรณ์.
 ๒ เสวย-กิน. ผล สลัก-ผล แต่ง โม.
 ๓ นักพระ สัตถา-ชื่อ คน. อธิ-ยิ่ง. ราช-พระ
 ษัตริย์ (พิเศษ)

๑๓๕

- ๑ มง-เก็บ. คติ-เหตุ.
 ๒ อาลัย-คิดถึง. ราช-พระษัตริย์. โอรส-พระ
 ลูก เจ้า.
 ๓ โศก-เศร้าใจ. อากร-เดือกร้อน. ภาพ-
 ความ เปน เอง.

๑๓๖

- ๑ ศิริ-รวม. ชนม์-อายุ.
 ๒ ท้าว-เจ้า นาย. พระยา-ขุนนาง. เสนา-ข้า
 ราชการ. บคิ-ผู้เป็นใหญ่. มนตรี-ผู้เป็น
 ข้าราชการ. มช-ผู้เป็นหัว หน้า, ผู้เป็น ประธาน.
 ๓ ราช-พระษัตริย์-บัณฑิต-รับสั่ง.

๓๘

แปล ศัพท์ พระ ราชพงษาว การ เล่ม ๒

หน้า

๘ เล่มที่—ล่อง เลข. ราช—กระษัตริย์. โอง การ—
รับสั่ง.

๓๓๗

๑ วาสนา—กุศล ที่ ทัก ด้ว มา. ขารมี—บุญ.

๒ สมณะ—ผู้บวช. พวาทมณ—ผู้ละบาป. อาจารย์—
ผู้สั่งสอน. อาณา—อำนาจ. ประชา—หมู่สัตว์.
ราชกุมาร—โอรส ฟ้า ด้ว แผ่น ดิน.

๓ เสวตรี—ขาว. ฉัตร—ร่ม. มตา—ประเสริฐ.
ศรี—เป็น สง่า ราชิ.

๔ บุญ—กุศล. อภี—ยิ่ง. สังฆาร—สังฆกรรม.

๕ ราชะ—พระยา. สัท—สัตว์ ด้ว ของ ชาติ.

๖ สุวรรณ—ทอง. ภาชนะ—เครื่อง ด้ว ของ.

๗ กตัญญา—บุญ. เกศ—อำนาจ. อธิการ—บุญ
กุศล แก่ ภาส ด้ว. อภินิหาร—ไ้ ด้ว ด้ว ด้ว ด้ว.
ขารมี—บุญ.

๘ อุประไมข—เปรียบ ด้ว เหมือน.

๙ สุก—ดี. ภวระ—เป็น ด้ว. สุรวิต—ประพศ ด้ว ชอบ.
ธรรม—ความ ดี.

๑๐ กอรรณ—เอ็นดู. ภาพ—เป็น ด้ว. อดาวล—ผู้พวาย.

๓๓๘

๑ ขรม—อย่าง ด้ว. ศพ—ซาก ด้ว. ประคินฐาน—
ตั้ง ด้ว

๒ ราช—กระษัตริย์. พิธ—อย่าง. ราช—กระษัตริย์.
อภิเศก—มอบ ราช สัมบัค. เฉลิม—เชิด ด้ว.

๓ ราช—กระษัตริย์. มณ เทียร—ปราสาท.
(เศก—ดี. วาร—วัน. มตา—ประเสริฐ. มงคล—

๑๓๗

เจริญ.

(นัก ขัทร—ทาว. ฤกษ์—ยาม.

๑๓๘

๑

คาม—ข้าน. วาสี—อัย. อริญ—ข้า.

๒

เอก—ที่ ทนง. อัก—เล็ก. ยรม—อย่าง ยิ่ง

ขัตติย—ภระษัตรี. อธิ—ยิ่ง. มคินทร—เป็น

เจ้า เป็นใหญ่. บัน—ยอด. พิกพ—โลก. ขบ—

หมก. สกต—ทงสน. ราช—ภระษัตรี. สี่มา—

แดน.

๓

มตา—เป็นใหญ่. ไอ สวีย—ความ เป็นเจ้าใหญ่.

สวรธา—สมยค. อธิ—ยิ่ง. บัค—เป็นเจ้า.

ดวล—ครอบครอง. ราช—ภระษัตรี. ประเพณี—

แบบ อย่าง.

๔

ศรี—ราช สมยค. สวีย—อาทิตย์, ผู้มี อำนาจ

กล้า. สวสค—ค. วงษ์—เซอ แถว. กำรง—

ครอง. ราช—ภระษัตรี. อาณา—อำนาจ.

จักร—แดน ที่มี อำนาจ ครอบไป

๕

ประเวศน์—เข้าไป. ราช—ภระษัตรี. มณ

เทียร—ปราสาท.

๖

สุวีย—แกลว กล้า. อาทิตย์ อมรินทร์—เป็นใหญ่

กว่า เทวคา. (ชื่อ พระที่ นิ่ง)

๑๔๐

๑

ภูมิ—ที่. ซาติ—เกิด.

๒

พุทธ—พระ พุทธ เจ้า. สมโลก—บูชา.

๑๔๐

(สห-กับ, ซาคี-เกิด.

๔ พระอบ-โต, กล้อง.

๕ อทมพร-ไม้มะเดื่อ. มหา-ประเสริฐ. มงคล-
เจริญ. สถาน-ที่.

๑๔๒

๑ อภิ-ยิ่ง. ยาล-รักษาคุณ.

(มหา-ประเสริฐ. มงคล-เจริญ. พิธี-อย่าง.

โสภณ-โกน.

๓ ประพฤติ-ปฏิบัติ. พรหม-ประเสริฐ. จรรย์-
ประพฤติ.

๔ ปริยัติ-สิ่งเลวเขียน. ไตร-๓. ยัญ-คัมภีร์.
ธรรม-คำสั่งสอน พระ พุทธเจ้า.

๕ เลข-ขีด เขียน. ยัญ-เปรมโยเพื่อ เชิด ชลิ่ง.
มนต์. ร่ายมน.

(คาถา-เค็ดเข้า. สรรพ-ทุก อย่าง. วิทยา-
ความรู้. คุณ-ความดี.

๑๔๓

๑ ศิลป์-สิ่งศึกษา. ศาสตร์-คัมภีร์. สรรพ-ทุก
อย่าง. ยัญ-คัมภีร์.

๒ อักษร-เครื่องหมาย แทน คำพูด. หนังสือ

๓ ราช-กระษัตริย์. ศาสตร์-คัมภีร์-โหรา-หมอ
ค. แพทย์-หมอ รักษาโรค.

๔ ชำนาญ-รู้คล่องแคล่ว ไตร-๓. เพทางค์-องค์
แห่งความรู้.

๕ ราช-กระษัตริย์. มารดา-แม่.

ศักราช   แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒   ๘๑

๑๔๓   ๒   นาค—เท้า, ข้าราชการ—ข้าเวร, (เมียบ)

๑๔๔   ๑   วงลาย—ใน ที่ ผก สอน ให้ รู้ สำ เหนียก ภาษา
๒   ขรม—อย่าง ยิง, โกร—ยิง, วัลร์—อำนาจ, (ชื่อ
ข้าง พระ ที่ นัง)

(ลังม—ลางม, ราช—พระยา,

๑๔๕   (นานอ—ต่าง ๆ, มงนา—ปลง, ซากี—ชนิก,

๑   ซดคส—ขบปกรวม, ทรวิต—ประพฤต ชั่ว,
๒   มฤค—เนื้อ, กณดา—หม, ทวี—๒ คน, ซา—
เกศ, ซากี—ชนิก,

๓   ประจันต—หมอก นตม พระ นตร, ซนขท—บ้านผชก,

๑๔๗   ๑   ขรม—อย่าง ยิง, โอรส—พระ ลูก เจ้า อธิ—ยิง,
ราช—กระษัตริย์,

๒   พริย—ผู้มี เพียร, โยชว—พวก ขบ, พลากร—หม
กำลัง, ทวย—หม, ศาญ—ถลา,

๑๔๘   ๑   ยাত্রว—ขดไป, คช—ช้าง, อาชาร—ทรง,

๑๔๙   ๑   แพร—หิน, ภัคตร์—ศักราช, ขริชฎางค์—เขของ หลง,

๑๕๐   ๑   พันชนา—จำไว้, ลัง ซลิกพันธ์—ใช้ ตรวน,

๒   ไอยกี—พระเจ้า ย่า,

๓   คณ—ความ คี, อประการ—ทน ขำรง,

๔   ชัก—ชนก, โสมนัส—ชอยใจ,

TUDC 22/04/2563

๑๕๑   ๑   อภิวัต—ถวาย ไหว้, ถวาย บังคม,

๔๒

แม่ถลัฟท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

หน้า

๒ ราชบุตร—พระลูกเจ้า.

๑๕๒

๑ ท้าง—แทน. เนตร์—ตา. กวรรณ—ศ.

๑๕๓

๑ เส้นหา—รักใคร่. การัญญา—เอ็นดู.

๒ กตัญญู—รู้คุณ. กตเวที—คิดตอบแทน.

๓ ทำเสน่ห์—ทำเวทมนต์ให้รักลุ่มหลง.

๔ ทาษี—หญิงเป็นข้า.

(คชหระ—การลับ.

๕ วรรณโรค—โรคผสมเกล็ดง. คัมภีร์มาลา—เป็นชื่อโรคผสมอย่างหนึ่ง. นีพพาน—ดับ, (ตาย).

๖ ฌอ ปณิกง—เผ่าซากศพ.

๗ กภชะละ—คว้าย. คารณ—ขยายข้า. หวี—ความหมาย. โสติดปะ—กลัวบาป. อุกคัล—บาป. ลามถ—ชั่ว.

๘ วิตถ—ทวีตของ. โทษ—โทษ. โมหะ—หลง.

มุล—เป็นรากเง่า. นีรันตร—เต็มอทุกวัน

๙ น้ำเงินขาว—เหล้ากระแฉะ. เหล้าไม่ได้กลั่น (สาโท).

๑๐ ลังวาศ—อยู่ร่วม, ล้องเสฟ. นางกุมารี—หญิงเด็ก.

๑๕๔

๑ ประหาร—ตี. ประฉิม—ที่สุก. อูรา—อก. ประเทศ—ที่.

๓ ประพาศ—เที่ยว. มหา—ใหญ่. สมทร์—เทศ.

๔ เฮณะ—หนึ่ง. ไชย—ชนะ. (ชื่อवेशพระที่หนึ่ง)

TUDC

22/07/2563

๕ ขท—ทมวคมาตรา. อัยะ—ผู้เป็นเจ้า, การ—
กิจ ที่ จะ พัง ทำ

๑๕๕

๑ ขนย—แบบแผน. ขรรณเหียม—เยี่ยง อย่าง.
๒ มวณะ—ตาย. โทษ—อาชญา.
๓ อาโดย—เป็ดหัวง. ราช—พระษัตริย์. ประเวณิ—
แบบ อย่าง.

๔ โยราณ—เก่า. ราช—พระษัตริย์. กำหนด—
หมายไว้.

๕ ค—ข้า. ประหาร—ฆ่า. จีวิตร—ความ เป็น อยู่.

๖ คระหะ—คี่ เคียน. กณะ—ทง. จีวิตร—ความ
เป็น อยู่.

๗ คัยะ—ทว. รูป กิน—กิน ขึ้น เป็น รูป แทน คน.

๑๕๖

๑ ลกษณ—การตมค. ขณา—ฉันท. โทษ—ความ
ผิด.

๒ เพ็ชณ—โทษ ถึง ตาย. ขาญ—ผู้ฆ่าให้ตาย.

๓ พล—เครื่องสังเขย. กรรม—การ กระทำ.

๔ ศาล—โรง. เทพ—เทวดา. อารักษ—ผู้รักษา.

๕ กะเพ็วระ—ชอก ศพ. ฉาปะนะกิจ—เผา เลี้ยง.

๑๕๗

๑ มาณะ ทาวฤกษ์ที่ ๓, มาศ—เดือน. สุกกรบักษ์—
ข้าง ขึ้น. ทิดิ—วัน

๒ ขวร—ประเสริฐ. รัตน—แก้ว. มาลี—ระเหยิบ.

มณิ—แก้ว มาศ—ทอง. มกฏ—เทวitic. วิสทชิ—
ขวิสทชิ. สังวาล—เครื่องคดของพระศอ. กาญจนะ—

๔๔

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

หน้า

ทอง. อลงกฎ--ประทับ. วรรณ--ตกแต่ง.

๑๕๗

๓

วิไชย--ชนะ วิเศษ. มหา--ประเสริฐ ราช--การ
ษัตริย์ ชาวช--พระแสง. ราช--การษัตริย์.
รณ--ข้าศึก ยศ--รบ

๔

ที่สมพร--อากาศกว้าง. วรรณ--ประเสริฐ. ไอ
ภาย--รุ่งเรือง.

๑๕๘

๔

วิไชย--ได้ยงเอิกเกริก. พศอาร--พัน แผ่นดิน
สกต--คงสน. เกษร--มีลของ (ชื่อช้างพระที่
หนึ่ง) ขวร--ประเสริฐ. ประทุม--บัว. (ชื่อช้าง
พระที่หนึ่ง)

๕

คชา--ช้าง. นก--คน.

๑๖๐

๑

โรค--การป่วย.

๒

อาสัญ--ใกล้. ทิวศต--ไปสู่สวรรค์ (กาย)

๓

โสทรค--อาชญา สกต--มีกลิ่นหอม. มาตา--
คอกไม้. คตย--คตย. ชงก--ตัว, ร่างกาย.

๔

โกษ--คิย ภาณูระ--ทอง. อลงกฎ--ประทับ
วรรณ--ตกแต่ง. มหา--ประเสริฐ. เมวระ--๙,
รัตน--แก้ว.

๕

ราชะ--การษัตริย์. วงษ์--เชอ สาย. อหวนษ์--
เชอ เช่น ล่าจับ เสดนา--ข้าราชการ. พฤตมา--ผู้
แก่. ชามาศย์--ข้าราชการผู้ใหญ่ มุลินา--ข้า
ทูลของ. กร--คน.

๓๖๑

- ๑ มหา—แปนใหญ่. ราช—กระษัตริย์. ครู—อาจารย์.

ปวิสะ—บริษัฏ. อตม—สง สก. พรตม—ประ

เสริฐ. พฤตมา—ผู้ส่ง आय. อาจารย์—ผู้สั่งสอน
- ๒ ศก—ค. วาร—วัน. คณ—ชนแรม. ศรี—เป็น

สง่า. สวัสดิภ—ค. พิตมน์—เจริญวิเศษ.

มงคล—เจริญ. มหา—ประเสริฐ. นักขัตร์—คาร.

ฤกษ์—ขาม.
- ๓ ราช—กระษัตริย์. พิธี—ขวงสรวง. ราช—กระ

ษัตริย์. อภิเศก—มอช ราชสมบัติ.
- ๔ อมชา—พระน้อง. อธิ—ขิง. ราช—กระษัตริย์.

ประ คิยฐาน—ให้ตั้งอยู่. กรม—ตำแหน่ง. ราช—

กระษัตริย์. วัง—ที่ลอม. ขวร—ประเสริฐ.

สถาน—ที่อยู่. มงคล—เจริญ.
- ๕ ขส—ตำแหน่ง. คณค—อำนาจ. ถานา—ตำแหน่ง.

อนรูป—โคช สมควร.
- ๖ อโนตคปะ—ไม้กั่ว แก่ ขाप. ขวม—ความ

ยระพุก.

๓๖๒

- ๑ ละ ลาย ละเล้า—เข้าไปในที่ไมควรรจะเข้าไป (ตกลง

ตั้ง ตั้ง)
- ๒ มหันต—หนัก. โทษ—ความผิด. สำเร็จโทษ—

ฆ่าเสีย.

๓ ๓๓๓—ดาวฤกษ์ที่ ๔, มาศ—เดือน. สกษณ—

๕๖

แปลศัพท์พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒

หน้า

ข้าง ขึ้น. ทิด-วัน

๑๖๓

๑ บุตร์-ลูก. ทารา-เมีย. ข้าคน-ข้าว แลคนใช้.

๑๖๔

๑ ศก-ค. วาร-วัน. ทิด-ขณแรม. พิไชย-ชนะ
วิเศษ. มงคล-เจริญ. ลูก-ยาม. กริษา-ยก
ไป. ทัพ-กองรบ. พล-กำลัง. ทวย-หมู่.
หาญ-กล้า. พยัค-กองเบ็ดกลุ่มใหญ่. ยাত্রา-
ไป.

๒ ข่านาญ-รถขี้. การ-กิจ. พิไชย-ตำรา รบ.
สงคราม-การ ทัพ ศก.

๑๖๕

๑ ศก-ค. อภษร-หมงตอ. ทุต-ผู้สอ สว.

๒ ราช-กระษัตริย์. ไมตรี-ความรักใคร่กัน.

๓ อนาคต-ภาคข้าง หน้า. ประทีญญาณ-คำ
สัญญา.

๔ พิไชย-กรว.

๑๖๖

๑ ราช-กระษัตริย์. บริหาร-การตั้ง. ปฎิ
สังขรณ์-ซ่อม แผลง.

๒ ปาณาติยาต-ทำ การฆ่าสัตว์. มัจฉา-ปลา.
ชาติ-ชนิด.

๓ ขริกขาร-เครื่องใช้. วัตถุ-สิ่ง ของ. ทาน-ให้,
บริจาค.

๔ ไตร-๓. มช-หน้า.

๕ เมืองเทศ-เมือง ต่าง ประเทศ, เมือง แหก.

๑๖๗ ๑ มหาคา—ผู้เป็นใหญ่. อุดราช—เป็นเจ้ากิ่งเมือง.
(รัตนะ—แก้ว ไตรย—๓.

๒ พธ—กำลัง. นิกาย—หมู่.

๑๖๘ ๑ บัค—ยัค. ยราโมช—ชั้น ชม

๒ ประพาศ—เคียว—โพม ช้าง—คดอง ช้าง.

๓ พระจันทร์—ดวง จันทร์. เมฆ—เข้าเงา เมฆ.

๔ ราช—กระษัตริย์. อาชญา—อำนาจ.

๑๖๙ ๑ ขริวาร—คน แะค ล้อม. ยล—ทำเหมือง. คักค—
อำนาจ

๒ สักข—ความจริง. สายาล—สายแข่ง.

๓ บำเพ็ญ—แต่งสร้าง. ราช—กระษัตริย์. กุศล—
การ บุญ.

๔ พุทธ—พระพุทธรูป. ไสยาคัน—นอน.

๑๗๐ ๑ อัยยส—เป็น ของ หน้า อัย อาย

๒ ยาศี—คำเป็นแบบแผน. ราชา—พระยา. คณะ—
หมู่.

๓ วิปริต—แตกพร.

๑๗๑ ๑ วิหาร—ที่ อยู่พระพุทธรูป การ เปรียบญ—ที่ เล่า
เรียน. อโยสธ—ที่ ทำ สังฆกรรม. เจตย์—ที่บูชา
กัญ—เรือนพระ. หอไตร—ที่ไว้พระธรรม.

๑๗๒ ๑ เมตตา—มีความ เห็นกุ สัตว์อื่น

๑๗๔ ๑ ราตรี—กลางคืน. กาล—เวลา.

๓๗๕

- ๒ คกั—เศก, เรือง.
- ๓ ราช—กระษัตริย์. บุตร์—พระลูกเจ้า.
- ๑ มีรุ—ความตาย. ราช—พระยา.

๓๗๗

- ๑ ภกั—ชอตรงรักใคร่. กตัญญู—รู้บุญคุณ.
- ๒ โทษ—ความผิด. โศคร—เชอแฉวเหล้ากอ.

๓๗๘

- ๑ พิธี—อย่าง. ปราสาท—รบเข้าศึกชนะ. อภิเศก—
มอบราชสมบัติ.
- ๒ วิมาน—เรือนเทวคา. รัตน—แก้ว. มตา—ใหญ่.
ปราสาท—เรือนหลวง.

(พระพน วรมาใหญ่—พระแม่อยู่หัวเจ้าองค์ใหญ่.)

๓๗๙

- ๑ พระพน วรมาน้อย—พระแม่อยู่หัวเจ้าองค์น้อย.
- ๒ บรม—ผู้ยิ่งใหญ่. ราช—กระษัตริย์. อธิ—ยิ่ง. ราช—
กระษัตริย์. ไทมหศ—น้อยพระไทย.
- ๓ เซขฐู—พระเจ้าพี่. อธิ—ยิ่ง. ราช—กระษัตริย์
- ๔ เล้าโลม—เอาพระไทย.
- ๕ กมล—หัวใจ. สันตาม—ความคึก
- ๖ ประพฤติ—กระทำ. บัวเพญ—ก่อสร้าง. กุศล—
บุญ. สุรวิต—ประพฤติดี. ธรรม—ความดี.
- ๗ สมณ—พระสงฆ์สามเณร. พวาทมณ—ผู้ถือลัทธิ
ลอบบยาบ. ประชา—หมู่มนุษย์. ราชฎร—ไพร่ฟ้า
ข้าแผ่นดิน.
- ๘ สโมสร—พร้อมเพรียงกัน. สุข—สบาย.

๓๗๗ ๑ ยาก—คน ขอดทาน. วรรณพก—คน ผู้ร้อง ขอดทาน. เกรณาน—สัตว์ต่าง ๆ

๓๗๘ ๑ โศกะทิง—วัวป่า. มหิงษา—กระบือ.

๓๗๙ ๑ ใจรว—ผ้าไหม. สังฆาฏี—ผ้าพาด.

๒ ฉาฉาวะพัตร์—ผ้า ย้อม หน้าผาก

๓๘๐ ๑ วิเชียร—เพชร. หักคันทร์—ข้างมือส. อรินทร์—เป็นใหญ่กว่า ข้าศึก. (ชื่อข้าง ชั้น ว่าง)

๒ สมโภช—ฉลอง. สารีริกะธาตุ—พระธาตุที่เป็นกระดูก พระพุทธเจ้า.

๓ ขัรภษา—ควา รือ. อัก—ผู้เล็ก. มหา—ผู้ใหญ่ เลินา—ข้าราชการ. บคิ—ผู้เป็นใหญ่.

๓๘๑ ๑ งา ยาวพันไพร—พัน ริม ฝ้าย ปาก.

๒ บรม—อย่าง ยิ่ง. นาเคนทร์—ข้าง มือส. (ชื่อข้าง ชั้น ว่าง)

(บรม— ฯลฯ วิไชย—ชนะ วิเศษ. (ชื่อข้าง ชั้น ว่าง)

(บรม— ฯลฯ จักรพาฬ—ครอบโลก, (ชื่อข้าง ชั้น ว่าง)

(บรม— ฯลฯ กุญชร—ช้างใหญ่. (ชื่อข้าง ชั้น ว่าง)

๓๘๒ ๑ TUDC ราช—กระบี่กระบอง. ศาสน์—คำสั่ง, หนึ่งสี่.

๒ มงกต—เงา. ราช—กระบี่กระบอง. บรรณาการ—

๕๐

แปลศัพท์พระราชนิพนธ์การเล่่ม ๒
ของฝ่าก.

หน้า

๑๗๕

- ๑ สาระ—เร็ว. พินาน—เรือมเทวคา. (ชื่อเรือ)
- ๒ ราช—กระษัตริย์. ทศ—ผู้ถือสารทหนึ่ง อปทท—
ผู้ถือสารท ๒, ฟ้าทศ, ฟ้าทศ, ฟ้าแจ้ง,
- ๓ กรง—เมืองหลวง. รัตน—แก้ว. บูร—เมือง.
อระ—พม่า.

๔ ราช—กระษัตริย์. ไมตรี—ความรักใคร่กัน.

๕ สพรณศรี—พานศมาถเสวยทำด้วยทองคำ.

๑๗๖

- ๑ สพรณ—ทองคำ. ษัตร์—แผ่น.
- ๒ ทราย—เทวองัว. มหา—ใหญ่. โองการ—รับสั่ง.
นาราช—พระเป็นเจ้า. ราชสิทธิ์—พระยาสิทธิ์
ของอาภ.

๑๗๗

- ๑ ยรม—อย่างยิ่ง. กช—ช้าง. ลักษณะ—ก็งัก้วย
อย่าง. อธิ—เล็ก. คุชมถร—ช้างมียศ. สปุระ
คิยงู—ยิวสนิท. สัททวิ—สำเนา. สนทยา—เวลา
ค่ำ. มหา—ประเสริฐ. มงคล—เจริญ. วัฒน—
ไม่มีแก้วสอง. (ชื่อช้างชั้นรวาง)
- ๒ ราช—กระษัตริย์. สมภาร—บุญขารมี.
- ๓ เหม—ยศศ. นาค—

๑๗๘

- ๑ พิราไลอ—ปราศจากที่อยู่, ปราศจากห่วงใย.
(ตาย)

๑๗๙

- ๑ ออกัญญ—ไม่รู้รักคุณที่ท่านทำไว้แก่ตน.

๓๙๐

- ๒ วิชฌานา—การเห็นแจ้ง (ภาวนา) เมตตา—
เจริญพรหม วิจารณ์.
- ๓ คิษย์—เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียน.

๓๙๓

- ๑ โรค—ป่วย. สำหรับ ขรุษ—เกิดแต่หญิง ชั่ว
โรค—ป่วย. ขรรษา—คล้ายโรค เรณู.
- ๒ ราช—กระษัตริย์. ราชธนู—ทวนไทย.

๓๙๔

- ๑ คารว—ครอบครอง. เสวตร์—ขาว. นัคร—รม.
- ๒ ธานี—ตำแหน่งที่ คฤค—อำมาตย์. ภารม—ตำแหน่ง.
ราช—กระษัตริย์. วง—ที่ล้อม. บวร—
ประเสริฐ. สนิท—ภ. มงคล—เจริญ. (วังหน้า)
- ๓ ทศ—๑๐. นัคร—ความรักใคร่. ราช—กระษัตริย์.
ธรรม—ความดี.

๓๙๕

- ๑ อาพค—แสงให้เห็น.
- ๒ ประทุมเกษ—มหาสมุทร—สายช่องใหญ่
- ๓ หลักไชย—เช่น ประชานใน การ มีได้เช่น ๗๒๒
- ๔ วาตะ—ลม. ปรหะ—แตก ^๕

๓๙๗

- ๑ ศาตรา—หอก ทัพ. อารช—บันได, หน้าไม้.
- ๒ สังขลิก—เครื่องจำใช้กรรม. พันธนา—จำไว้.
- ๓ ราช—กระษัตริย์. บิศา—พระพ่อเจ้า.

๓๙๘

- ๑ บิศา—พระพ่อเจ้า. ราช—ผู้เช่น กระษัตริย์.
มาตรงค—องค์พระ แม่เจ้า.
- ๒ ไทยทาน—ของให้ชน. ขารก—คนขอทาน.

- ๕๒   แปลกศัพท์พระ ราชพงษาว การ เล่ม ๒
- หน้า   ๓   มนสิการ—คิดในพระทัย.
- ๑๙๙   ๑   อัก—ผู้เล็ก. ราช—กระษัตริย์. ชายา—เมีย.
- ๑   พุทธ—พระพุทธรเจ้า. ศาสนา—คำสั่งสอน.
- ๒๐๐   ๑   วิจารณ์—ความดำริ. เซาวะ—ความกึกก้อง
                          แคล้ว.
- ๒๐๑   ๑   อาชญา—อำนาจ. ลีลา—เค็ดซาก.
- ๒   องอาจ—กล้าหาญ.
- ๒๐๒   ๑   มหา—ผู้ประเสริฐ. กระษัตริ—กระษัตริย์. อธิ—
                          ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง. ราช—กระษัตริย์.
- ๒   ภกาม—พม่า. ประเทศ—ถิ่นฐาน. ทิศ—ทาง.
                          อักตงค์—ตวันตก.
- ๓   พยทะ—กองทัพใหญ่. จตวงค์—มีองค์ ๔ เสนา.
- ๔   อวิน—ข้าศึก. ราช—กระษัตริย์. ไพรี—ผู้มีเวร
                          กลียก—เชลย.
- ๕   ขรม—อย่างยิ่ง. ไพรี—ขารมี. สมภาร—บุญ.
- ๖   ตรา—เครื่องหมาย. ภูมิ—สำหรับที่เกิด.
- ๒๐๔   ๑   มัชฌิมะ—ตามกลาง. วิถี—ทาง.
- ๒   กรุง—เมืองหลวง. ภกาม—พม่า. ประเทศ—ถิ่น
                          ฐาน. ราช—กระษัตริย์. ขานี—เมืองใหญ่.
- ๓   ขัตติยะ—กระษัตริย์. จาริต—แบบอย่าง.
- ๔   ขรม—อย่างยิ่ง. ฉัททนต์—ขางาใหญ่. มหันต—
                          ใหญ่. พงษา—เผ่าพันธ์. มกฏ—จอม.

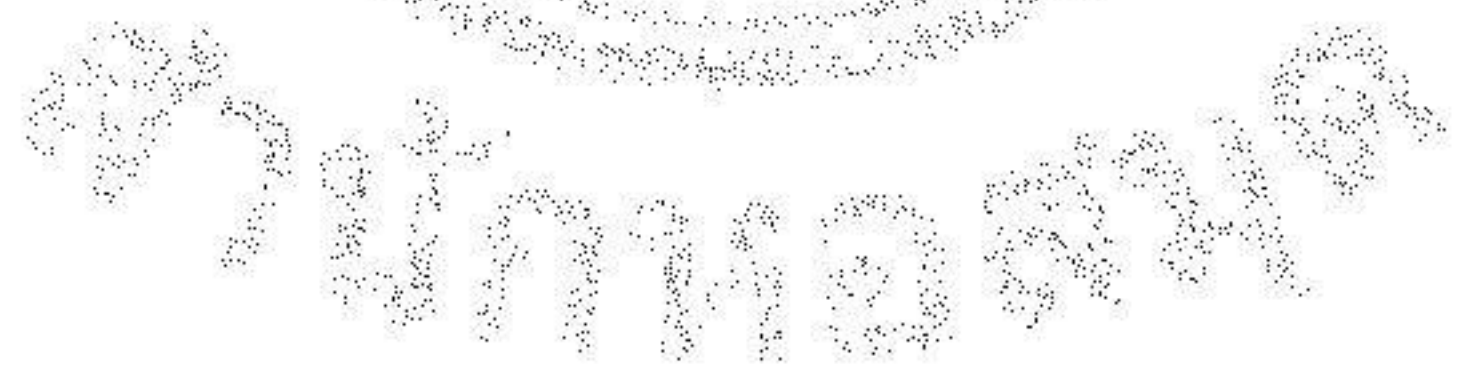
คหน้า   แปลกพิท้พระราชพงษา: อาร เล่ม ๒   ๕๓

๒๐๔   กุญชร—ช้าง. (ชื่อช้าง)

๒๐๕   ●   พินาโลย—ปราศจากห่วงใย.   ปรโลก—ภพเบื้อง
คหน้า

๒๑๓   ●   ราช—กระษัตริย์.   สโมสร—พร้อมเพรียงกัน.
๒   ออก—ชนแก่.   ทงขาว คี—เมือง ศลวง ประเทศ
มอญ.

๒๑๔   ●   อวเพศ—มีกิริยาไปต่าง ๆ.   นิมิตร์—ตาง.
๒   หน้าพระเนตร—หน้าตา.   นวภี—สค้อ.
๓   อากาศ—ท้องฟ้า.   วิปริต—แปลกประหลาด.
๔   ชักตียวงษ์—เชื้อกระษัตริย์.
(พินาโลย—ปราศจากห่วงใย.   ปรโลก—ภพคหน้า.)

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

๑

๗๑๘

๖๖๕ คำ

- ๑ พระเจ้าอยู่ทอง ประถม กระษัตริย์ สว่าง กรุงเทพพระมหานคร ศรีอยุธยา ได้ส่งทักษิณาวุธ ได้ค้น ห่มัน ขอน
- ๑ สว่าง พระที่นั่งไพศุริย์มหาปราสาท ๑ พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท ๑ พระที่นั่งโอรสวรย์มหาปราสาท ๑
- ๒ เมืองประเทศราช วัน ๑๖ เมือง คือ มะละกา ๑, ซวา ๑, ตนาจศรี ๑, นครศรีธรรมราช ๑, ทวาย ๑, เมะตะมะ ๑, เมะตำแดง ๑, สังขตา ๑, จันทบุรี ๑, พิชณโดกย์ ๑, ศุโขไทย ๑, พิไชย ๑, สวรรคโดกย์ ๑, พิจิตร ๑, กำแพงเพชร ๑, นครสวรรค์ ๑,

๓ พระราเมศวร ยก พด ๕๐๐๐ ไมตรีเขมร แล้วพระบรมราชาธิราช ยก ตาม ไปตี กรุงกัมพูชา อับดีแตก กวาดอศยพเขมรมาเป็นอันมาก

๗๑๕

- ๑ พระเจ้าอยู่ทอง สว่าง วัดพุทธไสสวรรค
- ๒ นำขุนสุวรรณ พิชัย ไชย ตก ถูก คีษะเดียว ๒ ตัว ๔ เท้า ชิง คีษะกัน

๓ ไก่พระศรี มโหสถ พัก ฟอง ตัวเดียว ๒ คีษะ

๗๒๕

- ๑ พระเจ้าอยู่ทอง สว่าง วัดป่าแก้ว

๗๓๓

๓ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปตีเมืองเหนือตั้งป้อมได้หมด

๗๓๔

๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปเขานครพังกาแฉ เมืองแขงเทรา

๗๓๕

๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปเอาเมืองชากังราวได้

๗๓๖

๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราช สว่างพระศรีรัตนมหาธาตุ นำ

TUDC ๕ ๒๒/๐๔/๒๕๖๓
บนชั้นสูง ๑๙ วา ยกด นกศต ๓ วา

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

๓๓๗

๓ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปตีเมืองพิษณุโลกย์ ได้ตัว
ขุนด่านแก้วเจ้าเมืองกับครอบครัวมาเปนอันมาก

๓๓๘

๓ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปตีเมืองชากังราวอีกได้
ผู้คนพดเมืองมาเปนอันมาก.

๓๓๙

๓ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปตีเมืองชากังราวอีก มหา
ธรรมราชาออกมากวายนัดคน

๓๔๐

๓ สมเด็จพระบรมราชาธิราชไปตีเมืองเชียงใหม่ได้เมือง
นครด้าปาง

๓๔๑

๓ พระราชมังคลาภิเษกไปตีเชียงใหม่แตก ได้นักต่างบุตรเจ้า
เชียงใหม่ ๑ คน กับพดเมืองลาวเปนอันมากส่งไปไว้
เมืองพทลุง, เมืองตงขต, นครศรีธรรมราช, เมือง
จันทบุรี.

๓ ทำศึกเชียงใหม่ครั้งนั้นราชาเข้าในกองทัพ ทนาน $\frac{๒}{๒}$

๓ สมเด็จพระราเมศวรสร้างพระมหาธาตุสูง ๑๙ วาษอด
นพศตสูง ๓ วา ให้เรียกชื่อมหาธาตุ (ศุภนิมิตรพระ
ธาตุเสด็จ)

๔ พระยาแก้วมุกดาธิบดีมากวาดเอาคนเมืองจันทบุรี เมือง
จันทบุรี ประมาณ ๖๐๐๐-๗๐๐๐ ไป

๕ สมเด็จพระราเมศวรให้พระยาไชยณรงค์เปนทัพหน้า
เสด็จไปตีกรุงแก้วมุกดาได้เมืองไว้คน ๕๐๐๐ ให้พระยา
ไชยณรงค์ครองเมือง เหลืออื่นกวาดมากรุงเทพฯ ภายหลัง
มีตราให้พระยาไชยณรงค์กับกวาดครัวเขมรมา
อีกเปนอันมาก

๗๘๙

๑ สมเด็จพระ รามาธิบดี สร้าง วัด ภูเขาทอง

๗๙๐

๑ สมเด็จพระ บรม ราช ธิราช สร้าง วัด ราชบูรณ

๗๙๓

๑ สมเด็จพระ บรม ราช ธิราช ไปตี เมือง นคร หลวง ได้ ให้ พระ นคร อินทร์ ครองเมือง แล้ว ถวาค เขา ครอบ ครวกับ รูป พระ โครูป ดึงให้ สัตว์ ฆราว ไว้ในพระ ศรีรัตน มหา ราช ทุ่ง วัด พระ ศรี สรรพ พึง บ้าง

๗๙๖

๑ สมเด็จพระ บรม ราช ธิราช สร้าง วัด มเหยงคณ์

๒ พระ รามาธิบดี เสด็จ ไป พิชณ โลกย์ เห็น หน้า พระ เนตร พระ พุทธ ธิราช ตก เบน โฉมิต

๗๙๘

๑ เกิดเพลิงไหม้พระ ราช มณเฑียร สถาน

๗๙๙

๑ เกิดเพลิงไหม้พระ ที่นั่ง ศรีมูข

๗๙๐

๑ สมเด็จพระ บรม ราช ธิราช ไปตี เมือง เชียง ใหม่ยังไม่สำเร็จ

๗๙๒

๑ สมเด็จพระ บรม ราช ธิราช ไป ตี เชียง ใหม่ อีก ได้ เสดย ๑๒๐,๐๐๐

๗๙๖

๑ สมเด็จพระ บรม ไคร โดภย์ นาค ยก ฐัง ทำ เป็น วัด พระศรี

สรวพช ย้าย พระ ราช นิเวศน์ ไป ตั้ง อยู่ริม หน้า สร้างพระ

ที่นั่งเบญจรัตนมหา ปราสาท ๑ พระ ที่นั่ง สรวพชปราสาท ๑

๒ แล้ว ตั้ง ตำแหน่ง นา เขา ทหาร เป็น สมุห พระ กลาโหม,

พล เรือ เป็น สมุหนายก, ขุน เมือง เป็น พระ นคร ชาติ,

ขุน วง เป็น พระ ธรรมา ชิกวิน, ขุนนา เป็น พระ เกษตรา,

ขุน คลัง เป็น โภษ ธิบดี, ถัง ศักตนา ๑๐๐๐๐

๓ ที่ ถวาย พระเพลิง สมเด็จพระ รามาธิบดี ที่ ๑ สร้าง เป็น

วัด พระ ราม

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

๘๐๒

๑ คน ออก ทรพิษ ตาย มาก

๒ แต่ง ทัพ ไป เอา เมือง มดากา

๘๐๔

๑ สมเด็จพระบรมไตรโลกย์นารถ แต่ง ทัพ แด เด็จ ไปเอา เมือง ศี ศพ เกิน

๘๐๕

๑ เข้า เป็ดอก แพง เปน ทนาน ละ ๘๐๐ เปี้ย ๆ เฟื่อง ละ ๘๐๐
เปี้ย เกวียน ๑ เงิน $\frac{๒^{๓}๒}{-}$

๘๐๖

๑ สมเด็จพระบรมไตรโลกย์นารถ บำรุง พระพุทธเจ้า
บรมพุทธรูป ห่อ รูป พระโพธิสัตย์ ๕๕๐ พระชาติ

๘๐๘

๑ พระยาเสด็จ คิด ขนถ พา ครว ไป กับ มหา ราช เชียง ใหม่

๘๐๙

๑ พระยาเสด็จ พา มหา ราช มา ที่ เมือง พิษณุโลกย์ สมเด็จพระ
บรมไตรโลกย์นารถ ยก ทัพ ไป ตัด ดาว แดกหนีไป พระ
อินทราชา ต้อง บิน ที่ พระภักตร์

๘๑๐

๑ สมเด็จพระบรมไตรโลกย์นารถ ถวาย วัตถุ พามุณี

๘๑๕

๑ ไร่ ช้าง เมือก พัง ๑ ช้าง

๘๑๘

๑ เด็จ ไป เมือง ขเสด็จ

๘๒๐

๑ ตั้ง เมือง นคร ไทย

๘๒๔

๑ ให้ อภิเศก พระยา ชาย ขวา เปน พระยา ตำน ช้าง

๘๒๙

๑ ให้ อภิเศก พระบรมราชา ไว้ ใน ที่ มหา อปราย

๘๓๒

๑ สมเด็จพระบรมราชา ชีราช ไป ตี เมือง ทวาย ได้
๒ ที่เมือง ทวาย โคตก ลูกตัว ๑ แปร เท้า ไก่ พัก ฟอง ตัว ๑
เปน ๔ เท้า, ไก่ พัก ฟอง คู่ ขอน ตก ลูก เปน ๖ ตัว, เข้า
สาร งอก ใบ

๘๓๔

๑ ให้ ก่อ กำแพง เมือง พิไชย

๘๓๘ ๓ ส้มเค็ญ พระบรมราชา ชีราช ทรง ประพจน์ การ เบื้องเพศ
เด่น การ ตัก ตำบรพ์

๘๓๙ ๓ ให้ ทำ การ ประถม กรรม

๘๔๑ ๓ สว่าง พระวิหาร พระศรี สรรเพช, หล่อ พระ ศรี สรรเพช
สูง ๘ วา กว้าง ๑๑ ศอก พระภักตร์ ยาว ๘ ศอก กว้าง
๓ ศอก ทอง หล่อ หน้า $\frac{1}{2}$ ทอง คำ หุ้ม หน้า $\frac{1}{2}$
ข้าง หน้า ทอง เนื้อ ๗ น้ำ ๒ ขา ข้าง หล่อ ทอง เนื้อ ๖ น้ำ ๒ ขา

๘๕๐ ๓ ให้ ทำ ตำรา พิเศษ ดังคราม ทำ ตำรา บัญชี พระราช พิธี
ทุกเมือง

๕ คดของ ตำ ไร่ ที่จะ ไป คดของ ศิษย์รเข้ แด คดของทัม นางที่จะ
ไป ปาก น้ำ เจ้า พระยา คั้น ให้ ชด ใหม่

๓ ชุก คดของ ได้ รูป เทพารักษ์ ๓ องค์ หล่อ ด้วย ทอง ตำริค
จากถ องค์กร ๑ ชื่อ พระยา เต็นตา, องค์กร ๑ ชื่อ บาท สังขกร
แล้ว ปดุก คัด ประคิมฐาน ใต้ นเมือง พระ ประแดง

๘๖๓ ๓ น้ำ น้อย เข้ ภาย น้อย, เกิด แผ่นดิน ไทว,

๘๖๔ ๓ เข้ แพง เป็น ๓ ทนนาน ค่อ $\frac{1}{3}$ เบี้ย ๘๐๐ ค่อ $\frac{1}{3}$

๓ เกวียน ๑ เงิน $\frac{๘}{๓}$

๘๗๑ ๓ เวตา ราตรี อากาศ นิมนต์ เป็น อินทนู คัง ทิศ ทร์คี่ผ่านมา
พายัพ สี่ ชาว

๘๘๓ ๓ ยก ทัพ หลวง ไป ตี เชียง ใหม่

๕ เกิด เพตัง ใหม่ แต่ ทำ กดา โหม ไป ถึง พระ ราชวัง ท้ายหัว
คตาค ยอด ถม หอบ ดูกไฟไปตก ตะแดง แดง ใหม่ ตาม ไป
น้ำ คอง ไร่ คราม ชะไกร ๓ วัน จึง คับ ใหม่ เรือน คตาค

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

กฎ กิจการ รวม ๑๐๐๐๕ ๒ หลัง

- ๘๘๘ ๑ ดมเด็จพระไชยราชา ยกทัพ ไปตี เชียงใหม่ ได้
- ๘๘๙ ๑ ดมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้ช้างเผือก ๑
- ๘๙๐ ๑ พระเจ้าหงสาวดี ยกทัพ มาประชิด กรุงศรี ๑ แล้ว กลับ
- ๒ พระยาธรรมาธิราช ยกมาตี ปราจีน ทวาดเอา ชาวเมือง ได้กลับ ไป
- ๓ ดมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เสด็จที่ตำหนัก สร้าง เสนอ วัด เรียกวัดวังไชย ให้พระนิกรมเป็นเจ้าอธิการ
- ๘๙๓ ๑ ทำการพระราชพิธี ประถมกรรมที่ท่าแดง
- ๘๙๔ ๑ ดมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไปตีกรุงเขมร พระยาธรรมาธิราช ออชน้อยมธนาย นักพระสุโต กับนักพระสุทัน ราชบุตร แด ครวเมืองปราจีน ที่ ทวาด ไปนั้น คืน
- ๒ ไปรบเกด้า ๆ ให้นักพระสุทันขึ้นปกครองเมือง สวรรคโตกษ
- ๘๙๕ ๑ ดมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไปรบเกด้า ๆ ให้แบ่งเรือแซ่เป็น เรือไชยแฉก เรือค้ำชะ สัตว์ต่าง ๆ
- ๘๙๖ ๑ ทำ พระราชพิธี มัชฌิม ที่ตำหนักไชยนาทบุรี
- ๘๙๗ ๑ ดมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไปวังข้างตำหนัก บางตมุง ได้ช้างพดาย, พง, ๖๐ เชือก
- ๒ ได้ช้างเผือกพดาย ตำหนักกาญจน์บุรี ๑ เชือก
- ๘๙๘ ๑ ไปรบเกด้า ๆ ให้นักพระสุทันเป็นแม่ทัพ ไปตีเขมรซึ่ง เด็ด แก่ญวนคืน เด็ดนักพระสุทัน กับคอข้างทัพแตก
- ๘๙๙ ๑ เกิดเพลิงไหม้ในพระราชวัง
- ๒ ทำพระราชพิธี จริยาภิเศก

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

- ๓ ทำ พระราชพิธี อินทราชาภิเศก
- ๔ พระราชทาน สัตตคต มหาทาน
- ๕ เสด็จ ไป วัง ข้าง โกรก พระได้ ข้าง พลาย พัง ๖๐ เชือก
- ๗๐๐ ๓ เสด็จ ไป วัง ข้าง ตำบล แด่นคอกได้ ข้าง พลาย พัง ๕๐ เชือก
- ๗๐๒ ๓ เสด็จ ไป วัง ข้าง ตำบล วัดระโค ได้ ข้าง พลาย พัง ๕๐ เชือก
- ๗๐๔ ๓ เสด็จ ไป วัง ข้าง ตำบล ไทรย้อย ได้ ข้าง พลาย พัง ๗๐ เชือก
- ๗๐๕ ๑ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ดันคำ ยกทัพใหญ่ มาตีกรุง เดีย
 สมเด็จพระสุริโยไทย ขาดคอยช้าง
- ๒ พระรามคำแหง, พระมหินทร ยกทัพ ตามตีพระเจ้าหงสาวดี
 เดีย ที่ มอญ จับ ไป ทั้ง ๒ องค์ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ของ มี พระราชดำรัส ไป ขอ ต่อ พระเจ้าหงสาวดี ๆ
 ก็คืน ให้
- ๓ พระเจ้าหงสาวดี ขอช้าง ๒ เชือก แต่ความ หมอ เป็นมอญ
 เอา ไว้ มอญ ก็ ต่อส่ง กลับ คืน
- ๔ ที่ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระราชทาน เสด็จ สมเด็จพระ
 สุริโยไทย นั้น สร้าง เป็นวัด เรียกว่า วัดศัพทสวรรค์
- ๕ พนมเมือง แดก ฉาน ชาน เช่น พระมหาจักรพรรดิ โปรด
 ให้ ยกบ้าน ทำขึ้น เป็นเมือง สวรรค์บุรี บ้าน ศลาตขวัญ เป็น
 เมือง นนทบุรี แล้วเอา แขวง เมือง ราชบุรี กับ แขวง เมือง
 สุพรรณ เป็น เมือง นคร ไชยบุรี
- ๖ โปรดเกล้าฯ ให้ รื้อ กำแพง เมือง อพบุรี, เมือง นคร
 นายก, เมือง สุพรรณบุรี เดีย เพราะเกรง ข้าศึก จะ เข้า
 ตี มั่น ได้

๑

หมาย เหตุเบ็ดเตล็ด

๗ ให้ตั้งพิจารณาเลข ส้ม ตั้ง กัด พรรค อกรรจ์ ถ้า เครื่อง ๒๐๐,๐๐๐ เศษ

๓๐๖

๑ พระ ศรี ศิลา เป็น ขบถ ต้อง ขึ้น ตาย ใน ที่ รบ พวก ข้าราชการ การ ร่วม คิด พดอย ตาย เป็น อนัน มาก

๓๐๗

๑ ส้ม เต็ม มหาจักรพรรดิ เด็ดจ ไป วัง ช้าง ไทร ย้อย ได้ ช้างเผือก พดอย ๑ เชือก

๓๐๘

๑ ส้ม เต็ม มหาจักรพรรดิ เด็ดจ ไป วัง ช้าง ค้างคาว มา เพชรบูรณ์ ได้ ช้าง เผือก พดอย ๑ เชือก

๒ เด็ดจ ไป วัง ช้าง ค้างคาว มา มหาโพธิ์ ได้ ช้าง ลูก เป็น เผือก แม่ เป็น เผือก ๒ เชือก

๓๐๙

๑ เด็ดจ ไป วัง ช้าง เทต ขบขร ได้ ช้าง เผือก ๑ ครัน แดง เด็ดจ ไป ได้ ช้าง เผือก มา น้ำ ทรง ๑

๒ กรุง ศรี อโยธยา เจตานั้น มี ช้าง เผือก ถึง ๗ เชือก

๑ กรุง นั้น กำปุน ถูกกำ ทาง ประเทศเข้า มา คำ ขาย คือ เมืองฝรัง เศษ ๑ อังคฤษ ๑ วิถี นิตา ๑ เมือง สวรรค์ ๑ ตำภาจีน เป็น อนัน มาก กว่า คน

๕ พระ เจ้า หงษาคติ ขอ ช้าง เผือก ๒ ช้าง ไทย ไม่ ให้

๓๑๐

๓๑๑

๑ พระเจ้าหงษา ยกทัพมาทาง พิษณุ ไฉยก หัว เมือง ฝ่ายเหนือ

ขอมหมต มาติดกรุง ส้ม เต็ม พระมหาจักร พรรคต้อง ขอมถวายช้างเผือก เป็น ๔ ช้าง กับ พระราเมศวรราชโอรส ขุนนางอีก ๒ นาย คือ พระยาจักรี ๑, พระสุนทร สังคราม ๑

๒ พระยา ตานี คุณ ทัพ มา ช่วย ๒๐๐ ตำ ครัน แดง กัด เป็น

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

ขบถ ยก พัง กำแพง เมือง เข้า ไปได้ พระ มหาจักร พรต
ต้อง หนี ไป เกาะ มหาพราหมณ์ ข้าราชการ รบ แยก แยก
ไป แล้ว เสีย เล็ดลอด กลับ

๗๑๒

๑ พระ เจ้า กรุง ศรี สัตนา คนหุด แต่ง ราชค้ำสน์ มาขอ พระเทพ
กระษัตริ์ แต่ ยัง ประชวร อยู่ พระ มหาจักร พรต ตั้ง พระ
แก้วฟ้า ให้ ไป ประทาน พระ เจ้า กรุง ศรี สัตนา คนหุด ๆ
ตั้ง คั้น ถอด มา

๗๑๓

๑ ถ่มเต็จ พระ มหาจักรพรต ตั้ง พระเทพ กระษัตริ์ ไป กรุง
ศรี สัตนา คนหุด พระ เจ้า หงษาวดี ธิ ให้ ทัพ มา คอย
ตั้ง กัด ตี เอา พระเทพ กระษัตริ์ ไป ได้

๗๑๔

๑ พระ มหินทรา ธิราช ได้ เป็น เจ้าแผ่นดิน ก็ หนี ให้ กรุงศรี
สัตนา คนหุด ให้ มรคิ พระ มหา ธรรมราชา ๆ ขอ กอง ทัพ
หงษา มา ช่วย รบ ถิ่น ไม่ แพ้ ไม่ ชนะ ต่าง รว กัน ไป

๗๑๖

๑ พระ มหา ธรรมราชา ไป เมือง หงษา จะ ขอ โทษ นาย ทัพ ๒
คน ที่ ทำ ผิด พระ มหาจักรพรต ทราบ ก็ หนี ไป รับ พระ
วิสุทธิ กระษัตริ์ กับ พระ เอกา ทศรฐ มา กรุง

๒ แล้ว จะ ทำดาบ กำแพง เมือง กำแพง เพ็ชร เสีย ถัด จะ เป็น
กำดง คือก แต่ ชาวเมืองสู้ รบ ไว้ ไม่ ได้ ทำดาบ

๗๑๗

๑ พระ เจ้า หงษา ยก ทัพ ใหญ่ มาอีก ถ่อม กรุง สัมทบ กับพระ
มหา ธรรมราชา

๗๑๘

๑ เสีย กรุง แก่ พระเจ้า หงษาวดี ๆ ก็ เสียเอา พระ มหิน ทรา
ธิราช ไป เมือง หงษา กับ ผู้คน พลเมือง พร้อม ทั้ง รูปสัตว์
สิ่งต่าง ๆ ไว้ ชุน หมั้น ให้ ๑๐๐ ไร่ ๑๐๐๐๐ เท่า นั้น

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

๑๖๑

- ๑ พระยา ตแวก ยก พต ๓๐๐๐๐ ประชิด กรุง แต่ไม่ได้ก็ กวาดครัว ชาวเมือง นคร นายก ไป เมือง
- ๒ ภายหลัง พระยา ตแวก ยก มา อีก หลาย ครั้ง เลี้ย ชาวเมือง จันทบุรี, ชาว ระยอง, ชาว ฉะเชิง เทรา, ชาว นาเริง ไป เปน อัน มาก

๑๖๒

- ๑ พระยา ตแวก ยก มา ตี เมือง ชดบุรี จับ ได้ ผู้ คน เปน อัน มาก แล้ว ยก มา ตั้ง บาง กวาง ศรี จะตี กรุง มิได้ ก็ ถอย ไป จับ คน เมือง ฉะชบุรี ได้ ไป มาก แล้ว เหว รูป เทพารักษ์ ๒ องค์ ที่ศาล เจ้า พระประแดง ชื่อ ท้าว แด่นตา แดบาท ดัง ชกร ซึ่ง ชด ได้ ครั้ง ล้ม เต็จ พระ รามา จับ ได้ ไป ด้วย

๑๖๓

- ๑ พระยา ตแวก ให้ ยก พต ๓๐๐๐๐ มา ตี เมือง เพ็ชร ไม่ได้ ก็ ถอย ไป
- ๒ พระยา จัน จันต แม่ทัพ เขมร หนี คา ทัพ มา ด่วน มีภักดี แล้ว หนี ถอย

๑๖๔

- ๑ ล้มเต็จ พระ มหา ธรรม ราช ให้ ชด ชู เขื่อน หน้า ทิศ บูรพ์ บ่อม มหา ไชย กง หน้า ไป บรรจบ บาง กะ จะ ถัด ๓ วากว้าง ๑๐ ศอก แล้ว ยก กำแพง ออก ไป ตั้ง ริม น้ำ ขอบนอก พระ นคร บรรจบ บ่อม มหา ไชย ไป จน บ่อม เพ็ชร
- ๒ พระยา วิเชียร เปน ขบถ ได้ รับ กษัตริ์ ที่ บ้าน มหาด ไทย ๆ ข้า เจ้า พระยา จักรี แม่ ทัพ ตาย แล้ว ยก ไป รบ พระยา เตโช ที่ ดพบุรี พต พระยา เตโช มี ไชย จับ ขบถ ได้
- ๓ พระยา ตแวก ยก พต ๗๐๐๐๐ เข้า ын กำแพง เมือง เพ็ชร ทาง คตอง กะแซง แด ษระตุ บาง จาน เข้า เมือง ได้ จับ เจ้า

เมือง กรม การ ผู้คน ไป เชน อัน มาก

๑๖๒๕

๑ พระยา ตแวก ยก พต ๕๐๐๐ เข้ามา ทวี เมืองฝ่าย ศวัน ออก ถึง เมือง ไชยบุรี แล เมือง ศรี อมร รัตน พต เมือง ยก ออก ต่ เขมร แตก ไป

๑๖๒๖

๑ พระ นเรศวร ขึ้น ไป ช่วย ราช การ คือ พระ เจ้า หงษาวดี รม เมือง รุม เมือง กัง ซึ่ง แข็ง เมือง พระ นเรศวร มี ไชย ได้ รม พาน ทอง ค่า ได้ ภาษานัก | เจ้า หลัก รูป เทวดา ที่ พระ เจ้า หงษาวดี เชน นำ เหน็จ

๑๖๒๗

๑ พระ เจ้า หงษาวดี คิด จะ ทำ อันตราย พระ นเรศวร แดง หนังสือ ตวง ให้ ขึ้น ไป ช่วย ดัง กราม พระ นเรศวร เด็ด จ เวลานั้น ได้ เห็น พระ ตัวยุทธ ชาติ เด็ด จ ครั้น ถึง เมือง กำแพง เพ็ชร ฝน ตก เกิด แผ่นดินไหว

๒ พระยา กำแพง เพ็ชร ส่ง ชาว ถวาย ว่า ไทยใหญ่ เวียง เลือ ต่อน เกย ก ภาย ยก พรรค พวก อพยพ หนี ไป จับ ได้ ที่ เมือง พิษณุ โตกย์

๓ พระ นเรศวร ไป ถึง เมือง พระ มหาเถร คัน หนอง ทุ่ง เหตุ ที่ พระ เจ้า หงษาวดี คิดร้าย พระ นเรศวร ก็ พา พระ มหาเถร ๆ กับ พระยา เกียรติ พระ ยาราม ซึ่ง บอก เหตุ กลับ มา กรุง เทพ ๆ กับ ครอบ ครวี่ ที่ อพยพ มา ๑๐๐๐๐ เศษ

๔ โปรด ให้ มหาเถร คัน หนอง อยู่ วัด มหาธาตุ พระ ราชทาน ดับ ทน กั้น ขัง คาน ห้าม จัน หัน นิตยภัต ร์ บริหาร ต่าง ๆ ครอบ ครวี่ พระ มหาเถร ให้ อยู่ บ้าน กำบัง หลัง วัด นก ครอบ ครวี่ มอญ ให้ พระยา เกียรติ พระยา ราม ควบคุม อยู่ บ้าน

หมายเหตุเบื้องต้น

ขม้น วัด ขุน แค้น

๕ ยกทัพไปตีนั้นทศกับราชสงครามซึ่งมาตั้งกำกับเมือง
กำแพงเพชรแตกหนีไปแล้ว ครั้นนั้นไทยใหญ่กับชาว
แสนหวีมาอยู่เมืองเชียงทอง พศศรอบครว ๒๐๐๐๐
เศษ หัวหนาคือเจ้าฟ้าแสนหวี, เจ้าฟ้าเมืองทองแจ
ใหม่ เมืองปากส้มตีมาหาเยือกกับไทยใหญ่ข้างม้าตั้ง
ปวงยกอพยพมาสู่พระโพธิ์สมภาร

๖ พระยาพิไชยทราบข่าวพระนเรศวรกับพระเจ้าหงสาวดีขาด
ไมตรีกันถึงเป็นขบถ มาคุยกับพระยาสุวรรณโทย
พระนเรศวรก็ยกทัพไปตีแตกแล้วฆ่าเสีย

๗ เสิมูรูปพระร่วง ๑ พระญา ๑ ซึ่งสร้างไว้ด้วยงาช้างเผือก
มายังเมืองพิษณุโลก

๘ พระยาตเวทเจ้าเมืองเขมรแต่งทูตมาขอเป็นไมตรี พระ
นเรศวรแต่งทูตไปตอบรับไมตรี

๙ พระนเรศวรส่งครอบครัวไทยใหญ่มากรุงศรีอยุธยา
ให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ตำบลวัดบ่อ

๑๐ พระมหาธรรมราชาให้ขุดคูล้อมบูรพ์ทิศตั้งเป็นแม่น้ำ
บรรจบรอบเมือง

๑๒๑

๑ พระเจ้าหงสาวดีให้ยกทัพมากับเมืองเชียงใหม่ พศ
ทศ ๑๐๐๐๐๐ มาตั้งอยู่เขาพระยาแมน พระนเรศวร
กับพระเอกาทศรถ ยกทัพไปตีพระยาพดิมแตกไป
ได้ช้างมารพัดเป็นอันมาก

๒ เมือตั้งทัพอยู่ ๓ ขนอนนั้น มาศ ๑ ตกถูกคัสระเดียว

๒ คั้ว ๆ ละ ๕ เท่า ซึ่ง คี่ชะ กั้น

๓ พระเจ้าเชียงใหม่ ไม่ทราบ ว่า พระยา พลัน แดก ยกทัพมาทาง ไชยนาท พระ นเรศวร กับ พระ เอกาทศรฐ ก็ ยก ทัพ ขึ้น ไป ตี แดก หนี ไป

๔ พระยา ดแวก แวง ทูต มา หลัง น้ำ ลีโตตก ผั่ง เส้า คีตา ฝ่าย กรุงเพท าก็ แต่ง ข้าราชการ กรม มณเฑียร กรม มณเฑียร ไปจัดการ พระ ราช พิธี ที่ ท้าย สระ เกษ ได้ สัก ฤกษ์ แล้ว ก็ ทำ สัตย์ ต้าขาด กัน ทั้ง ๒ ฝ่าย แล้ว ก็ ให้ อุปถัมภ์ ฤกษ์ ๖ รูป ใน ที่ นั้น

๓๓๐

๑ พระเจ้าหงษาวดี ยกทัพ แด เกณฑ์ พระเจ้าเชียงใหม่ พร้อมด้วย พด หมาย หมัน มา ตั้ง อยู่ เมือง นคร สวรรค์ พระ นเรศวร กับ พระ เอกาทศรฐ ยก ไป รบ ทัพ ดาว แดก ไป

๒ พระยา ดแวก ทราบ ข่าว คัก ก็ ให้ พระศรี สุปรรณ มา หนัก ชาย คม พด มา ช่วย

๓๓๑

๑ พระเจ้าหงษาวดี ให้ มหา อุปราชา คม ทัพ มาอีก ๕๐๐๐๐ ตั้ง ทำ นา อยู่ เมือง กำแพง เพ็ชร แล้ว เกณฑ์ เจ้าเชียงใหม่ พด ๑๐๐๐๐๐ มา ตั้ง สระ ส่ม เสาบียง อยู่ ตำบล สระ เกษ พระ นเรศวร กับ พระ เอกาทศรฐ ยก ขึ้น ไป ตี ทัพ เชียงใหม่ ๆ แดก เตี้ย ผู้คน ช้าง น้ำ เปน อ้น มาก หนี ไป กระทั่ง ปาก น้ำ สระ ไว เก็บ ได้ คือ ช้าง ๒๐ ม้า ๑๐๐ เศษ แล้ว ค่าย แดก ที่ สระ ไว อีก ทัพ กรุง จับ ได้ ช้าง พัง พด ๑๒๐ ช้าง ม้า ๕๐๐ ช้าง ใหญ่ ๕๐ ช้าง ทัพ พม่า, มอญ, ดาว.

กับ ชาว ไทย ใหญ่ ชาย หมิง ๑๐๐๐๐ เศษ ได้ เรือ ๕๐๐

หมายเหตุเบ็ดเตล็ด

เศษ กับ เครื่อง อาวุธ ใหญ่ น้อย แต่ เครื่อง ราชู ประโศก
ของ พระ เจ้า เชียงใหม่ เป็น อัน มาก กับ แตร เงิน แตรทอง
กระโจม หุ้ม ทอง ส้ารับ ๑

๒ พระ เจ้า หงสาวดี ยก ทัพ มา อีถ พด หลาย แฉ่น มา ตั้ง อยู่
คำบถ ขนอน ปาก คู พระ นเรศวร กับ พระ เอกา ทศรัฐ ยก
พด ขึ้นไปตั้ง ทัพ เป็น ฉามารถ หลาย คราว ต่าง เดียว รัพดด้วย
กัน พอ ฤตุฝน พระ เจ้า หงสาวดี ก็ เลิก ทัพ ไป

๓ พระยา ฉแวกรู้ ว่า เกิด คัก หงสาวดี ยก ทัพ มาตั้ง เมือง ปาจิณ
เมือง นคร นายก ทัพ กรุง ยก ออก ไปตั้ง แคว แล้ว กักตั้ง ไป

๔๓๒

๑ พระ เจ้า หงสาวดี ยก ทัพ มา อีถ หลาย แฉ่น ตั้ง ทัพ บางป่หนั้น
อุปราชา ตั้ง ทัพ กุ่ม ตอง พระ เจ้า แปร ตั้ง ตั้ง กัก เจ้า เชียง
ใหม่ ตั้ง วัด สี่ขามวาศ พระ นเรศวร ก็ ถอบ ยก พด ออกไป
ตั้ง หลาย คราว พอ เจ้า ฤตุฝน พระ เจ้า หงสาวดี ก็ ยก เลิก ไป

๔๔๑

๑ พระ เจ้า หงสาวดี ให้ มหา อุปราชา ยก พด มา ๕๐๐๐๐๐
ช้าง ๗๐๐ ม้า ๓๐ ๐ มาทาง พระ เจดีย์ ๓ องค์ เตย มา
จน ถึง สัพังกรุ แฉ่น เมือง สัพรรณบุรี เวตา รับตั้ง เป็น
กระบวน สัตตเสนาวงศ์ ส้มเต้จ พระ นเรศวร กับ พระ เอกา
ทศรัฐ ก็ ยก ทัพ ไป ตั้ง อยู่ คำบถ หนอง ส้าหรัย พด
ประมาณ ๑๘๐๐๐๐ ได้ ทอด พระ เนตร เห็น พระ ส้าวิวก
ธาตุ เต้จ ปาฏิหาร แต่ ทิศ ทักษิณ ไป อุดร เวตา รับ
ตั้ง เป็น กระบวน เบ็ญจเสนาวงศ์ พอ คัก ปะทะ กัน ช้าง พระ
นเรศวร กับ พระ เอกา ทศรัฐ ถถัน เตย เข้า ถาง คัก จน
ถึง ช้าง มหา อุปราชา ๆ ก็ พ้น พระ นเรศวร ๆ รับด้วย พระ

มาตา แล้ว พัน มหา อุป ราชาด้วย พระ แดง พด พ่าย ชาต
ดพาย แดง ฝ่าย พระเอกาทศ ราชู ก็ ชน ช้าง มัง จา โร
พี เดียง แล้ว พัน คอ ชาต กับ คอ ช้าง มี ไชย ทั้ง ๒ องค์
แต่ เลี้ยความ ช้างองค์ ๓ คน แล้วทัพหลวง ตามตี ทัพมอญ
ฆ่าตาย ตาม ระยะ ทางไป จนถาญจนบุรี ประมาณ ๒๐๐๐
จับ ได้ เจ้า เมือง นาย ทัพ นาย กอง เปน อัน มาก ได้ ช้าง
ใหญ่ ๓๐๐ พดาย พัน รวง เปรี้ยว ๕๐๐ ม้า ๒๐๐๐

๒ พระ นเรศวร ให้ ก่อ พระ เจดีย์ ถววง ศพ มหา อุป ราชา ไว้
ตำบล ศพัง กร แล้ว ให้ เจ้า เมือง มลวัน ซึ่ง จับ ได้ มา นั้น
ชน ช้าง ไป ทูล เหตุ การณ์ แก่ พระ เจ้าหงสาวดี

๓ พระ นเรศวร ให้ วัง บท นาย ทัพ นาย กอง ที่ โดย เสด็จ งาม
พระ ราช ส่ง คราม ไม่ ทน จน ช้าง ที่ นั้น เข้า ไป อยู่ ใน
ถาด คัก แต่ ๒ องค์ ที่ นั้น นน ตาม คำ พพาดษา ให้
ประหาร ชีวิต ตาม ทน โดย ยัยการ คัก แต่ เปน วัน โกด
จาก ทดี่ บัณณรดี ไปรด ให้ ช้าง กรู ได้ ๓ วัน ก่อน แล้ว จึง ฆ่า

๕ สนม เต็จ พระ ด้นรดี ด้น บ้า แก้ว กับ พระ ราชา คณะ ๒๕ รูป
เข้าไป เยี่ยม ชาว ส่ง คราม แล้ว ทูล ขอ โทษ นาย ทัพ
นาย กอง ที่ ต้อง เรือน จากรู นั้น พระ นเรศวร ก็ ไปรด ยก
โทษ ให้ แต่ เถณฑ์ ไป ตี เมือง ตนาจ ศรี กับ เมือง ทวาย
แก้ ด้น ก่อน เจ้า พระยา จกรี กับ พ. ระ คตัง เปน แม่
ทัพ ไป ตี ได้ ช้าง พดาย ๑๐๐ เศษ ม้า ๑๐๐๐ เศษ พม่า
รามัญ ๕๐๐ นาย ทัพ นาย กอง เปน อัน มาก แล้ว ให้
พระยา ศรี ไสย ณรงค์ อยู่ รัง เมือง ตนาจ ศรี

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

๕ เจ้าเชียงใหม่ ทราบว่าพระ มหา อุปราชา ขาด คอข้าง ก็เกรง พระเตชานุกาพ ให้ทูต มาเจริญ พระราชไมตรี

๖ พระยา ถิ่นข้าง มาตี เชียงแสน พระนเรศวร ให้ทัพหลวง ไปช่วย เชียงแสน แล จัด การบ้าน เมือง จน เรียบร้อย ให้พระยารามเดโช อยู่กำกับ ช่วย พระเจ้าเชียงใหม่ต่อไป

๗ เมื่อเจ้าพระยาจักรี กลับจากเมืองตนาวศรี มาโดยทาง ถึงเขาสูงช่องแคบแคว้นไทย ก็บ่นทวงยศกับหาที่ สำคัญมิได้ แม่ทัพให้เอาขุนในเต้าของกองทัพประเดิม กับทำเป็นใบสอ ถ้อพระเจดีย์สูง ๖ ศอกไว้เป็นสำคัญ

๓๕๓

๑ เมืองสำคัญที่ขึ้นเป็นของไทยในเวลานั้น คือ:- ตนาวศรี, มฤทธิ, ทวาย, เชียงใหม่

๒ ดนมเด็จพระนเรศวร กับพระอนุชา ยกไปตีเขมร ได้เมือง ไพร่สรวง, กับเมืองบัตของพด ขาดเสียบึง ก็เลิกทัพ

๓๕๔

๑ พระเจ้าหงสาวดี ให้พระเจ้าแปร ยกทัพมาทางกาญจนบุรี ถึงตำบลสังขตา พระนเรศวร กับพระอนุชา ก็ไปรับทัพ ประชิดกัน คือพระเจ้าแปร แคร่ ยับเยินไป

๓๕๕

๑ พระนเรศวร กับพระอนุชา ยกไปตีเขมรอีก พระราช มานู ทัพหน้าเข้าตีเมือง ไพร่สรวง บัตของ ได้ช้างพลาย พัง ๕๐ ม้า ๑๑๐ กับเครื่องศาสตราวุธ แลคนเขมร เป็น อ้นมาก แลัวเข้าตีเมืองบริบูรณ ได้ศาสตราวุธ ผู้คน เป็น อ้นมาก กับช้าง ๗๕ ม้า ๒๐๐ กองทัพพระยาเพชรบุรี ตีเมืองจำปาศักดิ์ ได้สำเภา ๑๕ ลำ สัตบุรุษ ๒ ลำ

ศาสตราวุธ แลคน เป็น อ้นมาก

๒๔๖

๓. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกทัพหลวงเข้าเมืองกัมพูชา ได้จับ
 พระยาตเวทกับพระศรีสุพรรณมา น้องชายมาด้วย ตั้ง
 พิธีประณมกรรม พันศอพระยาตเวทได้เกลยเอาโลหิตล้าง
 พระบาท แล้วกวาดครอบครวั พระยาตเวทเป็นชน
 ๓๐๐๐๐ เศษ มาครอง ชื่อเมืองเขมรเวदानัน เรียกตาม
 บราณว่า (กรุงศรีอยุธยาอินทปัตถุรัฐราชธานี)

๒๔๗

๓. พระยาศรีไสยวงศ์ซึ่งให้รังคชาดศรีเป็นขบถ โปรด
 ให้สมเด็จพระเอกาทศรถออกไปรวบรวม ได้ทอดพระเนตร
 พระสวริวิธราช เด็ดจี่สว่าง ผ่านไปที่เมืองคนาวศรีทาง
 ทิศอุดรไปอาคณ

๒. จับได้พระยาศรีไสยวงศ์แล้วฆ่าได้ย ตั้งพระยา
 ฤทธานนท์เป็นพระยาตเวทศรีต่อไป

๓. สมิงอุบากองถือดาบเจ้เมืองเมาระดำเจ้งมาขอขึ้น แต่
 ขอของทัพไปช่วยรบพระยาตเวทเมืองเมาระคมะ โปรด
 ให้พระยาศรีไสยวงศ์คุมทัพออกไปช่วย

๔. เจ้าฟ้าแดงหัว ๒ คนพี่น้องจิวาทกัน ผู้น้องแพ้พาดร้าง
 อพยพมาสู่พระโพธิ์สมภาร ๑๐๐ เศษ โปรดให้ภัก
 ภูมี ถ้าเขาอยู่ตามเกาะศักดิ์

๒๔๘

๓. พระสุธรรมราชาถูกพระยาตเวทเกณฑ์เมื่อเสียเมืองหนี
 ไป แล้วกลับมาได้เป็นพระยาตเวท แล้วแต่งราช
 บุรณาคารมาขอขึ้นกรุงศรีอยุธยาต่อไป

๒๔๙

๓. โปรดให้พระยาจักรีคุมพลไปเมืองเมาระดำเจ้ง ตั้งกอง
 ปตุกขึงดวงทำไธนาต่อเรือรบไว้เป็นอันมาก

หมายเหตุเบ็ดเตล็ด

๒ เจ้าเมืองเมาะตะมะ, เจ้าเมืองพสิม, เจ้าเมืองบัวเผื่อน, เจ้าเมืองบึง ๕ เมือง มาขอขึ้น ครุฑศรีอยุธยา เมืองตะเคิง, เมืองตองอู, ขอพึ่งโพธิสมภารช่วยงานพระราชสงครามที่เมืองหงษา

๓ เมื่อทัพหลวงยกไปตีหงษาคดีนั้น พระยาตองอูให้คนนำหนังสือกับพระจ๋ามรงค์เพชร ๓ ยอด สำหรับพระเจ้าหงษาคดีทรงมาถวายพระนเรศวร

๔ เวลาทัพหลวงล้อมเมืองตองอูนั้น เจ้าจ๋านทนางละ $\frac{๒}{๒}$ บ้าง $\frac{๓}{๓}$ บ้าง เวลานั้นได้ช้างพลายพัง ๕๐ เศษ แต่ช้างใหญ่ ๓๐ เศษ กับช้างโสดงด้วย

๕ โปรดให้เจ้าฟ้าแสนหัวซึ่งมาเป็นข้าเผ่าอยู่นั้นขึ้นไปครองเมืองแสนหัวแทนบิดา

๖ หัวเมืองริมเชียงใหม่นั้นเป็นขอบเขตแดนพระเอกาทศรถูขึ้นไป ประทับประนอม แล้วพาหัวเมืองทั้งหลายเข้าไปในโยกจัดมหาธาตุ เมืองลำพูนพร้อม กับพระเจ้าเชียงใหม่ให้ปฏิญาณแก่กันแต่กัน

๑๕๒

๑ เมืองตองอูไม่มีผู้ครองเมือง โปรดให้พระศรีสุพรรณมาธิราชน้องพระยาตองอูคนก่อนนั้น ออกไปครองกรุงกัมพูชาต่อไป

๑๕๓

๑ โปรดให้พระมหาธรรมราชา ราชบุตรไปช่วยเขมรตีพระยาทองนึ่งที่ตำบลแสนสอง

๒ เวลาสมเด็จพระนเรศวรประกาศเขตเมืองเพชรบุรีนั้น ตั้งคานหนักทัพตำบลตโนดหลวงริมฝั่งมหาสมุทร (เวลา

นั้น บ้านตโยก หลวง ยังเป็นเทศ)

๙๕๔

๑ ยกทัพไปตีพม่า อังวะ ซึ่ง มา ตีเมือง นาย แถ แสง หั่วเมือง
ฮน กรุง เทพ ฯ

๙๕๕

๑ สมเด็จพระนเรศวร ยกทัพถึงเมืองหาง หลวงก็ประจวบ
หน้า พระเอกทศรฐเด็กร้อย อยู่เมืองฝางก็มาเฝ้าได้
๗๐ วันก็สวรรคต

๒ เมื่อทัพหลวงประจวบอยู่กำแพงเพชร เมืองไซรให้ทูต
นำราชบรรณาการมาถวาย

๓ พระยาตองอูให้ทูตนำราชบรรณาการมาถวาย ขอพึ่ง
พระโพธิ์สนมการต่อไป

๔ เมืองล้านช้างให้ทูตนำบรรณาการมาถวาย ขอพึ่งพระ
โพธิ์สนมการต่อไป

๕ พระยาทตหะที่พระนเรศวรโปรดให้อยู่พึ่งราชการเมือง
เมระดำดิง ได้ศิวพระยาพโรกับมอญขนาดทั้งปวงริม
ฝั่งแม่น้ำโขงมาถวาย เวลานั้นเมืองเมระดำดิงเมะ
คะระก็รวมกันไปจนเมืองตองอู

๙๕๖

๑ โปรดให้ห่อเรือเป็นพระราชพิธีใหญ่ (รีจิว)

๒ สมเด็จพระเอกาทศรฐ หลวงพระบิดมากร สماعيلเป็น
พระต้นอง องค์ ๕ องค์ บุตรอง นพคุณ ทรง มงกุฎ มณฑล
พาหุรัตน์ ประดับเนาวรัตน์ บันดังก์ มุทอง จำหัดก ประดับ
เพชรรัตน์ องค์ ๑ องค์ ๑ มุทอง นพคุณ บันดังก์ มุทอง
จำหัดก องค์ ๑ องค์ ๑ เป็นพระพุทธ ปติมานาคาสน์

๓ องค์พระทำด้วยนาค สวรรค เครื่องทรงทอง จำหัดก ประดับ

เนาวรัตน์ มัตถังโก นาค สวรรค ๑ พระ ปติมา ๒ องค์ บูเจิน
ทานเงิน จำหตัก สรร พางค์ แล้ว จัด พระ ราช พิธี ให้ แห่ง
เพื่อ ไป ไหว้ วัด พระ ศรี พรหม เพช คาราม

๑๕๕๗

- ๑ ทรง ตั้ง พระ ราช กำหนด ถอดหมาย พระ โยการ ด้ ร่วยส่ง
พัทธร ภากร วนอพน สวรรค แล ถัดไป ทวาย เป็น นิคย ภักร์
แก่ พระ ตั้งฆ ราชา คณະ ความ วาดี อริย วาดี

๑๕๖๘

- ๑ ยี่สิบ ๕๐๐ คน คุม ถิ่น เข้า มา ท้อง ต้นาม หลวง จระ กุม
ล้มเจ้า พระ เจ้า ทรง อรรณ เวลา เด็ดจ พัง พระ ตั้งฆ บอก
หนังสือ พระ มหา อามาศย์ คุม พด ตี ยี่สิบ แดกไป

๑๕๖๕

- ๑ เมือง หนอง ศรี เตี้ยแก่ พม่า มอญ

๑๕๖๘

- ๑ เมือง สระบุรี มี บอก มา ว่า พระน บุญ พบ รอย พระ พุทธ
บาท บน ไหล่ เขา เด็ดจ ไป ทอด พระ นคร เห็น มี ดาย
ลักษณะ แด จักร ประกอบด้วย มงกล ๑๐๘ ล้มด้วย
หนังสือ ดังกล มี บอก ใจ ว่า กรุงศรี อยุธยา มี ดายลักษณะ
พระ บาท บน สวรรณ บรรพต จึง สร้าง ปناه มณฑป วิหาร
ศาลา กุญ้อยใหญ่ ยุกิศวนา สลนท ออกไป โดย รอมบริเวรณ
ถึง โยชนี่ ถวาย พระ พุทธ บาท

- ๒ แล้ว ให้ ฝรั่ง สอง กตอง ตี ทาง สกล มารค กว้าง ๑๐ วาตรง
ถึง ท่า เรือ แล้ว ตั้ง พระ นิเวศน์ ฟาก ตะวันออก เรียก พระ
ตำหนัก เจ้า สมนุ

๑๕๘๘

- ๑ ทรง แดง พระ มหา ชาตี คำ หลวง แล สร้าง พระ ไครบี่ถูก
สำหรับ เทศนา

๑๕๘๙

- ๒ พระพนม ศรีศิลป์ ไปคุม สมนัก พรรคพวกอยู่ เมือง เพ็ชร ทัพ

หลวง ไม่จับ ได้ สำเร็จ โทษ เด็ด พวก ที่ เข้า คุ้ม เขา บน
คพูน หน้า ช้าง

๓ เจ้าพระยา กตาโหม สุริยวงษ์ คุม พรรค พวก เข้า พระราช
วัง แล้ว สำเร็จ โทษ พระ เจ้า แผ่นดิน เด็ด

๑๗๑๑

๑ ข้าราชการเชิญ พระ อาทิตย วงษ์ จากราช สัมบัค เพราะทรง
พระ เย้าว นึก

๑๗๑๒

๑ พระ เจ้า ปราง ดำรง ทรง ทรง สร้าง บ้าน หลวง เปน วัด เรียก
วัดไชย วัฒนาราม

๑๗๑๓

๑ ให้ ช้าง ถ้าย อย่าง พระ นครหลวง แด ปรางดำท ทรง กัมพูชา
เข้ามา สร้าง เปน วัด ประ กับ ร้อน ตำบล วัน วัด พระ จันทร
ให้ ชื่อ พระ นคร หลวง สำหรับ เด็ด จ ขึ้น ไป นมัสการ
พระ พุทธ บาท

๒ สร้าง วัด พระ ศรี สรว เพช เด็ด จ สนม โทษ คุ้ม

๑๗๑๔

๑ ทรง สร้าง มหา ปราสาท องค์ ๑ เรียกว่า ศรียโสธร มหา
พิฆาน มรขยงก แล้ว ทรง สุ่ม ว่า พระ อินทร์ มาบอกให้
ตั้งจักร พุชก ก็เลย เปลี่ยน นาม มหา ปราสาท ว่า จักรวัด
ไพชยนต์ มหา ปราสาท

๒ สร้าง พระ ราช วัง แด พระ ที่ นัง โยธวรรยทิพ อาสน์ ที่ เกาะ
บางปอน กับพระ อารามแห่งหนึ่ง เรียกวัด ชมพุดนิกายาราม

๑๗๑๕

๑ ทรง สร้าง ปนา พระ ปรางค์ วัด มหา ชาติ ที่ท่าสาย ดงนั้น เก่า
สูง ๑๙ วา ยอด นกสูด ต่อ ใหม่ สูง เปน ๑ เส้น ๕ วา

๒ ให้ จัด สร้าง ส่วน สระ พระ ราช นิเวศน์ ชาร เกษม แด ชาร
ทองแดง เปน ที่ สนม ถิ่น นาน มาก

๙๙๗

๑. เด็จไป พระราชทานเพลิงพระเจ้าตากเชอ ฝ่ายในที่
วัดไชยวัฒนาราม ได้ขึ้นเหนือในท้องเผาไม้ใหม่ดังได้ย
ว่า ถูกคุณ ราชบุตร ถือกันว่าจะกัน ตำรา หมอ หมอ
ผู้เฒ่าผู้แก่ต่างคนต่างใจ พา กันเอาตำรา หมอเก่า ๆ
ทิ้งนำเสีย

๙๙๘

๑. ให้ รือเทว สอน พระอัคร พระนารายณ์ ไปตั้งที่ ชี้ กุณ
แต่ ขยาย นำแพง พระนคร สร้าง พระมหา ปราสาท พระ
วิหาร สิ้นเสีย ด้วย

๙๙๙

๑. พระ อัครยศ ราชย์ ยกเข้า พระราชวัง ทหาร จับ ได้ กับ
พรรค พวกแล้ว นำ เสีย

๑๐๐๐

๑. ตั้งราช ครม ๑๐๐๐ ในปี ขวด สัมฤทธิศก จัด การ งบประมาณ
ตั้งราช ใหม่เอา คุณ เป็น สัมฤทธิศก (ให้ดู เรื่อง) แล้ว
มี ราช คำสั่ง ไป ถึง กรุง อังวะ ให้ ใช้ตั้งราช ใหม่

๑๐๐๑

๑. กรุง อังวะ แต่ง ชุด เข้า มา เจริญ ทาง พระราชไมตรี แยก
เมือง เมื่อก่อนเข้า เจ้าพนักงาน เอา กงเทวดแล้ว ได้ออกจากเมือง

๑๐๐๒

๑. ถูก คำ เมือง เกศ เอา มา สูง ๓ ศอก ๒ นิ้ว ๒ ม้า ถวาย กับ
กัน หยเน ฝึก คำ สงยา ราชาวดี ประ ตับ นพรัตน์ เดิม ๑ แด
สิ่ง ของ เป็น ฮัน มาก

๑๐๐๓

๑. เกิด เพลิง ใหม่ ใน พระราชวัง ตาม โหร ถวาย พยากรณ์ ไว้
(โหร คน นั้น แน่น ที่ ๑ ดู เรื่อง)

๑๐๐๔

๑. เวदानัน ประเทศ สยาม ผาศุก สัมบูรณ์ ศตอด พระราชอาณา
เขตร์

๑๐๐๕

๑. พระเจ้า อยู่ หัว ประชวรหนัก ก็ นอม ราช สัมบัติ แด พระ

ขจรกัไชยศรีให้เจ้าฟ้าไชย

๑๐๐๘

- ๑ พระนารายณ์กับพระศรีสุธรรมราชาคบกันจับเจ้าฟ้าไชย
สำเร็จโทษเสีย
- ๒ พระนารายณ์จับพระศรีสุธรรมราชาสำเร็จโทษเสีย

๑๐๑๘

- ๑ พระนารายณ์หล่อเทวรูป ๑ องค์ คือ พระอิศวร ยืนสูง
ศอกกับเศษ ๑ พระศิวะ ยืนสูง ศอกกับเศษ ๑ พระ
มหาพิฆเนศวร ๑ พระจันทร์เทวรูป ๑ รวมทรง
นพคุณแลอภรณ์ถมราชาวดีประดับแหวนไฉนสำหรับ
พระราชพิธี
- ๒ พระนารายณ์ทำพระราชพิธีเบญจพิศ ที่ตำบลมขาม
หน้ากรุง ๑
- ๓ เวลาตดางคืนพระท้าวหน้า ขุนอำมรินทร์กับขุนหมื่นทั้ง
หลายได้เห็นไฟสว่างเรืองเท่าดาวตาดสูงขึ้นไปจากที่
พระราชพิธีเบญจพิศนั้น
- ๔ พระนารายณ์หล่อรูปพระเทวกรรมสูงศอกกับเศษ รวม
ทองเครื่องอภรณ์ประดับแหวนถมราชาวดี

๑๐๑๙

- ๑ พระนารายณ์ให้ทำพระราชพิธีบายศรีพรหมในเขตหญ้า
ตำบลพญายอด แล้วหล่อพระเทวกรรมยืนสูง ๑ ศอก หุ้ม
ทองอภรณ์ถมราชาวดีประดับแหวนไว้สำหรับพระ
ราชพิธีศษกรรม
- ๒ มีฝรั่งเศษ นายกำปั่นคนหนึ่งเข้ามาค้ากรงเทพฯ เวลา
นั้นสมเด็จพระนารายณ์คือกำปั่นใหญ่ดำ ๑ จะเอาออก
จากที่ฝรั่งคนนั้นไปอาษาเอาออกได้โดยสะดวก

จึง โปรด ตั้ง ให้เป็น ทดวง วิชา เยนทร์ รับ ราช การเถื่อน
ยศ เป็น ตำมัจจน ถึง พระยา ภาย หลัง เป็น เจ้า พระยา

๓ วัน หนึ่ง พระยา วิชา เยนทร์ กราบ ทูล ว่า เมือง ฝรั่ง เคษ มี
ของ ปลาต ต่าง ๆ คือ นาฬิกา, ฝัน ดม, ฝัน ไฟ, กัด อัง
ตั้ง ของ โถด ให้เห็น โถด แต่ อวด ความ มั่ง มี ต่าง ๆ

๔ สมเด็จ พระ นารายณ์ โปรด ให้ นาย ปาน เป็น ราช ทูต เชิญ
พระ ราช คำสั่ง ไป เมือง ฝรั่ง เคศ

๕ นาย ปาน ราช ทูต จัด หา ฝรั่ง เคศ เป็น ตาต่า คน หนึ่ง คน ท้าย
ถูก เรือ ตง กำกับ กับ อาจารย์ กรม ฐาน ชำนาญ ฅาน กระสึน
๑ คน ตง กำกับ ไป ใหญ่ ไป ด้วย ๘ เดือน ถึง เมือง ฝรั่ง เคศ

๖ กำกับ ราช ทูต ไป ถึง หน้า ฅน แห่ง ๑ ที่ ฅน หน้า หน้า เมือง ฝรั่ง
เคศ ถูก หน้า ตูต คิด อยู่ ใน ฅน ฅน ถึง ๓ ฅน จึง อาจารย์
กรม ฐาน นุ่ง ขาว ห่ม ขาว มวง สรง แล้ว เจริญ วา โย
กระสึน เกิด ตม ฟ้า กำกับ หุด ฅน ฅน ไป ได้ (ใน ฅน ฅน
นี้ ว่า ถ้า เรือ พัด ไป แล้ว เป็น ตูต ฅน ฅน ไม่มี ใคร รอด ฅน)

๗ วัน หนึ่ง พระ เจ้า ฝรั่ง เคศ จัด ทหาร ฅน ๕๐๐ คน ฅน
๒ ฅน ๆ ละ ๒๕๐ คน ให้ ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน
ฅน ฅน ให้ ฅน ฅน แต่ ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน
ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน
ฅน วิชา อยู่ ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน
แล้ว นาย ปาน ทูต ให้ ทูต ว่า ฝรั่ง นี้ จะ ฅน ฅน วิชา ทหาร
ฅน ฅน แล้ว จึง ฅน ให้ อาจารย์ นุ่ง ขาว สรง ฅน ฅน ฅน

๘ ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ๑ ๒ คน สรง ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน ฅน

แดง ให้ขึ้นไป กิน เฝ้ายอยู่ บน เบื้องามี่ราชวัติ ฉัตร ธงล้อม
แล้ว ให้ทหาร ฝรั่งเศส ๕๐๐ ยิง ก็ ไม่ออกเลย แล้ว ก็
ให้ ออก แต่ ถูก บิน ตก ปาก นอก สั้น

๗ พระเจ้า ฝรั่งเศส รับ ทศ ไทย เวลานั้น ใน พระ ที่นั่ง เวลา
เข้า มี รศมี แถว อย่างหนึ่ง ถวาย วัน อย่างหนึ่ง เย็น อย่าง
หนึ่ง จับ พระ กาย พระเจ้า ฝรั่งเศส แถว เป็น รศมีงามต่าง ๆ

๘ ๗ พะพระเจ้าฝรั่งเศสทรง มาชาว เด็ดจ ส่วน ม้านั้นประดับ
ด้วย เพชร พดอยต่าง ๆ มี ทับทิม ใหญ่ เท่า ผด หมา ก ตั้ง
ผูก คอมา ต้อง รศมี จับ พระ เจ้า ฝรั่งเศส รศมี แดงไปทง สั้น

๑๐ พระเจ้าฝรั่งเศส พระราช ทาน นาง ฝรั่งเศส ให้ เป็น ภรรยา ทศ
คน หนึ่ง มี ลูก ด้วย กัน เป็น ชาย เหมือนบิดา พระเจ้า ฝรั่งเศส
ให้ วาด รูป ทศาน ทศ ได้ ทศ อยู่ เมือง ฝรั่งเศส พช ๓ ปี
แล้ว ทศ ผาก ครอบ ครว ใจ แล้ว ก็ กลับ มา เมือง

๑๐๒๐

๑ ได้ นาง ช้าง เมื่อ ก ตัว บด ห้อย ทวาย แหวง เมือง ศรี สวัสดิ์ สูง
ประมาณ ๓ ศอกเศษ ให้ ชื่อ พระ อินทร์ โขยราวรรณ
วิสุทธิ ราช ภิรมย์

๒ พระ นารายณ์ หล่อ พระ พุทธ ปฎิมากร องค์ ๑ หุ้ม ทอง กำ
อาภรณ์ ประดับ แหวน มี คำ ทรง พระนาม ส้มเค็จ พระบรม
ไตร โดกนารถ สูง ๘ ศอก คืบ เศษ

๓ หล่อ พระ พุทธ ปฎิมากร ทอง นพคุณ ทั้ง แท่ง องค์ ๑ ทรง
พระนาม ส้มเค็จ บรม บพิตร พระ พุทธ เจ้า ศรีภพ นารถห้าม
สมุทร สูง ๘ ศอก คืบ ๙ นิ้ว ทรง อาภรณ์ ประดับ พระอุณาโลม

TUDC เพชร แหวม เท่า มะกั่ว ใหญ่ 22/04/2563

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

- ๔ สถาปนา พระพุทธ ปฏิกร เงิน ๒ องค์ ๆ หนึ่ง สูง ๕ ศอก คืบ
เศษ อีก องค์ หนึ่ง สูง ๒ ศอก คืบ เศษ
- ๕ ห่อ พระบรมกรรม พระองค์ ๑ สูง ๕ ศอก ประดิษฐาน
ณ พระอาราม พระศรี รุกข นารท ตำบล ชีกุน
- ๖ ห่อพระเทวกรรมพระองค์ ๑ สูง ๕ ศอกไว้ในพระเทวกรรม
- ๗ แยกแม่น้ำ กะเบา อัน อยู่กับภูเขา ประเทศ หาดที่ ฟัง มีได้ แต่
พระยา ราชภักดี ๑ พระยา ไต่ตา ๑ พระยา ไต่ ประเด ๑
พระยานคร หอดง ๑ ศรี กาละ ๑ ไป ช้าง ๑ कुम ฤกรรจ์
อพยพ มา ๗๗๓ คน สู่ พระ โภธิ สัมภาร ไปรด ให้ตั้ง
ภูมิดำเนา ทำ มาหากิน ทั้ง ไร่ นา ด้วย
- ๘ หอดง กำเริบ พระ ไพร ๑ หอดง จง ราช ๑ หอดง โส่ม ๑
หอดง กุมาร ๑ หอดง ราช เตณา ๑ หอดง เตณา วิไชย ๑
ขุน หมื่น กับ ด้วย ฤกรรจ์ ๒๒๑๔ คน อพยพ มา สู่ พระ
ราช สัมภาร
- ๙ ตั้งมหาศาลคุณธิ เป็น ญาติ สัมภัก พรยศ พวก นัก จัน, นัก มี,
นักวร อุไทย, นัก อำหตวน, หาดที่ ฟัง ไม่ก็ มา สู่ พระ บารมี
ก็ พระ รวชทาน เครื่องอุประ โภค บริ โภค ทั้งปวง แก่ตั้งมหา
ศาลคุณธิ ให้ อยู่ อาราม วัด พระนอน โถง วัด เจ้า พระยา ไทย
มริอตา แต่ง จาน แก้วหุ้ม แลร์ก ทอง ประดับ มรกต แด แหวน
แดง ทั้ง ปวง ๑๒๐ พดอย มา ทูลเกล้าฯ ถวาย
- ๑๐ พระยากตฤ แต่ง แหวนพดอยเพชร แหวน ประมาณผลัดวาศ
ราคา ๗^๘— ทอง แหวน พดอยเพชร มรกต เท่า บัวอ่อนใบ ๑
ราคา ๑๐^๑— ทอง ให้ คืบต มุด นำ มา ถวาย

๑๐๒๑

๕ นาง พระยา ฮาแจ แต่ง แหวน เพ็ชร ด้ก แดง เท่า ผด มขาม ทั้ง
เป็ตอก ราคา ๑๐ |— ทอง มา ถวาย

๖ พระยา มหศักดิ์ ถุก กำ เมือง ชาติ แต่ง คาบ ทอง กตม เปนรูป
นก อยู่ใน ประดับ พลอย เพ็ชร, พลอย แดง, มรกต มุกดา,
ทั้ง ๓ ด้าย พลอย ทองน ประดับ ใหญ่ น้อย ๒๗๐ พลอย
มา ถวาย

๑๐๒๒

๑. พระยา แสน หลวง เมือง เชียง ใหม่ กราบ ทูล ว่า เมือง จีน
หอย ตรีพต จะมา ด้้อม เชียง ใหม่ ขอทัพ กรง ไป ด้วย ไปรค
เกล้า ฯ ให้ พระยา สหราช เด โส พระยา ท้าย นั้ กุม พด
ขัน ไป ด้วย

๒. พระ นารายณ์ เดด็จ ขึ้นไป หมัด การ พระ สิ้นราช พระ อินด้ที่
เมือง พิชณ โดภย์ ท้า พระ ราช พิธิ มหกรรม ๓ ด้น

๓. ไปรค เกด้า ฯ ให้ พระยา กตว โหม เปน แม่ ทัพ ไป ด้ เมือง
นคร. เมือง เกิน, ซึ่ง ขึ้น แก่ เชียง ใหม่ นั้มา ขึ้น กรง ด้ว
อัยครยา ทั้ง ครอบ ครวั แด เชฐู ภาย เจ้า เมือง ด้วย ด้
แด้ว ก็ ให้ พระยา นคร ราช ด้มา ๑๐ ฯ ไป ด้ เมือง ด้ง ด้
สงฆ ราชฯ เอมราชู กับ เมือง ด้ง ไฟ พด ๖๘ มา ด้วย แด้ว
ไป ด้ เมือง อิน ด้ว ด้ พด นคร ด้ ๗๐๐ ขอ เปน ด้ ด้อบ
ขันธ ด้มา

๔. ไปรค ให้ พระยา เกียร ด้ เปน นาย กอง ทัพ ยก ไป ด้ เมือง ราม ด้
โดภย์ กำ เกียง เจ้า เมือง นั้ ด้ คัด มิง ด้ว่า ทั้ง ๑๕ คน
มา กิน นั้ สบถ ให้ สม ด้ เปน ด้ำ ด้ญ คาน ประ เพน ด้ว่า
ด้ญญา กัน แด้ว ถวาย อพยพ ๑๘๘๓ คน ขอ เปน ด้

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

ชอบ ชันช เต้มา

๔ โปรด ให้ พระยา กำแพง เพ็ชร ไป จัดของ พระ ยา พรหม คีรี
แต่ ดัว ชนหมื่น ๒๐ คน ให้ กิน น้ำ สบถ แล้วถวาย ฦกรรจ
อพยพ ๑๘๐๐ คน ขอ เปน ข้า ชอบ ชันช เต้มา

๖ สมิง เปอ กับ นายไพร่ เมา เมือง เมาะ ตะนะ แล้ว หนีอพยพ
มา ๒๐๐๐ เมา มาสู่ พระราช สบถา โปรด ให้ ตั้งอยู่ ๓ โลก

๗ โปรด เกต้าว ให้ ยกทัพ ไปตี เมืองถำพูน แต่ เชียงใหม่ กับ
หัวเมือง ไทย โห่ญ่ ฝ่าย เหนือ ซึ่ง ขึ้น แก่ อังวะ พวก ดาว
แดง หนึ่งคือ เปน อบาย ยอม ทัพ ไทย ถัดฮย มา ทางเมือง
ศรี สวัสดิ์, เมือง มังคตา, เมือง ของ เขา ภูมี ต่ โอบ พม่า
ที่ มา ตาม มอญ

๘ ทัพ พม่า รามัญ ยก มา ทาง กาญจนบุรี ตั้ง ที่ ไชย โยค จะ มา
ตาม มอญ ที่ หนี ทัพ หลวง ตง ทำ ดินแดง ต่ พม่า มอญ
แต่ได้ ช้าง ม้า สัตราวุธ เสดย เปน อัน มาก

๙ กรมการ เมือง นคร สวรรค์ กลอง ได้ ช้าง เลือก ผู้ สูง ๘ ศอก
เศษ ส่ง มา ถวาย พระราชทาน ชื่อ เจ้า พระยาบรมนครินทร์
ยี่ทนต์ แต่ พระยา ช้าง นี้ รู้จัก กิริยา ภาษา คน โดย ท้อง
แท้ จน ที่ สุด ทอด ขอ นักโทษ ก็ ได้

๑๐๒๓

๑ โปรด เกต้าว ให้ นายบ้าน เปน ที่ เจ้า พระยา โภชา แทนพี่ชาย
แล้ว เปน แม่ทัพคุมพล ๘ ๐๐๐๐ ช้าง ๓๐๐ ม้า ๒๐๐ ไป
ตี เชียง ใหม่

๒ แล้ว สมเด็จ พระ นารายณ์ ยกตาม ไป พด ๒๐๐๐๐ ช้าง
เครื่อง ๕๐๐ ม้า เครื่อง ๕๐๐ ยก ไป ถึง เชียง ใหม่ แล้ว

เกณฑ์เข้า รบ เมือง ตกจับได้ แล่น หลวง เจ้าเมือง ครอบ
ครวญ คน ช่าง มา สาคราวุธ เป็น อัน มาก กับ บุตรี นางดาว
เจ้า เมือง แด่ ขุน นาง แด้ว ยกทัพ กลับ มา เมือง พิษณุ โดกย
แฉะ นมัสการ พระพุทธชินราช, ซินสีห์ ส้ม โภช มหกรรม ๓ วัน

๑๐๒๘

๓ เวदानัน เมือง ทวาย กับ เมาะ ตะมะ แด หัว เมือง ขึ้น ๓๒
เมือง เป็น ของ ไทย เมื่อ พระนารายณ์ ให้ เจ้า พระยา โภชา
ยกทัพ ไปตี อังวะ จึง ได้ เกณฑ์ พล เมือง เหล่า นี้ ๑๐๐๐๐
ไปด้วย ถึง เมือง เชียง ใหม่, เมือง จำปาศ, เมือง ไชยา,
เมือง จำปาศ. ก็ เหมือน กัน

๔ เมื่อ เจ้า พระยา โภชา ยกทัพ ไป ครวญ นน พล ๙๐๐๐๐๐
เศษ ได้ เมือง หงสาวดี, เมือง เสรีียง, เมือง ย่าง กุง,
ได้ พล เสดย เป็น อัน มาก คือ ทัพ ร่าย ทาง อยู่ ๔ เดือน แล้ว
ก็ ยก เข้า ประชิด กรุง อังวะ

๕ ทหาร ดม เต็จ พระ นารายณ์ เวदानัน พระยา เตโชทิปะ เป็น
คน นี้ วิธา เวท มนต์ ต้อง หนี กำ บัง หาย ตัว ได้ อัด ใจ หนึ่ง
กองกระพัน ชาตรี ด้วย กับ ทหาร อีก ๕๐๐ คน ก็ อยู่ กองกระพัน
ทั้ง ดั้น พม่า ถ้อม จับ ไป ได้ ครั้ง หนึ่ง แล้งจะ เสร็จ ของ พันธนา
หลุด มา ได้

๖ กรุงไทย เวदानัน มี พระ หมอ ดู องค์ ๑ แม่น นก เป็น ที่ พระ
พิมด ธรรม เป็น ราชาคณะ อยู่ วัด ระฆัง เมื่อ ซ้ำ คัก จับ
พระยา เตโช ไป พระนารายณ์ ให้ อาราม มา ก็ จับ ยาม
ตรี เนตร์ ถวาย ทาย ว่า หนี มา ได้ แล้ว ใน ทั่น ไต นั้น มา ใช้
มา กราบ ทูล ว่า พระยา เตโช มี ไชย กลับ มา แล้ว พระเจ้า

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

อยู่หัว ก็ ถวายไตร จักร ผ้าแดง เทศ เปนบำเหน็จ พระพิมด ฯ
๕ เวลานั้น เข้า ใน เมือง อังวะ แพง ทนาน ละ - ๒๕ พงทหาร
อด หยาก ทพ ไทย ต้อง ต่ำ กลับ ทพ เชียง ใหม่หนี คา ทพ
ไทย ตาม ไป ตี เชียง ใหม่แล้ว ต่ำ กลับ

๖ สมเด็จพระ นารายณ์ ได้ ไป นมัสการ พระ ชินราช พระ ชินสีห์
เมือง พิษณุ โดภย์ อีก ๑ ครั้ง พระ เพท ราชฯ ได้ พา นาง
ดาว ดุก เจ้า เมือง เชียง ใหม่ มี ครวญ ที่ พระ นารายณ์ มอบ
ให้ เดียง ไฉน ไป ด้วย พอ ถึง ตำบล นั้น ก็ ประสูตร์ บุตร
ชาย พระ เพท ราชฯ ให้ ชื่อ เจ้า เตอ

๗ สมเด็จพระ นารายณ์ โปรด ประพาศ เมือง ดพบุรี ตำบล
สระแก้วเนื่องๆ แล้วทรง สว่างพระ ราชวงษ์ ขึ้นที่ เมือง ราชบุรี
แล้ว ให้ ท้า คตอง ปาก จัน ออก จาก สระแก้ว ตรู ศีดา
ทาปูน อนันต์ แล้ว ไซ หน้า มาแต่ เทด

๘ สมเด็จพระ นารายณ์ ให้ สว่าง ปราสาทที่ เมือง ดพบุรี ๒ องค์
เรียกพระ ที่นั่ง สุธา สวรรย์ ๑ พระ ที่นั่ง หิริญมทา ปราสาท ๑
กับ ปฏิสังขรณ์ พระอุ โยสถวิหาร ศาสดา เจดีย์ อรวมทั้งหลาย
ใน เมือง เปน อันมาก ทง บ่อม ค่าย หอ รวม จึง เห็น ปรากฏ
เมือง แด สระ น้ำ ที่ เดียว

๙ โปรด เสด็จ ฯ ให้ เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ ก่อ ตึก ๔ เหลี่ยม
ใหญ่ ๑ แด ตึก เวียน มี กำแพง แก้ว ด้อม รอบ ๑ เบน ที่ อยู่
แเด ให้ ก่อ ตึก บึง ตึก คชสาร กับ ตึก ฝรั่ง อื่น อีก เปน อัน
มาก แดบ ตำบล โถง วัด ขึ้น

๓๐ เจ้า พระยา วิชาเยนทร์ ตั้ง เอา ภิกษุ, สามเณร ออก มา ไซ้

ราช การ มาก ต่อ มาก นึก เป็น เหตุ ให้ เกร็ว ร้อน ต่อ พระ
พุทธ ศาสนา หลวง สรรค์ศักดิ์ กราบ บังคม ทูล พระเจ้า อยู่หัว
ก็ ทรง เนิย อยู่ วัน หนึ่ง พอ เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ เข้า ไป
ที่ ว่า ราช การ ในวัง หลวง สรรค์ศักดิ์ ก็ ไป คอย อยู่ แถว ซอก
เขา ปาก เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ พัน หัก ๒ ซี่ ถ่ม สลอบ ลง
พบ อยู่ กับ ที่ ตก ไม่ ชัน ด้วย ฤทธิ์ หนืด หลวง สรรค์ศักดิ์ มี
พิศม์ มาก

๓๑ ส้ม เต๋จ พระ นารายณ์ โปรด ให้ ชุนนาง ข้าราชการ คิดอ่าน
ซึ่ง บน พระ พิรุณ ดู ว่า จะ หนัก สัก ก็ ห้าม ข้าราชการ บาง
คน ก็ ชัน กว้าง ซัก รอด ผูก ไซ่ ทำ คณ ซึ่ง ตรา ขู ต่าง ๆ ก็ ไม่
กล้า เร็ว ด้วย ชุน นน ใหญ่ เหลือ ขนาด จึง โปรด ให้ เจ้า พระยา
วิชา เยนทร์ ซึ่ง บ้าง เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ ก็ ให้ เขา เรือ
นาง เบ็ด หดาย ต่ำ มา ผูก ขนาน กัน เข้า นำ ทำ แล้ว ให้
ตาก บน ตง ไป ใน เรือ เรือ จม น้ำ ตง เท่า ได ก็ ให้ ชัด
หมาย ไว้ แล้ว ตาก บน ชัน มา แล้ว จึง ให้ ตง ซึ่ง เขา
อีฐู แด หิน เทลง ไป ที่ ตระ หาน ๆ จน เทียบ กราบ เรือ ก็
หนัก จม ตง ไป ถึง หมาย ชัด น้ำ หนัก พระ พิรุณ ก็ รู้ ได้
ว่า ชุน นน หนัก เท่า นั้น ๆ

๓๒ โปรด ให้ เจ้า พระยา วิชา เยนทร์ ก่อ บ่อ ม ใหญ่ สำหรับ กัน
ข้าศึก ฝ่าย เหนือ ไว้ ที่ เมือง พิษณุ โลกย์ ๑ สำหรับ กัน ข้า
ศึก ทิศ ใต้ ทาง เทต ไว้ ที่ เมือง ธนบุรี ๑

๓๓ ส้ม เต๋จ พระ นารายณ์ เสด็จ นมัส การ พระ พุทธ บาท ทุก ๆ มี
ประทับ ชาว เกษม แล้ว โปรด ให้ ทำ ถนน คง แต่ พระ พุทธ บาท

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

มาทาง ท้ายพุนกยูง แต่ทำศิลาเป็นทางหลวงตลอดมา
ถึงเมืองดพบุรี แต่ตกแต่งสะพาน ขุดเขตชุมชน แต่ทาง
สระแก้ว แต่ทางท่าเรือ ตำบล พระตำหนักเจ้าสนุก กับ
ปฏิสังขรณ์ มณฑลพระพุทธรูป

๑๐๔๔ ๑ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะสวรรคตนั้น โปรดเกล้าฯ
ให้ข้าหลวงเดิม ๑๕ นาย อุปสมบทในพระที่นั่งวิมลเมฆ
ปราสาท ทรงอุทิศมหาปราสาท ๒ องค์ กับจังหวัดพระ
ราชเหนือตั้งปวงเป็นวัดตั้งตามเดิม

๑๐๔๕ ๑ สมเด็จพระเพทราชาให้สร้างวัดที่บ้านหลวง ตำบลป่าคอง
โปรดให้หมื่นจันทรราชวงศ์เคื้อบให้ทำกระเบื้องเคลือบ
ดีเหลือของมุงอุโบสถวิหาร พระราชทานนามว่าวัดบรม
พุทธราม ทั้งพระญาณสมโพธิราชคณะเป็นอธิการ
แล้วพระราชทานเลขข้าพระไว้ก็มาก กับถวายพระ
กตัญญูแก่พระอารามตามธรรมเนียม

๑๐๔๖ ๑ อ้ายธรรมเดียร เป็นข้าเจ้าฟ้าอะไภยทิศ คิดกตดอก
มหาชนว่า คือเป็นเจ้าฟ้าอะไภยทิศ ยกสำนักพรรคพวก
เข้ามาเป็นอันมาก ทรงบ่อโพง แล้วเคยมาทางเพี้ยด
ดวงมาอื่นข้างอยู่ฟากวัดมณฑลตรงรอทำนบนำพระ
ราชวังบวร ฯ กรมพระราชวังเสด็จขึ้นไปบนบ่อน
มหาไชย ทรงยิงอ้าย ขบถด้วยปืนใหญ่ต้องข้างตาย อ้าย
ขบถหนีไปจับได้ฆ่าเสีย

๒ สมเด็จพระเพทราชา เมื่ออ้ายขบถยกเข้าเสด็จทรงช้าง
แล้วรับสั่งให้คนไปเชิญพระแสงขอพดพ่ายของพระนเรศวร

ครึ่งซังกับมหาอุปราชานั้นแล้วเสด็จตรงไปพระราชวังบวร
พอ ถึง ต้น ด้พาน ซ่าง ก็ พอ มหา เล็ก เขิญ พระ แดง ขอ พด
พ่ายมาถวาย ทรง รับมา พาด กระพอง พระยา ซ่างไว้ ทน โด
นั้น ชน พรหม ภิมาด ก็ มา ทูล ว่า อ้าย ชมด แดก หนี ไป แล้ว

๓ ไปรดเกล้าฯ ให้พระยาเดโชขึ้นไปตีเมือง นครราชสีมา
ซึ่งตั้ง แขวง เมือง พด ๑๐๐๐๐ ซ่างเครื่อง ๒๐๐ ม้า ๓๐๐
เครื่อง ลำตราวุธ พร้อมดี ไม่ได้ จึงมีตรา ให้คุม เอา คิว

๔ มา ประหารชีวิตร เลี้ย แดง แดง แม่ทัพ ขึ้นไปใหม่พด ๕๐๐๐
เดดา ยกทัพ ครอง หลง นี้ เจ้า พนักงาน เบิก ดินดำ ที่ ตัก ดิน
เอา จอบ ขุด คุ้ม พเนียง ซึ่ง ได้ ดิน หนัก ไว้ นั้น ก็ เป็น

๕ ปรกาศเพลิง ตก ถูก ดินดำ ก็ อบอุ่น เป็น อัน หนึ่ง อัน เดียว
เทือก ดิน มาก มี ถาวง มาก ก็ โขด ขึ้น ทำลาย ทัพ สัมภาร
ตัก พัง ลง หอบ คุ้ม ขน บน อากาศ แดก ไป โดย ทิศ น้อย

๖ ทิศ ใหญ่ เลี้ยง ดินนี้ หวน ไหว เพียง พระ ธรณี จะ ชุด ลง
ถูก ผู้คน ต้ม ตาย เจ็บ บอย เป็น อัน มาก
ทัพ ไป ตี เมือง นครราชสีมา นั้น ชม เขียว กัน อยู่ ถึง ๒ ปี

๗ เศษ ทัพ กรุง ใช้ อูบาย ทำ เป็น ถก ยิง เข้า ไป ให้ ลงม อยู่
พอ ชนวน ถึง ดินดำ จึง แดก ออก อูบาย อีก อย่าง หนึ่ง ให้
ผูก ถาวง กุลา ใหญ่ ซัก ขึ้น แล้ว เอา หม้อ ดิน ตาม ชนวน

๘ ยาว ผูก แขนง สาย บ่า น ใหญ่ หย่อน เข้า ไป ใน เมือง แล้ว
จุด เพลิง ชนวน ให้ หม้อ ดิน ตก ลง ใน เมือง ถูก ผู้คน บ้านเรือน
อูบาย อีก อย่าง หนึ่ง ให้เอา เพลิง อังแพตม ผูก ขนุ ยิง เข้า ไป

๙ พด เวลา กลาง ค่ำ ตัก ใช้ อูบาย ทง ๓ นี้ รตม เข้าไปพร้อม

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

กันไฟเผาผาณ ผู้คนบ้านเรือนเมืองก็แตก

๑๐๔๗

๓ กรมหลวงโยธาเทพ ประสูติเจ้าพระขวัญนี้ เวลากลางคืน บังเกิดแผ่นดินไหว เป็น อัศจรรย์

๑๐๔๘

๓ โปรดให้พระยาสุรสงคราม เป็นแม่ทัพคุมพล ๑๐๐๐๐ ช้างเครื่อง ๓๐๐ พระยาราชบงัดัน เป็นแม่ทัพเรือ ๆ รม ๑๐๐ ตำพล ๕๐๐๐ ยกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งแขวงเมืองนั้น รมกันเป็นสามรถประมาณ ๓ ปีเศษ พระยารามเดโชหนีลงเรือ พระยาราชบงัดันช่วยส่งไป ครั้นได้เมืองแล้วสืบได้ความ พระยาราชบงัดันต้องประหารชีวิต กองทัพได้ผู้คนช้างม้า ทรัพย์เครื่องสิ่งของมาด้วยเป็นอันมาก

๑๐๔๙

๓ สมเด็จพระเพทราชาสร้างพระมหาปราสาท ๑ องค์เรียกพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์ รวมเก่า ๓ เป็น ๔ คือพระที่นั่งพิหารสมเด็จ ๑ พระที่นั่งจักรเพชรปราสาท ๑ พระที่นั่งสุริยamarinทร์ ๑

๑๐๕๐

๓ สมเด็จพระเพทราชา ทรงพระกรุณาให้ถือกำปั่นใหญ่ลำ ๑ ให้ทูตานุทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกรุงฝรั่งเสด็จ ๆ ได้ทูลพระราชาไมตรีมาด้วยบรรณาการเป็นอันมาก แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ราชทูตเป็นเจ้าพระยาพระคลังตามอย่างโบราณราชประเพณี

๑๐๕๑

๓ พระอาจารย์เจ้าอธิการวัดพระยาแมน ได้พยากรณ์พระองค์ไว้ เมื่อยังทรงผนวชอยู่ที่วัดนั้นว่าจะได้เป็นเจ้าแผ่นดิน กระนั้นก็จริงจึงเสด็จไปปฏิสังขรณ์พระอาราม

แต่ไว้ ข้าพระเดช วัด ถวาย ถัดไป ขึ้น วัด แล้ว ตั้ง พระ
อาจารย์เป็น พระ ศรี สัจ ญาณ มุนี ราชาคณะ ให้ ครอบ วัด

๑๐๕๒

๓ นายบุญเกิด คล้องไต้ นาง ช้าง เมื่อก ลุง ๘ ศอก เศษ พระ
ราชทาน นาม ว่า พระ อินทร์ ไชยรา พศ ศษ บดินทร์ อรินทร์
เด็ก พ้า

๑๐๕๓

๓ นักเสด็จ เอา เจ้า ทรง กัมพูชา ให้ หุด เรือ ๘ กุญชร เข้า มา
ว่า คล้องไต้ นาง ช้าง เมื่อก ลุง ๓ ศอก คืบ เศษ ขอถวาย
ถ้ำ ขอ เสา พระ เศษ นุภาพ เป็น ที่ พัง ค่อ ไป แล้ว หุด ออก
ไปรับ ช้าง ๑ เดือน กับ ๒๐ วัน จึง ถึง พระ นคร แล้ว ออก
จาก เขมร จัด การ สัมโภช พระราชทาน นาม ว่า พระบรม
รัตนากาศชาติ กษेत्र มหันตคุณ วิบุลย์ เด็ด พ้า

๑๐๕๔

๓ อ้าย บุญกว้าง ถวาย กับ พวก ๒๘ คน ถวาย ว่า มี วิชา ความ
รู้ พระยานคร ราชธานี อยู่ ใน อำนาจ เกณฑ์ พศ ราชธานี
๒๐๐๐ ช้าง ๘๘ ม้า ๑๐๐๐ ลง มา ค้าง ที่ พยุ่ง พยุ่ง ไปรด
ให้ พระยาสุรเสนา เป็น แม่ทัพ คุม พศ ๕๐๐๐ ขึ้น ไป จับตัว
มาได้ ประหาร ชีวิต ได้ ถึง ๒๘ คน

๒ ส้มเต๋อ พระเพท ราชานนท์ พศ ๑๐๐๐๐ เต๋อ ไปนมัสการ
พระพุทธรูป โดย กระบวน พยุ่ง มาตรา กำหนด ระยะทาง
โยชน์ ๑ ถึง พระ นคร หลวง ออก จาก นั้น ไปอีก โยชน์ ๑ ถึง
พระคาน้ำเจ้าต้นกุด แล้ว จาก นั้น ไป ทาง ๕๕๐ เด่น ถึง
เขาสุวรรณ บวรพศ ประ เทียบ พศ แล้ว พระเจ้า อยู่หัว ก
ทรง ว่า พระ แต่ง ขอ ง้าว เหนือ กระ พ้อง ช้าง ต้น ๓ นัต เป็น
การ พุทธบูชา โดย พระ ราช ประเพณิ แล้ว จัด การ สัมโภช

หมายเหตุเบ็ดเตล็ด

เป็นมโหฬาร ตีเรก ประการ

๑๐๕๗

๑ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตให้แสนสุภณาไมตรีเชิญพระราชคำสน์ คุมราชบรรณาการ มาถวาย ขอเป็นข้าขอบขัณฑ์มา ขอ กองทัพกรุงไปช่วยบ้องกันทัพหลวงพม่า ซึ่งมาตีเมืองตน ไปรบเกล้า ๆ ให้พระยา นครราชดีมา ถือพล ๑๐๐๐๐ ช้าง ๓๐๐ ม้า ๕๐๐ ขึ้นไป แม่ทัพเกตุย กล่อมทัพ ๒ ฝ่าย ถิ่ปรองนี้ ปรองยอมกัน

๑๐๕๘

๒ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ขอพระเดช ๆ แต่งพระราชาธิราชพร้อมด้วยข้าบริวาร ๑๐๐ กับคุมพล ๑๐๐๐๐ มาส่งนางทูลถวายแด่ กรมพระราชวังที่ทอดรอกไปไว้วังนำ

๑๐๖๑

๓ จัดการพระราชพิธี ได้กษัตริ์เจ้าพระขวัญเป็นถาวใหญ่
 ๔ พระเจ้าอยู่หัวให้สร้างวัดที่ระหว่างคันไพลี กับคันมะเดื่อ ซึ่งได้ฝังรกแลเป็นที่ประสูติพระองค์ จัดการ ถมโกช แลตั้งเจ้าอธิการ เป็นพระครูธรรมธุลีราชมนูญ ถวายข้าพระเดชทุก ๆ นั้นก็จงเรียกวัดไพลี ประทับข้าง

๑๐๖๒

๑ อสนีบาต ตกต้อง ยอดมณฑป พระอาราม วัดสมุทคณพิศร์ คิดเป็นเพลิงไหม้เครื่องบน พังศกถูกพระเคี้ยวพระพุทธรูปหักล้มนั้น แลไปวัดให้มั่งงเป็นวิหารสูงใหญ่ ยาว ๕๐๐ ศอก แลจัด การ ถมโกช

๒ พระศรีสังฆนายก ราชบุรุษ กรมหลวงโยธาเทพ ครั้นพระชนม์ได้ ๑๓ ได้กษัตริ์แล้ว ก็ไปบรรพชาเป็นสามเณร อยู่ในสำนักพระพุทธรโฆษาจารย์อยู่ ๕ พรรษา ได้เรียนปริยัติธรรม ไตรปิฎก แล คัมภีร์ เลขยันต์ มนต์, คาถา

สรรพวิชาคุณต่าง ๆ ในสำนัก พระพุทธ โมฆาจารย์
 ชำนาญ เป็น อัน มาก แล้ว ตามนวช ออกเรียน ศิลปศาสตร์
 ช่าง, ม้า, พิไชยสงคราม, ทั้ง ปวง ได้ เป็น อัน มาก แล้ว
 เรียน อักษร สำนึก คือ แรก, ฝรั่ง, เขมร, ดาว, ญวน,
 พม่า, รามัญ, จีน, ทุก ภาษา แล้ว เรียน คัมภีร์ ราชศาสตร์
 โหราศาสตร์ คัมภีร์ แพทย์ กอบ ด้วย อาจารย์ เป็น อัน มาก
 ทรง ชำนาญ ใน สรรพ คุณ ต่าง ๆ จุด หนึ่ง จะ ทรง ทราบ
 ใน คัมภีร์ ไตร เวทศาสตร์ ครั้น พระ ชนม์ ได้ ดำรง
 อุปสมบทแล้ว ก็ เจริญ สมนม ธรรม เป็น อัน ดี

๑๐๖๘

๑ นาย โขดง ช่าง ชาว บ้านแก่ง นำ โขดง เข้า มา แต่ ของ บำ คั้น
 กลึงได้ ช่าง พลายงาต้น คือ ๑ สูง ๖ ศอก ๕ นิ้ว พระราช
 ทาน ชื่อ พระบรม ไตร จักร

๒ ดำรัส ให้ ช่าง คือ อย่าง มณฑป พระพุทธ บาท ให้ มี ยอด ๕
 ยอด ให้ ยอด เกดัด มี บัน แดง แด ยอด แรก ด้วย แล้ว ให้
 ประ เกรืองบน ตาม อย่างนั้น ครั้นแล้ว เสด็จ พระ ราชดำเนิน
 ไป นมัสการ พระพุทธ บาท แล้ว ให้ ยก ยอด มณฑป

๓ วันหนึ่ง เสด็จ พระพุทธ เจ้า เสด็จ เสด็จ ไป เมือง วิเศษ ไชยชาญ
 แล้ว ปลดอม เป็น สำนึก ขน ไปดู งานที่ ฆตของอาราม แห่ง หนึ่ง
 พอนายงาน เปรียบมวญ ก็ ให้ มหาต เด็ก เรียก ศาตหมัด พระ
 องค์ เข้า ชก กับ มวญ สนาม ได้ ประ มาณ กิ่ง ยก ก็ เสีย ทำ
 ถูก สำคัญ แพ้ พระ องค์ ๆ รมิ ตั้ง ให้ เรียก มาอีก ๑ คน ผู้ ได้
 กิ่ง ยก ก็ แพ้ พระ องค์ อีก พอ เป็น ที่ สบาย ๆ พระ องค์ แล้ว
 ก็ เสด็จ กลับ

หมายเหตุเบ็ดเตล็ด

- ๔ เด็จไป กตัญญู ข้างเมือง นคร สวรรค์ ประทับ ที่ ตำบลบ้านหู
 กวาง แล้ว จะ เด็จ ข้าม บึง ใหญ่ ไป ให้ สมเด็จ พระ เจ้า
 ลูก เรอ ทั้ง ๒ องค์ ทำ ถนน ข้าม บึง ให้ กับ เด็จ เจ้า พระ
 เจ้า ลูก เรอ ทั้ง ๒ เกณฑ์ พง ๑๐๐๐๐ เศษ ของ กรม ปราม
 ถนน เด็จ แล้ว เวลา เด็จ ถึง กวาง บึง ทำ ข้าง ต้น ถัด
 หลุม ถัด ครัว อีก พระ แสง ขอ เจ้า จะ พัน กรม พระ ราชวง
 พระ มณิ ฑูรย์ น้อย ทรง ขำ นาย เพดง กระมี กระ มอง ก็ ยก
 คำ พระ แสง ขอ เจ้า รับ ไว้ ถัด หลุม เพื่อ มี ให้ ทรง พัน
 ค้าง พระ เศษ ฐา พระ องค์ ทรง ครัว ใหญ่ ทำ ฉาบ ถัด
 ๒ องค์ ถึง พระ ราช อาชญา เขียน เจ้า เย็น เกือบ ต้น ครัว
 พระ องค์ จับ ข้าง ได้ ๑๐๐ เศษ
- ๕ พระ องค์ รัตน ลูก เจ้า พระ บำ เรอ ภูธร เป็น พระ สนม เอก
 ให้ หมอ ทำ เด็จ จับ ได้ ให้ ถึง พระ ราช อาชญา ทั้ง พ่อ, ลูก,
 แด หมอ จน ต้น ครัว
- ๖ ครั้ง หนึ่ง เด็จ เมือง เพชรบุรี ไป ประทับ อยู่ ที่ พระ นิเวศน์
 ตำบล ต. โหนด หลวง ซึ่ง เคย เป็น ที่ พระ นเรศวร เป็น เจ้า
 ประทับ มา แต่ ก่อน แด เป็น ที่ ริม ชาย เเทด ด้วย (ตรง นี้
 ให้ เห็น ได้ ว่า เวลา นั้น ตำบล ต. โหนด หลวง ยัง เป็น ชาย เเทด
 พัง จะ เป็น ตอน เมื่อ ไม่ ชำ นี เอง)
- ๓๐๖๖ ๓ พระ เจ้า อยู่ หัว เด็จ เมือง สวรรค์บุรี ถึง โศก ขาม โชน เวื่อ
 โคน ถึง ไม้ หัก พัน ท้าย นรสิงห์ โศก ลง ขอ ให้ ประ หาร
 ครัว ตาม บท พระ อัยการ จะ ทรง ยก โทษ ให้ ก็ ไม่ยอม
 เมื่อ มา แด รมสั่ง ให้ บัญ ชาติ เขา คั้น พัน ท้าย นรสิงห์ กับ

โชนเรือ ขึ้น บวง ตรวง จึง ปราบฏ เป็น ค้าง อยู่ จน เดี่ยว นี้
 ๒ สมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ รับสั่งว่า เมื่อศักราช ๘๖๐ สมเด็จพระ
 พระรามธิบดี ขุดคลองตำโงง กำบดหนึ่งศก ๘๘๘ สมเด็จพระ
 พระไชยราชาธิราช ขุดคลอง บาง กอดใหญ่ กำบด ๑ ศักราช
 ๙๐๐ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ขุด คลอง บาง กรวย ริม
 วัด ซดอ ไป ออก คลอง ริมวัด มุด เหล็ก กำบด ๑ ศักราช
 ๙๗๐ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ขุดคลอง ตัด ริมวัดไก่เตี้ย
 ท้ายบ้าน กาโตด กำบด ๑ ศักราช ๙๙๘ สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว ปราบ ตำท ทอง ขุด คลอง เมือง นนทบุรี มา ออก คลอง
 แก้ว กำบด ๑

๓ สมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ รับสั่งว่า คลอง โลกขาม คลื่น เคียว
 นึก ให้ ขุดคลอง ตัด โลก ขาม ตัด ตรง โดย ดึก ๖ ศอก ปาก
 กว้าง ๘ วา พื้นคลอง กว้าง ๕ วา ตัด ไป ออก เมือง ตำครบุรี
 เปพระยะ ๓๘๐ เส้น ให้พระ ราช ส่งขบวน เกณฑ์ ๓๐๐๐๐
 ขุด ให้ ผรั่ง ดอง กลอง ตัด ให้ ตรง แล้ว ให้ แบ่ง กัน ขุด คน
 หนึ่ง ยาว คืบ ๑ กว้าง ดึก ตาม ขนาด คลอง ขุด ได้ ครั้ง หนึ่ง
 พอ สมเด็จพระบรมกษัตริย์ กษัตริย์ กษัตริย์ อยู่

๓๐๗๐

๑ พระเจ้า อยู่หัว ท้าย ตรี รับสั่ง ให้ช่าง กระจก ประคัม กระจก
 ใหญ่ ใน ผ้า พระ มณฑป พระ พุทธ บาท แล้ว มีด ทอง ประ
 ทาศี แล้ว จัด การ ของ พระ พุทธ บาท

๓๐๗๑

๑ ทรง ปฏิสังขรณ์ วัด มเหยงคณ์ ๓ มี เศษ จึง แล้ว กรม พระ
 ราชวัง ปฏิสังขรณ์ วัด กุฎี ดาว ๓ มี เศษ จึง แล้ว

๓๐๗๒

๑ นัก เสด็จ พระ ขรรค์ ราช วัง กดาน กับ พระ องค์ ทอง บุตรี

ภรรยา ข้า คน แห่ง คน เข้า มา ผู้ พระ โภธิ สัมภาร ไปรด
 ให้ตั้ง ภูมิดำเนา อยู่ เทบ โกลด์ วัด ค้าง คาว แล้วให้พระยา
 จักรี เป็น แม่ทัพ ถือ พด ๒๐๐๐๐ อกรรจ์ ตำเคือง ๑๐๐๐๐
 ช้าง ๓๐๐ ม้า ๕๐๐ เศษ ไป ตี กัมพูชา คืน ให้ นัก เสด็จ ให้
 พระยา โภษา เป็น แม่ทัพ เรือ ถือ พด ๑๐๐๐๐ เรือรบ ๑๐๐
 เศษ ทัพ เรือ เลี้ย ที่ แดก ทัพ บณ มี โสข นัก แก้ว พ้า ยอม
 เป็น เมือง ขึ้น ส่ง ดอกไม้ เงิน ทอง

๑๐๗๒

๑. ไปรด ให้ ช้างไม้ ตอกำบั้น ใหญ่ ไตรมุข ยาว ๑๘ วา ๒ ศอก
 ปาก กว้าง ๖ วา ๒ ศอก ตี ส้มอกที่ วัด มเหยงคณ์ ๕ เดือน
 กำบั้น ใหญ่ แล้ว ให้เอา ไป เมือง มฤท บรรทุก ช้าง ๓๐๐
 ตัว เศษ ส่ง ไป ขาย เมือง เทศ คน ทั้ง หลาย ลง กำบั้น ไร่
 ไป ไป เมือง เทศ ขาย ช้าง ได้ เงิน เต็ม เป็น อัน มาก มี เศษ
 ก็ กัด มา

๑๐๘๓

๑. เสด็จ ไป ทำจัน เห็น ทอดของ มหาไชย ขุด ค้าง อยู่ จึง ไปรด
 ให้พระยา ราช สังคราม เกณฑ์ พด ๓๐๐๐๐ แล้ว ให้ฝรั่ง
 เสด็จ สอง กัดอง แก้ว ตัดทาง ให้ ครง โกลด์ ถึง ๓๕๐ เส้น ที่
 ขุด เก้า แล้ว ๖ เส้น เศษ ยัง ค้าง ถึง ๓๕๐ เส้น ตัก กว้าง เก้า
 เก้า ขุด ๒ เดือน เศษ ก็ แล้ว ทอด นั้น คง เรียก มหาวงก์ มา

๑๐๘๔

๑. ไปรด ให้พระยา หนบุรี คุม พด ๑๐๐๐๐ เศษ ไป ขุด ทอด
 แชน น้อย ถัด ค้าง ปาก ทอด บาง บัวทอง ตัก ๖ ศอก กว้าง
 ๖ วา ยาว โกลด์ ๒๙ เส้น ขุด เดือน เศษ แล้ว

๑๐๘๕

๑. พระพุทธไสยาสน์ มุนี วัดบ้าน โมกข์ น้ำ เชาว จวนจะพัง ไปรด
 ให้พระยาราชสังคราม เป็นแม่กอง แล้ว พระยา ราชสังคราม

เกณฑ์คน ไปตัด ไม้ยาว ๑๘ วา ๑๕ วาบ้าง ฟ้าใหญ่
ศอก ๑ บ้าง ให้ทำตะเข้ แม่สดึง แล้วให้เจาะ ฐาน พระเปน
พั้น ปลา ใ้ระยะ ศอก ๑ แล้ว เอา กตภาพ สอด เข้า ขา ตะเข้
แล้ว ให้กะเทาะ ปูน ที่ เว้น ไว้ นั้น ออก แล้ว ก็ ตก ไปยังที่
จะ ประดิษ ฐาน

๒ แล้ว โปรด ให้ทำ วิหาร การ ปเรียนู โรงอุโบสถ เจดีย์ กุฏิ
ศาลา ถ้ำแพง หอไตรย นนวน ๕๐ ห้อง หลังคา มุงกระเบื้อง
สระ กาน สระพาน บันได ๕ ปีเศษ แล้ว

๑๐๙๘ ๑ เกิดศึก ถาง เมือง เพราะ การ มอบ สัมบัติ ไม่เรียบร้อย
จึงนำ กับ วัง หลวง ทำศึก กัน

๑๐๙๕ ๑ พระบรม ราชาธิราช เสด็จไป คดองข้าง เมืองดพบุรีโต ๑๘๐
ข้าง เหลือ อยู่ ๓๐๐ เศษ โปรด ให้ปล่อย ไป

๒ จีน พากัน เป็น ขบถ เข้า ปล้น ใน พระราชวัง ทหาร จับ ได้
ทัน เหตุ ๕๐ คน ชำ เลี้ย

๓ นัก แก้ว พ้า กรุง ถม พุษา ถวาย ข้าง พงเผือก ๑ พระราช
ทาน นาม ว่า พระ วิเชียร หัสติมนตรี อรินทร เดิศ พ้า

๔ ทำ พระที่นั่ง สรรเพช ปราสาท บิดทอง ซ้อฟ้า ปราถ ๑๐ เดือน
แล้ว ให้ซ่อม พระ ที่นั่ง บรรยงกั รัตนาศน์ ๖ เดือน แล้ว

๕ ให้ ปฏิสังขรณ์ วัด พระศรี สรรเพช ขึ้นใหม่ ปีเศษ จึง แล้ว ๆ
ให้ บูรณ พระ ที่นั่ง สนม เต็จ ชำ รุด ๑๐ เดือน แล้ว

๖ เมือง นครศรี ธรรม ราช บอกส่ง ข้าง พตาย งา สั้น สูง ๕ ศอก
พระ ราช ทาน นาม ว่า พระ บรม นาเคนทร์ ๑ ได้ มา แต่ เมือง
ไชยา ๑ เป็น เขียน ขนาน นาม ว่า พระ บรม วิไชย ได้ มา

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

แต่ นคร ศรี ธรรม ราช ให้ ชื่อ พระบรมจักรวาล ได้ มา
แต่ เพชรบุรี อีก ช้าง ๑ ชื่อ พระบรม กุญชร

๑๑๐๖

๑ พม่าเจ้าเมือง เมาระตะมะกับ เจ้าเมือง ทวาย พาครอบครัว
ประมาณ ๓๐๐ เศษ มาสู่ พระโพธิ์สัตถ์นการ พระราชทาน
เครื่องอุปโภค บริโภค ทั้ง ตรา ภูมิคุ้ม ห้าม ให้ ปลูก เคห
ถาน อยู่ ช้าง วัด มณฑลเข็ญ

๒ เกิดเพลิงไหม้ พระราชวัง บวร ถัดจาก มงคต กรม พระราชวัง
ตั้ง มา อยู่ ว่าง หลวง

๓ พระเจ้าอังวะ มีราช คำนัน คุม บรรณาการ มา ถวาย คือ
พานทองประดับ ๑ คน โทหน้าครอบครัวทอง ๑ ผอบเมี่ยง
ทอง ๑ ขันทอง ๑ พระภูษา ทรงฉาย กงจักรวิม แดง ๑
ผ้าทรง นเหยี่ ดำรับ ๑ ผ้าฉาย มีฉาย ไค ๆ ต่าง ๆ กัน เวื่อ
ดำร พิมาณ ดำ ทรง ๑ กับ น้ำมัน ดิน ๆ สอ แก้ว ดินสอ สีดา
กับ ของ อื่น ๆ เป็น อัน มาก

๔ มีพระราช คำนัน นำ เครื่องราช บรรณาการ ไป ถวาย พระเจ้า
อังวะ คือ พานแว่น พ้าทอง ๒ พาน มีกตั้ง ต้นเครื่อง ใน
พร้อม ๑ พระเค้าน้ำคร่อมทอง ๑ พระธูปวรรณตั้งทอง ๑
แต่เครื่อง ทองต่าง ๆ หมาย อย่าง กำมหยี่ แพร่ม้วน ฉายดอก
มังกร เป็น อัน มาก กับ เวื่อ พระที่นั่ง กิ่ง ทรง ดำ ๑

๕ พระราช คำนัน เขียนในสุพรรณ บัตรแผ่น ทองใส่ ใน กตักงา
ใส่ถุง แพร่ผูก ทอง คือ ตรา มหา โองการ อันตรา ประทับ
นั้น นารายณ์ ธิครุช ดำเนา พระราช คำนัน นั้น ประจำ ตรา
พระ ราชดีให้ ให้ ทศ คุม ไป อังวะ

๑๑๐๘

- ๖ ปฏิสังขรณ์ พระเจดีย์ อาราม วัด ภูเขาทอง ๖ เดือน สำเร็จ
- ๓ นักโสน ต้อง สุ่ม ผู้คนที่ ดพบูรี จับ ได้ จำคุก ไว้
- ๒ เมือง นคร ศรี ธรรม ราช ไท่ช้าง เมือง พลาย สูง ๓ ศอก ๑๐ นิ้ว คา ชาว เด็บ ชาว หาง ชาว ชน ชาว พระราช ทานนามว่า พระ บวร ศษัตยชน อักเขนทร์ สุประติฐู สัททริ สันชยา

๓ พระยาราม พระยา กลาง เคียง พระค ดมิง ทอ พรรค พอก ๕๐๐ เศษ มาสู่ พระ โภธิ สุมภาว ไปรด ให้ ตั้ง บ้าน ตำบล โภ ๓ ตำบล

๕ ผู้รัง เมือง กุยมูรี บอก หนังสือ ส่ง ว่า ที่ ตำบล บาง สพาน เกิด ที่ ร่อน ทอง ได้ ส่ง มา ถวายหนัก ๓ |—

๑๑๐๙

๓ เกณฑ์ โพร ๓๐๐๐ ไป ร่อน ทอง ที่ บาง สพาน

๑๑๑๐

๓ ได้ ทอง เข้า มา ถวาย อธิ |— เศษ ไปรด ให้ เป็น พระยา กุยมูรี แล้ว ทรง พระ ราช ทาน เอา ทอง ระวัง แม่ ปะปาก กถอง บัดมเนตป พระ พทรบาท และแม่หุ้มเต้ เหมณณาคตงมา

๑๑๑๑

๓ ทรง แฉก ทาน ยาจก วรรณพิภ คณณะ |— เงิน ๓๐๐๐ เศษ

๒ ดมิง ทอ เจ้า เมือง หงสาวดี ออก ไป คถอง ช้าง เกิด ขบถ เข้า เมือง ไม่ ได้ หนี มาสู่ พระ โภธิ สุมภาว รับผิดชอบ ให้ จำคุก ไว้ เพราะ กริ้ว ครั้ง มี ราช คำสั่ง บังอาจ มา ขอ พระราช ธิติ

๓ พระ รามา ธิบตี พระ ไซยเชษฐ กรุง คัมพูชา แฉก ทัพ มา พึ่ง พระ โภธิ สุมภาว ไปรด ให้ พระยา ราม สุกาวดี เป็น แม่ ทัพ ไป ตี เขมร คืน ใจ

๔ พระยา ทะพะหะ กรมช้าง ได้ หนึ่ง เมือง หงสาวดี มี ราช คำสั่ง มา ขอ ดมิง ทอ ไป ชำ ไม่ ไปรด ให้ จะ ส่ง ทัพ ไป ใจ แตน ใจ

หมายเหตุ เบ็ดเตล็ด

๑๑๑๘

- ๑ ส้มิง ทอ หนี ไป มังตอง จับได้ ไปจำคุกไว้ เมือง อังวะ
- ๒ เมื่อ บัระกาเบญจศก เจ้าพระยา ชำนาญบริรักษ์ ถึงอนิจกรรม ทรง พระ กรุณา ให้เรียก พระ ศพได้ โทษ ได้ ชญา
- ๓ บัจอ นอศก เด็ดจ ไปจับ ช้าง เมือง ตพบุรี ได้ ประมาณ ๓๐ ช้าง ยังเหลือ ๓๐๐ เศษ โปรด ให้ ปล่อย ไป
- ๔ กรม พระ ราช วัช ทำ ชู ด้วย เจ้า ฟ้า ตั้ง ชาติ รับ พระ ราช อาชญา เขียน คนละ ๓๐ ที่ จน ๒๓๐ ที่ พา กัน สิ้น พระ ชนม์
- ๕ โปรด ให้ พระยา ราชวัช เมือง ออก ไป จับช้าง ที่ นครไชยศรี ได้ ช้าง เขียน ช้าง ๑ สูง ๕ ศอก

๑๑๑๙

- ๑ ฮากาศ ฮาเพศ เปน ฮุกวมาต ตกค้อง มหาธมุดำคั้นดาว เข้าวง พระ จันทร ทับ ดาว หาง คดอง ช้างเผือก

๑๑๒๐

- ๑ บัชาติ สัมฤทธิศก วัน ๔ ฐ ๖ ค่ำ ยามเศษ ส้มเด็จ พระ บรม ราช ธิราช ที่ ๓ สวรรคต อยู่ใน ราช สัมบัค ๒๖ ปี รวม ๗๕ ปี
- ๒ กรม หมื่น สุนทร เทพ ๑ กรม หมื่น เดช ภาคี่ ๑ กรม หมื่น ราช สุนทร ๑ ถูกจับ

๑๑๒๑

- ๑ สร้าง วัด ฮุกุมพร วัด ๑ แล้ว ปฏิสังขรณ์ พระ พุทธ บาท สิ้น เงิน ๒๔๔ แล้ว ถวาย สัมบัค แก่ พระ เชษฐา ผู้ ทรง ผนวช อยู่ วัด ประคู้
- ๒ กรม หมื่น เทพ พิพิธ ไป ทรง ผนวช อยู่ วัด กระจ โจน แล้ว คบ คิด ช้อง สุ่ม ผู้ คน ถูก จับ มา เนรเทศ ฝาก กำปั่น อังกฤษ ไป ปล่อย เกาะลังกา
- ๓ ทรง สร้าง วัด สมุค ๑ วัด กรุธา ๑

- ๑ กำปั่นฝรั่ง ฝ่าย อังกฤษ ถูก ลม มา ทาง เมือง ตนาวศรี ที่ กำมฤท
นาย กำปั่น ชื่อ อรมัน มณี ช้าง กรุงศรี อยุทธยา จับไปได้ พระ
เจ้า อังกฤษ ก็ เกณฑ์ ท้าบ ใหญ่ มา คือ กรุง มา ทาง เมือง มฤท
ตนาว ศรี เปน ถาดับ มา จน ถึง กรุง
- ๒ พระยา ราช มนตรี จมื่น ศรี สุร รัถย์ ทำ ชู้ กับ ช้าง ใน ลง
พระราช อาชญา คนตะ ยก พระยา มนตรี ตาย แล เตียบ
ไว้ ประตุ ไชย
- ๓ พระยา รัตนาธิเบศร์ แดก ท้าบมาไม่เข้า เฒ่า เปน พวก ปืนราช
มนตรี ลง พระราช อาชญา ยก ๑ จำ ไว้ ก็ ตาย ให้ เตียบ
ไว้ ประตุ ไชย
- ๔ พระเจ้า อังกฤษ ประชวร ก็ ยก ท้าบ กลับ สวรรคต ทาง
๕ ชุก ได้ บน กระสุน ๓ นิ้ว ๔ นิ้ว ๕๐ บอก ที่ ตาย หดวง
พระ เจ้า อังกฤษ
- ๖ รือ พระ ที่นั่ง ส้มเค็ญ ทำใหม่ ๑๐ เดือน แล
- ๗ พระยา ระยา เมือง ไทโร ได้ ช้าง เต็ม รอบ ช้าง ๑ ถวาย พระ
ราช ทาน นาม ว่า พระ บรม ฉัททันต์ มหันต์ พงษามหากุญชร
กับ จับ ช้าง เนียมคืด ที่ พเนียดได้ ๑ ช้าง พระราช ทานนาม
ว่า พระ บรม ช้าง
- ๘ นาย กำปั่น ชื่อ อลังก์ ปณี ถวาย สิ่ง โคตัว ๑ นกกระเจอก
เทศ์ ตัว ๑
- ๙ มอญ เมือง เมาะ ตะมะ ๑๐๐๐ เศษ เข้า มา สู่ พระ โพธิ
สัมภาร แล คืด ขบถ ท้าบ กรุง ได้ คือ แดก ไป อยู่ ทาง หล่ม
ศักดิ์ เหล่า ศอาด แร่

- ๑๐ เมือง ลำพูน อพยพ เข้า มาตั้ง พระ โภธิ สัมภาร
- ๑๑ เชียง ใหม่ ขอ กองทัพ ไป ช่วย รบ พม่า ตัด เมือง
- ๑๒ หุยคองจา ได้ เป็น เจ้า เมือง ทวาย ส่ง บรรณาการ มาขอขึ้น
- ๑๑๒๔ ๑ กรม หมื่น เทพ พิพิธ กัดบ จาก สังกาโปรตให้ พักอยู่ หนาควร์
- ๑๑๒๖ ๑ พม่า มาตี ทวาย แดก คดออด มา ถึง มฤท มา ชุมพร คดออด
- ๒ มา ถึง ราชบุรี ยกทัพ ถึง กรุง
- ๓ ขณะ นั้น กำปั่น อังกฤษ บรรทุก ฝ้ายวัล มา ทวาย แล้วช่วย
- ๔ รบพม่า ภายหลัง จับ ไทย ๑๐๐ เศษ ได้ เรือ แล้ว ถอย หนี
- ๕ ลง เทล ไป
- ๓ พระยารัตนาธิเบศร์ หล่อปืนใหญ่ทอง เหลือง ๒ บอกรบพม่า
- ๔ กรม หมื่น เทพ พิพิธ มา อยู่ ปราชิน มีคน มา อยู่ หลายหมื่น
- ๑๑๒๘ ๑ พม่า ตี แดก ก็พา พระ ยารัตนาธิเบศร์ หนี ไป นคร ราช สี่มา
- ๒ เกิด เพลิง ขึ้น ณท่า ทวาย ใหม่ตาม มา สพานข้าง ใต้ ป่า
- ๓ มะพร้าว ป่า โคน ป่าถ่าน ป่าทอง ป่าคัต อด ราชบุรี พระ
- ๔ มหา ชาติ อยู่ตเพียง วัด นททนต์
- ๑๑๒๙ ๑ ขณะ นั้น คน ค่าย คดอง ส่วน พญ ๕๐๐ เศษ ชวน กัน ขึ้น
- ๒ ทำดาบ พระ ทูทธ มาท เด็กเอา เงิน บนพน ทอง หุ้ม พระ
- ๓ มณฑป น้อย ลง มา ขึ้น
- ๔ โปรด ให้ พระยารัตนาธิเบศร์ ออกไป เจริญ ความ เมือง พม่า
- ๑๑๓๐ ๑ ตอบ ว่า ไทย เคย ส่ง บรรณา การ
- ๒ พม่า ถ้อม กรุง อยู่ ถึง ๒ ปีเศษ ใน กรุง แดง ทัพ ออก รบก็
- ๓ มีแต่ แดก กัดบ เข้า
- ๑๑๓๑ ๑ ณวัน ๓ ๕ คำ บิกัน นพศก บ่าย ๕ โมง พม่า จด เพลิง
- ๒ เผา กำแพง พัง พอ ย่ำค่ำ ก็ เข้า กรุง ได้

เรื่องในศก ๘๘๘ (ในลักษณะนั้นว่า) ข้า พระองค์ผู้ครองกรุง กัมพูชา
 พระยา ๓๓๓ มี ธิปที ขอ ถวาย บังคม มา เทบ พระบาทบงกษมาศ ส้มเต๋จ
 มาถวายส้มเต๋จ พระนั่ง เกด้า พระองค์ ผู้ ทรง อิศรภาพ เป็น ปิ่น กรุง
 พระ มหา จักร เทพ ทวาราวดี ศรี อัยทชยามหาคิณภาพ นพรัตน ราช ธานี
 พรตติ บูร์มย์ อุดม พระราชมหา สัตถาน ด้วย ข้าพระองค์ เป็น
 คนไม่หะจริตมิได้ คิด เกรง พระเดชเดชาภาพ แด่ ยกทัพ
 เข้าไปกวาดเอา ชาว ปราจีนทบุรี อัน เป็น ข้าขอบรรณ
 เต้มา กรุง เทพ มหานคร มา นั้น ผิด หนัก หนา อยู่ แล้ว
 ขอ ส้มเต๋จ พระนั่ง เกด้าได้ ไปรด อดโทษ แก่ ข้า พระองค์ เกิด
 ออย่า เพ้อ ยก พยุห โยธา เข้า หัก เมือง ก่อน เดย งด ตาม
 จัน ข้า พระองค์ จะแต่ง เครื่อง ราชบรรณาการ ออกไป ถวาย
 ขอ เป็น ข้า พระบาท ส้มเต๋จ พระนั่ง เกด้า ไป กราบ เท่า
 กัดปาดฐาน

ศักราช ๘๐๕ (ใน ลักษณะ คำสนั นั้น ว่า) พระราชคำสนั ส้มเต๋จ พระ
 ส้มเต๋จ พระมหา มหา จักร พรตติ ราชอิราช เจ้า พระนครศรี อัยทชยา ขอ
 จักรพรตติมีพระ จำเรีย ทาง พระราชในตรี มา ยัง ส้มเต๋จ พระเจ้า ทรงชาวดี
 ราชคำสนั ถวาย ผู้ เป็น อิศรภาพใหญ่ ยิ่ง กว่า ขัตติยราชตามนค ใน ชมพูทวีป
 พระเจ้าทรงชาวดี ด้วย พระองค์ ยก พยุห โยธา ทัพ มา กระทำยุทธนาการ กับ
 พระนครศรี อัยทชยา เป็น ที่ สำเร้ง ราชเหตุไทย ใน บรม
 กระษัตริราชโดย บุรพ ประเพณี แด่ เด็ก กันไปโดยปรกติ
 มิ ได้ แพ้ พ่าย ฝ่าย โอรส แห่ง ข้า มิ ได้ รั ใน เริง ไชยยุทธ์
 ยก คิด ตาม มา ตี กอง ทัพ พระองค์ จับ ใจ นั้น โอรส ทั้ง

TUDC ถึง ซึ่ง ปราไชย อยู่ แล้ว อุประมาณดุจ สกุนไปตก

ศุภกษัตริย์ ราชกษัตริย์ แล สวรรคตต่าง ๆ

อัน ต้อง แร้ว พนจรได้ กรง ชังไว้ ขอ พระองค์ อย่า ได้
มีอาฆาตของ เวร เดย จง ปล่อย โอรส แห่ง ข้า ให้คืน
พระนคร ก็ จะ เป็น เกียรติยศ แห่ง พระองค์สืบ ไป ครอบ
เท่า กัดปาวสาน

ศักราช ๙๐๙ (ใน ดัชนีศักราชนั้น ว่า) พระราชกษัตริย์ สมเด็จพระ

พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดี ผู้มี มเหศวร ศักดาบุภาพ ปราบ บวรราชธานี
มีราชกษัตริย์ถวาย น้อยใหญ่ ให้ปราโระไปทั่ว ทศทิศ อัน ท้าว พระยา ดำนด
สมเด็จพระมหา ราชโอรสโอรส นอบ น้อม ถวาย สุวรรณบุพผา บวรนาการ
จักร พรวติ จะ นับ มิ ได้ ขอ จำเวียง ทาง พระราชไมตรี มา ยัง สมเด็จพระ

พระเชษฐาธิราช ผู้ผ่านพิภพ กรุง เทพ ทรงราชวงศ์ศรี อโยธยา
ด้วย แจง กฤตศัพท์ ขึ้นไป ว่า สมเด็จพระเชษฐาเรา ประ
กอบ ด้วย บุญญาธิการ เปน อัน มาก มีเสวตร กุญ

ชร ชำค พดาย พัง ถึง เจ็ด ชั้น พระอนุชา ท่าน ประสงค์ จะ
ขอ ข้าง เมือง พดาย สอง ข้าง มาไว้ เปน ศรี กรุง หงสาวดี
ใน สมเด็จพระเชษฐาเรา เห็น แก่ ทาง พระราชไมตรี

อนุชา ท่าน เกิด กรุง หงสาวดี กับ กรุงศรี อโยธยา จะได้
เปน สัมพันธ มิตร ไมตรี สนิท เต็มทว เป็น มหา พสุธา ทอง
แผ่น เคี้ยว กันไป ครอบเท่า กัดปาวสาน ถ้า สมเด็จพระ

เชษฐาเรา จะถือทฤษฎีมาน แด วิกข้าง สอง ข้าง ยิ่ง กว่า
ทาง พระราชไมตรี ก็ เห็นว่า กรุง หงสาวดี กับ พระนคร
ศรีอยุธยา ชาติจากทางไมตรี กันแล้ว นำ ที่ จะได้ ร้อน

อก สมณพราหมณาจารย์ ประชา ราษฎร

ศักราช ๙๐๙
สมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ มีราช
กษัตริย์ ถวายพระ
เจ้า หงษาวดี

(ใน ถักขณ พระราชกษัตริย์ นั้น ว่า) สมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ ราชจักราช วามินทราชิบดีนทรา เซนทร์ สุริ เยนทร์
ยโสธม ราชไชย สวรรยาธิปัตย์ถวัลยราชทวารวดี ศรีอยุธยา
มหาคิดกภพพรตน์ ราชธานี บุรีรัมย์ อุดมด้วย มหาเสวตร
กฤษณชาติ อิศวรพงษ์ พิษณพงษ์ อิน ประเดวีรุ ดนอง ทาง
พระราชไมตรี มา ยัง สมเด็จพระอนุชาเรา ผู้ผ่าน พิภพ
กรุง หงษาวดี อันมี อิศวรฤทธิ ราชธรรรงค์ ใน รามัญ
ประเทศ ทิศอุดรตงค์ ด้วย มีพระราชกษัตริย์ มา นั้นได้ แจง แล้ว
แต่ ทว่า เปน บรพ ประเพณี ผู้ใด มี สมภารบาร มีถึง ที่ บรม
จักร แล้ว ก็ มี จักร แล้ว ดวงแก้วมณี นาง แก้ว ช้าง แก้ว ม้า
แก้ว ชุนพล แก้ว ชุน คลัง แก้ว ถ้าหาบุญ บารมี ไม่ ถึง
ผู้ใด จะหา ให้ก็ ฤทธิหาได้ ชรรมาตา ประเทศ ธานี
ใด มี นาง รูปงาม มี ช้าง เผือก ช้าง เนียม บ่อ แก้ว บ่อ ทอง
ก็ เปน ประเพณี ที่ จะ ให้ เกิด ยุทธนาการ อย่า ให้ พระ
อนุชาเรา น้อย พระไทย เลย

ศักราช ๙๑๑
พระเจ้า หงษาวดี
มีราชกษัตริย์ ถวาย
สมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ

(ใน ถักขณ กษัตริย์ นั้น ว่า) พระราชกษัตริย์ สมเด็จพระ
พระเจ้า หงษาวดี ผู้เป็น อิศราธิปัตย์ถวัลยราชมไทย สวรรรมย์
ใน รามัญ ประเทศ ทรง พระราชกฤษณาเตชานุภาพ แผ่
อาณาจักรจักรทั่ว ทิศานุทิศตั้งภาณุนมาศ เมื่อ มี ชนดิทิกะ
สมัย มา ถึง สมเด็จพระเชษฐาเรา ผู้ผ่าน พิภพ กรุง เทพ
ทวารวดี ศรีอยุธยา ครั่งหนึ่ง ราชบุตร ทั้ง สอง สมเด็จพระ
พระเชษฐา ยกพล โยธา ทหารไป คัด ท้าย พล น้อง ท่าน
จับได้ ก็ มี ได้ กระทำ ชีวิต ฤทธิศราย เพื่อ จะ เผื่อแผ่ ผู้กราช

ศุภคำสอน ราชคำสอน แด่ สวรรคตต่าง ๆ

สัมพันธมิตร ไมตรี   ร่วม ดำเนิน คีรีต ธรรม เป็น สวรรณ
 บัดนี้ เดียว กัน ชัน ดนิต   มิ ได้ ราวณ จาก พระเชษฐา
 ธิราช มี ราชคำสอน ชัน มา ขอ   ฝ่าย น้อง ท่าน ก็ ตั้ง ราช
 บุตร มา ยัง พระเชษฐา   แล้ว ยก กลับไป พระนคร หงสาวดี
 รู้ กฤติ ศัพท์ ไป ว่า   พระเชษฐาธิราช มี กฤชฎาภินิหาร
 มาก   กอบ ด้วย เสวตร กฤษร ชาติ ศุภลักษณะ ครอบ
 พลาย ถึง เจ็ด ช้าง   จึง ตั้ง ทตามทศเจ้าทศ ดักษณ ราชคำสอน
 ดุนทร ภาพ สวรรค   มา ขอบเสวตร กฤษร สอง ช้าง ไป ไว้
 เป็น ศรี พระนคร หงสาวดี   พระเชษฐามิ ได้ ชาติโดย ใน
 ราชสัมพันธ มิตร ไมตรี   กลับกล่าว กระหม ทำ มา ว่า
 ธรรมเนยมนคร ไต มี นาง รูปงาม   แด ช้าง เมือง ช้าง เนียม
 เป็น ที่ จะ เกิด ราชคัณทร   น้อง ท่าน ได้ แจง จำ เป็น จึง
 ต้อง ยก พยุห โยธาหาญ   มา ตาม ดักษณ พระราชคำสอน
 บัดนี้ ก็ มาเหยียบ ขาน เมือง ถึง เจ็ด วัน แด   โฉน จึง มิ
 ได้ ออก มา วรรณรงค์   โดย ชาติยาภิรมย์ สำ เร็จ ราชฤไทย
 บ้าง เดย   ให้ เวง ยก พยุห โยธา ออก มา กระทำ สงคราม
 กัน ดู เด่น เป็น ขวัญ คา   หรือ ไม่ วรรณรงค์ แด   ก็ ได้ ใจ ออก
 มา ดนทหนักัน   ถ้า มิ ออก มา ก็ อย่า ให้ พระเชษฐา เรา
 น้อย พระไทย เดย   น้อง ท่าน จะ ชิง เอา เสวตร ธิคร ให้ จึง ได้

ศักราช ๙๑๒
 พระเจ้ากรุง ศรี
 สัตนาคนคร มี
 ราชคำสอน มา

(ใน ลักษณะ คำสอน นั้น ว่า)   ข้า พระองค์ ผู้ ผ่าน พิภพ
 กรุง ศรี สัตนาคนคร   ขอ ถวาย อภิวาท วันทนา มา ยัง
 สมเด็จ พระบิตุราชาธิราช   ผู้ ผ่าน พิภพ กรุง เทพ ทวาราวดี
 ศรี อยุทธยา มหาธิถกภาพ นพรัตนราชธานี   บูรรมย์ อุดม

ศุภคำถรณ์ ราชคำถรณ์ แล ตำราต่าง ๆ

ถวายส้มเผ็ดฯ พระ พระราช มหาดีถาน มโหฬาร อัน ยิง เปน มิ่ง มงกุฏ ด้วย
 มหาจักร พรหม ดีคว่ เสอวตร์ กุญชรชาติ คิว ประเสอวีรุ ดี เมือง ข้า พระองค์
 ยัง ไม่ มี เอกอรรทราช กัจยานี่ ที่ จะ ดีบ ศรี สุริยวงษ์ ใน
 กรุง ศรี ดีตนาคนหุด คอไป มิ ได้ ข้า พระองค์ ขอ พระ
 ราชทาน พระราชธิดา อัน ทรง พระนาม พระ เทพ กระษัตริ
 ไป เปน บิน อูรงคนกรกัถยา ใน มหา นักรเศ ปาจิณฑิ
 เปน ทาง ราช สัมพันธมิตร ไมตรี อูรงรัตนบัถพี เดียว กัน
 ชั่ว กัดปาวสาน

ศักราช ๕๑๒ (ใน ดัถษณ คำถรณ์ นั้น ว่า) เต็ม พระองค์ ประสาท
 พระ เจ้า กรุง ศรี พระ เทพ กระษัตริ ให้ กฤติศัพท นี ฐู่ ทอ ไป ใน นิคมชนบท
 ดีตนาคนหุด มิ ขอ บันธเดมา กรุง ศรี ดีตนาคนหุด สัน เตอ บัด นี พระ
 พระราชคำถรณ์มา องค์ ตั้ง พระ แก้ว พ้า ราชบุตร เปดियน ให้ แทน มา พัน ถึง
 ถวายส้มเผ็ดฯ พระ มาทว่า พระ แก้ว พ้า ราชบุตร จะ มี ศรี อูรงพร ดัถษณ ไตภาคย์
 มหาจักรพรหม ยัง กอว่า พระ เทพ กระษัตริ รอย เทอ พันทอ กัด ยัง ไป ดัง
 กฤติศัพท พระ เทพ กระษัตริ เดียว ได้ ก็ เปน ที่ อภัยศ ทอ
 ชั่ว กัดปาวสาน ข้า พระองค์ ขอ ตั้ง พระ แก้ว พ้า ราชธิดา
 คิน อูรง พระราชทาน พระ เทพ กระษัตริ แก่ ข้า พระองค์ ดุจ
 มี พระราชคำถรณ์ อุนญาต มา แต่ กอน

ศักราช ๕๑๘ (ใน ดัถษณ คำถรณ์ นั้น ว่า) พระเจ้า ช้าง เผือก ตรัด คิต
 พระมหาธรรมราชา ด้วยพระยาราม จึง แต่ง การ รบพุง บอง กัน พระนคร
 มี พระราชคำถรณ์ ละ ให้ เดียว สัตย์ คตของ พระราชไมตรี นั้น บัด นี พระเจ้า
 มา ถวาย ส้มเผ็ดฯ ช้าง เผือก เด็ดดีจ อูรงรคต เตอ ยัง แต่ พระยาราม แด
 พระมหินทราริวัศ พระไท ยพระเจ้าหงษาวดี ยัง ไม่ เดียว คตของ พระราชไมตรี

ศุภคำสอน ราชคำสอน แล ตำราต่าง ๆ

ครั้นว่า ถ้า พระเจ้าแผ่นดิน ส่ง ตัว พระยาราม ผู้ ก่อ เหตุ
ออกไป ทวาย แล้ว พระเจ้าหงสาวดี จะเป็นไมตรี มิได้
ยาก แก่ สมนพรหมณาจารย์ พระชาราษฎร์ ทั้ง ปวง จะ
เด็ก ทัพ กตัม คิน ไป เมือง หงสาวดี

ศักราช ๙๑๗ (ใน ฉกษณศักราชนั้นว่า) ศุภอักษร บวรสุชาณดิพนด

ศุภอักษรกรุงศรี เชษฐาคุณานันต์วิเศษ วิจิตรคัมภีร์ราชาไศรย ใน ท่าน

อัยยการยามี่ถึงกรุง อรรคมหาเสนาธิบดีนรินทร์นรามาตย์ อัน สวามี ประวาศ

ศรีสัตนาคณหุต มาทนต์ถาทร บวรยศตฤณมาศ ใน พระบาทสมเด็จพระ บรม

นารถบพิตร พระพุทธเจ้า อยู่ หัว ณ กรุง เทพ ทวารวดี

ศรี อัยยการยามี่หาดี ถกภพนพรัตนราชธานี บูรีรมย์ อุดม

พระราชนิเวศน์ มหาสถาน มีมธุระจิตร สนิท เสนาหา มา

ยัง ท่าน เสนาบดี ณ กรุง ศรี สัตนาคณหุต บัด นี้กรุง พระ

นคร ศรี อัยยการยามี่ ราชคัถกร คือ พระเจ้าหงสาวดี กอบ

ไปด้วย โสภ เจศนาหาหริ โอศัมปะมิ ได้ ยก กอง ทัพ ลง

มากระทำ บั้ยหาการ บั้ยพระนคร ศรี อัยยการยามี่ สมน

พรหมณาจารย์ ไพร่ พ้า พระชาราษฎร์ ได้ ความ เต็ด อด ร้อน

แล กรุง เทพ มหา นคร ศรี อัยยการยามี่ ถิ่น เขื่อน เพ็ชร

เขื่อน อันธ แก่ กรุง ศรี สัตนาคณหุต ถ้า พระนคร ศรี อัยยการยามี่

เดี่ย แก่ กอง ทัพ หงสาวดี แล้ว เห็น คัก หงสาวดี จะติด

ถึง กรุง ศรี สัตนาคณหุต ด้วย เข็ญ เสด็จ พระ เจ้า กรุง

ศรี สัตนาคณหุต ยกพยุหโยธาทัพ ลงมารณยุทธ์ ปราบปรวม

ซ้ำ คักให้ปราไชย ประตาศไป แล้ว จะได้ ช่วย กัน ดำริห์

TUDC 22/04/2563
การ คอบ แทน แก่ แค้น พระเจ้า หงสาวดี ให้ ถึง ขนาด ข

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ในราชคาสณ์ที่คอบนั้นว่า) ขรรคมดา พระมหากระษัตริราช ผู้ดำรงทศพิธราชธรรมนั้น อุประมาตั้งรับคอบพระเจ้าพระมหาโพธิ์อันใหญ่ แต่มีผู้มาฟังพระราชสมภารหวังจะให้พ้นไทยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งนับต่อสู้กับราชสงคราม จะส่งให้ไทยใหญ่ไปนั้นไม่ควร ด้วยดวงชคัยราชประเพณีธรรม

คักราช ๙๒๕ (ในหนังสือนี้ว่า) พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีว่า ฟังถึงพระคุณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชบพิตร อันเป็นพระเจ้าเมืองพระพิษณุโลกย์ ได้เสวยราชครองพิภพกรุงศรีอยุธยาโดยบรมมหากระษัตริราชราชนั้น เห็นว่าพระบุญญาภาพประเสริฐนัก ด้วยแต่ก่อนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชเจ้าข้างเหนือ ทรงพระมหากรุณาพระเชษฐาเจ้าพระบาท ซึ่งเป็นปรบักษ์ต่อพระองค์ แล้วมีได้มีพระไทยอาษาญปลดเลี้ยงต่ำกดให้คงอยู่ในเสด็จครัดร์กรุงกัมพูชาประเทศ แล้วรับเอานักพระสุโทนักพระสุทัน ไปชุบเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรมนั้น พระคุณใหญ่หลวงนัก ฝ่ายเจ้าพระบาทนี้ เด่าก็เป็นคนโมหิจิตร คิดประทุษฐร้าย เป็นบ้จามิตรต่อพระองค์มานั้น โทษผิดนัก ขอพระองค์จงให้อภัยโทษ บัดนี้เจ้าพระบาทกับท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขมนตรีพราหมณาจารย์ทั้งหลาย ขอเป็นราชไมตรี ด้วยพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงส่งพระองค์จะ

๘

ศุภคำสนักราชคำสนักราชต่าง ๆ

ศักราช ๙๒๕

(ในหนังสือ นั้น ว่า) ซึ่ง พระยา ตเวทโมหิตรี แล้ว

สมเด็จพระนเรศวร มาคิดถวิลใจได้ มาขอเป็น ราชไมตรี นั้น เรา ก็ ะไย

ตอบพระยาตเวท โทษ ให้เมือง ตเวท โพน จะถาวร บริบูรณ์ ทั้ง ดมณ

พราหมณาจารย์ ไพร่ พ้า ข้า ขอบ ขันธเสมา กรุง กัมพูชา

ประเทศ จะเป็น ศุขานุสุข สืบ ๆ ไป

พระเจ้าเชียงใหม่

(ใน ถกษณคำสนักราช นั้น ว่า) พระเจ้า เชียงใหม่ เป็น อิศรา

มี ถวาย สมเด็จ

ชิปัตย์ ใน มตา ประเทศ ขอ โพน น้อม ศรี รัตนถวาย วัน

พระนเรศวร

ทนะประณาม มาแทน พระบาท ยุคต สมเด็จ พระพุทธเจ้า

อยู่ หัง ทั้ง สอง พระองค์ ด้วย ข้า พระบาท แต่ ก่อน ชัด

พระราชอาชญา ผู้ เป็น อิศราชิปัตย์ ใน รามัญ ประเทศ

มิได้ บังฮาญ ยก พยุหโยธา มา กระทำ จดแจ้ง แล กรุง พระมหา

นคร ศรี อโยธยา เป็น หดาย ครั้ง ให้ เคือง ไต้ เบื้อง บาท

บงกช มาศ ขอ พระองค์ จงทรง พระการุญภาพ บัดนี้

ข้าพระบาท จะขอพระราชกฤษฎีกาเดชานุภาพอภิหาร บารมี

ปกเกล้าเกษ คุจ หนึ่ง ปริมาณจตุรม มหาโพธิ์ ถ้า

พระองค์ จะเด็จ ยก พยุหโยธาทัพ ไป แห่งใด จะ ขอ อาษา

โดยเด็จ งาน พระราช สงคราม กว่าจะตั้ง กัวถึง ข้า พระ

องค์ ได้ ให้ นันทพย, กับ แล่น หนังสือ แล่น หลวง จำทูต

พระราชคำสนักราชเชิญเครื่องมรดราชบรรณาการ ลงมา จำเวิญ

ทาง พระราชไมตรี

ศักราช ๙๔๕

(ใน หนังสือ นั้น ว่า)

หนังสือ ผู้ เป็น นายก พดากร

ท่าน แม่ ทัพ ไทย

ทหาร ทั้ง ปวง ทัพ หน้า

อัน มี สวามี ประวาศ บาท มุติกา

มี ถึง

กร บวร รัตนามาศ

คุจ หนึ่ง จักร แก้ว อยู่ ใน ไต้ เบื้อง

TUDC

22/04/2563

พระยา ๓๓๓

ศุภศาสน์ราชศาสน์แต่ สวรรคต ต่าง ๆ
 มาท ส้มเตี๊ยะ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว ณ กรุง เทพ ทวารวดี
 ศรี อโยธยา อัน มี พระบุญญา เตชานุภาพ มาก ดุจดวง
 พระทินกร สอง โถกข์ มา ยัง พระเจ้า กรุง กัมพูชาธิบดี ซึ่ง
 เปรย ใหญ่ ใน กัมพูชา ประเทศ แต่ ก่อน ๆ กรุง กัมพูชา
 ธิบดี เคย ถวาย ทรัพย์สิน สุวรรณ์ มาตา เครื่อง บรรณาการ สอง
 พระนคร ก็ เปน สุวรรณ์ บัดนี้ เดียว กัน ส้มถน พราหมณา
 จารย์ อาณา ประชาราษฎร์ ก็ ได้ ความ สุข เปน โฉน พระ
 เจ้า กรุง กัมพูชาธิบดี มิ ได้ ตั้ง อยู่ ใน สักขานุสสัย คิด
 อหังการ กตัญ เป็น บัณฑิต ให้ เคือง ไต่ เบื้อง ยุค
 เขา ไต่ หัก มา ดัง ตาพ ทหาร ไทย จะ ให้ เหวื่อ แต่ น้ำ กับ
 พา มา กับ ดิน คู มิ ควร บัดนี้ ก็ เสด็จ พระราช ดำเนิน มา
 ถึง พระนคร แล้ว อัน จะ ได้ ไชย ชำระ มิ ได้ ไชย ชำระ นั้น
 พระเจ้า กรุง กัมพูชาธิบดี หา เข้า ประเทศไทย ไม่ หรือ ให้ เร่ง
 ออก มา กราบ ถวาย บังคม ยุค พระบาท ยุค ถวาย เสด็จ
 บวรณคร เห็น ชีวคร จะ ยืน ยาว ไป ได้ หรือ หมายถึง
 ว่า จะ มี ไชย ชำระ ก็ ให้ เร่ง ยก พยุห โยธา ออก มา ทำ
 สงคราม กัน ดู เค้น เปน ญวัญตา ถ้า มิ ออก มา ใน ๓ วัน
 พระบาท ส้มเตี๊ยะ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว จะ ให้ ทหาร เข้า พลิก
 แผ่นดิน เสีย แต่ ใน พริบ คติ เดียว

ศักราช ๙๕๘ (ใน หนังสือ นั้น ว่า) พระยาตนาอศรี เปน ข้าหลวง ทิม
 ส้มเตี๊ยะพระเอกาทศ ด้ย ชื่อ ถือ มั่นคง ได้ ทำ ราชการ โดย เสด็จงาน พระราช
 ราช ให้ แก่ หนังสือ สงคราม ความ ชอบ แต่ หดง มา มาก มาย นัก จึง ทรง พระ
 ถึงพระยาตนาอศรี มหา กรุณา ให้ มา ถิ่น เมือง ตนาอ ศรี นี้ ยัง หา เสนอ ความ

ศุภคำสนั ราชคำสนั แด่ ตำรตรา ต่าง ๆ

ชอบไม่อีก จำ เป็น ด้วย เหตุ ว่า เมือง ศนาวงศ์ เปน
 เมือง น้า คึก ครั้น จะ แต่ง ให้ ผู้ ขึ้น มา มี วาญ พระไทย จึง
 ให้ พระยา ศรี ไถยวงศ์ ออกมา อยู่ ต่าง พระเนตร พระกรรม
 เนอ ความ ช้อ น ก็ ย่อม รั อยู่ แก่ ใจ แด มี ขาว ไป ว่า พระ
 ยา ศนาวงศ์ คิด การ ขบถ ส้ม เตจ พระ เจ้า อยู่ หัว ก็ ยัง
 ไม่ เชื่อ จึง มี ครา ออก มา ให้ ทา ถี มี ได้ เข้า ไป เผา เนื้อ
 ความ นี้ จึง มาก ขึ้น ครัด ให้ เรา ออก มา ก็ มี ความ เม็ด ตา
 นพิต อยู่ พระยา ศนาวงศ์ คิด แด่ ครั้ง เดียว ออก ให้
 ออก มา ทว เรา เกิด จะ ถวาย ทูต ขอ โทษ ได้ ครั้ง หนึ่ง ถ้า
 จะ ออก มา ก็ ให้ มา ใน วัน นี้ ถ้า มี มา เห็น ว่า จะ รับ ทัพ
 เรา ได้ ให้ แต่ง บอง กัพ ใจ ให้ มี หง

ศักราช ๙๕๘ (ใน หนังสือ นั้น ว่า) ขอ ออญ ศรี สวัสดิ์ มา ถึง พระยา
 หนึ่ง ตั้ง พระยา กาญจน บุรี ด้วย ขำพเจ้า กับ พระยา ดาว เจ้า เมือง เมาะ
 เมาะ ต่า เอง มี มา ถึง ตะมะ เกิด มหา กต ะ หัน พระยา ดาว จะ ยก มา ตี เมือง
 พระ ยา กาญจน บุรี ขำพเจ้า ๆ ทา ที่ จะ พัง มี ได้ จะ ขอ เอา พระ เศษ เศษ
 นุภาพ พระบาท ส้ม เตจ พระ พุท ขเจ้า อยู่ หัว อัน มี บุญ ราช ศรี
 กฤษณา ธิการ มหา มา ตูจ หนึ่ง ส้ม เตจ พระ เจ้า มี นทา ราช ราช
 จา ราช ธิ พย จกร พร ชาติ อัน มี พระ ราช เศษ ราช ฤทธิ
 ธิ ภา จกร ธิ น แ่ง ไป ใน ท่อ บใหญ่ ธิ ๕ มี ท่อ บ น้อย
 ๒๐๐๐ เปน บิวาร เปน ติร์ แก้ว กน เกษ จะ ขอ กอง
 ทัพ ยก ไป ช่วย กน เมือง

ศักราช ๙๕๙ (ใน ดัชนี คำสนั นั้น ว่า) ขำ พระองค์ ผู้ ครอบ ธิ นท
 ศุภคำสนั พระ ฤ บั ตกรู รัตนธานี ขอ ถวาย บัง คม แด บ พระ บวร บาท บง กษ

ศุภกษัตริย์ราชศาสตร์แต่ สวรรค์ต่าง ๆ

ธรรมราชา

มาศ สมเด็จพระผู้จอม มกุฎ กรุง เทพ ทวารวดี ศรี ยุก

พระยา ดแวก

ชยามหาคิดก ภพพรัตน์ ราชธานีบุรีรัมย์ อุดม พระ ราช

มีมา ทูต สมเด็จพระ

นิเวศน์มหาสถาน ด้วย พระบิศา ข้า พระองค์มิ ได้รักษา

พระ นเรศวร

ขอบ ษัณษเสมา โดย ประเวณี้ กระทำ พาล ทุจริต มิ ได้

รู้จัก กัดัง ตม กัดัง ท่าน มา ก่อเกิด เป็น ประบัตย์ แก่

กรุง เทพ มหา นคร อประมา ดัง จอม ปถวค มา เคียง เขา

พระดีเนรราชบรรพต มีถนน ตั้ง มฤคชาติ ตัว น้อย องค์อาจ

ยุทธนาถาวร ด้วย พระยาราชสีห์ อัน มี มหิสิร์ศักดิ์ทานภาพ

ก็ถึง แก่ การ วินาศ จากโศดูริย์ สวรรยานั้น ก็ เพื่อ ผล

กรรมได้ ทำ มา แก่ ก่อน แต่ ข้า พระองค์ ครอง แผ่นดิน

เมือง ดแวก ครั้ง นี้ จะได้ เอา เยี่ยง ย่าง พระบิศา นั้น ทา

มิ ได้ จะ ขอ เอา พระเศียร นุภพ สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว

ทั้ง สอง พระองค์ ปก เกด้า ปก กระหม่อม ดุจ ฉัตร แก้ว

แห่ง ท้าว มหา พรหม อัน มี ปรีณทนทต ถ้าง ขวาง ร่ม

เย็น ไป ทั้ง จักรวาฬ ข้า พระองค์ ขอ ถวาย หิรัญสุวรรณ

มาดา บรรณาการ โดย ราช ประเวณี้ สืบไป ทราย เท้า

กัดปาวสาน

ศักราช ๙๖๙

(ใน ดัชนี ศาสตร์ นั้น ว่า)

สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว จะ

สมเด็จพระนเรศวร ได้ ธานีมาฏ ของเวร แก่ราชบุตรีนัก พระสัทธานัน หามี ได้

ให้มีราชศาสตร์ขอบ แต่ ซึ่ง บิศา ท่าน เปนไป จน พินาศย นั้น ก็ เพื่อ เวรานุเวร

ถึง พระยา ดแวก แต่ อดีต คิต ตาม มาให้ผล เห็น ประจักษ์ แต่ให้พระยา

ดแวก องค์ ไหมนี้ ครอบครองไพร่ฟ้า ประชาราษฎร โดย

ยุติธรรมราช ประเวณี้ พระมหา กระษัตริราชราช เจ้า แต่

ก่อน นั้น เกิด

ศุภคำสอน ราชคำสอน แด่ ด้วง ตรา ค่าง ๆ

ศักราช ๙๕๐
หนังสือหัวเมือง
เมืองหงสาวดี
มาถวายสมเด็จพระ
พระนเรศวร

(ในหนังสือนี้ว่า) เจ้าเมืองเมะตะมะ เจ้าเมือง
พลิม เจ้าเมืองบัวเผื่อน เจ้าเมืองชดิก ๕ เมืองนี้ว่า
มีจะ ขอ เปน ข้า ขอบ ขันธเสมา กรุง เทพ มหา นคร ไป ตราบ
เท่า กัด บวด ด่าน แต่ หนังสือ เจ้า เมือง ทอง ๑๑ เจ้า เมือง
ละเกิง นั้น ว่า จะ ขอ พึ่ง พระบรมโพธิสมภาร สมเด็จพระ
พระเพทขเจ้า อยู่ หัว กิ่ง ดอง พระองค์ จะเสด็จ พระราช
ดำเนิน ขึ้น ไป เสา เมือง หงสาวดี เมื่อ ไต่ พระยา ทอง ๑๑
พระยา ละเกิง จะ ขอ ยก พด มา กอบ กุม ทัพ โดย เสด็จ งาน
พระราช ด้วง ความ

ศักราช ๑๐๐๐
สมเด็จพระเจ้า
บรมสาท ทอง ให้
มีราช คำสอน ถึง
กรุงอังวะ

(ในอักษร คำสอนนี้ว่า) สมเด็จพระเจ้า กรุง เทพ
มหานครศรี อโยธยา มหาตักกภพพรัตน ราชธานี บุริรมย์
อุดม มหา ด้วง อัน เสด็จ บรมราชาภิเศก ผ่าน พิภพ ไอลุธิย
ด้วง ราชธิมัตถุวรรคประพณี มี พระราชทูตไทย หนึ่ง
นำ พระบรมโพธิญาณ บำ เพ็ญ ทาน การ กุศล เปน จดา
จตุศกธาแท้ มี ไต่ ทวาด ทวน ไหว ตั้ง พระไทย ที่ จะ รือ
ตั้ง ดู เหน หวง มหรรณพ นทธาร กถาว กือ ตั้งถาวรวิ
บท น เหน ว่า ถัดยุค จะ ถึง แก่ สัตว์ ทง หลาย ทัว ประเทศ
ธานี ไหญ่ น้อย ทง บวง เพราะ จตุศกกราช ถ้วน ๑๐๐๐ ปีชาติ
สัมฤทธิ์ศักดิ์ จึง อุดมให้ กระทำ สัตยาธิฐาน แด่ ตั้ง พระ
ราช พิธีดบ ศักราช เอา กุญ เปน สัมฤทธิ์ศักดิ์ ขึ้น ศักราช
จันทร์ เถลิง ศก เปน ทวาปรยุค เพื่อ จะ ให้ ทัว ประ
เทศ ธานี ไหญ่ น้อย ทง บวง เปน บรม ศุข สมบูรณ์ ทัว
กัน ให้ พระเจ้า อังวะ แด่ เมือง ขอบ ขันธเสมา ทง บวง
ใช้ ศักราช ตาม พระนคร ศรี อโยธยา ๑๑ น เกิด

คู่ภคาน์ราชคาน์แถ สารตรา ค่าง ๆ ๑๓

คัก ราช ๑๐๐๒ (ใน ลักษณะ คาน์นั้นว่า) พระเจ้า กรุงรัตนบูรณะองวะ
พระเจ้ากรุงองวะ ตั้ง อยู่ใน ชรรณสาครราชสาคร แถ มี บ่อ แก้ว บ่อ ทอง
มี ราชคาน์มา เป็น พัน เมือง ขอ จำเวญ ทาง พระราชไมตรี มา ยัง ส้มเค็จ
ถวายส้มเค็จ พระ พระเจ้ากรุง ทวาราวดี ด้วย แจง กฤติศัพท์ ไปว่า ส้มเค็จ
เจ้าปราสาททอง พระเจ้า ทรง ชรรณ นั้น ท้องคตไป แถ้ว พระองค์ ชน ผ่าน
พิภพ ตาม ประเพณี มี พระกฤติยศ กฤติ คุณใหญ่ ยิ่ง
กว่า กระษัตราธิราช แต่ ก่อน ก็ ประกอบ ด้วย ปราสาท
ทอง แถ เต่งคร กฤ ชรชาติคือ ประเสริฐ เป็น ศรี เมือง นั้น
ฝ่าย กรุงรัตนบูรณะองวะมี ความ ยินดี นึก บัดนี้ ให้ ทูตา
นุทต มา ถาม ขาว พระศัพ ตาม ประเพณี แถ จำเวญ ทาง
พระราชไมตรี ด้วยประการหนึ่ง ซึ่งพระองค์ จะให้ ใช้ ศักกราช
ตาม พระนคร ศรี อยุทธยา นั้น ฝ่าย กรุง พุกาม พระศัพ แถ
รามัญ ประเทศ ได้ ใช้ ศักกราช เตม หดาย ชัว กระษัตริย์ มา
แถ้ว ครั้น จะใช้ ตาม พระราชคาน์ ไป นั้น เกรง จะ พัน
เพื่อน ซึ่ง พระเจ้า กรุง ทวาราวดี ถบ ได้ ก็ ให้ พระองค์
ใช้ เต็ค

คัก ราช ๑๐๒๒ (ใน ลักษณะ นั้นว่า) ขาวเมืองจีน หวย ศรีพด จะ
หนึ่ง ลือ พระยา ถ้อม เอา เมือง เชียงใหม่ แถ พระยา เตม หดวง แถ ขาว
เตม หดวง มี ถัง เมือง เชียงใหม่ ทั้ง ปวง หา ที่ พัง ฟานกันนี้ มี ได้ จึง เตียง
เตนาบตี ณ กรุง ทายโน อาราม พระพุทชดีหิงค์ ซึ่ง อยู่ ณ เมือง เชียง ใหม่
ไทย ว่า ถ้า ประเทศใด จะ เป็น ที่ พัง ที่ ฟานกันนี้ ได้ ใช้ ขอพระ
ดีหิงค์ เจ้า เตม เตง ให้ เตม ประจักษ์ แถ ว่า พระพุทชดีหิงค์
นั้น ฝ่าย พระภักตร์ มา ยัง กรุง เทพมหานครบวรทวาราวดี

ศุภกษัตริย์ราชกษัตริย์ แด่ สวรรคตต่าง ๆ

ศรี อัยยทศยา พระยาแสน หลวง ขุน แสน หลวง แด่ หมื่น
ทั้งปวง มีความยินดี นึก ขอเอา พระเดช เสด็จภาพ พระบาท
สมเด็จพระบรมพิตร พระเจ้า ช้างเผือก เป็น ที่ พึ่ง ที่ พำนัก
ขอ พระราชทาน ช้างหลวง แด่ ช้าง ม้าไฟร์ พล สัพ ด้วย เครื่อง
สรรพาวุธ ไป ช่วย บัอง กัน เมือง เชียงใหม่ ให้ พัน ไทย
อัน คราย จะได้ เป็น เจ้า ชันชเดิมมาณฑล กรุง เทพมหานคร
บวร ทวารวดี ศรี อัยยทศยา

ศักราช ๑๐๒๓
เจ้า เชียงใหม่
มี หนังสือ ถึง
แม่ทัพ ไทย

(ใน หนังสือ นั้น ว่า) แด่ สมุหมนตรี ไมตรี ซึ่ง นำ กอง
ทัพ ขึ้น มา มี ได้ บอก กล่าว หั้น มา นั้น เขา ใจ พัก ไม่ ชอบ
ทำให้ ผู้ ใหม่ ได้ ความ ผิด ด้วย จะ ให้ กระทำ โทษ จง
สาหัส แล้ว จะ ส่ง ตัว ออก มา ให้ กอง ทัพ อัน เจ้า
ผู้ รู้ จัก พระเดช พระคุณ พระบารมี พระพุทธเจ้า อยู่ หัว มา
คุม ครอง ปก บัอง กอง ทัพ หั้น ซึ่ง จะ มา เอา เมือง เชียง
ใหม่ จึง ถอย หั้น เพราะ พระบารมี พระพุทธเจ้า อยู่ หัว กับ
อำนาจ ท่าน ผู้ เป็น แม่ทัพ ด้วย ขอ ท่าน อรรคมหาเสนาบดี
แม่ทัพ หลวง ผู้ มี เสด็จภาพ ได้ อนุเคราะห์ อย่า ให้
ได้ ยากลำบาก แก่ ไฟร์ พ้า เอย ให้ ยับ ยั้ง กอง ทัพ ไว้ อยู่
ใต้ เมือง ต้าพูน ก่อน ขอ ได้ บอก ขอ ราชการ ลง ไป ให้
นำ กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ให้ ทราบ ๗

เรื่องในศก ๑๑๒๔
เจ้า พระยาโกษา
แม่ทัพ มีหนังสือ
ถึงเสนาบดี เมือง
อังวะ

(ใจ ความ ว่า) หนังสือ เรา ผู้ เป็น มหา จักรงค
บริพายก คุง จักร แก้ว อัน ประดิษฐาน ได้ เมือง มงคร
เรณูมาศ พระบาท สมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้า อยู่ หัว
กรุง เทพ ทวารวดีศรี อัยยทศยา อัน เป็น อัครราชปิไคย
ใน สยาม ประเทศ เขตต์ ชันชเดิมมา ปราจีน ทิศ มา ถึง

เสนาบดี กรุง รัตน บวรอังวะ ด้วยเรา กราบ ทูล พระกรุณา
 รับ อาษา ยกพยัคไฮธา ทัพ มา ครังนี้ ^{๕๕} หมายถึง ชาติ กรุง
 รัตน บวรอังวะ ทูล เกด้า ถวาย ^{๕๕} ด้นอง พระเดช พระคุณ ให้
 จง ได้ ^{๕๕} จะได้ ผ่าน พระราชอาณา เขตร์ ปก ครอง
 ครอง จำ ไปใน ฤทนาม ประเทศ แล รมัญ ประเทศ ทิศ
 อัดคงกพิโดย ทัด ทั้ง ^{๕๕} ด้น แล พด ทวยหาญ พม่า กับไทย
 ก็ ได้ คอ ยุทธ เห็น กัดัง แล มี มือ กัน เป็น หลาย ครัง แล้ว
 ซึ่ง ใคร จะมี ไชย แล ปราไชย นั้น ก็ ย่อม แจ้ง อยู่ แก่ ใจ
 ด้วย กัน แล้ว ^{๕๕} แม้ จะรบ เชิญ กระทำ สงคราม กัน ดืบ
 ไป มาก ว่า เรา จะได้ เมือง ก็ เหมือน หนึ่งไม่ ได้ ด้วย
 ใน เมือง อังวะ รัตน เดีบียง อาหาร กันครน หนัก ฝ่าย เรา
 จะ อยู่ รักษา เมือง ก็ ยาก ^{๕๕} ประการ หนึ่ง กองทัพ เรา ก็
 ผิดเคือง รัตน ซึ่ง เดีบียง ที่ จะ เติง กัน ^{๕๕} จะกวาด ด้อน
 ครอง ครว เหยดไปนั้น ก็ ถ้ามก ด้วย อด อดยาก อาหาร
 ดับ ตาย มาก กว่า มาก หนัก ^{๕๕} แล ครังนี้ เรา ก็ จะ ไม่ ได้
 เมือง อังวะ ^{๕๕} ครัน จะ ต่า ทัพ ถอยไป เจ้า ก็ เกรง พระราช
 อาชญา จะดง โทษ พระอัยการ คัก ถึง ^{๕๕} ด้น ชิวคร ^{๕๕} จะ เด็ก
 ทัพ ถดไป ก็ ไม่ ได้ ^{๕๕} แล บรรดา พม่า นายไพร่ ใน เมือง
 อังวะนี้ ^{๕๕} ไม่มี ใคร กัด้า หาญ ถ้วน แต่ มี ด้นตาน ขดาด
 ดุจธิดีศรี ^{๕๕} ด้น แล้ว หรือ ประการ ได ^{๕๕} จึง ไม่ ออก มา ตี
 ทัพ เรา ^{๕๕} แต่ ไม่ ออก มา เจรจา ความ เมือง ด้วยเรา ^{๕๕} ขอน
 กัน หนึ่ง ช่อน หน้า อยู่แต่ ใน เมือง ได้ ^{๕๕} ช่าง กระไร ไม่มี
 ความ ถวาย ผิด พิไธย ชายชาติ ทหาร ^{๕๕} คัด การ ^{๕๕} ด้น มี

ศุภกษัตริย์ ราชกษัตริย์ แล สวรรค์ต่าง ๆ

ควรหนัก จงเห็นแก่ทางไมตรี ที่ได้เคยเป็นคู่สมุทน์
 ด้วยกันใหม่ การสงคราม ขอให้ยกพลโยธาทหาร ออก
 มาต่อสู้ทัพเรา อีกสักครั้งหนึ่งเถิด พอจะได้เอาเหตุ
 นี้บอกหนังสือแก่ตัว ส่งลงไปกราบทูลพระกรุณา ยัง
 กรุงเทพมหานครว่า พลพม่า ออกมาตีทัพไทยเป็น
 อันมากหลายครั้ง เหตุนี้ถนัดที่ จะสู้รบทั้งซัดสน
 ดันเด็บบ้างอาหาร ขอรับพระราชทานดำทัพ ถัดไป
 ตั้งทำไร่นาที่ปลายแดน ได้เด็บบ้างอาหาร บำรุงช้างม้า
 ทัพ ให้มีกำลังบริบูรณ์พร้อมแล้ว จึงจะยก
 พยุหโยธาทัพ ถัดไปตีเอาเมืองอังวะ ในครั้งหลัง
 ให้จงได้

ศักราช ๑๑๒๘ (ใจความว่า) บรรดาพม่าในเมืองอังวะ ทั้ง
 เจ้าพระยาโกษา นายแฉะไพร่ ไม่มีใครองค์ใด ๆ ถัดมาใน การสงคราม
 แม้ทัพมีถึงเดนา ถ้วนแต่มีต้นตาน มิรุกชาติ ขาดคฤหัสถ์ ทั้งสิ้น เป็นแท้
 บัดนี้เมืองอังวะ แต่เราจึงจอน อ่อนง้อ ขอให้ยกกองทัพ ออกมาตีเรา
 สักครั้งหนึ่ง จักพึงพอเป็นเหตุ ได้ลงไปบอกส่งลง
 ไป กราบทูลพระกรุณา จะขอทัพเท่านี้ ก็ยัง
 ว่าหาออกมาไม่ ช่างกระไรไม่มี ความเมตตา การบุญ
 ภาพแก่เราบ้าง เลย มาตัดทางไมตรี เต็ดเดี่ยวไปเสีย
 ดันมีควร ถ้าแต่จะไม่อนุเคราะห์แก่เราโดยแท้แล้ว
 ก็จงเร่งบอกออกมา เราทั้งหลายก็ จะตาพระเจ้า

ศุภคำสอน ราชคำสอน และ ตำราต่าง ๆ ๑๗

ศักราช ๑๑๒๘ (ดัชนี หนังสือ นั้น ว่า) พม่า ชาว เมือง อังวะ นี้ มี ได้
เจ้า พระยา โทษา มี สักขี บัญญา ทนา ไป ด้วย โมหะ ครอบ จำ อยู่ใน สันตนา มี
แม่ทัพ มี ถึง เสนา ได้ รู้ ใน การ สงคราม ทั้ง ปวง มี ได้ ฉลาด ใน กต พิไชย
บัด เมือง อังวะ สงคราม แต่ เรา ดอง ใจ หอก ถิ่น หน้อย หนึ่ง เท้านี้ ก็
ยัง หา รู้ ไม่ ชวน อื่น เท เมือง ออก มา หา เรา ถึง ค่าย
เอง ชิวร ออก มา พลี กรรม ของ ดู พด ทหาร แห่ง เรา จน
เบือ มา หนึ่ง ดู มี ใจ ยัง พัก หนึ่ง พม่า ชาว เมือง อังวะ ทั้ง
หลาย ซึ่ง พด ทหาร แห่ง เรา มา เสีย แต่ จับ เปน ได้ มาก
นั้น ก็ เปน ประเวณี้ คัก มา แต่ ก่อน พระเจ้า อังวะ แด
เสนา บัด ทั้ง หลาย อย่า ได้ โทมนต์ ชัก เคือง แก่ เรา เลย
จง อยู่ เปน คู่ สักขี บัญญา เกิด เรา จะ ตา ต้า ทัพ กัด
ไป เร็ว แล้ว

ศักราช ๑๑๒๘ (ใน หนังสือ นั้น ว่า) กองทัพ พระยา ตาว ซึ่ง ยก ไป
พระยา กำแพงเพชร ช่วย นั้น หนึ่ง กลับ มา มี ได้ บอก เสนา ให้ เรา รู้ แต่ บัด นี้
แต่ พระยา รามเด พระยา ด้น หลวง คัด อ้วน เปน ประการ ไต แต่ จะ กัด
ไซ ถึง พระยา แขวง เมือง ไม่ ไร แก่ พระนคร ศรีอยุธยา จะ ต่อ รม เรา
แสน หลวง ฤา ก็ เร่ง บอก ออก มา เรา ก็ จะ ยก โยธา หาร เจ้า แหก
หัก เสนา เมือง ให้ จง ได้

ศักราช ๑๑๒๘ (ใน หนังสือ นั้น ว่า) เรา ทราบ ว่า ทัพ ไทย จะ ยก ไป ตี
พระยา ด้น หลวง เมือง อังวะ ก็ คิด ว่า จะ ได้ เมือง อังวะ อยู่ จึง จัด แจง
ถึง พระยา กำแพง แต่ง กองทัพ ให้ ยก ไป ช่วย เพื่อ จะ เอา พระนคร ศรีอยุธยา
เพชร แต่ พระยา เปน ที่ พัง แต่ บัด นี้ กอง ทัพ ไทย ก็ ไป ตี เมือง อังวะ มี ได้
รามเดไซ แต่ กลับ ต้า ถอย มา ฝ่าย เมือง เรา ดี เปน ข้า ขอบ ด้น ช.

ศุภกษัตริย์ ราชศาสตร์ แด่ จักรพรรดิ ต่าง ๆ

ตีมา อังวะ อยู่ก่อน เรา กัด ทำน ผู้เป่น อิศราธิปคิ ใน
ภูกาม ประเทศ จะ แด่ง ทัพ ยถ มา คี เรา ๆ ก็ คำน ทาน
มิได้ จึง จะเอา พระเจ้า อังวะ เปน ที่ พัง ฟ่านัก เหมือน แด่
ก่อน ถ้า แด่ กอง ทัพ ไทย จะยก มาช่วย เราได้ เมื่อ ขณะ
พม่า จะมา คี นั้น เรา ก็ จะ เปน ข้า ชอบ ขันขตีมา พระ
นคร ศรีอยุธยา จะ เอา พระเชษฐาภาพ ส้มเค็ญ พระเจ้า
อยู่ หัว กรุงไทย เปน ที่ พัง ที่ ฟ่านัก สืบไป

คักราช ๑๐๕๘ (ในลักษณะ นั้นว่า) เจ้า พระยา นครศรีธรรมราช เปน
กรม การ เมือง ขบถ แขวงเมือง แด่ ชอง สุ่ม ผู้ คน เกวียง ตำบราวุธ เปน ฮัน
ไชยา ถึง กรม มาก จะยก เข้ามา คี หัว เมือง ฝ่าย คอหิ ตก ทั้งปวง ได้
พระกตาทิหม หัว เมือง ทั้งปวง แด่ จะยก เข้าไป ทำร้าย กรุง ฮันช ยมราช เจ้า เมือง นคร ราชตีมา ซึ่ง ทนั ไป ได้ นั้น
ภาคัมคักพวก ออกไป ตั้ง อยู่ ณพระม แคน เมือง นคร ศรี
ธรรมราช แด่ แขวง ไชยา ค้อ กัน แด่ คิด การ ขบถ เข้า
ด้วยเจ้า พระยา นคร ศรี ธรรมราช อีก คั้ง ชอง สุ่ม ชาว
นอก ทั้ง ปวง แด่ ผู้ คน เข้าเกลี้ย กัดอนนายสังข ยมราช
นั้น ถี่ มาก

คักราช ๑๐๕๓ (ในศุภ อักษร นั้นว่า) กอง ข้าง ณะกรุง กัม พุชาธิปคิ
นัก เต็ดจ เต้า ถึง ไปโพ้น ข้าง กัดยง ค้อง นาง ข้าง เผือก สูง ดำน ค้อก คิม
อรรคมหาเสนาบดี มี หัว สรรพ ด้วย กษัตริย์งานมบริบูรณ์ แด่ พระเจ้า
ณ กรุง เทพ กรุง ศรียโสธร นคร อิมทนต์กัรรัตนราชธานี ฮอ ถวาย
นาง ศรี เสวตริคเชนทร์ชาติ กระษัตริย์นททนต์ คิว ประเสริฐ
มา เปน พระบรม อรรคราชพาหนะ แห่ง พระบาท ส้มเค็ญ

พระนั่ง เกด้า กรุง เทพ มหานครบวรทวารวดี ศรีอยุธยา
ขอ เสา พระราช กฤษณา เตชานุภาพ ส้มเค็ญ พระนั่ง เกด้า เป็น
ที่ พัง พานัก ดับ ไป แด่ จะขอ พระราชทาน เชิญ ข้าหลวง กรม
ช่าง ออกไป รับ เข้า มา

ศักราช ๑๐๕๗

(ใน ถิ่น ณ พระราชคำฉันท์ นั้น ว่า)

พระเจ้า กรุง ศรี

พระเจ้า กรุง ศรี

ตั้งนาคนุท ผู้เป็น มหิศราชินิไทยใน เดวศรี มดาวประเทศ

ตั้งนาคนุท ให้

นคเรศ ปาจิตนิก ขอ ถวาย ฉันทน ประณาม มา แดบ

แด่สดุจนาไมตรี

พระบวรบาทบงกษรณุมาศ แห่ง พระบาทบรม บพิตร

เป็นราชทูตเจ้าทนต์

พระพุทธรเจ้า อยู่ หัว ผู้ เดวศรี สวรรยาธิปัตย์ ถอดยราช ณ กรุง

พระราชคำฉันท์

เทพ มหานครบวรทวารวดี ศรี อยุธยา มหาคิณกภพพรรัตน

เครื่องมงคลราช

ราชธานีบริรมย์อุดมพระราชนิเวศน์ มหาถณพ นโฬฬาร

บรรณาการ ดง

ด้วย เดวศรี กฤษณา พาทนะ เป็น ศรี เมือง แห่ง พระ

มายัง กรุง เทพ

เกียรติยศ ปราถณ แด่ไพศาลไป ใน พานา ประเทศ ราชธานี

มหา นคร

ใหญ่ น้อยทั้งปวง คุณจักร์ ทอด มหา พรหม ถาง ถิ่น ร่ม เย็น

เป็น ศุขานุท ปราศจาก ทุกข์ ระงับไทย แห่ง สรรพสัตว์

ทั้งหลาย อัน ร้อน รน ท้องถน โลกชาติ ใน กาด เมื่อ มี

ฉันทิกถัมย์ ข้า พระองค์ ขอ ถวาย พระราชธิคา ทรง พระ

นาม พระแก้ว พ้า พระรัตนพรราชาได้ ดับห้า พรราชา มา เป็น ศรี

สุรางค์ มริจาริการองดอง พระบาทยศด ขอ เสา เตชานุ

ภาพ ส้มเค็ญ พระพุทธรเจ้า อยู่ หัว เป็น ที่ พัง ที่ พานัก ด้วย

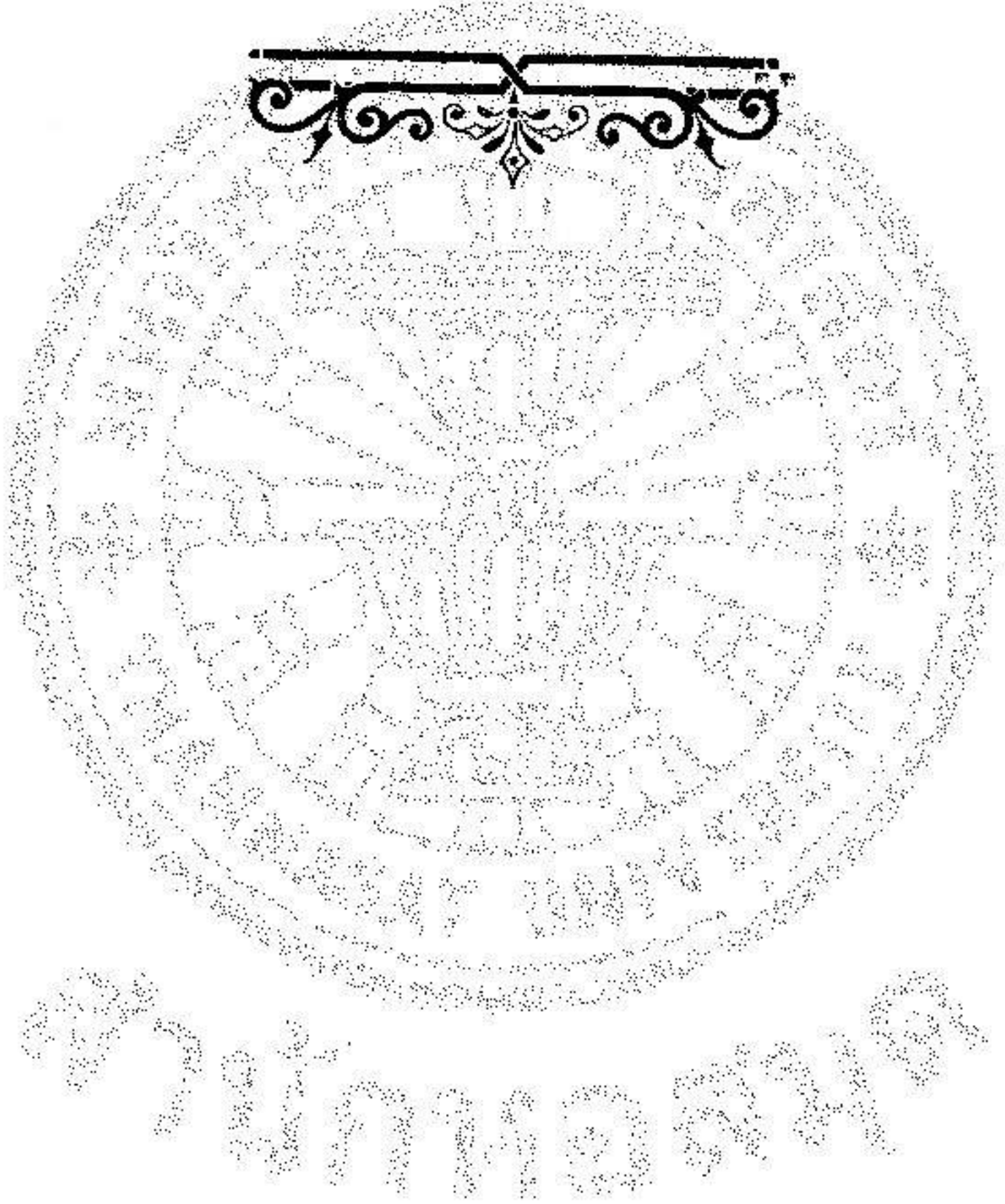
มี อริราช ปรบักษ์ กถาว คือ เจ้า พ้า เมือง หลวง พระนาง

ประกอบ ด้วย โดภหาหิริโศคปมิได้ ให้ เสนาโยธาหาญ

ยก มา กระทำวิหิงษา การ ย่ำ ยี่ กรุง ศรี ตั้งนาคนุท ให้

ศุภกษัตริย์ ราชกษัตริย์แต่ สวรรคตต่าง ๆ

ได้ ความ เดือด ร้อน แต่ บัด นี้ จะ ขอ พระราชทาน กอง
ทัพ ๕๐๐ ไป ช่วย บัง กัน กรุง ศรี สักนาคนคร ให้ พัน เจ็ด ม
มือ ประจามิกร์ แดจะขอ เปน ข้า ขอบ ขันธเสมา พระมหานคร
ศรี คยททยา ไป กราบ เท้า กัดปาวสาน

สมเด็จพระราเมศวร

๑ ครั้น เมื่อ ตีเมืองเชียงใหม่ เจ้า เชียง ใหม่ มี ๑ มี พระราช ดำรัส ว่า เป็น พระเจ้า แผ่นดินใหญ่ เขาไม่รบแต่เราจะให้รบนั้น มีศอก ถึง มาทว่า หนังสือ ของ รบ ๗ วัน พระเจ้า เชียง ใหม่ จะ มี ใต้ กง อยู่ ใน สัตยานุสสัย แม่ทัพ นาย กอง กราบ ทูล ถัด ใช้ ว่า จะ พัน มือ ทหาร เรา เมื่อ ไร ให้ รบ รบ ล้อม ข้าง คือก จะ มี กำตั้ง

๒ ครั้น เมื่อ ตี เชียง ใหม่ ๒ มี พระราช ดำรัส ค่อนัก สร้าง ว่า พระเจ้า แดก พระเจ้า เชียง ใหม่ นั้น เชียง ใหม่ บิดา ท่าน หา สัตย์ มี ใต้ เรา คิด ว่า จะ ไม่ จับ ได้ นัก สร้าง ถูก ออกมาหาเรา โดย สัตย์ เรา จะ ให้ ทรง ราชสมบัติ ขาย มาก ก็ โปรด ให้ ทำ สัตย์ แล้ว ให้ ทรง เชียง ใหม่ ค่อ ไป

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๑ เมื่อ ทรง จัด การ บ้าน ๑ โปรดเกล้า, พระราช ทาน ชื่อ ตำแหน่ง นา ให้ เมือง สร้าง ปรากฏ ราช เขา ทหาร เป็น สุ่มห กดา โหม, เขา พด เรือน ด้ง แล้ว นั้น เป็น สุ่มห นายก, เขา ชุน เมือง เป็น พระ นคร บาดเมือง, เขา ชุน ด้ง เป็น พระธรรมาธิกรณ, เขา ชุน นา เป็น พระเกษตรา, เขา ชุน คดัง เป็น โทษา ขิบตี, ถือ ศักดิ์นา ๑๐,๐๐๐

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

๑ พระธรรมบุญ ที่ พระ ๑ ในบ้านเห็นจันั้น พระราชทานตุกพระต้นมองค์ ๑
 ราชครูทั้ง ๕ เชิญมา เจียด ทองคู่ ๑ พาน ทอง คู่ ๑ เต้า น้ำ ทอง,
 เทียบความชอบขุนพิเรนทร กระทบ กั้น หั้น, เตี้ยง งา, เตี้ยง กติบมัว,
 เทพ ขุนอินทรเทพ, หมื่นราช
 เสน่หา หดวงศรียศ บ้านถาน
 คาก พ้า ช่วย ถักคึกเฮาราช
 สมบัติ ถวาย พระมหา จักร
 พรรดิ เขา นำเห็นจครั้ง มหา
 เสนาบตี รับ พระอินทราชา
 มาแต่ สู่พรรณเข้า พระราช
 วง ได้เอามา เปรียบ

๒ พระราชโองการ ๒ น้อยนักคน ๕ คนนี้ เอาชีวิตร์ แด โคตร
 แด ความชอบไว้ใน แผ่นดิน

๓ รับตั้งเมื่อศึกหงษามา ๓ กรุงหงษาวดี ตูหมิน แดว เมืองเขมรมาตุ หมื่น
 คัดเมืองแคว้นเขมรพดอยข้า ค้วยเต่า ถ้าราชการ ฝ่าย หงษาวดี ส่งบ ดง เมื่อ
 ไรเราจะไป แก แค้น ให้จงได้

๔ มีพระราชานุญาต ๔ เมื่อเราอุปถัมภ์ บิณฑบาต ขึ้นไป บ้า โทน
 เมื่อพระองค์ ดำรง พระ บ้าถ่าน จน ถึงบ้ำขมกู่ ซากกรซึ่ง ขึ้นสรรพากรหดวง
 คำหนักวง เป็นพระอาราม นั้นให้เถรเถรไป ขอเอาเป็น กับบี้ยจ้งหันเกิด
 เรียก อักวงไชย นั้น

๕ มีพระราช ดำรัส ๕ (๑) ท่าน จง รักษา แผ่นดิน กรุงกัมพูชาธิบดี

เมื่อ พระ องค์ ยก ทัพ ไป ก็ โดย ยุติ ชนม ราช ประ เพนี ด้บ มา แด่ กาด ก่อน
เขมร พระยา ดแวก มา เฝ้า นัน เกิด

ขอ เปน เมือง ขึ้น (๒) นัก พระสุท โท นัก พระสุท นั้น นั้น เรา จะ ขอ
ไป เดียง เปน โอรส

๖ ครัด เมื่อ พระยา ดแวก ๖ ท่าน ออย่า วิดก เดย บุตร ท่าน ทั้ง ๒ นี้ ก็
พานัก พระสุท โท นัก พระสุ เหมือน โอรส แห่ง เรา
ทั้น มา ถวาย

๗ ครัด เมื่อ ทา ตัด นัก ๗ มุขมนตรี ปรดกษา พร้อม กัน แด้ว ประการ
พระสุท โท มา เฝ้า จะ ให้ หนึ่ง แผ่นดิน กรุง กัมพูชา ธิบดี ก็ เปน ของ เจ้า อยู่
ไป ก็ เขมร คั้น ตาม คำ จำ จะ ไป

ปรดกษา มุขมนตรี

๘ ส้มเต๋จ พระมหาชรม ๘ อันตั้งกราม จะ พัง เขา เปน ด้จจริง นั้น ยาก นัก
ราชา ครัด เมื่อ เวลา มุข เกิด ออก เกรง เรา จะ กระหนาบ แด หาก ส้มทม ด้จ จะ
มนตรี กุด ว่า พระเจ้า หง เด็ก ทัพ ไป ทาง มา

ชาวคี่ ดัน คำ ท้า ให้ พระ
มหา ชนม ราช ยก มา
ช่วย กรุง ถ้าไม่ มา จะ

ขึ้น ไป ก็ พระพิษณ โดกย

๙ (๑) พระเจ้าหงชาวคี่ ๙ เปน ชนมตา คน โมหจคร มี รุ้จัก กาดัง ตน
ครัด เวลา ที่ ทรง ทราบ ว่า กาดัง ท่าน เหมือน ด้ดย์ ๒ จำพวก คีอ นก น้อย
พระราเมศร์ กับ พระยา กับ กระต่าย แด กระต่าย ชา คิว ด้น หมายถึง จะ

จักร์พระสุนทรตั้งกรามรับ หยั่ง หน้า ใน ท้อง พระมหา ส้มท ด้จ แด้ว ว่า ย น้า
ประกัน พระนคร เมื่อ พระ ออกไป ยัง มี ทั้น ด้จ หยั่ง ก็ จะ จม น้า ถึง กาด
องค์จะ มา คี่ ภิรยา ตาย

(๒) นกน้อย เต่า ปีก หาง ก็ เท่านั้น ชวน พระยา
ครุฑ บิน ข้าม พระมหา ตมท แต่ บิน ไป เค็ม พัก ของ
ตัว ยังมี ได้ กวัก แห่ง พระยา ครุฑ ก็ ตก หน้า ทำการ
กิริยา คาย แต่ สัตว์ ๒ จำพวก นี้ เหมือน กับ ผู้
ปลุก ขวรับ ประกัน พระนครไว้

๑๐ พระเจ้าหงษาวดี ครัด ๑๐ ซึ่ง เรา ยก มา ทำการ สงคราม ครั้ง นี้ เป็น
แก่ พระ มหินทรา ชีราช ประเพณี กระษัตริย์ จะ เอา ไชย ได้ เปน เกียรติยศ
เวลา เมื่อ พระมหินทรา แม้ ขอม ชนธเดิม มา อาณาจักร ให้ กว้าง ขวาง ใน
ชีราช เลี้ยเมือง แต่ เม้า ท่าน ทิศานุทิศ ทั้ง ชวง อย่า ไทมนัด น้อย พระไทย เดย
จะ เจริญ ขึ้น ไป ยัง กรุง หงษาวดี ด้วย กัน

สมเด็จพระมหาธรรมราชา

๑ ครัด เมื่อ พระนเรศวร ๑ เรา ไม่ มี ผิด พระเจ้าหงษาวดี มี ได้ ตั้ง อยู่
ไป ชั่วย ก็ กักหงษาวดี ทราบ ใน กตของ ธรรม เลี้ย สัตยานุสัย ประพฤติ พาด
ว่า พระเจ้า หงษาวดี ขบาย ทูกรัตติจนา เปน วิสม โดภ ต่อ เรา นี้ ก็ เพราะ
ให้ ไป จะ จับ มา จ้าง ทูต เหตุ ผล วิบาก แห่ง สัตว์ เปน สำหรับ กาด กติ ยุค ตั้ง
พระบิดา แต่ นี้ ไป มอญ กับ ไทย จะ เชน ปรบักษ์ แก่ กัน

๒ พระนเรศวร ให้ คอบ ๒ ธรรมดา พระ มหา กระษัตรา ชีราช ผู้ ดำรง
ไป แก่ นันทสู กับราช สง ทศพิชราช ธรรม นั้น อุปมา ตั้ง ร่ม พระมหา โพิธิ
คราม ซึ่งมี หนังสือ มา ขอ ให้ อันใหญ่ แต่ มี ผู้ มา ฟัง ราช สัมภาร หวัง จะ ให้
ส่ง กรอบ ครัว อพยพ ไป ให้ พัน จาก โภย อันตราย ต่าง ๆ ซึ่ง นันทสู กับราช
สงคราม จะ ให้ ส่ง ไทยใหญ่ ไป ไม่ ควร ด้วย ต้อง

โบราณราช ประเพณี ธรรม

๓ พระนเรศวร มีตำรวัด
ตอบไปแก่ทุกเขมร

๓ ซึ่งพระยาตแวณโมหิตรีแล้วคิด กัดบีได้มาขอ
เป็นทางราชไมตรีนั้น เรา ก็ อภัยโทษ ให้
อันเมืองตแวณนั้น จะถาวร บริบูรณ์ ทั้ง ถิ่น
พราหมณาจารย์ ไพร่ พ้า ข้า ขอบ ขันธ ตีมา กัมพู
ชา ประเทศจะเป็น คู่บ้านคู่

๔ คราวเมื่อเวตาคึก
หงษาดี ดวงหน้าดำนบ

๔ พระเจ้าหงษาดี ตำรวัดให้มหาอุปราช
ผู้เป็นราชบุตร ถือ พต ๕๐๐๐๐ ยก มาตั้ง
ทำนาอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชร พระเจ้าเชียงใหม่
ใหม่ถือ พต ๑๐๐๐๐๐ ยก มาตั้ง มีน อยู่ตำบล
สระเกษ ปดุก ยุง ฉาง ถ้าย เต็มยง อาหาร มาไว้
ออกพรรษาแล้ว มีน พระเจ้าหงษาดีจะ ยกมา
ประจบกัน ซึ่งเรา จะตะไว้ ให้ ทัพ ประจบกัน เรา
มีน ถ้าง คึก จะมาก ขัน จะหนัก มือ เทนอย แรง
ทหารหนักทั้ง ไพร่ พ้า ประชากร ก็จะมี ได้ทำไร
นา ถ้าง พระนเรศวร จะถอย ดงเรา จะยกไป ตี ทัพ
พระเจ้าเชียงใหม่เสียก่อน อย่าให้ตั้ง อยู่ได้ ประ
การ หนึ่ง ก็จะได้ เบา มือ ทหาร ทั้งปวง ด้วย

๕ คราวเมื่อเวตาพระราช
ทานของตอบแทนทัพเขมร
ที่ มา ช่วย

๕ ซึ่ง พระยาตแวณให้ พระศรีสุพรรณมา ผู้เป็น
พระอนุชา เข้ามาช่วย งาน พระราช ดังคราม จน
เสร็จสิ้น นั้น ขอบใจ

๖ คราวเวตาเมื่อพระ
นเรศวร ลงพระราชอาชญา
แก่เจ้าพระยากำแพงเพชร
ผู้เสีย ทัพ

๖ เจ้าพระยากำแพงเพชร เป็น แต่ พต เวื่อน มี
ได้ เป็น ทพถ้ว ทหาร ขอโทษ เจ้าพระยากำแพง
เพชร ประกันไว้ ครั้ง ๑ ก่อน

TUDC

22/04/2563

๗ พระนเรศวร ทูต พระ
มหา ธรรม ราชา

๗ พระยา ดแวก มี ได้ ตั้ง อยู่ใน ดัศยานุสัศย์
ปราศจาก วิจาร์ณ เชื้อ พัง คำน้องชาย ให้ เสีย ดัศย์
ทาง พระราชไมตรี คอย ชำ เติม ตั้ง นี้ ความ
เห็น ข้า พระพุทธเจ้า ตั้ง ต้อง บิน ขอให้ พระยา
ศรี ได้ ฌรงต์ พระยา ดีหราช เตโช ถือ พด
ทหาร ๑๐๐๐ ยก ออกไป คี

๘ พระเจ้าหงษาวดี ครัต
เมื่อ พระนเรศวร แต่ง กอง
ทัพ เด็ก เด็ดตั้ง ถือ ทวน कुณ
ออกไป ปล้น ค่าย พระเจ้า
หงษาวดี

๘ พระนเรศวร ออก มาทำ เป็นอย่าง ทหาร ตั้ง นี้
เหมือน หนึ่ง เอา ทัพเดิน มา แดก เกถือ พระราช
บิดา เห็น จะ รู้ หรือ ไม่
พระนเรศวร ทำ คีค อาจหาญ หนัก ออก มา อีค
ถึง มาท ว่า เรา จะ เสีย ทหาร มาก เรา ก็ จะ แดก
เอา ตัว ไว้ ให้ จง ได้

สมเด็จพระนเรศวร เป็น เจ้า

๑ พระเจ้าหงษาวดี ครัต
ตัด พ้อ มหา อุปราช เวตา
ที่ ให้ มา คี กรุง ไทย อีค
ออกต่าง ๆ

๑ พระมหาธรรมราชา ไม่ เสีย แรง มี บุตร การ
สงคราม ไม่ พก ให้ บิดา ใช้ เลย ต้อง ห้าม เสีย
อีค ซึ่ง เจ้า ว่า เคารวะ ร้าย อยู่ แดง ก็ ย่า ไป เลย
เอา ฟ้า อีคศรี นุง เสีย เกิด จะ ได้ ดัน เคารวะ

๒ ครัต เมื่อ เวตา ไป คี
เขมร แต่ มี คีค มอญ มา
คิต เมือง

๒ เรา เตรียม ช่าง มา รพล ไว้ จะ ไป ทำ คีค เมือง
ดแวก บัด นี้ มี ทัพ หงษาวดี ยก มา อีค จะ ยก
ออกไป เดิน ดัน กั้น กับ มอญ เสีย ก่อน

๓ พระองค์ ประกาศ
เทพยดา เวตา หมอก มีต
ไม่เห็น คิว ข้า คีค

๓ ประกาศ ว่า ให้ บัง เกิด ใน ประยุร มหาเสวตร
นัศร์ ให้ บำรุง พระบวร พุทธเจ้า ดนา โฉน จึง มี ช่วย
ให้ ถ้วาง เห็น ข้า คีค เถ่า

๔ ครั้น เวลา ที่ พระมหา
อุปราชา ชุ่ม ช้าง พระที่นั่ง
อยู่ ใต้ร่ม ไม้

๔ พระเจ้าพี่เรา จะยืนอยู่โย ในร่มไม้เด้า เขียว
ออกมา ทำยุทธหัตถี ด้วย กัน ให้เป็น เกียรติยศ
ไว้ใน แผ่นดิน เด็ด ภายหน้าไป จะไม่มี พระเจ้า
แผ่นดิน ที่ จะได้ ยุทธ หัตถี แล้ว

๕ พระกฤษฏีกา เขียวมา
วาง ข้าราชการ ที่ ตาม
เสด็จ พระนเรศวร มี ทน
งานพระราชสงครามคราว
ศึก มหา อุปราชา ขาด คอ
ข้าง นั้น

๕ (๑) สมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว เสด็จ พระราช
ดำเนิน งาม พระราช สงคราม แด เกณฑ์ ผู้คน
เข้า ใน กระบวน แล้ว มี ได้ โดยเสด็จให้ ทน เมื่อ
ขณะยุทธ ทาน ว่าโทษ ผู้ นั้น เบน ออกอุฐ ให้ ประ
หาร ข้าราชการ เสีย อย่าให้ ผู้อื่น ตู เยียง อย่าง

(๒) พระราช โองการ

(๒) ให้ตาม ถูก ชุน แต่ ทว่า บัดนี้ งาม วัน
จากที่ บัณฑิต อยู่ ให้เอา นาย ทัพ นาย กอง จำ
เรือน ครุไว้ ๓ วัน พัน แล้ว จึง ให้ สำเร็จ โทษ
โดย พระอัยการ คือก

๖ ครั้น เวลา พระพนรัตนวัด
ป่าแก้ว แด พระราชาคณะ
๒๕ รูป ไป เฝ้า เวลา มี ไซย
ชนะมหาอุปราชา ทูล ว่า
พระราชดำเนียร มี ไซย แก่
ข้าศึก โฉน ข้าราชการ จึง
ต้องรับ ราช ทณฑิ์ เด้า

๖ นาย ทัพ นาย กอง เหล่านี้ อยู่ใน กระบวน ทัพ
โยม มัน กัด ข้ำ คึก มาก กว่าโยม ละให้ แด โยม
ส่ง คน พิณ้อง เข้าไป ใน ทาม กัดวง คือก จน ได้
กระทำ ยุทธหัตถี กับ มหา อุปราชา มี ไซย ชนะ
แล้ว จึง ได้ เห็น หน้า มัน นี้ หาก ว่า บารมี ของ
โยม แผ่นดิน จะ เป็น ของ ชาว หงสาวดี เสีย แล้ว
เพราะ เหตุ ฉนั้น โยม จึง ได้ ให้ ส่ง โทษ มัน ตาม
พระอัยการ คือก

๗ ครั้นเวลาเมื่อพระพนรัตน์ ๗ พระผู้เป็น เจ้าขอ แล้วยอม ก็ จะให้ แต่ ทว่า
ขอโทษ ข้าราชการ จะให้ ไปตี เมือง ตนาอศรี เมือง ทวายแก้ว ก่อน

๘ ครั้นให้เตรียมทัพยก ๘ เมือง ตนาอศรี เมือง มฤทธิ เมือง ทวาย
ไปตีเขมร เมือง เชียงใหม่ เป็นของ เราแล้ว เห็น คึกหงษาอติ

จะ ห้าง ดง จำ จะ ยก ไป แก่ แค้น พระยา ดนวก
ให้ ได้ นาน ดง แห่ง ท้าว ช้าง ท้าว ม้า แล้ว จะยกไป

๙ ครั้นเมื่อ เวลา คึก ๙ จะไป เล่น ตรุก เมือง ดนวก สงคราม จึง มา
มอญ มาคิด เมือง ก่อน เด่า จำ จะยก ออกไป เล่น สงคราม กับ

มอญ เสีย ให้ สุกนั ก่อน

๑๐ ครั้นเวลาจับ พระยา ๑๐ ท่านเป็นกระษัตริย์ชาติยราชดำรงแผ่นดินกรุง
ดนวก ได้เอา มา ถวาย หน้า กับ พุทธาธิบดี มี กุรุรัฐ เป็น แว่น แคว้น ขอม ธานี

ที่หนึ่ง

เสมา ฝ่าย กรุง พระมหา นครศรี อโยธยา ก็มี
ประจันต ชนบท เป็น แว่น แคว้น แด่ ดั่ง พระนคร

นี้ ก็ เป็น ราชธานี ใหญ่ ถ้า จะ ใคร ได้ สัมบัติ ใน
พระนคร ศรีอยุธยา แม้ เสด็จมา ณ ทล ให้ กว้าง

ขวาง เหตุ ไฉน จึง มี ยก เป็น พยุหโยธา ทัพ ไป กระ
ทำ สงคราม ให้ ดั่ง ตาม ทำ ของ ชาติยราช รณยุทธ

อัน เป็น ที่ บั้น เหนือ ราชบุไทย กระษัตริย์ราช มา แด่
ก่อน จึง คอย แด่ ว่า คึก หงษาอติ มา คิด กรุง พระ

นครศรีอยุธยา ครั่ง ใด ก็มี แด่ ยก พลไป พดอย ข่า
เค็ม ตี เขา เมือง ชนบทประเทศ กวาด ครั่ง อพยพ มา

เมือง ทุก ครั่ง ทำ คึก ดุจกา อัน มา ถัก ฟอง สุกน
บัญชา ณ นั้น ควร ด้วยราชประเพณี แด่ หรือ ประการ

ใด ครั่ง นี้ ท่าน ถึง ซึ่ง ปราไชย แก่ เรา แด่ จะ คิด

ฉัน ไต่เต้าให้จำไป ตาม สัตย์ตามจริง จะได้ เป็น
เยี่ยง อย่าง กระษัตริย์ ค่อย ไป ภาย หน้า

๑๑ ครั้น เวลา ที่ พระยา
ตแวกเจ้าเขมรสารภาพผิด

๑๑ เรา ได้ ออก วาจา ไว้ แล้ว ว่า ถ้า มี ไซย
แก่ ท่าน เรา จะ ทำ พิธี ประณม กรรม เขา โดหิต
ท่าน ตั้ง บาทา เสี่ยง ให้ จึง ได้ ท่าน อย่า อ้า โดย แก่
ชีวิต ใดเลย จึง ตั้ง หน้า ท้า ความ ชอบ ใน ประ โดก ย
นั้น เกิด บุตร ภรรยา ญาติ บัณฑิต ท่าน นั้น เรา จะ
เลี้ยงไว้ ให้ มี ความ สุข สุข แก่ ก่อน

๑๒ ครั้น ให้ ตอบ บราช
ศาสตร์ ราช บุตร นัก พระ
ศัฏฐา เมือง ตแวก

๑๒ ส้ม เต็ม พระ เจ้า อยู่ หัว จะได้ อาณา ฐ ของ
เวร แก่ ราช บุตร นัก พระ ศัฏฐา นั้น ห้าม ได้ แต่ ซึ่ง
บิดา ท่าน เป็น ไป จน ถึง ทิรา โดย นั้น ก็ เป็น เวร
เวลา แต่ อดีต คิด ตาม มา ให้ ผล เห็น ประ จักษ์ แด
ให้ พระยา ตแวก องค์ ใหม่ นั้น ครอบ ครอบ ไพร
ฟ้า ราช ฐ โดย ยุติ ธรรม ราช ประ เพน พระ มหา
กระษัตริ ราช เจ้า แก่ ก่อน นั้น เกิด

๑๓ ครั้น เมื่อ เวลา เสด็จ
เข้า เมือง หงซาวดี แล้ว

๑๓ พระยา ตอง อู แห่ง ทตนา ทต ถึ ราช ศาสตร์ ไป ถึง
พระนคร ขอ เป็น พระราช ไมตรี ทั่วย เรา แด ให้ สัญญา
อาณัติ ว่า จะ ยก ททัพ หลวง มา แด จะ ช่วย คุ้มรบ เขา เมือง
หงซาวดี แล้ว พระยา ตอง อู ก็มี ได้ อยู่ ทำ ททัพ หลวง แด
ยก มา ปถัน เมือง หงซาวดี เอง หนึ่ง ครั้น รู้ ว่า เรา
ยก มา ยัง เมือง หงซาวดี พระยา ตอง อู ก็ มี ได้
แต่งตั้ง ทตนา ทต มา ดำ รั บการ พระราช ไมตรี แด พระยา
ตอง อู หนี ไป เมือง ตอง อู นั้น เห็น ว่า พระยา ตอง อู

นี้ได้ครองโดย สัตยานุสสัย ซึ่ง เป็น พระราชไมตรี
ด้วยเรานั้น - ควร เรา จะยกทัพหลวงไป หา พระยา
ครองอยู่ กิ่งเมือง คงอยู่ให้รู้ การ ซึ่ง พระยา คงอยู่
จะ เป็น ซึ่งไมตรี ด้วยเรา หรือ ๆ พระยา คงอยู่
จะมี เป็นไมตรี ด้วยเรา

๑๔ ครั้นอุปถัมภ์ทั่วพระ
ยา เสนาบดี เวลาคือ พระยา
ตเค็ง ยกทัพ มา สัมทบ

๑๔ พระยา ตเค็ง ให้ สัตย์ ปฏิญาณ ว่า จะ
ยก มาเอง ช่วย การ พระราช สงคราม แต่ ซึ่ง
พระยา ตเค็ง มิได้ ยกทัพ มาเอง แต่ให้แต่ ท้าว
พระยา ถือ พด มา เข้าทัพ เรา ครานี้ แต่เรา จะ
เอา ชาวตเค็งไป โดย เสด็จ นั้นตุ มิควร (จึง พระ
ราชโองการ ดำรัส ตั้ง แต่ พระยา พระรามให้ ห้าม
ชาว ตเค็ง มิ ให้ โดย เสด็จ)

๑๕ ครั้นเวลาที่ พระมหา
เทพ ให้ ทหาร ม้า จับ ชาว
คงอยู่ ส่ง มา ถวาย

๑๕ ซึ่ง พระยา คงอยู่ ใช้ มา เป็น ราชทูต แต่
พระมหา เทพ ให้ จับเอา มา เป็น เชลย นั้น มีชอบ
(ดำรัส ให้ ตั้ง พระราช อาชญา แก่ พระ มหา เทพ)

๑๖ ครั้นเวลาที่ ท้าวพระยา
ดาว หัวเมือง แดก ถับ
เชียงใหม่ แล้วถง มา ถวาย
บังคม ส้ม เต็จ พระ เอกา
ทศรฐ ถวาย ดอกไม้ เงิน
ทอง ที่ เมือง เกิน

๑๖ ครั้น ให้ ขึ้น ไป กราบทูต พระกรุณา พระบาท
สมเด็จพระเอกาทศรฐ ขอ เชิญ เสด็จ ขึ้น ไป ยัง เมือง
เชียงใหม่ ให้เอา ท้าว พระยาไป ส้ม กัดมาน ด้วย
พระเจ้า เชียงใหม่

๑๗ พระเอกาทศรฐ ครั้น
เวลา ที่ พระ เจ้า เชียงใหม่
กตัญใจ ใช้ กองทัพ มา สกัดตี

๑๗ พระเจ้า เชียงใหม่ เป็น คน หลง อยู่ แล้ว แต่
จะละ เลื่อน นั้น เหมือนไม่ อนุญาติ พระเจ้า เชียงใหม่
ประการ หนึ่ง ก็ จะ เลื่อน พระเกียรติยศ ส้ม เต็จ

ทัพ พระรามเตโช

พระพุทธเจ้า หลวง ผู้ทรง พระคุณ ชรรณ อัน มหา
ประเสริฐ ทั้ง พระองค์ ก็ จะ ทรง พระโกรธ คือ โทษ
เรา ได้ ชอบ ให้ ข้าราชการ ผู้มี สติปัญญา เข้า
ไป ว่า กตัญญู แจง ให้ พระเจ้า เชียง ใหม่ ออก มา
ให้ จง ได้ แด ให้ ม้า คำวดจ ๓๐ ม้า ขึ้น ไป หา
พระยามเตโช ออก มา สัมผัส นาน เสีย จึง จะ ทว

๑๘ สมเด็จพระเอกาทศรถ
ครัด เวลา ที่ พระเจ้า เชียง
ใหม่ เข้า เฝ้า

๑๘ ซึ่ง พระเจ้า เชียง ใหม่ มี ได้ มา ตาม กำหนด
นั้น เพราะ ท่าน มี ได้ เชื้อ พระ บวร บุญญาภาพ
สมเด็จพระพุทธเจ้า หลวง ผู้ทรง กฤษณาภิหาร
อัน ประเสริฐ

๑๙ สมเด็จพระเอกาทศรถ
ครัด แก่ ท้าว พระยา ดาว
หัวเมือง ทงปวง เวลา เฝ้า
พระองค์ พร้อม กัน

๑๙ เมือง เชียง ใหม่ เปน เมือง ดิบมา แด ไบราณ
ราช ประเพณี พระเจ้า เชียง ใหม่ เค้า ก็ เปน เชื้อ
กระษัตริย์ ดิบ สร้อยวงษ์ มา หลาย ชั่ว แล้ว แด ซึ่ง
ท่าน ทงปวง คบ คิด กัน เปน ประโยชน์ ข้า ก็ ก จะ รบ
เอา เมือง เชียง ใหม่ นั้น ถึง มา ทว่า จะ ได้ สัมผัส
ใน เมือง เชียง ใหม่ นั้น ก็ คือ ความ ทวยศ นี้ ก็ จะ
ปรากฏ ชั่ว พว และ ดิน ดุมิ บังควร สมเด็จพระ
พุทธเจ้า อยู่ หัว ทรง พระมหา กรุณา การุญภาพ
ท่าน ทงปวง แด พระเจ้า เชียง ใหม่ คำวัด ให้ เรา
ออก มา หวัง จะ ให้ ท่าน ทงปวง สามี คีร์ศ ดุนทร
ภาพ สโมสร สุจริต ตุจกาด ก่อน ท้าว พระยา ทัง
หลาย จะ ว่า ประการ ไค

TUDC

22/04/2563

๒๐ ครัดเวลาเมืองอังวะ ๒๐ เมืองแสนหัวไร่ ได้เป็น ขอบรับขเสนา

ยกทัพ มาตี เมือง นาย
เมือง แดง หัว

ฝ่าย กรุง พระนคร ศรีอยุธยา เด่า แด ซึ่ง พระเจ้า
อังวะ มา เอา เมือง นายเมือง แดง หัว ดังนี้ ควร
เรา จะยก ทัพหลวง ไป เอา เมือง อังวะ

สมเด็จพระเจ้า พ้า ศรี เด่างภาคย์

๑ ครวดี เวตา ที่ พระพิมด
ธรรมจะเอา ไป ต้าเหว็จ โทษ

๑ ครวดี ว่า เวตา แด้ว ก็ ตาม เถิก แต่ อัยให้
ถ้า มาก เดย

สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว ปราชาท ทอง

๑ ครวดี ปฤกษา แก่ เสดมา
พฤคามา คย์ ราชประโรหิต
เห็น พร้อม กัน แด้ว ถบ
คักกราช

๑ บัดนี้ จตุคักกราช ถวัน ๑๐๐๐ มี กาด กดี
ยุค จะบัง เกิด ไป ภาย หน้า ทัก ประเทศธานี น้อย
ใหญ่ เบ่ม อ้น มาก เรา คิด ว่า จะเสียง ยามมี ถบ
คักกราช บัดนี้ ชาติ สัมฤทธิศก จะ เอา กุญ เปน
สัมฤทธิศก ษัตริย์ถวารจักร เถถึงศก ให้กรุง ประเทศ
ธานี นิคม สนบท ทั้งปวง เปน สุข ไพศาล สมบูรณ์
ตุจกวาปราชุก ท่าน ถมหลาย จะเห็น เปนประการ ไค

๒ ครวดี ให้ ค้อว่า พม่าทุก
เวตา มา เมา แด้ว ไป เยี่ยม
พระศัพ พระเจ้าทรงธรรม
แถไปรด ให้ ทุก กิพ เถียง
ทุก ไม่ กิพ

๒ อัย่าง ธรรม เนียม กรุง พระ นคร ศรี อยุธยา
ถ้า ไป เยี่ยม ศัพ ค้อง แดง ของ บริ โภค เถียง ให้ อิม
หน้า จึง ไค ชื่อ ว่า นบถอ ถม มี ค้อ มา พระนคร ศรี
อยุธยา แด้ว มี รม พระราชทาน นนไม่ นบ ถือ กรุง
ศรี อยุธยา หรือ ๆ ว่า สิ่ง ของ ซึ่ง พระราชทาน น
ไม่ ดี เหมือน กรุง อังวะ ถ้าไป ค้อว่า แชก เมือง
ค้อคัง อยู่ ไม่ รม พระราชทาน ก็ ให้ เอา สิ่ง ของ ราช
รค ค้อชะ ดง แด้ว รม เถียง จาก เมือง

๓ ครัดเวลาพระองค์เขา ๓ คุ้แม่่น กว๋ คว๋ เทิ่น อี้ก
 ๓ คุ้แม่่น กว๋ คว๋ เทิ่น อี้ก
 ๓ คุ้แม่่น กว๋ คว๋ เทิ่น อี้ก
 ๓ คุ้แม่่น กว๋ คว๋ เทิ่น อี้ก
 ๓ คุ้แม่่น กว๋ คว๋ เทิ่น อี้ก

ตำนาน กษัตริย์ พระราช อัยการ

๑ ครัดเวลา ที่มีผู้ ทอด
 ว่าพระโคตรย ภุณนารท ทิศย
 วงษ์ของ ดุ่มผู้ กน

๑ จะให้เล่าเรื่อง พระราช อัยการ
 ๑ จะให้เล่าเรื่อง พระราช อัยการ
 ๑ จะให้เล่าเรื่อง พระราช อัยการ

๒ ครัดเวลา ที่ พระ มา
 พระคลัง ทอด ว่า พระโคตรย
 ภุณนารท ทิศย วงษ์คิด ร้าย
 พระองค์

๒ เย็น ณั้ โดจะ แฉ้ง ว่า กิด ร้าย เน่น มี แม่่น
 ๒ เย็น ณั้ โดจะ แฉ้ง ว่า กิด ร้าย เน่น มี แม่่น
 ๒ เย็น ณั้ โดจะ แฉ้ง ว่า กิด ร้าย เน่น มี แม่่น

๓ ครัดแก้เด้นาบที้ แฉ้ง
 หลวง เวลา ที่มีผู้ มา ทอด
 ว่าพระโคตรย ภุณนารท ทิศย
 วงษ์ จะ กิด ร้าย พระ องค์

๓ องค์ พระโคตรย ภุณนารท ทิศย วงษ์ ไร่ เป็น
 ๓ องค์ พระโคตรย ภุณนารท ทิศย วงษ์ ไร่ เป็น
 ๓ องค์ พระโคตรย ภุณนารท ทิศย วงษ์ ไร่ เป็น

๔ ครัดเวลา ทุก พระยา
 แฉ้ง หลวง เมือง เชียงใหม่

๔ ซึ่ง พระยา แฉ้ง หลวง แฉ้ง หลวง
 ๔ ซึ่ง พระยา แฉ้ง หลวง แฉ้ง หลวง
 ๔ ซึ่ง พระยา แฉ้ง หลวง แฉ้ง หลวง

เจ้า กวายน ราชค้ำถัน

แต่ง ทำวพระยามนตรีมุข แด่ ช้าง ม้าไฟว์ พด สรรพ
ด้วย เครื่อง สรรพาวุธ ทั้งปวง ไปช่วย บัอง กัน
เมือง เชียงใหม่ ตาม ปราณหา ชาว เมือง เชียงใหม่
ทั้ง ปวง

๕ ครุฑ ถาม พระ ยา
วิชาเขนทร์

๕ ณ เมือง ฝรั่งเศส นั้น มี ของ วิเศษ ปดาด ประ
การ ไต่ บ้าง

๖ ครุฑ แก่ เจ้าพระยา โภษา

๖ เรา จะ แต่ง กำปั่น ให้ ไป ถึง เมือง ฝรั่งเศส จะ
ได้ ผู้ ไต่ เป็น นาย กำปั่น ไป ดู ของ วิเศษ ยัง จะมี ดม คัง
ล่าว พระยา วิชาเขนทร์ กถาว หรือ ประการ ไต่

๗ ครุฑ แก่ นาย ปาน
มหาดเล็ก

๗ อ้าย ปาน มิ่ง มี สติปัญญา อยู่ กู จะ ให้ เป็น
นาย กำปั่น ไป ยัง เมือง ฝรั่งเศส สืบ ดู สมนัก
พระเจ้า ฝรั่งเศส ยัง จะมี ดม คัง คำพระยา วิชาเขนทร์
กถาว หรือ จะมี ดม ประการ ไต่

๘ พระเจ้า ฝรั่งเศส ครุฑ
แก่ นาย ปาน ราชทูต

๘ ตัว ท่าน เป็น ขุนนาง ใหญ่ หรือ เป็น ขุนนาง ผู้
น้อย กถาว ถ้อย คำ สัตย์จริง ยิ่ง นก

๙ ครุฑ แก่ พระพิมลธรรม
เวลา ที่ รับ สั่ง ให้ จับ ยาน
ถึง พระยาศีหราช เต โข
ที่ พม่า จับ ไป

๙ ดู แม่ นหา ผู้ ไต่ เสมอ มิ ได้

๑๐ ครุฑ ปฤกษา แก่
เสนาบดี

๑๐ พระยา แด่น หดวง เจ้า เมือง เชียงใหม่ คิด ข่าน
พ้อ ดวง เรา เป็น หดาย ครัง แด้ว ยัง มี หน้า ข้ำ กตัม
แรง เมือง คอรัม อิก เต่า แด เรา จะ ระ พระยา แด่น
หดวง ไฉน มี ได้ จำ จะ ยก พยุหุโยธา ทหาร ไป

คือเอาเมือง เชียงใหม่ ให้จงได้ ท่าน ทั้งหลาย จะ
เห็น เปน ประการใด

๑๑ ครั้น แก่ นายปาน จะ
ให้เป็น แม่ทัพไป ตี เมือง
เชียงใหม่

๑๑ ขุนเหล็ก ที่ ท่าน ซึ่ง ถึง มรณภาพ นั้น ข้าพ
ชำนาญใน การอัน เปน แม่ทัพ แต่บัดนี้ เรา จะให้
ท่านเป็น เจ้าพระยาโกษาธิบดี แต่จะให้ เป็นแม่ทัพ
แทน พี่ชายไป ตี เมือง เชียงใหม่ ยัง จะได้ หรือมิ ได้

๑๒ ครั้น แก่ นายเดื่อ
มหาต เถ็ก

๑๒ ตัวเอง ขี้ ข้าง คัดอง แคล้ว เข้ม แขง นัศ เอง
จง เปน หลวง สรรค์กัณฑ์ ไป ช่วย ราชการ บิดา แห่ง
เอง อัน กรม ช้าง เถ็ก

๑๓ ครั้น เวลา เจ้าพระยา
วิชาเยนทร์ ทูล ว่า หลวง
สรรค์กัณฑ์ ขกปาก พัน หัก ๒ ขั้ว

๑๓ ท่าน เถาะระ แก่ มั่น หรือ ประการใด

๑๔ ครั้น เวลา ให้ ตำรวจ
ไป เอา ตัว หลวง สรรค์กัณฑ์

๑๔ ท่าน จง ยับ ยัง อยู่ เรา จะหา ตัว มั่น มา ให้
ได้ ก่อน

๑๕ ครั้น แก่ เจ้า พระยา
วิชาเยนทร์ เวลา ทูล ให้ ลง
พระราช อาชญา หลวง
สรรค์กัณฑ์

๑๕ ข้าพ เถ็ก มั่น เห็น โทษ ท่าน ทำ ผิด จึง
ขกให้ ได้ ทุกข เวทนา แต่เรา จะมี โชนโรง ใหญ่
ทำ ชดเชย ให้ แก่ ท่าน

๑๖ ครั้น เวลา เจ้า พระยา
วิชาเยนทร์ ซึ่ง บิน พระพิรุณ
ให้ ทรง ทราบ หน้า หน้า

๑๖ เมื่อ เจ้า พระยาวิชาเยนทร์ เขามี สติ บัญญา
ยิ่ง กว่า ท่าน ทั้ง บวง ดง น หรือ จะมิ ให้ เรา เดียง เขา
เปน ใหญ่ กว่า ท่าน ทั้ง บวง เต่า

๑๗ ครั้น เวลา ที่ พระองค์
ประสูติ หน้า ทรวง ยืน ขึ้น

๑๗ เทพย เจ้า มุร กษิธา บำรุง พระบวรพุทธ ศำถนา
จง ใจ สดศรี อภ ๗ วัน จะ ขอด ดู หน้า อ้าย ขมด ๒

๑๖ พัน พระเพทราชา กับ คน พ่อ ลูก นี้ ให้ คง ได้

หุดวงดรรคักดี แคทรง พระ

กายไม่ ไหว ก็ ถ่ม ลง

๑๗ ครัด เวลา ที่ ให้ หา ข้า ๑๗ บัด นี้ อ้าย สอง คน พ่อ ลูก มัน คิด การ เปน

หุดวง เต็ม ๑๕ คน เข้า ขบถ ล้อ หลอก บ่อย ๆ พดภาพ อยู่ เห็น ชีวดีศรี จะไม่

มา เผ้า ลอดออกไป จน ๓ วัน แด ซึ่ง ท่าน ทั้งหลาย จะ อยู่

ใน พระราช นั้น เห็น ว่า อ้ายขบถ พ่อ ลูก มัน จะฆ่า

เดี่ย สั้น อ้าย อยู่ เปน กฤหุญ เตย ลงบอช ใน พระ

บวรพุทธ ศาสนา เขา รังไร พระอรุหุรต์ เปน ที่

หึง เกิด จะ ได้ พันไทย

๑๘ ครัด แก่ พระราช ๑๘ นิมนต์ พระผู้ เปน เจ้า ทงหลาย ลง หน้า เอง คน เหน่า

คณะ ๒๐ รูป นิมนต์ มา นี้ ลอดไป อุปถัมภ์ บอช เปน ลิกษุภาค ใน พระพุทธ

ใน ที่ ประชวร ศาสนา คอย เกิด

๒๐ ครัด เวลา ที่ พระสงฆ์ ๒๐ ถ้า เห็น นน นิมนต์ พระผู้ เปน เจ้า ทงปวง ให้

ถวาย พระพร ว่า จะ พา คน อุปถัมภ์ บอช คน ทงปวง เหน่า นี้ ใน ปราสาท ของ

ชอก ไป นอก จึง ไม่ ได้ โยม เกิด จะ ได้ หรือ มี ได้

ด้วย ห้าม ประค

๒๑ ครัด เวลา ที่ ทรง อุทิศ ๒๑ นิมนต์ พระผู้ เปน เจ้า ทงหลาย ลง กระทำ ซึ่ง

พระราชวัง เปน วิตุ่ง ตั้ง พ กรรม ทงปวง เกิด

กามตีมา

สมเด็จพระเพทราชาธิราช

๑ ครัด เวลา พระญาติวงศ์ ๑ คน เหน่า นี้ มัน เปน คน ชาว บ้าน นอก เคย

บ้านนอกมา เพ้า กราบทุก
 นึก ๆ ถูก ข้าราชการ
 เราห้าม

ข้าพเจ้า พุดจา มา แค่ ก่อน ชัยงง นั้น
 อย่า ห้าม มัน โดย

เรา ไม่ ก้อ

๒ คริสต์ ปฎกษา เถนาบตี
 เวลาจะตง พระราชอาณา
 แก่ เจ้า พระยาสุรสงคราม

๒ ขรรคคาภท ที่มีศรัทธา
 ใด ใน พระพุทธศาสนา นั้น
 ก่อน จึง จะ ก้อ ขึ้นได้ ครั้น เสร็จ การ กอ จะ เหา
 นึ่ง งาม ใด หรือ ๆ จะ รือ นึ่ง งาม เดี๋ย ประการ ไค

๓ คริสต์ เวลาที่จะให้ ฆ่า
 เจ้าพระยาสุรสงคราม

๓ ซึ่ง จะ อยู่ นั้น ถัด ขวาง หา เปน ประโยชน์ สิ่ง
 หนึ่ง สิ่ง ไร ไม่ อย่า อยู่ โดย งาม หน้าไป หา
 ความ รอบใน ปร โลกย์ เกิด (แต่ บุคร ภรรยา
 นั้น ทรง พระกรุณา จะ ชุบ เดี๋ย อย่า วิตก โดย)

๔ พระมหาอุปราช คริสต์
 ประกาศ เวลา จุด ชนวน
 ฝน จะยิง ช้ายธรรม เดี๋ย
 ชบถ ฝน เปน เจ้า พ้า
 อโภย ทศ มา รม

๔ ข้าแต่ เทพยดาสุรารักษ์ อัน อัง ตู รักษา บิน
 ใหญ่ นี้ ถ้า แต่ ข้าพเจ้า บุญ น้อย มีอาช สามารถ
 จะ ค่าง ดมบตี ได้ ไค แต่ จะ ถึง ปราไชย เก่ ประ
 จามิตร แล้ว แต่ จะ จุด ฝน บัด นี้ ขอให้ ฝน งาม แยก
 ออกต้อง ข้าพเจ้า ให้ ถึง เก่ ชวิศร์ อันตราย เด็ด
 ถ้า แต่ ข้าพเจ้า มีบุญญาภิตัง ขารบารมี มาก อาจ
 สามารถ จะ ค่าง ดมบตี เดวคร ฉัตร เติ้ม แผ่นดิน
 สยาม ประเทศได้ ไซ้ ขอ ให้ กระจุน ฝน ใหญ่ ไป
 ค้าง คัดกร พิณาค์ นิบหาย เกิด

๕ คริสต์ เวลา กอ ทัพไม
 คี เมือง นคร ราช ตีมา ไม่
 แดก ขอ กอ ทัพไม ชอย

๕ ช้าย เหน่า นี้ ไซ้ ให้ ไป คี เมือง นคร ราช ตีมา
 นึก หนึ่ง เท่า ฝน ทัพ ๑๐๐๐๐ ยก ไป บัง จำหา หัก
 เหาได้ ไม่ ช้าย เหน่า นี้ ควร จะ เดี๋ย มัน ได้ หรือ

๖ ครัด เวตา กรมการ
ไชยา บอก มา ว่า พระยา
ดกร เป็น ขบถ

๖ อ้าย สอง คน นี้ บังอาจ นัก จะไว้ มัน มิ ได้ ควร
จะ แค้น ทัพ ไหญ่ ยก ไป ทาง บก ทาง เรือ ปราบ
ปราม มัน เดี่ย จึง จะ ชอบ อัน อ้าย ขบถ สอง คน
นี้ มัน ไม่ พ้น มือ เรา มัน ได้ คิว แล้ว จะ สับ มิ ให้

ภา กถัน แค้น

๗ ครัด เวตา ที่ ทัพ ไป ตี
เมือง นคร ศรี ชรรนราช
พระยารามเดโช แขวง เมือง
พระยารามบึงสรรค เปนใจ
ให้ พระยารามเดโช หนี

๗ มัน เปน พวก อ้าย ขบถ แล้ว ให้ มี ครา ชอบ
ออก ไป บัง กอง ทัพ ว่า ให้ สับ ตัว เขา พรรค
พวก มัน ทั้ง ปวง ได้ แล้ว ก็ ให้ เขา คิว พระยาราช
บึง สรรค แด พรรค พวก ที่ เปน ใจ ทั้ง หลาย ตระเว
ตาม มัน แล้ว ตัด ค้ำชะ เลียบ ไว้ ณ เมือง นคร ศรี
ชรรนราช อย่า ให้ ผู้ หนี คุ เยียง อย่าง ไต สับ ไป
ภาย หน้า แล้ว จิต แจ่ง ตก แด่ง นาย ทัพ นาย กอง
ผู้ ไต ซึ่ง มี ผู้ มือ เข้ม แข็ง นี้ ความ ชอบ มาก ให้
อยู่ ครอบ เมือง แด จิต แจ่ง บ้าน เมือง อาณา
ประชาราษฎร ทง หลาย ให้ ราม ตาม เปน พรรค
แล้ว ก็ ให้ เด็ก ทัพ กตัญ ยัง กรุง เทพ มหา นคร เด็ก

๘ ทรง พระพิโรธ ครัด
เวตา อ้าย บุญ กว้าง ขบถ
คุม พต จาก นคร ราช ตี มา
มา ตัง อยู่ เมือง ดพบุรี

๘ อ้าย ขบถ ๓๘ คน เท่านั้น ชาว นคร ราช
ตี มา มาก หลาย พัน ถึง ไม่ ตู รบ ด้วย อาวุธ เดย
จะ ทั้ง ด้วย มุถ ดิน คน ตะ ก้อน ก็ ไม่ พต ผู้ มือ เดย
ไฉน มัน จึง อยู่ ใน อำนาจ ค้าย ขบถ สิบ ทั้ง นั้น
เปน อัจฉริยะ ใจ นัก ไม่ เคย ได้ ยิน มา แด่ ก่อน

สมเด็จพระพุทธเจ้า เดิ

๑ ครั้นเวลาที่รับสั่งถาม ๑ แต่เราเป็นเจ้ามา ช้านาน มิได้เดิน มวย ปรัก
ถึง ชาวชนบท มีงาน มหร บ้าง เลย เด มีมือ ถัก เข็มย เมื่อย หัด ข้าง อ่อน
ศพ อดอง พระอาราม เป็น ไป เพศฯ พวง นี้ เรา จะไป เดิน สุนกนี้ ชกมวย ดอง
งาน ใหญ่ มีมือ ให้ สบาย ใจ สักหน่อย หนึ่ง เด็ด

๒ ครั้นเวลาที่ให้ ขาหลวง ๒ บัด นี้ มวย ใน กรุง ออก มา คน หนึ่ง จะ เข้า มา
ไป บอก นาย สยาม มวย เปรียบ คู่ ชก มวย ใน สยาม ท่าน

๓ ครั้นเวลาที่พระองค์ ๓ อ้าย สอง คน นี้ มัน เห็น ว่า ญ่า แก่ ขรา ตัว จึง
ชี้ ช้าง ช้าง บึง ตก หล่ม ชวน กัน คิด เป็น ขบถ แต่ ทำ ถนน ให้ เป็น พด
ติ พระ เจ้า ดูก เรอ ทง หล่ม ใด หัวง จะ ให้ ช้าง ชิง กู ชี้ เข็มย ถลา
สอง พระ องค์ ว่า ขบถ หล่ม ดอง แล้ว มัน จะ ชวน กัน ว่า กู เด็ย หมาย จะ
ชิง เหว ราช ตม บัด ค

๔ ครั้น แก่ พันท้าย นรสิงห์ ๔ อ้าย พันท้าย นรสิงห์ ชิง โทษ เอง ถึง ตาย
เวลาที่ ถือ ท้าย เรือ ให้ โดน แต่ ทว่า บัด นี้ กู จะ ยก ให้ เด็ย ไม่ เอา โทษ เอง แล้ว
กิง ไม่ ค้ำชะ เรือ หัก พันท้าย เอง จึง คั้น มร เวื่อ ไป ด้วย กู เกิด ชิง ค้ำชะ เรือ
นรสิงห์ ทูต ให้ ว่า ตาม ที่ หัก นน กู ทำ ต่อ เอา ใหม่ แล้ว เอง อย่า วิตก เลย
บท พระอัยการ

๕ คำ พันท้าย นรสิงห์ ๕ ถ้า แด พันท้าย ผู้ ไต ถือ ท้าย เรือ พระ ที่ หนึ่ง
ยก มา กราบ ทูต ตาม ให้ ค้ำชะ เรือ พระ ที่ หนึ่ง นน หัก ท่าน ว่า พันท้าย ผู้
พระราชกำหนดมี มา แต่ นน ถึง มรณ โทษ ให้ คัด ค้ำชะ เด็ย

โบราณ ขอให้ตั้งโทษ
ตาม พระอัยการ

๒ ครั้น เวลาที่ พระองค์ ๒ ซ้าย พันท้าย นรสิงห์ ซึ่ง โทษ เอง ถึง คาย
 ให้เอาคิน บน รูป พันท้าย เด็ด นัน ก็ ก็ ประหาร ชีวิต เอง เด็ด พอ เป็น เหตุ
 นรสิงห์ เด็ด คัด คั้น รูป แทน ตัว เอง เด็ด เอง ซ้าย คาย เด็ด ลง กด บัน มา
 คินแทน ด้วย ทรง ปราบ ลง เรือ ไบ ด้วย กัน กับ กุ เด็ด
 พันท้าย ว่า สักขี ชื่อ

๓๗ ครั้น แก่ ทำง พระยา ๓๗ แต่ ครั้ง สักการ ๘๐๐ มี ม เมีย สัมฤทธิศก
 เสนาบดี มหกริ มุข เวลาที่ ครั้ง แผนคิน ส้มเค็ญ พระรามาริบัติ นั้น ได้ รุกคตของ
 ได้ ไบรค ให้ รุกคตของ สำโรง คำบด ๑ ครั้ง ลง มา สักการ ๘๘๕ ปี
 โลกขาม มโรงจตุรศก ครั้ง แผนคิน ส้มเค็ญ พระไชยราชา
 ชีราช เจ้านันได้ รุกคตของ บาง กอกใหญ่ คำบด ๑
 ครั้ง ลง มา สักการ ๘๐๐ ปี จช สัมฤทธิศก
 ครั้ง แผนคิน ส้มเค็ญ พระมหา จักรพรรดิ พระเจ้า
 ช้างเผือก นั้น ก็ ได้ รุกคตของ บาง กกรวม วัด
 รตอ ทอ ไบ ออก รีม วัด มุด เหนือ นั้น คำบด ๑
 ครั้ง ลง มา สักการ ๘๘๐ ปี ออก สัมฤทธิศก
 ครั้ง แผนคิน ส้มเค็ญ พระเจ้า ทรง ธรรม นั้น ได้ รุก
 คตของ สักกริม วัด โทเคีย คำบด ๑ ครั้ง ลง มา
 สักการ ๘๘๘ ปี รุก อัญศก ครั้ง แผนคิน ส้มเค็ญ
 พระเจ้า ชย หัก ปราสาท ของ นั้น ก็ ได้ รุกคตของ
 เมืองนนทบุรี คำบด ๑ คัดมาออกคตาด แก้ว นั้น
 เด ครั้ง น เราจะ รุกคตของ โลก ขาม ให้ เป็น เกียรติ
 ยศได้ ตราบเท่า กัดปาวสาน

สมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่ พัว พ้าย สระ

๑ ครั้นแก่ พระมหาอุปราช
พระอนุชาตถกถวายตัว
แก่ พระองค์ ว่า ช้าง ทรง
ทาง ช้าง คั้น เพราะ เป็น
การ ไม่ แก้ง

๑ พ่อ เขย ช้างนี้ ไม่ ส่ง ไคย แคนง แก่ เจ้า รอก
อย่า กระทำ ด้ย ด้าบาด เอย

๒ ครั้นปลุกษาแก่งนามบตี
ตั้งบวชเวลา เมื่อ พระพุทธ
ไสยาสน์ ด้ดน้ำ โมกน้ำ เาะ

๒ เรา จะ รือ พระพุทธ ไสยาสน์ ไป ก่อ โหม่ ด้ หรือ
จะ รือ ไป ด้ อื่น ที่ ด้มกวด จะ ด้

๓ พระมหาอุปราชทูลพระ
เจ้า แผ่นดินเรื่อง ชดอ พระ
วัดน้ำ โมก

๓ พระพุทธไสยาสน์ พระองค์ โหม่ โด หัก ด้
จะ รือ ด้ด ไม่ ด้ กด้ว จะ แคนง จะ พัง เปน การ
โหม่ มี ไซ ของ หดอ ถ้า ไม่ มี อ้นคราย จะ ด้ อยู่
ถ้า มี อ้นคราย แคนง พัง หัก ท้า ถาย จะ อ้นยศ แก่
ไฟร พัว ประชาราษฎร อ้นมาศย์ เสนา ช้าราชการ
ด้ยพระเกียตย์ศ จะ ภาสกร ปราบกฏไป นาน ๆ ประเทศ
เปน อ้น มาก ถ้า เรา รือ ไป ก่อ โหม่ ให้ ด้ กว้า
แคนง อ้น เห็น จะ ง่าย ด้ อิก

๔ ครั้นปลุกษา พระราชา
คณะ ใน การ ยัง ไม่ ตกคง

๔ ช้า แก่ พระผู้ เปน เจ้า ก้งปวง เรา จะ รือ พระ
พุทธไสยาสน์ ก่อ โหม่ ด้ ใน ที่ ควร จะ ควร หรือ
มี ควร พระบาท จะ มี ประการ ด้ บ้าง

พระเจ้า อยู่ พัว บรม โภษ

๑ ครั้นเวลา ที่ จับ เจ้า พัว
๒ พระองค์ ด้า เทร็จ โภษ
ด้ด้วย กโศชน นายตวงมหาเด็ก

๑ ช้าย ตวง น มน จง วักรกดี กตัญญู ใน เจ้า อย่า
ฆ่า มน ด้ย เอย ด้ยง ด้ เปน ช้าราชการ ด้บ ไม่ เกิด

๔๒   ดำเนา กระแด้ พระราชดำรัส พระราช อัยการ

๒ ครัตต์ เวตนา จันไต๋ หมื่น   ๒   อ้ายหมื่น ราช สัททิกกรรมบุตร์ ของ ท่าน กระ ทำ
ราชสัททิกกรรม บุค ปชาว   การ ตั้ง นี้ โทษ คัว มัน ประการ ไค

จันทร เพ็ชร ผู้ ยิง กรม พระ
ราชวงษ์บวร เวตนา รบ กัน

๓ ครัตต์ เวตนา ปชาว จันทร   ๓   ปชาวจันทร เพ็ชร เปน ผู้ ไหญ่ สัตย์ ชื่อ ตรง ว่า
เพ็ชร ทูล ว่า หมื่น ราช สัททิก   กล่าว คำ นั้นจริง ปชาวจันทรเพ็ชร จะ ขบ โทษ อ้าย
กรรมบุตร์ เปน ขบด โทษ   หมื่น ราช สัททิกกรรม หรือ

ตาย ถึง ๗ ชั่ว โศคร

๔ ครัตต์ เวตนา ปชาวจันทร   ๔   เฮอ ปชาวจันทร เพ็ชร ไม่ เดียว ก็ เปน ผู้ ไหญ่ ว่า
เพ็ชร ทูล ว่า ตน สัตย์ มี ชอบ ไม่   กล่าว นั้น ชอบ เรา เห็น ด้วย เรา ให้ ชั่ว ครุ อ้ายหมื่น
ขอ พระราช ทาน โทษ   ราช สัททิกกรรม แต่ ทว่า โทษ คัว มัน มาก ให้ อ้ายหมื่น
ราช สัททิกกรรม   ไป กระ ทำ การ คือ ดำ เภา กว่า
จะ ตั้ง โทษ

๕ ครัตต์ เวตนา ที่ เจ้า เมือง   ๕   อ้าย ส้มิง ทอ นี้ เปน ขาคี ถ้อย ตระ กุด คำ คำ เวบ
เมาะ ตะ มะ กับ เจ้า เมือง   ไค นี้ เมือง หงชาวดี้   แล้ว มี หน้า จอง ทอง มี ราช
ทวาย หมี ส้มิง ทอ มา ตั้ง   ศาสตร์ เจ้า มา เปน ทอง แผ่น เทียบ   ขอ ลูก สาว กู
พระบรมโพธิ์ สัมภาร แล้ว   มัน จะ อยู่ ไค สัก ก็ วัน

ทูล เรื่อง ส้มิง ทอ ปล้น
เมือง หงชาวดี้

๖ ครัตต์ เวตนา ราชทูต อังวะ   ๖   ราช ทูต ว่า น ชอบ ถึง ขนบ ขรม เข็ม กรุง
เนา ไม่ ไหว เต็ม นาคี   เทพ มหา นคร แต่ ก่อน นั้น ก็ เหมือน กัน   ถ้า มี พระ

ก่อน เฝ้า เจ้าแผ่นดิน

ราชโองการ ตรัส สั่ง มหาเด็ ก ให้ ออก มา ตั้ง
อัครมหา เสดนา ณ ศาลา ตู ก ขุน แต่ ที่ ไต่ ๆ ก็ ตี
มหาเด็ ก ค้อง ชี คอ ตำรวจ ออก ไป ถึง แล้ว ลง
จาก คอ ตั้ง เสดนา บัด นี้ ราชการ ทั้งปวง ก็ ประ
นม นือ พัง จน สิ้น ข้อ แล้ว บ่าย หน้า เข้า มา ใน
พระราชวัง ถวาย บังคม มหาเด็ ก จึง นั่ง ดง ให้
นบ เคารพ กัน ได้ แต่ นี้ ไป ให้ ท่วงตาม อย่างธรรมเนียม
แต่ ก่อน นั้น

๗ ครั้น เวลา จะตั้ง ร้าง
เข้ามา เฝ้า พระยารักษา
บริรักษ์ เกณฑ์ ปลุก โอง
นันทป รั บ ราช ทาง

๗ โรง ราช ทาง หนุ ก พัด ด้ น หนึ่ง หรือ สอง ด้
เท้านั้น ก็ จะ มา จะ ให้ ทำ มณฑป ครั้น ถึง กรุง
จะ ให้ ทำ เป็น อย่างไร รั บ เถา นี้ หรือ จะ ช่วย ทำ
บำรุง อาณา ประชาษฎร ให้ อยู่เย็น เป็น สุข

๘ ครั้น เวลา สิ้น ทอ
แตก ทัพ จาก หนอง มา
สู่ กรุง เทพ

๘ เอง ก็ ไต่ หนึ่ง เมือง หนอง ด้ เกิน กับ ฉาศมา
อยู่ แล้ว เหตุ ผล เป็น ประการ ไต่ จึง ไต่ หนึ่ง เข้า มา

๙ ครั้น เวลา กระทุ้ง
พระราช อาชญา กรม พระ
ราช ด้ บวร

๙ อ้าย ปั้น ถลา โหม คบ ทา กับ นรดา เจ้า มีตร
เป็น แต่ เมีย ช้า เขียน ถึง ๗๐๐ จง คาย กับ ตา
นี้ มา คย หาก กับ เมีย เจ้า ทั้ง สอง องค์ แล้ว เกิด
พระราชกุมาร ด้วย ๓ องค์ ๑ องค์ ๗๐๐ แบ่ง
๓ ส่วน ยก เด็ย ๒ ส่วน จะ ให้ ส่วน ๑ แต่ ๒๓๐
ที่ จะ ว่า ประการ ไต่

๑๐ ครั้น เวลา พระบรม
วงษา ราช การ ทูต ให้ ดง

๑๐ กรม ขุน อุน รั กษ์ มนตรี นั้น เป็น วิ ไต่ รัย พระ
ไทย ปราศ จาก ความ เพียร ก็ จะ ให้ ตำรง ภา นา ศักดิ์

กรม พระราช วัจ

อุปราชเจ้าหรือ ราชการ กิ่ง หนึ่ง ก็ จะเกิด วิชา
ฉิบ หาย เสีย เห็น แต่ กรม ขุน พร พินิจ ประกอบ
ด้วย สติปัญญา ฉลาด เฉลียว อดว ดำรง เสวย
ชาติ ดำรง แผ่นดินได้

พระที่นั่ง ดิษยามรินทร์

๑ ครัด เสด็จ เสด็จ จาก ความ ๑ ช้าย พม่า ว่า เขา เป็ด ๆ
เมือง กับ พม่า ๆ ว่า ไทย
เป็น เมือง ขึ้น

(อาน ไบ บอกลเจ้า พระยาโกษาธิบดี วิถี อาน ไบ บอกล ครั้ง

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เทียบ เหาใน บัคยุบั้นนี้)

กราบ บังคม ทูล พระกรุณา เวลาค่ำค่ำ ออก ขุนนาง ตาม ชวรม เนียม
เมื่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จ ออก ประทับ พระแท่น แด่ ชาว
พนักงาน ประ โคม แตรตั้งข่ม ไหริชึก ลุก ไลยง ลง ชาววัง (คือ ข้าราชการ การ
ใน กระทรวง อัง) แด่ กรม พระตำรวจ เข้า ก่อน แด่ จึง ข้ำ ทูล ถอง
ทูล พระบาท ผู้ใหญ่ ผู้ห้อย ฝ่าย ทหาร พลเรือน เข้า เฝ้า ทูล ถอง รูด
พระบาท โดย ตำบับ ถวาย คำนิม (ถวาย บังคม) นิ่ง ตาม ตำแหน่ง แด่
เมื่อ มี พระบรมราชโองการ ดำรัสถามว่า “ มี ข้าราชการ อไร บ้าง ,, เป็น
ต้น ตั้ง นี้ แด่ ราชปลัด ทูล ถอง กระทรวง ต่าง ๆ มี กระทรวง มหาตไทย
กระทรวง กดาโหม หรือ กระทรวง อธิการ ต่าง ประเทศ จะได้ กราบ บังคม
ทูล พระกรุณา ตาม ไบ บอกล ข้อ ข้าราชการ ซึ่ง มี มา ใน กระทรวง นั้น เป็น ตำบับ

(ใน ที่นี้ จะ เก็บ ความ ใน พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒ แผ่นดิน สมเด็จพระ
นารายณ์มหาราช หน้า ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕ แด่ ๕๖ ตอน เจ้า
พระยาโกษาแม่ทัพใหญ่ ไบ คือ อังวะ นั้น ทำ เป็น อาน บอกล ถวาย สมเด็จพระ
นารายณ์ เป็น เจ้า ดัง คือ ไบ นี้)

คำ กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ราชปลัด ทูล ถอง (หรือ ผู้ที่ จะ อ่าน แทน)
กราบ บังคม ทูล เบิก ว่า

“ พระพุทธเจ้า ข้ำ ขอ รบิ ๆ ได้ เกด้า ได้ กระหม่อม ข้ำ พระพุทธเจ้า
เจ้า พระยาโกษาธิบดี แม่ทัพใหญ่ มี ไบ บอกล มา ฉบับ ๑ ด้วย เกด้า ด้วย
กระหม่อม ขอ เตะ (ผู้ อ่าน ยืน ขึ้น ถวาย คำนิม แด่ พดิก กระตาส ที่ คัด
ไบ บอกล ใน เรื่อง นั้น ซึ่ง เรียก ว่า ฉบับ คัด กราบ บังคม ทูล อาน ว่า)

“ขอ เศษผ้า ดอองชุดี พระบาทปกเกล้า ปก กระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า เจ้า
พระยาโกษาธิบดี แม่ทัพใหญ่ นอก มาฉบับ ๑ ขอพระราชทานกรมมังค
ทูต พระกรุณา ทราบใต้ ผ้าดอองชุดีพระบาท ; ,

ใบบอก ข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาโกษาธิบดีแม่ทัพใหญ่ที่ ๑
ลงวัน ๖-ค่ำ- มีชาดจัตวาศกจุลศักราช ๑๑๒๘ ว่าด้วย ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพใหญ่ ถือ พด นครรัจ
ดำเครื่อง ๒๐๐๐๐ เศษ ช้างเครื่อง ๑๐๐ เศษ ม้า ๒๐๐ เศษ ตักรพด้วย
เครื่อง ตักรพาวุธ ให้พระวิชัยภักดีเป็น ยกกระบัตรทัพ ถือ พด ๑๐๐๐๐
เศษ ช้างเครื่อง ๖๙ ม้า ๑๐๖ เศษทัพ ๑ ให้พระสุนทรภักดีเป็น เกียก
กาย พระยาสีหราชเดโชเป็น กองหน้า พระยาดุรสังครามเป็น ทัพ หลัง
ถือ รพด ช้าง ม้า เข้า กั้น กั้นทัพ ยก กระบัตร แล้วโปรดให้พระยาเกียรติ แด
ตมิง พระราม กับ ตมิง รามัญ เข้าใหม่ทั้งปวง ถือ พด รวมญยกต้องไป ก่อน
กวาด เขา พด เมือง ทวาย แด เมืองเมะตะมะกับเมือง ชิน ๓๒ หัวเมือง ให้
ได้พด ๑๐๐๐๐ เศษ มาประจบทัพเจ้าพระยาโกษาธิบดี ยกไป ทาง เมือง
เมะตะมะทาง หนึ่ง แล้วโปรดให้พระยารามเดโช กับพระยากำแพงเพชร
แด หัวเมืองเหนือ ทั้งปวง ถือ พด ๕ ๐๐๐ ตักรพด้วย ช้าง ม้าเครื่อง ตำตรา
ดุษ พร้อมเครื่อง ให้ยกไปเกณฑ์ กอง ทัพ เมือง เชียงใหม่ เมือง จำปาศไชย
เมือง นคร ตำบวงให้ ได้พด ๑๐๐๐๐ เศษ ยกไปฝ่ายเหนือ กอง ๑ นั้น
ครั้น ๓วัน-๖-ค่ำ มีชาดจัตวาศกจุลศักราช ๑๑๒๘ เจ้าพระยาโกษาธิบดี
กับ นายทัพ นาย กอง ทั้งปวง ได้ทราบ ถวาย บังคมถวายโยธาทัพแยก กันไป
ทาง คำน พระเจดีย์ คำน องค์บ้าง ทาง คำน เขา ปูน แด คำน สัตก พระ แด
เมือง อุไทยธานี บ้าง ทาง ทวาย บ้าง เกณฑ์ กวาด เขา พด เมือง ทวาย แด
เมือง เมะตะมะ กับ เมือง ชิน ได้พด ๑๐๐๐๐ เศษ แด กอง ทัพ ฝ่ายเหนือ

เกณฑ์เอา พต ดาว ทั้ง ๓ เมือง ได้ พต ๑๐๐๐๐ เกษ ยก มา ทาง ตำบล
ระแหงบ้าง ทาง ตำบล เมือง เต็น แดเมือง นคร ตำปางบ้าง ไปพร้อมทัพ เมือง
จิดอง ตำน้ำตโคง เมื่อ กองทัพ ทั้งปวง ประชุมพร้อมไว้ พต โยธาทหาร
ประมาณ ๕๐๐๐๐๐ เกษ

เจ้าพระยาโกษาธิบดี ได้จัดทัพตามตำหรับพิไชยสงครามพร้อมเสร็จ
แล้วยกไปตี เมือง หงสาวดี เมืองศรีขรภูมิ เมืองย่างกุ้ง เจ้าเมืองทั้ง ๓
สู้รบบ้างไม่รบบ้าง ที่ตำบลทนมมิได้ก็พ่ายต่อหนีไป พวกรามัญทั้ง
ปวงพากันมาขอเข้ากองทัพก็มาก นายทัพ นายกอง ทั้งปวง เมือง
กองคู่ได้หัวเมืองรามัญรายทางแต่ครอบครัวเป็นอันมาก ถึง ๕ เดือน
จึงยกขึ้นไปเมือง อังวะ

เจ้าพระยาโกษาธิบดี ให้ตั้งค่ายใหญ่แต่ค่ายครัวของหงัไกต เมือง
อังวะโยชน์หนึ่ง ทัพหน้าแต่ กอง เกียด กาย บิด ซ้าย บิด ขวา แต่ยก
กระบี่กริชเข้าตั้งค่ายรายรอบ เมือง ทั้ง ๓ ตำบล ห่าง เมืองประมาณ ๒๐๐ เส้น
เปิดไว้แต่ด้านริมหน้า ให้เห็นเรือใหญ่ น้อย เข้าไป ตีได้ เมืองจัก
จ่าย ฝ่าย ฟาก ข้างโน้น ครอง เมือง อังวะ เข้า แล้วให้ตั้งค่ายลง เป็น หตาย
ค่าย เกณฑ์ พต ทหารแยกกันไปตั้งบ้านใหญ่ น้อย ใน แคว้น แคว้น เมือง อังวะ
ได้ครอบครัวแต่ คน เสด็จเป็น อัน มาก แล้วให้ลาดตระเวน ทั้ง ทางบก
ทางเรือ บัน จน ถึง กัน มีให้ชาวเมือง ออก ลาด ทหาร กัน ได้ ด้ตรวจ แต่เที่ยว
ลาด ครอบครัว รวบรวม รวบรวม อาหาร มาตั้งยั้งวางไว้ในค่าย ก็ ได้ น้อย น้อย ด้วย
นี้ เมือง อังวะ บัง เกิด ฝน แด้ง เข้า ถัด ใน ท้อง นา ได้ ผล น้อย ไม่บริบูรณ์

ฝ่าย พระเจ้า อังวะ จึงให้นั่งจาเถราชบุตร ยก พต ทหาร ๑๐๐๐๐ ออก
มาตั้งค่ายรับนอกเมือง เป็น หตาย ค่าย

พระยาตีหาราชเดโช กอง หน้า ก็ยกพตเข้ารบกับกองทัพพม่าถาง

แปลง เป็น หาดาย ครั้ง พด พม่า ต่อ รม เป็น สามารถ ค้าน ทานมีได้ ก็ แคน
 ตาน หนีไป เข้า ค่าย ทุก ครั้ง ฅวัน หนึ่ง นายทัพ พม่า คิด กตศึก ชุ่ม พด
 ทหารไว้ ใน ค่าย แล้ว เปิด ประตู หาดาย ค่าย หนีไป พระยาดีหรัวเดโช มี ทัน
 แจง ใน ถด อูบาย ซ้ำ คัก ซี่ ม้า ขาว คอบ ขันน้ำ พด ทหาร ๕๐๐ เข้า ไป
 ใน ค่าย พด พม่า ซึ่ง ชุ่ม ชอน อยู่ ใน สนาม เพลาะ ภายใน ค่าย ก็ ขึ้น จาก
 สนาม เพลาะ พร้อม กัน ได้ ด้อม พด ทหารไทย ได้ ด้ รม กัน ถึง คดุม บอน
 พด พม่า มาก กว่า หาดาย เท่า ก็ เข้า ถดุม รม พากัน จับไทยได้ เปน อน มาก
 พระยาดีหรัวเดโช มี วิธาหาย คัวได้ ซัด อัดใจ หนึ่ง ถือ หอก คอบ ขัน
 ม้า ขาวได้ เถง พม่า ถ่ม ตวย เปน หาดาย ลิม พม่า เห็น คัว บ้าง ไม่ เห็น คัว บ้าง
 ก็ เข้า ได้ ด้อม รม เปน หมู่ ๆ ไป พระยาดีหรัวเดโช ด้ รม จน ชอน กาดัง ลง
 ก็ ลง จาก หาดาย มา จะ ถดุม อัด สัด ปัด สัด ก็ เร็ว เข้า ด้วย กาดัง เหนือ ย พม่า
 แด เห็น คัว ถนถ ก็ เข้า ด้อม ถดุม รม จับ คัวได้ พน พม่าไว้ แด ชวน กัน
 พน พม่า มี ได้ เข้า ด้วย มี วิธา คง ทน ฮา อูช ทั้ง พดก พด ทหาร ทั้ง ๕๐๐
 ก็ ถวน คง ทน ทั้ง ถน ฮา อูช มี ได้ บาท เจ็บ กาย แด ด้ รม กับ พม่า ซ่า พน พม่า
 เตี้ย เปน อน มาก จน ถน กาดัง พด พม่า มาก กว่า มาก เยียด ยัด หนุน เหนือ
 ถน จับ เปน ได้ สัน ชวน กัน พน พม่า มี ได้ เข้า ก็ จับ มัด ไว้

ฝ่าย กองทัพไทย ซึ่ง ยก คัด ตามไป ช้าง หาดาย จะ แหก เข้า ค่าย พม่า ๆ ค้าน
 ทาน ด้ รม เป็น สามารถ หัก เข้า แก้ เขา พระยาดีหรัวเดโช ออก มี ได้ ก็
 ถอย ถดุม ให้ ม้า ใช้ รม มา แจง ความ แก้ เจ้า พระยาโกษาธิบดี ๆ จึง ได้
 ตั้ง ให้ พระสุรินทร ภักดี นายกอง เกือบ กาย ให้ ยก หนุน ไป ช่วย แก้ เขา พระยา
 ดีหรัวเดโช คั้น มา ให้ จึง ได้ เวตานั้น พระสุรินทร ภักดี ยัง กาดัง ยก พด ทหาร
 เข้า แก้ เขา พระยาดีหรัวเดโช อยู่

ควร มี ควร แด แต่ จะ ทรง พระกรุณา โปรด เกต่า ๆ ขอ เศษ

(ผู้ อาน ทวาย คำนับ แล้ว นั่ง เผ่า ทูต ถอง ธูตี พระบาท ความ คำแห่ง)

(ทันใด นั้น ส้มเค็ญ พระนารายณ์ตก พระไทย ดำรัส ให้ ดำรงไป อาราม
พระพิมลธรรมราชาคณะวัชรเมธี เข้า มา แล้ว ครีดี บอก ว่า พระยาดีหราช
เดโช ข้าศึก จับไป ได้ จะ เป็น ตาย ประการใด ขอ ให้ จับ ยามดู พระพิมล
ธรรม ทวาย พระพร ว่า ยาม นี้ ทาย ว่า หา อ้นกราย มิ ได้ กลับ มี โสย ถูตามถ
ส้มเค็ญ พระพุทธเจ้า อยู่ หัว ยัง กำลัง ดำรัส ประภาศ อยู่ กับ พระพิมลธรรม
ประมาณ ๓ นาฬิกา มิ บอก มา อีก ฉบับ ๑ เจ้า พนักงาน อาน ทวาย ทันใด นั้น

(วิถี อาน ทวาย ทอด อย่าง ฉบับ ต้น)

ใน ใน มอก ข้า พระพุทธเจ้า เจ้า พระยาโกษาธิบดี แม่ทัพใหญ่ ที่ ๒
ดง วัน-ว-คำ-มี ขาดจตุรศกจุดศักราช ๑๑๒๘ ว่า เจ้า พระยาโกษาธิบดี
ได้ แต่ง ให้ มา เรือ ๓๐ มา ถึง ใน มอก ที่ ๑ ดงวัน-ว-คำ-มี ขาดจตุร
ศกจุดศักราช ๑๑๒๘ เรือ ยกทัพ ไป ตี เมือง อังวะ พม่า ข้าศึก จับ พระยา
ดีหราชเดโช กับ พล ทหาร ๕๐๐ ไป ได้ แต่ เจ้า พระยาโกษาธิบดี ได้ ให้
พระสุรินทร ภักดี ยก ทหาร เข้า ตี จะ แก้อ เจ้า พระยาดีหราช เดโช คืน มา

ครั้น พม่า จับ พระยาดีหราช เดโช กับ พล ทหาร ไป พันธนาไว้ แล้ว เตรียม
จะคุม คัว ล่อง เข้า ไป ยัง เมือง อังวะ แต่ พม่า ลัดวง จน อาศัพ ที่ ตาย ใน ค่าย
ออก ทั้ง นอก ค่าย อยู่ พล กองทัพ หนุน ยกไป ช่วย ทน ถึง เข้า ก็ ช่วย กัน
ถอน ขวาง แหก ค่าย เยื่อ ค่าย เป็น ค่าย พวก กองทัพ พม่า ก็ จอด ต้อง ได้ พล
ออก ค่อ รม ยิง เป็น ใหญ่ น้อย แต่ พุ่ง หอก ชัด แหกน หลาว ล่าครวรุช ออก
มา เป็น อดมาน

ส่วน พระยาดีหราช เดโช เมื่อ ยัง กำลัง ค้าง พันธนา อยู่ นั้น ก็ พจณา ต
เมฆฉาย ฤกษ์ บน พอ แด เห็น เป็น ศุภนิมิตร ก็ ร่าย มন্ত্র มหา เตชะ เครื่อง
พันธนา ก็ ดุษ หุดุด ออก จาก ภายใต้ ล้น แล้ว จึง ดุก แด่นไป หยิบ เขา ดาว

จากมือพม่าคนหนึ่งได้ ก็ได้พม่าผู้คุมตายลงเป็นหลายคน แล้ว
ก็ตรงเข้าตัดเชือกมัดทหารที่คล้องพม่านั้น ออกได้ ประมาณ ๑๒ คน
แล้วพดทหารเหล่านั้น ก็ช่วยกันตัดเชือกแก้มัดพวกเพื่อนคอ ๆ กัน
ไปก็สิ้นแล้ว ก็พร้อมกันแน่นได้ฆ่าพม่าในค่ายล้มตายลงเป็นมาก
จนแตกหนีไปชิงเอาค่ายนั้นได้ พอกองหนุนยกเข้าไปในค่ายได้ก็
ช่วยกันระดมตีค่ายพม่าอื่น ๆ ต่อไป พดทัพไทยได้ก็ฆ่าพม่าเสีย
มาก คอมาก มังจาเดแม่ทัพใหญ่หนีไม่ทันก็ตายอยู่ในค่าย ทัพไทยก็
มีไชยชนะแก่พม่าซ้ำอีก เก็บได้ผู้คนช้างม้าสดกรากุส แต่เสถียรเป็นอัน
มาก คุมตั้งมายังเจ้าพระยาโกษาธิบดี แม่ทัพณค่ายหลวงโดยสิ้นเชิงแล้ว

ควร มีควร แล้วแต่จะทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

